

การศึกษาคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย
ในอดีตและปัจจุบัน

นางนฤมล บุณนิม

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-1012-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF THE CHARACTERISTICS AND THE PROCESS OF KNOWLEDGE TRANSMISSION
OF THAI TEACHERS IN THE PAST AND AT PRESENT

Mrs. Narumon Bunnim

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Development Education

Department of Foundations of Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic year 2001

ISBN 974-03-1012-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษาคุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต และปัจจุบัน
โดย	นางนฤมล บุณนิม
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สินดารัตน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.อมรวิชัย นาคกรทรรพ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง)

นฤมล บุณนิม : การศึกษาคูณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน. (A STUDY OF THE CHARACTERISTICS AND THE PROCESS OF KNOWLEDGE TRANSMISSION OF THAI TEACHERS IN THE PAST AND AT PRESENT อ. ที่ปรึกษา: ผศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, อ. ที่ปรึกษาร่วม: ผศ.ดร.สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม, 530 หน้า. ISBN 974-03-1012-5.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน โปรแกรมวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพหลายรูปแบบ โดยการวิเคราะห์สาระและกระบวนการพัฒนาของครูไทย คุณลักษณะ ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย แล้วนำเสนอภายใต้บริบทของสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน การวิจัยประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ และการศึกษาภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การสัมภาษณ์เชิงลึกครูที่ได้รับการยกย่องเป็นครูแห่งชาติ การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหาร กลุ่มผู้เรียน และการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการผลการวิจัย และ เสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบว่า

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยมีข้อสรุปดังนี้ ครูไทยมีคุณลักษณะสำคัญ 27 ประการ และมีกระบวนการถ่ายทอดที่มีลักษณะสำคัญ 17 ประการ ครูไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันสั่งสมความเป็นครูมาตั้งแต่วัยเด็ก ได้ถูกหล่อหลอมจากครอบครัว สังคม และ สิ่งแวดล้อมจนมีภูมิแห่งครูที่เป็นพื้นฐานไปสู่การเป็นครูดี ภูมิแห่งครูนั้น ได้แก่

- 1) การนำวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมาสอนรวมกันได้ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์
- 2) ครูแต่ละคนน่านิยัที่ดีของตัวเองมาใส่ในตัวนักเรียน
- 3) นักเรียนหนึ่งคน ได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพจากครูหลายคน
- 4) ครูดีต้องเก่งและมีปัญญา
- 5) ครูดียอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน
- 6) ครูคือผู้ให้สิ่งที่ดี ๆ
- 7) ครูดีต้องสอนคนให้คิดตั้ง ๆ ได้
- 8) ครูสมัยก่อนมีแล้วค่อยสอน แต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน
- 9) ครูดีต้องมองในสายตาเด็กและปฏิบัติในสายตาของเด็ก
- 10) ครูดีต้องเมตตาและเข้าใจผู้อื่น
- 11) ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและมีความสามารถทำให้คนอื่น เป็นคนดีได้
- 12) ครูสมัยก่อนไม่ได้เรียนวิชาครูมากเพราะถูกหล่อหลอมขึ้นมาเอง
- 13) ครูดีไม่ใช้วิธีการถ่ายทอดแต่เพียงอย่างเดียว แต่ใช้วิธีการอย่างอื่นอีก
- 14) ครูดี ครูที่เยี่ยมยอดคือครูที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมาถ่ายทอด
- 15) ครูดีต้องมีความรู้ รู้หลักการ ความคิดรวบยอดและวิธีการเข้าถึง

จากการวิจัยพบว่าครูในอดีตกับครูปัจจุบันมีข้อแตกต่างอย่างชัดเจนว่า ครูในอดีตสอนสิ่งที่ตนเองมีอยู่แล้วรู้แล้วอย่างเชี่ยวชาญ แต่ครูสมัยใหม่มีวิชาที่ต้องสอนมาก ต้องสอนในสิ่งที่ตนยังไม่เคยมีและไม่เชี่ยวชาญมาก่อน เพราะฉะนั้นการเตรียมครูจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขที่ว่า ครูต้องสอนสิ่งที่เคยรู้เคยเรียนมาก่อน ดังนั้น เพื่อที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูได้ปรับเปลี่ยนบทบาทให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตการเตรียมครูในอนาคตต้องเน้นหนักในเรื่องการเข้าสู่ความรู้ การคำนึงถึงผู้เรียน และเจตจำนงที่จะส่งผ่านแต่สิ่งที่ดีให้กับผู้เรียน การฝึกให้ครูดีจะต้องเป็นการบูรณาการวิชาการและวิชาชีวิต โดยพิจารณาถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้วิธีการเรียน และการใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ภาควิชา สาร์ตตศึกษา

สาขาวิชา พัฒนศึกษา

ปีการศึกษา 2544

ลายมือชื่อ นิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

408 49072 27: MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEY WORD: / CHARACTERISTIC / THE PROCESS OF KNOWLEDGE TRANSMISSION

NARUMON BUNNIM: A STUDY OF THE CHARACTERISTICS AND THE PROCESS OF KNOWLEDGE TRANSMISSION OF THAI TEACHERS IN THE PAST AND AT PRESENT. THESIS ADVISOR:ASSIST. PROF. KANNIGA SACHAKUL. Ph.D., THESIS CO-ADVISOR: ASSIST. PROF.SUVATANA SUWANKETNIKOM. Ph.D., 530 pp. ISBN 974-03-1012-5.

The purpose of this study was to illustrate the characteristics and the process of knowledge transmission of Thai teachers in the past and at present. Many models of qualitative research methodology were utilized to analyse what were taught and how they were taught by eminent Thai teachers under different social context from the past up until the year of this study. The study covered document analysis, historical research and field research with indepth interview of the National Teacher's Award Winners. Data were also collected by observation of teaching, interview of their fellow teachers, school administrators and their students. Preliminary findings were then presented to a panel of experts for a session of reevaluation and meta-analyst to depict the characteristics and the process of knowledge transmission of Thai teachers.

It was found that there are 27 important characteristics and 17 process of knowledge transmissions of Thai teachers. Thai teachers both in the past and current time accumulated the quality of good teacher through their own life experience as early as their childhood. Their wisdom as both a good person and good teacher was nurtured by their own family life, social and environmental settings. The Wisdom of Thai teachers were then identified as the following fifteen attributes. The very first attribute was integration of academic subject matter and actual experience to teach both technical matters and human development, Second attribute was inculcation of good moral habit upheld by teachers themselves. Thirdly, characteristic of a particular learner was collection of various traits influenced by many teachers. Fourthly, good teacher was smart and intelligent, The fifth aspect of good teacher was practicing and cherishing participatory learning. Sixth, teachers were giver, giving only goodness. Next, teachers were able to teach students think out aloud. Teachers in the past taught what they possessed but current teachers had to teach what they did not have. Ninthly, good teachers considered every thing in view of learners, and tenth, they were kind and considerate of others. Next, good teachers were good model and were able to impart the goodness. Teachers in the past did not get proper training to be teacher. They collected good quality of teaching through their own working. The thirteenth attribute was good teacher did not used only passing on method but many teaching techniques were also utilized for effective learning. Next to the last one, good and best teachers mastered what they taught. They actually practiced before they taught. Lastly, good teachers acquired knowledge, principles, concept and how to acquire them.

It was clearly evident that teachers in the past and current teachers were under a very profound different context. While teachers in the past taught what ever they possessed or what they mastered, current teachers had to teach whatever they were required to teach, most of which they had not acquired at all.

It was, hence, recommended that, in preparation of teachers to cope with ever changing new material, new subject matters and new technology, training of teachers should put emphasis on how to acquire knowledge, skills, principles and concept such as thinking aloud. On moral value, Inculcation of moral practice of passing on only goodness to the learners had to be emphasised. Concerning how to be a good teacher, preparation had to put the whole effort on teaching both academic and life, consideration of learners, learning together, learning how to learn on meta-cognition, and learner's self-regulatory.

Department FOUNDATIONS OF EDUCATION Student's signature.....

Field of Study DEVELOPMENT EDUCATION Advisor's signature.....

Academic Year 2001 Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการทดสอบความอดทน ทั้งนี้เพื่อฝึกฝนระเบียบวิธีใหม่ที่ยังไม่เคยใช้มาก่อน งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยความสามารถทั้งกำลังกาย กำลังสมอง และกำลังใจ จากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิธนา สุวรรณเขตนิคม อาจารย์ ดร.อมรวิชัย นาคทรพรพ และดร.โกวิท ประวาลพฤกษ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน และอาจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์ ที่กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้กรุณาให้ข้อเสนอแนะอันทรงคุณค่า ยิ่งต่องานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบพระคุณอีกครั้งสำหรับกรณีศึกษาที่เป็นครูแห่งชาติทุกท่านที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จได้ด้วยดี ขอขอบคุณผู้บริหาร เพื่อนครูทุกท่าน รวมทั้งกลุ่มเด็กนักเรียน ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ด้วยความเต็มใจ

ขอบคุณมากสำหรับเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยที่ได้ช่วยทำงานและช่วยเป็นกำลังใจให้ งานครั้งนี้สำเร็จ ขอขอบคุณครอบครัว “อวยสุข” ที่คอยเป็นกำลังใจและช่วยเหลือให้สำเร็จ ขอขอบคุณคุณรวีวรรณ บุณนิม บุตรสาวของผู้วิจัยที่คอยดูแลเป็นกำลังใจเสมอมา และเนื่องจากทุนการวิจัยครั้งนี้บางส่วนได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอให้งานวิจัยครั้งนี้เป็นเครื่องแทนรูปเทียนบูชาเพื่อสักการะครูไทยที่เปล่งประกายภูมิปัญญาแห่งครูไทย ของท่านทุกคนที่ได้อบรมสั่งสอนบุตรหลานไทย ที่ไม่ได้สอนวิชาความรู้เพียงอย่างเดียวแต่ได้สอนการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อีกด้วย

นฤมล บุณนิม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	7
ขอบเขตของการวิจัย	7
คำสำคัญ	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	8
วิธีดำเนินการวิจัย	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
2 วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
แนวคิดและความหมายของครุฑ	11
ครุฑ : ความหมาย	11
คุณลักษณะของครุฑตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา	17
คุณลักษณะครุฑตามแนวคิดในวงการศึกษาตะวันออก	20
ลักษณะของครุฑตามแนวคิดในวงการศึกษาตะวันตก	29
หน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของครุฑ	35
สรุปแนวคิดและความหมายของครุฑ	38
แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญา	40
ความหมายของคำว่า"ภูมิปัญญา"	40
ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา	44
ภูมิปัญญาไทย	46
ลักษณะของภูมิปัญญาไทย	48
กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา	51

	วิธีการทำงานของผู้ทรงภูมิปัญญา	52
	กระบวนการการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา	53
	สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา	55
	ภูมิปัญญาครูไทยในประวัติศาสตร์ศึกษาไทย	59
	แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญาครูไทย	80
	แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญาครูไทย จากเอกสาร	80
	แนวคิดและความหมายของคุณลักษณะของครูดี จากแบบสอบถาม ...	103
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	105
3	วิธีดำเนินการวิจัย	116
4	คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์	124
	1. กระบวนการพัฒนาของครูไทย.....	125
	2. คุณลักษณะของครูไทยในประวัติศาสตร์	131
	3. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต	192
	4. บริบททางการศึกษาไทยในอดีต.....	226
	5. สรุปคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์	235
5	คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน	231
	ตอนที่ 1 กรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรวล	237
	ตอนที่ 2 กรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง	282
	ตอนที่ 3 กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์	317
	ตอนที่ 4 กรณีศึกษาวิมลศรี สุวรรณรัตน์	348
	ตอนที่ 5 กรณีศึกษาศิลาปชัย นูรณพานิช.....	375
	ตอนที่ 6 กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว	397
	ตอนที่ 7 การสรุปภาพรวมของคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอด ของครูไทยในปัจจุบัน	428
6	คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย.....	440
	คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยจากการสังเคราะห์ งานวิจัย	440
	คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยและแนวทาง การพัฒนาครูของผู้ทรงคุณวุฒิ	445
	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผู้ทรงคุณวุฒิ	463

7	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	469
	สรุปผลการวิจัย	470
	อภิปรายผล	474
	ข้อเสนอแนะ	490
	รายการอ้างอิง	496
	ภาคผนวก	512
	รายชื่อครูจากหนังสือประวัติครูที่เป็นกรณีศึกษา	513
	แบบสอบถามเรื่องภูมิปัญญาครูไทย	517
	แบบสัมภาษณ์กรณีศึกษา	518
	แบบสัมภาษณ์เพื่อนครู	521
	แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร	524
	แบบสัมภาษณ์กลุ่มเด็กนักเรียน	527
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	530

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 จำนวนของครูไทยในอดีตที่เป็นกรณีศึกษาจำแนกตามภูมิภาค 126	126
2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต 132	132
3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย 192	192
4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรวล 239	239
5 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง 283	283
6 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ 318	318
7 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ 349	349
8 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช 376	376
9 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว 398	398
10 ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน 428	428
11 กระบวนการพัฒนาครูไทยในปัจจุบัน 429	429
12 คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน 433	433
13 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในปัจจุบัน 436	436
14 คุณลักษณะของครูไทย 440	440
15 กระบวนการถ่ายทอดของครูดี 443	443

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นทรัพยากรหลักของสังคม สังคมจะเจริญหรือเสื่อม สงบสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับคุณภาพของมนุษย์ในสังคมนั้น แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรหลักของสังคม โดยได้เสนอภาพของสังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตว่า ควรเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ บุคคลรู้เท่าทันโลก มีสมรรถภาพ มีวินัย และคุณธรรมตามหลักศาสนา มีเสรีภาพ มีความยุติธรรม และมีเมตตา กรุณา แข่งขันและร่วมมือเป็น และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สังคมประกอบด้วยครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติ เศรษฐกิจมั่นคง สมดุลย์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริสุทธิ์ ยั่งยืน สิทธิมนุษยชนได้รับการเคารพ ประเทศชาติมั่นคง อยู่ร่วมกันกับเพื่อนบ้านและเพื่อนร่วมโลกอย่างสันติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนด ความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษา ไว้ดังนี้ มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าทันสมัยไปได้อย่างมีคุณภาพ มีความสมดุลย์สอดคล้อง และเหมาะสม ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมนั้น การศึกษาจะต้องเป็นปัจจัยหลักในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคนที่สามารถพัฒนาประเทศได้ ผลผลิตของระบบการศึกษา คือพลเมืองของประเทศที่สามารถปรับตัว แก้ไขปัญหาที่มีความหลากหลายในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสามารถริเริ่มพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมตลอดจนประเทศชาติให้พัฒนาก้าวหน้าไปอย่างเหมาะสม มั่นคงและยั่งยืน การพัฒนาดังกล่าวเป็นภารกิจหลักของการศึกษาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา และในการจัดการศึกษาเพื่อให้ได้คนที่มีคุณลักษณะดังกล่าวจะ

เป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้กระบวนการเรียนรู้ที่เราคาดหวังว่าจะเกิดกับเยาวชนของเราบรรลุเป้าหมาย

ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รัฐรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รัฐรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542: 5-6)

หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงคือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาครบทุกด้าน ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ คุณธรรม จริยธรรม นั่นจึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง และเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคม... หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้แนวใหม่ ที่ให้เด็กยังสามารถรักษาความดีงามแบบเด็กๆ ได้ ไม่ว่าจะเป็ความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นตัวของตัวเอง ความใฝ่รู้ ช่างสังเกต ตลอดจนการมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ และกระบวนการเหล่านี้จะบังเกิดได้ก็ด้วยฝีมือครูผู้แจ่มแจ้งทางตลอดถึงกระบวนการศึกษาที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง (อมรวิรัช นาคกรทรรพ, 2542: 17)

กระบวนการเรียนรู้ นับเป็นหัวใจของการเรียนรู้ทั้งหลาย จากอดีตที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า ได้มีการปรับกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนมาเป็นระยะๆ ในระยะต้น รัชกาลที่ 9 การเรียนรู้มีลักษณะที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง ครูเป็นผู้ให้ ผู้เรียนคอยรับจากครู การเรียนจะเน้นการท่องจำ โดยหวังว่า ถ้าผู้เรียนจดจำความรู้ได้ก็จะสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ได้ดี ซึ่งต่อมาเมื่อวิทยาการก้าวหน้าขึ้น จึงพบว่า การสอนเพื่อให้ผู้เรียนจดจำโดยไม่เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริงนั้น จะไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ได้ ในระยะต่อมากระบวนการเรียนการสอนจึงได้เปลี่ยนไปเป็นการเรียนโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้ลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ อันจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ

แล้วก็จะสามารถนำความรู้ต่าง ๆ ไปใช้ประโยชน์ได้ แนวคิดนี้ได้เริ่มมาเป็นเวลากว่า 20 ปี แล้ว แต่ในทางปฏิบัติก็ยังคงมีครูอีกจำนวนมากที่ยังติดอยู่กับพฤติกรรมเดิม ๆ แสดงให้เห็นว่า ภาระของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นภาระที่มีใ้ง่าย และต้องใช้เวลายาวนาน ควรที่รัฐจะต้องแสวงหายุทธวิธีที่จะดำเนินการให้ได้ผลตามเป้าหมายและให้ได้ผลอย่างรวดเร็ว ประเวศ ะสี(2537) ได้เสนอแนวความคิดในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่จะพัฒนามิติทางกาย สังคม จิตและปัญญาให้เข้มแข็งครบทุกด้านพร้อมกันไป ควรใช้วิธีการที่ปรับมาจากวิธีที่พระพุทธเจ้าสอน คือ 1) การเรียนรู้โดยให้ศึกษาจากการสัมผัสความจริง (สุตมยปัญญา) 2) การศึกษาจากการคิด (จินตมยปัญญา) และ 3) การศึกษาจากการเจริญสติ (ภาวนามยปัญญา) ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ทำอย่างไรจะทำให้วิธีการทั้งสามนั้นได้รับการนำไปใช้จริงอย่างถูกต้องและได้ผล ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่รัฐควรที่จะลงทุนแสวงหายุทธวิธีที่เหมาะสมและดำเนินการอย่างจริงจัง จึงจะทำให้แนวคิดนี้ประสบผลสำเร็จในทางปฏิบัติ จากอดีตที่ผ่านมาพบว่า สาเหตุหนึ่งที่ปัญหาทางการศึกษาไม่ประสบผลสำเร็จ หรือสำเร็จล่าช้า ก็เนื่องมาจากการดำเนินงานในด้านการพัฒนาครูผู้สอนนั้นทำไม่ได้ไม่ต่อเนื่องและทั่วถึง การจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความเคยชินของครูนั้นไม่สามารถสำเร็จได้โดยผ่านการฝึกอบรมเพียงระยะสั้นๆ แต่ต้องการการฝึกฝนและการนิเทศให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาพอสมควร ดังนั้น การแสวงหายุทธวิธีต่าง ๆ ในการพัฒนาครูให้ได้ผลจึงนับเป็นหัวใจสำคัญในการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนของครูและกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน

ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542: 6) ได้กล่าวว่า เราต้องมีการยกฐานะของครูทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้วิชาการ และยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมไปด้วย ปัจจุบันนี้ ฐานะของครูนั้นทรุดหมดเลย...เมื่อมองเห็นความสำคัญของการศึกษา ก็ต้องมองเห็นความสำคัญ of ครู...การส่งเสริมคุณภาพครูนี้พึงถือเป็นเป้าหมายอันสำคัญของรัฐ หัวหน้ารัฐบาลควรจะเอาใจใส่ในเรื่องนี้ให้เต็มที่ ครูควรได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลชั้นนำของสังคม... เราจะต้องหันกลับมาทำให้ครูเป็นอาชีพอันดับหนึ่ง เพราะเป็นคนที่สอนคนในอาชีพอื่นทุกอาชีพ เป็นครูเขาแต่กลับมายุ่งในสภาพที่ด้อย...เมื่อปล่อยปละละเลยกัน แม้แต่ในเรื่อง ที่รู้กันอยู่อย่างเต็มอกเต็มทีแล้วสังคมนี้มันจะก้าวหน้าไปได้อย่างไร

เรื่องความสำคัญของครูนี้ ประเวศ ะสี (2538: 12-13) ได้กล่าวว่า ครูคือกัลยาณมิตรของแผ่นดิน และครูคือปูชนียบุคคล คำว่า "กัลยาณมิตร" เป็นคำสูงที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ

ว่าเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญ กัลยาณมิตรหมายถึงองค์พระศาสดา พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ผู้ชี้ทางอันประเสริฐ **ถ้าสังคมใดครูเสื่อมสภาพจากการเป็นกัลยาณมิตรและความเป็นปูชนียบุคคล สังคมนั้นพึงถึงซึ่งหายนภัย** ข้อนี้สมควรที่ทุกฝ่ายจะต้องตราไว้ ไม่ว่าจะเกิดเหตุเภทภัยใดๆ ในสังคม ครูจะเสื่อมจากความเป็นกัลยาณมิตรและปูชนียบุคคลไม่ได้... จริงอยู่เหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมมีผลกระทบต่อสถานภาพของครูและการศึกษามาก จนเกิดความหดหู่ ท้อถอย สิ้นหวัง และพฤติกรรมเบี่ยงเบน กันมาก แต่ครูจะต้องกุมสติไว้ให้มั่น ครูจะเสื่อมจากความเป็นกัลยาณมิตรและความเป็นปูชนียบุคคลไม่ได้

ในเรื่องความสำคัญของครูนี้คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา (2517: 142) ได้เสนอหลักการในการปฏิรูปการศึกษา ในเรื่องบทบาทและหน้าที่ของครู ว่า "การปฏิรูปการศึกษาจะไม่สำเร็จถ้าไม่ปฏิรูปครู" ในการปฏิรูปการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปฏิรูปบทบาทและฐานะของครูซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการกำกับกระบวนการเรียนการสอน เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาคนให้สอดคล้องกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของสังคมใหม่ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญในการปฏิรูปครู โดยได้กำหนดสาระสำคัญ เรื่องครูและบุคลากรทางการศึกษา ไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 7 ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบและกระบวนการในการผลิตและพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยรัฐจัดสรรงบประมาณและกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเพียงพอ ให้มีกฎหมายว่าด้วยเงินเดือนค่าตอบแทน สวัสดิการสำหรับข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้มีองค์กรวิชาชีพครู ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้บริหารการศึกษา เป็นองค์กรอิสระ มีอำนาจหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพ ออกและเพิกถอนใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ รวมทั้งกำกับดูแลการปฏิบัติตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพและให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลของข้าราชการครู

จากปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือครูไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปตามที่คาดหวังได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของครูขาดคุณภาพ การที่ไม่มีคนเก่งคนดีเข้ามาเป็นครู สถานภาพของครูตกต่ำ ฯลฯ ทำให้ครูปัจจุบันทำหน้าที่เพียงเป็นผู้บอกความรู้หรือผู้ส่งผ่านความรู้เท่านั้น

ภูมิปัญญาครูไทยจึงได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการแก้ไขสถานการณ์เหล่านี้ เราคงต้องมาคุยกันว่า “การอบ การรวม การบ่ม การเพาะ” ซึ่งเป็นกระบวนการ “ปั้นลูกศิษย์” ของครูไทยใน

อดีตนั้นเป็นอย่างไร ด้วยวิธีการใด และมีความเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า ด้วยวิธีการแห่งปัญญาของท่านเหล่านี้คือ “ภูมิปัญญาครูไทย” สอน “ลูกศิษย์ไทย” ใน “สังคมไทย” และย่อมต้องเป็นวิธีการที่ “ทันสมัย” และมีความเป็น “สากล” จนกระทั่งวงการฝึกหัดครูไทยน่าจะหยิบยก “วิธีการแห่งปัญญา” ของท่านเหล่านั้น ไม่ว่าจะ เป็นแนวคิดหรือ วิธีสอนมายกย่องสรรเสริญ เช่นเดียวกับยกย่องสรรเสริญแนวคิดและวิธีสอนของนักการศึกษาตะวันตกตลอดมา (กรรณิการ์ สัจกุล, 2541: 1)

นับแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยยอมรับนับถือครูว่าเป็นผู้มีความจำเป็นสำคัญและมีเกียรติ ในอดีตราชครูได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวใกล้ชิดในเวลาออกว่าราชการ แม้ในเวลาอื่นหากมีความจำเป็นส่วนพระองค์ ก็เรียกราชครูปรึกษาหารือได้ตลอดเวลา ปัจจุบันครูก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในคณะต่างๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับชาติ แม้แต่ที่ปรึกษาของผู้บริหารประเทศก็มีครูอาจารย์หรือนักวิชาการรวมอยู่ด้วยเสมอ แสดงว่า สังคมไทยให้ความสำคัญและ ให้เกียรติครูมากกว่าประชาชนทั่วไป

สังคมยอมรับนับถือครูเนื่องจากครูมีความรู้และมี “วิชา” (มีความสามารถที่แสดงออกตามเนื้อหาวิชา) สังคมคาดหวังครูในฐานะนักคิดมากกว่านักปฏิบัติ หากเทียบกับกองทัพแล้วบทบาทของครูในสังคมไทยเป็นบทบาทของ “เสนาธิการ” มากกว่า “หน่วยรบ” คนที่จะเป็นนักคิดหรือเสนาธิการได้จะต้องมีศักยภาพสูงในด้านสติปัญญา และมีความรอบรู้ ลุ่มลึก กว้างไกลกว่าคนทั่วไป คนเป็นครูจึงมีความฉลาดและใช้ความฉลาดแสวงหาวิชาความรู้ตลอดจนฝึกฝนตนเองให้มีวิชาความรู้แกร่งกล้าขึ้น (คำหมาน คนไค, 2541: 22)

ครู คือผู้ดำรงและค้ำจุนความเป็นไทย ประเทศชาติจะมั่นคงได้อย่างไร อิศรภาพอยู่ ที่ไหน ถ้าบ้านเมืองของเรามีรั้วรอบขอบชิดที่แข็งแรง แต่ภายในบ้านเมืองนั้นมีแต่ความยับเยินทางเศรษฐกิจ มีแต่ความเป็นทาสทางวัฒนธรรม มีแต่ทาสทางความคิดที่ปล่อยไม่ไป ครูจึงเป็นทหารกล้ากลุ่มหนึ่งที่ต้องตรากตรำต่อสู้กับความเขลา ความไม่รู้ และความจนตรอกทางความคิด เราอาจรับทฤษฎีของฝรั่ง เอาวิธีการของฝรั่ง เอาวิธีการและวัสดุของต่างประเทศมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การมองคนอื่นและศึกษาว่าบ้านเมืองอื่นเขาทำอะไร อย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ครูไทยต้องเป็นคนมีหลักและมีความเป็นไทย ครูไทยต้องรู้ว่า ประวัติและความเป็นมาของการสอนแบบไทยๆ แท้ไหนเป็นอย่างไร คุณค่าอันสูงส่งของการศึกษาไทยนั้นอยู่ที่ไหน เราจะจัดการสอนโดยนำเอา ปรัชญาของไทยเราเองมาใช้ได้อย่างไร ผสมผสานกับหลักการของสากล

อย่างไร จึงจะเกิดวิธีการอันกลมกลืนเหมาะสมกับสภาพของเด็กไทย และชุมชนไทยเรา ถ้าเราสอนด้วยวิธีของไทยได้ เด็กนักเรียนก็จะคิดอย่างไทย อยู่อย่างไทย และเป็นไท ความเป็นไทยที่เป็นไทนั้นหาได้ไม่ยาก สภาวะนี้มีอยู่มากมายในสายเลือดและสิ่งแวดล้อมของเรา ครูดีเด่นจึงเป็นผู้ที่พัฒนาชีวิต ความคิดและจิตใจ ที่เป็นไทยแท้ๆ แก่เด็กไทย ให้เขารักและอ้างว่าคุณค่าอันสูงส่งของความเป็นไทยเอาไว้ ย่อมเป็นครูดีเด่นแท้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2533: 473)

จากความสำคัญของครูดังกล่าว เราคงต้องได้ศึกษาอย่างลึกซึ้งและเป็นระบบว่า ครูสมัยโบราณหรือครูสมัยเก่าท่านสอนกันมาอย่างไร ท่านเป็นครูของเราที่สอนเรามา ครูโบราณสอนนักการศึกษาของไทย สอนนักวิชาการของไทยที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เครือข่ายการเรียนรู้หรือวิธีการสอนของท่านเหล่านั้น เป็นผู้บุกเบิกปัญญานั้น ท่านสอนกันมาอย่างไร แนวคิดของท่านเป็นอย่างไร (กรรณิการ์ สัจกุล, 2541: 3)

จากการวิเคราะห์พัฒนาการด้านการศึกษาของไทยมีข้อสังเกตว่า แนวคิดทางการศึกษาหลากหลายที่มีอยู่ในปัจจุบัน มักจะเป็นแนวคิดที่มาจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ประเทศไทยน่าจะมีการจัดการศึกษาตามแนวคิดของตนบ้าง ในอดีตที่ผ่านมา การจัดการศึกษาของไทยได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมาก เนื่องจากนักการศึกษาไทยส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาและเรียนรู้มาจากประเทศทางตะวันตก จึงได้นำแนวคิดต่าง ๆ มาใช้ ซึ่งก็นับว่าได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่วงการการศึกษาไทย แต่ปัจจุบันการศึกษาไทยและนักการศึกษาไทย ได้พัฒนาความรู้ ความคิดและประสบการณ์มาถึงขั้นที่ควรจะเป็นผู้นำ คิดค้น พัฒนาความรู้ใหม่ของตนเองขึ้นได้ โดยไม่จำเป็นต้องตามแบบผู้อื่นเสมอไป ดังนั้น นักการศึกษาไทยควรได้รับการสนับสนุนให้ทำการศึกษาวิจัย ค้นคว้า พัฒนาความรู้ที่มีลักษณะเหมาะสมกับสังคมและวัฒนธรรมไทยเพื่อพัฒนาการศึกษาไทยต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันประเทศไทยมีปราชญ์ที่ช่วยชี้แนะแนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสมให้แก่สังคมไทยจำนวนหลายท่าน ซึ่งได้รับการยอมรับอย่างสูงทั้งในระดับชาติและนานาชาติ รวมทั้งมีวัฒนธรรมแห่งความดีงามที่ได้สั่งสมมาเป็นเวลานานอยู่จำนวนมาก สมควรที่รัฐและวงการการศึกษาของไทยจะดำเนินการศึกษา และนำแนวคิดเหล่านั้นมาพิจารณาจัดการให้เป็นรูปธรรมกันอย่างจริงจัง ซึ่งย่อมจะส่งผลให้การจัดการศึกษาของไทยมีเอกลักษณ์ที่เหมาะสมกับตนเอง แทนการลอกเลียนแบบจากต่างประเทศเท่านั้น (ทิตินา แชนมณี, 2539: 355-356)

ภูมิปัญญาครูไทยและจิตวิญญาณเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและมีคุณค่าที่สุดของครูแต่ละคน ดังนั้น จึงสมควรศึกษาวิจัยภูมิปัญญาของครูไทย เพื่อค้นหาภูมิปัญญาและจิตวิญญาณของครูไทย ภายใต้บริบทต่างๆที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และนำสิ่งที่ค้นพบไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนานโยบาย การผลิต การบริการ การประเมินและโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาครู ในฐานะที่ครูเป็นกลไกหลักของกระบวนการจัดการศึกษา เป็นจักรกลสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยและสังคมไทย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในในอดีตและปัจจุบัน

3. ขอบเขตของการวิจัย

หน่วยของการศึกษา คือครู โดยครูไทยที่ทำการศึกษ เป็นครูที่เป็นคนไทย สอนในโรงเรียนของไทย

คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต ศึกษาประวัติครู ของครูที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2401-2475 จำนวน 100 คน จากหนังสือประวัติครู ทำการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้ เอกสารทางประวัติศาสตร์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ศึกษาจากครูที่ทำการสอนในระบบโรงเรียน ที่ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานของรัฐบาล ให้เป็นครูดีเด่น ครูแห่งชาติ

ภูมิปัญญาครอบคลุมถึง ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ พฤติกรรม ตลอดจนองค์ความรู้

4. คำสำคัญ

คุณลักษณะ

กระบวนการถ่ายทอด

5. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการพัฒนา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ การสั่งสมพัฒนาความรู้ สั่งสมประสบการณ์ ในการพัฒนาความรู้และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้

คุณลักษณะของครู หมายถึง ลักษณะและพฤติกรรมของครูที่แสดงถึงการมีภูมิปัญญา ทั้งใน ด้านความรู้ความสามารถ(ทักษะ) และจิตวิญญาณของความเป็นครู

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง วิธีการ ขั้นตอนของการคิดและปฏิบัติในการพัฒนาองค์ความรู้ และทักษะให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

ภูมิปัญญาครูไทย หมายถึง ความรู้ ทักษะ และจิตวิญญาณที่แสดงถึงความชาญฉลาดของครู ในการพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ความรู้และ ทักษะดังกล่าวเกิดจากการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสั่งสมจนสามารถนำมาใช้ในการ พัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยหลายรูปแบบ โดยการ วิเคราะห์สาระและกระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของครูไทย คุณลักษณะของครูไทย ตลอดจน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย แล้วนำเสนอภายใต้บริบทของสังคมไทยในอดีต จนถึงปัจจุบัน

กระบวนการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

6.1 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับ คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ในอดีตและปัจจุบันโดยการวิเคราะห์เอกสาร

6.2 การวิเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการ ถ่ายทอดของครูไทยในอดีต โดยใช้การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ และทำการตรวจสอบ ข้อมูลโดยใช้ และการวิเคราะห์เอกสาร

6.3 การวิเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการ ถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ศึกษาโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการศึกษาภาคสนามโดยใช้ แบบสอบถาม การสังเกตการสอนและการสัมภาษณ์เชิงลึกครูที่ได้รับการยกย่อง การสัมภาษณ์ เพื่อนครูและผู้บริหาร และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน

6.4 การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครูภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์ เอกสารและการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ทราบคุณลักษณะของครูไทยภายใต้บริบทของสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

7.2 ได้ทราบกระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ภายใต้บริบทของสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

7.3 ได้ข้อเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาครูไทย อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู พัฒนาจิตวิญญาณของครู ในบริบทของสังคมไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต และปัจจุบัน
ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

แนวคิดและความหมายของครูดี

ครู : ความหมาย

คุณลักษณะของครูดีตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะครูดีตามแนวคิดในวงการศึกษาตะวันออก

ลักษณะของครูดีตามแนวคิดในวงการศึกษาตะวันตก

หน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของครู

สรุปแนวคิดและความหมายของครูดี

แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญา

ความหมายของคำว่า"ภูมิปัญญา"

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาไทย

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

กระบวนการเรียนรู้ การทำงาน และการถ่ายทอดของผู้ทรงภูมิปัญญา

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาครูไทยในประวัติการศึกษาไทย

แนวคิดและความหมายของคุณลักษณะของครูดีและภูมิปัญญาครูไทย

แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญาครูไทย จากเอกสาร

แนวคิดและความหมายของคุณลักษณะของครูไทย จากแบบสอบถาม
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและความหมายของครูดี

ครู: ความหมาย

ความเป็นครูนั้นประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณค่าสูงหลายอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ปัญญา คือความรู้ที่ดีที่ประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้องที่แน่นแฟ้นกระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆตลอดจนกิจที่จะทำคำที่จะพูดทุกอย่าง ได้โดยถูกต้องด้วยเหตุผล อย่างหนึ่งได้แก่ความดี คือ ความสุจริต ความเมตตากรุณา เห็นใจและปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า อีกอย่างหนึ่งได้แก่ความสามารถ ที่จะเฝอแม่และถ่ายทอดความรู้ความดีของตนเองไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ด้วย กล่าวคือความแจ่มแจ้งแน่ชัดในใจย่อมส่องแสดงความรู้ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่าย และความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจย่อมโน้มมนำให้เกิดศรัทธาแจ่มใสมีใจพร้อมที่จะรับความรู้ความดีด้วยความชื่นบาน ทั้งพร้อมจะร่วมงานด้วยโดยเต็มใจและมั่นใจ โดยนัยนี้ผู้ที่ได้รับแสงสว่างแห่งความเป็นครูชุบย้อมกายใจแล้ว จึงเป็นผู้เฝ้าหาความรู้ เฝ้าหาความดี ทั้งตั้งใจและเต็มใจที่จะช่วยเหลือสนับสนุนผู้อื่น โดยบริสุทธิ์ จะประกอบกิจการใดก็จะทำให้กิจการนั้นดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่น และจะสำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมายได้โดยสมบูรณ์ ผู้ที่มีความเป็นครูสมบูรณ์ในตัว นอกจากจะมีความดีของตนเองแล้ว จึงยังจะช่วยให้ทุกคนที่มีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องบรรลุถึงความดีความเจริญไปด้วย (พระราชดำรัส พระราชทานแก่ครูอาวุโส ประจำปี 2523)

ครูที่แท้นั้นเป็นผู้ทำแต่ความดี คือต้องหมั่นขยันและอุตสาหะพากเพียร ต้องเื้อเพื่อเื้อแม่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดกลั้นและอดทน ต้องรักษาวินัย สำรวมระวังความประพฤติปฏิบัติของตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ตั้งงาม ต้องปลื้มปลื้มใจจากความสะอาดสบาย และความสนุกรื่นเริงที่ไม่สมควรแก่เกียรติภูมิของตนต้องตั้งใจให้มั่นคงแน่วแน่ ต้องซื่อสัตย์ รักษาความจริงใจ ต้องเมตตาหวังดี ต้องวางใจเป็นกลางไม่ปล่อยไปตามอำนาจอคติ ต้องอบรมปัญญา ให้เพิ่มพูนสมบูรณ์ขึ้นทั้งด้านวิชาการ และความฉลาดรอบรู้ในเหตุและผล เมื่อครูที่ดีที่แท้เป็นดังนี้จึงกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า การทำหน้าที่ครูก็คือการสร้างบารมีที่แท้นั่นเอง และการบำเพ็ญบารมีหรือเพิ่มพูนความดีนั้น ย่อมบำรุงจิตใจ

ให้เจริญมั่นคงขึ้นและขัดเกลาให้ประณีตสะอาดหมดจด (พระราชดำรัส พระราชทาน แก่ครูอาวุโส ประจำปี 2522)

ความหมายของความเป็นครูตามพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ครูนั้นสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะการทำหน้าที่ครูก็คือการสร้างบารมีที่แท้จริง โดยเฉพาะครูในอดีตที่ได้สั่งสมพัฒนาความรู้ด้วยความยากลำบากจนสามารถพัฒนาเป็นภูมิปัญญาและนำมาถ่ายทอดแก่ศิษย์ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย รูปแบบวิธีการดังกล่าวควรได้ศึกษาอย่างเป็นระบบเพื่อสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้

ตามรูปศัพท์ คำว่า “ครู” มาจาก ครู (ธาตุ) ซึ่งแปลว่า “หนัก” หมายความว่า ครูคือผู้มีภาระหนัก หรือ “ครู” มาจากคำว่า คารวะหรือเคารพ ครูคือผู้ควรได้รับความเคารพ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542(2542,4) ได้ให้นิยามคำว่า ครู หมายความว่า บุคคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้าน การเรียนการสอนและการส่งเสริม การเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ 2529: 92-94) อธิบายความหมายและความเป็นมาของคำว่าครูไว้ว่า คำว่าครู ในสมัยโบราณ ในประเทศอินเดียซึ่งเป็นเจ้าของคำนี้ เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาณ ไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องวัตถุหรือมรรยาท หรือแม้แต่อาชีพ จึงมีน้อยมาก ครูนั้นมักจะไปทำหน้าที่เป็นปุโรหิตของ พระราชา หรืออิสระชนซึ่งมีอำนาจวาสนา มีหน้าที่การงานอันใหญ่หลวง นอกจากนั้นท่านพุทธ ทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ครู” ไว้ในการปาฐกถาพิเศษให้แก่ชุมชนส่งเสริมจริย ศึกษา ณ หอประชุมคุรุสภา เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2505 ดังนี้ ครูตามพัญจนะ แปลว่าหนัก คือคำว่า ครู แปลว่าหนัก แต่ในที่นี้หมายความว่า ครูคือ ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในด้านจิต หรือด้านวิญญาณ (Spiritual Guide) จึงเป็นผู้ยกสถานะทางวิญญาณของโลก โลกจึงต้องยกย่องบูชาครู ครูจึงต้องเป็นผู้เสียสละ ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทน

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (2515: 28-30) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับครูไว้ในเรื่อง “มรรยาทของครู” ด้วยภาษาไทยง่าย ๆ มีความหมายแจ่มชัด พอสรุปความได้ดังนี้

- ครูเป็นผู้สั่งสอนศิลปวิทยาการแก่นักเรียนทั้งหลาย

- ครูจำเป็นต้องมีความรู้ ยิ่งมากก็ยิ่งเป็นเครื่องส่งเสริมกิจการงานของครูดียิ่งขึ้น
- ครูต้องหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- ครูเป็นกระจกเงาที่เด็กต้องมานั่งจ้อง
- ครูต้องมีอุปนิสัยดีสำหรับเด็กได้เอาอย่างไปแต่ที่ดี
- เด็กคนใดที่เราสอนไม่ได้ตั้งใจ ก็ควรคิดว่าเป็นความผิดของเรา
- ครูยอมไม่พำเวลาของศิษย์
- เราชักเป็นครู เราไม่ต้องกลัวเหนื่อย

พระราชันนทมนี (2525: 4-5) ได้กล่าวถึง “ครู” ไว้ว่า การเป็นครูนั้นเป็นงานหนัก เป็นงานที่ต้องเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นงานที่ทำเพื่อให้ มิใช่เป็นงานที่ทำเพื่อจะเอา ผู้ใดสมัครเป็นครูก็แสดงว่าเป็นครูมีจิตใจสูง มีความเสียสละชีวิตเพื่อผู้อื่นโดยแท้ ฉะนั้น อุดมการณ์ของครูอยู่ที่การเสียสละเพื่อศิษย์ สิ่งที่ครูได้รับตอบแทน คือความเป็นปวงชนนิยมบุคคลของชาวโลก ความเป็น ปวงชนนิยมบุคคล เป็นความปรารถนาที่มี อยู่ในหัวใจของครู นับเป็นงานของครู เป็นเองโดยธรรมชาติ ไม่มีใครใครตั้งให้ ไม่มีใครถอดออกไปได้

จรรยา มลิินทร์ (2530) ได้ให้ทัศนะไว้ในบทความเรื่อง “ครู - วิชาชีพครู - องค์กรครู” ในเอกสารของคุรุสภา พ.ศ. 2530 ว่า ผู้ที่จะเป็นครูจะต้องมีลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปเห็นว่า มีวิชาความรู้ สามารถสั่งสอนอบรมผู้อื่นได้ และจรรยาวัตรเป็นที่นับถือไว้วางใจและเลื่อมใส
2. ให้การอบรมสั่งสอนแก่บุคคลทั่วไปได้
3. ได้รับค่าตอบแทน หรือไม่ได้รับค่าตอบแทน

พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 มาตรา 24 กล่าวว่า ครูได้แก่ ข้าราชการครู พนักงานครูเทศบาล ข้าราชการกรุงเทพมหานครซึ่งดำรงตำแหน่งประจำในสถานศึกษาของกรุงเทพมหานคร ผู้ทำการสอนในสถานศึกษาที่อยู่ในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ และได้รับเงินเดือนเป็นประจำ

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงผู้เป็นครูว่า ครูจะต้องมีลักษณะ 2 ประการ คือ

1. เป็นนักปราชญ์ และ 2. เป็นผู้ทรงศีล

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ นักเขียนรางวัลซีไรท์ (The S.E.A. Write Award) และ นักกลอนที่มีชื่อเสียงของไทย ได้กล่าวถึงครูไว้ดังนี้

ใครคือครูครูคือใครในวันนี้

ไซ่อยู่ที่ปริญญามหาศาล

ไซ่อยู่ที่เรียกว่าครูอาจารย์

ไซ่อยู่นานสอนนานในโรงเรียน

ครูคือผู้ชี้[้]นำทางความคิด

ให้รู้ถูกรู้ผิดคิดอ่านเขียน

ให้รู้ทุกขรู้ยากรู้พากเพียร

ให้รู้เปลี่ยนแปลงสู้สร้างงาน

ครูคือผู้ยกระดับวิญญาณมนุษย์

ให้สูงสุดกว่าสัตว์เดรัจฉาน

ครูคือผู้สั่งสมอุดมการ

มีดวงมานเพื่อมวลชนใช้ตนเอง

ครูจึงเป็นนักสร้างผู้ใหญ่ยิ่ง

สร้างคนจริงสร้างคนกล้าสร้างคนเก่ง

สร้างคนให้ได้เป็นตัวของตัวเอง

ขอมอบเพลงนี้มาบูชาครู

สุมน อมรวิวัฒน์ (2533: 468-473) ได้ตอบคำถามนวรรคแรกที่ว่า "ใครคือครู ครูคือใคร ในวันนี้" ไว้อย่างลึกซึ้งว่า

1. ครูคือมนุษย์ ในโลกเรามีพลโลกอยู่ 2 ประเภทเท่านั้น ประเภทแรกคือ คนและประเภทที่ 2 คือมนุษย์ พวกที่เป็นคนนั้น เป็นสิ่งที่มีชีวิตชนิดหนึ่ง ที่มีรูปร่างลักษณะวิวัฒนาการมาจากลิง จนมีความสามารถและรูปลักษณะงดงามกว่าลิงอย่างมาก สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าครูนี้ พัฒนาแต่ร่างกายและความเป็นอยู่แต่จิตใจและความรู้สึกนึกคิดของเขาหาได้พัฒนาขึ้นไม่ แต่ละวันเขาจะดำเนินชีวิตไปตามแรงกระตุ้นของสัญชาตญาณ หิวก็กิน ง่วงก็นอน ใครทำให้ขัดใจก็โกรธและทำร้าย เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งดี เอาแต่ได้ ให้ไม่เป็น ชัยชนะของพวกเขาเกิดขึ้นจากการทำลายผู้อื่นลงติดอยู่ในกามและเกียรติยศ หัวใจของเขาจึงร้อนรุ่มทุรนทุรายอยู่ตลอดเวลา

คนพวกนี้ถ้ามาเป็นครู เขาก็จะคิดแต่เพียงว่า ทำอย่างไรเขาจึงจะได้รับ ได้เลื่อนและได้รวย เขาจะคิดถึงแต่ตัวเอง เขาคือผู้รับจ้างสอนหนังสือเท่านั้นเอง

ต่อเมื่อคนใดก็ตามที่เริ่มรู้จักวิเคราะห์และปรับปรุงตนเอง เขาได้ฝึกหัด อบรม กาย วาจาและใจของเขา ให้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักของความพอดีและไม่ประมาท เขาฝึกหัดตน ให้เป็นผู้ให้และเป็นผู้ที่รักคนอื่นมากกว่าตนเอง เขาฝึกการใช้สติปัญญา ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อการ สร้างสรรค์มากกว่าทำลาย เขาเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ คุณค่าของธรรมชาติแวดล้อม และคุณค่าของการพัฒนาตนตามทำนองคลองธรรม ชีวิตของเขาจึงสะอาด อยู่เย็นเป็นสุข และจิตใจของเขา ก็อยู่เหนือสัจจะญาณอย่างสัตว์ สามารถระงับอารมณ์อันป่าเถื่อนลงได้ เขาจึงเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง และมีจิตใจอิสระเขาเป็นมนุษย์ที่แท้ "ครูเป็นมนุษย์เท่านั้น จึงจะเป็นครูดีเด่นได้"

2. ครูคือกัลยาณมิตร ความหมายของกัลยาณมิตรนั้นกว้างไกลและลึกซึ้งยิ่งกว่ามิตรแท้ เพราะนอกจากจะเป็นเพื่อนที่มีความจริงใจต่อกันและกันแล้ว กัลยาณมิตรยังเป็นผู้ชี้แนะ และช่วยเหลือให้เกิดความเจริญอย่างชอบธรรม คนที่เป็นครูนั้นไม่เคยอยู่โดดเดี่ยว ครูที่ยืนสอน อยู่คนเดียวทุกวันๆ นั้นเป็นเพียงผู้บอกวิชา ชีวิตของครูเป็นชีวิตที่อยู่ท่ามกลางศิษย์ พ่อแม่ ผู้ปกครองของศิษย์และสมาชิกของชุมชนเป็นส่วนรวมครูจึงมองตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเห็นว่านักเรียนนั้นคือมนุษย์ที่มีหัวใจ นักเรียนเป็นมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิด ทุกวันพ่อแม่เขา ส่งลูกมาหาครู มาอยู่กับครูที่โรงเรียน ด้วยความหวังว่าครูจะทำงานหนักและมีความรับผิดชอบที่จะจัดกระบวนการและกิจกรรมทุกอย่างให้เด็กตัวน้อยๆ เหล่านี้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีความรู้ ความสามารถ ความคิด ความดี

เมื่อนักเรียนเดินเข้ามาหาครู เขารู้ว่าเขาจะได้พบมนุษย์คนหนึ่งที่รักเขา มีความรู้ความคิดที่สูงและกว้างไกลกว่าเขา ที่เขาจะพึ่งพาได้ ที่จะช่วยให้เขาเข้าใจเมื่อเขาสงสัย ช่วยให้เขาร่มเย็นเมื่อเขาเดือดร้อน ช่วยให้เขาเห็นทางสว่างเมื่อเขามืดมน ช่วยให้เขาเลือกตัดสินใจได้ด้วยตนเองเมื่อเขาสับสนวุ่นวาย นักเรียนจะต้องมั่นใจว่า เมื่อเขามาหาครู เขาจะจากไปด้วยรอยยิ้มมิใช่ ด้วยหยาดน้ำตา หัวใจของครู จึงเป็นหัวใจของมิตร มิตรที่เป็นกัลยาณ คือ ดงงาม เทียงตรง เปี่ยมด้วยวิชาและกรุณาต่อศิษย์เล็กๆของครู

3. ครูคือผู้นำทางปัญญาและวิญญาณ หลายครั้งที่เราผิดหวัง เมื่อเราพบว่าผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมืองของเรานี้ เขาทำอะไรอย่างไร้เหตุผล และเราก็คงจะรู้สึกอย่างเจ็บปวดที่สุด ถ้าถูกคำว่า "คนอะไรไม่มีความคิด" การเป็นคนที่ใช้ปัญญานั้น ไม่เพียงแต่ต้องมีความรู้สึกและความคิดเท่านั้น แต่เขาต้องมีหลักพื้นฐานของความคิด มีวิธีคิด สามารถแปลความคิดออกเป็นการกระทำ และผลงานที่เกิดจากความคิดของเขาจะต้องมีคุณค่าทางสร้างสรรค์ มิใช่ทำลาย โลกปัจจุบัน เต็มไปด้วยผู้มีความรู้ที่วัดได้จากปริญญาบัตร เราก้าวหน้าถึงขนาดที่ราคาความรู้ ออก

เป็นอัตราเงินบาทได้ และทุกคนก็กำหนดหน้าทำงานเพื่อรับการตีราคานั้นไปโดยคุณนี่ นอกจากนั้นคนไทยเรายังถือว่าความรู้ตามปริญญา นั้น มีระดับชั้นตรีโทเอก และเกิดค่านิยมอันยากจะแก้ไขว่าคนที่รู้ระดับปริญญาเอกนั้น ต้องดีและสูงกว่าปริญญาตรี เพราะสามารถตีราคาได้ต่างกัน ช่างน่าใจหาย ถ้าจะคิดว่า "ความรู้แจ้ง" คือวิญญาณ นั้นเป็นฉันใดในตัวคนที่มีปริญญา วิญญาณที่หยั่งรู้อะไรคือสิ่งผิดชอบชั่วดี อะไรคือบุญและบาป อะไรคือความจริงและความเท็จ และอะไรคือความจริงและความวิบัติ ผู้ที่จะมีวิญญาณเช่นนี้ จะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลาให้รู้จักภาวะที่แท้จริงของธรรมชาติ หน้าที่และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและประจักษ์ผลที่เกิดจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

นักเรียนของเราจะมีปัญญาและวิญญาณที่ดีได้ก็ต่อเมื่อครูเป็นผู้รู้แจ้ง รู้จริงและคิดชอบแล้วสามารถเป็นผู้นำทาง ที่ถูกที่ควร ให้เขาได้เจริญรอยตาม โดยนัยนี้ ครูจึงเป็นแบบอย่างและเป็นแม่พิมพ์ แต่ครูจะไม่ครอบงำเขาและบังคับให้เขาเป็นทาสความคิดของครู เด็กก็เป็นมนุษย์เป็นตัวของตัวเอง เขาอาจเดินตามครูได้ แต่เขาจะเดินด้วยวิธีและท่าทางของเขา ถ้าครูนำทางเขาให้ถึงที่หมายอันพึงประสงค์ของหลักสูตรได้ ครูก็ได้ทำหน้าที่สมบูรณ์แล้ว ครูที่เป็นผู้นำทางปัญญาและวิญญาณเท่านั้น จึงเป็นครูที่ดีเด่นจริง

4. ครูคือผู้มีศาสตร์และศิลป์ ถ้ามีใครมาคุยหมิ่นว่า "การเป็นครูนั้น สักแต่ว่ามีความรู้มากกว่าเด็ก ก็สอนได้ สักแต่ว่าพูดเป็น ก็เป็นครูได้" เราผู้อยู่ในวงวิชาชีพครู จะเถียงเขาได้หรือว่าไม่จริง คนที่เป็นครูต้องสามารถประกาศแก่สามโลกได้ว่า วิชาครูนั้นเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง เป็นศาสตร์ที่มีพื้นฐานหนักแน่น มีหลักการและทฤษฎี มีวิธีการและแนวปฏิบัติ สามารถวิจัยและพัฒนาให้เกิดความรู้ใหม่ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ครูศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการพัฒนามนุษย์ ให้มีคุณภาพและคุณธรรม เป็นศาสตร์ที่สร้างสรรค์ให้ชีวิตและจิตใจมนุษย์ให้เกิดคุณค่าต่อตนเองและส่วนรวม ครูศาสตร์จึงมิใช่สามัญสำนึก(common sense) ไม่ใช่การเอาชีวิตของเด็กมาลองผิดลองถูกและไม่ใช่การลงทุนธุรกิจ คนที่เป็นครูจึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรม ทั้งในวิธีที่เป็นระบบและในครรลองของประสบการณ์

ถ้าครูเรียนวิชาครูมาแล้ว กับครูที่ไม่เคยเรียนวิชาครูมาเลย มีพฤติกรรมการสอนเหมือนกัน สอนเด็กได้ดีเลวเท่าๆกัน เราจะมีหน้าไปเถียงใครเขาได้ นอกจากนั้นการเป็นครู คือการพัฒนาคุณภาพของชีวิต อะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจะต้องมี "คุณ" (คือประโยชน์) มี "งาม" (คือความประณีตละเอียดอ่อน เป็นระเบียบ) และมี "ความดี" (คือคุณธรรม) ศิลปะของการสอน ศิลปะของการสร้างความสัมพันธ์ ศิลปะของการกล่อมเกล่าจิตใจและความประพฤติ เป็นคุณงามความดีที่ครูต้องสร้างและสั่งสมเอาไว้แต่ละวัน แต่ละมี ตลอดชีวิตของครู ครูดีเด่นจึงมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสอน

5. ครูคือผู้ดำรงและค้ำจุนความเป็นไทย ประเทศชาติจะมั่นคงได้อย่างไร อิสรภาพอยู่ที่ไหน ถ้าบ้านเมืองของเรามีรั้วรอบขอบชิดที่แข็งแรง แต่ภายในบ้านเมืองนั้น มีแต่ความยับเยินทางเศรษฐกิจ มีแต่ความเป็นทาสทางวัฒนธรรม มีแต่ทาสทางความคิดที่ปล่อยไม่ไป ครูจึงเป็นทหารกล้ากลุ่มหนึ่ง ที่ต้องตรากตรำต่อสู้กับความเขลา ความไม่รู้ และความจนตรอกทางความคิด เราอาจรับเอาทฤษฎีของฝรั่ง เอาวิธีการและวัสดุของต่างประเทศมาเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน

การมองคนอื่น และศึกษาว่าบ้านเมืองอื่นเขาทำอะไร อย่งไรนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่ครูไทยต้องเป็นคนมีหลักและมีความเป็นไทยครูไทยต้องรู้ว่า ประวัติและความเป็นมาของการสอนแบบไทยๆแท้ นั้นเป็นอย่างไร คุณค่าอันสูงส่งของการศึกษาไทยนั้นอยู่ที่ไหน เราจะจัดการสอนโดยนำเอาปรัชญาของไทยเราเองมาใช้ได้อย่างไร ผสมผสานกับหลักการของสากลอย่างไร จึงจะเกิดวิธีการอันกลมกลืนเหมาะสมกับสภาพของเด็กไทย และชุมชนไทยเรา ถ้าเราสอนด้วยวิธีของไทยได้ เด็กนักเรียนก็จะคิดอย่างไทย อยู่อย่างไทย และเป็นไท ความเป็นไทย ที่เป็นไท นั้นหาได้ไม่ยาก สภาวะนี้มีอยู่มากมายในสายเลือดและสิ่งแวดล้อมของเรา ครูดีเด่น จึงเป็นผู้ที่พัฒนาชีวิต ความคิดและจิตใจ ที่เป็นไทยแท้ๆ แก่เด็กไทย ให้เขาเขารัก และรำทรงคุณค่าอันสูงส่งของความเป็นไทย เอาไว้ ย่อมเป็นครูดีเด่นแท้

เอ็ดเวิร์ด อัลวี จูเนียร์ (Edward Alvey, Jr. อ้างใน ไกรนุช ศิริพูล, 2531: 31) อาจารย์วิทยาลัยแมริวอชิงตัน แห่งมหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย สหรัฐอเมริกา (Mary Washington College of the University of Virginia) ได้กล่าวถึงครูไว้ว่า “ครูเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาดังนั้น ครูจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมแก่ชนรุ่นใหม่ ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังต้องพยายามปรับปรุงความสามารถให้แก่ศิษย์ในการที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกด้วย”

คุณลักษณะของครูดีตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

ธรรมะบทหนึ่งที่นักปราชญ์ไทยยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ธรรมะบทนี้คือ “กัลยาณมิตร 7 ประการ” ซึ่งเป็นที่ยอมรับนับถือกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ว่า ธรรมะข้อนี้แหละคือคุณลักษณะของบุคคลที่จะเป็นครูที่ดี เพราะอรรถรสแห่งพระดำรัสสอนเรื่องนี้ บ่งความถึงกัลยาณมิตรระดับครูอาจารย์ มิใช่กัลยาณมิตรทั่วไป ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสสอนไว้แล้วด้วยคุณลักษณะของธรรมะในหมวดอื่น ๆ หลักคำสอนเรื่องคุณลักษณะของกัลยาณมิตร

ในพระไตรปิฎก เล่ม 23 ข้อ 24 หน้า 33 ได้กล่าวไว้ดังนี้ “คุณลักษณะอันเป็นฐานเหล่านี้ คือ น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง สอนเป็น อุดหนุนต่อถ้อยคำ สามารถนำเอาเรื่องลึกซึ้งมาสอนได้ ไม่ชักจูงในทางเสื่อมเสีย มาตรฐานมีในบุคคลใด บุคคลผู้นั้นแหละคือ มิตร ผู้ซึ่งจะอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์อันถึงประสงค์ ด้วยน้ำใจใฝ่ที่จะเป็นมิตร แม้ว่าเขาจะหันหลังให้ ก็จงพยายามคบหาบุคคลเช่นนี้ให้ได้เกิด”

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) (2541 : 63-65) ได้กล่าวไว้ในเรื่องคนกับมรรคา ว่า คนผู้สั่งสอนหรือให้การศึกษา ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ให้การศึกษากับผู้อื่น โดยเฉพาะครู อาจารย์ พึงประกอบด้วยคุณสมบัติ และประพฤติตามหลักปฏิบัติดังนี้

1. **เป็นกัลยาณมิตร** คือประกอบด้วยองค์คุณของกัลยาณมิตร หรือกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ คือ

1.1 ปิโย **น่ารัก** คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษา

1.2 ครู **น่าเคารพ** คือ เป็นผู้หนักแน่น ถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

1.3 ภาวนีโย **น่าเจริญใจ** คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้างและรำลึกถึงความซาบซึ้งมีใจและภาคภูมิใจ

1.4 วัตตวา **รู้จักพูดให้ได้ผล** คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

1.5 วจนักขโม **อุดหนุนต่อถ้อยคำ** คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิกตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ ต่าง ๆ อุดหนุนฟังได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

1.6 คัมภีรัง กถัง กัตตวา **แถลงเรื่องล้าลึกได้** คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ ทำบทเรียนที่ยากให้เป็นง่าย ด้วยรู้จักวิธีสอน ควรสอนอย่างไร และสามารถสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

1.7 โย จัฏฐาเน นิโยชเย **ไม่ชักนำไปในอสุณ** คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียในเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

2. **ตั้งใจประสิทธิ์ความรู้** โดยตั้งตนอยู่ในธรรมของผู้แสดงธรรม ที่เรียกว่า **ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ** ได้แก่

2.1 อนุพพิทกา **สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ** คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาตามลำดับความง่ายยากกลุ่มเล็ก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อกันโดยลำดับ

2.2 ปริยายทศสาลี **จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล** คือ ชี้แจง ยกเหตุผลแสดงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น อธิบายยกเยื้องไปต่างๆ ให้มองเห็นกระจ่างตามแนวเหตุผล

2.3 อนุชยาตา **ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี** คือสอนเขาด้วยจิตเมตตาเพื่อมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน

2.4 อนามิสันดร **ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิส** คือ สอนเขามีใช้มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน

2.5 อนุปหัจจ **วางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น** คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียดีผู้อื่น

3. มีลีลาครูครบทั้ง 4 ครูที่สามารถมีลีลาของนักสอนดังนี้

3.1 สันทสสนา **ชี้ให้ชัด** คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง

3.2 สมทาปนา **ชวนให้ปฏิบัติ** คือ สิ่งใดควรทำก็บรรยายให้มองเห็นความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

3.3 สมุตเตชนา **เร้าให้กล้า** คือ ปลุกใจให้คึกคัก เกิดความกระตือรือร้น มีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือความยากลำบาก

3.4 สัมปหังสนา **ปลุกให้ร่าเริง** คือ ทำบรรยากาศให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจ ให้ผู้ฟังชุ่มชื่นมีความหวัง มองเห็นผลดี และทางสำเร็จ กล่าวโดยสรุปคือ สอนให้ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้วยกล้า ร่าเริง

4. **มีหลักการตรวจสอบสาม** ครูอาจตรวจสอบตนเอง ด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู 3 ประการคือ

4.1 สอนด้วยความรู้จริง คือ รู้จริงทำได้จริงจึงสอนเขา

4.2 สอนอย่างมีเหตุผล คือให้เขาพิจารณา เข้าใจแจ้งด้วยปัญญาของเขาเอง

4.3 สอนให้ได้ผลจริง คือให้สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ เช่น ให้เข้าใจจริงเห็นความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นต้น

5. **ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์** คือปฏิบัติต่อศิษย์ โดยอนุเคราะห์ตามหลักธรรมเสมือนเป็น ทิศเบื้องขวา ดังนี้

5.1 แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี

5.2 สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

5.3 สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

5.4 ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ

5.5 สร้างเครื่องคุ้มภัยในสวาทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้ใช้วิชาเลี้ยงชีพได้จริงและรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ์มีความสุขความเจริญ

คุณลักษณะครูดีตามแนวคิดในวงการศึกษาระวันออก

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมโร) (อ้างในปรีชา เศรษฐสุธีร, 2523: 44 - 50) วัดพระศรีมหาธาตุ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาไว้ว่า คำว่า “ครู” เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำที่สองถัดจากคำว่า “พ่อแม่” คำว่าครูอาจเป็นศัพท์แผลงมาจากมูลศัพท์ 3 อย่าง

1. มาจาก “ครู” แปลว่า “หนัก ย่าเกรง เอาใจใส่ เอื้อเฟื้อ” หมายความว่า เป็นผู้มีใจหนักแน่น ไม่ใจเบาขุนเฉียว โกรธง่ายใจเร็ว มีน้ำหนักมั่นฉัตรศิลา เพราะฉัตรศิลาเป็นของหนัก

อีก 3 คำ คือ ย่าเกรง เอาใจใส่ เอื้อเฟื้อ หมายถึงเป็นผู้ที่ศิษย์พึ่งเคราพยำเกรง ผู้เอาใจใส่ในการเรียนของศิษย์ และผู้เอื้อเฟื้อต่อศิษย์ ถือศิษย์เหมือนลูกของตน โบราณจึงเรียกผู้เรียนในสำนักตนว่า “ลูกศิษย์” มาจาก “ครู” แปลว่า “เชิดชู เปิดเผย เลิศลอย” หมายถึง เป็นผู้เชิดชูศิษย์ที่จมอยู่ในความโง่ให้ขึ้นสู่ความฉลาด ผู้ประสิทธิ์วิทยาแก่ศิษย์โดยเปิดเผยไม่อำ ความรู้ ไม่ปิดบังซ่อนไว้เพราะหวงวิชา และผู้เลิศลอย คือเด่นด้วยวิทยา เห็นปรากฏแก่ศิษย์เหมือนพระอาทิตย์ เด่นด้วยรัศมีเห็นปรากฏแก่ชาวโลก

3. มาจาก “ครู” แปลว่า “กล่าวหรือเปล่ง” ถือเอาความว่าผู้สั่งสอนอบรมศิษย์

ก่อน สวัสดิ์พานิชย์ กล่าวถึงลักษณะครูดีไว้ว่า

1. ครูต้องรักเด็ก เข้าใจเด็ก และเห็นอกเห็นใจเด็ก
2. ครูต้องมีความรู้ในวิชาที่ตนสอนอย่างลึกซึ้ง
3. ครูต้องสามารถจัดหลักสูตรหรือบทเรียนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็กได้
4. ครูต้องเชี่ยวชาญในการสอนวิชาประเภทต่าง ๆ วิชาที่สอนในโรงเรียน แบ่งได้ 4

ประเภท คือ

4.1 ประเภท เนื้อหาวิชา (Content Subject)

4.2 ประเภท ทักษะ (Skill Subject)

4.3 ประเภทพึงพอใจ (Appreciation Subject)

4.4 ประเภทคุณค่า (Value Subject)

5. ครูต้องเอาใจใส่ต่อเด็กทั้งตัว มิใช่ว่าจะเอาใจใส่เพียงแต่เด็กจะเรียนวิชานั้นวิชา
ได้หรือไม่ครูที่ดีจะต้องดูแลสุขภาพ อารมณ์ และการสังคมของเด็กในห้องไปด้วยตลอดเวลา

6. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ในด้านวัฒนธรรม ศีลธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย
และอุปนิสัย

บุญถิ่น อัตถากร (2514 : 28) ได้กล่าวถึงนโยบายในการผลิตครูไว้ในเอกสารของ
กรมการฝึกหัดครู พ.ศ. 2514 มีใจความว่า ในการผลิตครู ต้องมุ่งผลิตครูที่ดี ซึ่งมีลักษณะดี
อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ครูควรเป็นผู้มีความรู้ คือ มีทั้งความรู้ในเนื้อหาวิชา และจะต้องสร้างสม
เพิ่มพูนอยู่เสมอ

2. ครูควรมีความสามารถในกลวิธีสอน สามารถถ่ายทอดความรู้ และวิถีทาง
แห่งปัญญา และอบรมและนำเด็กไปสู่หนทางอันดีงาม

3. ครูควรเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและวัฒนธรรม

สุรินทร์ สรสิริ (2515 : 3-9) ครูดีจะต้องมีคุณลักษณะ 6 ประการ คือ

1. บุคลิกภาพ คือรูปร่างหน้าตาดี แต่งกายดี เชื้อมั่นในตนเอง วาจาดี และปรับ
ตัวดี

2. การจัดห้องเรียนที่ดี มีความเหมาะสมในบรรยากาศ ถูกสุขลักษณะ เก็บ
อุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้อย่างเหมาะสม

3. มีความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียนการสอนดี

4. มีการเตรียมการสอนตามหลักสูตรและสอนได้ตามนั้น และมีความรู้เรื่อง
ที่สอนดี

5. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู จะต้องมีการยอมรับและวินัยตามระเบียบ
ประเพณีครู และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

6. มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองดี

ธนู แสงศักดิ์ (2505, 85 - 100) ได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีนั้นมี 5 ประการ
คือ

1. มีความสัมพันธ์กับนักเรียนดี “คือครูจะต้องสนใจ เอาใจใส่ต่อปัญหาของนักเรียน คอยตอบปัญหาของนักเรียน คอยตอบปัญหาให้กระจ่าง แน่แนว รู้จักระงับอารมณ์ อดทนวางตัวเหมาะสมไม่สนิทสนมกับเด็กมากเกินไป ไม่ทำให้ขายหน้า รู้จักชมเชย เปิดโอกาสให้นักเรียนประเมินผลการสอน และตัดลินความดีงามของนักเรียนด้วยเหตุผล
2. มีความรักในอาชีพครู มีส่วนช่วยแนะนำเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนเสมอ ปรับปรุงตนเองเสมอ ทนสม้ยต่อความรู้และกิจกรรมของครู ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการ มีความสามารถในอาชีพใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการสอน
3. มีจรรยาครู ไม่แพร่ข่าวลือ ชื่อสัตย์ต่ออาชีพ ไม่ขโมยผลงานของคนอื่น ไม่ให้ร้ายผู้อื่น มีมารยาทในการติดต่อราชการตามลำดับสายงาน รักษาความลับของนักเรียน ไม่นำผู้อื่นมาินทาให้นักเรียนฟัง ฯลฯ
4. มีคุณสมบัติส่วนตัวดี มีความซื่อตรง มีสติปัญญาดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่มมีความกระตือรือร้น เป็นกันเองกับนักเรียน สุภาพอ่อนโยน สุขภาพดีตรงต่อเวลา ให้คะแนนเที่ยงตรง เข้าใจกฎระเบียบ และปฏิบัติโดยเคร่งคัด ฯลฯ
5. มีรูปร่างท่าทางดี มีใบหน้าสะอาด ตัดผมเรียบร้อยสุขภาพ เสื้อผ้าสะอาดเรียบร้อย และเหมาะสมกับกาลเทศะ รักษาท่าทางให้สง่างาม ไม่สูบบุหรี่หรือรับประทานอะไรระหว่างสอน

วรวิทย์ วคินสรากร (อ้างในปริธา เศรษฐีธร, 2523 : 50 - 51) ได้ให้ข้อเสนอแนะบางประการสำหรับครูที่ดี เพื่อช่วยคุณชั้นและขณะสอนว่า

1. ครูที่ดีไม่ควรนั่งสอนอยู่ที่โต๊ะตลอดเวลา ไม่ควรยืนฟังฝ่าหรือกระดานดำ ควรยืนอยู่กับที่หน้าชั้นขณะอธิบาย และเดินดูขณะนักเรียนปฏิบัติงาน
2. ครูที่ดีควรตั้งระเบียบข้อบังคับไว้แต่น้อย แต่ให้ปฏิบัติได้จริง ๆ ถ้าครูตั้งกฎอะไรไว้มากมายครูนั่นแหละจะเป็นผู้ล้มกฎเหล่านั้นเสียเอง
3. ครูที่ดีไม่ควรพูดกับกระดานดำ แต่หันหน้ามาพูดกับนักเรียน เพราะปกติคนเราเวลาสนทนากันถ้าครูหันหลังเด็กอาจซุกซนหรือแอบหนีไปจากห้องเรียนก็ได้
4. ครูที่ดีจะต้องไม่คิดว่านักเรียนเหมือนกับกระดาษาว่าง ๆ ที่ครูจะเขียนอะไรลงไปก็ได้ ต้องคิดเสมอว่านักเรียนแต่ละคนไม่เหมือนกัน และมนุษย์สัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญมากในการสอน
5. ครูที่ดีจะต้องไม่ส่งเสียงเอะอะอีกทีก็ ควรพูดให้พอเหมาะกับชั้นและชัดเจน ไม่โหวกโหวก

6. ครูที่ดีไม่ควรจับตาดูนักเรียนคนใดคนหนึ่ง หรือจุดใดจุดหนึ่ง โดยเฉพาะต้องกวาดสายตาทัวร์ห้องเรียน นักเรียนมักจะเชื่อถือครูที่มองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างในห้องเรียน

7. ครูที่ดีไม่ควรบอกใบ้คำตอบหรือแนะนำคำตอบแก่นักเรียนและให้ตอบดัง ๆ พร้อมกัน เพราะครูจะไม่สามารถทราบได้ว่านักเรียนของตนมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เพียงใด

8. ครูที่ดีจะต้องพูดภาษาง่าย ๆ ไม่นิยมใช้ศัพท์ยาก ๆ หรือใช้ภาษาต่างประเทศปนโดยไม่จำเป็นเพราะจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความไม่เข้าใจและยุ่งยากใจ

9. ครูที่ดีจะต้องพูดให้ช้า ๆ และชัดเจน มีเสียงสูง - ต่ำ ทำให้ไม่น่าเบื่อหน่าย

10. ครูที่ดีจะต้องเข้าสอนตรงต่อเวลา และควรออกตรงเวลาด้วย

11. ครูที่ดีจะต้องตระหนักว่า การจัดการศึกษานั้นยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ครูหลักการและระเบียบวิธีต่าง ๆ เนื้อหา อาคารสถานที่ ตลอดจนเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการของนักเรียนเป็นสำคัญ

สาโรช บัวศรี (อ้างในปริษา เศรษฐีธร, 2523 : 52 – 54) ได้ให้ทัศนะว่าผู้ที่จะมีสมรรถภาพในการเป็นครูที่ดี ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. สามารถทำการสอนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

ก. ให้หลักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้

ข. ใช้หลักการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็ก

ค. ทำบรรยากาศให้เหมาะสมที่จะเกิดการเรียนรู้

ง. วางแผนสำหรับการสอนอย่างละเอียดถี่ถ้วน

จ. ใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

ฉ. ใช้แบบทดสอบชนิดต่าง ๆ เพื่อวัดผลการเรียนและเพื่อวิเคราะห์แก้ไข และรู้จักการวัดโดยทั่วไป

ช. ปกครองชั้นและบริหารงานชนิดต่าง ๆ ของชั้นได้อย่างเรียบร้อยและราบรื่น และปฏิบัติงานธุรการต่าง ๆ ของโรงเรียนได้

2. สามารถอบรมแนะแนว และปกครองได้อย่างเป็นอย่างดี โดยรู้จัก

ก. หลักการที่ว่า ถ้าทุกคนสร้างคุณธรรมและหลักธรรมต่าง ๆ ไว้ประจำตัวได้แล้ว ก็ย่อมจะปกครองได้

ข. ใช้หลักการและวิธีการของการแนะแนว

ค. สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับบิดามารดาและผู้ปกครอง

ง. ใช้ผลของการวิจัย และของการทดสอบต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ในการ
อบรม

3. สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จัก

ก. ร่วมในการวางแผนจัดทำ “กิจกรรมในหลักสูตร” หรือกิจกรรมร่วมหลักสูตร
ชนิดต่าง ๆ

ข. รับผิดชอบต่อภาวะในการปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้นตามแผน

ค. รักษาสัมพันธ์ภาพอันดีกับผู้ร่วมงานทั้งปวงของโรงเรียน

4. สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีและร่วมมือกับชุมชนเป็นอย่างดี โดยรู้จัก

ก. ช่วยเหลือชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ข. ทำให้ชุมชนเข้าใจโรงเรียน และสนับสนุนในทางที่เหมาะสม

ค. หาความร่วมมือ และช่วยเหลือจากบิดามารดา ผู้ปกครอง

ง. หาบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนที่เป็นประโยชน์ในการสอน

จ. ร่วมมือกับทางราชการ ปรับปรุงชุมชน

5. สามารถเป็นครูชั้นอาชีพ โดยรู้จัก

ก. เพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครู โดยการเขียน การพูด การค้นคว้า การวิจัย
การเป็นสมาชิกที่ดีของสมาคม องค์การหรือสถาบันทางการศึกษา

ข. ยึดถือขนบธรรมเนียมของผู้เป็นครู และช่วยเหลือส่งเสริมเพื่อนครู

ค. ส่งเสริมตัวเองให้ก้าวหน้าในทางวิชาการศึกษาอยู่เสมอ

ง. ช่วยเหลือแนะนำผู้ที่เข้ามาเป็นครูใหม่ในโรงเรียนของตน

นอกจากนั้นได้กล่าวถึง คุณธรรมของอาจารย์หรือสิ่งพึงประสงค์ที่ครูอาจารย์
ควรมี (สาโรช บัวศรี 2537: 149 – 155) ประกอบด้วย

ก. คุณธรรมที่เป็นสภาพ (Condition)

1. ความเป็นผู้ที่มีความดี หรือความเป็นผู้มีจริยธรรม เช่น มีความซื่อสัตย์
มีความสุจริต มีความยุติธรรม ไม่คดโกง ไม่ลำเอียง ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบ สำหรับการมีความรับผิดชอบนี้สำคัญอย่างยิ่ง คนมีความรับผิดชอบ ตามความหมายแปลว่า ปฏิบัติ
หน้าที่อย่างมุ่งมั่นที่สุด ไม่ละทิ้งเด็ดขาด และเกี่ยวกับความรับผิดชอบนี้ ในเวลาที่เรารับเรียนวิชา
ปรัชญาการศึกษา ครูมักก็จะบอกว่า “You must be responsible for the consequence of
your own action” แปลว่า ท่านจะต้องรับผิดชอบ หรือรับชอบในผลการกระทำของท่าน และกั

ติดไม่มีปล่อย อย่างนี้เป็นอุดมการณ์ที่เป็นสภาพ ในเรื่องความเป็นผู้มีสติก็คือท่านต้องมี ทั้งศีล และทั้งธรรมะ ส่วนจะมากหรือน้อยเพียงใดนั้นก็แล้วแต่

2. ความเป็นผู้มีความรู้ในฐานะที่ท่านเป็นอาจารย์วิทยาศาสตร์ ท่านก็จะต้องมี ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ หรือถ้าไปอ่านในวิชาปรัชญา เขาจะบอกว่าท่านต้องมี Scientific Intelligent ซึ่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันนี้ก้าวหน้าไปมาก และเนื่องจากเราเป็นอาจารย์ วิทยาศาสตร์ เราก็ต้องรู้วิธีสอนและวิธีอบรมคนด้วย ดังนั้น ถ้าท่านยังไม่แน่น ก็ต้องไปนึกดูเสียว่า ท่านรู้วิธีสอนและวิธีการอบรมเพียงใด โลกปัจจุบันนี้ ได้เอาวิธีการคิดของมนุษย์มาใช้เป็นวิธีการ สอน และจะแตกถูกแตกหลานไปอย่างไรก็ตามใจ ดังนั้น เราจึงต้องพยายามศึกษาเรื่องนี้ให้ลึกซึ้ง

อีกประการหนึ่งของความที่มีความรู้ก็คือ ต้องรู้เรื่องคุณธรรม และวินัย ในทางปรัชญา เรียกว่า Social Intelligent คือความฉลาดในด้านสังคม หรือความฉลาดในการที่จะอยู่ได้ใน สังคม คนเราถ้าไม่มีศีลจะอยู่ไม่ได้ในสังคม จึงต้องมีศีล มีธรรม มีวินัย ซึ่งโลกนี้มักจะไม่ใคร่มี คือมักจะมีแต่ Scientific Intelligent แต่ Social Intelligent ไม่ใคร่มี ทั้ง ๆ ที่รู้ว่ามันจำเป็น และสร้างขึ้นได้ยากเหลือเกิน เพราะฉะนั้น Social Intelligent จึงเป็นอุดมการณ์ที่ต้องการสร้างให้ เกิดขึ้นทั้งในตัวเองและในลูกศิษย์ของเรา คำว่า “วินัย” นี้ที่จริงก็รวมกับศีลและธรรมอยู่แล้ว วินัย เป็นส่วนหนึ่งของคุณธรรมหรือศีลธรรม ดังนั้น คนที่มีคุณธรรมย่อมต้องมีวินัย เหล่านี้ก็คือ Social Intelligent นั่นเอง

ข. อุดมการณ์ที่เป็นการกระทำ (Action) ในฐานะที่เป็นอาจารย์ อุดมการณ์ที่เป็น Action อาจจะได้แก่

1. เราจะต้องสอนให้ได้ดี เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเราได้รู้จักวิธีสอนอันเป็นแม่บท ของอาชีพครูแล้ว โดยเฉพาะวิธีคิดของนักวิทยาศาสตร์เพื่อนำมาเป็นวิธีสอน เพราะฉะนั้น ต้อง สอนได้ดี มีการเตรียมอุปกรณ์อย่างดี และถ้าสอนไม่ดีก็จะเป็นบรูษผู้ไร้อุดมการณ์ยิ่งไปกว่านั้นยัง จะต้องรู้จักเทคนิคเพิ่มขึ้นมาเรื่อย ๆ ...จะต้องอบรมศิษย์ควบคู่ไปกับการสอน โดยใช้จริยธรรม ยัดเยียดเข้าไปในทุกครั้งที่สอน ผู้เรียนอาจจะนึกว่าคุณไม่ได้สอนอะไรเลย แต่ที่จริงแล้ว ได้รับการ อบรมอยู่ตลอดเวลาควรคู่กันไป เหล่านี้ถ้าท่านได้ลิ้มรสแล้วจะได้ทราบเองว่าท่านควรจะทำทั้งสอน และอบรมด้วย

2. ครูจะต้องศึกษาค้นคว้าและวิจัยอยู่เรื่อย ๆ (Research) ไม่หยุดยั้ง คือการมีวิจัย อยู่เสมอโดยเฉพาะในห้อง Lab ซึ่งจะต้องปรับปรุงให้มีความงอกงามทางวิชาการอยู่เรื่อย ๆ Produce อะไรใหม่ ให้ได้ นี่เป็นอุดมการณ์เกี่ยวกับ Action ต้องทำอยู่เรื่อย ๆ คิดค้นอยู่เสมอ จะทำให้ชีวิตนี้ Enjoyable มีความสุขในห้อง Lab

3. ครูจะต้องมีการ Extension คือ การออกไปช่วยพี่น้องที่ขาดแคลน มีการขยาย มี project ใช้ความชำนาญชำนาญ เช่น การให้ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาชนบท อันเป็นความมุ่งหมายของการศึกษาของชาติ

คุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2539 (คุรุสภา, 2539) ขึ้นเพื่อให้ครูได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนและปฏิบัติงานจำนวน 11 ข้อ ประกอบด้วย

- มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ
- มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
- มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรที่เกิดแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข่าวสารในการพัฒนา

นอกจากนั้นคุรุสภาได้กำหนดจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 เพื่อให้ครูได้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน จำนวน 9 ข้อ (คุรุสภา, 2539) ประกอบด้วย

จรรยาบรรณข้อที่ 1 ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือ ส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า

จรรยาบรรณข้อที่ 2 ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะ และนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้แก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถ

จรรยาบรรณข้อที่ 3 ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ

จรรยาบรรณข้อที่ 4 ครูต้องไม่ทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติ ปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์

จรรยาบรรณข้อที่ 5 ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ

จรรยาบรรณข้อที่ 6 ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และ วิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่เสมอ

จรรยาบรรณข้อที่ 7 ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร วิชาชีพครู

จรรยาบรรณข้อที่ 8 ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์

จรรยาบรรณข้อที่ 9 ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ และพัฒนา ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

คุรุสภาได้กำหนดแนวทางในการประเมินคุณภาพของครู เพื่อให้ครูได้ใช้เป็นแนวทางในการประเมินตนเอง และให้ผู้บริหารประเมินครู โดยได้กำหนดเป็นระดับคุณภาพของครู (NTQ :National Teacher Qualification) แบ่งเป็น 5 ระดับ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ,2541)

ระดับ 1 ครูปฏิบัติการ เป็นครูที่ปฏิบัติงานโดยยังต้องอาศัยการชี้แนะ การสั่งการ รูปแบบจากผู้อื่น หรือคำสั่ง เอกสาร แบบแผนต่างๆ และมีความ มุ่งมั่นที่จะทำตามแบบแผนนั้นๆ ให้สมบูรณ์ โดยคำนึงถึงเป้าหมายปลายทางเป็นลำดับรอง

การสอนมุ่งเน้นเนื้อหา ผู้สอนเป็นผู้บอกความรู้ สอนตาม แผนที่กำหนด กิจกรรมทุกอย่างตัดสินใจโดยครู มีสื่อเน้นความรู้ ความจำ ประเมินผลเน้นการทดสอบ เกิดผลต่อผู้เรียนในด้าน ความรู้ความจำเป็นส่วนใหญ่ ผลงานของผู้เรียนเป็นแบบเดียวกัน ตามที่ครูกำหนด รายงานผลเป็นภาพรวมของผู้เรียนทั้งชั้น

เป้าหมายในการพัฒนาคำนึงถึงผลที่เกิดกับตนเอง เน้น ความถูกต้องตามระเบียบ กฎเกณฑ์ มากกว่าเป้าหมายของงาน หรือผลที่เกิดขึ้นกับผู้รับบริการ

ระดับ 2 ครูชำนาญการ เป็นครูที่ปฏิบัติงานโดยมีกระบวนการในการพัฒนาไปสู่

ความสามารถในการคิดเอง ทำเอง ตัดสินใจเองได้ โดยมีความมุ่งมั่นที่จะลงมือทำ รู้จักกำหนดเป้าหมายของงานไปที่ผู้รับบริการ แต่ยังไม่มีส่วนขั้นตอนการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายนั้นอย่างชัดเจน และมีประสิทธิภาพ

การสอนมุ่งเน้นความรู้ความเข้าใจ มีตัวอย่างมากขึ้น ดัดแปลงแผน สื่อ ให้เหมาะสมกับสภาพจำกัดต่างๆได้ มีอุปกรณ์มากขึ้นผลงานของผู้เรียนยังเป็นเรื่องเดียวกัน กัน แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน รายงานผลเป็นกลุ่ม

เป้าหมายในการพัฒนา คำนึงถึงความถูกต้องตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ให้ความสำคัญต่อกระบวนการและเน้นผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและผู้รับบริการเท่าๆ กัน

ระดับ 3 ครูเชี่ยวชาญ

เป็นครูที่ปฏิบัติงานอย่างมีเป้าหมาย มีขั้นตอนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ สร้างสรรค์งาน คิดแลตัดสินใจได้เอง จัดลำดับความสำคัญของงานได้ เน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ

การสอนมุ่งเน้นกระบวนการคิด ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ ครูใช้คำถามมากขึ้น ทามหาวิธีการ มีแผนการสอนที่พัฒนาขึ้นเอง จัดทำเองได้เหมาะสมกับผู้เรียน เป็นรายบุคคล ใช้สื่อเน้นกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น คำตอบของผู้เรียนหลากหลายเกิดจากการแสวงหาความรู้และสรุปความรู้ของผู้เรียนตามความหมายของครู กล่าวคิด กล่าวแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

เป้าหมายในการพัฒนา คำนึงถึงผลที่เกิดกับผู้รับบริการอย่างรอบด้าน สมดุล ทั้งถึงและเสมอภาค

ระดับ 4 ครูเชี่ยวชาญพิเศษ

เป็นครูที่ดำเนินงานต่างๆ โดยคำนึงถึงบุคคลอื่น องค์ประกอบอื่นๆ ที่จะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัตินั้นๆ แต่ยังไม่สามารถสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความเป็นเอกภาพในทุกๆ ส่วน ทุกองค์ประกอบต่างๆนั้นได้

การสอนมุ่งเน้นการพัฒนาจริง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ กิจกรรมและสื่อสอดคล้องสัมพันธ์กัน ส่งผลต่อ

พัฒนาการและความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ให้โอกาสในการแสดงออกอย่างอิสระ ผลงานของผู้เรียนแตกต่างกันตามกระบวนการเรียนการสอนที่เลือก

เป้าหมายในการพัฒนาค่านึงถึงผลที่เกิดกับผู้รับบริการ และการพัฒนาวิชาชีพ หรือการพัฒนาสังคม

ระดับ 5 ครูผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นครูที่ปฏิบัติงานด้วยกระบวนการพัฒนาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ บนพื้นฐานของผลพัฒนาทางบวกอย่างเท่าเทียมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความเป็นเอกภาพของงาน และกลุ่มบุคคลทั้งหมด รวมทั้งความสมดุลงานของสิ่งแวดล้อม

การสอนมุ่งเน้นการค้นหา สร้างความรู้ร่วมกันกับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนการเรียนและกำหนดหลักสูตรของห้องเรียนทั้งหมด ร่วมประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองและการสอนของครู ใช้สื่อหลากหลายตอบสนองความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน และทุกคน ผลงานของผู้เรียนคนละอย่างคนละเรื่องตามความสนใจและความถนัดอย่างแท้จริง เป็นผู้สร้างผู้นำให้ผู้เรียน และเพื่อนครู เป็นผู้นำ คิดเอง พัฒนาเองได้รอบด้านอย่างยั่งยืน

เป้าหมายในการพัฒนาค่านึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้เกิดการสร้างและพัฒนาวิชาชีพอย่างถาวร มีเกียรติภูมิเป็นตัวอย่างได้ทั้งด้านวิชาชีพ และชีวิตส่วนบุคคล

ลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดในวงการศึกษาตะวันตก

วงการการศึกษาตะวันตกก็ให้ความสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้มากมายเช่นเดียวกับการศึกษาไทย ลักษณะของครูที่ดีในทัศนะของนักการศึกษาตะวันตกนั้น เฮสซงและวีคส์ (Hessong and Weeks อ้างถึงใน ไพพรรณ เกียรติโชติชัย 2536: 53 - 58) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีไว้เป็นระบบและครอบคลุมคุณลักษณะของครูอย่างกว้างขวางดังนี้

1. เป็นผู้มีความรอบรู้ (Being Knowledge able) การมีความรู้หรือความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นอย่างดี มีความแม่นยำในวิชาการโดยเฉพาะวิชาที่สอนตลอดจนวิชาการอื่น ๆ ตามสมควร

2. เป็นผู้มีอารมณ์ขัน (Being Humorous) คือ การเป็นผู้ที่สามารถสอดแทรกความรู้สึกที่ทำให้ขำขันหรือสนุกสนานในการสอน อย่างไรก็ตามการมีอารมณ์ขันของคุณจะต้องเป็นไปในทางสร้างสรรค์ก่อให้เกิดค่านิยมที่ดี มิฉะนั้นแล้วจะเกิดผลเสียได้เช่นกัน

3. เป็นผู้มีความยืดหยุ่นผ่อนปรน (Being Flexible) หมายถึง การมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนสภาพการณ์ให้เหมาะสมกับการสอนได้ ครูจำเป็นต้องรู้จักการยืดหยุ่นในการอบรมสั่งสอน สามารถปรับแผนการเรียนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างดี

4. เป็นผู้มีความตั้งใจในการทำงาน (Being Upbeat) เป็นผู้ที่มีความรักในตัวเด็ก และยินดีในภารกิจทางการสอน จะไม่มองว่าการสอนเป็นเพียงภารกิจที่ต้องรับผิดชอบเท่านั้นแต่จะยินดีเมื่อได้สอน อุทิศเวลาให้กับการทำงานที่ทำอย่างเต็มที่

5. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ (Being Honest) ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณลักษณะที่สำคัญมากสำหรับผู้ที่เป็นครู ความซื่อสัตย์จริงใจเป็นสิ่งที่ทำให้ศิษย์เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ และมั่นใจที่จะปฏิบัติหรือกระทำตามคำสั่งสอนของคุณ

6. เป็นผู้มีความสามารถสร้างความชัดเจน (Being Clear and Concise) ความสามารถในการทำให้ผู้ที่สัมพันธ์ด้วยเข้าใจได้รวดเร็วชัดเจนนั้น เป็นเรื่องของความสามารถในการสื่อสารทั้งการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียน นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่การงานใด ๆ ก็ต้องปฏิบัติด้วยความชัดเจนโปร่งใส ถูกต้องตามหลักการและระเบียบแบบแผนอันดีงาม

7. เป็นคนเปิดเผย (Being Open) คือ เป็นคนที่ไม่ทำตัวลึกลับ เจ้าเล่ห์ไม่หน้าไหว้หลังหลอก เต็มใจเปิดเผยให้ผู้อื่นรับรู้ รู้จักยอมรับความคิดของผู้อื่นด้วยความเข้าใจ การกระทำของตนเสมอ

8. เป็นผู้มีความอดทน (Being Patient) หมายถึง ความเป็นผู้มีความเพียรพยายามหรือขยันขันแข็ง สำหรับครูต้องมีคุณสมบัตินี้มากเป็นพิเศษ เพราะนอกจากจะเป็นผู้ที่อดทนในหน้าที่การสอนและงานอื่น ๆ แล้วยังต้องอดทนต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนอีกด้วย

9. เป็นแบบอย่างที่ดี (Being a Role Model) ครูควรเป็นบุคคลที่กระทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์และสังคม เพราะนักเรียนต้องมีแบบอย่างที่ดีที่ต้องดีงาม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตน ซึ่งครูย่อมเป็นผู้ใกล้ชิดและเป็นผู้ที่นักเรียนไว้วางใจเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ครูจึงต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์ทั้งในเวลาสอนและในการดำเนินชีวิต

10. เป็นผู้สามารถประยุกต์ทฤษฎีไปปฏิบัติได้ (Being Able to Relate Theory to Practice) การนำเอาความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนไปใช้ให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้น บางครั้งสภาพการจริงไม่เหมือนกับทฤษฎีที่เรียนมา ครูต้องสามารถประยุกต์ทฤษฎีไปใช้ได้

เหมาะสม

11. เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง (Being Self Confident) ความเชื่อมั่นในตนเองก็คือการกล้าตัดสินใจโดยสามารถเลือกวิถีทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือวิถีทางที่ดีที่สุดในการกระทำต่าง ๆ ครูต้องสามารถพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองโดยการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการสอนให้มากที่สุด ครูต้องเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนสอนด้วย

12. เป็นผู้มีความสามารถในศิลปะวิทยาการหลาย ๆ ด้าน (Being Diversified) ครูที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีความรู้และความสามารถในวิทยาการอื่น ๆ ด้วย ความรู้พิเศษเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่จะช่วยให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูอาจจะต้องใช้เพื่อช่วยในงานในหน้าที่ครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ความรู้พิเศษ เช่น ความสามารถทางเครื่องดนตรีกลไก ความรู้ในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ ความสามารถทางงานศิลปะ เป็นต้น

13. เป็นผู้แต่งกายเหมาะสมและมีสุขอนามัยส่วนบุคคลดี (Being Well Groomed and Having Personal Hygiene) ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องแต่งกายสุภาพเรียบร้อยและสะอาด อยู่เสมอ สวมใส่เสื้อผ้าถูกกาลเทศะเหมาะสมกับความเป็นครู หรือแต่งกายตามรูปแบบที่ทางสถานศึกษากำหนด นอกจากนี้สุขอนามัยส่วนบุคคลของครูก็เป็นสิ่งสำคัญ ทั้งสุขภาพทางร่างกายและจิตใจ สุขภาพของครูมีผลให้การสอนประสบความสำเร็จด้วยดี

ผลการวิจัยจากแหล่งข้อมูล INTERNET (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540: 103-104) ได้นำเสนอคุณลักษณะของครูยุคใหม่ไว้ดังนี้

1. ครูที่เน้นความหลากหลาย เพื่อตอบสนองต่อผู้เรียนเป็นหลัก เน้นความยืดหยุ่นและผลของงานเป็นหลัก (student based learning and teaching) สามารถทำให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและสร้างสรรค์

2. ครูมีความเป็นสหวิทยาการมากขึ้น หลากหลายทั้งอาชีพและความสามารถในการทำงาน ประสานการทำงานเป็น "ทีมงาน" (Teamwork) หรือในแบบอิสระต่อกัน แต่เชื่อมโยงกัน (Interdependence) มีครูหลากหลายระดับเพื่อมาช่วยพัฒนาการศึกษา (Interdisciplinary approach and teamwork) เพราะการศึกษาที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นหลัก

3. ครูมีความสามารถในการคิดเชิงปรัชญา สามารถออกแบบวิธีการเรียนการสอนแบบใหม่ เป็นนักจัดการระบบหรือเป็นนักบริหารแบบใหม่ ที่ทำให้วิธีจัดการศึกษาได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

4. ครูสามารถแนะนำวิธีการเรียนได้ แนะนำแหล่งข้อมูลที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้

5. ครูต้องรู้วิทยาการด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น เพราะการศึกษายุคใหม่เป็นการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น
6. ครูที่ต้องเข้าเยี่ยมชุมชนได้มากขึ้น ระบบการศึกษายุคใหม่ต้องอาศัยโรงเรียนขนาดเล็กและกลางที่กระจายตัวออกไป ทำให้อยู่ใกล้ชุมชนมากขึ้น การให้ครูไปเยี่ยม พ่อแม่ ผู้ปกครองในชุมชนหรือแหล่งฝึกงาน โดยผ่านสื่อโทรคมนาคมและคอมพิวเตอร์ อาศัยเทคโนโลยีเหล่านี้เพื่อสื่อสารกับผู้เรียนและผู้ช่วยจัดประสบการณ์ฝึกงานและอื่นๆ ให้กับผู้เรียนได้
7. ครูสอนเนื้อหาสาระแก่ผู้เรียนน้อยลง แต่ให้ข้อมูลสะท้อนกลับต่อผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปปรับปรุงตนเองได้ เน้นประสิทธิภาพในตัวผู้เรียน จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก และให้หลักประกันด้านคุณภาพของผู้เรียนและมาตรฐานที่สามารถประเมินได้

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการประชุมเพื่อประเมินและสนับสนุนครูใหม่ระหว่างรัฐ (Interstate New Teacher Assessment and Support Consortium) ได้กำหนดคุณลักษณะของครูที่ควรได้รับการยกย่อง และสนับสนุนไว้ ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540 : 103-104)

1. ครูต้องเข้าใจแนวความคิดกลาง เครื่องมือของการสืบค้น และโครงสร้างของวิชา ความรู้ที่ตนสอนและสามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทำให้เนื้อหาวิชาเหล่านั้นมีความหมายต่อผู้เรียน
2. ครูต้องเข้าใจว่าเด็กเรียนและพัฒนาอย่างไร และสามารถสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่เหมาะสม และสนับสนุนการพัฒนาทางสติปัญญา สังคม และส่วนบุคคลของเด็กได้
3. ครูต้องเข้าใจความแตกต่างในการเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กและสร้างโอกาสการเรียนรู้ การสอน ซึ่งสามารถปรับเข้ากับความแตกต่างสไตล์การเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนได้
4. ครูต้องเข้าใจ และสามารถใช้ยุทธวิธีการสอนที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมการพัฒนา ด้านการ คิดวิเคราะห์การแก้ปัญหาและทักษะการปฏิบัติงานของเด็ก
5. ครูต้องใช้ความเข้าใจในแรงจูงใจ และพฤติกรรมเด็ก ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่มเพื่อ สร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์ทางสังคมเชิงบวก ปฏิบัติการอย่าง ผูกพันกับการเรียน และมีแรงจูงใจภายในด้วยตนเอง
6. ครูต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพทั้งทางวาจา ท่าทาง และสื่อต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติการสืบค้น การร่วมมือ และการสนับสนุนความร่วมมือกันภายในห้องเรียน

7. ครูต้องวางแผนการสอนบนฐานของความรู้ในเรื่องหาวิชานักเรียน ชุมชน และวัตถุประสงค์หลักสูตร

8. ครูต้องเข้าใจและสามารถใช้ยุทธวิธีการประเมินผล ทั้งเป็นพิธีกรรมและเป็นกันเอง เพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางสติปัญญา สังคม และร่างกายอย่างต่อเนื่อง

9. ครูเป็นผู้ที่คิดตรึกตรองสม่ำเสมอ เพื่อติดตามประเมินผลกระทบของการเลือก และการกระทำของตนที่มีต่อบุคคลอื่น เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง และนักวิชาชีพอื่น ๆ ในสังคมของการเรียนรู้ และครูต้องหาโอกาสเติบโตในทางวิชาชีพของตนอย่างจริงจัง

10. ครูต้องเสริมสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครอง และหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และความเป็นอยู่ของเด็ก

คณะกรรมการมาตรฐานวิชาชีพครู (National Board for Professional Teaching Standards) ของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานกลางในการประเมินครู ไว้ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540: 107-109)

1. การเอาใจใส่ต่อนักเรียนการเรียนรู้ของนักเรียน

- ครูยอมรับในการแตกต่างรายบุคคลของนักเรียนและปรับกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความแตกต่างนั้น

- ครูมีความรู้และเข้าใจในการพัฒนาของนักเรียน และการเรียนรู้ของนักเรียน

- ครูปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

- ภารกิจของครูต้องครอบคลุมทั้งด้านพุทธิศึกษา การพัฒนาการรับรู้ตนเอง แรงจูงใจ ความสัมพันธ์กับเพื่อน การพัฒนาบุคลิกภาพ จริยธรรม ตลอดจนความมุ่งหมายในชีวิตของนักเรียน

2. มีความรอบรู้ในวิชาที่สอนและวิธีสอนวิชานั้น ๆ เป็นอย่างดี

- ครูมีความรู้ว่วิชาที่สอนสร้างขึ้นมาได้อย่างไร มีการจัดระบบและเกี่ยวข้องกับวิชา อื่น ๆ อย่างไร

- ครูสามารถถ่ายทอดวิธีการเข้าถึงความรู้ให้แก่นักเรียนได้ในหลาย ๆ วิธี

3. ความรับผิดชอบต่อการจัดการเรียนการสอน และติดตามการเรียนรู้ของนักเรียน

- ครูใช้วิธีสอนหลายวิธีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสอน

- ครูชักนำให้มีการเรียนรู้แบบกลุ่ม

- ครูให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนของนักเรียน

- ครูประเมินผลความก้าวหน้าการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ
- ครูยึดวัตถุประสงค์ของการเรียนเป็นหลักในการสอน

4. ใช้ความคิดอย่างมีระบบเกี่ยวกับการสอนของตน และสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองได้

- ครูสามารถใช้วิจารณญาณในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี
- ครูใช้ประโยชน์จากคำแนะนำของเพื่อน ผลงานวิจัย และผลงานทางวิชาการในการปรับปรุงการปฏิบัติงานของตน

5. สามารถใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างประสิทธิภาพของโรงเรียน

- ครูเสริมสร้างประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยการทำงานร่วมกับเพื่อนครู และร่วมกับบุคลากรในอาชีพอื่น ๆ
- ครูร่วมมือกับผู้ปกครองเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาของนักเรียน
- ครูใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ต่อโรงเรียน และการเรียนการสอน

โครงการเกียรติประวัติครูแห่งชาติ (The National Teachers Hall of Fame) ร่วมกับ Emporia State University ในรัฐ Kansas ได้ทำการคัดเลือกครูดีเด่นที่สอนชั้นระดับอนุบาล ถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ปีละ 5 คน เพื่อแสดง ภาพถ่าย ประวัติ และอุปกรณ์การสอนของครู ไว้ในอาคารที่เปรียบเป็นเสมือนพิพิธภัณฑสถานครูดีเด่นระดับประเทศ โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินดังนี้(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ,2542)

1. มีความเสียสละต่องานสอน มีปรัชญาและหลักการ อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานสอน
2. มีความรู้ในวิชาที่สอนทั้งด้านลึกและด้านกว้าง ต้องแสดงให้เห็นว่า ผู้สมัครได้ใช้ความรู้ทุกอย่างไปแล้ว และกำลังใช้อย่างไร ผลงานของผู้สมัครสะท้อนให้เห็นการปฏิบัติการสอนมากน้อยเพียงใด
3. คุณภาพของคำตอบต่อคำถาม ดูจาก การเข้าใจคำถาม การหยั่งรู้ การเขียนตอบตรงจุด และความสามารถในการแสดงความคิดเห็นของผู้สมัคร
3. คุณค่าของหนังสือสนับสนุน แสดงถึงการยึดมั่นในงานต่อการศึกษาของเด็ก และผลงานต่อวิชาชีพครู
4. ผลงานที่ปฏิบัติแล้วและเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน ห้องเรียน โรงเรียน วิชาชีพครู และชุมชน
5. การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของห้องเรียน และการศึกษาของนักเรียน

6. งานบริการด้านมนุษยธรรม และการช่วยเหลือสังคม
7. วุฒิการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคลากรประจำการ รวมทั้งการเข้าประชุม อบรม สัมมนาฯ และความเป็นผู้นำของการประชุมต่างๆ ตลอดจนการใช้ความเชี่ยวชาญของตนในการช่วยเหลือเพื่อร่วมอาชีพอื่น ๆ และคนอื่น ๆ
8. ผลงานที่ดีเด่นและเป็นที่ยอมรับในอดีตจากองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ

หน้าที่ความรับผิดชอบและบทบาทของครู

หน้าที่ความรับผิดชอบ บทบาทและความสามารถของครูตามรูปคำในภาษาอังกฤษ คำว่า ครู คือ TEACHERS มีความหมายดังนี้ (โกสินทร์ รังสิยาพันธ์ 2530 : 34)

- T = Teaching
- E = Ethics
- A = Academic
- C = Cultural Heritage
- H = Human Relationship
- E = Evaluation
- R = Research
- S = Service

T (Teaching) หมายถึง ครูต้องทำหน้าที่สอนศิษย์ให้ศิษย์เป็นพลเมืองดีของชาติ และสอนอย่างไรจึงจะเรียกว่าสอนดี สอนเก่ง กิลเบิร์ต ไฮเกท (Gilbert Highet อ่างใน ไกรนุช ศิริพูล , 2531: 13-14) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Art of Teaching ดังนี้

1. ต้องมีความรู้สึกซึ่งในเนื้อหาวิชาที่สอน
2. ต้องเป็นผู้มีอารมณ์ขัน
3. เป็นผู้มีความจำดี และมีกำลังใจดี
4. ไม่เป็นผู้สูงอายุจนเกินไป และมีลักษณะอ่อนแอ
5. เป็นผู้ที่มีใจรักเด็ก และมีความเมตตา
6. เป็นผู้มีความอดทนที่จะทำงานในชีวิตประจำวันท่ามกลางเสียงรบกวนของเด็ก
7. เป็นผู้นำของเด็กมากกว่าที่จะเป็นตำรวจคอยจับเด็กที่ประพฤติผิด
8. มีความเข้าใจพัฒนาการและความสนใจของเด็กแต่ละคน
9. สามารถทำการสอนเด็กในชั้นเดียวกัน ที่มีสมรรถภาพต่างกัน

E (Ethics) หมายถึง ครูต้องเป็นผู้มีจริยธรรม มีความประพฤติดีมีคุณธรรมประจำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ และสังคมโดยทั่วไป

A (Academic) หมายถึง ครูต้องเป็นนักวิชาการ ต้องหมั่นแสวงหาความรู้ให้กว้างขวางและทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งความรู้ทั่วไปและความรู้เฉพาะเรื่อง มีความแม่นยำถูกต้องในวิชาการ (ความรู้ต่าง ๆ นั้น ครูสามารถแสวงหาได้ในหลาย ๆ สถาบันการศึกษาในปัจจุบัน

C (Cultural Heritage) หมายถึง ครูคือผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันได้แก่วัฒนธรรมอันดีงามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ครูจะต้องเป็นผู้ที่อบรมนิสัยของศิษย์ให้รักและนิยมในวัฒนธรรมของชาติ ทั้งครูจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการรักษาวัฒนธรรมอันดีงามนั้นอย่างเคร่งครัด และถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องป้องกันแก้ไข ผู้บ่อนทำลายวัฒนธรรม

H (Human Relationship) หมายถึง ครูต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลหลาย ๆ ฝ่าย ซึ่งหน้าที่ของครูจะต้องเข้าไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ อาทิ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนครู นักเรียน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่นักการภารโรง ตลอดจนประชาชนในชุมชนที่ครูทำการสอนอยู่ ครูที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ย่อมประสบความสำเร็จในอาชีพ มีความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัว และส่วนราชการที่ครูสังกัดอยู่

E (Evaluation) หมายถึง ครูจะต้องมีความรู้และความเข้าใจอย่างดี ในวิธีการประเมินผลการสอนของตน และการศึกษาเล่าเรียนของศิษย์ รู้จักใช้วิธีการต่าง ๆ ในการประเมินผลให้เหมาะสม รู้จักการสร้างข้อทดสอบที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ เพื่อวัดผลการเรียนของนักเรียน รู้วิธีการจัดระดับคะแนนได้อย่างมีหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องและเที่ยงธรรม ซึ่งครูอาจจะหาความรู้ในเรื่องนี้ได้จากตำรา จากการศึกษานอกเวลา เข้ารับการศึกษาดูงานโดยเฉพาะหรือจากการอบรมสัมมนา

R (Research) หมายถึง ครูจะต้องเป็นนักวิจัย เพื่อนำผลการวิจัย มาปรับปรุงการเรียนการสอนหรือการแก้ปัญหาทางการศึกษา เช่น การวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของครูดี การวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมของครู การวิจัยพฤติกรรมของเด็กในวัยที่ต้องการ เป็นต้น การวิจัยทุกกรณีเป็นความรู้เฉพาะด้าน ซึ่งครูจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติหรือของแต่ละสถาบันการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า

S (Service) หมายถึง ครูจะต้องเป็นผู้ให้บริการทางการศึกษา และสังคมในทุก ๆ ด้าน ที่ครูสามารถจะบริการได้ เช่น

- บริการให้คำปรึกษาหารือ และการแนะแนวอาชีพ
- บริการด้านสุขภาพ พละนาามัย
- บริการด้านการศึกษานอกระบบ

- บริการด้านการพัฒนาชุมชน

สุจริต เพียรชอบ (2537: 44-47) ได้กล่าวถึงบทบาทครูในการพัฒนาประเทศไว้ดังนี้

1. พัฒนานักเรียนให้เป็นผู้ที่มีระดับสติปัญญาสูงขึ้น มีความรอบรู้ในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ครูควรที่ เป็นผู้ชี้แนะมากกว่าที่จะลงมือสอนและกระทำกิจกรรมเองหมดทุกอย่าง ควรให้นักเรียนได้มีโอกาสได้ศึกษาค้นคว้าด้วย

2. จัดสร้างสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเอื้ออำนวยให้นักเรียนรู้จักคิด มีเหตุผล จะพูดจะทำหรือจะคิดอะไรสักอย่างจะใช้วิจารณญาณประกอบด้วยเสมอ ครูควรที่จะได้ปลุกฝังให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีวินัยในตนเอง มีระเบียบรู้จักบังคับใจและหักห้ามใจตนเอง เพราะความมีระเบียบวินัยนี้เป็นเพียงแต่จะเป็นประโยชน์แก่ตัวนักเรียนเองเท่านั้นแต่จะเป็นประโยชน์กับการพัฒนาประเทศอย่างยิ่งด้วย

3. พยายามปลุกฝังลักษณะนิสัยสำคัญ ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน เช่น ความตรงต่อเวลา ความขยันหมั่นเพียร มานะ อดทน การทำงานหนัก ความรักงาน ตัวครูเองควรเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านคุณธรรม ความประพฤติเหล่านี้

4. การปลุกฝังค่านิยมและมโนทัศน์ที่ถูกต้องให้กับนักเรียน ในปัจจุบันนี้โดยเฉพาะคนในเมืองใหญ่ก็มีค่านิยมที่ผิดไปจากที่ควรจะเป็น เช่น การนิยมวัตถุมากกว่าคุณธรรมความดี การเอาตัวรอด การเห็นประโยชน์ส่วนรวม การนิยมของต่างประเทศมากกว่าของไทยเหล่านี้ เป็นต้น

5. การปลุกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน บทบาทของครูในการปลุกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย

6. การให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้น นอกจากการสอนในชั้นเรียนตามปกติแล้ว ครูยังจะได้มีโอกาสในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกด้วย การให้การศึกษานั้น อาจจะเป็นไปได้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ การจัดชั้นเรียนสำหรับผู้ใหญ่ในตอนเย็นหรือตอนกลางคืน ทางอ้อมก็คือ การให้การศึกษาระหว่างทางนักเรียน เมื่อนักเรียนได้เรียนบทเรียนต่าง ๆ จากทางโรงเรียนแล้ว เช่น โฆษณาการ สุขศึกษาการเกษตรกรรมแผนใหม่ ซึ่งในการเรียนนั้นอาจมีการปฏิบัติทางบ้านด้วย ผู้ปกครองของเด็กก็จะเกิดความเรียนรู้ไปในขณะเดียวกันกับที่ลูกนำไปปฏิบัติที่บ้าน

7. การปลุกฝังทางด้านอาชีพ ให้นักเรียนมีทักษะและมีทัศนคติที่ดีต่อการอาชีพต่าง ๆ ได้ ในต่างประเทศได้มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับทางด้านวิชาชีพศึกษา (Career Education) โดยการ

สอดแทรกความรู้ความชำนาญทางด้านวิชาชีพเข้าไปในบทเรียนต่าง ๆ ตั้งแต่ในชั้นประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาและการลงมือปฏิบัติด้วยจริง

8. บทบาทในการปลูกฝังวัฒนธรรม บทบาทของครูที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งก็คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมการพัฒนากำล้าง หรือการพัฒนาเศรษฐกิจจะก้าวหน้าไปตามลำพังมิได้ วิธีทางในการดำเนินชีวิตของคนจะต้องดำเนินควบคู่กันไปด้วย

9. บทบาทในการพัฒนาสังคมเมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชนใด ๆ ก็ตามต้องพยายามที่จะหาทางที่จะพัฒนาชุมชนนั้น ๆ ให้ดีขึ้นด้วย

10. บทบาทในการแก้ไขปัญหาในชุมชน เมื่อพบว่า ชุมชนนั้น ๆ มีปัญหาแล้วก็ควรหาทางแก้ไขปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ครูอาจจะทำตนเป็นตัวกลางติดต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในมาดำเนินการช่วยเหลือ

11. การให้ความรู้เกี่ยวกับการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญที่จะให้ความรู้แก่นักเรียน ตลอดจนประชาชนเกี่ยวกับการใช้และการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นสมบัติล้ำค่าของประเทศ

12. บทบาทของครูในการธำรงความมั่นคงของประเทศ ในการพัฒนาประเทศจะมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ไปในขณะเดียวกัน ในด้านการเมืองและการปกครองก็มีการพัฒนาไปเช่นเดียวกัน ครูจึงหาโอกาสที่จะได้สนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาคนและเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศไปพร้อมๆกัน

สรุปแนวคิดและความหมายของครูดี

แนวคิดเกี่ยวกับครูไทยที่ได้ศึกษา แนวคิดของครูดีตามหลักศาสนา คุณลักษณะของครูดีตามแนวคิดในวงการศึกษาระดับวันออก ตลอดจนคุณลักษณะของครูดีตามแนวคิดในวงการศึกษาระดับวันตกที่ได้ดำเนินการศึกษานี้ จะเห็นได้ว่าได้กล่าวถึงคุณลักษณะ บทบาทที่ ต้องการให้ครูปฏิบัติ และส่วนใหญ่นำเน้นตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ประกอบด้วย

1. เป็นกัลยาณมิตร คือ นำรัก นำเคารพ นำเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผล
อดทนต่อถ้อยคำ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ และไม่ชักนำในอธรรม

2. **ตั้งใจประสิทธิความรู้** คือ สอนให้มีขั้นตอนถูกลำดับ จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นแก่อามิสวางจิตตรงไม่กระทบตนและคนอื่น

3. **มีลีลาครูครบทั้ง 4** คือ ซื่อให้ชัด ขวนให้ปฏิบัติ เจ้าให้กล้า ปลุกให้ว่าจริง

4. **มีหลักการตรวจสอบสาม** คือ สอนด้วยความรู้จริง สอนอย่างมีเหตุผล สอนให้ได้ผลจริง

5. **ทำหน้าที่ครูต่อศิษย์** คือ แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ และสร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ

ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าครูได้ทราบและเข้าใจว่าความจริงสูงสุดของความเป็นครู คืออะไร ครูจะรู้ว่าตนเองควรมีบทบาทหน้าที่อะไร อย่างไร ย่อมจะก่อให้เกิดความตั้งใจจริงที่จะปฏิบัติตามบทบาท หน้าที่ ด้วยความมั่นใจ สามารถตัดสินใจด้วยตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะครูได้ตระหนัก มีความมั่นใจและเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ครูทำนั้นเป็นสิ่งที่ดี และเมื่อปฏิบัติแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติภารกิจในวิชาชีพครู สมกับเป็นครูมืออาชีพ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญา

ความหมายของคำว่า”ภูมิปัญญา”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 619) ได้ให้นิยามของคำว่า ภูมิปัญญา ไว้ว่า หมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ

ปัญญา คือความรู้ที่ดีที่ประกอบด้วยหลักวิชาอันถูกต้องที่แน่นแฟ้นกระจ่างแจ้งในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณาเรื่องต่างๆ ตลอดจนงานที่จะทำค่าที่จะพูดทุกอย่าง ได้โดยถูกต้องด้วยเหตุผล (พระราชดำรัสพระราชทานแก่ครูอาวุโส ประจำปี 2521)

จาก The New Lexicon "Webster's Dictionary of the English Language Encyclopedia Education Vol.2 (1996: 1128) ได้ให้นิยามของคำว่า wisdom ไว้ว่า หมายถึง คุณลักษณะของความรอบรู้ ความฉลาดที่ต้องอาศัยประสบการณ์ และความสุขุมรอบคอบ แหล่งสะสมความรู้ ความรู้ที่นำไปสู่การสั่งสอน ภูมิปัญญาตะวันออก

คำว่าภูมิปัญญา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Wisdom คือความรู้ที่ได้สั่งสม สืบทอดและปฏิบัติต่อกันมาในการแก้ปัญหาต่างๆที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากคนรุ่นหนึ่งสืบทอดไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผ่านทางการถ่ายทอดแบบต่างๆ โดยปกติเชื่อกันว่าภูมิปัญญาของเผ่าต่าง ๆ นั้น อาจสืบทอดโดยกระบวนการต่างๆ เช่น(ศิลปากร, 2542: 158)

1. การแสวงหาหรือการค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย (Discovery)
2. การประดิษฐ์คิดค้นและการทดลอง (Inventory)
3. การสร้างสมพัฒนาการ (Accumulation)
4. การถ่ายทอด สืบทอดทางการศึกษา (Education-Imitation)
5. การแพร่สำเนา (Diffusion)

มนุษย์เราทุกเผ่าพันธุ์ย่อมมีภูมิปัญญาของตนเองที่คิดค้นและใช้พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยอาศัยวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆที่หาได้ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมของเผ่าพันธุ์ ฉะนั้นภูมิปัญญาของคนจึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์พัฒนาการและสภาพ

ปัญหาของเผ่าพันธุ์นั้นๆ จะสูงต่ำมากมายเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสังคมนั้นๆ ภูมิปัญญาของคนเผ่าหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับการฝึกฝนอบรมของชนชาติที่นั้น

ประเวศ วะสี (2534: 79) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่า “ภูมิปัญญา มีลักษณะเป็นกระบวนการที่สะสมเป็นระยะเวลายาวนาน ว่าทำอะไรประชาชนถึงมีชีวิตอยู่ได้โดยสอดคล้องกับธรรมชาติที่นั้น ทำให้แต่ละท้องถิ่นแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน คนที่อยู่ทั่วโลก ภูเขา ชายทะเล หรือคนในเขตร้อน เขตหนาว ภูมิปัญญาจะไม่เหมือนกัน เขามีภูมิปัญญาจากการที่ได้อยู่อาศัยกับธรรมชาติ สังเกตธรรมชาติว่าอาชีพอะไรจึงเหมาะสม จะสร้างบ้านเรือนหรือเป็นอยู่อย่างไรให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศ ซึ่งดำรงชีพอย่างสบายและเป็นไปได้ทางเศรษฐกิจ”

ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมประสบการณ์และการเรียนรู้ยาวนาน ความรู้ด้านต่างๆ จะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกเป็นวิชาๆ ตามที่จำเรียนกัน ดังนั้น ความรู้ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษาและวัฒนธรรม ผสมกลมกลืนหรือเชื่อมโยงกัน บางทีแยกไม่ออกว่าเป็นวิชาอะไร ไม่ว่าจะจบวิชาอะไร จะเห็นความเชื่อมโยง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 1 -4) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาว่า “เป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสังคมขนาดใหญ่พอควรและดำรงอยู่ได้ยาวนานขนาดหนึ่งย่อมจะต้องมีด้วยกันทุกสังคม สังคมไทยเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่ง จึงปรากฏภูมิปัญญาเช่นนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ภูมิปัญญาเหล่านั้นนอกจาก จะแสดงความเป็นไทย เป็นเอกลักษณ์ไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งแล้ว ยังเป็นเครื่องชี้ระดับความเจริญของสังคมไทยที่เป็นมาในประวัติศาสตร์อีกด้วย โดยเฉพาะนับถึงช่วงที่มีวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มไหลบ่าเข้าสู่ประเทศไทยอย่างหนักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆ...

...ภูมิปัญญาอาจเป็นความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม คุณ徳การณ์ หรือบรรทัดฐานทางสังคม อย่างไม่อย่างหนึ่ง หรือหลายๆอย่างผสมผสานกัน นอกจากนั้นยังเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของทุกหน่วยสังคม ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านครอบครัว ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ภูมิปัญญาด้านศาสนา ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาด้านการเมืองการปกครอง ภูมิปัญญาด้านนันทนาการและศิลปะ ภูมิปัญญาด้านภาษาและการสื่อสาร ภูมิปัญญาด้านการคมนาคมขนส่ง ภูมิปัญญาด้านอนามัยและสาธารณสุข และภูมิปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี”

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538: 47) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญา หมายถึง “ความรู้หรือระบบความรู้ที่มนุษย์ค้นพบหรือคิดค้นขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง ปลอดภัย มีความสะดวกสบาย สุขสงบและบันเทิงใจ อาจเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ส่วนตนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาก่อน หรือเป็นระบบความรู้ที่คิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของกลุ่มชนก็ได้”

ธวัช ปุณโณทก (อ้างใน คมคาย หมิ่นสาย 2535: 11-12) ได้ให้คำนิยามของคำว่า ภูมิปัญญาว่า หมายถึง “พื้นความรู้ของปวงชนในสังคมนั้นๆ ฉะนั้นปวงชนในสังคมนั้นย่อมรับรู้ เชื้อถือ เข้าใจร่วมกัน และประพฤดิร่วมกัน รวมเรียกว่าภูมิปัญญา”

พัทยา สายหู (2534: 109) ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความคิดที่ได้สั่งสมไว้

ปรีชา อุตระกุล (2531: 9) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน”

ชลธิรา สัตยาวัฒนา (2534) ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการ สั่งสม สืบทอดกลั่นกรองกันมายาวนาน มีที่มาหลากหลายไร้เอกภพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมนี่ที่จรัสแสงคงทนและทำทายตลอดกาลเวลา ความรู้อาจจะไม่ได้เป็นเอกภพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็นเอกลักษณ์ (Identity)”

สีลาภรณ์ นาครทรรพ (2538: 27) กล่าวว่า “ภูมิปัญญา เป็นองค์ความรู้ต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมและธรรมชาติ ภูมิปัญญาที่ผ่านการ กลั่นกรองจนตกผลึกและสามารถนำมาปรับใช้กับการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ได้นั้น มักจะมีสาระเนื้อหาเป็นหลักธรรมะอยู่ในตัว เพราะธรรมะก็เป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตของคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

ประเทศไทยประเทศหนึ่งหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งมีประวัติยาวนานจะต้องมีปรัชญาอัน
แห่งชาติ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงทำให้สืบทอดความเป็นประเทศหรือชุมชนไว้ได้ ภูมิปัญญา
เกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มันเชื่อมโยงกันไปหมดไม่แยกจากกันเป็น
รายวิชาอย่างที่เรารเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ อาชีพความเป็นอยู่ เกี่ยวกับค่าใช้จ่าย
เกี่ยวกับการศึกษา วัฒนธรรม มันจะผสมกลมกลืนเชื่อมกันบางที่เราแยกไม่ออก

(อเนก นาคะบุตร, 2531: 149-150)

เสรี พงศ์พิศ (2529: 145 -146) ได้ให้คำนิยามของคำว่าภูมิปัญญาว่า หมายถึง "พื้นเพ
รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน"

กรรณิการ์ สัจกุล (2542) ได้สรุปแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. คือความรู้ดั้งเดิมของสังคมไทย
2. สังคมหรือชุมชนใดเมื่อเกิดขึ้นและดำรงอยู่มานาน ล้วนจักต้องมี "ภูมิปัญญา"
ของตัวเอง ไม่เช่นนั้นอยู่ไม่ได้
3. ตัว "ภูมิปัญญา" มีลักษณะเป็นกระบวนการที่สั่งสมเป็นระยะเวลายาวนาน ว่า
ทำอย่างไร ประชาชนถึงมีชีวิตอยู่ได้ โดยสอดคล้องกับธรรมชาติที่นั่น
4. "ภูมิปัญญา" เกิดจากการสะสมประสบการณ์ และการเรียนรู้ยาวนาน
5. ความรู้ด้านต่างๆจะเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่ได้แยกออกมาเป็นเศรษฐกิจ อาชีพ
การศึกษา ฯลฯ
6. "ภูมิปัญญา" มาจากประสบการณ์จริง ที่เชื่อมโยงชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม
จึงมีความเป็นบูรณาการสูง
7. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน
8. เน้นความสำคัญของ จริยธรรม มากกว่าเน้น วัตถุธรรม "ภูมิปัญญา" เป็น
ความคิดที่ตอบปรากฏการณ์ที่สำคัญ ของสังคมได้อย่างน่าพอใจในระดับหนึ่ง
9. "ภูมิปัญญา" ต้องผ่านการพิเคราะห์จากสมาชิกของสังคม จนกลายเป็น
แบบแผนหรือแนวคิด อันเป็นที่ยอมรับกันกว้างขวาง ภายในสังคมสืบต่อมา
10. ต้องเป็น "ความคิด" ที่คงทน ทานต่อการท้าทาย และให้คำตอบ ที่สะท้อน
ความเข้าใจที่ครอบคลุม ที่ลึกซึ้งต่อปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่

11. "ภูมิปัญญา" เป็นการตกผลึกของความคิด ที่พยายามสร้างความเข้าใจ ที่ครอบคลุมแง่มุมต่างๆของปัญหา ที่สังคมเผชิญอยู่
12. "ภูมิปัญญา" ได้รับการไตร่ตรอง ผสมผสานและสะท้อนปรัชญาพื้นฐานของสังคม
13. "ภูมิปัญญา" เป็นแก่นของความรู้ ความเข้าใจของสังคม
14. "ภูมิปัญญา" เป็นเครื่องแสดง หรือเครื่องชี้ลักษณะเฉพาะ หรือความแตกต่างของสังคม

คำหามาน คนโค (สัมภาษณ์ 16 ธันวาคม 2541) ภูมิปัญญา คือ ความคิดที่หลักแหลม และมีเหตุผลในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่างๆในการดำรงชีวิต เพื่อให้อยู่รอดและอยู่ดี มีชีวิตที่มีคุณภาพ องค์ประกอบของภูมิปัญญา คือ ดวงความคิดที่เปรียบดังแสงสว่าง และการปฏิบัติ หรือ ทักษะในการกระทำเพื่อให้บรรลุตามความคิดนั้น ตัวอย่างเช่น

ความคิด เรื่องการจับปลา คิดได้ว่า ปลาจะมีเกล็ด มีครีบ มีเงี่ยง ว่ายไปในน้ำ เมื่อโดนตาข่ายที่มีรูพอเหมาะปลาอาจติดที่ตาข่ายนั้น

การปฏิบัติ เมื่อคิดได้แล้วก็หาวัสดุเส้นใยต่างๆ มาสานเป็นตาข่าย ขนาดต่างๆ มีความกว้างยาวพอเหมาะกับแหล่งน้ำ

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญา

เสรี พงศ์พิศ (2529: 145 -146) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่ามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และ 2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ 1) ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน และ 3) ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ คือสามมิติของเรื่องเดียวกัน คือชีวิตของชาวบ้านสะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ เหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

กรรมนิการี สัจกุล (2542) ภูมิปัญญา มี 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม ปรัชญาในการดำเนินชีวิต
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ฯลฯ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2534: 1-4) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาว่ามี 2 ลักษณะคือ

“1) เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย 2) นามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้กับชีวิตมนุษย์” และได้กล่าวถึงลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ภูมิปัญญา เป็นความรู้ เกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ เป็น ข้อมูล เป็น เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ เช่นความรู้เกี่ยวกับเรื่องครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ เกี่ยวกับ ผู้หญิง ผู้ชาย ประเภทครอบครัว ของสังคมนั้น

2. ภูมิปัญญา เป็นความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่องใดๆของสังคมนั้นมีความเชื่อ อาจยังไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้อง เช่นเรื่องนรก สวรรค์ ตายแล้วไปไหน

3. ภูมิปัญญา คือความสามารถหรือแนวทางในการแก้ปัญหา หรือป้องกันปัญหา เกี่ยวกับหน่วยสังคมหนึ่งใด ตัวอย่างครอบครัว เช่น ความสามารถในการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว

4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ ในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่าง เช่น เรือขนานบ้านช่อง เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุขสบายตามสภาพ เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรม ในหน่วยสังคมใดๆ ตัวอย่างครอบครัว เช่นการกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตัวของคนต่างๆในครอบครัวจนทำให้ครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ก็นับเป็นภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน

ประเวศ วะสี (2532) ได้สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ

1. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์
2. มีการบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
3. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

วรรณี จันทศิริ (2539: 177) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของ ภูมิปัญญา ไว้ดังนี้

"1) สิ่งที่เราเรียกว่าภูมิปัญญาจะต้องแสดงถึงความรู้ความสามารถของบุคคล ท้องถิ่นหรือสังคมที่ได้มีการคิด ทดลอง ปฏิบัติ จนเกิดการยอมรับและนำไปใช้ 2) ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมมาจากบรรพบุรุษ และผู้มีความรู้ในชุมชนมาเป็นเวลานาน และเป็นความรู้ที่อาจได้รับมาจากสังคมอื่น ประเทศอื่น 3) ในระหว่างการสืบทอด ภูมิปัญญานั้น มีการปรับปรุง แก้ไข ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่หรือทางเลือกใหม่ ตามสภาพของสังคม วัฒนธรรม และ สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต 4) ภูมิปัญญาจะมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นนามธรรมและลักษณะที่เป็นรูปธรรม 5) ภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่น แต่ละประเทศจะไม่เหมือนกัน อันเนื่องมาจากสภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้คนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น ประเทศนั้น ต้องคิดและต้องหาหนทางที่จะปรับตัวให้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของตน 6) ภูมิปัญญาอาจคิดค้นขึ้นโดยทั้งผู้มีการศึกษาสูงและโดยชาวบ้านธรรมดา

ภูมิปัญญาไทย

คำว่าภูมิปัญญาไทยได้มีผู้รู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2538: 172) ได้ให้นิยามคำว่าภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึง "พื้นความรู้ความสามารถอันแสดงถึงความชาญฉลาดของคนไทยที่ได้สะสมด้วยประสบการณ์สืบทอดจาก บรรพชนไทยมาเป็นเวลานาน และความรู้นั้นยังเป็นประโยชน์แก่ลูกหลานไทยมาจนถึงปัจจุบัน"

สวณิต ยมาภัย (อ้างใน วรรณี จันทศิริ 2539: 176) ได้ให้ความหมายของคำ ภูมิปัญญาไทย ว่าหมายถึง "ความฉลาดรอบรู้อันได้สั่งสมมาเป็นเวลานานหลายชั่วคน ผ่านการแก้ไข ขัดเกลา ปรับปรุงมาโดยลำดับ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม และยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์แก่สังคมอื่นได้ด้วย"

คำว่า ภูมิปัญญาไทย ด้านหนึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องของพื้นภูมิธรรมเดิมแล้ว ยังหมายถึง ศักยภาพในการประสานความรู้ใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ด้วย ซึ่งเชื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ที่มีลักษณะ สากลและลักษณะของเราเอง (เสนีย์ จามริก, 2531: 7)

ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2538: 47) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทย ว่าหมายถึง ระบบความรู้หรือภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษของเราได้คิดค้นและถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งภูมิปัญญาหรือระบบความรู้ที่ค้นพบใหม่โดยคนร่วมยุคร่วมสมัย ภูมิปัญญาไทยบางอย่างอาจคิดค้นขึ้นโดยผู้ได้รับการศึกษาสูง และ ภูมิปัญญาบางอย่างอาจคิดค้นขึ้นโดยชาวบ้านธรรมดา ซึ่งเป็นชาวนา ชาวสวน ได้มานะพยายามค้นคว้าคิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยบางอย่างก็เกิดจากการผสมผสานระบบความรู้ที่รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และระบบความรู้ที่รับมาจากสังคมอื่น เช่น อินเดีย จีน และชาติตะวันตก เป็นต้น

เสรี พงศ์พิศ (2534: 33) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาไทยไว้ว่าภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ในด้านต่าง ๆ ของการดำรงชีวิตของคนไทยที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวความคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของตนเอง จนเกิดหลอมรวมเป็นแนวความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เป็นลักษณะของตนเอง ที่สามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ในการแก้ปัญหาของการดำรงชีวิต

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2537) ได้อธิบายภูมิปัญญาไทย ว่าเป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่ยืนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชุมชน หลาย ๆ ชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เอื้ออำนวยให้ คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ ละสร้างสรรคอารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมอื่นตลอดมา

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดต่อกันมาเพื่อใช้ แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 19)

สามารถ จันทรสุรีย์ และประทีป อินแสง (2541: 31) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ เทคนิคและวิถีคิดอย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้ว

เป็นอย่างดีในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

การวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไว้ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 16 – 17)

1. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
2. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
5. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนการที่คนในกรอบชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
6. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม

กระบวนการเรียนรู้ การทำงาน และการถ่ายทอด ของผู้ทรงภูมิปัญญา

คำหามาณ คนใด (สัมภาษณ์ 16 ธันวาคม 2541) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญาของมนุษย์ เกิดขึ้นได้จากการสังเกต สังเคราะห์ ศึกษา

1. ธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศ
2. สังคม เช่น การรวมกลุ่มชนเป็น หมู่คณะ ครอบครัว บ้านเมือง โดยมีกฎ กติกาต่างๆ กำกับ
3. สื่อและเทคโนโลยี ที่มนุษย์สร้างขึ้น

สำหรับขั้นตอนของการเกิดภูมิปัญญา ประกอบด้วย

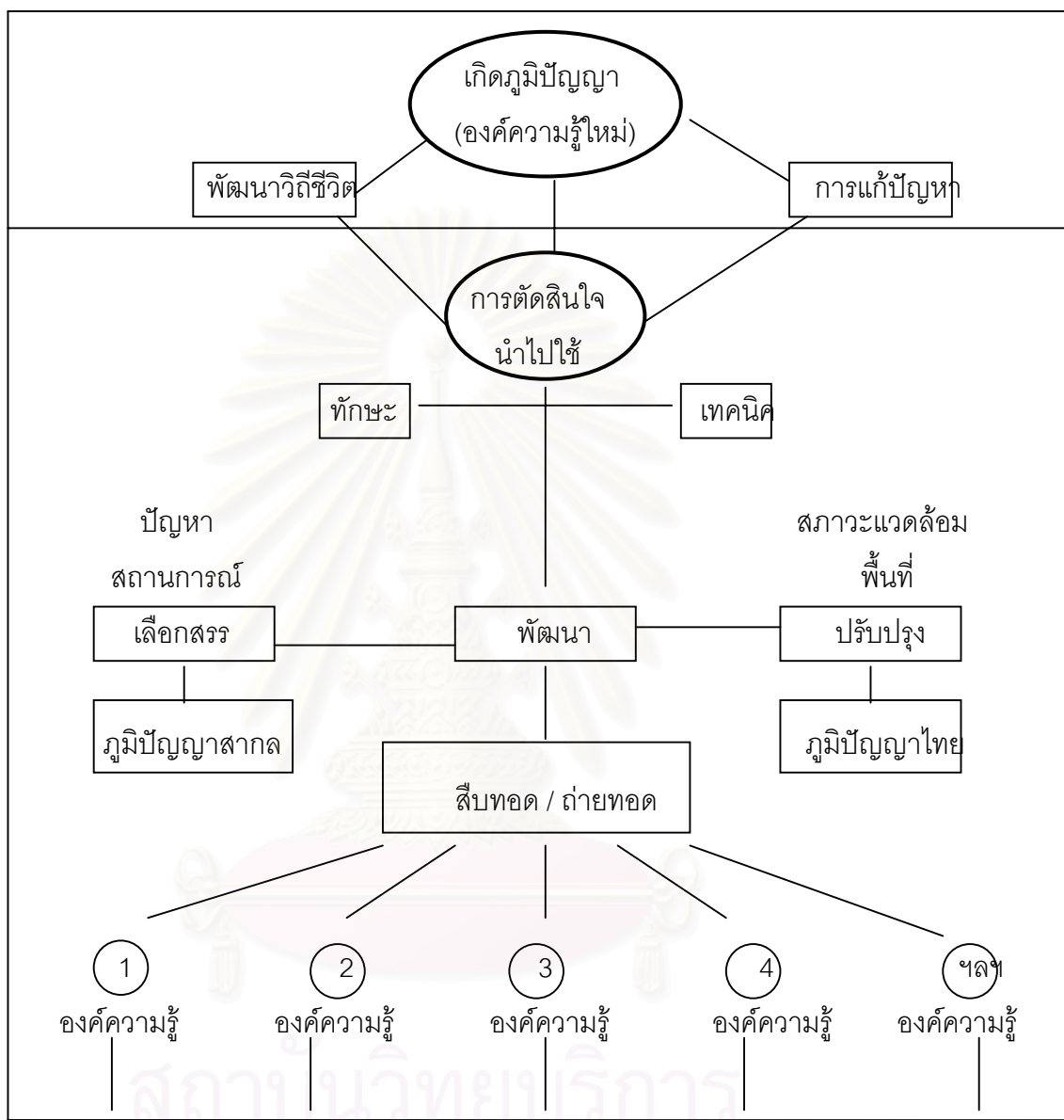
1. รู้สึกหรือเผชิญปัญหา เช่นหิว หนาว เหนื่อย ฯลฯ ด้วยสาเหตุต่างๆ
2. วิเคราะห์ปัญหาว่าเกิดขึ้นเพราะอะไร เมื่อไร อย่างไร

3. คิดทางแก้ไข สร้างทางเลือกจากการสังเกต การสอบถามผู้รู้ หาวิธีการจาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ

4. ทดลองปฏิบัติ และคัดเลือกวิธีการที่ได้ผลดี
5. นำไปปฏิบัติหลาย ๆ ครั้ง
6. สังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หรือปฏิบัติแต่ละครั้ง
7. สรุปเป็นหลักการ อาจบันทึกไว้เป็นหลักฐาน
8. เผยแพร่ต่อไปยังญาติมิตร

จากการวิจัยเรื่องแนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไว้ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 16 – 17) ภูมิปัญญามีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนา เลือกรองร ปรับปรุง องค์ความรู้ เหล่านั้นจนเกิดทักษะ และความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งแสดงได้โดยแผนภาพ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพแสดง กระบวนการเกิดและการสืบทอดภูมิปัญญาไทย

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการของภูมิปัญญาไทย ประกอบด้วย

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
3. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
4. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไปได้

5. รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ปรากฏการณ์ความเคลื่อนไหวของกระแสชุมชนในการฟื้นฟูภูมิปัญญาไทย มีหัวใจอยู่ที่ ใน ชุมชนมี “ผู้นำ” หรือ “ปราชญ์” หรือ “นักคิด” ของชุมชน ซึ่งอาจจะเรียกรวมว่า “ผู้ทรงภูมิปัญญา” บุคคลเหล่านี้เริ่มกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชน เป็นกิจกรรมแก้ปัญหาที่มีภูมิปัญญาเป็นความคิดนำในการปฏิบัติ ความสำเร็จของกิจกรรม เริ่มต้นที่ระดับบุคคลหรือครอบครัว และระดับชุมชน จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและนโยบายระดับชาติ การค้นคว้าลึกลงไปในกระแสภูมิปัญญาของชุมชนเหล่านี้ พบว่า ผู้ทรงภูมิปัญญาทุกคนมีรากฐานทางความคิดและกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง มีกระบวนการและวิธีการถ่ายทอดความรู้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การศึกษาประสบการณ์ของผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่าน ได้ข้อสรุปโดยรวมนดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 116 – 118)

กระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา

ปัจจัยที่หล่อหลอมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา ประกอบด้วย

1. เรียนรู้ ผูกพันและได้รับการอบรมสั่งสอนจากญาติผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครอบครัว และผู้มีบุญคุณบางคนเข้าวัดฟังธรรม บางคนเข้าป่าเรียนรู้จากธรรมชาติ
2. เรียนรู้จากสภาพธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการดำเนินชีวิตในชุมชนที่เป็นแรงกระตุ้น เป็นแรงผลักดัน หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ทรงภูมิปัญญา นำสิ่งเหล่านี้มาใคร่ครวญไตร่ตรองแล้วนำมาเป็นฐานการเรียนรู้ของตนในเวลาต่อมา
3. การศึกษาจากสถาบันการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้านหลายท่าน จบเพียงระดับประถมศึกษา เรียนโรงเรียนวัด เรียนจากวัด บางท่านเรียนจากสถาบันอุดมศึกษา และหลายท่านนอกจากเรียนจากวัดและโรงเรียนแล้ว อาจได้รับการศึกษา การฝึกอบรมจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำหลายคนได้รับความรู้จากการเข้าร่วมฝึกอบรม นำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของตนเอง
4. การเรียนรู้ทางกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่น ๆ จัดขึ้น เราพบว่าทรงภูมิปัญญาที่ผ่านการศึกษาในระดับอุดมศึกษาหลายท่าน ขณะที่เรียนอยู่ที่พยายามที่จะร่วมกิจกรรมทั้งที่สถาบันตัวเองและหน่วยงานภายนอกจัดขึ้น ทำให้ได้รับความรู้มากมาย
5. เรียนรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญา จากตำราทั้งเก่าและใหม่ เป็นการเรียนรู้โดยตรง

6. เรียนรู้จากการอบรม ฝึกฝนจากองค์กรทั้งรัฐและเอกชน โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา หน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้นำความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่สู่ชุมชนทำให้เกิดความรู้ใหม่อย่างกว้างขวางแล้วนำมาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องเมื่อนำไปใช้ในชีวิตของตนเอง

7. เรียนรู้จากการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ หลายท่านที่เป็นครูอาจารย์ ได้ตระหนักว่า นอกจากสอนเด็กในโรงเรียนแล้ว จำเป็นต้องขยายการศึกษาไปสู่ชุมชน

8. เรียนรู้จากการสัมผัส สัมพันธ์กับคนในชุมชน และสภาพแวดล้อมในพื้นที่ปฏิบัติงาน ผู้ทรงภูมิปัญญาเมื่อเข้าไปสัมผัสชุมชน เกิดการเรียนรู้และเห็นคุณค่าของความรู้ภูมิปัญญา

9. เรียนรู้จากการทดลองปฏิบัติ เป็นลักษณะร่วมของทุกท่านเพราะผู้ทรงภูมิปัญญาได้ลงมือปฏิบัติเอง

10. เรียนรู้จากเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้ทรงภูมิปัญญาชาวบ้าน นักพัฒนา ผู้สนใจทั้งระดับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในประเทศและต่างประเทศ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เครือข่าย

11. สำนึกจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในแนวทางการพัฒนาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ สืบทอด และนำภูมิปัญญาที่ตนเองมีอยู่เข้ามานำการพัฒนาและการใช้ชีวิต

วิธีการทำงานของผู้ทรงภูมิปัญญา

1. เป็นการศึกษา รวบรวมข้อมูล ดำรับตำรา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ขึ้น จากความรู้ที่ สร้างฐานความรู้ในการค้นคว้า ทดลองปฏิบัติต่อเนื่อง

2. กิจกรรมค่ายเพื่อการศึกษาเรียนรู้ เป็นกิจกรรมที่ผู้ทรงปัญญาบางท่านนำไปใช้เครื่องมือทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ตนเองและผู้อื่นได้เรียนรู้จากการทำงานโดยตรง

3. กิจกรรมรณรงค์ เพื่อกระตุ้นให้คนและสังคมให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย และเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนกัน

4. ปฏิบัติ ทดลอง ผลิตและประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ จากฐานความรู้ที่อยู่แต่เดิม

5. สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีทุกระดับ

6. การประสานความร่วมมือกับบุคคล องค์กร และหน่วยงาน ผู้ทรงภูมิปัญญาไม่ได้ทำงานอย่างโดดเดี่ยว แต่จะมีการประสานงานกับหน่วยงาน ขอบเขตของการ

ประสานงาน ความร่วมมือกัน ขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้ทรงภูมิปัญญานั้น และขึ้นอยู่กับพื้นที่ ชุมชน และองค์กรในแต่ละพื้นที่ที่ติดต่อสัมพันธ์ด้วย

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ทรงภูมิปัญญา

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับผู้ที่มารับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริงโดยเฉพาะวัยเด็ก ผู้ทรงภูมิปัญญาหลายท่านเห็นตรงกันว่าวัยเด็กเป็นวัยที่สำคัญที่จะต้องถ่ายทอดและปลูกฝังให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง
2. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบันและองค์กรต่างๆ จัดขึ้น
3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ตามเงื่อนไขและโอกาสที่มี
4. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เชื่อมโยงเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน ในบางพื้นที่ที่ลักษณะเฉพาะ เช่น กรณีของ จอนิ โอโดซา ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง การถ่ายทอดสู่เด็กจำเป็นต้องได้รับการยอมรับจากระบบโรงเรียน มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาหากผู้ทรงภูมิปัญญาดำเนินการเอง
5. สร้างบุคคล และกลุ่มตัวแทนสืบทอด เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มเด็กชักถัก เป็นต้น
6. สร้างสถาบันการเรียนรู้ในชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ อาจจะเรียกว่ากลุ่มชมรม สมาคมมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เป็นต้น กระจายอยู่ในระดับชุมชนทั่วไป และมองว่าเป็นสถาบันการเรียนรู้ของชุมชนเอง
7. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ และมีการแลกเปลี่ยนการสร้างเครือข่ายหมายถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ทรัพยากรและผลผลิต เพื่อให้กระบวนการทางปัญญาเกิดขึ้น และมีพลังเคลื่อนไหวได้จริง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

จากการศึกษาความหมาย คุณลักษณะ ตลอดจนกระบวนการทางภูมิปัญญา
สามารถ กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

1. ภูมิปัญญาไทยเป็นทั้งกระบวนการและผลผลิต
2. ภูมิปัญญาไทยเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม
3. มีวัฒนธรรมเป็นฐาน
4. เน้นความสำคัญของจริยธรรม มากกว่าวัตถุธรรม
5. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)
6. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ แวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
7. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวม หรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
8. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนเพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
9. ภูมิปัญญาไทยเป็นแกนหลัก หรือกระบวนการทัศน์ในการมอบคุณค่าชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
10. ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
11. ภูมิปัญญาไทยมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคม

ตารางที่ 1 ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

- เสรี พงศ์พิศ - สัญญา สัญญาวิวัฒน์ - วรรณิ์ จันทศิริ	- กรรณิการ์ สัจกุล	เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม
- ประเวศ วะสี - วรรณิ์ จันทศิริ	- กรรณิการ์ สัจกุล	เป็นทั้งกระบวนการและผลผลิต
- กรรณิการ์ สัจกุล	- ประเวศ วะสี	มีวัฒนธรรมเป็นฐาน
- กรรณิการ์ สัจกุล	- ประเวศ วะสี	เน้นความสำคัญของจริยธรรม มากกว่าวัตถุธรรม
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ - พัทยา สายหนู - ประคอง นิมนานเหมินทร์		ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (skill)

-ชลธิรา สัตยาวัฒนา -กรรณิการ์ สัจกุล -ฐะปะนีย์ นาครทรรพ -สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ	-สีลาภรณ์ นาครทรรพ คำหมาน คนไค	ความเชื่อ (Belief)
-ปรีชา อุตระกุล -เอกวิทย์ ณ ถกลาง		พฤติกรรม(Behavior) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
-ธวัช ปุณโณทก -เสวี พงศ์พิศ -อเนก นาคะบุตร	-ชลธิรา สัตยาวัฒนา -สามารถ จันทรสूरย์	องค์รวม กิจกรรมทุกอย่างในชีวิต
-เอกวิทย์ ณ ถกลาง -สามารถ จันทรสूरย์	-เสวี พงศ์พิศ	เป็นการแก้ปัญหา การปรับตัว การจัดการ การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของชีวิต
-เสวี พงศ์พิศ		เป็นแกนหลัก กระบวนทัศน์ พื้นความรู้
-เสวี พงศ์พิศ -ปรีชา อุตระกุล -สัญญา สัญญาวิวัฒน์	-ชลธิรา สัตยาวัฒนา -วรรณิ จันทรศิริ	มีลักษณะเฉพาะ มีเอกลักษณ์ มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมดุลย์

ปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญา

1. ความรู้เดิมในเรื่องนั้น ๆ ผสมผสานกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ
2. การแสวงหาหรือค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย
3. การสั่งสม การสืบทอดของความรู้ในเรื่องนั้น
4. ประสบการณ์เดิมที่สามารถเทียบเคียงกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ใหม่ได้
5. สถานการณ์ที่ไม่มั่นคง หรือมีปัญหาที่ยังหาทางออกไปได้
6. รากฐานทางพุทธศาสนา วัฒนธรรมและความเชื่อ

ตารางที่ 2 สรุปปัจจัยที่มีผลต่อพัฒนาการของภูมิปัญญา

-กรรมนิการ์ สัจกุล -เสนห์ จามริก	-เสรี พงศ์พิศ	ความรู้เดิม และประสบการณ์ความรู้ใหม่
-กรมศิลปากร	-ประคอง นิมมานเหมินท์	การแสวงหาหรือค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย
-กรมศิลปากร -ชลธิรา สัตยาวัฒนา -พัทยา สายหนู	-ปรีชา อุตระกุล -ประเวศ วะสี -อเนก นาคะบุตร	สังสม สืบทอด
-เอกวิทย์ ณ ถลาง -ธวัช ปุณโณทก -คำหมาน คนไค	-เสรี พงศ์พิศ -กรมศิลปากร	ประสบการณ์ การสร้างสมพัฒนาการ
-สีลาภรณ์ นาคกรทรรพ		รากฐานทางพุทธศาสนาและความเชื่อ

พัฒนาการของภูมิปัญญา

1. พัฒนาการของภูมิปัญญาจะเป็นผลพวงของการเรียนรู้เกี่ยวกับสรรพสิ่งแห่งธรรมชาติแวดล้อม แล้วปรับตัว สร้างสรรค์ขึ้นเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดำรงชีพ ในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ
2. ภูมิปัญญาใหม่ ๆ ที่รับเข้ามาจากภายนอกมิได้เข้ามาทดแทนภูมิปัญญาสังสมหรือภูมิปัญญาที่ได้พัฒนาไว้เดิมทั้งหมด แต่ภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาสังสมจะได้รับการทดสอบ คัดสรร ดัดแปลงให้นำมาใช้ในการแก้ปัญหา หรือตอบสนองความต้องการในการปรับตัวตามบริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ และยังทำหน้าที่เป็น ฐานรองรับภูมิปัญญาใหม่ ๆ เข้ามาผสมผสานพัฒนาต่อเนื่องกันไป
3. การปรับตัวของสังคมไทยจะไม่มีเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิงแบบถอนรากถอนโคน แต่จะเป็นการปรับเปลี่ยนที่ยึดรากฐานภูมิปัญญาสังสมที่มีอยู่เดิม ที่มีพลวัตอยู่ในตัว ในจิตสำนึกของคนอยู่แล้ว

4. ภูมิปัญญาของคนไทยที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ในบริบท สภาพแวดล้อม และธรรมชาติที่แตกต่างกันนั้น จะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมพลังให้เกิดความมั่นคงทางปัญญาเพิ่มมากขึ้น

5. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของไทย เป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์ที่ยาวนาน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ลักษณะต่างๆ ที่มนุษย์ได้ปรับตัวกับธรรมชาติ กับสังคมมนุษย์ด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติดังกล่าวจะมีความสำคัญยิ่ง นอกเหนือไปจากการเรียนรู้ที่ได้รับจากระบบโรงเรียน ทั้งในด้าน วิธีการ เนื้อหา และการปฏิสัมพันธ์ ภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นใหม่ จะมีพื้นฐานที่สอดคล้องกับเครือข่ายการเรียนรู้สมัยใหม่ และสังคมข่าวสารในปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทย

1. การจัดประสบการณ์ตรงในรูปแบบต่าง ๆ ให้ผู้ที่มารับการถ่ายทอด ได้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเฉพาะวัยเด็ก เพราะว่าวัยเด็กเป็นวัยสำคัญที่จะต้องถ่ายทอด ปลุกฝัง ให้พวกเขาได้ปฏิบัติจริง

2. เป็นวิทยากรถ่ายทอด ให้ความรู้ กับกลุ่มเป้าหมายที่สถาบัน และองค์กรต่างๆ จัดขึ้น

3. ถ่ายทอดผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ

4. จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียน

5. สร้างบุคคล และกลุ่มตัวแทนสืบทอด เช่น กลุ่มเยาวชน

6. สร้างกลุ่มการเรียนรู้ หรือสถาบันการเรียนรู้ในชุมชน

7. สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระดับต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากร และผลผลิต เพื่อให้กระบวนการทางปัญญาเกิดขึ้นอย่างมีพลังในการเคลื่อนไหว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภูมิปัญญาครูไทยในประวัติการศึกษาไทย

วิวัฒนาการของอาชีพการสั่งสอนอบรมในสังคมไทยเราก็มีลักษณะเช่นเดียวกับของนานาประเทศ คือเริ่มจากครอบครัว วงศ์ตระกูล ศาสนา และกลุ่มผู้มีศิลปวิทยา ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้วิชาทักษะ การปฏิบัติและความเชื่อถือให้คนรุ่นต่อ ๆ มาเพื่อสืบทอดไม่ให้ขาดสาย ผู้ทรงศิลปวิทยาซึ่งทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาให้แก่ศิษย์เราเรียกกันตามภาษาชาวตะวันตกว่า “ครู” และในบรรดาศิลปวิทยาทั้งหลายในสมัยโบราณ วิชาหนังสือเป็นวิชาหนึ่งที่นิยมเรียนกันอยู่ในหมู่พระ และขุนนาง ราชตระกูล เพื่อสืบศาสนาและทำราชการ อีกทั้งผู้ทรงวิทยาในวิชาหนังสือส่วนใหญ่มักจะเป็นพระหรือเป็นขุนนางมาก่อน ดังนั้น สังคมไทยจึงมักจะมองเห็นและนับถือเอาจริยวัตรของครูและพระอย่างไม่แตกต่างกัน (จรรยา มิลินทร์, 2525 : 1)

พัฒนาการการศึกษาไทยสมัยการศึกษาแบบโบราณ (พ.ศ. 1781 – 2414)

การศึกษาของไทยนั้น ได้จัดกันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี (พ.ศ.1781 – 1921) แต่เป็นการศึกษาแบบโบราณ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มีได้กำหนดหลักเกณฑ์ตลอดจนวิธีการจัดไว้อย่างเป็นระบบและระเบียบแบบแผนที่แน่นอนเช่นการจัดการศึกษาในสมัยปัจจุบัน และได้มีการผูกพันกับพุทธศาสนาสืบต่อกันมาโดยลำดับ จนกระทั่งได้มีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้การศึกษาเริ่มมีระบบและระเบียบแบบแผนขึ้น เป็นรากฐานการศึกษาของไทย ตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งได้วิวัฒนาการมาจนทุกวันนี้ (นิพัทธ์ เลิศถาวร, 2531 : 26 – 27)

สมัยกรุงสุโขทัย บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแบบโบราณที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การที่ประชาชนได้อาศัยวัดเป็นสถานที่เล่าเรียน โดยมีพระสงฆ์เป็นครูสอนในสมัยกรุงสุโขทัย สำนักเรียนมีอยู่ 2 แห่ง แห่งหนึ่งคือวัด เป็นสำนักของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป มีพระที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นครูสอน เพราะสมัยนั้นเรียนภาษาบาลีกันเป็นพื้น ใครรู้ พระธรรมวินัยแตกฉานก็นับว่าเป็นปราชญ์ สำนักเรียนอีกแห่งหนึ่ง คือสำนักราชบัณฑิต ซึ่งสอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการเท่านั้น วัดและวังจึงนับว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในด้านการศึกษา โดยเฉพาะวัดนั้น ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม พระสงฆ์จะสอนความรู้ทุก ๆ ด้าน เช่น ศิลป อักษรศาสตร์ กฎหมาย การแพทย์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฯลฯ ให้แก่คนทั่วไป ตั้งแต่เจ้านายลง

ไปจนถึงคนธรรมดาสามัญ วัดบางวัดในสมัยสุโขทัย ทำหน้าที่เปรียบเสมือนวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น (เดวิด เค.วียาจ อ่างใน นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 28)

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 – 2310) (นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 28) ไทยได้รับมรดกทางวัฒนธรรมอินเดีย จากบรรพบุรุษที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง คือ มอญและเขมร แม้ว่า อยุธยาจะรับอารยธรรมอินเดียเพิ่มขึ้น แต่มิได้ทำให้บทบาทและความสำคัญของพุทธศาสนา ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยลดลง ตรงกันข้าม พุทธศาสนากับเฟื่องฟูมากขึ้น และทำหน้าที่ถ่วงดุลอิทธิพลของศาสนาฮินดู พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามก บางพระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาด้วยพระราชศรัทธาอันแก่กล้ายิ่ง ดังเช่นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 – 2013) พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจนถึงกับออกผนวช

พระศรีวิสุทธิโมลี (อ่างใน นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 28) กล่าวไว้ในเรื่องพระพุทธศาสนา กับการศึกษาในอดีต โดยอ้างพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่า “น่าจะเข้าใจว่า ประเพณีเจ้านายทรงผนวช และผู้ลากมากดีบวช ซึ่งนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา จึงเป็นธรรมเนียมเมืองสืบมาช้านาน เห็นจะมีขึ้นครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นปฐม” และจากการที่มีประเพณีการบวชดังกล่าวนี้ คงจะเป็นสาเหตุสำคัญให้เกิดความนิยมสร้างวัดกันมากขึ้นในระยะต่อมา จนมีคำกล่าวที่ว่า “เมื่อบ้านเมือง ดี เขาสร้างวัดให้ลูกเล่น” การสร้างวัดนั้น ชาวบ้านในชุมชนหรือหัวหน้าชุมชนนั้น ๆ มักจะสร้างวัดขึ้นเพื่อเป็นการกุศล ส่วนวัดในเขตเมืองหลวง หรือรอบ ๆ เมืองหลวงพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นผู้สร้างขึ้นมา ดังนั้นจึงมีวัดสำหรับเป็นที่เรียนของเด็กกระจัดกระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักร ราษฎรทั่วไปก็นิยมพาลูกหลานไปฝากเพื่อเล่าเรียนหนังสือ เมอร์ซีเออร์ เดอะ ลาลูแบร์ ราชทูตคนหนึ่งในคณะทูตฝรั่งเศส ครั้งที่ 2 ของพระเจ้าหลุยส์ ที่ 14 ได้มาเจริญทางพระราชไมตรีในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระหว่างปี พ.ศ. 2230 – 2231 ได้บันทึกสภาพการศึกษาในสมัยอยุธยาตามที่ได้พบไว้ว่า

เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาเติบโตใหญ่ ถึงอายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรหลานของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระสงฆ์ พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัด สอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านเขียนและนับจำนวนเป็นสำคัญ... แต่ไม่มีการสอนพงศาวดาร กฎหมาย หรือศาสตร์อื่น ๆ ด้วย

วัน วลิต (Jeremis Van Vliet) พ่อค้าชาวฮอลันดา ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเช่นเดียวกัน ได้กล่าวถึงสภาพการศึกษาในสมัยอยุธยาไว้ด้วยว่า

. . . มีพระอยู่ในอยุธยาประมาณ 20,000 รูป จำนวนพระทั่วพระราชอาณาจักรมีมากกว่า ในอยุธยาถึงสี่เท่า พระที่มีความรู้จะเป็นพระสอนหนังสือ และหัวหน้าของพระในวัดต่าง ๆ ก็จะถูกเลือกมาจากพระที่มีความรู้เหล่านั้น ประชาชนจะให้ความนับถือแก่พระที่เป็นเจ้าอาวาสเป็นอย่างสูง พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์บรรดาวัดหลวงทั้งหลาย ส่วนวัดอื่น ๆ ก็จะได้รับคามสนับสุนนและถวายปัจจัยต่าง ๆ จากประชาชนสามัญ. . .

บันทึกของชาวตะวันตกทั้งสองคนดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า วัดมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนโดยทั่วไปมากขึ้น และกว้างขวางขึ้นกว่าสมัยสุโขทัยมาก และในระยะต่อมา ความนิยมของประชาชนในการนำบุตรหลานไปฝากพระเพื่อเล่าเรียนหนังสือก็ยิ่งมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประเพณีการให้ผู้ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เข้าใจว่าจะสืบเนื่องจากแผ่นดินพระเจ้าบรมโกศ เพราะปรากฏว่า พระองค์ทรงกวดขันการศึกษาทางพระศาสนามาก บุตรหลาน ข้าราชการคนใดที่จะถวายตัวทำราชการถ้ายังไม่ได้อุปสมบทก็ไม่ทรงแต่งตั้งให้เป็นข้าราชการ ประเพณี นี้ยังผลให้วัดทุกแห่งเป็นโรงเรียน และพระภิกษุทุกรูปเป็นครูทำหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ของตนตาม ความสามารถที่จะจัดได้ แต่คำว่า โรงเรียน ในเวลานั้นมีลักษณะต่างกับโรงเรียน ในเวลานี้ กล่าวคือ ไม่มีอาคารปลูกขึ้นสำหรับใช้เป็นที่ยเรียนโดยเฉพาะ เป็นแต่ศิษย์ใครใคร่สอนอยู่ที่กุฏิของตนตามสะดวกและความพอใจ พระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ มีศิษย์ไม่กี่คน เพราะจะต้องบิดนทาตมาเลี้ยงดูศิษย์ด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 2)

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (นิพัทธ์ เลิศถนรงค์, 2531 : 31 - 32) การศึกษาเจริญรุ่งเรืองมาก จนมีผู้กล่าวว่า “เป็นยุคทองทางปัญญาของไทย” สำนักเรียนนอกจากวัดยังมีราชสำนัก สำนักราชบัณฑิต และในสมัยนี้เป็นสมัยที่ชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยามากขึ้น มีผลต่อการนำความคิดและวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่ พวกมิชชันนารีฝรั่งเสด็จถึงกับเข้ามาตั้งโรงเรียนเผยแพร่คริสต์ศาสนา สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ประทานความเห็นว่าเป็นด้วยเหตุผลจากการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมองเห็นความสำเร็จของพวกมิชชันนารีในด้านการศึกษา จึงโปรดเกล้าให้พระโหราธิบดีเขียนตำราสำหรับสอนภาษาไทยเล่มใหม่ขึ้นมา คือ หนังสือจินดามณีอันอาจจะเป็นการแต่งขึ้นเพื่อสอนหนังสือโดยตรง หรือแต่ง

เพื่อให้ความรู้แก่ทูตต่างประเทศที่เข้ามาในสมัยนั้นก็ว่าได้ หนังสือจินตามณีได้เป็นแบบเรียนภาษาไทยสืบต่อมาเป็นเวลานาน จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษายังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ มีวัดเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่ประชาชน วัดและบ้านรับภาระในการสั่งสอนเด็ก ส่วนรัฐหรือราชสำนักควบคุมตลอดจนให้ความอุปถัมภ์ตามสมควร (กระทรวงศึกษาธิการ 2507: 5) พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงทะนุบำรุงพุทธศาสนา และส่งเสริมศิลปวรรณคดีมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 –2394) ปรากฏว่า พระองค์ทรงมีศรัทธาในพุทธศาสนาและโปรดการสร้างวัดมาก ถึงกับมีเรื่องเล่ากันว่า “ใครสร้างวัดถวายพระ ก็จะได้เป็นคนโปรดปราน” การที่มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดกันมากในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ย่อมเป็นการสนับสนุนการศึกษาในวัดไปด้วย วัดจึงยังคงเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเช่นเดียวกับในสมัยกรุงศรีอยุธยา

สภาพการจัดการศึกษาในวัด

การจัดการศึกษาในวัด ตั้งแต่ยุคสุโขทัย ยุคกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์สถานที่เรียนจะอยู่ในวัดโดยใช้หอฉัน ระเบียบกุฏิ ครั้งหนึ่งฯ พระสอนลูกศิษย์ได้ 4-5 คน แต่บางครั้งก็ถึง 15 คน นักเรียนเป็น ชายล้วนอยู่ประจำในวัด ไม่มีหญิงเลย (กระทรวงศึกษาธิการ , 2507 : 13)

นักเรียน แบ่งเป็น 3 พวก คือ

1. นักเรียนภิกษุ อายุตั้งแต่ 20 – 21 ปีขึ้นไป นับเป็นนักเรียนชั้นสูง เป็นฝ่ายพุทธศาสนาทั้งสิ้น แยกออกเป็นฝ่ายคันถธุระ คือฝ่ายศึกษาพระปริยัติธรรมพวกหนึ่ง กับฝ่ายวิปัสสนาธุระ คือฝ่ายปฏิบัติธรรมอีกพวกหนึ่ง
2. นักเรียนสามเณร ต้องมีความรู้อ่านออกเขียนได้มาตั้งแต่ยังเป็นศิษย์วัด ครั้งอายุ 11 หรือ 13 ปี โจนจุแล้วจึงบรรพชาเป็นสามเณร
3. นักเรียนศิษย์วัด เป็นพวกมูลศึกษาชั้นแรก อายุตั้งแต่ 7 – 8 ขวบถึง 20 – 21 ปี เป็นที่ดี แบ่งเป็น 2 พวก พวกหนึ่งคือนักเรียนอยู่ประจำ อีกพวกหนึ่งคือนักเรียนไปมา ซึ่งมักเป็นเด็กเล็ก ๆ หรือเด็กที่บ้านใกล้วัด

ครู ครูใหญ่คือสมภารเจ้าวัด แทบทุกคนเป็นผู้ทรงวิชาทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี
ครูรองคือพระลูกวัดทั้งหลาย

การสอนหรือที่เรียกว่า “ต่อหนังสือ” โดยปรกติ จะเริ่มหลังจากที่พระฉันเช้าแล้ว (หลัง 8.00 น.) เมื่อใกล้เวลาเพล (11.00 น.) เป็นเวลาหยุดพักครั้งแรก เพื่อให้นักเรียนได้เตรียมจัดสถานที่ และอาหารสำหรับพระฉันเพล (นักเรียนที่เป็นศิษย์วัดจะหยุดเรียนก่อนเมื่อได้ยินเสียงกลองเพล) พอพระฉันเพลเสร็จประมาณ โมงครึ่งหรือเที่ยง ท่านมักจะปล่อยให้เด็กนักเรียนฝึกหัดอ่าน อ่านต่อไปตามลำพัง และท่านจะจำวัด ในตอนที่พระจำวัดนี้ เด็กมักจะเล่นมากกว่าเรียน เมื่อพระตื่นจากจำวัด ท่านก็จะมาทดสอบหรือดูผลการเรียนของแต่ละคนที่เรียนมาตั้งแต่ตอนเช้า จนกระทั่งเวลาประมาณ 16.30 น. หรือ 21.00 น. จึงเลิกเรียน

อุปกรณ์การเรียนในสมัยก่อนไม่มีอะไรมาก เพียงแต่มีกระดานชนวนสำหรับเขียน ไม้บรรทัดและดินสอหิน อุปกรณ์ดังกล่าวสามารถทำขึ้นเองได้โดยไม่ต้องซื้อ หนังสือเรียนในชั้นต้น ๆ ไม่มีอะไรจำเป็นมากนัก ต่อเมื่อเรียนสูงขึ้นจึงมีความจำเป็นมากขึ้น แต่หนังสือสมัยก่อนต้องคัดลอกกันด้วยมือ ถึงมีขายราคาก็ต้องแพงมาก คนทั่วไปไม่มีเงินพอจะซื้อได้ หนังสือเรียนนี้พอถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น เท่าที่พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ) สืบค้นได้มีอยู่ 5 เล่ม คือ

1. ประถม ก กา
2. สุบินทกุมาร
3. ประถมมาลา
4. ประถมจินตามณี เล่ม 1 (แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์)
5. ประถมจินตามณี เล่ม 2 (แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว)

สำหรับวิธีการเรียนการสอนและระเบียบข้อบังคับที่นักเรียนต้องปฏิบัติ ก็คือ ครูจะเป็นผู้ต่อหนังสือให้แล้วนักเรียนก็เอาไปท่องจำ หรือหัดเขียนเองเอง พร้อมกันนั้น นักเรียนทุกคนต้องปฏิบัติตาม ข้อ บังคับหลายประการที่ครูกำหนดไว้อย่างเข้มงวด เช่น จะต้องกราบหนังสือ หรือกระดานดำ 3 หน เมื่อเริ่มเรียนและหลังเลิกเรียนทุกครั้ง หรือทำลัม ทำตก ข้ามหรือเหยียบ และต้องกราบครู 3 หน เมื่อเริ่มเรียนหลังเลิกเรียนเช่นกัน ห้ามขโมยของผู้อื่น ห้ามเล่นเวลาเรียน ห้ามพูดคำหยาบ เป็นต้น นักเรียนที่ละเมิดระเบียบข้อบังคับนี้จะถูกลงโทษ โดยการเขียนด้วยไม้เรียว ตั้งแต่ 3-10 ที การเขียนนี้บางครั้งรุนแรงมากจนถึงสลบ ดังที่พระยาปริยัติธรรมธาดา กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “. . . การที่อยากได้วิชานั้นบางทีถูกเขียนจนผีสิง หรือสลบก็มี. . .”

จะเห็นได้ว่า มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับการเรียนการสอนไว้อย่างเข้มงวดกวดขัน ทั้งนี้ ก็เพื่อให้เด็กนักเรียนได้มีความตั้งใจเรียนอย่างจริงจัง แต่ในทางตรงข้าม การกวดขันอย่างนี้ บางทีก็ทำให้ นักเรียนหวาดกลัวไม่กล้ามาเรียน ก็คงมีไม่น้อยเหมือนกัน

มีปัญหานที่น่าสนใจเกี่ยวกับการศึกษาในวัด คือ การศึกษาแบบนี้ได้รับความสำเร็จแค่ไหนเกี่ยวกับเรื่องนี้ สังฆราชปาลเลกซ์ ได้กล่าวไว้ว่า “ปรากฏว่า จากจำนวนเด็ก 100 คน ที่อยู่วัดมาตั้งแต่ 8 ถึง 10 ปี จะมีอยู่ราว 20 คนเท่านั้น ที่อ่านหนังสือออก และสัก 10 คนเท่านั้นที่เขียนหนังสือได้ด้วย เมื่อพ้นจากวัดไป” และพระยาอนุমানราชธน (2510 : 148) ก็ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน” ตอนหนึ่งว่า “เด็กชายลูกชาวบ้าน ซึ่งมีโอกาสได้เล่าเรียนหนังสือที่วัด โดยมากรู้หนังสือเพียงอ่านออกเขียนได้อย่างงู ๆ ปลา ๆ เท่านั้น ใช้การอะไรในเรื่องหนังสือไม่มีใครได้” (นิพัทธ์ เลิศถรงค์, 2531 : 34 - 35)

จากคำกล่าวของทั้งสองท่าน เป็นข้อยืนยันได้ว่า การศึกษาในวัดนั้น ได้ผลน้อยมาก ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของครู หรืออาจเป็นเพราะความไม่ตั้งใจของเด็กก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาแบบโบราณ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ โดยมุ่งพัฒนาตัวบุคคลในแง่ของความรู้ และความประพฤติ การเรียนการสอนแบบที่กล่าวมานี้ มีผลสนองต่อบุคคลจุดมุ่งหมายดังกล่าวได้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลทางจริยธรรม เพราะการที่ศิษย์มาเรียนและอยู่รับใช้ปรนนิบัติครูอย่างใกล้ชิด ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครู ซึ่งให้ผลดีในแง่ความเคารพรัก ซึ่งกันและกันและการฝึกอบรมความประพฤติตลอดจนกิจยามารยาทต่าง ๆ

สถานภาพของครู

การที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนหนังสือดังกล่าวแล้วนั้น ย่อมทำให้ประชาชนทั่วไปเข้าใจในความเป็นพระควบคู่ไปกับความเป็นครู คำว่า ครู ซึ่งใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ในสมัยการศึกษาแบบโบราณจึงมีความหมายควบคู่กับพระสงฆ์ เมื่อพูดถึงครูย่อมหมายถึงพระสงฆ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า ครูก็คือพระ และพระก็คือครู เพราะฉะนั้นจึงมีคำว่า “พระครู” ซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ที่สอนหนังสือนั่นเอง ในสภาพการณ์เช่นนี้สถานภาพของครูกับสถานภาพของพระสงฆ์ จึงถือได้ว่าเป็นสถานภาพเดียวกัน และเนื่องจากสังคมไทยให้ความเคารพนับถือ และเชิดชูพระสงฆ์ไว้ในฐานะอันสูงส่งยิ่งโดยถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนครูจึงได้รับความเคารพนับถือจากสังคมไว้ในฐานะอันสูงส่งยิ่ง ทำนองเดียวกันกับพระสงฆ์ (นิพัทธ์ เลิศถรงค์, 2531 : 37)

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธัมมธโร) (นิพัทธ์ เลิศถรงค์, 2531 : 31 - 32) ได้ประทานอธิบายความหมายของบุคคลที่ควรบูชาไว้ดังนี้

... บุคคลควรแก่การบูชา เมื่อพุทธรวมกันก็คนดีนั่นเอง เป็นบุคคลควรบูชา คนดี นั้นจะดีเฉพาะหรือดีสิ้นทั้งตัว ก็เป็นบุคคลควรบูชาตามชั้นของตน เช่น พ่อแม่ เป็นปูชนียบุคคลของลูกชายหญิง ครูอาจารย์ เป็นปูชนียบุคคลของศิษยานุศิษย์ หัวหน้าผู้บริหารงานในตำแหน่ง ต่ำและสูง เป็นปูชนียบุคคล ของผู้ใต้บังคับบัญชา พระมหากษัตริย์ เป็นปูชนียบุคคลของ มวลพลกนิกร พระพุทธเจ้าเป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัท พระสงฆ์สาวก เป็นปูชนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน . .

จึงเห็นได้ว่า คตินิยมในพุทธศาสนาได้ยกย่องนับถือครู ไว้ฐานะ “ปูชนียบุคคล” เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ หรือพ่อแม่ ความสำคัญของครูนั้น อย่างน้อยที่สุดก็รองมาจากบิดามารดา ซึ่งถือได้ว่าเป็นครูคนแรกทีเดียว ดังในภาษาบาลีเรียกว่า “บุพพอาจารย์” ซึ่งหมายถึงครูที่มาก่อน และแท้ที่จริงแล้วครูยิ่งสำคัญไปกว่านั้นอีก แม้พระพุทธเจ้าก็เป็นครูเช่นกัน โดยได้รับการยกย่องว่าเป็นบรมครู ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาว่าครูก็เป็นผู้ให้การศึกษอบรมเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “พระพุทธเจ้าให้การศึกษ หรือพระธรรม มีพระสงฆ์รับไปปฏิบัติ แล้วก็ให้ต่อ . . พวกครูผู้ให้มีสังกัด อยู่ในพระพุทธเจ้า และสิ่งที่ให้คือการศึกษา”

โดยที่สังคมไทยแต่โบราณมีความเกี่ยวข้องกับกับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น ประเพณีไทยแต่เดิมจึงถือว่า ครูเป็นปูชนียบุคคลอันควรแก่การกราบไหว้นับถือเช่นเดียวกัน เพราะครูเป็นผู้มีพระคุณอย่างยิ่ง หากไม่มีครูแล้ว ก็ไม่มีใครจะถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่คน ใช้เลี้ยงชีพ และเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าในชีวิต อันเป็นเหตุให้มีหน้ามีตามและมีฐานะอยู่ในสังคมได้

การยกย่องครูในฐานะปูชนียบุคคลดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยแต่ก่อนรับรองฐานะของครูให้อยู่ในสถานภาพอันสูงยิ่งในสังคม จนอาจกล่าวได้ว่า ครูถือเป็นสถาบันชั้นสูงในสังคมสถาบันหนึ่งดังที่ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (2517 : 201) ได้กล่าวไว้ว่า

... สำหรับเมืองไทย ตั้งแต่เดิมมาทีเดียว เท่าที่รู้กันทั่วไปก็มีสถาบันซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนไทยอยู่ 2-3 สถาบัน คือ พ่อแม่สถาบันหนึ่ง ครูบาอาจารย์สถาบันหนึ่ง ศาสนาถ้านับถือพุทธศาสนา ก็นับถือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็มีพระมหากษัตริย์ เหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นสถาบันชั้นสูงที่เคารพนับถือคนไทยทั้งปวง...

บทบาทของครู

งานวิจัยเรื่อง พัฒนาการของสถาบันฝึกหัดครูและวิชาชีพครูในประเทศไทย พ.ศ. 2435 – 2475 ของ นิพัทธ์ เลิศถรงค์, (2531 : 40 - 42) ได้สรุปบทบาทครู ในสมัยโบราณไว้ว่า “เนื่องจากในสมัยการศึกษาแบบโบราณ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู ดังนั้น พื้นฐานของความ เป็นครู และการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครู จึงได้มาจากหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็น สำคัญ ครูในสมัยการศึกษาแบบโบราณจึงเป็นผู้มีจิตเจตจำนงพร้อมด้วย ศีลวัตรของพระพุทธ ศาสนาสมเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์ได้ทุกกรณีสิ่งใดที่ดี บริสุทธิ์ ยุติธรรม เป็นสิ่งที่ครูพร่ำสอนเสมอ โดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากกายใจ ครูจึงเป็นผู้มีเจตนาดีต่อศิษย์ตลอดไป ช่วยเหลือ เกื้อกูลศิษย์ และติดตามตักเตือนตามโอกาสอันวrayปรารถนาดีต่อศิษย์ เหมือนปรารถนาดีต่อลูก ของตน ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงเรียกรับการอบรมสั่งสอนจากครูว่า “ลูกศิษย์” คือถือศิษย์ เสมือนลูกของตน ครูบางคนถึงกับจุนเจือช่วยเหลือศิษย์ด้วยปัจจัย ตามโอกาสและความเหมาะสม การช่วยเหลือทั้งหมดเป็นเรื่องของมนุษยธรรม เหมือนพ่อแม่ช่วยเหลือลูก โดยไม่หวังได้ รับการตอบแทนสิ่งใด การทำงานของครูจึงถือเป็นหน้าที่ทางศีลธรรมในการอบรมสั่งสอน ดังที่พระ ยานมมานราชชน ได้กล่าวถึงการสอนของพระสงฆ์ว่า “. . . ท่านสอนหนังสือให้แก่เด็กด้วยความ สม่ครใจ . . . ที่ท่านทำไปเพราะเห็นแก่การบุญการกุศล . . .” และแม้จะมีฆราวาสบางคนทำ หน้าที่เป็นครูแทนพระสงฆ์อยู่บ้าง แต่ก็มักเป็นผู้มีอันจะกิน มีฐานะมั่นคงแล้วมาสอนหนังสือด้วย ความศรัทธาในความเป็นครูอย่างแท้จริง ต้องการจะปลูกฝังอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี โดยไม่หวังที่ จะได้รับสินจ้างรางวัลเป็นเครื่องตอบแทนเช่นกัน เงินค่ายกครูถ้าจะมีอยู่บ้างก็มีใช้เครื่อง แลก เปลี่ยนที่พอแก่การสอนของครู งานครูจึงเป็นงานที่ทำด้วยความจริงใจ ด้วยความสำนึกใน ความสำคัญของภาระหน้าที่อย่างสูงของครู และด้วยความรับผิดชอบอย่างแท้จริง ก่อให้เกิดผลดี ในการศึกษาอบรม เกิดจารีตของครู หลักความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์และกับบุคคลอื่น จน เป็นวัฒนธรรมจารีตประเพณีเกี่ยวกับครู และสังคมรับรองฐานะของครูทำให้เกิด “สถาบันครู” ขึ้นในสังคมไทยเป็นสถาบันสำคัญ ในบรรดาสถาบันสำคัญทั้งหลายในสังคมไทยสืบมา

(เยื่อ วิชัยดิษฐ์ 2511 : 23)

สำหรับบทบาทในด้านการสอนการอบรมของครูสมัยการศึกษาแบบโบราณนั้น เนื่องจาก สภาพสังคมไทยในสมัยก่อนเป็นสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย มีลักษณะของการคงที่และคงตัว ซึ่งทำให้ครูรู้และแน่ใจว่า จะสั่งสอนอบรมศิษย์ประพตติดีประพตติชอบตามหลักธรรมในพุทธ ศาสนา วิธีสอนส่วนใหญ่มักจะเน้นให้ท่องจำอรรถกถา พร้อมกันนั้น ครูก็ทำหน้าที่สอน ชีวิต สอนความเป็นคน สอนความเป็นอยู่ ประสพการณ์ ค่านิยม และคุณงามความดี

ควมคู่ไปกับการสอนหนังสือ และวิชาการ ด้วยความรักปรารถนาที่จะให้ศิษย์เป็นคนดีอย่างแท้จริง เหล่านี้เป็นผลผลักดัน ให้ครูมีบทบาทเด่นชัดในฐานะเป็นผู้ให้ ผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ ตลอดจนค่านิยมและความเชื่อของสังคม แก่ศิษย์ อันศิษย์จะพึงยอมรับ เชื่อฟังครูโดยศรัทธา และจดจำไว้ให้แม่นยำ เชื่อฟังครู เคารพครู และยึดมั่นในคำสอนของครูอย่างเคร่งครัด ดังเช่นมีผู้กล่าวไว้ว่า “. . . ให้ถือตัวว่าเรามีวิชาความรู้เรียนมาต่อครู ต้องเข้าใจว่า ตนเป็นลูกศิษย์มีครู ต้องถือคำสั่งสอนของครูไว้ให้มั่น . . . เมื่อได้เรียนวิชามา และมีความรู้มากขึ้นก็ดี ก็อย่าลบลู่ ครูบาอาจารย์หรือคิดอ่านต่อสู้อุ้ครูด้วยความรู้ของตนเลย. . .”

ลักษณะของการสอนแบบนี้ เป็นการสอนที่ถือครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนนั่นเอง โดยครูได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในวิชาที่สอน สิ่งที่ครูสอนจึงเป็นสิ่งที่ได้รับการยกย่องว่าถูกต้องเสมอ ครูจึงได้รับความเคารพนับถืออย่างสูงจากศิษย์ อันศิษย์จะพึงยึดถือครูเป็นแบบอย่างในทุก ๆ ด้าน ดังมีคำกล่าวแบบไทย ๆ แต่เดิม ที่กล่าวถึงครูอยู่มากมาย เช่น ใครที่ภูมิใจในวิชาของตนก็กล่าวได้ว่าตนเป็น“ศิษย์มีครู” การกระทำอันใด ถ้าอาจจะทำได้มากกว่าหนึ่งทางและทางเหล่านั้นขัดแย้งกัน เรามักจะเลือกทำตามแบบที่ครูสอน ถ้ามีใครมาทักท้วง ตีเถียง ก็จะต้องตอบได้ว่า “ทำตามแบบครู” ถ้าใครทำผิดแบบผิดประเพณี ก็จะถูกติว่าเป็น “ศิษย์นอกครู” และถ้าใครที่ทำอะไรที่เลวร้ายต่อครู ก็จะถูกตีเถียงว่า “ลูกศิษย์คิดล้างครู” แม้ชุมชนเองก็นับถือครูเสมือนเป็นแบบอย่างแห่งความดี ความงาม และความถูกต้องเพราะบทบาทอันเด่นชัดในฐานะที่เป็นผู้ให้ ผู้ถ่ายทอด และผู้ที่ศิษย์ตลอดจนคนทั่วไป จะพึงยึดถือเป็นแบบอย่างที่ดีงามนี้เอง ครูในสมัยก่อนจึงได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็น “บุพชนียบุคคล” โดยแท้

สรุปได้ว่า ในสมัยการศึกษาแบบโบราณของไทย การศึกษามีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพุทธศาสนา พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทาง ทางจิตใจของประชาชนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็น ครูอีกด้วยซึ่งได้ทำการสั่งสอนอบรมศิษย์ตามบทบาทหน้าที่ของครูอันมีพื้นฐานมาจากหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งได้เป็น ผลทำให้เกิดครูที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมอันสูงยิ่ง และปฏิบัติหน้าที่สมกับที่เป็นครูอย่างแท้จริง โดยมีได้ถือเป็นงานอาชีพ แต่กระทำด้วยใจรักและศรัทธาในความเป็นครูอย่างเต็มที่ มิได้มุ่งหวังทรัพย์สินเงินทองเป็นสิ่งตอบแทนแต่อย่างใด ด้วยบทบาทหน้าที่สำคัญและเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมของครู ประกอบกับสถานภาพที่เป็นพระสงฆ์ ดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ครูในสมัยการศึกษาแบบโบราณได้รับการยกย่องนับถือจากสังคม ในฐานะอันสูงยิ่งว่า เป็นบุคคลที่ควรแก่การบูชา หรือบุพชนียบุคคล (นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 43 - 44)

พัฒนาการศึกษาไทยสมัยการศึกษาแบบปัจจุบัน (พ.ศ. 2414 – 2435)

การศึกษาแบบปัจจุบันในประเทศไทย เริ่มจัดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงวางรากฐานการศึกษาของไทยเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2414 โดยได้ปฏิรูปจากการศึกษาในครัวเรือน ในวัด ในวังมาเป็นการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน

สถานภาพของครู

ในปี พ.ศ. 2414 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น ในพระบรมมหาราชวังคือ โรงเรียนสอนภาษาไทย นับเป็นโรงเรียนที่ตั้งขึ้นตรงตามศัพท์ว่า “โรงเรียน” ที่เข้าใจในปัจจุบันนี้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อครั้งยังเป็นหลวงสารประเสริฐ ปลัดกรมพระอัครลักษณ์เป็นอาจารย์ใหญ่ และให้ขุนนางพนักงานในกรมพระอัครลักษณ์เป็นครู แนวการศึกษาของโรงเรียนที่ทรงตั้งขึ้นนั้น มีจุดประสงค์ไปทางหนังสือและวิชาเลข ส่วนความมุ่งหมายอย่างแคบนั้นมิว่า ให้เล่าเรียนเพื่อกุลบุตร มีความรู้ ความสามารถพอที่จะเข้ารับราชการได้ โรงเรียนนี้ต่างกับโรงเรียนแบบโบราณหรือโรงเรียนวัด กล่าวคือ มีสถานที่เล่าเรียนซึ่งจัดไว้โดยเฉพาะ มีฆราวาสเป็นครู และมาทำการสอนตามเวลาที่กำหนด วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาอื่น ๆ ที่ไม่เคยมีสอนในโรงเรียนแบบโบราณ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 28 – 29)

เมื่อตั้งโรงเรียนขึ้นแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้มีประกาศเรื่องโรงเรียนเป็นการชักชวน พระราชวงศ์และข้าราชการ ให้ส่งบุตรหลานเข้าเรียน ประกาศนี้มีบางตอนกล่าวถึงครูผู้สอนว่า

... แล้วจัดคนในกรมอัครลักษณ์ ตั้งให้เป็นขุนนาง พนักงานสำหรับเป็นครูสอน หนังสือไทย และคิดเลข ขนบธรรมเนียมราชการ พระราชทานเงินเดือนครูสอนให้สมควรพอใช้สอย ... ครูสอนนั้นจะให้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ด่าตีหยาบคาย ...

จึงกล่าวได้ว่า เมื่อเริ่มจัดการศึกษาแบบปัจจุบันในประเทศไทย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงนี้ ได้ใช้คนในกรมพระอัครลักษณ์นั่นเอง ตั้งให้เป็นขุนนาง พนักงานทำหน้าที่เป็นครู ครูในโรงเรียนที่สอนตามแนวการจัดการศึกษาแบบปัจจุบัน จึงมีฐานะเป็นข้าราชการสนองพระเดชพระคุณ องค์พระมหากษัตริย์ และดำรงชีพอยู่โดยอาศัย

เงินเดือนที่นับว่า พระราชทานให้พอใช้สอยจึงนับว่าจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่งานของครูได้เปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ไม่ถือว่าเป็นอาชีพ มาสู่สภาพที่ถือว่าเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง ผู้ที่เป็นครูจะมีรายได้จำนวนหนึ่งจากการทำหน้าที่ครู สำหรับการครองชีพเช่นเดียวกับอาชีพอื่น ๆ ทั่วไป

จะเห็นว่า สถานภาพของครูในสมัยการศึกษาแบบปัจจุบัน (พ.ศ. 2414 – 2435) นั้น ตามโรงเรียนหลวงในวังจะมีข้าราชการในกรมอาลักษณ์เป็นครูสอน ส่วนโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปยังคงอาศัยพระสงฆ์เป็นครูสอนอยู่อย่างเดิม

บทบาทของครู

แม้การเป็นครูจะเริ่มเปลี่ยนสภาพมาเป็นงานอาชีพอย่างหนึ่ง (นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 28) เช่นเดียวกับงานอาชีพอื่น ๆ ในสมัยที่เริ่มมีการจัดการศึกษาแบบปัจจุบันก็ตาม แต่บทบาทของครูก็ยังคงเป็นในลักษณะเดิม กล่าวคือ การปฏิบัติหน้าที่ของครูยังต้องอาศัยหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นแนวทาง เช่นเดียวกับที่ครูสมัยก่อนปฏิบัติกันดังจะเห็นได้จากประกาศเรื่องโรงเรียนในปี พ.ศ. 2414 ได้กำหนดแนวปฏิบัติของครูไว้ว่า “. . . ครูสอนนั้นจะได้สอนโดยอาการเรียบร้อย ไม่ให้ด่าตีหยาบคาย. . .

พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (อึ้งใน นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531: 47-48) อธิบดีกรมศึกษาธิการ ท่านได้กล่าวถึงหน้าที่ของครูในด้านการปกครองศิษย์ไว้ว่า

. . . เหตุฉะนั้น ตำแหน่งครูจึงมีหน้าที่คล้ายกับบิดามารดาในส่วนปกครองศิษย์ทั่วไป คือ ต้องเอาใจใส่ดูแลทั้งในเวลาภายในห้องเรียนและภายนอกห้องเรียน ความดูแลนั้น คือดูแลอย่าให้เด็กชนประเภทหนึ่ง ดูแลอย่าให้ผู้ใหญ่ข่มเหงผู้น้อย คนมากข่มเหงคนน้อยประเภทหนึ่ง และดูแลให้ทั่วถึงยิ่งอ่อนด้วยกำลัง ร่างกาย หรืออายุ ต้องดูแลมากกว่าผู้ที่แก่กล้า อย่างนี้จึงจะเป็นหนทางเจริญแก่ศิษย์ที่อยู่ในปกครองของตน และโรงเรียน . . .

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ในระยะเริ่มจัดการศึกษาแผนใหม่ ครูมีบทบาทในการสอนและอบรมทำนองเดียวกับพ่อแม่ ครูจะต้องแสดงความรัก ความเมตตาปราณีต่อศิษย์ มีความห่วงใย เอาใจใส่ศิษย์ประดุจลูกของตน ต้องขยันและอดทนในการปฏิบัติหน้าที่ครู ครูที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นที่เคารพนับถือของศิษย์และคนทั่วไป เป็นอย่างมาก ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ครูพึงกระทำโดยสมบูรณ์ ดังที่มีผู้กล่าวถึงพระอาจารย์

สยามปริยัติ (งิบ เกษโร พ.ศ. 2378-2459) ซึ่งเป็นครูที่โรงเรียนเงินพิทยาคม วัดประยูรวงศาวาส ไว้ว่า(คุรุสภา, 2500 : 48)

. . . ท่านอาจารย์สยามปริยัติ (งิบ) มีอัธยาศัยโอบอ้อมอารีต่อชาวบ้านใกล้เคียง และคนทั่วไปรักใคร่ลูกศิษย์ ดุจนุตรสุดที่รัก นอกจากให้การศึกษาแล้ว ยังตรวจตราดูแล กินอยู่หลับนอน และการป่วยไข้เป็นนิจสิน เมื่อสอบไล่ได้สำเร็จการศึกษา แล้วก็ยังเป็นห่วงใย จัดการเป็นธุระฝากฝังกับข้าราชการผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยให้เข้ารับการในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ตามอุปนิสัยของศิษย์นั้นดังที่ท่านเห็นว่าเหมาะสม และเฝ้าดูจนเห็นผลดีด้วย เพราะท่านมีเมตตากรุณาประจำใจอยู่เสมอ จึงปรากฏว่าท่านเป็นที่เคารพนับถือของบรรดาศิษยานุศิษย์ และผู้คุ้นเคยทั่วไป . . .

หลวงสำเร็จวรรณกิจ ก็ได้กล่าวถึงการสอนและการอบรมของขุนอนุกิจวิฑูร (น้อย จุลวิฑูรเปรียญ พ.ศ. 2399 – 2442) ไว้ในหนังสือประวัติครู(คุรุสภา, 2500 : 49) ตอนหนึ่งว่า

. . . เมื่อใครเคยถึงท่านก็เรียกว่า พ่อครูทั้งนั้น ซึ่งฟังดูจับอกจับใจดีเป็นทั้งพ่อทั้งครู พ่อที่มี ทั้งระเบียบแบบแผนเคร่งครัดต่อวินัย ลูกศิษย์คนไหนบิดตะกุดเกเรเป็นต้องโดนไม้เรียว ไม้เรียวที่ไม่ได้อาบความทารุณโหดร้าย แต่อาบเอิบไปด้วยความเมตตากรุณา เยี่ยงพ่อสมัยนั้น ใครถูกพ่อครูเขี่ยนสามที กลับจากโรงเรียนก็ต้องโดนพ่อที่บ้านซ้ำอีกสามที โดยไม่ต้องถามว่าไปโดนอะไรเข้า เพราะเป็นที่เข้าใจดีว่า ต้องเป็นเรื่องหัวดี๊อ ไม่ทำตามคำสั่ง ที่กล่าวกันว่า ไม้เรียวทำให้ลานแล้วเลยด่านได้นั้น ไม่ใช่ความจริงสำหรับไม้เรียวของพ่อครูข้าพเจ้า ไม้เรียวของท่านเพาะความกลัวซึ่งเติบโตเป็นความเคารพรัก . . .

บทบาทในการสอนและอบรมศิษย์ของครูดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นถึงความรัก ความเมตตาความห่วงใย และความปรารถนาดีอย่างสูงที่ครูมีต่อศิษย์ เช่นเดียวกับบทบาทของครูสมัย การศึกษาแบบโบราณ ครูและศิษย์จึงมีความผูกพันต่อกันอย่างแน่นแฟ้นประดุจพ่อแม่กับลูกเช่นกัน

บทบาทของครูในระยะเริ่มจัดการศึกษาแบบใหม่อีกประการหนึ่งก็คือ **บทบาทการเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์** เพราะถือว่าครูเป็นผู้ทรงความรู้และมีหน้าที่อันสำคัญที่จะถ่ายทอดความรู้และความประพฤติให้แก่กุลบุตรกุลธิดา การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังที่ สมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี ได้ถวายนามเห็นแก่สมเด็จพระมหา

สมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส ตอนหนึ่งว่า “. . . การของเราที่จะเพาะศาสนา บำรุงน้ำใจเด็ก ให้เคารพ หลักสำคัญอยู่ที่ครูกับพระ จะต้องช่วยกันดัดสันดานเด็กและสั่งสอน ครูต้องเป็น หัวหน้าประพฤติตัวอย่างก่อน เด็กจึงจะเดินเจริญรอยตามไป . . .”

และเพราะบทบาทอันสำคัญข้อนี้เอง จึงได้มีการเปรียบเทียบครูว่าเป็นเสมือน กระจกเงาส่องหน้านักเรียน ดังที่ นายอิน ว่าที่ข้าหลวงธรรมการมณฑลภูเก็ต ได้กล่าวไว้ว่า

. . . ครูเปรียบเสมือนเป็นกระจกเงา สำหรับส่องหน้าของนักเรียน ถ้ากระจกเที่ยง หน้าของ ผู้ส่องก็จะเที่ยงเป็นปกติด้วย ถ้ากระจกไม่เที่ยงก็จะทำให้หน้าเบี้ยว เด็ก ใหญ่ ไม่เข้ารูป เข้ารอย ผิดปกติธรรมดาไปต่าง ๆ นานา เหตุฉะนั้นครูจึงจำเป็นต้องระวังข้อหนึ่งคือ จะต้องว่าแบบของตนให้เป็นที่น่านับถือเชื่อฟังแก่นักเรียนทุก เมื่อ ถ้าครูประพฤติถูกต้องเป็นแบบอย่างอันดีแก่นักเรียนได้ ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็ ชื่อว่าครูได้กระทำประโยชน์อันสำคัญแก่นักเรียนชั่วนานาน . . .

เมื่อครูได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ เปรียบเสมือนกระจกส่องหน้าเช่นนี้ ศิษย์ทุกคนจึงต้องมีความเกรงกลัวครูเท่ากับบิดามารดาของตน เช่น ลูกแฉกกลัวนายแฉกทหาร ฉะนั้น ถ้าครูสั่งให้ทำสิ่งใด ต้องทำตามคำสั่งของครูเสมอ มิฉะนั้นแล้วครูก็จะเสียอำนาจไป

บทบาทดังกล่าวนี้ ได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติอันสำคัญของครูในระยะเริ่มจัดการศึกษา แบบ ใหม่ดังเช่น พระยาวิฑิตตธรรมาภรณ์ (แช่ม สุกันทรวิช พ.ศ. 2423 – 2500) ซึ่งเป็นผู้ที่ พยายามเอาชนะความดีด้วยการทำดี เมื่อสั่งสอนผู้อื่นอย่างไร ท่านก็ปฏิบัติตามนั้น ครูทิม กาญจนโฆวาท (พ.ศ. 2413 – 2457) มีหลักในการสั่งสอนอบรมศิษย์ว่า จะต้องทำตัวเป็นกระจก ของศิษย์ ตั้งแต่กิริยามารยาทตลอดจนความประพฤติ จะเห็นว่า ในระยะเริ่มการจัดการศึกษา แบบปัจจุบัน ครูก็ยังมีบทบาทเช่นเดียวกับในสมัยการศึกษาแบบโบราณ การที่บทบาทของครูมิ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเดิม ทั้ง ๆ ที่รูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาได้เริ่มเปลี่ยนไปแล้ว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุที่ว่า บทบาทของครูในสมัยการศึกษาแบบโบราณดังได้กล่าวมาแล้ว นั้น ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน จนเกิดรากฐานอันมั่นคง และสภาพสังคมใน สมัยก่อนไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงมากนัก มีลักษณะของการคงที่และคงตัว ประกอบกันในระยะเริ่มจัดการศึกษาแบบใหม่นี้ ครูส่วนมากยังคงเป็นพระสงฆ์เช่นเดียวกับสมัย การศึกษาแบบโบราณนั่นเองบทบาทของครูจึงมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแต่อย่างใด

สรุปได้ว่า ในระยะเริ่มจัดการศึกษาแบบปัจจุบัน (2414 – 2435) เป็นระยะที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษา คือ จากการศึกษาในครัวเรือน ในวัง ในวัด มาเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน มีฆราวาสเป็นครู ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในงานอาชีพครูด้วย ความจำเป็นที่ต้องใช้ครูสำหรับสอนในโรงเรียนตามแบบการจัดการศึกษาแบบใหม่นี้ ทำให้งานครูซึ่งแต่เดิมไม่ถือว่าเป็นอาชีพ ได้พัฒนาการมาเป็นอาชีพมากขึ้นตามลำดับ ส่วนครูที่เป็นพระสงฆ์ ในระยะเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงก็ยังคงสอนนักเรียนในวัดตามวิธีการเรียนการสอนแบบโบราณ ต่อมาเมื่อมีการขยายการศึกษาให้แพร่หลายออกไป โดยการส่งเสริมให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นตามวัดต่าง ๆ ก็ได้ อารามนาพระสงฆ์ให้ช่วยสอนหนังสือตามโรงเรียนเหล่านั้นด้วย(นิพัทธ์ เลิศณรงค์, 2531 : 51)

พัฒนาการด้านการศึกษาของไทยช่วงปี พ.ศ. 2435 - 2489

พัฒนาการด้านการศึกษาของไทยช่วงปี พ.ศ. 2435-2475 พบว่าวิธีการเรียนรู้ของคนไทย ในสมัยโบราณ มีลักษณะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติวิสัย การเรียนรู้เกิดจากการสังเกตและการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการถ่ายทอดจากบุคคลในครอบครัว นอกจากนั้น ชายไทยยังมีโอกาสได้รู้หนังสือจากการไปบวชเรียน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อการพิมพ์ได้เริ่มเข้ามาในเมืองไทย การพิมพ์หนังสือเอกสารต่าง ๆ มีมากขึ้น ผู้คนจึงสามารถซื้อหนังสือมาอ่านได้ ประเทศไทยเริ่มได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกัน

ในสมัยรัชกาลที่ 5 วิธีการเรียนรู้ของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประเทศไทยเริ่มรับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตกมากขึ้น มีการจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในวังและจัดตั้งโรงเรียนหลวง สำหรับราษฎรแห่งแรกขึ้นด้วย ซึ่งปรากฏว่าได้รับความนิยมจากประชาชนมาก วิธีการเรียนรู้ตามธรรมชาติวิสัย ได้เปลี่ยนไปเป็นวิธีการเรียนรู้ที่มีแบบแผนในระบบโรงเรียนในวงจำกัด กล่าวคือ มีการจัดสถานที่เรียนหนังสือขึ้นโดยเฉพาะ มีครูสอน มีกำหนดเวลาในการเรียนและมีหนังสือเรียน แต่เนื่องจากการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบประเทศทางตะวันตกยังมีไม่มากนัก การมีโอกาสเรียนรู้ตามระบบนี้จึงยังคงอยู่ในวงจำกัดซึ่งในตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 5 โอกาสเรียนรู้ได้เริ่มขยายตัวออกไปสู่ประชาชนทั้งชายหญิง และขอบเขตงานก็ขยายตัวออกไป จนต้องมีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการ และจัดทำโครงการศึกษาหรือแผนการศึกษาฉบับแรกขึ้น ทำให้เกิดเป็นระบบการศึกษาที่มีแบบแผนสมบูรณ์ขึ้น (ทีศนา เขมมณี, 2539 : 337-343)

การศึกษาในระบบโรงเรียนที่รัฐบาลนำเข้ามาใช้ในสังคมไทยต้นรัชกาลที่ 5 นี้มีเหตุผลและความจำเป็น เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง อำนาจอธิปไตยในระบบราชการที่ขยายตัวออกสู่ความเป็น ราชอาณาจักร ซึ่งเป็นกรรวมอาณาจักรเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รัฐบาล จำเป็นต้องใช้กำลังคนที่มีความรู้ความสามารถทางอักษรวิธีจำนวนมาก เพื่อบริหารกลไกระบบบริหาร ราชการที่ปรับปรุงขึ้นตามอย่างตะวันตก การศึกษารูปแบบโรงเรียน จึงเกิดขึ้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว ในระยะแรกนั้นยังรักษารูปแบบการศึกษาอย่างเก่าไว้ อย่างไรก็ดีภายใต้การบริหาร การศึกษาของผู้นำรัฐในรุ่นแรกที่มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ทันสมัย เมื่อมีการตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น ผู้บริการการศึกษาชุดใหม่ก็ได้เคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงระบบการศึกษา ตามแบบอย่างการศึกษาในประเทศที่เจริญแล้ว อย่างประเทศตะวันตก(วารุณี โอสถารมย์, 2524 : 45)

การพัฒนาการศึกษาในยุคดังกล่าวสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 32)

1. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2411 ในปีนี้พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น ในพระบรมมหาราชวัง ถือเป็น “โรงเรียน” แห่งแรกที่มีลักษณะเฉพาะ คือ มีฆราวาสเป็นครูสอนตามกำหนดเวลา วิชาที่สอนมีภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และวิชาการสมัยใหม่ที่รับมาจากวัฒนธรรมตะวันตก มีวัตถุประสงค์เพื่อสอนกุลบุตรให้มีความรู้ความสามารถพอที่จะรับราชการได้ ถือเป็นกรเปลี่ยนแปลงการศึกษาแบบโบราณหรือแบบอรูปนัย (Informal Education) มาเป็นการศึกษาแบบรูปนัย (Formal Education)

2. มีการขยายโรงเรียนตามแบบของโรงเรียนหลวงออกไปให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาอย่าง กว้างขวาง โดยในปี พ.ศ. 2427 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดมหรณพาราม แล้วขยายออกไปให้มากขึ้นทั้งในกรุงและหัวเมือง แต่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากยังคงเป็นโรงเรียนในวัดและให้พระสงฆ์เป็นผู้สอนหนังสือเป็นหลัก

3. พ.ศ. 2432 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “กรมธรรมการ” ขึ้นทำหน้าที่ บังคับบัญชาโรงเรียนและโรงพยาบาลทั่วทั้งพระราชอาณาเขต ต่อมา พ.ศ. 2435 ได้เปลี่ยนแปลงทางด้านการบริหารการปกครอง มีกระทรวงต่าง ๆ ขึ้น 12 กระทรวง รวมทั้งกระทรวงธรรมการด้วย

4. พ.ศ. 2435 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตั้ง โรงเรียนมูลศึกษาขึ้น ในวัดทั่วไป ทั้งในกรุงและหัวเมือง โดยมีพระประสงค์จะขยายการศึกษาไทยให้แพร่หลาย และ

เป็นแบบแผนยิ่งขึ้น วิชาที่สอน เช่น การอ่าน เขียน ลายมือ ไวยากรณ์ เรียงความ เลข ภาษา ภูมิศาสตร์ วาดเขียนศาสตร์ทั้งพืชศาสตร์และสัตวศาสตร์

5. ได้ขยายการศึกษาออกไปในหลายรูปแบบและหลายระดับที่เป็นมาตรฐานสากล ขึ้นในยุคนี้ โดยจะเห็นได้จาก เมื่อ พ.ศ. 2453 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2453 มีหลักสูตรการเรียนในวิชาต่าง ๆ เช่น กฎหมาย ปกครอง การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง การแพทย์ เป็นต้น ต่อมาโปรดเกล้าฯ ประกาศเป็น “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2459 ถือเป็นมหาวิทยาลัยแผนปัจจุบันเป็นแห่งแรกของประเทศไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 6-8 วิธีการเรียนรู้ของคนไทย เริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวางในรูปแบบของการเรียนรู้ที่มีแบบแผนในระบบโรงเรียนเป็นภาคบังคับซึ่งกำหนดให้เด็กอายุ 7-14 ปี ต้องเข้าศึกษา เล่าเรียนในโรงเรียน โดยมีการจัดเนื้อหาวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตให้เด็กศึกษาเล่าเรียน การจัดการศึกษามีระบบตามแบบการศึกษาต่างประเทศ และเริ่มมีการส่งเสริมให้มีการเรียนในระดับสูงขึ้นไปจนถึงขั้นอุดมศึกษา โดยจัดตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นรวมทั้งเริ่มมีการส่งเสริมการอาชีวศึกษา คือเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพอย่างเป็นแบบแผนในระบบโรงเรียน แทนการเรียนรู้จากการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัว สำหรับประชาชนทั่วไปที่ขาดโอกาสในการเรียนรู้ในโรงเรียน/มหาวิทยาลัย ก็ยังคงมีการเรียนรู้ตามธรรมดาวิสัยอยู่ แต่ในช่วงนี้ เริ่มมีการพิมพ์หนังสือ และหนังสือพิมพ์มากขึ้น ประชาชนจึงมีโอกาสได้เรียนรู้เกี่ยวกับข่าวสารบ้านเมืองและความรู้อื่นๆ จากหนังสือพิมพ์ และหนังสือมากขึ้น

นอกจากนั้นยังได้มีการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติขึ้น โดยกำหนดให้จัดการศึกษาเพื่อพัฒนา 1) จริยศึกษา - อบรมให้มีศีลธรรมอันดีงาม 2) พุทธิศึกษา - ให้มีปัญญาความรู้ 3) พลศึกษา - ฝึกหัดให้เป็นผู้มีร่างกายบริบูรณ์ จัดให้มีการศึกษาสำหรับสตรี จัดให้มีสถาบันฝึกหัดครูและวิชาชีพครูในประเทศไทย

ในยุคนี้นี้ประเทศไทยมีความต้องการครูเป็นจำนวนมาก จึงต้องผลิตครูเพิ่มทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเร่งด่วน จึงได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชายและโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีเพื่อฝึกครูแล้วส่งไปสอนตามมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

พัฒนาการด้านการศึกษาของไทยช่วงปี พ.ศ. 2489-2539

พัฒนาการด้านการศึกษาของไทยช่วงปี พ.ศ. 2489-2539 วิธีการเรียนรู้ของคนไทยในกรุงเทพมหานครในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ซึ่งสามารถอธิบายในภาพรวมเป็นช่วง ๆ ได้ดังนี้ (ทศนา เขมมณี, 2539 : 337-343)

1. . ในสมัยรัชกาลที่ 9 ในช่วงต้นระหว่างปี พ.ศ. 2489 -2503 คนกรุงเทพมหานคร มีโอกาสเข้าเรียนในระบบโรงเรียนอย่างมีแบบแผนมากขึ้นตามลำดับ โดยการมุ่งให้คนไทยทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาภาคบังคับให้ได้ทุกคน ซึ่งในทางปฏิบัติยังทำได้ไม่ครบ แต่คนกรุงเทพมหานครมีโอกาสรับการศึกษาได้มากกว่าคนในชนบท เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งเรียนรู้มากกว่า ลักษณะการเรียนรู้ในโรงเรียน มีลักษณะเป็นการรับฟังการบรรยาย บอกล่าและถ่ายทอดความรู้จากครู โดยอาศัยหนังสือเรียนเป็นสื่อ และมีการฝึกฝน ท่องจำ และทำแบบฝึกหัดเพื่อให้สามารถจดจำความรู้ต่างๆ ได้ และมีการสอบเพื่อเลื่อนขั้นไปตามลำดับ จึงกล่าวได้ว่าวิธีการเรียนรู้ของคนกรุงเทพมหานครในช่วงนี้ มีลักษณะเป็น *การเรียนรู้อย่าง มีแบบแผนในระบบโรงเรียน* ที่ขยายสู่ปวงชนมากขึ้น

ในด้านการเรียนรู้ตามธรรมชาติวิสัย ในช่วงนี้การพิมพ์เจริญขึ้นมาก มีการพิมพ์หนังสืออย่างแพร่หลาย รวมทั้งมีสถานีวิทยุกระจายเสียงและสถานีโทรทัศน์ ซึ่งออกรายการต่างๆ ทั้งรายการบันเทิง ข่าวสาร สารคดี และความรู้ รอบตัว ประชาชนทั่วไปจึงมีโอกาสได้เรียนรู้ตลอดเวลา สื่อมวลชนมีอิทธิพลมากต่อการเรียนรู้ของประชาชนคือ วิทยุ และหนังสือพิมพ์

2. ในสมัยรัชกาลที่ 9 ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2504-2513 การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนยังคงมีลักษณะเดิมอยู่ คือครูยังเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน ครูมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ และผู้เรียนเป็นผู้รับฟัง แต่การศึกษาได้ขยายตัวกว้างขวางต่อไปอีก เนื่องจากรัฐได้สนับสนุนให้เอกชนเข้ามาจัดการศึกษามากขึ้น และมีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนขึ้นทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบด้านการศึกษาของเอกชน ลักษณะการเรียนรู้จึงยังไม่มีเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ขยายขอบเขตและโอกาสได้มากขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนรู้เริ่มชัดเจนขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2514 - 2523 ในระยะนี้เป็นระยะที่คนไทยที่ไปเรียนต่างประเทศ นำความรู้ตามแนวคิดของตะวันตกเข้ามาใช้ในเมืองไทยมากขึ้น เช่น มีการนำแนวคิดของการเรียนรู้โดยการกระทำ (learning by doing) การเรียนแบบมีส่วนร่วม (active participation) การเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (student- centered) เข้ามาใช้ในการเรียนการสอนโดยจัดเป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียนรู้และมีการนำหลักการสอนทางตะวันตกมาใช้ เช่น มีการตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม มีการวัดและประเมินผล การเรียนการสอน ทำให้การเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนและวัดได้ จึงกล่าวได้ว่า วิธี

การเรียนรู้ในช่วงนี้มีลักษณะเป็น *วิธีการเรียนรู้* อย่างมีแบบแผนในระบบโรงเรียน โดยเน้นผู้เรียน และกิจกรรม นอกจากนี้ การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ยังได้ขยายตัวออกไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง คือเป็นมหาวิทยาลัยในระบบเปิดไม่จำกัดจำนวนรับ เนื่องจากประชาชนจำนวนมากต้องการเข้าศึกษาในระดับสูงขึ้น แต่ไม่สามารถเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยต่างๆของรัฐ ซึ่งรับจำนวนจำกัด การตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นในปี พ.ศ. 2514 และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ในปี พ.ศ. 2521 จึงสนองความต้องการของประชาชนได้ ผู้ใดต้องการจะศึกษาก็สามารถเข้าเรียนได้ การเรียนรู้ในระบบเปิดนี้ ยังมีลักษณะเป็นแบบแผนเหมือนโรงเรียนอยู่ แต่ผู้เรียนมีอิสระมีอิสระในการเรียน และต้องดูแลควบคุมการเรียนของตนด้วยตนเอง การเรียนมีลักษณะของการพึ่งตนเอง มากพึ่งครูน้อย ความต้องการนี้จึงทำให้เกิดวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ขึ้นอีกแบบหนึ่ง คือ *วิธีการเรียนรู้* อย่างมีแบบแผนในระบบเปิด

พัฒนาการที่เกิดขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัดในช่วงนี้คือ การขยายการศึกษา นอกกระบบโรงเรียน เนื่องจากประชาชนที่ขาดโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียน หรือในมหาวิทยาลัยทั้งระบบปิดและระบบเปิด ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา รัฐจึงได้พยายามให้ความช่วยเหลือโดยการขยายขอบข่ายงานของกองการศึกษาผู้ใหญ่ และยกฐานะขึ้นเป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียน ทำหน้าที่ดูแลจัดการศึกษาให้แก่ผู้ใหญ่และเด็กที่ด้อยโอกาส ในช่วงนี้ได้มีการจัดหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อให้บริการแก่ผู้ที่ขาดโอกาสที่จะเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนในทุกๆระดับ มีทั้งหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ และการศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ ซึ่งสามารถเทียบได้กับการเรียนในระบบโรงเรียนทั้งในทั้งในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา จึงกล่าวได้ว่าวิธีการเรียนรู้ช่วงนี้ เป็น *วิธีการเรียนรู้* อย่างมีแบบแผนนอกกระบบโรงเรียน

ในช่วงปี พ.ศ. 2513-2523 นี้ นับว่าเป็นช่วงที่มีการพัฒนาการศึกษาในหลายด้าน นอกจากการศึกษาจะได้ขยายตัวออกไปนอกกระบบโรงเรียนแล้ว การศึกษาด้านอาชีพหรืออาชีวศึกษาก็ได้ขยายตัวเช่นกัน ในระยะนี้ได้มีการเปิดหลักสูตรมัธยมต้น และมัธยมปลายสายอาชีพขึ้น มีหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และหลักสูตรฝึกหัดครูอาชีวศึกษาด้วย จึงกล่าวได้ว่าในยุคนี้ การเรียนรู้ทั้งสายสามัญและสายอาชีพล้วนเป็นการเรียนรู้ อย่างมีแบบแผนทั้งในระบบ และนอกกระบบโรงเรียน

4. ในช่วงปี พ.ศ. 2524-2534 คนไทยและคนกรุงเทพมหานครต่างก็พยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติมกันมาก เนื่องจากการศึกษาได้รับความสำคัญเพิ่มขึ้น งานต่างๆ ล้วนต้องการคนมีความรู้เข้ามาทำงาน การศึกษาจึงเปรียบเสมือนบันไดที่จะช่วยยกฐานะของบุคคลทั้งทางวิชาชีพและสังคม ดังนั้นการศึกษาในระดับสูงจึงเป็นที่ต้องการมาก มีการแข่งขันกันสอบเข้าเรียนในสถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียง การแข่งขันที่สูงนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมกัน

มาก ได้แก่ การกวดวิชาเพื่อให้สามารถ แข่งขันกับผู้อื่นได้ชนะ การกวดวิชานี้มีทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาล ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เนื่องจากผู้เรียนต่างต้องการเข้าศึกษาในสถานศึกษาที่ดี มีมาตรฐานสูง ซึ่งมีอยู่จำนวนจำกัดทุกระดับ สำหรับผู้ที่พลาดสอบไม่ได้นั้นก็พยายามหาสถานที่เรียนใหม่ มหาวิทยาลัยเปิดซึ่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นับเป็นสถาบันที่สามารถรองรับความต้องการนี้ได้เป็นอย่างดี แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงทำให้มีมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยเอกชนเกิดขึ้นอีกจำนวนมาก การเรียนรู้ในช่วงนี้จึงเป็น *วิธีการเรียนรู้แบบแข่งขัน* เพื่อเข้าสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียง โดยผู้เรียนพยายามไปแสวงหาครูที่มีความรู้ดีจากการเรียนปกติ และเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นด้วย

ในช่วงนี้ เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือ NIC ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนจากสังคมเกษตรเป็นวิถีชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และวัฒนธรรมตะวันตก ได้หลั่งไหลเข้าประเทศ ประกอบกับประเทศไทยมีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงจึงมีกำลังซื้อมาก สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมบริโภคนิยม คนไทยโดยเฉพาะคนกรุงเทพมหานคร ได้รับอิทธิพลจากประเทศทางตะวันตก ทั้งทางด้านข้อมูล ความรู้ ข่าวสาร และวัฒนธรรมด้านต่างๆ เช่นการแต่งกาย การรับประทานอาหาร มารยาท คนไทยเรียนรู้จากสื่อมวลชนต่างๆ เช่น จากระายการวิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วิทยุทัศน์ หนังสือพิมพ์ หนังสือต่าง ๆ ทั้งนิตยสาร วารสาร จุลสาร และหนังสือประเภทต่างๆ ซึ่งได้เพิ่มทั้งประเภทและปริมาณขึ้นอย่างมากมาย และผู้คนสามารถซื้อหาได้อย่างสะดวก สื่อมวลชนที่นับว่ามีอิทธิพลต่อคนกรุงเทพมหานครสูงมาก ก็คือ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวิทยุ ซึ่งให้ความรู้รอบด้าน ทั้งทางด้านข่าวสารเกี่ยวกับบ้านเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา สังคม กีฬา และข่าวบันเทิงต่างๆ จึงกล่าวได้ว่าช่วงนี้ *วิธีการเรียนรู้ที่เห็นได้ชัดเจนมาก ก็คือวิธีการเรียนรู้ตามอรรถาธิบายจากสื่อมวลชน* ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้ที่ไม่มีแบบแผน เป็นการเรียนรู้จากสื่อ โทรทัศน์ วัสดุต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามความสนใจ ความต้องการ ความพอใจ และความพร้อมของแต่ละบุคคล

ในช่วงนี้ ประเทศไทยเริ่มพบกับวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งได้ถูกทำลายไปมากจากอุตสาหกรรม โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ได้เกิดวิกฤติทางด้านภาวะจลาจล และมลพิษต่างๆ อันได้แก่มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ และมลพิษทางเสียง ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการรณรงค์ด้านการรักษาสิ่งแวดล้อมกันขึ้นในวงการต่างๆ วงการศึกษาก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ เช่นกัน จึงได้พยายามเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาระดับ

ต่างๆ เพื่อช่วยสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมขึ้น นอกจากนี้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้วปัญหาสังคมที่ทวีขึ้นเรื่อย ๆ ก็ยังมีอีกหลายปัญหา เช่น ปัญหาการค้าและการติดยาเสพติด ปัญหาการติดเชื่อเอดส์ และปัญหาเด็ก ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่สังคมเผชิญ และได้มีการรณรงค์ให้ช่วยกันป้องกันและแก้ไขผ่านทางสื่อมวลชนในหลายรูปแบบ

5. ในระหว่างปี พ.ศ. 2534 - 2539 ประเทศไทยได้ก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) และยุคของข่าวสารข้อมูล (Information Technology) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้อย่างกว้างขวางในการทำงานทุกวงการ รวมทั้งวงการการศึกษา ปัจจุบันมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการสืบค้นข้อมูล โดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ตซึ่งช่วยให้สามารถแสวงหาข้อมูลจากที่ต่าง ๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้โลกไร้พรมแดน สามารถติดต่อศึกษาข้อมูลต่างๆ ได้โดยสะดวก โดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง อาทิเช่น คอมพิวเตอร์ โทรสาร โทรพิมพ์ โทรประชุม เทเลเท็กซ์ วิดีโอเท็กซ์ และดาวเทียม เป็นต้น

การนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ในการศึกษานี้ จำส่งผลให้การขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ปวงชนจาก 6 ปี เป็น 9 ปี มีความเป็นไปได้สูงขึ้น ซึ่งนโยบายนี้ได้เริ่มเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนในช่วงนี้ การใช้ดาวเทียมในการศึกษา หากดำเนินการได้อย่างสมบูรณ์แบบ จะสามารถช่วยให้นโยบายนี้สัมฤทธิ์ผลได้โดยเร็ว

6. ในอนาคตต่อไปภายหน้า หากดูสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว จะเห็นได้ว่า แนวโน้มการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา โดยเฉพาะเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคมจะมีมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามความสนใจ โคนอาศัยสื่อเทคโนโลยีในการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลในและวิเคราะห์ข้อมูล การเรียนรู้จะเป็นไปอย่างไร้พรมแดน เนื่องจากอุปกรณ์หรือสื่อเทคโนโลยีเหล่านี้สามารถนำผู้เรียนเข้าสู่แหล่งข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งคนในยุคต่อไปจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือ สื่อ และอุปกรณ์เทคโนโลยีเหล่านั้น และจะต้องมีทักษะในการใช้เครื่องมือเหล่านั้น จึงจะสามารถแสวงหาความรู้ได้ ดังนั้นการเรียนรู้ดังกล่าวจะกลายเป็นความรู้และทักษะพื้นฐานที่ทุกคนต้องเรียนรู้เพิ่มเติมจากภาษาและคณิตศาสตร์ ซึ่งถือว่าเป็นความรู้พื้นฐานสำคัญที่ทุกคนต้องมี

คุณลักษณะเด่นของครูที่ได้รวบรวมไว้ทั้งหมดนั้น ในส่วนที่สอดคล้องกันคือการตั้งใจทำงานอย่างจริงจังด้วยความรัก และรับผิดชอบ มีความขยันขันแข็ง มีความเสียสละ เป็นคนที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน อุทิศเวลาให้กับงานราชการ กิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์สุจริต มีอารมณ์แจ่มใสร่าเริง มีอารมณ์ขัน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ห่วงใยเอาใจใส่ต่อศิษย์ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง

สรุปภูมิปัญญาครูไทยในประวัติการศึกษาไทย

ภูมิปัญญาครูไทยในประวัติการศึกษาไทย จากการศึกษาเอกสาร พบว่าคุณลักษณะและกระบวนการ ที่แสดงถึงความเป็นภูมิปัญญาของครูไทยที่ปรากฏในประวัติศาสตร์การศึกษาไทยนั้น ประกอบด้วย

1. ครูอาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ
2. ครูจะทำหน้าที่คล้ายบิดามารดาในการปกครองศิษย์ เอาใจใส่ศิษย์เหมือนกับลูกของตน
3. ครูต้องมีความเป็นครู ตลอด 24 ชั่วโมง
4. ครูมีบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ดังนั้นครูจะต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี
5. ครูจะสอนวิชาความรู้ควบคู่ไปกับการสอนคุณธรรมและจริยธรรม
6. ครูจะใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ได้ผลดีมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวคิดของภูมิปัญญาครูไทย

แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญาไทยจากเอกสาร

ในสภาวะที่เกิดวิกฤตด้านต่าง ๆ ไปทั่วโลกไม่เว้นแม้แต่ในประเทศไทยนั้น กระแสการเรียกร้องให้ประเทศไทย หันมาทบทวนกันว่า ความทันสมัยที่คนไทยเคยต้องการจะตามไปให้ทัน เหมือนกับนกพิราบที่บินไล่จับสายรุ้ง แต่ก็หาไม่พบนั้น อาจไม่ถูกต้อง คงต้องทบทวนแล้วมากำหนดเป้าหมาย และกระบวนยุทธใหม่ในการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นไทยของเราอีกครั้

ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงอันกว้างขวาง รวดเร็วและซับซ้อนในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมได้ผลักดันสังคมไทยให้ปรับโครงสร้างและสถานภาพจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรมพร้อมกันก็ก้าวเข้าสู่สังคมข้อมูลข่าวสารอย่างเร่งรีบรัดชั้นตอน คนทั่วไปตั้งหลักไม่ทัน ปรับความคิดและพฤติกรรมไม่ทัน ความผิดพลาดทั้งโดยเจตนาและโดยความไม่รู้จึงเกิดขึ้นมาก รวมทั้งเกิดช่องว่างแห่งการสื่อสาร ช่องว่างแห่งความรู้ความเข้าใจที่ทำให้เกิดสำนวนที่ว่า "พูดกันคนละเรื่องเดียวกัน" ต่อเนื่องด้วยความรู้สึกแปลกแยก เครียด ว่าเหว และหลงผิด หลงถูก ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งมากมายอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน...ธรรมชาติแวดล้อมและระบบนิเวศน์เสียสมดุล ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมเดียวกันเปลี่ยนไป เพื่อความอยู่รอด คนก็เห็นแก่ตัวมากขึ้น เบียดเบียน ใช้อวดกันมากขึ้น ยังผลให้ระบบศีลธรรมจรรยาหย่อนยาน คนประพฤตินอกเรีตนอกรอยกันมากขึ้น คนในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมือง ได้เปลี่ยนฐานความเชื่อเกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ มนุษย์มุ่งเอาชนะธรรมชาติและทุกสิ่งทุกอย่าง

ทั้งสิ้นทั้งปวงนี้กล่าวได้ว่าเป็นอาการป่วยหนักของชีวิตไทยโดยรวมอันน่าวิตก ในที่นี้พอจะตั้งเป็นโจทย์ข้อใหญ่เพื่อการศึกษาค้นคว้าได้ว่า ที่เป็นอย่างนี้เนื่องมาจากการ สำคัญผิดในเรื่องความรู้ ความคิด และวิธีการที่รวมเรียกว่า "กระบวนทัศน์ในการพัฒนา" (Development paradigm) ของมนุษย์ที่เอาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งมนุษย์คิดขึ้นไปเอาเปรียบธรรมชาติและเอาเปรียบมนุษย์กันเองมากกว่าการเคารพทอนมรรักษ์ไว้ให้พึ่งพาอาศัยได้ยั่งยืน ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้คนที่มีความคิดจำนวนมากขึ้นทุกที ถูกกระตุ้นท้าทาย ให้เห็นภัยพิบัติทั้งเปิดเผยและแอบแฝง จึงร่วมมือกันตั้งสติ ระดมปัญญาค้นคว้าตรวจสอบว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรคือความพอดี อะไรคือความขาดเกิน ว่าจำเพาะกระบวนทัศน์ทางวัฒนธรรม อะไรคือแก่น - รากเหง้า ที่เป็นความรู้สติปัญญาของ คนไทยธรรมดา ๆ ที่อาจนำมาพิจารณาปรับใช้

ได้ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การปรับแนวทางการพัฒนาการให้การศึกษาและการปรับกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพื้นฐาน ศักยภาพ และภูมิปัญญาสั่งสม ที่บางส่วนยังมีคุณค่า มีประโยชน์ต่อคนในปัจจุบันและอนาคตอยู่ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2534: 2-3)

กระแสในช่วงนี้ หลายฝ่ายกำลังเริ่มมีการเรียกร้องว่า ที่สังคมไทยอยู่มาได้จนถึงทุกวันนี้ก็เพราะว่า เรามีสิ่งดี ๆ ที่ได้สั่งสมกันมาในอดีต ปัญญา ความฉลาดหลักแหลมในการแก้ไขปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ความมีจิตใจดี ฯลฯ ที่ช่วยให้ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็นอาณานิคม ไม่ล่มสลาย ดังเช่นประเทศเพื่อนบ้านหลายประเทศที่กำลังประสบอยู่ สิ่งดี ๆ เหล่านี้ก็คือทุนทางวัฒนธรรม ที่จะเป็นภูมิต้านทานทางวัฒนธรรมของคนไทย

ภูมิต้านทานทางวัฒนธรรมนี้ จะช่วยสงวนรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและค่านิยมของประเทศไว้ ท่ามกลางการผสมผสานวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และความคิดจิตใจระหว่งมนุษยชาติ และการหลั่งไหลของวัฒนธรรมต่างชาติต่างภาษา ที่อาจกัดกร่อนวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละชนชาติแต่ละท้องถิ่น ในสังคมไทยของเรานั้นชาตภูมิต้านทานทางวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นความเจริญทางด้านวัตถุเข้าครอบงำคนไทยที่อยู่ในกระแสบริโภคนิยมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเน้นความมีระดับ เน้นความเป็นส่วนตัว ตรงนี้บอกได้ว่าได้ทำลายสามัญสำนึกและวิจารณ์ญาณของคนไทยเกี่ยวกับแก่นสารและสาระในชีวิต ทำให้สังคมไทยก้าวถล่ำไปในทิศทางเดียวกับอีกหลาย ๆ สังคมในโลก ทำให้สังคมไทยที่สูญเสียความอบอุ่นแน่นแฟ้นเป็นสังคมที่อ้างว้างโดดเดี่ยวและเต็มไปด้วยอาการเจ็บป่วยมากขึ้นเป็นลำดับ (กรรณิการ์ สัจกุล, 2541: 11)

กระแสเรื่องภูมิปัญญาไทยเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้นเรื่อย ๆ ประมวลได้ดังนี้ (เอกวิทย์ ณ ถลาง 2534: 6-10)

1. ก่อนที่จะมีการตื่นตัว เรื่องภูมิปัญญาไทยในปัจจุบัน ก่อนหน้านั้นขึ้นไปกว่าครึ่งศตวรรษ ปรากฏว่า ผลกระทบของการ "ทำประเทศให้ทันสมัย" ในยุคฝรั่งล่าอาณานิคม ตามที่มหาอำนาจตะวันตกชี้้นำ ทำให้เกิดสำนึกร่วมในบรรดาคนไทยที่มีความคิด ว่าเรากำลังสูญเสียศักดิ์ศรีและความเป็นตัวของตัวเราเองลงไปทุกที เพราะได้แต่ "รับเอา" ความรู้ สติปัญญา จากโลกตะวันตกจนเราไม่รู้จักตัวเราเองพอ จึงได้มีผู้รู้ ผู้ตื่นตัวกลุ่มหนึ่ง หันมาช่วยกันกระตุ้นให้มีการศึกษา "ของดีในท้องถิ่น"

2. การตื่นตัวเรื่องภูมิปัญญาไทยเป็นผลของพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของประเทศ ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจากกระแสการพัฒนาผลักดันให้ให้ชาวชนบทต้องปรับตัวเข้าสู่

เศรษฐกิจทุนนิยมเสรี อันมีกลไกขับเคลื่อนจากวิธีการผลิตเพื่อยังชีพโดยอิสระ ชาวบ้านเปลี่ยนมาเป็นผลิตเพื่อขาย โดยที่อำนาจการต่อรองเป็นของผู้ซื้อและกลไกตลาดที่เกี่ยวพันกับความต้องการผลผลิตในต่างประเทศ ทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียความเป็นไทแก่ตัว เป็นหนี้เป็นสิน และประสบปัญหาความทุกข์ยากเป็นอันมาก ในภาวะการณ์ดังกล่าว ชาวบ้านที่มีความคิดเป็นของตนเองต้องการปลดหนี้สินพันธนาการกลับไปหาวิถีชีวิต การทำมาหากินอย่างประหยัดเรียบง่าย ไม่ซื้อหาถ้าไม่จำเป็น ก็ปรากฏว่าแก้ปัญหาได้

3. เป็นเวลากว่า 40 ปี แล้วที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกท้องถิ่น ได้ทรงหยั่งรู้ทุกข์สุขของประชาชนอย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง โดยเฉพาะในเรื่องการทำมาหากินของประชาชนในช่วงเวลาอันต่อเนื่องยาวนานของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ -สังคม เมื่อได้ทรงสดับปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ แล้วทรงมีพระราชดำรัสว่า

" ประชาชนนั้นแหละ เขามีความรู้ เขาทำงานกันมาหลายชั่วคนแล้ว เขาทำกัน อย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรทำกสิกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรเก็บรักษา..."

พระราชดำรัสนี้เป็นการปลุกคนไทยทั้งชาติให้ตื่นตัว และตื่นรู้ว่า ชาวบ้านไทย มีปัญญา มีความรู้ ที่ควรแก่การยอมรับและนำยกย่อง

4. ในช่วงเวลา 5-10 ปีมานี้ ในต่างประเทศและในระดับนานาชาติ ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแวดล้อมและความเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตและการบริโภคของคนในหลายๆ วัฒนธรรมที่มีการพัฒนาตามกระแสหลักได้สร้างปัญหาให้คนต้อง คิดหาทางเลือกใหม่เพื่อความอยู่รอดหนักขึ้น หลาย ๆ กรณีเมื่อไม่อาจปรับตัวแก้ปัญหา ได้ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ก็ได้กลับไปแสวงหาคูณค่าภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะที่มีคุณูปการ ต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการแก้ปัญหาการทำมาหากินรวมถึงสุขภาพอนามัย ในกรณีนี้ นักคิด นักวิชาการพบว่า ความเชื่อดั้งเดิมของชนเผ่า นั้น ๆ สามารถจัดระบบความสัมพันธ์ ระหว่างคนในวัฒนธรรมเดียวกันและระหว่างคนกับทรัพยากรแวดล้อม ได้ลงตัวว่าการแก้ปัญหาด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ในสภาพวิกฤติที่เผชิญอยู่ในปัจจุบันจึงเกิดกระแสความนิยมขึ้นใหม่ที่จะนำเอาประเด็นปัญหากับระบบภูมิปัญญาดั้งเดิม(indigenous knowledge system และ practical thought)มาปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

5. ระดับการรับรู้เรื่องภูมิปัญญาของสาธารณชนไทยโดยทั่วไปในปัจจุบัน (2536-2538) ก็เพิ่มขึ้นและเป็นส่วนหนึ่งของการหันกระแสดวงความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมและ

การรักษาธรรมชาติแวดล้อมจากการเดินตามการครอบงำของ โลกตะวันตกมาเป็นการพิจารณาปัญหาต่างๆ เป็นองค์รวมในบริบททางวัฒนธรรม ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง ในการนี้จึงมีการยกประเด็นภูมิปัญญาในการแก้ปัญหา และ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมร่วมสมัย การอ้างอิงถึงประเด็นภูมิปัญญาได้รับความสนใจกว้างขึ้นเป็นลำดับ ในวงวิชาการ วงการพัฒนา วงการสิ่งแวดล้อม วงการวัฒนธรรม วงการศาสนา วงการศึกษา แม้กระทั่งวงการเศรษฐกิจ-การเมือง

6. ในต่างแดนและในระดับนานาชาติ ความรู้ความเข้าใจและการเคลื่อนไหวเรื่องภูมิปัญญาก็ได้รับความสนใจและการยอมรับกว้างขวางขึ้นทุกขณะในองค์การนานาชาติ และองค์การชำนาญพิเศษเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้มีผู้รู้ ผู้สันตติกรณีนีในหลานสาขาวิชา มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาคุณภาพในระบบนิเวศน์ การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในธรรมชาติ และการดำรงชีวิตที่สมดุลย์ของคน สัตว์ พืช ล้วนได้อาศัยภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ของชนเผ่าต่างๆ ที่โลกสมัยใหม่มองว่าล้าหลัง โดยเฉพาะในอาณานิคมเขตร้อนป่าเขา เอเชียอาคเนย์ และอเมริกาใต้ มาปรับใช้ในการรักษาธรรมชาติแวดล้อมได้ดีกว่า ได้ผลกว่า การใช้ความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นอันมาก

7. ในการประเมินสถานภาพและความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับภูมิปัญญา ถึง การให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ในสถาบันการศึกษาและเครือข่ายข้อมูล ปรากฏว่าช่วงปี 2536-2538 การศึกษาค้นคว้าในระดับบัณฑิตศึกษาที่ ได้มีการนำหัวข้อภูมิปัญญาเข้ามาพิจารณาโดยการบรรยายและอภิปรายในระดับปริญญาเอก

สรุปได้ว่าในช่วงเวลา 10 ที่ผ่านมานี้เรื่องภูมิปัญญาได้รับความสำคัญ ได้รับการยกย่องระดับคุณค่าสูงขึ้นอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว แต่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในขั้นปลูกจิตสำนึก สร้างความตื่นตัวและตระหนักในคุณค่าความรู้ความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาซึ่งได้ขยายวงกว้างขึ้น การตรวจสอบแสวงหาเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาที่เริ่มที่จะออกเงยมากขึ้นเพื่อ ประโยชน์การศึกษาในบริบทใหม่ แทนการสืบสานตามอหิยาศัยที่มีมาในสังคมประเพณี หากแต่การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาการดังกล่าวนี้ เป็นไปอย่างกว้างขวาง ไร้ขอบเขตและทิศทาง ความสนใจเรื่องนี้กระจายไปสู่หลายแง่มุมของชีวิตวัฒนธรรมไทย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแปลงรูปภูมิปัญญาไทยมาสู่ความเป็นองค์ความรู้ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรอง แล้วจัดเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความสะดวกต่อการเรียนรู้ การศึกษา ค้นคว้า ยังเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาอีกมาก อย่างต่อเนื่องและจริงจัง

หันกลับ มามองประเด็นการจัดการศึกษาไทย ที่ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูป การศึกษาโดยการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ใหม่นั้น ก็เริ่มมีกระแสที่ให้ความสำคัญของเรื่อง ภูมิปัญญาเช่นกัน จะเห็นได้จาก เริ่มมีคำว่าภูมิปัญญาอยู่ใน แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) และเช่นเดียวกัน ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2535 และแผน พัฒนาการการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -2544) ก็ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา มาก ขึ้น และขณะนี้ได้เริ่มมีการนำแผนไปสู่การปฏิบัติบ้างแล้ว เช่น สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติกำลังดำเนินการเรื่อง ครูภูมิปัญญาไทย สำนักงานคณะกรรมการการ ประถม ศึกษาแห่งชาติ ดำเนินการเรื่องการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม กรมวิชาการได้ดำเนินการในเรื่อง หลักสูตรท้องถิ่น นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติก็ได้มีการดำเนินการ และให้ความสำคัญกับเรื่องภูมิปัญญาเป็นอย่างมาก ในส่วนขององค์กรเอกชนและมูลนิธิต่างๆ ก็ได้หันกลับมาให้ความสนใจและดำเนินการในเรื่องนี้กันอย่างจริงจัง เช่นกัน แสดงถึงว่าในช่วง นี้กระแสของภูมิปัญญาเป็นกระแสหลักกระแสหนึ่งที่กำลังแผ่ขยายเชื่อว่าจะช่วยยกระดับประคอง และพัฒนาประเทศให้ดำรงอยู่รอดปลอดภัยตามวิถีทางของไทยเรา

การพัฒนาดังกล่าวเป็นภารกิจหลักของการศึกษา โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งใน สถานศึกษาและนอกสถานศึกษา และในการจัดการศึกษาดังกล่าวครูเป็นกลไกสำคัญยิ่งที่จะทำ ให้กระบวนการเรียนรู้ที่เราคาดหวังว่าจะเกิดกับเยาวชนของเราบรรลุเป้าหมาย ดังเช่นที่ อมรวิเศษ นาคกรทรรพ (2542: 17) ได้กล่าวไว้ว่า

หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริงคือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาครบทุกด้าน ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม บุคลิกภาพ คุณธรรม จริยธรรม นั่นจึงจะเป็นการศึกษาที่แท้จริง และเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคม...

หัวใจ ของการปฏิรูปการศึกษา จึงต้องมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้แนวใหม่ ที่ให้เด็กยังสามารถ รักษาความดีงามในแบบเด็กๆไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นความคิดสร้างสรรค์ ความเป็นตัวของตัวเอง ความใฝ่รู้ ช่างสังเกต ตลอดจนการมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ และกระบวนการเหล่านี้จะ บังเกิดได้ ก็ด้วยฝีมือครูผู้แจ่มแจ้งทางตลอดถึงกระบวนการศึกษาที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง

ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือครูกลับไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปตามที่คาดหวังได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคุณภาพ การที่ไม่มีคนเก่งคนดีเข้ามาเป็นครู สถานภาพของครู ตกต่ำ ทำให้ครูปัจจุบันทำหน้าที่เพียงเป็นบอกความรู้ หรือผู้ส่งผ่านความรู้เท่านั้น

ภูมิปัญญาครูไทย จึงได้เข้ามามีส่วนสำคัญ เราคงต้องมาดูกันว่า "การอบ การรวม การบ่ม การเพาะ" ซึ่งเป็นกระบวนการ "บ่มลูกศิษย์" ของครูไทยในอดีตนั้นเป็นอย่างไร ด้วยวิธีการใด และมีความเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า ด้วยวิธีการแห่งปัญญาของท่านเหล่านี้คือ "ภูมิปัญญาครูไทย" สอน "ลูกศิษย์ไทย" ใน "สังคมไทย" และย่อมต้องเป็นวิธีการที่ "ทันสมัย" และมีความเป็น "สากล" จนกระทั่งวงการฝึกหัดครูไทยน่าจะหยิบยก "วิธีการแห่งปัญญา" ของท่านเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นแนวคิดหรือ วิธีสอนมายกย่องสรรเสริญเช่นเดียวกับการยกย่องสรรเสริญแนวคิดและวิธีสอนของนักการศึกษาตะวันตกตลอดมา (กรรณิการ์ สัจกุล, 2541 : 1)

นับแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน สังคมไทยยอมรับนับถือครูว่าเป็นผู้มีความจำเป็นสำคัญและมีเกียรติ ในอดีตราชครูได้เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวใกล้ชิดในเวลาออกว่าราชการ แม้ในเวลาอื่นหากมีความจำเป็นส่วนพระองค์ก็เรียกราชครูปรึกษาหารือได้ตลอดเวลา ปัจจุบันครู (อาจารย์มหาวิทยาลัยและนักวิชาการ) ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นการในคณะต่างๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับชาติ แม้แต่ที่ปรึกษาของผู้บริหารประเทศก็มีครูอาจารย์หรือนักวิชาการรวมอยู่ด้วยเสมอ แสดงว่า สังคมไทยให้ความสำคัญและให้เกียรติครูกว่าประชาชนทั่วไป

สังคมยอมรับนับถือครูเนื่องจากครูมีความรู้และ "มีวิชา" (มีความสามารถที่แสดงออกตามเนื้อหาวิชา) สังคมคาดหวังครูในฐานะนักคิดมากกว่านักปฏิบัติ หากเทียบกับกองทัพแล้วบทบาทของครูในสังคมไทยเป็นบทบาทของ "เสนาธิการ" มากกว่า "หน่วยรบ" คนที่จะเป็นนักคิดหรือเสนาธิการได้จะต้องมีศักยภาพสูงในด้านสติปัญญาและมีความรอบรู้ลุ่มลึกกว้างไกลกว่าคนทั่วไป คนเป็นครูจึงมีความฉลาดและใช้ความฉลาดแสวงหาวิชาความรู้ตลอดจนฝึกฝนตนเองให้มีวิชาความรู้แกร่งกล้าขึ้น (คำหมาน คนไค ,2541 : 22)

ภูมิปัญญาไทยในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535

ภูมิปัญญาไทยเริ่มเข้ามามีบทบาทในแผนและทิศทางการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 - 8 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โดยได้มีการระบุภูมิปัญญาไทยไว้ในแผนดังกล่าวดังนี้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ระบุถึงภูมิปัญญาไทยไว้ในหลักการ ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา แนวนโยบายการศึกษา และแนวทางการจัดการศึกษา ดังนี้

1. หลักการ ข้อ 3 “การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชน จะต้องประสานควบคู่ไปกับการก้าวทันและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา ภาษาและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทยเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น”

2. ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ข้อ 1 “ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้จักเหตุและผล รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี คุณและโทษ สิ่งไม่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาด และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และใฝ่เรียนใฝ่รู้เพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย และรู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอก”

3. แนวนโยบายการศึกษา ข้อ 13 “ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น ๆ และสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการของการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น”

4. แนวทางการจัดการศึกษา ข้อ 4 “ส่งเสริมให้ชุมชนจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการศึกษา การแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสาร และการรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการอื่น ๆ ให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการนั้นและหาวิธีการต่าง ๆ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ระหว่างชุมชน

5. แนวทางการจัดการศึกษา ข้อ 9 “นำความรู้ที่ได้จากการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยในศาสตร์สาขาต่าง ๆ รวมทั้งจากแหล่งวิทยาการอื่น ๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์สื่อมวลชน เป็นต้น มาพิจารณาประกอบการจัดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับประเภท และรูปแบบการศึกษา

6. แนวทางการจัดการศึกษา ข้อ 27 “ส่งเสริมให้ครูมีบทบาทเป็นผู้นำทางความคิดและเป็นผู้ประสานแหล่งความรู้วิทยาการสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง”

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ การจัดการศึกษาไทยจากการเน้นความรู้สากลเพียงอย่างเดียว ไปสู่การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา ในฐานะเป็นรากเหง้าของความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นและของสังคมไทย ซึ่งเป็นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ที่จำเป็นเพื่อให้สังคมไทยก้าวไปสู่ความเป็นสากลได้อย่างสมศักดิ์ศรี

สรุปสาระสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไทย ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2541:61)

1. ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

1.1 ภูมิปัญญาไทยเป็นตัวกำหนดการรับความเจริญทางวิทยาการสมัยใหม่ และวัฒนธรรมต่างประเทศ

1.2 ถ้าขาดการตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทยแล้ว ความรู้ใหม่จะไม่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2. ขอบเขตการเรียนการสอนภูมิปัญญาไทย ให้มีการสอนในทุกระดับ ทุกประเภท และทุกรูปแบบการศึกษา

3. หน้าที่ครู ครูเป็นผู้มีบทบาทนำทางความคิด เป็นผู้ประสานความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนประสานแหล่งความรู้วิทยากรสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยน และกระจายความรู้อย่างกว้างขวาง

4. บทบาทของสถาบันอุดมศึกษา การอุดมศึกษาเป็นหลักในการผลิตองค์ความรู้ ที่เกิดจากการประสานวิทยากรสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้การอุดมศึกษามีบทบาทนำการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปในทิศทางที่พึงประสงค์

5. คุณสมบัติของผู้เรียน (รายบุคคล/กลุ่ม)

5.1 ผู้เรียนทุกคนต้องรู้ถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย

5.2 ชุมชนต้องสามารถเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่น มาแก้ไขปัญหาของตนเองได้อย่างเหมาะสม

5.3 ครอบครัว ชุมชน สถาบันสังคมอื่น ๆ และสื่อมวลชน ต้องมีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.4 ผู้เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรี ต้องประยุกต์วิทยากรสากลกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาไทยในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544)

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้ระบุถึงการพัฒนาระบบการเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีแนวทางและมาตรการในการดำเนินงาน ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 62)

1. รัฐและเอกชนส่งเสริมและพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้สามารถคิดวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา สามารถกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวคิดและทิศทางการพัฒนาชุมชนและทิศทางการเผชิญการเปลี่ยนแปลง

2. หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและองค์กรชุมชนสนับสนุนความคิดริเริ่มของผู้นำและประชาชนชาวบ้านในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองสิ่งแวดล้อมและสังคม และประปรสานการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างเต็มที่

3. ให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจ กระบวนการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาของชุมชน/จังหวัด การจัดการศึกษา รวมทั้งการพิทักษ์สิทธิเด็กทางการศึกษา ร่วมกับครอบครัว ชุมชนและโรงเรียน ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพหุภาคี ได้แก่ ชุมชน สถาบันศาสนาหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน

4. สถานศึกษาและครูต้องให้คำแนะนำและวิธีการให้ครอบครัว ชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตรของโรงเรียนและการเสริมหลักสูตรต่าง ๆ

5. กระทรวงศึกษาธิการจำเป็นต้องพัฒนาระบบการเทียบความรู้ของผู้เรียนในชุมชน เพื่อแสดงถึงการยอมรับในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

6. สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาค ในท้องถิ่น ประสานกับชุมชนเร่งพัฒนาองค์ความรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อเสริมการพัฒนาระบบการเรียนรู้ของบุคคลและชุมชน รวมทั้งการขยายเครือข่ายโดยรัฐหรือสถาบันต่าง ๆ ในสังคม จัดสรรและระดมทรัพยากรเพื่อจัดตั้งกองทุนพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

แนวทางและมาตรการทั้ง 6 ประการนี้ มุ่งตอบสนองวัตถุประสงค์ “เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษา ให้มีความสามารถในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา และมีการประสานการเรียนรู้ร่วมกันเป็นเครือข่าย อันเป็นการสร้างองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นรากฐานกระบวนการประชาธิปไตย”และตอบสนองเป้าหมาย “การประสานและขยายเครือข่ายการพัฒนาเอกชนและสถาบันอื่น ๆ ทางสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพและเสริมการเรียนรู้ของชุมชน”

กล่าวโดยสรุปแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาไทยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ความสำคัญของภูมิปัญญาไทย

- 1.1 ภูมิปัญญาไทยเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์
- 1.2 ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ควรศึกษาและพัฒนาให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

2. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย

- 2.1 ภูมิปัญญาไทยควรมีความเท่าเทียม / เทียบเท่าวิทยการสมัยใหม่
- 2.2 ส่งเสริมผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านให้พัฒนาภูมิปัญญา และสร้างองค์ความรู้ใหม่
- 2.3 ควรเร่งดำเนินการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนที่อยู่บนฐานภูมิปัญญาเดิม
- 2.4 ให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพหุภาคี (ชุมชน สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 มีนัยบ่งบอกถึงแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย แต่มิได้มีการกำหนดเป็นนโยบายและมาตรการที่ชัดเจน ที่จะผลักดันการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เกิดเป็นรูปธรรม ทั้งที่มีการระบุถึงความสำคัญไว้อย่างชัดเจน

ภูมิปัญญาไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) กำหนดชัดเจนถึงการส่งเสริมชุมชนให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มีความสมดุลยั่งยืน

1. การเสริมสร้างสมรรถภาพของชุมชนหรือสังคมให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองโดยตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ทั้งต่อตัวเองและสังคม เพื่อให้เป็นฐานของการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท

2. ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในทุกกระดับมากขึ้น โดยการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนสามารถกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพความพร้อมและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ภายใต้การกำหนดโครงสร้างและมาตรฐานทางคุณภาพของหน่วยงานรัฐอย่างมีระบบ

3. สนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่างองค์กรชุมชนด้วยกันในทุกรูปแบบ โดยเน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่ และมีการรับรองวิทยฐานะของการเรียนรู้ดังกล่าว

4. สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการรวมตัวโดยสมัครใจในแต่ละพื้นที่มากกว่าการขึ้นำจากภาครัฐ โดยเฉพาะการรวมตัวเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อมของชุมชนและการรวมตัวกันของกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น คนพิการ ผู้ติดเชื้อเอดส์ ผู้สูงอายุ ฯลฯ

5. ส่งเสริมสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาใช้ความรู้และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อพัฒนาท้องถิ่น เช่น การเสริมธุรกิจชุมชน และการส่งเสริมการเกษตรด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม การฝึกอบรมผู้นำและอาสาสมัคร เพื่อพัฒนาครอบครัวและชุมชน เป็นต้น

6. สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งกองทุนพัฒนาชุมชนที่รัฐสมทบเงินทุนในสัดส่วนที่เหมาะสม โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนมีอำนาจในการบริหารจัดการอย่างมีอิสระและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

7. สนับสนุนให้องค์กรชุมชนทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง จังหวัด ภาคและระหว่างภาคประสานเครือข่ายการพัฒนา และแลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการจัดการปัญหาของชุมชนร่วมกัน

8. สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชนระหว่างประชาชน องค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริงชุมชนและท้องถิ่นจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ “สังคมไทยที่ถึงปรารถนาในอนาคต คือสังคมที่มีความสงบ สังคมที่มีสมรรถภาพ มีความยุติธรรม มีเมตตากรุณา เคารพในสิทธิมนุษยชน มีครอบครัวอบอุ่นมีชุมชนที่เข้มแข็งและมีหลักธรรมของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนในสังคม”

ภูมิปัญญาไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545 -2549

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. 2545 –2549 ได้กำหนดภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ไว้ว่า เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ

1. สังคมคุณภาพ

สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพที่ยึดหลักความสมดุล พอดี และพึ่งตนเองได้

1.1 คนไทยทุกคนมีโอกาสและความเสมอภาคที่จะพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพ เพื่อเป็นคนดี คนเก่ง ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกสาธารณะ มีความสามารถคิดเอง ทำเอง และพึ่งพาตนเองมากขึ้น

1.2 คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข มีสุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมบูรณ์ สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีสภาพแวดล้อมดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

1.3 เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันด้วยการบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ มีการกระจายรายได้และกระจายผลการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พร้อมก้าวสู่เศรษฐกิจยุคใหม่อย่างรู้เท่าทัน

1.4 ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใส เป็นประชาธิปไตย มีเสรีภาพและเสถียรภาพ นักการเมืองมีคุณภาพ คุณธรรม มีกระบวนการยุติธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชน และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

สังคมไทยเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ที่สร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนคิดเป็น มีเหตุผล สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง มีการเสริมสร้างฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี มีนวัตกรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถส่งสมทุนทางปัญญา เพื่อเสริมสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอย่างรู้ทันโลก และสามารถรักษาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ควบคู่กับการสืบสานประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา

3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน

สังคมไทยเป็นสังคมที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รู้ รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีการดูแลผู้ด้อยโอกาสและคนยากจน มีความรัก ภูมิใจในชาติและท้องถิ่น สามารถรักษาสถาบันครอบครัวให้เป็นสถาบันหลักของสังคม ที่เป็นรากฐานการพัฒนาชุมชน เครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง นำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย

ทั้งนี้ได้กำหนดวิสัยทัศน์ร่วมไว้ดังนี้

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อ มาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

การส่งเสริมผู้ทรงภูมิปัญญาไทยในประเทศไทย

1. ความหมายผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

ในประเทศไทยมีการยกย่องและให้คำจำกัดความแก่ผู้มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาไทยไว้หลากหลาย อาทิ

1.1 **ราชบัณฑิต** (Fellow of the Royal Institute) หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งที่ประชุมร่วมกันของราชบัณฑิตทุกสาขา ได้พิจารณาคัดเลือกจากภาคีสมาชิก แล้วนำเสนอ นายกรัฐมนตรี เพื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแต่งตั้งเป็นราชบัณฑิต

1.2 **กิตติเมธี** หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปลอดจากภาระงานประจำ ซึ่งมหาวิทยาลัยแต่งตั้งให้เป็นกิตติเมธีประจำสาขาวิชา หรือกิตติเมธีกิตติมศักดิ์ของมหาวิทยาลัย

1.3 **ศิลปินแห่งชาติ** หมายถึง ศิลปินผู้มีผลงานทางศิลปะชั้นสูงที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ดำเนินการคัดเลือกและยกย่องตามโครงการศิลปินแห่งชาติ โดยมีวิธีการ และคุณสมบัติที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เป็นผู้กำหนดและพิจารณา

1.4 **ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม** ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม หมายถึงบุคคลที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นผู้ที่ประกอบคุณงามความดีด้วยการเสียสละ ทุ่มเทกกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิด เพื่อจรรโลงสังคมโดยส่วนรวมด้วยการพัฒนาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ และท้องถิ่นไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจปรากฏในรูปการศึกษาค้นคว้า การสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งคุณธรรม จริยธรรม ความเสียสละอันสูงส่งจึงได้ประกาศยกย่องสรรเสริญเพื่อเป็นเกียรติ และกำลังใจ ตลอดจนจนเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงาน และคุณความดีของบุคคลเหล่านี้ให้แพร่หลาย และเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมต่อไป

1.5 **คนดีศรีสังคม** คนดีศรีสังคม หมายถึง บุคคลที่กระทำความดี มีความเสียสละเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นประโยชน์ มีความรู้ภูมิปัญญา มีคุณธรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่รู้จักกันในวงแคบเปรียบเหมือนเพชรในตม

1.6 **ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม** ผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรม หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีผลงานเป็นที่ยอมรับและใช้อำนาจ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ โดยที่ผลงานของท่านมีส่วนในการสร้างสรรค์ความเจริญให้เกิดขึ้นในชาติ ตลอดจนเป็นที่พึ่งในกรณีที่มีข้อขัดข้องหรือเกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม

จากความหมายดังกล่าว ผู้ทรงภูมิปัญญาจึงน่าจะหมายถึงบุคคลผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ผลิตภูมิปัญญาหรือผู้นำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จ มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับและยกย่องสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าภูมิปัญญานั้นให้แพร่หลายทั่วไปอย่างกว้างขวางในแต่ละสาขา

2. คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาไทย

แต่ละรางวัลมีการกำหนดคุณสมบัติแตกต่างกัน ดังนี้

2.1 ราชบัณฑิต

- 1) มีสัญชาติไทย
- 2) มีอายุ 35 ปีบริบูรณ์แล้ว
- 3) เป็นหรือเคยเป็นภาคีสมาชิกมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี และได้ปฏิบัติงานในหน้าที่จนได้รับความนิยมน่าเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในสาขาวิชาที่ตนสมัครรับเลือกนั้น
- 4) ไม่เคยมีความประพฤติเสื่อมเสียอย่างร้ายแรง

โดยกำหนดคุณสมบัติของภาคีสมาชิก ไว้ดังนี้

1. ได้คิดขึ้นใหม่หรือคิดแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งแบบวิธีหรือหลักอันใด ซึ่งราชบัณฑิตยสถานเห็นว่าเป็นประโยชน์ถึงขนาด
2. ได้แต่งหนังสือซึ่งราชบัณฑิตยสถาน เห็นว่าดีถึงขนาดและหนังสือนั้นได้พิมพ์โฆษณาแล้ว ถ้าเป็นหนังสือซึ่งแปลจากภาษาอื่น ต้นฉบับต้องเป็นที่ยกย่องกันว่าเป็นหนังสือชั้นเยี่ยมและคำแปลที่ถูกต้อง
3. ได้แสดงฝีมือจนมีชื่อเสียงเกียรติคุณในศิลปะ
4. ได้เคยสอนวิชาเฉพาะในฐานะอาจารย์แห่งสำนักอุดมศึกษา ซึ่งรัฐบาลได้รับรองแล้ว (รายงานประจำปี 2533 ราชบัณฑิตยสถาน หน้า 6)

2.2 กิตติเมธี

1. เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เป็นเลิศหรือเป็นเอกทัศคะ

ในสาขาวิทยาการหรือวิชาชีพต่าง ๆ

2. เป็นผู้ปลดจากภาระงานประจำ ทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชน สำหรับ กิตติเมธีกิตติมศักดิ์ จะต้องเป็นผู้ที่เคยเป็นกิตติเมธีประจำสาขาวิชามาแล้วไม่น้อยกว่า 1 วาระ (ระเบียบมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ว่าด้วย กิตติเมธี พ.ศ. 2528 ข้อ 5)

2.3 ศิลปินแห่งชาติ

1. เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทยและยังมีชีวิตอยู่ในวันตัดสิน
2. เป็นผู้ที่มีผลงานทางศิลปะดีเด่น เป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะแขนงนั้นจนถึงปัจจุบัน
3. เป็นผู้ที่มีความสามารถและเชี่ยวชาญในศิลปะแขนงนั้น
4. เป็นผู้อนุรักษ์และผดุงไว้ซึ่งศิลปะแขนงนั้น
5. เป็นผู้มีความคุณธรรมและมีความรักในวิชาชีพของตน
6. เป็นผู้ที่มีผลงานที่ยังประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ

(ศิลปินแห่งชาติ พุทธศักราช 2533 หน้า 6)

2.4 ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม

1. เป็นผู้ที่มีสัญชาติไทย และยังมีชีวิตอยู่ในวันเสนอชื่อให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม
2. เป็นผู้มีความคุณธรรมและไม่เคยมีประวัติเสีย
3. เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมจนเป็นที่ยอมรับในสาขานั้น ๆ
4. เป็นผู้ที่มีผลงานวัฒนธรรมสาขานั้น ๆ อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันอย่างน้อย 5 ปี
5. เป็นผู้ใช้ผลงานวัฒนธรรมสาขานั้น ๆ ให้บริการแก่สังคมตลอดมา

2.5 คนดีศรีสังคม

1. เป็นคนที่อยู่ในชุมชน เกษตรกร พระสงฆ์ ครู ผู้นำชุมชน ไม่จำกัดเพศ วัย
2. เป็นผู้มีความคุณธรรม มีความรู้ ความสามารถในวิชาชีพต่าง ๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั่วไป
3. เป็นคนเสียสละ ทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวบ้านทั่วไป
4. มีประสบการณ์การทำงานดีเด่น มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

2.6 ผู้ทรงคุณวุฒิทางสังคม

1. เป็นผู้ที่มีปัญญารอบรู้ทางวัฒนธรรม จนถือได้ว่าเป็น “ปราชญ์” ทางวัฒนธรรม และได้สร้างสรรค์ผลงานให้ปรากฏ และมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและอ้างอิงในวงวิชาการสาขานั้น ๆ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ดังที่พระยาอนุมานราชธนได้แสดงประจักษ์มาแล้วในอดีต

2. ผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นเป็นผลงานที่มีผลต่อมนุษยชาติโดยส่วนรวม มีผลกระทบต่อสังคม ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมหรือมีส่วนในการสร้างสรรค์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคม

3. ได้พัฒนาศาสตร์นั้น ๆ โดยการริเริ่มสร้างสรรค์ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจนจนทำให้ศาสตร์สาขานั้นเข้มแข็งขึ้น

4. ความรู้ ความสามารถ ผลงานและวินัจฉัยของท่านจะต้องเป็นคำตอบ ในกรณีที่มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมในเรื่องนั้น ๆ ช่วยในการแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ผลงานและคำวินัจฉัยของท่านทำให้หมดข้อขัดแย้งและเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย (ตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์เปลื้อง ณ นครในเรื่องของภาษาไทย หรือท่านเจ้าคุณพระเทพเวที ในเรื่องพระพุทธศาสนา เป็นต้น)

5. มีคุณธรรม จริยธรรม มีหลักในการดำเนินชีวิต เป็นที่เคารพยกย่อง ไม่มีชื่อเสียงเสีย หรือต่างพร้อยในการดำเนินชีวิต

จากการศึกษาคุณลักษณะของผู้ที่จัดว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาไทยที่เป็นชาวบ้านที่ได้รับการยกย่องในโครงการต่าง ๆ สามารถสรุปเป็นคุณลักษณะของผู้ทรงภูมิปัญญาไทยได้ ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541: 156 - 157)

1. **เป็นคนดีมีคุณธรรม** มีความรู้ ความสามารถในวิชาชีพต่าง ๆ มีผลงานด้านการพัฒนาท้องถิ่นของตน และได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปอย่างกว้างขวาง เป็นผู้ที่ใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาประจำของตนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงวิถีชีวิตโดยตลอด

2. **เป็นผู้คงแก่เรียนและหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ** ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ที่หมั่นศึกษาแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง เป็นผู้คงแก่เรียน เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบเป็นผู้ลงมือทำโดยทดลองทำตามที่เรียนมาอีกทั้งลองผิดลองถูก หรือสอบถามจากผู้รู้อื่น ๆ จนประสบความสำเร็จเป็นผู้เชี่ยวชาญโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ในแต่ละด้านอย่างชัดเจนเป็นที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงความรู้ใหม่ ๆ ที่เหมาะสม นำมาปรับปรุงรับใช้ชุมชนและสังคมอยู่เสมอ

3. **เป็นผู้นำของท้องถิ่น** ผู้ทรงภูมิปัญญาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่สังคมในแต่ละท้องถิ่นยอมรับให้เป็นผู้นำ ทั้งผู้นำการปกครองที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการและผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้สามารถนำของท้องถิ่นและช่วยเหลือผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

4. **เป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น** ผู้ทรงภูมิปัญญาล้วนเป็นผู้ที่สนใจปัญหาของท้องถิ่น เอาใจใส่ ศึกษาปัญหา หาทางแก้ไขและช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนของตนและชุมชนใกล้เคียงอย่างไม่ย่อท้อจนประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับของสมาชิกและบุคคลทั่วไป

5. **เป็นผู้ขยันหมั่นเพียร** ผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้ขยันหมั่นเพียรลงมือทำงาน ผลงานอยู่เสมอโดยตลอด ปรับปรุงและพัฒนาผลงานให้มีคุณภาพมากขึ้นอีกทั้งมุ่งมั่นทำงานของตนอย่าง ต่อเนื่อง

6. **เป็นนักปกครองและประสานประโยชน์ของท้องถิ่น** ผู้ทรงภูมิปัญญา นอกจากเป็นผู้ที่ครองตนเป็นคนดี จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไปแล้ว ผลงานที่ท่านทำยังถือว่ามีคุณค่าจึงเป็นผู้ที่มีทั้ง “ครองตน ครองคน และครองงาน” เป็นผู้ประสานผลประโยชน์ให้บุคคลเกิดความรัก ความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และมีความสามัคคีกัน ซึ่งทำให้ท้องถิ่นหรือสังคมมีความเจริญ มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้นกว่าเดิม

7. **มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้** เมื่อผู้ทรงภูมิปัญญามีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น คนทั่วไปทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ นักเรียน นิสิตนักศึกษาจะเข้าไปศึกษาหาความรู้ หรือเชิญท่านเหล่านั้นไปเป็นวิทยากร ผู้ทรงภูมิปัญญาจะมีความสามารถ มีพรสวรรค์ในการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นเป็นอย่างดี ทำให้ผู้รับการถ่ายทอดเข้าใจได้โดยง่าย

8. **เป็นผู้มีคู่ครองหรือบริวารดี** ผู้ทรงภูมิปัญญา หากเป็นคฤหัสถ์ จะพบว่า ล้วนมีคู่ครองดีที่สนับสนุน ช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ให้ความร่วมมือในงานที่ท่านทำ ช่วยให้มีผลงานออกมาอย่างมีคุณค่าถ้าเป็นนักบวช ไม่ว่าจะป็นศาสนาใดก็ตาม ล้วนมีบริวารดีทั้งนั้น ท่านจึงสามารถผลิตผลงานที่มีคุณค่าทางศาสนา

ภูมิปัญญาครูไทย

การที่สังคมแยกบทบาทของครูออกจากพ่อแม่ย่อมแสดงให้เห็นว่า คนเป็นครูต้องมีอะไรพิเศษมากกว่าพ่อแม่ และสิ่งพิเศษสิ่งหนึ่งที่ครูมีมากกว่าพ่อแม่คือ "วิชา" ถ้าจะกล่าวว่าคนเป็นครูต้อง "มีวิชา" ก็คงไม่ผิด แต่ "คนมีวิชา" ก็ไม่ใช่ว่าจะป็นครูได้ทุกคน นอกเหนือจากการมีจิตใจรักและเมตตาเพื่อนมนุษย์และ"มีวิชา"แล้ว คุณสมบัติอื่นๆ ของคนเป็นครูน่าจะได้

แก่คุณลักษณะและทักษะหรือพฤติกรรม 7 ประการ ที่รวมกันแล้วน่าจะเรียกได้ว่าเป็น "ภูมิปัญญาครูไทย"(คำหมาน คนไค,2541 : 23 -27)

1. ความรู้ของครูไทย

มีความรู้ ได้แก่เข้าใจตัวเอง เข้าใจธรรมชาติและเข้าใจสังคม ว่าเกิดขึ้น ดำรงอยู่และแตกดับอย่างไร

ครูไทยถือว่าความรู้เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดของการเรียน การเรียนคือการไปหาหรือรับเอาความรู้ ดังคำกล่าวที่ว่า "วิชาเหมือนสินค้า อันมีค่าอยู่เมืองไกล" นักเรียนเป็นผู้รับ"เอาความรู้หรือวิชาจากครู ศิษย์ของสำนักไหนก็ได้ความรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากอาจารย์ของสำนักนั้น ความรู้ของครูไทยจึงเป็นความรู้ที่ปรุงแต่งสำเร็จรูปหรืออยู่ในกรอบ เช่น อาจารย์สอนเวทย์มนต์มี "เนื้อวิชา" หรือคาถา 108 บท ศิษย์ทุกรุ่นก็ต้องจดจำเนื้อวิชาทั้ง 108 บท ให้ถูกต้องครบถ้วน เมื่อตนเองเป็นครูก็ถ่ายทอดวิชา 108 บท นั้นต่อไปยังศิษย์ ความรู้ของครูและที่ครูถ่ายทอดศิษย์มีลักษณะดังนี้

1. เป็นความรู้ที่จำกัดอยู่ในกรอบ ชุด ตำราหรือคัมภีร์ เมื่อเรียนจบตำราถือว่าจบหลักสูตรผู้ใดเรียนจบหลายตำราถือว่ามีความรู้มาก อย่างคำกล่าวที่ว่า "มายา 500 เล่ม เกวียน" ซึ่งหมายถึงเรียนจบวิชาเล่มไหนเล่มมมายาในการคบคนจบตำราจำนวนมากถึงกับต้องใช้เกวียน 500 เล่มบรรทุก

2. เป็นความรู้ประเภท "คำตอบถูกมีเพียงคำตอบเดียว" คือเนื้อหาของความรู้คงที่ไม่มีแปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ ทั้งครูและศิษย์ต่างก็ยึดติดในเนื้อหาอันจะทำให้แตกต่างไปจากตำราไม่ได้ หากผิดแผกแตกต่างจากตำราถือว่า"นอกครู" หรือ"นอกตำรา" จะถูกตำหนิมากกว่าได้รับคำชมเชย

3. เป็นของสูงหรือของศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะความรู้เนื้อหาวิชาที่ยากๆและซับซ้อน เช่น ตำรายา ตำราเวทย์มนต์คาถา จึงไม่อาจพัฒนาปรับเปลี่ยนได้ แม้บางครั้งทั้งครูและศิษย์ต้องการจะปรับเปลี่ยนก็ทำไม่ได้ เว้นแต่สร้างความรู้ชุดใหม่ขึ้นมาเอง

4. เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องยาก ซับซ้อน มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม แต่อาจห่างไกลจากชีวิตประจำวัน ดังจะเห็นได้ว่ามีตำราเกี่ยวกับการดูลักษณะคน การดูลักษณะแมว(รวมทั้งช้างม้าวัวควาย) ตำราหมอดู ตำรายา ตำราการทำขวัญ ฯลฯ ไม่ค่อยมีตำราว่าด้วยการทำมาหากินอย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมาจนถึงปัจจุบัน ได้มีผู้รวบรวมเรียบเรียงความรู้และสร้างตำราเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน เช่น การเลี้ยงไก่ การทำอาหาร ฯลฯ เป็นต้น

2. ปัญญาของครูไทย

มีปัญญา ได้แก่มีความฉลาดในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และการแก้ปัญหาต่างๆอย่างเป็นเหตุเป็นผล

ความฉลาดหรือปัญญาเป็นคุณสมบัติประการสำคัญของคนเป็นครู คนที่ประสงค์จะถ่ายทอดวิชาความรู้หรือฝึกสอนคนอื่นให้มีความรู้ความสามารถอย่างตน ย่อมเป็นคนมองการณ์ไกลถึงประโยชน์ตนและประโยชน์สังคม รู้จักสังเกต จดจำ ปრაกฏการณ์และเหตุการณ์ต่างๆสามารถคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ จนสร้างองค์ความรู้ใหม่ การฝึกสอนคนเป็นการพัฒนาทรัพยากรที่สำคัญยิ่งกว่าการพัฒนาช้างม้าวัวควาย หรือพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ใดคิดและทำเรื่องนี้อย่อมเป็นทั้งคนฉลาดและมีคุณธรรมที่มีคุณค่าต่อมนุษยชาติ จากประวัติครูที่ครูสุภาวบรวมและจัดพิมพ์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2500 จำนวนกว่า 400 คน พบว่าครูเหล่านั้นล้วนแต่เป็นผู้ให้และผู้เสียสละประโยชน์ตนเพื่อประโยชน์ผู้อื่นและสังคม แสดงว่าครูเป็นผู้มีทั้งความรู้และคุณธรรมในระดับสูง

3. ความสามารถในการก่อวิชาให้ศิษย์

ในฐานะที่ครูเป็นผู้ก่อหรือจุดประกายทางปัญญาความรู้และทักษะให้แก่ศิษย์ ครูจึงต้องมีทั้งปัญญาความรู้และทักษะที่จะทำให้ศิษย์ "จุดติด" ในเรื่องที่เรียน ปัญญาของครูไทยในเรื่องนี้มีปรากฏตั้งแต่ขั้นเตรียมความพร้อมศิษย์ก่อนเรียน จนถึงขั้นเริ่มสอนและขั้นดำเนินการเรียน

ขั้นเตรียมความพร้อมที่ครูไทยให้กับศิษย์ทุกวงการคือการสร้างศรัทธา รู้คุณค่าของการเรียนและการจัดสภาพแวดล้อม ดังนี้

1) การสร้างศรัทธา ได้แก่การพิจารณารับคนเป็นศิษย์จากความสมัครใจทั้งของผู้เรียนและของพ่อแม่ พ่อแม่ต้องนำลูกไป "ฝากตัว" กับครู ศิษย์ต้องเคารพครู แสดงออกโดยการกราบไหว้และคารวะครูด้วยดอกไม้ธูปเทียนก่อนเริ่มเรียน ดังธรรมเนียม"ไหว้ครู" ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2) การสร้างคุณค่า ได้แก่การทำให้ศิษย์ตระหนักในคุณค่าของการเรียน เช่นเรียนไปแล้วได้ประโยชน์ ต้องตั้งใจเรียนให้สมกับที่เดินทางมาไกลและลำบาก ให้สมกับที่เข้าพบครูค่อนข้างยาก และให้สมกับที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายให้ครูตามที่ครูกำหนด ครูทุกสาขาวิชาเรียก "คาย" หรือ ค่ายกครู เป็นเงินจำนวนหนึ่งที่ตั้งไว้ตายตัว เช่น 4 บาท 12 บาท เงินค่ายกครูในสมัยก่อนน่าจะมีคามมุ่งหมายเพื่อทำให้ศิษย์ตระหนักในคุณค่ายิ่งกว่าเพื่อประโยชน์ของครู

การฝากตัวและจ่ายค่ายกครูกระทำในเวลาเดียวกัน ก่อนจะเริ่มเรียนและทำอย่างมี"พิธีกรรม" ที่ทำให้รู้สึกขลังและศักดิ์สิทธิ์

3) การสร้างสภาพแวดล้อม ครูสาขาวิชาต่างๆ เปิดสำนักอยู่ในบริเวณที่สงบ เงียบปราศจากเสียงและสิ่งรบกวนต่างๆ ครูบางคนตั้งสำนักสอนวิชาในป่าหรือนอกหมู่บ้านเพื่อต้องการความสงบ ซึ่งส่งผลให้ศิษย์เรียนได้ดี

4) การสร้างความพร้อมทางใจ ได้แก่การกำหนด"ฤกษ์" หรือวันเวลาที่ครูและศิษย์มีความพร้อมที่สุด แต่ครูมักจะทำฤกษ์ให้รู้สึกขลัง เช่น กำหนดเวลา 09:59 น. วันพฤหัสบดี

4. ความสามารถในการถ่ายทอดวิชา

ครูไทยถือว่าการถ่ายทอดวิชาเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดของกระบวนการศึกษาเล่าเรียนแท้จริงแล้วการถ่ายทอดวิชาและการจุดประกายหรือก่อวิชาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน สิ่งที่ครูถ่ายทอดหรือ "ส่งมอบ" ให้ศิษย์ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาวิชาหรือความรู้และทักษะ สำหรับคุณธรรมและนิสัยที่ดีนั้น ใช้วิธีถ่ายทอดด้วยการอบรมบอกกล่าว แต่ศิษย์ได้รับจากครูโดยการซึมซับตามกระบวนการทางสังคมมากกว่า ภูมิปัญญาครูไทยในด้านการถ่ายทอดวิชาความรู้ มีดังนี้

1) การตั้งกฎเพื่อสร้างวินัย ได้แก่การตั้งกฎกติกาต่างๆ เพื่อให้ศิษย์ปฏิบัติ แต่ละกฎกติกามีความมุ่งหมายทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เช่น การเคารพตำรา โดยให้หยิบจับถือเก็บและวางตำราไว้ในสถานที่และด้วยกิริยาอาการแสดงความเคารพ ไม่ให้แสดงการลบหลู่ตำรา กฎกติกาบางอย่างห้ามศิษย์โต้เถียงหรือขัดแย้งครู ทั้งนี้ เพื่อต้องการให้ศิษย์เรียนได้ตามตำรา

2) การถ่ายทอดโดยการบอกเล่า ครูไทยใช้วิธีสอนแบบบรรยายและอธิบายให้ศิษย์เข้าใจเนื้อหาวิชา ครูในอดีตและปัจจุบันใช้สื่อต่างๆ ประกอบการสอนน้อยมาก ครูที่สอนเก่งหรือถ่ายทอดวิชาเก่งจึงพูดเก่งสามารถพูดอธิบายด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย มีการบรรยาย อธิบาย ยกตัวอย่างเปรียบเทียบเพื่อให้ศิษย์เข้าใจในเรื่องที่สอน

3) การใช้คำคล้องจองช่วยจำ จุดหมายสำคัญของการเรียนในสังคมไทยเน้นการจดจำเนื้อหาวิชา ประกอบกับคนไทยส่วนใหญ่มีความสามารถในการใช้ภาษาที่เป็นคำคล้องจองอย่าง ที่เรียกว่าเป็นคน "เจ้าบทเจ้ากลอน" ครูที่สอนเก่งมักจะแต่งคำประพันธ์ หรือข้อความ เป็นคำคล้องจองเป็นบทสรุปเนื้อหาวิชาต่างๆ เพื่อช่วยให้นักเรียนจดจำได้ง่าย เช่น การแต่งคำประพันธ์เป็นคำกลอนชุด "บทดอกสร้อยสุภาสิต" ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงและสัตว์ที่เด็กคุ้นเคย เช่น แมวเอ๋ยแมวเหมียว กาเอ๋ยกาดำ มดเอ๋ยมดแดง ฯลฯ และเมื่อประมาณ 40 ปีที่

ผ่านมา ครูวิทยาศาสตร์ได้สร้างคำคล้องจองสำหรับจดจำสี่รุ้งทั้ง 7 สี ดังนี้ "ม่วงครามงาม ฟ่ำสง่าศรี เขียวขจีเหลืองส้มข่มสีแดง" ผู้ที่เคยเรียนในยุคนั้นยังจดจำได้จนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างมากมาย ที่ครูใช้คำคล้องจองหรือคำประพันธ์ในการสรุปเนื้อหาวิชาเพื่อให้นักเรียนท่องจำ

5. ความสามารถในการแสวงหาหรือสร้างความรู้

เนื่องจากการศึกษาไทยเน้นในเนื้อหาวิชา หรือการเข้าใจและจดจำความรู้ที่มีในตำรา ครูไทยจึงไม่ค่อยเน้นในวิธีการแสวงหาหรือสร้างความรู้ใหม่ และไม่ค่อยสนับสนุนส่งเสริมให้ศิษย์สร้างความรู้ใหม่กิจกรรมที่ศิษย์ปฏิบัติด้วยตนเองหลังจากที่ได้ "ก้อ" หรือเริ่มจากครูแล้วคือ การท่องจำและการทำแบบฝึกหัดซึ่งเป็นการทำซ้ำๆ หรือการฝึกให้เกิดความชำนาญเท่านั้น การบอกวิธีแสวงหาความรู้และการสร้างความรู้ใหม่จึงเป็นการ "คิดนอกครู" ถึงกระนั้นก็มีคนที่เก่งๆ และกล้าคิดนอกครูสามารถสร้างความรู้ใหม่ในสาขาวิชาต่างๆ ขึ้นมาได้ทุกยุคทุกสมัย เช่น ตำรายา คำผญา กลอนลำ ฯลฯ

6. ความสามารถในการประเมินนักเรียน

มีความสามารถในการวิเคราะห์และประเมินว่าศิษย์คนใดควรเรียนอะไร เรียนอย่างไร และเรียนสำเร็จหรือไม่สำเร็จเมื่อไร

ในด้านการจัดและประเมินผลการเรียนของศิษย์ของครูไทยแม้ไม่ใช่จุดเน้นของการศึกษา แต่ครูไทยก็ใส่ใจและเน้นเรื่องนี้มาก อย่างไรก็ตาม การวัดและประเมินผลการเรียนที่ทำอย่างเป็นระบบมีเพียงวิธีเดียวคือ สอบไล่ ซึ่งเป็นการสอบเพื่อไล่ต้อนทดสอบความรู้ความจำของศิษย์ ว่าศิษย์คนใดสามารถจดจำและปฏิบัติตามคำสอนของครูได้ถูกต้องครบถ้วนเพียงใด

การให้ความสำคัญต่อการสอบ แสดงออกด้วยกฎ ระเบียบต่างๆ ทั้งระดับกระทรวงและระดับโรงเรียน ผู้ที่ทำผิดระเบียบการสอบจะมีความผิดถูกลงโทษรุนแรง หากมองในแง่ดีก็เป็น การฝึกคนให้ซื่อสัตย์ ไม่ทุจริตในกิจการต่างๆ มองอีกแง่หนึ่งเห็นว่าทำให้ทั้งครูและศิษย์มุ่งมั่นและใส่ใจกับกิจกรรมการสอบมากกว่าการสอนและการเรียนจนดูเหมือนว่าเรียนเพื่อให้สอบได้ แทนที่จะเรียนเพื่อให้ได้วิชาความรู้ แนวคิดนี้ส่งผลสืบต่อมาถึงการชื่นชมในประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรยิ่งกว่าการพัฒนาที่เกิดขึ้นในตน

ครูที่สอนวิชาสาขาอื่นๆ เช่น หมอยา หมอลำ หมอแคน ฯลฯ มีวิธีการประเมินผลการเรียนด้วยการสังเกตพฤติกรรมและการปฏิบัติจริง ถ้าทำได้ครบถ้วนตามตำราและถูกตาถูกใจก็ตัดสินว่าเรียนสำเร็จจบหลักสูตร เป็นที่น่าสังเกตว่าครูที่สอนวิชาประเภทนี้เน้นทั้งการท่องจำ

เนื้อหาวิชาและการปฏิบัติ ศิษย์ต้องฝึกหัดปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อเรียนจบก็สามารถนำความรู้และทักษะนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ได้

7. ความสามารถในการเป็นแบบอย่าง

มีความสามารถในการปฏิบัติตนตามวิชาที่สอน จนทำเป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ได้
ครูไทยได้ชื่อว่าเป็น"แม่พิมพ์" เทียบได้กับแบบพิมพ์ที่ใช้ในการหล่อรูปหรือหล่อเหรียญ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูเป็นศูนย์กลางของการศึกษา การตัดสินใจในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูมากกว่าคนอื่น ๆ และสะท้อนต่อไปอีกว่าคนเป็นครูต้องเป็นคนดีจริง มีความรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้อง คนที่ไม่สามารถทำตัวเป็นแบบอย่างหรือแบบพิมพ์จึงไม่สมควรเป็นครูหรือถ้าเป็นครูอยู่แล้วก็ไม่สมควรเป็นต่อไป

การเป็นแบบอย่างของครู มีพฤติกรรมสำคัญ ดังนี้

- 1) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ได้แก่ การแสดงออกทางบุคลิกภาพ สุขภาพ กิริยามารยาท การครองตน การบริโภคและใช้จ่ายทรัพย์สิน การออมทรัพย์ การทำงานอดิเรก การแต่งกาย การปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบประเพณี ฯลฯ
- 2) ปฏิบัติงานเป็นแบบอย่าง ได้แก่ การตรงต่อเวลา เคารพกติกา การพูด การใช้ภาษา การเขียน(ลายมือ) ความมีระเบียบ ความเรียบร้อย การรักษาความสะอาด การรักษาวินัยและจรรยาบรรณครู ฯลฯ

อมรวิทย์ นาครทรรพ(2542 : 171)ได้สรุปภูมิปัญญาครูไทย ไว้ในหนังสือความจริงของแผ่นดิน ลำดับที่ 2 : ครูเก่งของเรามีอยู่เต็มแผ่นดิน ว่า ประกอบด้วย

" ปัญญา 5 เมตตา 4 ครูเก่งๆของแผ่นดินไทย

ปัญญา 5

- ปัญญาด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ของเด็ก
- ปัญญาด้านการจัดหลักสูตร
- ปัญญาด้านการใช้สื่อการเรียนรู้
- ปัญญาด้านการทำงานประสานชุมชน
- ปัญญาการสร้างด้านเครือข่ายพัฒนาครู

เมตตา 4

- เมตตาต่อเด็ก
- เมตตาต่อชุมชน

- เมตตาคือธรรมชาติดี
- เมตตาคือสังคัมและแผ่นดิน"

แนวคิดและความหมายของคุณลักษณะของครูดีจากแบบสอบถาม

ในขณะที่นิยามของภูมิปัญญาไทยนั้นเป็นนิยามที่ได้เป็นที่อ้างอิงกันมากมาย ทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยและข้อสังเกตว่า สำหรับภูมิปัญญาครูไทยนั้น มิได้มีการเขียนคำนิยามไว้เลย ทั้งๆที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เสนอเรื่อง **ครูภูมิปัญญาไทย** และได้ให้นิยาม **ครูภูมิปัญญาไทย** ว่าหมายถึงผู้ทรงภูมิปัญญา ซึ่งเป็นผู้สร้างหรือเจ้าของภูมิปัญญาไทยและ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระ 10 สาขา ในสาขาใดสาขาหนึ่ง หรือหลายสาขาและได้รับการยกย่องจาก **สภาภูมิปัญญาไทย** ให้ดำรงตำแหน่ง "**ครูภูมิปัญญาไทย**" เพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาไทยทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา และการศึกษาตามอัธยาศัย(คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 201) ตามนิยามของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติที่ได้อ้างอิงมาแล้วตั้งแต่ต้น ส่วนภูมิปัญญาครูไทยอาจยังไม่เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป ดังนั้นก่อนที่ผู้วิจัยจะเสนอเค้าโครงการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการสอบถามครูเกี่ยวกับความคิดเห็นเบื้องต้นว่า "**คิดว่าคุณลักษณะของภูมิปัญญาครูไทยจะเป็นอย่างไร**" เพื่อจะได้นำมาเปรียบเทียบกับวรรณคดีที่เกี่ยวข้องที่ได้ค้นคว้ามาบ้างแล้ว โดยการสอบถามผู้ที่มีอาชีพต่าง ๆ และครู จำนวน 263 คน

จากการประมวลผลข้อมูลและสรุปโดยวิธีอุปนัยดังนี้

คุณลักษณะของครูดีจากแบบสอบถาม

1. มีคุณธรรมสูง (เสียสละ มีความรับผิดชอบและตระหนักในหน้าที่ ขยันขันแข็ง ขยันหมั่นเพียร ตรงต่อเวลา มีความกตัญญู)(65)
2. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีการศึกษาอยู่ในวิถีชีวิต (44)
3. เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นและชุมชน เป็นปราชญ์บุคคลประจำท้องถิ่น (41)
4. มีศรัทธาในวิชาชีพครู ตระหนักถึงศักดิ์ศรีในความเป็นครูมีจิตสำนึกในความเป็นครูทำงานด้วยจิตวิญญาณ รักษาเกียรติและชื่อเสียงของความเป็นครู(40)
5. มีความรู้สามารถในวิชานั้นๆอย่างแท้จริง (38)
6. มีความคิดก้าวหน้า ริเริ่ม สร้างสรรค์ (28)
7. นำความรู้มาถ่ายทอดได้ (25)

8. บูรณาการภูมิปัญญาไทยมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และนำมาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน (25)
9. เป็นนักอนุรักษ์ มีความสำนึกในความเป็นท้องถิ่น ผูกพัน รัก เทิดทูน และธำรงรักษาคุณค่าของท้องถิ่นหวงแหน อนุรักษ์ เชิดชูภูมิปัญญาไทยอื่นๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น (24)
10. มีความสามารถ มีทักษะ และมีพรสวรรค์พิเศษมีความสามารถพิเศษอื่นๆที่โดดเด่นเป็นพิเศษนอกเหนือจากเรื่องทางการสอน ทำได้มากกว่าการสอนปกติ (21)
11. สมถะไม่ฟุ้งเฟ้อ พอใจในสถานะของตนเอง ยึดหลักธรรมทางศาสนา (16)
12. มีความรอบรู้ในชีวิตที่ใช้เป็นพื้นฐานของสังคมไทย นำรูปแบบ แนวคิดแบบไทยไปประยุกต์ใช้ให้ทันกับโลกภายนอก นำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับปรุงจนเป็นที่ยอมรับ (16)
13. มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาการศึกษา เปิดกว้างยอมรับในวิทยาการและแนวคิดทางการศึกษา ไม่ปิดกั้นความรู้ ความคิด จากสากลและวิทยาการปัจจุบัน (16)
14. รู้จักสังเกต วิเคราะห์ สังเคราะห์ ห่องค์ความรู้และจัดเป็นระบบได้ คิดค้น องค์กรความรู้ใหม่ (15)
15. พัฒนาการศึกษโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ(8)
16. เป็นกัลยาณมิตร เป็นคนที่ลูกศิษย์ หรือคนทั่วไปเรียกว่าครูอย่างจริงใจ เป็นครูทั้งในเวลาและนอกเวลา (7)
17. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง กล้าตัดสินใจ กล้าทำในสิ่งที่คิด และมุ่งมั่นในการทำงาน แม้ว่าจะไม่ประสบผลสำเร็จ (5)
18. มีแนวคิดที่แปลกแต่จริง (3)
19. มีบารมี (2)
20. ฉลาดและมีความคิดแยบยล(2)
21. มีลักษณะเป็นปราชญ์แสดงออกให้เห็น เกิดความรู้แจ้งด้วยตนเอง(2)
22. ตีดิน เห็นความสำคัญและศักยภาพของความเป็นมนุษย์(1)
23. มีความทะเยอทะยานและมีพลังในการทำงาน(1)
24. มีความจงรักภักดีต่อชาติศาสนาพระมหากษัตริย์(1)
25. รู้เท่าทันวัตถุนิยมและบริโภคนิยม(1)

ข้อสรุปที่ได้จากแบบสอบถามดังกล่าวจะได้นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกับ วรรณคดีที่เกี่ยวข้องที่ได้ค้นคว้ามาแล้วก่อนทำการวิจัยนี้ เพื่อจะได้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ Content Analysis ต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนน อมรวีวัฒน์ สวัสดิ์ จงกล และ ไพฑูรย์ สิ้นลารัตน์ (2541) ได้วิจัยเรื่อง ปรัชญาคุณธรรม : บทวิเคราะห์ด้านการศึกษา โดยได้วิเคราะห์ปรัชญาคุณทางการศึกษาของ พระบูรพมหากษัตริย์ไทย พระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และ นักการศึกษา รวม 7 พระองค์ และ 5 ท่าน ผลการวิจัย ได้เสนอ **เอกลักษณ์ของการศึกษาไทย** ไว้ดังนี้

เอกลักษณ์ในเชิงแนวคิดทางการศึกษา

ประการแรก การศึกษาไทยเน้นคนเป็นหัวใจของการศึกษา แนวคิดของไทยเดิมถือว่า การศึกษาเป็นการอบรมคน จึงใช้คำว่า อบรมสั่งสอน ทั้งอบรมและสั่งสอน ในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าคนเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ การศึกษา จึงต้องอบรมคนให้คนดีที่สุด ทั้งดีในความรู้และดีในทางความประพฤติ

ประการที่สอง การศึกษาจะต้องใช้ประโยชน์ได้ ลักษณะการศึกษาตามความเชื่อของต่างประเทศที่มุ่งเพื่อประโยชน์ของการศึกษาอย่างเดียวนั้นไม่ใช่ลักษณะของการศึกษาไทยในทัศนะ และการปฏิบัติของนักการศึกษาไทยนั้น การศึกษาจะต้องมีความหมายมีคุณค่าต่อผู้เรียน หรือผู้รับการศึกษา การเรียนจะต้องเรียนเพื่อให้ทำได้ ปฏิบัติได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตและสังคม

ประการที่สาม การเน้นเรื่องของจรรยาและอาชีพควบคู่กันไปเสมอ กล่าวได้ว่า การศึกษาเน้นประโยชน์ของการทำงานได้ แต่การศึกษาไทยไม่ได้จะหยุดอยู่เพียงอาชีพอย่างเดียว ยังต้องอบรมการประพฤติปฏิบัติที่เหมาะสมด้วย ควบคู่กันไป คนทำงานได้ยังไม่เรียกว่าดี คนเรียนเก่งยังไม่พอ คนรู้มากแต่เอาตัวไม่รอด การศึกษาไทยจึงมีลักษณะพิเศษในการอบรมจรรยา และความรู้จักควบคู่กันไป

ประการที่สี่ การส่งเสริมตนเรียนเก่งและการให้โอกาสคนเรียนอ่อน การศึกษาของไทยมีลักษณะเฉพาะ คือมีการปรับตัวและยืดหยุ่นได้ โดยถือหลักที่จะส่งเสริมให้คนเก่งได้เรียนตามแต่ความสามารถ และได้รับการยกย่องสรรเสริญ ในขณะที่เดียวกันก็เปิดโอกาสให้คนอ่อนได้เรียนตามแต่ความสามารถของแต่ละคนไปด้วยในตัว

ประการที่ห้า การเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นแนวคิดและการทำงานควบคู่กันไป ในการดำเนินงานแต่ละเรื่องจะมีการปรึกษาหารือระหว่างบุคคลต่างๆ โดยจะให้เห็นว่าให้ความเคารพต่อผู้มีอาวุโสและผู้มีประสบการณ์มากกว่า เอกลักษณะที่เห็นชัดเจนอีกประการหนึ่งที่ควบคู่ไปกับการเคารพผู้อาวุโสก็คือ ความเมตตาและสงเคราะห์ของผู้อาวุโสต่อผู้อาวุโสน้อยกว่า จุดเด่นของการศึกษาไทยในแนวนี้จะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่าง "ครูกับศิษย์" ในสังคมไทยที่ได้ชื่อ "ลูกศิษย์" เพราะครูจะเป็นเสมือนพ่อแม่เมตตานักเรียนเหมือนลูก และนักเรียนเคารพครูเหมือนพ่อแม่

เอกลักษณ์ในเชิงวิธีการ

ประการแรก การศึกษาที่ดีจะเกิดจากคนและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป การจัดการศึกษาของไทย เมื่อเชื่อว่าคนเป็นหัวใจของการศึกษา เพราะฉะนั้นเมื่อจัดการศึกษา เราจึงมุ่งที่การพัฒนาคนเป็นหลัก การที่เราจะพัฒนาคนขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยคนเป็นผู้ให้การศึกษาและให้ในสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นหลักสำคัญ

จุดเน้นทางการศึกษาที่มีคนเป็นผู้ให้การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของครูในวงการศึกษาไทยอย่างชัดเจน ในอดีตครูจะเป็นบุคคลสำคัญเพราะครูเปรียบเสมือนพ่อแม่คนที่สองครูในอดีตของการศึกษาไทยจึงได้อาศัยพระในพระพุทธรูปศาสนาเป็นหลัก พระจะสอนทั้งวิชาความรู้และความประพฤติควบคู่กันไป เมื่อมาถึงในยุคปฏิรูปการศึกษาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ดูแบบของฝรั่งอยู่นั้น การตระหนักในบทบาทและความสำคัญของครูก็มากขึ้น โดยเฉพาะครูที่เป็นคนไทยเอง เพราะครูที่เป็นคนไทยจะรู้เข้าใจในสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าอาศัยครูชาวต่างชาติ

ประการที่สอง การศึกษาไทยจะเน้นการฝึกปฏิบัติและการลงมือทำเป็นหลักสำคัญ จุดเด่นของการศึกษาไทยคือ การปฏิบัติได้ ทำได้ เรียนแล้วใช้ประโยชน์ได้ ไม่เรียนแล้วเรียนเปล่า

ประการที่สาม การศึกษาไทยให้คนทุกกลุ่มในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม ลักษณะนี้เป็นจุดเด่นอีกประการหนึ่งของการศึกษาไทยที่ถือว่า การศึกษาเป็นหน้าที่ของคนทุกคนในสังคม

ประการที่สี่ การดำเนินการศึกษาเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ค่อยเปลี่ยน ค่อยแปลง ดำเนินอย่างใช้เวลา แต่ดำเนินการอย่างรอบคอบและพยายามให้เกิดความเห็นต้องกัน ทั้งนี้หลักการสำคัญคือ การจัดการศึกษาจะต้องปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมและความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมือง

ประการที่ห้า ความคิดริเริ่มและความเป็นผู้นำในทางปฏิบัติมักจะเริ่มจากระดับสูงเป็นจุดใหญ่

นอกจากนั้นในการวิเคราะห์ปรัชญาของนักปราชญ์ทั้ง 12 ท่านยังได้ข้อค้นพบที่เด่นชัดว่า คุณธรรมเป็นแก่นสารเนื้อหาวิชา และการจัดกระบวนการเรียนการสอน การศึกษาไทยที่เริ่มขึ้นจากภายในครอบครัวและขยายออกไปสู่วัด วังและโรงเรียน ดังนั้นวิธีการศึกษาจึงมีรูปแบบของการสั่งสอนอบรมบ่มนิสัย ซึ่งต้องมีคุณธรรมเป็นหลักและเป็นพื้นฐานในทุกองค์ประกอบของการศึกษา ที่เห็นได้ชัดคือ คุณธรรมที่เป็นเนื้อหาวิชาหลักของหลักสูตร คุณธรรมของผู้เป็นครูและศิษย์ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่สำเร็จการศึกษา วิธีการอบรมสั่งสอน และการสอดแทรกคุณธรรมในกระบวนการต่างๆของการศึกษา

ธีรพงษ์ แก่นอินทร์ นิราศ จันทริก และสมคิด ธนะเรืองสกุลไทย (2529: 86-102) ได้ศึกษาคุณลักษณะของครูโดยการศึกษาวิเคราะห์ประวัติครูดีเด่นจากหนังสือประวัติครู จำนวน 24 คน พบว่า คุณลักษณะเด่นของครูที่ได้ศึกษาวิเคราะห์มา ได้พบว่าคุณลักษณะเด่นของครูที่ดีอันพึงมีประจำใจ มีดังต่อไปนี้

1. มีความตั้งใจทำงานอย่างจริงจังด้วยความรัก และรับผิดชอบ
2. มีความขยันขันแข็ง
3. มีความเสียสละ
4. เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
5. อุทิศเวลาให้แก่งานราชการ
6. มีกิริยามารยาทเรียบร้อย
7. มีความเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์สุจริต
8. มีอารมณ์แจ่มใส ร่าเริง มีอารมณ์ขัน มีอัธยาศัยดี มีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นผู้ที่
ชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความรักศิษย์ ห่วงใยเอาใจใส่ต่อศิษย์ ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์โดยไม่
ปิดบังอำพราง
9. มีจิตใจโอบอ้อมอารี ประกอบแต่กรรมดี วางตนอยู่ในศีลธรรมเป็นคนที่เฉลียว
ฉลาด เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม
10. เป็นคนไม่ถือตัว มีความมักน้อย มีจิตใจแน่วแน่มั่นคง มีความกล้าหาญ
11. มีความคิดกว้างไกล มีความสุขุมรอบคอบ มีความกตัญญู มีความยุติธรรม
แก่ทุกคน
12. ทำงานโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีความมัธยัสถ์ เป็นคนตรงต่อเวลา
13. ให้เกียรติยกย่องผู้อื่น มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความเลื่อมใสในศาสนาอย่างจริง
จัง

14. ี่มีความเป็นผู้นำ มีขันติ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีระเบียบวินัย

อารี สันทรวี(อ้างถึงใน สามัญศึกษา,กรม, 2512: 284-288) ได้ศึกษาวิธีการสอนของครูไทยตั้งแต่สมัย พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) จะเห็นว่าครูไทยที่ดั้นได้ใช้ วิธีสอนที่ตรงกับหลักจิตวิทยาการศึกษาแผนใหม่อย่างน่าอัศจรรย์ วิธีสอนที่ดี ๆ ของครูไทยมี ดังนี้

1. ตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก

ในบทความเรื่องการสอนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหาร ได้ย้าถึงความแตกต่างของเด็กว่า บางคนเรียนเร็ว บางคนเรียนช้า ต้องสอนตามพื้นฐานความสามารถ และดำเนินวิธีสอนตามความแตกต่างของพ้็นนิสัยเด็ก เช่น เด็กบางคนคนชอบขู เด็กบางคนชอบปลดอบ

ถึงแม้ขณะนี้ครูส่วนใหญ่ก็ยังไม่สามารถรับความจริงเรื่องนี้ มักจะบ่นเรื่องนักเรียนอ่อนแอ และเปรียบเทียบเด็กอยู่เสมอ

2. ใช้อุปกรณ์การสอน

ครูบุญ อ่องลลอบ (พ.ศ.2412-2472) ใช้หนังตะลุงประกอบการสอน เด็กเรียนด้วยความสนุก ทำอุปกรณ์ของเล่นเป็นรางวัลเด็ก

ครูส่วนใหญ่ยังไม่นิยมใช้อุปกรณ์การสอน และมักอ้างว่าทำให้การสอนช้า

3. ใช้วิทยากรในท้องถิ่น

ม.จ.หญิงจันทรรนิภา เทวกุล (พ.ศ.2427-2488) ขณะที่เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัย ได้นำความรู้อย่างกว้างขวางมาสู่โรงเรียนและนักเรียน เช่น การช่างดอกไม้สด การทำกับข้าวของกิน และนำให้นักเรียนได้เห็นการสมาคมสูง ๆ เช่น ในวังสุนันทา วังสระประทุม และวังเทเวศม์ มีงานทำดอกไม้ ท่านมักจะนำเด็กที่ได้ฝึกแล้วจากโรงเรียนไปช่วย ให้เด็กได้เห็นระเบียบแบบแผนที่ต่างออกไป ใครมีฝีมือในการทำกับข้าว ขนมอบ่างใดท่านจะต้องไปเชิญมาสอนนักเรียนเช่น ท่านผู้หญิงบดินทร์เดชาอนุชิต ฝีมือขนมเป็องเป็นเอก คุณหญิงโอวาทรรกิจ ฝีมือห่อหมกมีชื่อเป็นต้น

ครูส่วนใหญ่ยังนิยมสอนโดยการ บรรยายและจากหนังสือแบบเรียนเล่มเดียวอยู่

4. ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ขุนยุพานุสาสน์ (ตาด ดิสะมาน พ.ศ.2428-2504) เมื่อเป็นครูใหญ่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดราชบุรี ได้จัดสอนการขับร้องซึ่งขณะนั้นไม่มีในหลักสูตร ขุนยุพานุสาสน์พยายามสอนในวันเสาร์หลังจากประชุมสวดมนต์ไหว้พระประจำแล้ว การสอนขับร้องนอกเวลานี้ยังช่วยให้ได้ติดต่อกใกล้ชิดกับนักเรียนช่วยการปกครองให้สัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผลที่ท่านพยายามสั่งสอนทางการขับร้องนี้ทำให้นักเรียนบางคนเมื่อออกจากโรงเรียนไปแล้ว ไปมีอาชีพทางนาฏศิลป์ก็มี ไปเป็นนักประพันธ์บทละครก็มี

หลวงวิศาลดรุณกร (อั้น สาริกบุตร พ.ศ.2427-2493) ได้อบรมครูและนักเรียนในวิชาพิเศษต่าง ๆ เวลาเลิกเรียน บางวิชาที่คนอื่นมาสอนทั้งนี้มิได้คิดค่าป่วยการจากผู้เรียน วิชาที่สอนมีกระบี่กระบอง ภาษาอังกฤษ ขับร้องและดนตรี

ปัจจุบันนี้ตามโรงเรียนได้พยายามจัดให้มีชุมนุมของนักเรียน อันเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรนอกเวลาเรียน แต่ถ้าครูผู้มีส่วนร่วมมิได้มีศรัทธาจริง ๆ ก็ยากที่จะทำให้เกิดผลดีทางการเรียนและการพัฒนาการความสนใจ เฉพาะของเด็ก การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนี้ถ้าทำให้ได้ผลจริง ๆ จะช่วยให้เด็กมีงานอดิเรก มีความสนใจกว้างขวางมีโอกาสที่จะแสดงที่จะเด่น ซึ่งความต้องการของจิตในวัยนั้นนอกจากนี้ยังช่วยให้สัมพันธ์ภาพระหว่างครูและนักเรียนใกล้ชิดกันขึ้น มีโอกาสที่จะได้ทราบปัญหาของเด็กได้ทันทั่วทั้ง

5. ครูทำตัวเป็นแบบอย่าง

พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา พ.ศ.2426-2509) เมื่อเปิดโรงเรียนกสิกรรมที่เขาตุ้ม (จังหวัดปัตตานี) และที่ตันหยงมัส (จังหวัดนราธิวาส) ท่านได้ไปที่โรงเรียนทั้ง 2 แห่งนี้เป็นประจำ ชุดดิน ดायหญ้าด้วยตัวท่านเอง เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เด็ก ให้เด็กรู้จักคุณค่าของการกสิกรรมไม่ดูถูกอาชีพเก่าของพ่อแม่ เด็กมุสลิมบางคนเรียนจนได้เลื่อนเป็นครูกสิกรรม บางคนได้ออนไปเป็นพนักงานยางก็มี นับว่าท่านได้ปลูกฝังอาชีพให้แก่เด็กในท้องถิ่นนี้ได้อีกอย่างหนึ่ง

ศิษย์เก่าของหลวงสุวรรณวาจกกสิกิจเล่าถึงท่านว่า “ท่านอาจารย์หลวงสุวรรณฯ นอกจากจะได้สอนให้พวกผมเลิกสำรวจและทำงานเป็นแล้ว ท่านยังได้สอนให้พวกผมรู้จักรับความจริง โดยให้ตัวอย่างจากท่านเองเป็นเครื่องมือในการสอน...ท่านยืนทำงานอยู่ข้างพวกเราโดยไม่หยุดเลยตลอดเวลา”

เป็นที่ทราบดีว่า การสอนที่จะปลูกฝังคุณค่าหรือเปลี่ยนทัศนคตินั้น การใช้แบบอย่างเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเด็กจะเลียนแบบผู้ที่ตนยกย่องนับถือ

6. การสอนโดยให้นักเรียนมีประสบการณ์จริง

ครูเหลือบ บุญเกตุ (พ.ศ.2420-2501) ชักน่านักเรียนให้เข้าถึงรัตนตรัย เช่น ชักน่านำให้

นักเรียนมีนิสัยในการทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา ชักน่านำนักเรียนให้ได้มีโอกาสไปฟังเทศน์ที่วัด หัดให้รู้จักวิธีการบิณฑบาต หมอบคลาน ตลอดจนหัดกริยามรรยาทในการแสดงคารวะพระรัตนตรัยและต่อผู้ใหญ่ ฝึกหัดให้นักเรียนพูดจาสุภาพอ่อนโยน กิจกรรมเหล่านี้ท่านได้อบรมสั่งสอนฝึกหัดนักเรียนให้ทราบซึ่ง และปฏิบัติจริง ๆ อยู่เสมอ

ครูบุญเหลือ กรลักษณ์ รับทำอาหารให้แก่หน่วยราชการ เพื่อให้ นักเรียนมีโอกาสปฏิบัติงานจริง และยังทำให้โรงเรียนมีรายได้พิเศษด้วย

7. เพิ่มพูนประสบการณ์ของนักเรียน สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

ครูบุญเหลือ กรลักษณ์ (พ.ศ.2447-2496) พยายามปรับปรุงอาคารเรียนให้สะอาด สวยงาม หาหนังสือเข้าห้องสมุด นำนักเรียนศึกษานอกสถานที่ศึกษาสถานที่สำคัญ ๆ ในท้องถิ่น จัดทำหนังสือประจำเทอมของโรงเรียน เพื่อให้ นักเรียนได้แสดงออกทางการเขียนและการค้นคว้า

8. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมองเห็นการณ์ไกล

นักเรียนเก่าของโรงเรียนสายปัญญาได้เล่าถึงครูบุญเหลือ กรลักษณ์ ว่า

...”คุณครูเป็นผู้หนึ่งซึ่งมองเห็นการณ์ไกล ดั่งได้เคยปรารภกับข้าพเจ้าถึงเรื่องอนาคตของเด็กผู้หญิงว่า ถึงเวลาที่หญิงไทยทั้งหลายควรจะปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับเหตุการณ์แม้เรียนจบหลักสูตรของโรงเรียนหรือสำเร็จมหาวิทยาลัยได้ปริญญาต่างๆ แล้วยังเรียกว่ามีความรู้ดีไม่ได้ ถ้าไม่อบรมคุณสมบัตินั้นๆ ของลูกผู้หญิง เพราะผู้หญิงเราต้องเป็นผู้ครองเรือน บ้านไม่สะอาด กับข้าวไม่อร่อย ถ้าเกิดวุ่นวายญาติพี่น้องหรือผู้ที่อาศัยในครอบครัวเกิดแตกแยก ลูกเต้าไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย บรรดาเพื่อนฝูงหรือแขกเหรื่อไม่ยอมเข้าบ้าน เหล่านี้เราต้องนึกถึงความบกพร่องของแม่บ้านก่อนเสมอด้วยเหตุนี้ คุณครูบุญเหลือจึงคิดที่จะทำหนังสือขึ้นสำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปที่ ผู้หญิงจำเป็นต้องรู้ หนังสือนั้นคุณครูอยากจะให้ชื่อว่า เคหะสวัสดิ์ คือหมายถึงความถึงความผาสุกและเกิดสวัสดิ์มงคลแก่บ้านเรือนอันเกิดจากน้ำมือผู้หญิง....หนังสือเล่มนี้ มีใช้ตำราที่จะสอนแต่วิธีประกอบอาหารให้รสดี สีสวย คุณภาพไม่เลื่อม หรือวิธีจัดบ้านเรือนให้สะอาด สะสวยเรียบร้อยเท่านั้น ยังสอนถึงการทำคน

ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ เช่น ในที่ที่ไม่มีดอกไม้ที่ต้องการ ก็จำเป็นต้องใช้ดอกไม้ป่าหรือดอกไม้เท่าที่หาได้ แต่วิธีจัดต้องรู้จักให้เหมาะสม เหล่านี้เป็นต้น”

เป็นที่น่าสังเกตว่า ครูที่ดีมักจะพยายามเรียนรู้อยู่เสมอ หาวิธีสอนแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่จะให้ผลจึงน่าจะเป็นข้อคิดว่า ในการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นครูควรจะหาทางที่จะค้นหาความถนัดหรือหาทางสร้างทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครูในระหว่างเรียนฝึกหัดครูให้ได้ผล

สมหมาย วัฒนศิริและคณะ (2545) ได้วิจัยภูมิปัญญาทางการศึกษาครูเก่าสวนกุหลาบวิทยาลัยใน 12 ทศวรรษ (พ.ศ. 2425-2544) ไว้ดังนี้
กระบวนการดำเนินงานและการถ่ายทอดความรู้ความสามารถในการจัดการศึกษา

1. ด้านองค์ความรู้ มีแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ยึดหลักสูตรเป็นแนวทางโดยนำหลักสูตร และตำรามาวิเคราะห์เพิ่มเติมเนื้อหา ยกตัวอย่างที่เหมาะสมกับผู้เรียน เช่น เล่านิทานพูดหน้าชั้น ซึ่งครูเตรียมการสอนมาเป็นอย่างดี มีการทำโครงการสอน แผนการสอน และสื่อการสอนอย่างทั่วถึง เช่นมีการทำเอกสารประกอบการเรียน เขียนตำรา คู่มือ มีการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ให้เข้าใช้ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ รูปภาพ บทบาทสมมติคอมพิวเตอร์ วีดีทัศน์

2. ด้านการถ่ายทอดความรู้ความสามารถ มีการเตรียมการสอนอย่างดี จัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลากหลาย ครูอธิบายหัวข้อให้ตัวอย่าง ให้ทำแบบฝึกหัดและฝึกให้นักเรียนปฏิบัติและนำไปใช้ได้ ถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการโดยใช้เทคนิคการสอนที่แตกต่างกัน เมื่อจบบทเรียนจะมีการทดสอบย่อย บทบาทของครูที่แสดงต่อเด็ก โดยให้ความรู้สึกเหมือนเป็นพ่อแม่ เป็นพี่และเพื่อน ให้ความรัก ความเมตตา ติดตามดูแล ให้คำแนะนำช่วยเหลือ เป็นกันเองต่อเด็ก โดยเฉพาะครูประจำชั้นจะมีบทบาทมากกว่าครูประจำวิชา จนทำให้ผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ดี มีผู้ติดบอร์ดที่ 1-50 คนแรกของประเทศได้ทุนเล่าเรียนหลวง ทุนรัฐบาล รวมทั้งได้เป็นผู้แทนประเทศในการแข่งขันโอลิมปิกวิชาการมาโดยตลอด และผลงานด้านกิจกรรมที่ดีเด่นอีกมากมาย เช่น การจัดแสดงโฆษณาพระที่นั่ง วงดุริยางค์ การกีฬาเชียร์และแปรอักษร วิทยาศาสตร์สัมพันธ์ สังคมนิทรศ การจัดกิจกรรมทางวิชาการ (แข่งขันตอบปัญหา-จัดนิทรรศการ ฯลฯ) เป็นต้น

3. ด้านการบริหารจัดการ

3.1 การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน

ครูเอาใจใส่ศิษย์เหมือนพ่อ-แม่ คอยให้กำลังใจ ให้ความช่วยเหลือด้านความรักและเมตตา เชิญผู้ปกครองมาแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการลงโทษบ้าง ขณะสอนครูจะดูแลการทำงานและระเบียบการแต่งกายไปด้วย

3.2 การบริหารงานของผู้บริหาร

ผู้บริหารจะให้ความไว้วางใจติดตามผล เอาใจใส่การสอนของครู สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน รับฟังข้อเสนอนะ ข้อคิดเห็นของครูและนักเรียน มีความกรุณาต่อครูผู้น้อยแบบญาติผู้ใหญ่ เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างขวัญกำลังใจให้แก่ศิษย์

3.3 ครูในอดีตมีมนุษยสัมพันธ์ และการจัดระบบบริหารในหมู่ครู โดยมีความสัมพันธ์เหมือนกับน้อง ครูอาวุโสจะได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้า มีการบริหารแบ่งงานกันช่วยเหลืองานของหมู่คณะ เสียสละ ทุ่มเทในงาน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุก ๆ ด้าน

3.4 ความประทับใจในสวนกุหลาบ

เมื่อได้ยินคำว่า “สวนกุหลาบ” จะทำให้นึกถึงสถาบันที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้พระราชทาน ตรา และสีประจำโรงเรียน และตึกสวนกุหลาบ (ตึกยาว) ความโดดเด่นมีชื่อเสียงในด้านวิชาการ นักเรียนมีการแต่งกายที่สะอาด ถูกระเบียบ มีความสง่างาม มารยาทเรียบร้อย มีบุคลิกดีรักพวกพ้อง ความผูกพันระหว่างรุ่นพี่-รุ่นน้อง ความกตัญญูรู้คุณครู-อาจารย์ มีบรรยากาศภายในโรงเรียนและเอื้อต่อการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ

3.5 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองกับโรงเรียนและชุมชนกับโรงเรียน

โรงเรียนมีส่วนร่วมทั้งชุมชนและผู้ปกครอง โดยโรงเรียนจัดงานประจำปี จัดงานประกวดต่าง ๆ ช่วยเหลือสังคม วัดในโอกาสต่าง ๆ มีโครงการ “สวนกุหลาบคลินิก” มีความเอื้อเฟื้อพึ่งพาซึ่งกันและกันร่วมมือกันพัฒนาให้เจริญขึ้น ผู้ปกครองให้ความช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่าง ๆ

3.6 ความคิดเห็นด้านวิชาการและกิจกรรม

เห็นด้วยกับงานวิชาการที่จัดไว้เป็นอันดับแรก เพราะเป็นโรงเรียนที่ดีเด่นด้านการเรียนเป็นเลิศ นำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียนและประเทศ และตามด้วยกิจกรรมที่ช่วยสร้างเสริมประสบการณ์ความรู้และการปฏิบัติจริงในแนวทางที่ถูกต้องทำให้นักเรียนมีคุณภาพมีทักษะในการทำงานร่วมกันและอยู่ในสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ

3.7 ในอดีตครูและผู้บริหารโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย มีวิธีการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนโดยการสอนสอดแทรกไว้ในบทเรียน บูรณาการศีลธรรมให้เข้ากับวิชา เน้นครูเป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ ปลุกใจให้นักเรียนคิดว่า “นักเรียนสวนกุหลาบเป็นที่หนึ่ง

“ไม่เป็นสองรองใคร” ผู้บริหารอบรมนักเรียนเองในบางโอกาสเช่นที่หอประชุม หน้าแถว และ มอบหน้าที่อบรม คุณธรรม จริยธรรม ส่วนใหญ่ให้กับครูประจำชั้นซึ่งขึ้นอยู่กับฝ่ายปกครองเป็นการอบรมโดยรวมในช่วงโมงโฮมรูมในตอนเช้า อบรมเป็นกลุ่มย่อย และรายบุคคล ตามเวลาและโอกาส

3.8 ข้อเสนอแนะให้ “ความเป็นสวนกุหลาบ” ยังคงมีคุณภาพต่อไป

มีการบริหารงานอย่างมีระบบชัดเจน สร้างความเข้าใจให้บุคลากรให้สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ คัดสรรบุคคลที่จะมาเป็นผู้บริหารต้องคำนึงถึงคุณธรรมและการพัฒนาจิตใจเป็นแบบอย่างที่ดีมีความถูกต้อง การรับนักเรียน ม.1 ควรให้โอกาสเด็กทั่วประเทศ อาจจะเป็นการสอบคัดเลือกร้อยเปอร์เซ็นต์หรือจัดระบบโควตาให้ทั่วทุกจังหวัดตามจุดประสงค์ของการก่อตั้งโรงเรียน โดยโรงเรียนมุ่งเน้นในสิ่งที่ต้องสืบทอดต่อไปนี้คือ ด้านวิชาการ ความประพฤติและด้านกิจกรรม ส่งเสริมให้นักเรียนมีความเป็นสุภาพบุรุษเสียสละและมีมารยาททางสังคม รักเพื่อนรักพี่-รักน้อง

4. ด้านเจตคติ คุณธรรมจริยธรรม

4.1 พฤติกรรมดีงามที่น่าประทับใจ นักเรียนสวนกุหลาบมีความรักในสถาบัน รักเคารพครูอาจารย์เชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งสอน สุภาพ มีสัมมาคารวะ ความประพฤติเรียบร้อย มีความตั้งใจเรียน ใฝ่หาความรู้ ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม เคารพระบบพี่น้อง

4.2 การลงโทษ มีการลงโทษบ้างตามสาเหตุของปัญหา ส่วนใหญ่มาจากไม่ตั้งใจเรียน พฤติกรรมไม่ดีส่วนตัว จากเขาไปหนักอย่างสมเหตุสมผล และยุติธรรม เช่น ว่ากล่าว ตักเตือนลงภาคทัณฑ์ และขั้นสุดทำลงโทษ โดยการเขียนหรือการลาออก

4.3 ผู้บริหารและครูมีวิธีการสร้างเจตคติ คุณธรรมจริยธรรมความรักโรงเรียนและความรักระหว่างรุ่นพี่รุ่นน้อง โดยให้ความรัก ความเมตตา ความเป็นครู และวัฒนธรรมของสวนกุหลาบเป็นหลัก มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานวันสถาปนาโรงเรียน กิจกรรมกีฬา วันไหว้ครูวันคืนสู่เหย้า จัดกิจกรรมรับน้องวันละอ่อน วันจากเหย้า ฯลฯ ยกตัวอย่างศิษย์เก่าที่ประสบความสำเร็จ ฝึกให้มีระบบอาวุโสรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้องเป็นต้น

4.4 ความผูกพันระหว่างครูเก่าศิษย์เก่า มีความผูกพันกันมาก โดยศิษย์เก่าจะมีการทำพิธีไหว้ครูประจำปี งานมุทิตาจิต (งานเกษียณอายุของครู) จัดโดยศิษย์เก่าแต่ละรุ่น เชิญไปงานสังสรรค์ทุกรุ่น ให้ความเคารพและพาคครอบครัวมาเยี่ยมเยือน

5. ด้านคุณลักษณะอันดีงามและจรรยาบรรณครู

5.1 ครูในอดีตเป็นทั้งพ่อแม่ ซึ่งบางครั้งเป็นเพื่อนเสียสละไม่หวังผลประโยชน์ นักเรียนมีความเคารพเกรงใจครู ครูและศิษย์มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น

5.2 กิจกรรมที่สร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียนสวนกุหลาบที่ผ่านมา ได้แก่ กิจกรรมด้านวิชาการ เช่น ประกวดโครงงานวิทยาศาสตร์ โอลิมปิกวิชาการ การสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงทุนรัฐบาล การตอบปัญหาวิชาการ การแต่งคำประพันธ์ ด้านกิจกรรมการแสดงคอนเสิร์ต นำลูกเสือไปต่างประเทศ การแข่งขันกีฬาการแสดงดนตรี การเชียร์ การแปรอักษร เป็นต้น

บทสรุปภูมิปัญญาครูไทย

ภูมิปัญญาครูไทยเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาไทย มันเกิดขึ้น ดำรงอยู่และพัฒนาต่อเนื่องกันมา บนพื้นฐานของสภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและกระแสโลก สิ่งที่ครูไทยได้คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำมาใช้ในวิชาชีพแต่ละยุคสมัยถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมกับยุคสมัย สถานที่และกลุ่มชนนั้นๆ ไม่ว่าจะกาลเวลา เทคโนโลยีและกระแสโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร จิตวิญญาณที่เป็นรากเหง้าของภูมิปัญญาครูไทยก็จะไม่เปลี่ยนไปมากนัก จิตวิญญาณนี้เป็นหนึ่งเดียวกับของศิษย์ ของผู้ปกครองและของชุมชน ทั้งสามส่วนนี้ไม่แตกต่างกัน ทำอย่างไรนักการศึกษาจึงจะสามารถเชื่อมต่อภูมิปัญญาเดิมของครู ของชุมชนให้เข้าเป็นเครือข่ายเดียวกัน พร้อมกับผนวกกระแสโลก วิทยาการและเทคโนโลยีร่วมสมัยให้ผนึกเป็นพลังเสริม ถ้าทำได้ก็น่าจะช่วยให้การศึกษาไทยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีคุณภาพ ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ มั่งคั่ง มั่นคง สงบสุข ตลอดไป จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปภูมิปัญญาครูไทยได้ดังนี้

1. การเคารพนับถือครู ค่านิยมนี้ทำให้ครูและศิษย์ผูกพันกันอย่างมีคุณค่า สอดคล้องสัมพันธ์กับวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมโลกตะวันออกมีอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทย ในสภาพเช่นนี้ ครูและผู้บริหารครูจะต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่เคารพของศิษย์ ครูต้องปรับเปลี่ยนความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการเคารพนับถือให้เป็นไปในแนวทางประชาธิปไตย ไม่ใช่การเคารพแบบอำนาจนิยมหรือเคารพเฉพาะรูปแบบ การปรับเปลี่ยนเช่นนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนามาตรฐานการปฏิบัติงานจะทำให้ครูมีคุณภาพสูงขึ้น
2. การมุ่งเน้นเนื้อหาวิชา ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาทำให้ทั้งครูและศิษย์มีรอบรู้เข้าใจเรื่องราวต่างๆ มาก การมีความรู้และข้อมูลมากย่อมเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาต่างๆ ได้ดีขึ้น ในสถานการณ์เช่นนี้ ครูต้องฝึกฝนวิหาคความรู้ ส่งเสริมให้ศิษย์แสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้นมาเอง ผู้บริหารการศึกษาควรจัดหาแหล่งความรู้และแหล่งข้อมูลให้ครูและนักเรียนให้มากขึ้น ในการเรียนเพื่อให้ได้เนื้อหาวิชา ครูอาจใช้วิธีการต่างๆ ที่หลากหลาย เพื่อให้ศิษย์ค้นหาและสังเคราะห์ความรู้ขึ้นด้วยตนเอง แทนที่จะใช้วิธีการบรรยายความรู้และสั่ง

การให้ศิษย์ท่องจำเท่านั้น อีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับความรู้ที่ครูต้องปรับเปลี่ยนคือเรื่องของความถูกต้องของคำตอบ ครูต้องมีวิสัยทัศน์ มองหลายมุมเพื่อให้เห็นคำตอบถูกต้องที่หลากหลายของคำถามเดียวกันและฝึกสอนศิษย์ให้ค้นหาคำตอบที่หลากหลายของคำถามเดียวกัน

3. ครูเป็นศูนย์รวมอำนาจในการเรียน สถานการณ์เช่นนี้สามารถพลิกผันให้เกิดประโยชน์ต่อครูและศิษย์ได้ด้วยการใช้อำนาจในทางสร้างสรรค์ คืออำนาจอันเกิดจากเมตตาบารมี ครูที่พัฒนาตนเองอยู่เสมออยู่เสมอย่อมรู้จักใช้อำนาจ มอบอำนาจและกระจายอำนาจ โดยยึดแนวทางประชาธิปไตย เพื่อให้ศิษย์มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมประเมินและร่วมชื่นชมผลงาน ผู้บริหารต้องประเมินและพัฒนาครูให้ใช้อำนาจอย่างมีคุณธรรมและสร้างสรรค์

4. การมุ่งเน้นพิธีกรรม พิธีกรรมไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ล้วนเชื่อมโยงกับความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ผู้ที่อยู่ในพิธีกรรมมักจะอยู่ในความสงบ มีสมาธิและมีความหวังตั้งใจไปทิศทางเดียวกัน นักการศึกษาสามารถใช้ค่านิยมนี้ในการพัฒนาสถานศึกษา พัฒนาสื่อ พัฒนาคู่มือ พัฒนานักเรียนได้ทุกระดับ ทุกกิจกรรม โดยประยุกต์ค่านิยมและเทคโนโลยีร่วมสมัยเข้าไปอย่างเหมาะสม เพื่อให้พิธีกรรมนำไปสู่การสร้าง "แก่นแท้" ของการพัฒนา

5. ความผูกพันถาวรระหว่างครูกับศิษย์ ค่านิยมนี้สืบเนื่องจากการที่สังคมได้วางบทบาทของครูไว้เสมือนเป็นพ่อแม่คนที่สอง จึงเป็นเรื่องปกติที่ครูกับศิษย์ผูกพันกันแนบแน่นยาวนาน เทียบกับอาชีพอื่นๆแล้วจะเห็นว่าไม่มีอาชีพใดที่ "ลูกค้า"ผูกพันกับ"ผู้ค้า"อย่างศิษย์ผูกพันกับครู เมื่อเป็นเช่นนี้ นักการศึกษาควรใช้ประโยชน์จากค่านิยมนี้ด้วยการจัดกิจกรรมต่างๆเพื่อสร้างความเป็น "กัลยาณมิตร" ให้ครูกับศิษย์และชุมชนรู้สึกว่าเป็นเครือญาติเดียวกัน เริ่มด้วยการปลูกจิตสำนึกในตัวครู ให้ครูเพิ่มความรักความเมตตาศิษย์ร่วมคิดร่วมทำด้วยความจริงใจและจริงจัง ให้เกียรติและให้คุณค่าซึ่งกันและกัน ครูช่วยศิษย์ ศิษย์ช่วยครู โรงเรียนช่วยชุมชน ชุมชนช่วยโรงเรียน ยังไม่สายเกินไปที่จะรื้อฟื้นคืนชีพให้แก่ความดีงามเช่นว่านี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมาย เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน มีโปรแกรมการวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัยหลายรูปแบบ ที่ต่อเนื่องกันไป 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เอกสาร โดยวิเคราะห์สังคมไทยในบริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้จะศึกษาควบคู่และเชื่อมโยงกับ ขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ โดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัยเชิงบรรยาย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนาและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครู ภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสารและการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อค้นหาสาเหตุปัจจัย และเงื่อนไขต่างๆที่มีผลกระทบต่อคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง สภาพของสังคมไทย แนวคิดในการพัฒนาประเทศ รูปแบบการจัดการศึกษา นโยบายการผลิตและพัฒนาครู บทบาทและสถานภาพของครูในสังคม ฯลฯ

ขั้นตอนนี้จะวิเคราะห์ควบคู่และเชื่อมโยงกับขั้นตอนที่ 2 และขั้นตอนที่ 3

1.1 ข้อมูลที่ต้องการ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ในประเด็นที่เกี่ยวกับ สภาพของสังคมไทย แนวคิดในการพัฒนาประเทศ รูปแบบการจัดการศึกษา นโยบายในการผลิตและการพัฒนาครู การฝึกหัดครู บทบาทและสถานภาพของครูในสังคม ฯลฯ

1.2 แหล่งข้อมูล

1) เอกสารชั้นต้น (primary source) ได้แก่ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา นโยบายรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ บันทึกของทางราชการ ประกาศ คำสั่ง และรายงานต่าง ฯลฯ

2) เอกสารชั้นรอง (secondary source) หนังสือ หนังสือที่ระลึก เอกสารต่างๆ ตลอดจน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 วิธีได้มาซึ่งข้อมูล

การวิเคราะห์เอกสาร

1.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เป็นการวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์

2.1 ข้อมูลที่ต้องการ

- 1) กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของครูไทย
- 2) คุณลักษณะของครูดี
- 3) กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทย

2.2 แหล่งข้อมูล

2.2.1 แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ประกอบด้วย

1) เอกสารหลักในการศึกษาได้แก่หนังสือประวัติครู ซึ่งเป็นหนังสือที่รวบรวมประวัติของครูที่ควรได้รับการยกย่องที่เสียชีวิตแล้ว นับตั้งแต่เล่มแรก เมื่อ พ.ศ. 2500 จนถึง พ.ศ. 2543 ทั้งนี้ได้มีการจัดทำหนังสือประวัติครูเสร็จแล้วจำนวน 43 เล่ม และได้รวบรวมประวัติครูไว้ทั้งหมด 591 คน สำหรับประวัติครูที่ได้คัดเลือกเพื่อทำการศึกษาเป็นประวัติของครูที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2401 - 2475 จำนวน 100 คน (รายชื่อครู 100 คนที่คัดเลือกแสดงไว้ในภาคผนวก)

2) เอกสารชั้นต้น ได้แก่ พระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา นโยบาย รัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาชาติ แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ บันทึกของทางราชการ ประกาศ คำสั่ง และรายงานต่าง ๆ ฯลฯ

3) เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ เอกสารต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2.2 แหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคล

ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่เป็นคณะกรรมการจัดทำหนังสือประวัติครู และเป็นผู้เขียนประวัติครู

2.3 เกณฑ์ในการคัดเลือก

เกณฑ์การคัดเลือกประวัติครูเพื่อทำการศึกษาเอกสาร จำนวน 100 คน เพื่อทำการศึกษาเชิงลึกและเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลนั้น ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กรณีศึกษา ที่กระจายช่วงชีวิตให้ครอบคลุมทุกช่วงที่สำคัญๆ ของสังคมไทย โดยใช้หลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

1) Variety Sampling เพื่อให้เกิดความหลากหลายของข้อมูลทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ลุ่มลึกและเชื่อถือได้

2) Intensity Sampling เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างหรือกรณีศึกษา ที่มีระดับความเข้มข้นของข้อมูล ตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้ สมบูรณ์ ครบถ้วน

2.4 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล

- 1) การวิเคราะห์เอกสาร
- 2) มุขปาฐะ (oral history)

2.5 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย
- 2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 3 เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี และกระบวนการถ่ายทอดของครูดีในปัจจุบัน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

3.1 ข้อมูลที่ต้องการ

- 1) กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี
- 2) คุณลักษณะของครูดี
- 3) กระบวนการถ่ายทอดของครูดี
- 4) การเชื่อมโยงบริบทการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เกี่ยวข้อง

และสัมพันธ์กับภูมิปัญญาครูไทย

3.2 แหล่งข้อมูล

3.2.1 เอกสาร

- 1) เอกสารเกี่ยวกับประวัติของครู
- 2) Portfolio ของครู

3.2.2 บุคคล

1) ครูที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นครูแห่งชาติ จำนวน 6 คน จากภูมิภาคต่างๆ ประกอบด้วย ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร ดังนี้

(1) นายทองดี แยมสรวล ครูแห่งชาติ ระดับมัธยมศึกษา สาขาฟิสิกส์ ประจำปี 2541 โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง อำเภอเมือง จังหวัดประทุมธานี

(2) นายประวิทย์ บึงสว่าง ครูแห่งชาติ ระดับมัธยมศึกษา สาขาเคมี ประจำปี 2541 โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

(3) นายศิลปชัย บุรณพานิช ครูแห่งชาติ ระดับมัธยมศึกษา สาขาฟิสิกส์ ประจำปี 2542 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร

(4) นางพัชรา ทรงประศาสน์ ครูแห่งชาติ ระดับประถมศึกษา สาขาคณิตศาสตร์ ประจำปี 2543 โรงเรียนบ้านดอน (ศรีเสริมกสิกร) อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

(5) นางวิมลศรี สุวรรณรัตน์ ครูแห่งชาติ ระดับประถมศึกษา สาขาวิทยาศาสตร์ ประจำปี 2543 โรงเรียนบ้านเกาะหมี่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

(6) นางสาวสมฤทธิ คดัญญเขียว ครูแห่งชาติ ระดับประถมศึกษา สาขาภาษาอังกฤษ ประจำปี 2543 โรงเรียนอนุบาลชัยภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ

2) ครูเก่าจำนวน 200 คน ใช้ แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบกรอบความคิดในเรื่องคุณลักษณะของครูดีและภูมิปัญญาครูไทย

3) ครูเก่าที่เป็นเพื่อนร่วมงานและผู้บริหารในโรงเรียนที่ครูที่ได้รับ การยกย่องปฏิบัติงานอยู่ โรงเรียนละ 5 คน รวม 30 คน

4) นักเรียน ที่เป็นศิษย์ของครูที่ได้รับการยกย่อง จำนวน 10 คนต่อครู 1 คน รวมนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คน

3.3 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล

- 1) การวิเคราะห์เอกสาร
- 2) การสอบถามครู
- 3) การสัมภาษณ์ เพื่อนครู และผู้บริหาร
- 4) การสังเกตการสอนครูที่เป็นกรณีศึกษา
- 5) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ครูที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นครูแห่งชาติที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 6 คน เพื่อให้ทราบถึง กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี ภูมิปัญญาครูไทย และกระบวนการถ่ายทอดของครูดี
- 6) การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน โดยครูที่เป็นตัวอย่างหนึ่งคน จะจัด สัมภาษณ์กลุ่ม นักเรียน 1 กลุ่ม รวมทั้งหมด 6 กลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูล เพิ่มเติมเกี่ยวกับภูมิปัญญาครูไทย กระบวนการพัฒนาและกระบวนการถ่ายทอดของครูแห่งชาติที่เป็นกรณีในการศึกษา

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย
- 2) การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครู ภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสาร และการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

4.1 ข้อมูลที่ต้องการ

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย และข้อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครู ภายใต้บริบทของสังคมไทย

4.2 แหล่งข้อมูล

4.2.1 เอกสาร

ผลการสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนาและกระบวนการถ่ายทอด ของครูไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

4.2.2 บุคคลที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ

สำหรับรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่ ประชุมเพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัย และข้อเสนอเชิงนโยบาย ประกอบด้วย

1. นายจรูญ มลิินทร์
2. นายโกวิท ประวาลพุกษ์
3. นายยุทธชัย อุตมา
4. นายสมพงษ์ พลະสุรย์

4.3 วิธีการได้มาซึ่งข้อมูล

การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

4.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์แบบอุปนัย

สรุปวิธีการและขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีการและขั้นตอนการวิจัย				
	ข้อมูลที่ต้องการ	รูปแบบการวิจัย	แหล่งข้อมูล	การเก็บรวบรวมข้อมูล	วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
1. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย	การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย -สภาพสังคมไทย -แนวคิดในการพัฒนาประเทศ -รูปแบบการจัดการศึกษา -นโยบายในการผลิตและพัฒนาครู -บทบาทและสถานภาพของครูในสังคม	การวิจัยเอกสาร	1. เอกสารขั้นต้น - พระราชบัญญัติ - พระราชกฤษฎีกา - นโยบายรัฐบาล - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ - แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ - บันทึก ประกาศ คำสั่ง 2. เอกสารชั้นรอง หนังสือที่ระลึกเอกสาร งานวิจัย	การวิเคราะห์เอกสาร	1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) 2. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction)
2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทยกระบวนการพัฒนาและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต	1. กระบวนการพัฒนาของครูไทย 2. คุณลักษณะของครูไทย 3. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย 4. การเชื่อมโยงบริบทที่เกี่ยวข้อง	การวิจัยประวัติศาสตร์	1. หนังสือประวัติครู 2. คัดเลือกประวัติครูและครูอาวุโสจำนวน 10 คน เพื่อศึกษาเชิงลึกและตรวจสอบข้อมูล 3. เอกสารขั้นต้น 4. เอกสารชั้นรอง 5. ผู้ที่เกี่ยวข้อง 6. ผู้เชี่ยวชาญ	1. การวิเคราะห์เอกสาร 2. มุขปาฐะ (oral history)	1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย 2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนการวิจัย	วิธีการและขั้นตอนการวิจัย				
	ข้อมูลที่ต้องการ	รูปแบบการวิจัย	แหล่งข้อมูล	การเก็บรวบรวมข้อมูล	วิธีวิเคราะห์ข้อมูล
3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทยกระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน	<ol style="list-style-type: none"> 1. กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี 2. คุณลักษณะของครูไทย 3. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย 4. การเชื่อมโยงบริบทที่เกี่ยวข้อง 	การวิจัยเชิงบรรยาย	<ol style="list-style-type: none"> 1. เอกสารและ Portfolio ของครู 2. ครูที่ได้รับการยกย่อง 3. ครูใหม่ ครูเก่า ผู้บริหาร และนักเรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การวิเคราะห์เอกสาร 2. แบบสอบถามสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหาร 3. การสัมภาษณ์เชิงลึก 4. การสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย 2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหา
4. การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและข้อเสนอเกี่ยวกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครูการพัฒนาจิตวิญญาณครูภายใต้บริบทของสังคมไทย	คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ข้อเสนอเชิงนโยบายในการปฏิรูปครูและการพัฒนาจิตวิญญาณครูภายใต้บริบทของสังคมไทย	การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ	<ol style="list-style-type: none"> 1. เอกสาร 2. ผู้ทรงคุณวุฒิ 	การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ	การวิเคราะห์แบบอุปนัย

บทที่ 4

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ คุณลักษณะ กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์เป็นขั้นตอนที่ 2 ของการดำเนินงานวิจัย การวิจัยขั้นตอนนี้เป็นการวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ จากข้อมูลพหุคูณในหนังสือประวัติครู ของคุรุสภาที่มีผู้บันทึกไว้โดยอ้างอิงจากหลักฐานเอกสาร และสัมภาษณ์เพิ่มเติม เพื่อเป็นการยืนยันเกียรติคุณของครูที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ประวัติในหนังสือประวัติครู ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่าหลักฐานและความคิดเห็นของผู้เขียนประวัติครูเหล่านั้นจะเป็นข้อมูลที่แสดงถึงความคิด ความเชื่อที่เป็นความคาดหวัง และเป็นปทัสถานของสังคมในยุคนั้น

การคัดเลือกครูที่จะได้รับการยกย่องในหนังสือประวัติครูนี้ คุรุสภาได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือก ว่าจะต้องเป็นผู้ที่ 1) ไม่มีประวัติต่างพร้อย ทั้งทางราชการ ส่วนตัวและสังคม หรือความรู้สึกของสังคมหรือสาธารณชน 2) มีจรรยาบรรณครู และวิญญานแห่งความเป็นครู แม้เกษียณอายุแล้ว ก็ยังอุทิศตนทำคุณประโยชน์แก่การศึกษาในท้องถิ่น หรือประเทศชาติ 3) ประกอบคุณงามความดี เป็นที่ยกย่องสรรเสริญทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เช่น สอนดี หรือบริหารดี มีความรู้ คุณธรรม เป็นที่เคารพศรัทธาและนับถือของศิษย์ ผู้ปกครองสังคม และหน่วยงานทั่วไป ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการค้นคว้าจากเอกสารเพิ่มเติม การสัมภาษณ์ผู้เขียนประวัติครูเพื่อตรวจสอบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนั้นๆ และเพื่อยืนยันข้อสรุปที่เป็นผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 2 นี้

คุรุสภาได้จัดพิมพ์หนังสือประวัติครูเผยแพร่ ที่ได้จัดพิมพ์มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2500 - พ.ศ. 2543 มีจำนวนทั้งสิ้น 43 เล่ม นำเสนอประวัติครูที่ได้รับการคัดเลือกให้ลงในหนังสือประวัติครู จำนวน 591 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 16 มกราคม 2543) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เป็นกรณีศึกษา จำนวน 100 คน โดยใช้วิธีการอ่านประวัติครูทั้งหมดแล้วคัดเลือกประวัติครูที่มีข้อมูลเพียงพอครบถ้วน มีข้อมูลหลากหลาย เช่น สถานที่เกิด ประวัติการศึกษา ตำแหน่งงานที่ปฏิบัติ วิทยาสอน มีทั้งเพศหญิงและเพศชาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษามัธยมศึกษาครูไทยในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2401 เป็นต้นมา นั้นได้แบ่งเป็น 5 ตอน ประกอบด้วย

1. กระบวนการพัฒนาของครูไทย
2. คุณลักษณะของครูไทย
3. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย
4. บริบททางการศึกษาไทยในอดีต
5. สรุปคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์

1. กระบวนการพัฒนาของครูไทย

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของครูไทยที่นำมาวิเคราะห์จะแยกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นภูมิหลังในการพัฒนาของครู และส่วนที่เป็นกระบวนการพัฒนาของครูไทย

1.1 ภูมิหลังของครูไทย

ภูมิหลังในการพัฒนาของครูไทยในอดีตจะเป็นข้อมูลพื้นฐานของครูไทยที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 100 คน ปรากฏผลการวิจัยที่แสดงตารางที่ 1 ดังนี้

1.1.1 ภูมิลำเนา

ครูที่เป็นกรณีศึกษาส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครจำนวน 54 คน มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคกลางจำนวน 22 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 คน ภาคเหนือ 7 คน และมีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใต้ 6 คน

1.1.2 อาชีพของบิดามารดา

อาชีพของบิดามารดาของครูที่เป็นกรณีศึกษา มีอาชีพรับราชการมากที่สุด จำนวน 22 คน อาชีพเกษตรกร จำนวน 10 คน และมีอาชีพค้าขาย จำนวน 11 คน

1.1.3 การศึกษาระดับประถมศึกษา

ครูที่เป็นกรณีศึกษาได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนประถมที่อยู่ใกล้บ้านมากที่สุด จำนวน 36 คน ครูที่นำไปฝากเรียนกับพระหรือเรียนที่โรงเรียนในวัด จำนวน 33 คน ครูที่ศึกษาอยู่ที่บ้านหรือเรียนด้วยตนเอง จำนวน 13 คน และครูเรียนโรงเรียนในวัง จำนวน 7 คน

ตารางที่ 1 จำนวนของครูไทยในอดีตที่เป็นกรณีศึกษาจำแนกตามภูมิภาค

รายการ		จำนวน
สถานที่เกิด	ตะวันออกเฉียงเหนือ	8
	ภาคเหนือ	7
	ภาคกลาง	22
	ภาคใต้	6
	กรุงเทพ	54
	รวม	97
อาชีพของบิดามารดา	รับราชการ	22
	เกษตรกร	10
	ค้าขาย	11
	รวม	43
การศึกษา ระดับประถม	เรียนที่บ้าน, เรียนเอง	13
	เรียนกับพระ/โรงเรียนในวัด	33
	โรงเรียนในวัง	7
	โรงเรียนใกล้บ้าน	36
	รวม	89
การศึกษา ระดับมัธยม	โรงเรียนในจังหวัด	15
	โรงเรียนในกรุงเทพ	48
	โรงเรียนในจังหวัดและในกรุงเทพ	16
	บรรพชาเป็นสามเณร	3
	ฝากเรียนที่กรมขุน/ละคร	3
	รวม	85
การศึกษา ระดับอุดมศึกษา	ฝึกหัดครู	29
	อักษรศาสตร์และครุศาสตร์	11
	สาขาอื่นในประเทศ	5
	ฝึกหัดครูต่างประเทศ	13
	สาขาอื่นต่างประเทศ	8
	สอบวิชาครู/สอบวิชาชุด	14
	รวม	80

ตารางที่ 1 จำนวนของครูไทยในอดีตที่เป็นกรณีศึกษาจำแนกตามภูมิภาค (ต่อ)

รายการ		จำนวน
ตำแหน่ง	ครูผู้สอนในโรงเรียน	2
	ผู้บริหารโรงเรียน	1
	สอนและบริหาร	65
	สอนในมหาวิทยาลัย	5
	สอนในมหาวิทยาลัยและโรงเรียน	5
	รวม	78
วิชาที่สอน	คณิตศาสตร์	8
	ภาษาไทย	18
	ภาษาอังกฤษ	12
	ฝรั่งเศส	1
	วิทยาศาสตร์	2
	สังคมศาสตร์	6
	อาชีวศึกษา	1
	เกษตรกรรม	5
	นาฏศิลป์	3
	คหกรรมศาสตร์	2
	หลายวิชา	10
	ทุกวิชา/ครูประจำชั้น	7
	รวม	75

1.1.4 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา

ครูที่เป็นกรณีศึกษาได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนมัธยมในกรุงเทพฯ มากที่สุด จำนวน 48 คน ครูที่เรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจากโรงเรียนในต่างจังหวัดแล้วเข้ามาเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพฯ จำนวน 16 คน เรียนจากโรงเรียนมัธยมจากโรงเรียนที่อยู่ในจังหวัดซึ่งเป็นภูมิลำเนา จำนวน 15 คน ครูที่เรียนโดยการบรรพชาเป็นสามเณรและเรียนหนังสือไปด้วย จำนวน 3 คน และครูที่ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของกรมชินและละคร จำนวน 3 คน

1.1.5 การศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ครูที่เป็นกรณีศึกษามีรูปแบบการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาที่หลากหลาย กล่าวคือ มีครูที่จบการศึกษาด้านการฝึกหัดครูโดยตรง จำนวน 29 คน ครูที่ใช้การสอบวิชาครูและการสอบวิชาชุดครูควบคู่ไปกับการทำงาน จำนวน 14 คน ครูที่จบการฝึกหัดครูจากต่างประเทศ จำนวน 13 คน ครูที่เรียนจบจากคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ จำนวน 11 คน ครูที่จบสาขาอื่นๆ จากต่างประเทศ จำนวน 15 คน และครูที่จบสาขาอื่นๆ จากสถานศึกษาในประเทศ จำนวน 5 คน

1.1.6 ตำแหน่งและภารกิจที่ปฏิบัติ

จากข้อมูลที่ปรากฏมีประเด็นที่น่าสนใจว่า ในอดีตที่ผ่านมาครูไทยสามารถเปลี่ยนภาระหน้าที่ในการสอนและการบริหารสลับไปสลับมาได้ ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์และความจำเป็นในช่วงนั้นๆ จะเห็นได้ว่าครูที่ทำหน้าที่สอนและบริหารมีจำนวนมากถึง 65 คน นอกจากนั้นการที่ครูสังกัดกระทรวงธรรมการเพียงกระทรวงเดียว ทำให้ครูสามารถย้ายไปสอนมหาวิทยาลัยและสอนในโรงเรียนได้ โดยมีครูที่สอนทั้งในมหาวิทยาลัยและสอนในโรงเรียน จำนวน 5 คน โดยมีครูที่เป็นผู้สอนหนังสือเพียงอย่างเดียว จำนวน 2 คน และครูที่เป็นผู้บริหารเพียงอย่างเดียว จำนวน 1 คน

1.1.7 รายวิชาที่สอน

ครูที่เป็นกรณีศึกษาสอนวิชาภาษาไทยมากที่สุด จำนวน 18 คน สอนภาษาอังกฤษ จำนวน 12 คน วิชาคณิตศาสตร์ จำนวน 8 คน วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ จำนวน 6 คน เกษตรศาสตร์ จำนวน 5 คน และรายวิชาอื่นๆ เช่น วิทยาศาสตร์ นาฏศิลป์ คหกรรมศาสตร์ และภาษาฝรั่งเศส อีกจำนวนหนึ่ง นอกจากนั้นมีครูที่สอนหลายสาขาวิชา จำนวน 10 คน และครูที่ต้องสอนทุกวิชาและเป็นครูประจำชั้นด้วย จำนวน 7 คน

1.2 กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของครูไทย

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของครูไทย ซึ่งมีชีวิตอยู่ตั้งแต่ปี 2401 เป็นต้นมา จะมีรูปแบบที่หลากหลายมาก ทั้งนี้เป็นตามบริบทของสังคมในแต่ละยุค การศึกษาของครูในสมัยก่อนจะมีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ในยุคต้นๆ ที่การศึกษาหัวเมืองยังไม่เป็นที่กว้างขวางมากนัก ครูส่วนใหญ่ที่เกิดมาก็ต้องเรียนกันเองตามบ้าน ไปฝากให้อยู่กับพระที่วัด หรือไปฝากไว้กับญาติที่อยู่ใกล้โรงเรียน

การที่ครูสมัยก่อนจำเป็นต้องออกจากบ้านไปอาศัยอยู่กับพระที่วัดเพื่อเรียนหนังสือให้อ่านออกเขียนได้นั้นเป็นการเรียนรู้อาชีพควบคู่ไปกับการฝึกคุณธรรม จริยธรรม ถือว่าเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม รูปแบบหนึ่ง ทำให้ครูยุคก่อนๆ ได้พัฒนาความรู้ควบคู่ไปกับคุณธรรมตั้งแต่เด็กๆ เมื่อโตขึ้นจึงเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม

ต่อมาเมื่อได้เรียนวิชาความรู้จากพระจนสามารถอ่านออกเขียนได้หมดแล้ว กระบวนการ พัฒนาในขั้นต่อไป จะแยกเป็น 2 แนวทาง

แนวทางหนึ่งคือการบรรพชาเป็นสามเณร แล้วเรียนในทางพุทธศาสนา และวิชาสามัญแล้วสอบเทียบความรู้ก็จะมีคุณวุฒิทางพระ เช่น เปรียญ 5 เปรียญ 9 เป็นต้น

อีกแนวทางหนึ่งจะเข้าโรงเรียนในระบบปกติ ซึ่งมักเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดเป็นส่วนใหญ่ หรือเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่อยู่ใกล้ๆ บ้าน

เมื่อเรียนจบระดับประถมศึกษาแล้ว ไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาจะมีส่วนหนึ่งที่เรียนโรงเรียนมัธยมของแต่ละมณฑล ที่ครูมีภูมิลำเนาอยู่ แต่ครูอีกส่วนหนึ่งก็ย้ายเข้ามาเรียนโรงเรียนมัธยมในกรุงเทพฯ อย่างไรก็ตามเมื่อเรียนในโรงเรียนมัธยมดังกล่าวถึงชั้นมัธยม 5 มัธยม 6 ก็จะไปเรียนต่อโรงเรียนมัธยมที่สอนถึงชั้นมัธยมปลาย เช่น โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนเทพศิรินทร์ โรงเรียนสวนกุหลาบภาษาอังกฤษ ในช่วงดังกล่าวนี้บางคนก็ไปสมัครเป็นนักเรียนสอนเพื่อเตรียมตัวที่จะเป็นครูหรือเป็นครูไปด้วยในขณะเรียน

นักเรียนในระดับนี้จะมีโอกาสสอบชิงทุนเพื่อไปเรียนต่อต่างประเทศ หรือเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย ครูที่เรียนในระดับมัธยมปลายนี้ ส่วนหนึ่งย้ายมาจากต่างจังหวัดเข้ามาเรียนที่โรงเรียนในกรุงเทพฯ เพื่อจะได้มีโอกาสเข้าไปสอบชิงทุนเช่นกัน

นอกจากนั้นครูอีกกลุ่มหนึ่งได้เข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครู เพื่อจะได้มีความรู้ในวิชาชีพครู และสามารถไปเป็นครูสอนในโรงเรียนได้

ในยุคที่ความต้องการครูไปสอนหนังสือตามโรงเรียนต่างๆ มีเป็นจำนวนมากนั้น ครูส่วนหนึ่งที่ย้ายไปสอนก่อนที่จะเรียนจบชั้นมัธยมปลาย ก็จะมีโอกาสได้เพิ่มพูนความรู้ในวิชาครูได้โดยการสอบวิชาชุดครู ตลอดจนการเข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติมที่ สยามคณาจารย์สมาคม นับว่าเป็นการเพิ่มจำนวนครูและการพัฒนาครูที่ได้ผลทันต่อเหตุการณ์ และเป็นการให้โอกาสสำหรับผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนแต่ขาดโอกาสได้เข้าไปศึกษาในสถาบันต่างๆ

ในสมัยนั้นครูที่จบมัธยมปลายจะมีส่วนหนึ่งที่ได้เข้าไปเรียนต่อในมหาวิทยาลัย โดยเรียนในคณะวิทยาศาสตร์ อักษรศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ต่อในคณะครุศาสตร์ ได้วุฒิปริญญาครูมัธยม (ป.ม.) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งถือว่าเป็นครูที่มีคุณภาพมากขณะนั้น นับเป็นการพัฒนาครูแบบเร่งด่วนและมีคุณภาพมาก

ในช่วงเวลาดังกล่าวบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่างๆ เช่น ภาษาต่างประเทศ เป็นที่ต้องการของหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้ไปปฏิบัติงานเป็นจำนวนมาก สมัยนั้นคนที่มีความรักในวิชาชีพครู รักที่จะเป็นครูก็ยืนยันที่จะเป็นครู ปฏิบัติอาชีพครูต่อไป ถึงแม้ว่าค่าตอบแทนจะได้ไม่เท่ากับการไปทำงานในหน่วยงานอื่นๆ

ในยุคนี้ยังมีการศึกษาในสาขาอื่นๆ อีก เช่น เกษตรกรรม จากแนวคิดที่ว่าประชากรของประเทศส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตร ดังนั้นคนควรจะมีความรู้ทางด้านเกษตรกรรม เพื่อใช้ในการพัฒนาอาชีพได้ จึงมีความจำเป็นต้องมีครูที่มีความสามารถทางการสอนด้านวิชาการเกษตร ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนครูประถมกสิกรรมขึ้น เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ดังกล่าว และโรงเรียนได้พัฒนาครูด้านการเกษตรไว้เป็นจำนวนมาก มีบุคลากรที่ได้รับการพัฒนาต่อมาได้ไปปฏิบัติงานมีชื่อเสียงในภายหลังมากมาย อย่างไรก็ตามโรงเรียนประถมกสิกรรมก็ได้ย้ายสถานที่ไปหลายครั้ง และได้ยกเลิกไปในที่สุด จะมีเฉพาะมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่รับภารกิจนี้ต่อไป

ใน สาขานาฏศิลป์ ทางโขนและละครนั้น ครูด้านนี้จะเรียนโรงเรียนประถมอยู่ช่วงหนึ่งก็เข้าไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูโขน และครูละคร แล้วก็เรียนไปกับครู ขณะเดียวกันก็ได้แสดงโขน และละครไปด้วย เป็นการเรียนรู้พร้อมกับการปฏิบัติจริง ต่อมาครูเหล่านี้ได้พัฒนาผลงานด้านโขน ศิลปะการละครมากมาย การพัฒนาทำร่ำ เนื้อเรื่อง คำร้อง จนเป็นที่ยอมรับและได้พัฒนาและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2. คุณลักษณะของครูไทยในประวัติศาสตร์

6/2/45

สังคมไทยที่อยู่รอดมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะการศึกษาที่ได้พัฒนาคนไทยให้สามารถ บำรุงรักษา ดำรงความเป็นเอกราชของประเทศให้คงอยู่ ในกระบวนการจัดการศึกษานับตั้งแต่อดีตมา ครูไทยเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การศึกษาของไทยได้พัฒนาอย่างต่อเนื่อง คุณความดีของครูไทยที่มีภูมิปัญญา ที่เรียกว่าภูมิปัญญาครูไทยนั้น เป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมของเราพัฒนาและดำรงอยู่ การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้จะแสดงถึงคุณลักษณะของครูไทยในอดีต

คุณลักษณะของครูไทยอดีตที่ได้สังเคราะห์นี้ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มีผู้เขียนเอาไว้โดยเชื่อว่าเป็นความคิดความเชื่อที่เป็นปทัสถานของคนในยุคที่ผ่านมา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำสำคัญที่เป็นคุณลักษณะของครูไทยแล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อที่จะหาข้อสรุปว่าครูไทยในอดีตคุณลักษณะของครูดีอย่างไรบ้าง การจัดหมวดหมู่คำสำคัญที่แสดงคุณลักษณะของครูไทยในอดีตปรากฏในตารางที่ 2

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	คุณลักษณะของครูไทย
นายลัยอาจ ภมะธามา คุณเฟื่องฟุ้ง เครือตราฐ นายประยุทธ สวัสดิ์สิงห์ นางพวงเพชร เอี่ยมสกุล นายคล้าย พงษ์เวช นายสุบิน พิมพะจันทร์ นายประยุทธ สวัสดิ์สิงห์ หลวงสำเร็จวรรณกิจ	-ให้ความรู้แก่นักเรียนด้วยความรักอย่างแท้จริง ห่วงใยนักเรียน -รักเด็ก, มีนิสัยรักเด็ก -เมตตากรุณาอารีต่อศิษย์ทุกคน -สามรักในโรงเรียน คือ รักเด็ก รักวิชาว่าด้วยพัฒนาการของเด็กและรักร่วมชีวิตกับเด็กโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ -มีความรักและเป็นห่วงศิษย์ทุกคนไม่ว่าเป็นลูกคนจน คนรวย ไม่ว่าจะเรียนเก่งหรือไม่เก่ง -มุ่งสั่งสอนศิษย์ด้วยความรัก -เอื้ออาทรต่อศิษย์ทั่วหน้าอย่างเต็มที่โดยไม่มีขอบเขตพรมแดน -ความเอื้ออาทรที่มีต่อศิษย์มิได้มีเฉพาะขณะที่เป็นนักเรียนอยู่เท่านั้น	1. มีความรักและเอื้ออาทรศิษย์ตลอดเวลาโดยไม่มีขอบเขตพรมแดน
ม.จ.หญิงวงศ์ทิพสุดา เทวกุล นางลำเพา สุขุมาลจันทร์ นางสาวทองเย็น เลขยานนท์ พระประมุขวิชาเพิ่ม นายบุญยัง ทรวดทรง นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช นายสรร อินทุเวช นายไสว หอรัตนชัย คุณพระพนิชยสารวิเทศ นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	-เป็นครูโดยจิตใจ โดยสายธารแห่งความเมตตา -ทำงานด้วยความจงรักภักดี รักโรงเรียนยิ่งกว่าบ้าน -เป็นครูที่มีชีวิตจิตใจเป็นครูที่จริงจัง -รักความเป็นครูเท่าชีวิต -ยึดมั่นในอาชีพครูโดยไม่เปลี่ยนแปลง -รักการสอนเป็นชีวิตจิตใจ -เป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ -รักงานอาชีพครูเป็นชีวิตจิตใจ -รักษาชื่อเสียงของชีวิตครู -เป็นครูด้วยชีวิตและวิญญาณ	2. เป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	คุณลักษณะของครูไทย
พระยาอุปกิตศิลปสาร พระวิเศษฐตณรณกิจ พระยาบรมบาทบำรุง	-มีนิสัยเป็นครูมาแต่กำเนิด -เกิดมาเป็นครู -ที่เกิดมามีนิสัยเป็นครู	3. มีนิสัยเป็นครูโดย กำเนิด และเป็นครู ตลอดชีวิต
นายกำชัย ทองหล่อ พระยาอนุমানราชชน พระปวโรฬารวิทยา	-เป็นคลังของวิชาการและพร้อมที่จะ เปิดเผย -บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง -ขอรับการเผยแพร่วิทยาทานโดยไม่เลือกหน้า	4. ถ่ายทอดความรู้ โดยไม่ปิดบังอำพราง
พระยาศึกษาสมุทร นายบูรินทร์ สิมพะลังก์ นายอินทรีย์ จันทรสติชัย	-มีนิสัยเป็นตัวของตัวเองตลอดมา -กล้าพูด กล้าทำโดยไม่ยำเกรงต่ออิทธิพลใด ทั้งสิ้น เมื่อเห็นว่าเรื่องที่จะพูดนั้น เกิด ประโยชน์และเป็นผลดีแก่การศึกษาและ ครูทั่วไป -หลักการเป็นสิ่งสำคัญในการทำงาน	5. มีความเป็นตัวของ ตัวเอง โดยยึด หลักการเป็นสิ่งสำคัญ
นางลมุล ยมะคุปต์ นายกำชัย ทองหล่อ พระพนิชยสารวิเทศ	-เคารพและกตัญญูต่อครูมาก -ท่านที่กล่าวมานี้ล้วนมีบุญคุณแก่ข้าพเจ้า อย่างสูง เป็นการเพิ่มภูมิความรู้ให้ วิจิตร พิสดาร -กตัญญูทุกเวทีเป็นนิสัย	6. กตัญญูต่อครูและ ยกย่องให้เกียรติครู ที่สอน
ศ.ดร.กานดา ณ ถลาง นายถนอม นาควัชร ศ.รอง ศยามานนท์ นายชลอ ปทุมานนท์ หม่อมเจ้าสิบลักษณ์พารเสนอ โสณกุล นายทองเต็ม นิลโมจน์	-ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ -ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง -มีหัวสมัยใหม่และทันสมัยอยู่เสมอ -เป็นนักศึกษาอยู่ตลอดชีวิต -สนใจ ใฝ่รู้ ศึกษาค้นคว้า -มีนิสัยชอบอ่านและชอบเขียน -เป็นนักอ่าน นักจำและนักคิด -การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งที่ดี ไม่มีใคร แก่เกินเรียน	7. มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน สม่ำเสมอ และมี ความ เชื่อเรื่องการเรียนรู้ ตลอดชีวิต

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	คุณลักษณะของครูไทย
<p>นายชัยวัฒน์ ยุติรัตน์ ขุนจงจัดนิสัย(สนิท ศตะกูรมะ) หลวงวิลาศวงศ์งาม นายคล้าย พงษ์เวช นายรอง ศยามานนท์ นางสุวรรณ วิภาชวิทยาสีห์ นายเล็ก สมุทรประภูต</p>	<p>-ภูมิรู้ดี -มีความรู้ดี มีความรู้กว้างขวาง -มีความรู้ความสามารถ เป็นผู้รอบรู้ดี -เป็นผู้ที่มีความรู้ ปกครองดี -เป็นแบบฉบับของนักวิชาการคือรู้จริงในสาขา วิชาที่สนใจเป็นอย่างยิ่ง -มีความรู้เป็นอย่างดีเลิศ -มีความรู้ดี</p>	8. มีความรอบรู้เป็น เลิศ
<p>นายโกมล คิมทอง ม.ร.ว.เตื้อง สนิทวงศ์ หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาช นายพงศ์ศักดิ์ วรสุนทรโรสถ นายอาคม สายาคม</p>	<p>-เป็นผู้นำสังคม เป็นผู้นำทางความคิด -มีความคิดเห็นก้าวหน้าทันสมัยอยู่เสมอ -เห็นการณ์ไกล -เป็นคนเห็นการณ์ไกลได้ง่าย -เป็นผู้นำเพื่อพัฒนาการอาชีวศึกษาของชาติ -มีความคิดก้าวหน้าทันสมัย</p>	9. เป็นผู้นำทางความ คิดที่ก้าวหน้า และ เป็นผู้นำสังคมที่ ทันสมัย
<p>พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น พิทยลาภพฤฒิยากร ขุนเชียวพิทยากร</p>	<p>-อาชีพครูจะต้องเทียบเท่าเทียมใกล้เคียงกับอาชีพอื่น -นำคณะครูเข้าสมาคมกับข้าราชการ ทหารและ ข้าราชการพลเรือน</p>	10. ให้ค่าของความเป็น ครูและอาชีพครู เหนือสิ่งอื่นใด
<p>นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ วรสาสน์ นายไปล์ สมิตเมฆ ม.จ.หญิงจันทร์นิภา เทวกุล นายสรร อินทุเวศ</p>	<p>-อุทิศร่างกายและจิตใจเพื่อลูกศิษย์โดยแท้ มีความขยันอบรมสั่งสอนลูกศิษย์โดยไม่รู้จัก เหน็ดเหนื่อย -จำใจจำใจสอนศิษย์โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ด เหนื่อย -ขยันสอน อุทิศเวลายาวนานให้แก่งาน -เมื่อตั้งพระทัยว่าจะทำอะไรด้วยเหตุผลแล้ว ท่านต้องพยายามฟันฝ่าอุปสรรคให้จงได้ -อุทิศเวลาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ครูด้วยความเอาใจใส่ เอาใจใส่</p>	11. มีความมุ่งมั่น ทุ่มเท ทั้งร่างกาย และจิตใจและอุทิศ เวลาเพื่อศิษย์ เสมอโดยไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคใด

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	คุณลักษณะของครูไทย
นายธรรมบุญ สิงคเสลิต ม.ร.ว.เตื้อง สนิทวงศ์	-เอาใจใส่ในการฝึกอบรมนักเรียนให้เป็นพลเมืองดี -ต้องทำทุกอย่างให้ได้ ไม่มีสิ่งใดที่จะทำไม่ได้ ทำไม่ได้ ทำใหม่ๆ	
ขุนจงจัดนิสัย(สนิท ศตะกูรมะ) นายคล้าย พงษ์เวช นายเล็ก สมุทธประภูต	-สอนเก่งเข้าใจง่าย -สอนดี -ถ่ายทอดความรู้ได้ดี	12. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
นายสรร อินทุเวศ พระวิธานดรุณกิจ (กิม อิงควณิช) นายสุบิน พิมพะจันทร์ พลตรีหม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมท	-เอาใจใส่ต่อศิษย์ยิ่งกว่าพ่อแม่ผู้ปกครอง เอาใจใส่ต่อบุตร -วางตนกับศิษย์เหมือนบิดากับบุตร -ทำตนดุจบิดาปกครองบุตร เป็นเสมือนพ่อผู้ กังวลในทุกข์สุขของลูก -ใครเคยเป็นลูกศิษย์ผม ผมก็มีความรู้สึกต่อ เขาเหมือนกับว่าเขาเป็นลูกเป็นหลานหรือ ญาติสนิท	13. ดูแลเอาใจใส่และ อบรมสั่งสอนลูกศิษย์ ประหนึ่งลูกหลาน ของตนเอง
พระวิธานดรุณกิจ ม.จ.หญิงวงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล นายมนู นาคามดี	-จะกล่าวตักเตือนโดยใช้คำพูดที่เพราะหู -ไม่เคยดูว่าให้ครูเข้าใจ ไม่เคยรับสั่งเปรียบ เปรย มีอะไรผิดถูกก็เรียกมารับสั่งเบาๆ -ใครที่สอนบกพร่องครูใหญ่มักจะแนะนำวิธี สอนให้อย่างเป็นทางการเป็นกันเองและนุ่มนวล	14. กริยาวาจาสุภาพ และ ใช้คำพูดที่เพราะหู และเป็นกันเอง
หลวงสิขกิจบริหาร	หาวิธีผลิตครูขึ้นเอง โดยพัฒนาวัตตุดิบที่มีอยู่ แล้ว	15. เป็นนักพัฒนาและนัก แก้ปัญหา

ตารางที่ 2 คุณลักษณะของครูไทยในอดีต (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	คุณลักษณะของครูไทย
ม.ล.ประชุมพร ไกรฤกษ์ นายมนู นาคามดี นายสุรินทร์ สรสิริ	-มีความสามารถในการปกครอง ประกอบด้วยความเที่ยงธรรม กล้าหาญและ เด็ดขาด -ใครที่สอนบกพร่องครูใหญ่มักจะแนะนำวิธี สอนให้เองเป็นกันเองและนุ่มนวล -มีความสามารถในการบริหารและการ ปกครอง	16. มีความสามารถในการ บริหาร และการปกครองคน
นายเสน่ห์ หลักคำ นายสุบิน พิมพ์จันทร์	-มีดำริในการพัฒนาหมู่บ้านเสียใหม่ -มีศิลปะและเสน่ห์ ในตนเองที่จะนำและชัก ชวนเพื่อนร่วมงาน แม้กำนันผู้ใหญ่บ้านก็มา ช่วยงานตามที่ได้ปรึกษาตกลงกันได้ด้วย -เป็นที่นับถือของประชาชนในท้องถิ่นสามารถ เรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนและ พระภิกษุสงฆ์	17. มีความสามารถในการ สัมพันธ์กับชุมชน
นายคล้าย พงษ์เวช	-ต้องสอนทุกวิชาในหลักสูตร	18. สอนได้หลากหลาย วิชา
นายเจือ ฉั่วประยูร นางสาวศรีสอาด บุญนาค	-มีฝีมือทางหมัดมวย และคบหาสมาคมกับ เพื่อนฝูงได้ดี -มีความสามารถรอบด้าน	19. มีความสามารถ รอบด้าน
นายมนู นาคามดี พระวิธานดรุณกิจ(กิม อิงคะวณิช)	-มีหัวพัฒนาจัดกิจกรรมนอกหลักสูตร -ตั้งโรงเรียนศีลธรรมขึ้นในวัดเพื่อช่วยการปก ครอง	20. สอนทั้งวิชาความรู้ และวิชาความเป็น มนุษย์

จากตารางที่ 2 จากเห็นได้ว่าคุณลักษณะของครูไทยในอดีต มี ดังนี้

2.1. มีความรักและมีความห่วงใยศิษย์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ

ครูที่มีความรักเด็ก ย่อมคิดและตัดสินใจเพื่อผลการพัฒนาที่เกิดกับเด็กอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นกิจกรรมต่างๆที่ครูจัดขึ้น จะเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นในตัวเด็ก ทำให้เด็กมีโอกาสได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ครูไทยในอดีตได้ปฏิบัติงานพัฒนาระบบการเรียนการสอนที่แสดงถึงความรักที่มีต่อเด็กพร้อมที่จะพัฒนาเด็ก ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคุณลักษณะของครูต่าง ๆ ที่แสดงถึงความรักความเมตตาศิษย์อยู่ตลอดเวลา ดังนี้

2.1.1 นายลัยอาจ ภมะราภา

ข้าพเจ้าจบแผนกศิลปะ อาจารย์ลัยอาจจึงไม่ได้สอนมากนักเนื่องจากเวลานั้น อาจารย์สอนวิชาเรขาคณิต ซึ่งเป็นวิชาแผนกวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว ข้าพเจ้าเรียนวิชาแผนกวิทยาศาสตร์หลายวิชา แต่เมื่อถึงปลายเทอมก็ต้องเลิกบ้าง เพราะเวลาแผนกศิลป์มีมากขึ้น ข้าพเจ้า จึงได้เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์อยู่ได้ไม่ครบเทอม ถึงอย่างนั้นก็รู้สึกว่าจะเข้าใจวิชาคณิตศาสตร์มากขึ้น น่าเสียดายที่ข้าพเจ้าไม่ได้สอบกลางปี จึงไม่ได้พิสูจน์ว่าทำได้แค่ไหน

นอกจากการสอนคณิตศาสตร์ ข้าพเจ้าถือว่าอาจารย์ลัยอาจเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่เป็นครู อาจารย์มีแต่ความตั้งใจที่จะให้ความรู้แก่นักเรียน ด้วยความรักที่แท้จริงมีความห่วงใยนักเรียนจนถึงที่สุด...

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, อ้างถึงใน นิรันดร์ นวมารค, 2528: 63)

2.1.2 นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราชู

คุณเฟื่องเป็นครูสอนครู คลุกคลีกับชีวิตครูจนวาระสุดท้ายของชีวิต ทั้งนี้ก็เพราะคุณเฟื่องรักงานครู รักเด็ก รักที่จะให้ความช่วยเหลือผู้อื่น และแม้แต่เมื่อกำลังป่วยหนักก็ยังห่วงงาน ห่วงเด็กที่คอยเวลาที่คุณเฟื่องจะต้องเข้าสอน...คุณเฟื่องรักงานครู รักเด็กเป็นชีวิตจิตใจ... คุณเฟื่องทำงานในลักษณะเป็นผู้เลี้ยงผลเลิศ หากไม่ได้ผลหรือซักซ้าไม่ทันใจ หรือมีอะไรติดขัดก็มักจะไม่สบายใจ แต่คุณเฟื่องก็ยอมเรียนความอดทนและฝึกฝนการสร้างมนุษยสัมพันธ์จากผู้ที่นับถือและใกล้ชิด และสามารถสร้างบุคลิกภาพใหม่ซึ่งมีความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมงานด้วยกัน (บุญถิ่น อัตถากร อ้างถึงใน เฟื่องเฟื่อง เครือตราชู, 2516: 224,235)

2.1.3 นายประยุทธ์ สวัสดิ์สิงห์

ในสายตาของครู อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา ญาติ มิตรสหาย และศิษย์ คุณยุทธ์ได้รับการยกย่องว่า เป็นนักเรียนเรียนดี เป็นนักกีฬาที่ดี มีความสุภาพ อ่อนโยน เข้ากับผู้อื่นได้ดี กับลูกศิษย์นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ทรงความเมตตากรุณาอารีต่อศิษย์ทุกคน ไม่มีการวางเว้น (มาลี อติแพทย์, 2515: 189)

...ท่านอาจารย์มีอะไรไม่ทราบที่ทำให้พวกเราเกิดความสนใจรักใคร่ซาบซึ้งในตัว อาจารย์ รู้สึกฝังใจในคำปราศรัยแม้เพียงไม่กี่ประโยคของท่าน และ รู้สึกว่าอย่างท่านอาจารย์ประยุทธ์นี้แล้ว ที่เป็นแบบฉบับของครูอย่างแท้จริง “ครู” ที่จะเอื้ออาทรต่อศิษย์ทั่วหน้าอย่างเต็มที่โดยไม่มีขอบเขตพรมแดน “ครู” ที่จะเฝ้าติดตามห่วงใยในผลงาน และคอยปลุกฝังเพิ่มเติม เสริมสร้างสิ่งที่ตั้งงามให้กับศิษย์โดยไม่มีวันทอดทิ้ง เสื่อมคลาย (ศิษย์อักษรศาสตร์รุ่นที่สองของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อ้างถึงใน มาลี อติแพทย์, 2515: 189)

2.1.4 นางสาวบุญเกลือ กรลักษณ์

...เธอเหมาะสมที่จะเป็นครูอีกอย่างหนึ่งก็คือ มีนิสัยรักเด็ก อารมณ์เย็น สุขุม มีเมตตากรุณา อดทนทั้งกายและใจ เพื่อทำหน้าที่ของครู ซึ่งเป็นงานที่หนักให้สำเร็จ ลุล่วงไปได้ ส่วนความประพฤติ ก็มีคุณธรรมอันดีงาม มรรยาทเรียบร้อย อ่อนโยน สมควรเป็นแม่พิมพ์แก่เด็กได้อย่างดี (บุญเจือ องค์ประดิษฐ์, 2508:131)

2.1.5 นางพวงเพชร เขียมสกุล

...ประโยชน์ที่เด็กจะได้รับตามที่กล่าวมานี้ ดิฉันหมายความว่าเด็กได้รับความเข้าใจจากท่านในฐานะที่เป็นครู หรือเป็นผู้ปกครองดีขึ้น ถ้าการพูดของดิฉันช่วยให้ผู้ใหญ่เข้าใจเด็ก ดิฉันจะปลื้มปิติยินดีที่สุด เพราะถือว่าได้ทำหน้าที่อันแท้จริง คือเป็นโฆษกของเด็กอันเป็นงานที่ดิฉันรักแล้ว ดิฉันคิดว่าถ้าผู้ใหญ่เราพยายามเข้าใจเด็ก พยายามเป็นโฆษกให้ใคร ๆ เห็นความสำคัญของเด็ก สิทธิของเด็กหน้าที่ของเด็กกันอย่างจริงจัง เด็กของเราก็จะดีขึ้น...ดิฉันไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเด็ก แต่การที่สมัครใจมาพูดเรื่องเด็ก เพราะเรื่องนี้ตั้งอยู่บนฐานของความรัก ซึ่งดิฉันจะใคร่ขอเรียนว่า สามรักในโรงเรียน รักที่หนึ่งนั่นคือ รักเด็ก รักที่สอง

คือ รักวิชาว่าด้วยพัฒนาการของเด็ก รักที่สามคือ รักร่วมชีวิตกับเด็กโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ...

ท่านทั้งหลายมีอาชีพเป็นครู ท่านทั้งหลายสนใจในหลักการศึกษารูปแบบใหม่ การศึกษาแบบใหม่ในส่วนที่เกี่ยวกับเด็กนั้น กล่าวอย่างธรรมดาสามัญหรืออย่างง่าย ๆ ก็คือ เราถือเอาตัวเด็กเป็นเรื่องสำคัญ วัตถุประสงค์ของการศึกษาแบบใหม่อยู่ที่การช่วยให้เด็กเจริญเติบโตทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านบน ด้านล่าง ข้างหน้า ข้างหลัง ภายนอก ภายในให้เจริญทั้งกาย ใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อเด็กจะได้มีบุคลิกภาพอันสมบูรณ์ ในขอบวนของการศึกษา เราจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเด็กทั้งสิ้น (พวงเพ็ชร เขียมสกุล อ้างถึงใน รองรัตน์ อิศรภักดี, 2510: 225-226)

2.1.6 นายคล้าย พงษ์เวช

สายหยุด จำปาทอง (2529: 20) กล่าวว่า นายคล้าย พงษ์เวช มีความรักและเป็นห่วงศิษย์ ทุก ๆ คน ไม่ว่าจะเป็นลูกคนจน คนรวย ไม่ว่าจะเรียนเก่งหรือไม่เก่ง ท่านประสงค์อยู่อย่างเดียวคือให้การศึกษาแก่ศิษย์อย่างเต็มที่ ศิษย์คนไหนเรียนเก่งก็สนับสนุนให้เก่งยิ่งขึ้น ศิษย์คนไหนอ่อนก็หาทางส่งเสริมให้เรียนดีขึ้น.....แม้ว่าจะดำรงตำแหน่ง ครูใหญ่ แต่ก็ช่วยสอนภาษาอังกฤษในบางชั้น นอกจากจะสอนในเวลาแล้ว ยังสอนพิเศษให้ในตอนเย็นไม่เว้นแม้แต่วันเสาร์และอาทิตย์ ท่านเป็นครูด้วยความบริสุทธิ์ใจ และมีความตั้งใจที่จะให้ศิษย์ได้รับความรู้อย่างเต็มที่ สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน และเพื่อศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป ด้วยความเคารพและซึ่งในความตั้งใจดีของครู นักเรียนที่เกียจคร้านหรือเรียนอ่อนจะไม่ขาดในชั่วโมงที่ท่านสอน ท่านมักจะกล่าวกับนักเรียนเสมอว่า “ถ้าพื้นฐานการศึกษาเบื้องต้นไม่ดีแล้ว จะไปหาความรู้หรือศึกษาต่อที่ไหนก็จะพบแต่ความยากลำบาก” ความจริงแล้วนายคล้ายมิใช่ห่วงการศึกษาต่อของศิษย์อย่างเดียวเท่านั้น ท่านห่วงไปถึงอนาคตว่าเมื่อศิษย์คนใดออกไปประกอบอาชีพแล้ว จะต้องทำดีเป็นอย่างไร มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอีกด้วย

2.1.7 นายสุบิน พิมพะจันทร์

นายสุบิน พิมพะจันทร์ ขณะทีปฏิบัติหน้าที่ครูและครูใหญ่ ว่าเป็นครูตามคติที่ว่า ครูคือปูชนียบุคคล และครูคือผู้ยกวิญญาณของศิษย์ให้สูงขึ้น ทำให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ตามคติของไทยซึ่งมีมา แต่โบราณกาล กล่าวคือครูมุ่งสั่งสอนอบรมศิษย์ด้วยความรัก และเมตตาทำตนดุจดวงประทีปนำศิษย์ไปสู่วิถีทางแห่งความรู้ คุณธรรม และความดีงามทั้งปวง เพื่อศิษย์จะได้เป็นคนดีใน

อนาคต สำหรับตัวศิษย์เองก็เกิดความประทับใจในตัวครู มีความเคารพนับถือครู แสดงกตัญญูทักท้วงที่ต่อครู มิใช่แต่ขณะที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่เท่านั้น ยังมีความสัมพันธ์กับครูตลอดชีวิต แม้ศิษย์จะมีตำแหน่งหน้าที่ใหญ่โต และมีฐานะมั่นคงเพียงใดก็ได้ลืมครูเลย ภาพเช่นนี้นับวันแต่จะลึกลับไปในยุคปัจจุบัน
(เชื้อ สนั่นเมือง, 2519: 125)

2.1.8 พระอธิการเทิงคังปัญญา (เทิง ชูมาประโคน)

พระภิกษุเทิง เป็นผู้มึจิตใจโอบอ้อมอารี มีนิสัยรักเด็ก ๆ และรักการเป็นครูอยู่แล้ว จึงทำให้ท่านสอนศิษย์ได้อย่างดีตั้งแต่เริ่มแรก ท่านได้พยายามค้นคว้าหาหลักการสอนและวิธีสอนต่าง ๆ จากตำรับตำราเก่า ๆ บ้าง และจากการคิดค้นด้วยสติปัญญาของท่านเองบ้าง จึงทำให้ท่านมีชื่อเสียงในการเป็นครู เป็นที่เคารพนับถือแก่ศิษย์และผู้ปกครอง ท่านเป็นผู้รู้หลักจิตวิทยา สามารถทำการสอนและปกครองเด็กได้ดีมาก เวลาสอนมักจะใช้จิตวิทยาของท่านสอดแทรกในบทเรียนเสมอ บทเรียนของท่านจึงมีชีวิตชีวา เด็กไม่เบื่อ มีความสนใจ สนุกสนานรื่นเริงเสมอ
(มณี อภัยนุกูล, 2503:66)

2.1.9 หลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เศษะนันท์)

ความรักเด็กอีกอย่างหนึ่งซึ่งครูดีจะขาดเสียไม่ได้ ครูถ้าลงไม่รักนักเรียนเสียอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่ครู ในเรื่องความรักเด็กนั้น หลวงสำเร็จวรรณกิจมีอยู่ในนิสัยอย่างแน่นแฟ้น ความรักเด็กอยากให้เด็กได้ดีทำให้ท่านต้อง “ทำดู” อยู่ตลอดเวลาที่เป็นครู เด็กนักเรียนจึงกลัวท่าน ทำให้เรียนหนังสือได้ดีเป็นส่วนมาก

ท่านพูดเสมอว่าปลื้มใจในความสำเร็จของศิษย์แต่ละคนที่แยกย้ายกันไปรับราชการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ เดียวคนนั้นได้เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง ได้เหรียญตรา ได้สายสะพาย เหล่านี้ทำให้ท่านมีความสุขและชื่นใจยิ่งกว่าการทดแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ถืออาชีพครูเป็นการกุศล ไม่คำนึงถึงรายได้หรือผลประโยชน์ตอบแทนเป็นสำคัญ ความเอื้ออาทรที่มีต่อศิษย์มิได้มีเฉพาะขณะที่เป็น นักเรียนอยู่เท่านั้น แม้เมื่อออกไปเป็นผู้ใหญ่แล้ว หากมีโอกาสท่านก็จะคอยให้สติและกำลังใจศิษย์อยู่เสมอ แทบทุกครั้งที่มิงานพบปะสังสรรค์กันที่โรงเรียน หรืองานเป็นงานตายของศิษย์ ท่านจะต้องไปร่วมด้วยเสมอ เพราะ

ทำให้ท่านหวนคิดถึงความหลังและมีความสุขที่ได้พบปะพูดคุยกับบรรดาศิษยานุศิษย์ทั้งหลายอีก ... (พงศอินทร์ ศุขขจร, 2516: 84-86)

2.1.10 หม่อมเจ้าหญิงสิบลักษณ์พารเสนาอ โสณกุล

...บรรดาศิษย์ผู้เคยติดต่อย่อมจะตระหนักดีในน้ำพระทัยที่เอื้อเพื่ออารี และมีความเสมอต้นเสมอปลายตลอดมา มิได้ทรงถือพระองค์ว่าเป็นเจ้านายผู้สูงศักดิ์ ทรงรักศิษย์ทุกคนอย่างไรเมื่อครั้งเรียนกับท่านต่อมาหลายสิบปีก็ประทานความรัก ความคุ้นเคย เมตตาปราณีเช่นเดิม...ท่านไม่เพียงเอาพระทัยใส่ดูแลศิษย์เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ยังทรงอาหารตลอดไปจนถึงนอกโรงเรียนด้วย... (บุญนำ บุญเสฐ, 2529: 9)

จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะของครูไทยในอดีต จะมีความรักมีความห่วงใยศิษย์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ ทั้งช่วงที่อยู่ในวัยเรียนหรือออกไปจากโรงเรียนแล้วก็ตาม คุณลักษณะของครูที่แสดงถึงความรัก มีความห่วงใยศิษย์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะนี้จะทำให้ครูมีพฤติกรรมที่พร้อมจะจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ

2.2 เป็นครูเป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ

ครูไทยที่เป็นครูโดยจิตวิญญาณ จะเป็นครูที่มีชีวิตจิตใจเป็นครูที่ดี เป็นครูทั้งชีวิต ร่างกาย จิตใจ เลือดเนื้อและวิญญาณ เป็นคนที่รักงานอาชีพครู เพราะสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของครูจะเป็นตัวกำหนด ความคิดที่นำไปสู่พฤติกรรมกรปฏิบัติงาน ครูที่มีจิตวิญญาณในการเป็นครูที่แท้จริง พฤติกรรมที่แสดงออกย่อมเกิดประโยชน์กับการเรียนการสอนสำหรับเด็กเป็นสำคัญ ข้อความจากประวัติครูที่ยกย่องกล่าวขวัญถึงครูต่อไปนี้จะเป็นเครื่องยืนยันถึงความมีจิตวิญญาณของครูไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี

2.2.1 หม่อมเจ้าหญิงวงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล

ท่านอาจารย์ประสูติมาในโลกนี้ด้วยทรงรักชาธรรมะว่า “เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก” โดยแท้ เป็นครูโดยจิตใจ โดยสายธารแห่งความเมตตา ทรงสร้างตึกเรียนให้สง่าผ่าเผยสำหรับเป็นที่ให้การศึกษแก่นักเรียน จะได้เห็นสิ่งที่ดีงาม เป็นระเบียบ เป็นตัวอย่างที่ดี ทรงอบรมนักเรียนให้เป็นกุลสตรีไทยที่แท้จริง ไม่ให้ฟุ้ง

เพื่อห่อหุ้มไปในทางที่ผิด ทรงสร้างครูด้วยพระเมตตาปราณีและกรุณา เพื่อให้ไปอบรมศิษย์แบบเดียวกัน... (हररषऱ ढऱणऱतऱतऱ, 2513: 187-188)

2.2.2 นางลำพา สุขุมาลัยจันทร์

ครูลำพา เป็นข้าราชการที่มีความสามารถในหน้าที่ เป็นที่ไว้วางใจในสมรรถภาพของงานแทบทุกด้าน เมื่อเป็นนักเรียนก็เป็นนักเรียนที่ฉลาด มีสติปัญญาสมองเกินวัยอายุ เป็นที่รักใคร่ของครูอาจารย์ เมื่อบรรจผู้ช่วยครูใหญ่ ก็เป็นครูอย่างมีชีวิตจิตใจเป็นครูที่ดีจริง ๆ เป็นที่เคารพรักบูชาของนักเรียน เพราะเสียสละเวลาให้นักเรียนทั้งในและนอกเวลาราชการ ทำงานด้วยความจงรักภักดี รักโรงเรียนยิ่งกว่าบ้าน มีฉันทะในหน้าที่ ตรงต่อการทำงาน ตรงต่อเวลา ตรงต่อบุคคล และตรงต่อความดี มีพรสวรรค์ในด้านบุคลิกภาพและการพูดจาปราศรัย (ยุพิน กุสุมารัตต์, 2516: 196-197)

2.2.3 นางสาวทองเย็น เลขยานนท์

ครูทองเย็นเป็นครูที่มีชีวิตจิตใจ เป็นครูที่ดีจริง ๆ การสอนของท่านนั้นเสียงดังชัด แจ่มใสกรอไปด้วยบุคลิกลักษณะอันภาคภูมิ นับว่าท่านเป็นหญิงงาม ร่ามสูง สง่า ผิวขาว ดวงตาแจ่มใส มีแววแห่งความเมตตากรุณาสาธุศิษย์ทั่วไป ไม่เลือกชั้นวรรณะ ชาติ ศาสนา และกตัญญูตเวทิตาคูณต่อท่าน (ยุพิน กุสุมารัตต์, 2519: 140)

2.2.4 พระประมุขวิชาเพิ่ม (ชุ่ม ประมุขวิชาเพิ่ม)

พระประมุขวิชาเพิ่มรักความเป็นครูเท่าชีวิต ตลอดชีวิตไม่เคยเบื้อหน่ายในการสอน ท่านจะเตรียมการสอนล่วงหน้าเสมอทุกครั้งไป แบบฝึกหัดทุกบทของท่านก็จะ ทันสมัยเพราะได้คอยเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องตามหลักสูตรหรือประมวลการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ท่านมักเที่ยวเสาะแสวงหาดำารภาษาอังกฤษที่ชาวต่างประเทศเขียนขึ้นใหม่ ๆ นำมาเป็นแนวทางในการสอน ดำารไวยากรณ์อังกฤษที่ท่านเขียนขึ้นเองแต่ไม่ได้จัดพิมพ์ จึงเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ทุกรุ่น แม้แต่บุตรทุกคนก็ได้อาศัยตำารนี้สำหรับค้นเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ตนตลอดมา กล่าวได้ว่า พระประมุขวิชาเพิ่มมีวิญญานของความเป็นครูโดยแท้

(ชมจันทร์ ประมุขวิชาเพิ่ม, 2517: 26)

2.2.5 นายบุญยัง ทรวดทรง

อาจารย์บุญยัง ทรวดทรง ท่านมีคุณสมบัติของการเป็นครูที่ดี ประกอบด้วย

1) ยึดมั่นในอาชีพครูโดยไม่เปลี่ยนแปลง และปฏิบัติหน้าที่ครูโดยเคร่งครัด ตรงต่อเวลา ห่วงใยในการศึกษาของศิษย์ ถ่ายทอดวิชาให้ศิษย์โดยไม่ปิดบังและลำเอียง มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ทุกคนโดยเสมอหน้า ตั้งใจอบรมสั่งสอนศิษย์ ให้ดีเสมอด้วยบุตรหลายของตนเอง ไม่มีความโกรธและพยาบาทเมื่อศิษย์ทำผิด มีขันติยุติธรรม มีอภัยและความเสียสละต่อศิษย์เสมอ

2) เป็นเจ้าตำหรับ มีวิชาการ มีการปรับปรุงตนเองโดยการหาความรู้เพิ่ม พูนแก่ตนเองอยู่เสมอและเป็นพหูสูต มีความรอบรู้ในสิ่งทั่วไป ทันเหตุการณ์ของโลก เพื่อให้มีสมรรถภาพในการสั่งสอนศิษย์อย่างแท้จริง

3) ตั้งมั่นอยู่ในกัลยาณธรรม ขจัดกิเลส ละเว้นจากอบายมุข ไม่ทำชั่ว ประพฤติตนเป็นที่พึ่งของศิษย์เสมอ โดยควรแก่ครูวิสัย

5) ถึงพร้อมด้วย กาย วาจา ใจ ที่สะอาด มีพลานามัยสมบูรณ์ แต่งกาย สะอาด สุภาพ และเรียบร้อย กล่าววาจาชอบและไพเราะสุภาพ เจรจาแต่เรื่องมีสาระ มีความจริงใจ อดทน กล้าหาญและถือสัจจะ พร้อมทั้งวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ (ดาเกิง วิเชียรน้อย อ้างถึงใน นคร จันทรวัดมนพงษ์, 2524: 77)

2.2.6 นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช

คุณครูเป็นครูในอุดมคติ รักการสอนเป็นชีวิตจิตใจ ขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติหน้าที่โดยมิเคยแสดงความเหน็ดเหนื่อยท้อถอย คุณครูเป็นที่รักของศิษย์ทุกรุ่น เพราะด้วยบุคลิกภาพ และอุปนิสัยใจคอ ตลอดกลวิธีสอนอันเร้าใจ คุณครูเป็นคนอ่อนโยน กอปรด้วยขันติคุณ และเมตตาคุณอย่างสูง คุณครูไม่เคยแสดงความโกรธหรืออารมณ์ฉุนเฉียว ไม่ว่าจะด้วยสีหน้าหรือน้ำเสียงแต่นักเรียนก็ไม่กล้าทำแก่นหรือเก๊กกับคุณครู เพราะซาบซึ้งในความปรารถนาดีต่อศิษย์ คุณครูมีใจโอบอ้อมอารีย์ต่อหน้าศิษย์ทั่วหน้า (บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2519: 157)

2.2.7 นายสรร อินทุเวช

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (2527: 4) กล่าวว่า นายสรรค์ เป็นครูที่ไม่ได้ซื้อความรักจากศิษย์ด้วยความง่าย มีลักษณะเป็นครูที่มีความเข้มแข็ง มั่นคง เจียบขาดที่เทียบพร้อมไปด้วย

พรหมวิหาร 4 ได้ความรักความยำเกรงจากศิษย์เพราะบารมีที่เกิดจากความไม่ย่อท้อที่จะ เคี้ยวเข็ญ กวดขัน ขัดเกลา เอาความรู้ ความหยาบกระด้างออกจากศิษย์ และปั้นปรุงแต่งเสริม สร้างให้เป็นคนดี มีความรู้ ความคิด เป็นศิษย์มีครู นายสรรคมีคุณธรรมแห่งความเป็นครูที่ บริบูรณ์ มีน้ำใจประเสริฐต่อศิษย์ ศิษย์แต่ละคนจะมีเรื่องเรื่องผูกพันทางใจกับท่านอยู่ทั้งสิ้น ... ที่ สุดแห่งสำนึกที่ได้รับจากนายสรรคคือ “ครูที่สอนศิษย์ได้ฉันใดก็ปฏิบัติได้ฉันนั้น” แสดงว่า สอนทั้ง วิชาความรู้และความเป็นมนุษย์ เป็นตัวอย่างของครูที่ชี้ชัดให้เห็นถึงความสุขบนความสันโดษ ความมีสติ ความเรียบง่าย นายสรรคไม่ใช่เป็นแต่เพียงครูสอนภาษาไทยหรืออาจารย์ผู้ปกครองที่ตั้ง ในความเจียมที่สุดเท่านั้น แต่ได้ทั้งชีวิตเป็นส่วนสมบูรณที่สุดในการสั่งสอนศิษย์ เป็นการสอนที่ไม่ ต้องสอน ไม่ต้องพูด ไม่ต้องเขียน เป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ

2.2.8 คุณพระพณิชยสารวิเทศ (ผาด มนธาตุผลิน)

ตลอดชีวิตของคุณพระพณิชยสารวิเทศ ท่านได้ปฏิบัติตนดังคำ

ปฏิญาณของครูที่กล่าวในงานวันครูของทุกปี คือ

- 1) บำเพ็ญตนสมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู
- 2) ตั้งใจฝึกสอนศิษย์ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ
- 3) รักษาชื่อเสียงของคณะครูและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม

(สงวน มนธาตุผลิน, 2515: 129)

2.2.9 นายไสว หอรัตนชัย

นายไสว หอรัตนชัย รั้งงานอาชีพครูเป็นชีวิตจิตใจ ได้พยายามแนะนำลูกทุกคนให้เลือกอาชีพครูเป็นอันดับแรกโดยการให้เหตุผลว่า ถึงแม้อาชีพครูจะไม่ ทำให้ร่ำรวย แต่ก็ได้ผลกุศลทางใจมาก (มันตา หอรัตนชัย, 2512: 81)

2.2.10 ขุนวิรุฬห์จรรยา (จันทร์ เงินมาก)

พงศอินทร์ สุขขจร (2520: 49) กล่าวว่า ครูอาจารย์ยอมต้องอุปการะศิษย์ด้วยสถาน 5 ได้แก่ แนะนำให้เรียนดี บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏแก่เพื่อนฝูงและทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย ได้แก่จะไปอยู่ ณ ที่ใดก็จะไม่อดอยาก ขุนวิรุฬห์จรรยาทำหน้าที่สมบูรณทั้ง 5 สถานแล้ว เป็นครูดีมีใจเมตตาทุกรุ่น มีอุดมคติ ได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจของความเป็นครูให้แก่ศิษย์อย่างจริงจังและยึดถือความเป็นครูเป็นอาชีพตลอดมา ในสมัยที่ท่านสมัครเข้าเป็นนักเรียนฝึกหัดครูนั้น อาชีพทางราชการด้านอื่นยังมีว่างอีกมากมาย เพราะอยู่ในระยะเริ่มต้นปรับปรุงการปกครองตามแบบอารยประเทศสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อรัชกาลที่ 6 มีกระทรวง

ทบวง กรมใหม่ ๆ ตั้งขึ้นหลายกระทรวง แต่กระทรวงต่างก็ต้องการคนที่มีความรู้ไปรับราชการในกระทรวงนั้น ๆ ส่วนผู้ที่ต้องการจะเป็นครูนั้นมีไม่มากนัก ที่สมัครเข้าเรียนครูก็เพราะต้องการยึดอาชีพครูเป็นหลักจริง ๆ อาชีพครูไม่สามารถจะบันดาลให้ครูมั่งคั่งร่ำรวย หรือก้าวหน้า รวดเร็ว เท่ากับอาชีพราชการแผนกอื่น ๆ

2.2.11 นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

นายนพ ปาลกะวงศ์ กล่าวว่า...เมื่อผมเริ่มเป็นครูก็รักความเป็นครูขึ้นมาอย่างจับใจ ที่ผมรักความเป็นครู มิใช่เพราะพึงพอใจในระบบการศึกษาหรือส่วนประกอบอย่างอื่นใดทั้งสิ้น แต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากเด็กโดยแท้ เมื่อผมสอนไปได้ไม่นานผมก็ติดเด็ก เด็กก็ติดผม เราเลยเป็นส่วนประกอบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ตอนเย็นเลิกเรียนแล้วผมก็เล่นกีฬาอยู่กับเด็ก ผมเป็นคนชอบกีฬา และร่างกายแข็งแรงบึกบึนอยู่แล้ว จึงเป็นขวัญใจของเด็กตลอดมา...” ทั้งนี้จรรยา มิลินทร์ (2543: 57-58) กล่าวว่า นายนพเป็นครูด้วยชีวิตและวิญญาณ มีความเป็นห่วงครูและวิชาชีพครูอยู่ตลอดเวลาได้เคยให้ข้อคิดเปรียบเทียบครูในสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันไว้ว่า ครูในสมัยก่อนย่อมต่างกับครูในปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นเพราะกาลเวลา กาลเวลาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ฯลฯ รวมทั้งความนิยมตะวันตกที่มากขึ้น เหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาทางการเรียนการสอน การบริหาร และปัญหาเกี่ยวกับความประพฤติและปฏิบัติทั้งของครูและนักเรียน ปัญหาเหล่านี้ควรได้รับการแก้ไขจากหลายฝ่าย แต่ดูเหมือนครูจะเป็นฝ่ายที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับปัญหาครูจะต้องต่อสู้กับปัญหาเหล่านี้ด้วยความเข้มแข็ง อดทนด้วยคุณธรรมของความเป็นครูที่แท้จริง เพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ครูอย่างสมบูรณ์แล้ว

2.2.12 พระสันธิวิทยาพัฒน์ (ไฉ่เฮียง ศิริสิงหา)

ในชีวิตของท่าน จะกล่าวว่า “เป็นครูจนตาย” ก็เห็นจะไม่ผิด ท่านชอบสอนอยากสอน และไม่รังเกียจที่จะสอนแทนเพื่อนครูซึ่งมาสอนไม่ได้ การสอนทำให้ท่านพอใจและสุขใจ ฉะนั้นเมื่อพระสันธิวิทยาพัฒน์กราบถวายบังคมลาออกรับพระราชทานบำนาญแล้ว จึงสมัครเป็นอาจารย์สอนประจำอยู่ ณ โรงเรียนศิริศาสตร์ และเป็นอาจารย์พิเศษสอนโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย รวมเวลาที่พระสันธิวิทยาพัฒน์ใช้ชีวิตเพื่อการสอนถึง 48 ปี มีเวลาพักการสอน เพราะป่วยก่อนถึงแก่กรรมเพียง 18 วัน เท่านั้น

พระสันตวิทยาพัฒน์เป็นคนเปิดเผยเข้ากับครูได้ทุกคน ท่านพยายามสอนนักเรียนมากขึ้น มากห้อง เท่าที่จะทำได้เพื่อจะเข้าใจนักเรียนได้มากที่สุด จึงทำให้งานของโรงเรียนดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย...ท่านรักในงานที่ท่านทำ ได้ใช้ชีวิตเป็นครูภาษาไทยตลอดมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ ได้สนใจแต่งแบบเรียน และ วิธีสอนไว้หลายเรื่อง คำกลอนที่แสดงว่าท่านรักชีวิตครูเพียงไร...คือ

ชาติหน้าถ้ามีเหมือนว่า	ตัวข้าขอคิดอธิษฐาน
จงเกิดเป็นครูบาอาจารย์	เชี่ยวชาญเชิงภาษาไทย
เป็นครูอยู่ดีมีสุข	ทำบุญอยู่ทุกวันได้
สอนสั่งตั้งจิตคิดไป	จะหนักอย่างไร.....

(หลวงศรีภษะเวทิน, 2503:180-196)

2.2.13 ขุนกลับเพชรศึกษากร (แหวน กลับเพชร)

ขุนกลับเพชรศึกษากรมีนิสัยรักการเป็นครูเป็นชีวิตจิตใจ แม้เวลาป่วยถ้ายังสอนไหว ก็ไม่ยอมหยุด ถึงกับเอาเตียงผ้าใบมากางหน้าชั้นนอนสอน ท่านว่าเป็นห่วงเด็ก อย่าเอาเปรียบและโกงเวลาเด็กเลย (ประวิง กลับเพชร, 2509: 8)

2.2.14 พระปวโรฬารวิทยา (ป้อ เชิดชื่อ)

พระปวโรฬารวิทยา เป็นอาจารย์ที่ทรงวิทยาคุณผู้หนึ่ง ชอบการสอนและการเผยแพร่วิทยาการแม้จะเข้มงวดกวดขันบ้างแต่ก็ประกอบด้วยความเมตตากรุณา มีน้ำใจเที่ยงธรรมโอบอ้อมอารีจึงเป็นที่รักและเคารพของศิษยานุศิษย์มากมาย ทั้งชายและหญิง (หม่อมเจ้าหญิงวงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล อ้างถึงใน ขุนวิรุฬห์จรรยา, 2503: 216-217)

ข้อความที่ปรากฏตามประวัติของครูไทยในอดีตเป็นเครื่องยืนยันถึงจิตวิญญาณความรักในอาชีพของครูไทยเป็นอย่างดี จิตวิญญาณครู เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้การประกอบอาชีพครูพัฒนา

2.3 มีนิสัยเป็นครูโดยกำเนิดและเป็นครูตลอดชีวิต

ครูไทยในอดีตจะมีนิสัยเป็นครูมาตั้งแต่เกิด หรือกล่าวได้ว่าเกิดมาเพื่อที่จะเป็นครูจึงได้เป็นครูที่ดี ดังข้อความในหนังสือประวัติครูได้บันทึกไว้ดังนี้

2.3.1 พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ)

พระยาอุปกิตศิลปสารมีนิสัยเป็นครู จึงมีหน้าที่เป็นครูอยู่ในกรมศึกษาธิการ ตอนแรกเข้ารับราชการ ครั้นยังหนุ่มอยู่ก็เป็นครูดี ครั้นภายหลังในเบื้องปลายแห่งอายุ เมื่อรับตำแหน่งเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ปรากฏเป็นอาจารย์ดีอีก ท่านว่า “ผู้จะเป็นครูดีนี้ ต้องอาศัยมีนิสัยเป็นครูมาแต่กำเนิด” พระยาอุปกิตฯ เป็นเช่นนั้นจริงตามดำราที่เดียว...

(อารีย์ กาญจนาชีวะ, 2501: 76)

2.3.2 พระวิเศษฐตรุณกิจ (บัวนเฮง จารุวณิช)

ความเป็นครูของพระวิเศษฐตรุณกิจนั้น อาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นครูประเภทเกิดมาเป็นครู (Born teacher) มีรัศมีครูที่ไม่ต้องปรุงแต่งด้วยตำรา เรียกร้องจากลูกศิษย์ได้ทั้งความรักและความยำเกรง ความรักของศิษย์เกิดจากการที่ท่านขยันในการสอนและท่านสอนดี จึงมีอิทธิพลเหนือจิตใจศิษย์ทุกอย่าง นับตั้งแต่ยอมเชื่อฟังและทำตาม ตลอดไปจนถึงกลัวเกรงเป็นที่สุด ท่านไม่เห็นอภัยต่อหน้าที่เพราะความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนของศิษย์เป็นยากำลัง พระวิเศษฐตรุณกิจเป็นครูตั้งแต่ต้นจนวันสุดท้ายของชีวิต เกือบจะกล่าวได้ว่าพอวางชอล์คก็หมดลม ...

(พระพนิชยสารวิเทศ, 2504: 61)

2.3.3 พระยาบรมบาทบำรุง (พิณ ศรีวรรธนะ)

พระยาบรมบาทบำรุงยังเป็นบุคคลที่เกิดมามีนิสัยเป็นครู และรักอาชีพครูอย่างใจจริง พระมหากษัตริย์ ตลอดจนเจ้านายผู้ใหญ่ทรงรู้จักท่านดี หากไม่ชอบการเป็นครูจริง ๆ แล้ว ท่านคงจะดิ้นรนพยายามขอไปรับราชการในกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ ซึ่งผู้เขียนแน่ใจว่าคงจะสมประสงค์ และคงจะได้รับพระราชทานบำเหน็จความดีความชอบสูงกว่าตามที่ได้รับอยู่ในฐานะเป็นครู

(พระประทัตสุนทรสาร, 2503: 137-138)

2.4. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง

ครูไทยในอดีตจะเต็มใจถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง ดังที่กล่าวไว้ในประวัติของครูที่ได้รับการคัดเลือกให้ลงพิมพ์ในหนังสือประวัติครูดังนี้

2.4.1 นายกำชัย ทองหล่อ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงนิพนธ์ไว้ว่า(2519: 123-124)

นอกจากจะเป็นครูที่มีความสามารถในการสอนแล้ว นายกำชัยยังเป็นผู้รอบรู้และเต็มใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นโดยไม่หวงวิชา ...ครูกำชัยเป็นคลังของวิชาการอะไรต่ออะไรมากมาย และก็พร้อมที่จะเปิดเผย ฉะนั้นมีเวลาข้าพเจ้าจึงขอเรียนวิชาเป็นพิเศษ...

2.4.2 พระยาอนุমানราชชน (ยง อนุมานราชชน)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์(2514: 49) ได้กล่าวว่า “อาจารย์เป็นบุคคลที่เราพบเป็นที่สองรองจากบิดามารดา เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และวิชาการต่าง ๆ สำหรับศิษย์จะได้นำไปใช้ในการครองชีวิต ได้ออกุเคราะห์แก่ศิษย์นานาประการด้วยสถาน 5 คือ

แนะนำดี

ให้เรียนดี

บอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิงไม่ปิดบังอำพราง

ยกย่องให้ปรากฏแก่เพื่อนฝูง

ทำความป้องกันในทิศทั้งหลายตามหลักทิศ 6 ของพระพุทธศาสนา

แม้นอกสถานบันการศึกษา และนอกวงการเรียน ถ้าพบใครที่ใฝ่ใจในทางวิชาการ พระยาอนุมานราชชนก็จะทำงานเป็นดุจครูที่ดี อธิบายความรู้ให้อย่างไม่อำพราง แม้ลูกน้องในสถาบันต่าง ๆ ท่านก็ถือเสมือนหนึ่งศิษย์ ท่านสนับสนุนอุ้มชูตั้งหนึ่งบิดาที่พอใจในอภิชาติบุตรฉะนั้น

2.4.3 หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

...ในชีวิตของคุณเท่าที่ได้ใกล้ชิด ก็ได้เห็นคุณทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นตลอดมา ใครมีปัญหาอะไรติดขัดอะไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องราชการงานไปหาคุณแล้วจะได้รับความสว่าง ความสบายใจกลับไปแน่นอน คุณไม่หวงวิชาเหมือนผู้ใหญ่สมัยโบราณ คุณอยากจะสอนทุกอย่างที่ผู้อื่นต้องการเรียน

คุณสอนด้วยศรัทธาและความเต็มใจ ชีวิตของคุณเป็นครูจริง ๆ ข้าพเจ้าอยากขอเน้นว่า คุณเป็นครูทั้งชีวิต จิตใจ

(เรณู สุตตะบุตร อ้างถึงใน บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2513: 121)

2.4.4 พระปวโรฬารวิทยา (เป๋อ เชิดชื่อ)

เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สถาบันต่าง ๆ ขอบการเผยแพร่วิชายาทาน โดยไม่เลือกหน้า มีศีลธรรมประจำใจอย่างแน่นแฟ้น ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้จริง เช่น ใครสงสัยวิชาคำนวณหรือทำไม่ได้ ท่านจะอธิบายให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง และการกีฬาก็สามารถเล่นได้ดี มีวิธีเล่น ที่ดี

(ขุนวิรุฬห์จรรยา, 2503: 216-217)

2.5. มีความเป็นตัวของตัวเองโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ

ครูไทยในอดีตมีคุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยยึดหลักการเป็นสำคัญ กล่าวคือจะคิดและตัดสินใจปฏิบัติเฉพาะในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อศิษย์และส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังข้อความที่ปรากฏในประวัติของครูต่อไปนี้

2.5.1 พระยาศึกษาสมบูรณ (หม่อมหลวงแหยม อินทรางกูร)

พระยาศึกษาสมบูรณเป็นคนที่มีนิสัยเป็นตัวของตัวเองตลอดมา ตั้งแต่หนุ่มจนแก่ มีอุดมคติประจำใจอย่างแน่วแน่อยู่ว่าจะต้อง ซื่อสัตย์ ขมจิตของตนได้ตามปรารถนา มีความอดทนเสียสละ ดังนั้นจึงไม่มีอิทธิพลใดๆ ทั้งจากบุคคลหรือวงงานมาฝ่าฝืนจิตใจท่านได้ ท่านจึงควรเป็นครูผู้สมบูรณด้วยการศึกษา คือ สมบูรณทั้งพุทธิศึกษา จริยศึกษา และพลศึกษา

(ญาณ อินทรางกูร ณ อยุธยา, 2502: 86-87)

2.5.2 นายบูรินทร์ สิมพะลิก

ครูบาฐนได้ชื่อว่าเป็นคนเก่งหลายอย่าง กล่าวพูด กล่าวทำโดยไม่ยำเกรงต่ออิทธิพลใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อเห็นว่าเรื่องที่พูดนั้นจะเกิดประโยชน์และเป็นผลดีต่อการศึกษาและครูทั่วไป การโต้แย้ง หรือชี้แจงเรื่อง อธิบายนั้น ท่านใช้เหตุผลเป็นหลัก มีความกล้า ถ้าใครแหลมเข้ามาจะถูกตอกกลับไปในทันทีทันควันเหมือนกัน มีความรู้รอบตัว

หลายด้าน เรื่องการศึกษานั้นไม่ต้องพูดถึง เรื่องธัมมะธัมมโมกข์พอจะพูดคุยกับท่านเจ้าคุณปัญญานันทะฯได้ ...ท่านเป็นผู้รู้สรรพธรรมจำชาติได้มากมายพอตัวทีเดียว ท่านเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัดคนหนึ่ง (พงศอินทร์ สุขขจร, 2512: 92)

2.5.3 นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์

ครูสุกิจเป็นคนรักความสุจริตยุติธรรม รักและเชิดชูชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เกลียดการใช้อำนาจทำการทุจริต ประพฤติมิชอบ และโดยตลอดอายุการทำงานราชการงานเมือง ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งไหนแต่น้อยถึงใหญ่ ก็เห็นกันทั่วไปว่าครูสุกิจเป็นคนอย่างนี้ ยินดี ลาออกจากตำแหน่งทุกเมื่อ หากถูกบีบบังคับไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมให้ตนทำในสิ่งที่ผิด โดยถือตัวอยู่เสมอว่า เป็นครูมีหน้าที่สอนคนให้ทำดี ก็ไม่ควรทำผิดเสียเองหรือยอมให้ใครมาบังคับให้ทำผิด จริยวัตรเช่นนี้บางครั้งไม่สบอารมณ์คนอื่นที่แสวงประโยชน์ลาภผลจากตำแหน่งสูงบางตำแหน่งของท่าน จึงมักอยู่ในตำแหน่งเงินทองได้ไม่ถ้วนาน แต่ถ้าหากผู้ใดขอความช่วยเหลือในเรื่องในทางที่สุจริตไม่ผิดระเบียบแบบแผนก็ยินดีช่วย (ทวี ทวีวรรณนะ, 2520: 88)

2.5.4 พระยาวิฑิตดรคุณกุล (แช่ม สุคันธวิช)

พระยาวิฑิตดรคุณกุลเป็นผู้ถือคติของการ “ประจบงาน” เป็นสำคัญอย่างหนึ่ง และประกอบกับอุปนิสัยแบบขวานผ่าซากของท่านเองอีกอย่างหนึ่ง ผู้อื่นจึงเข้าใจท่านได้ง่าย ท่านพูดจาตรงไปตรงมา ไม่เกรงใจใครแม้แต่ผู้บังคับบัญชา ท่านก็ยังกล้าทักท้วงและคัดค้านถ้าเห็นเป็นการไม่เหมาะสม ท่านถือเหตุผลสำคัญว่าการประจบประแจงเพื่อเอาใจ ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้จะไม่ถูกใจผู้บังคับบัญชา แต่ผู้บังคับบัญชาก็เกรงใจ ท่านจึงสามารถเป็นตัวของท่านเองได้ตลอดมา และท่านก็อบรมสั่งสอนให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านตั้งใจทำงานให้ดีแต่ถ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงการประจบประแจงอย่างใด ๆ ท่านเป็นผู้ที่รังเกียจการประจบและการถูกประจบเว้นไว้แต่จะเป็นการ“ประจบงาน” ตามคติของท่านเท่านั้น

(โชค สุคันธวิช, 2502: 65-66)

2.5.5 นายอินทร์ จันทรสถิตย์

ประสิทธิ์ สุทธโรทก (2534: 18) กล่าวว่า ...ท่านเป็นครูที่ไม่ค่อยพูดแต่ “ทำจริง” หรืออีกนัยหนึ่ง ท่านเป็นครูผู้ใช้การปฏิบัติตนเป็นแม่แบบที่แท้จริง...

เป็นผู้พิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีหลักการชัดเจนมาก ผมเองก็สนใจตั้งคำถามและวิเคราะห์ ทำให้มีโอกาสเรียนรู้ลึกซึ้งมากขึ้น แม้การตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ซึ่งอาจต้องเสี่ยงจากผลกระทบกระเทือนต่อบุคคลบางคน ท่านอาจเรียกผมเข้าไปพูดคุยสั้น ๆ ที่ความหมายไว้ให้ผมกลับไปออกมาคิดค้นหาเหตุผลเอง

ท่านแสดงออกชัดเจนมากว่า“หลักการเป็นสิ่งสำคัญในการทำงาน” นอกจากนั้นยังแสดงออกอย่างสงบว่า “งานต้องเป็นงาน” ส่วนตัว ส่วนครูกับศิษย์และส่วนผู้บริหารกับผู้ร่วมงาน ท่านให้ความเข้าใจ ให้ความเมตตาอย่างไม่มีเงื่อนไขที่รักมักที่ชัง

2.6 กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน

ครูไทยในอดีตจะมีความกตัญญูต่อครูที่เคยได้สอนมา ครูเหล่านี้จะให้เกียรติและยกย่องครูของตนเสมอว่าเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ทำให้ตนเองได้มีความรู้ ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างครูที่มีความกตัญญูจากหนังสือประวัติครูดังนี้

2.6.1 นางลมุล ยมะคุปต์

...นางลมุลได้รับการฝึกหัดนาฏศิลป์มาอย่างหนัก ต้องใช้ความอดทนความพยายาม และความตั้งใจจริง ประกอบกับแนวแห่งความฉลาดปราดเปรื่องของท่าน ท่านครูต่าง ๆ จึงถ่ายทอดวิชาให้อย่างไม่ปิดบัง ผลที่สุดก็ได้รับการถ่ายทอดไว้ได้หมดสิ้น ท่านได้นำวิชานั้น ๆ มา ฝึกสอนแก่ศิษย์ทั่วไปโดยมิได้เลือกที่รักมักที่ชัง จะบอกกล่าวไว้ทุกครั้งว่า ทำำชุดนี้ได้รับถ่ายทอดมาจากครูคนใด ใช้แสดงเมื่อไร บางครั้งก็จะบอกถึงกลวิธีการฝึกที่ได้รับถ่ายทอดมาจากท่านครู แสดงให้เห็นว่านางลมุลเคารพและกตัญญูต่อครูมาก

(ประเมษฐ์ บุญยะชัย และวิรัช ก่อสันติมุขัง, 2527: 48)

2.6.2 นายกำชัย ทองหล่อ

...ท่านที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นผู้มีบุญคุณแก่ข้าพเจ้าอย่างสูง เป็นการเพิ่มภูมิรู้ให้วิจิตรพิสดาร ดังประดับยอดปราสาทให้สวยงามตะการตา ซึ่งมีรากฐานอันอาจารย์ในเบื้องต้น ได้วางให้ไว้อย่างมั่นคง เพราะฉะนั้นครูจึงไม่ใช่เรือจ้าง แต่

เป็นผู้ประติษฐานพยานพาทนะวิเศษมอบให้แก่ศิษย์เพื่อใช้ขับขีไปในทุกที่ทุกสถานอย่าง
องอาจ... (รัชนี ศรีไพรวรรณ, 2543: 8-9)

2.6.3 นายเล็ก สมุทรประภูติ

อีกอย่างหนึ่งที่จะลืมเสียมิได้ก็คือความกตัญญูกตเวที ครูเล็กนับถือครู-อาจารย์
มาก โดยเฉพาะครูชัตตัน ครูเล็กเปรียบดุษฎีดาคนหนึ่ง

(สุรเลิศ สมุทรประภูติ, 2513: 254)

2.6.4 พระพนิชยสารวิเทศ (ผาด มณฑาตุผลิน)

ปกติท่านเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง มีอารมณ์ดี มีความขยันหมั่นเพียร ทำอะไรทำ
จริง มีความมัธยัสถ์ และกตัญญูกตเวทีเป็นนิสัย ท่านเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทรของลูก
หลานตลอดจนญาติมิตร ถ้าใครได้ทักซ้อท่านก็ให้ความอุปการะช่วยเหลือ
เสมอ

(สงวน มณฑาตุผลิน, 2515: 133)

2.6.4 นางลำเพา สุขุมาลจันทร์

เมื่อเล็กๆ ครูลำเพาค่อนข้างชน ชอบการกีฬา เขาเล่ากันว่าเด็กชนมักฉลาด รัก
การเรียน ตั้งใจเรียนดี มีระเบียบวินัย เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู เขาเรียนดีจน
สอบได้เลื่อนชั้นกลางปีครั้งหนึ่ง เมื่อเขาอยู่ชั้นมัธยมปีที่สอง เขาขอวิชาแทบ
ทุกแขนง เขามีนิสัยรักการประพันธ์ สามารถแต่งคำประพันธ์ได้ดี เคนแต่งคำ
ประพันธ์ลงในหนังสือวารสารสายปัญญาอนุสรณ์ เขามีความกตัญญูกตเวทีต่อ
ครูอาจารย์ มีความเกรงใจต่อครูผู้ใหญ่ทุกคน ยิ่งข้าพเจ้าผู้เคยสอนเขามาด้วย
แล้ว เขาเคารพคารวะเป็นอย่างดี เมื่อเขารับตำแหน่งเป็นผู้ช่วยครูใหญ่แล้ว
เขาได้มาขอร้องต่อข้าพเจ้าว่า ถ้าเขาทำอะไรที่เห็นว่าเป็นการไม่สมควรแล้ว ขอ
ให้ตัดเตือนสั่งสอนเหมือนเมื่อครั้งเป็นนักเรียน อย่าได้คิดว่าเขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว
และทุกปีเมื่อโรงเรียนเปิดภาคต้น นักเรียนต้องทำพิธีไหว้ครูกัน คุณครูเป็นครู
ของดิฉันจึงมาไหว้บ้าง

(ทองเย็น เลขยานนท์, อ้างถึงใน ยุพิน สุขุมาระทัต, 2519: 144-145)

2.7 มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอและมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คุณลักษณะที่สำคัญของบุคคลที่พัฒนา คือการเป็นคนที่แสวงหาความรู้ใหม่ๆอยู่เสมอ ครูจำเป็นต้องมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องในรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มศักยภาพและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานอาชีพครู ครูไทยตั้งแต่ในอดีตได้มีคุณลักษณะสำคัญในการใฝ่รู้ใฝ่เรียน พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังข้อความที่ปรากฏในประวัติของครูไทยต่อไปนี้

2.7.1 ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง

ในฐานะครูผู้ถ่ายทอดวิชาและอบรมบ่มนิสัยศิษย์ ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และศิษย์จำนวนมากเห็นตรงกันว่า นางกานดา เป็นครูที่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เตรียมการสอนและตรวจงานของศิษย์อย่างละเอียด อ่านและตรวจแก้วิทยานิพนธ์อย่างละเอียด ร่างโครงการแผนงานของมหาวิทยาลัย เตรียมความคิดในการประชุม และติดตามดูแลศิษย์ตลอดเวลาที่อยู่ในความรับผิดชอบ เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า เธอเป็นครูที่อ่อนโยนแต่ขณะเดียวกันก็เข้มงวดกวดขัน และพิถีพิถันมุ่งให้ศิษย์เรียนรู้อย่างมีคุณภาพ...ผู้ที่อ่อนน้อมแข็งใน และอยู่ในระบบของคุณธรรม ย่อมจะประสบความสำเร็จในชีวิตและการงาน และเป็นที่น่านับถือและสรรเสริญของบุคคลทั้งปวง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2530: 121-125)

ท่านใช้รากอักษรศาสตร์ไปเสริมศึกษาศาสตร์...ความคิดหลักของท่านค่อนข้างจะชัดเจน ท่านเน้นพื้นฐานของมนุษย์ธรรมนิยม ท่านเชื่อมโยงความคิด กระแสต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างดี เวลาท่านได้อ่านหรือได้ฟังอะไรมา ท่านจะกลับเอามาคิด เอามา คิดต่อ เอามาคิดใหม่

(เจตนา นาควัชระ อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2530:122)

2.7.2 นายถนอม นาควัชระ

นายถนอมเป็นทั้งนักการศึกษา ได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง... นอกจากนั้นยังเป็นคนที่หัวสมัยใหม่ทันสมัยอยู่เสมอ และยังมีอุปนิสัยเป็นนักคิดนักสร้างอีกด้วย (ม.ล.ปิ่น มาลากุล อ้างถึงใน จินตนา ยศสุนทร, 2506: 161)

คุณสมบัติอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้ นายถนอม เป็นครูที่ดีก็คือความเป็นคนมีหัวสมัยใหม่และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา และดังนั้นจึงเป็นนักศึกษาอยู่ตลอดชีวิต คุณสมบัติทั้งนี้มีอยู่ในตนเอง โดยมีต้องฝึกฝนและความทันสมัยก็เกิดจากความสนใจในสิ่งรอบตน นายถนอมพูดเสมอว่าอาณาจักรของครูนั้นจะสิ้นสุดลงเพียงแค่วัฒนวิทยาหาได้ไม่ ดังนั้นนอกจากภาษาอังกฤษอันเป็นวิชาสำคัญที่

นายถนอมติดตามศึกษาอยู่เรื่อยแล้ว ยังสนใจติดตามเรื่องข่าวสารการเมืองทั้งภายใน และภายนอกประเทศ

มีความคิดอ่านก้าวหน้า โดยในสมัยที่ยังไม่รู้จักคำว่า “อุปกรณ์การศึกษา” กันเลยนั้น นายถนอมก็เคยรู้จักใช้กระดาษตัดเป็นรูปต่างๆ ประกอบการสอนเรขาคณิต... ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการ “แนะแนว” ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของนักการศึกษาแผนใหม่นั้นแล้ว นายถนอมก็เคยมีหลักปฏิบัติที่ได้ผลดีมาแล้ว (จินตนา ยศสุนทร, 2506: 163-164)

2.7.3 นายประยูทธ สวัสดิ์สิงห์

...คุณยุทธมีนิสัยครู และใฝ่ใจหาความรู้เพิ่มเติมเสมอ ได้รับมอบหมายให้ทำงานใดก็มุ่งทำให้สำเร็จ ความสุภาพ นุ่มนวลและความเป็นนักกีฬาทำให้ชนะน้ำใจเข้ามาใกล้ชิดได้ไม่ยากนัก (มาลี อติแพทย์, 2515: 179)

2.7.4 นางสาวศรีสอาด บุนนาค

เมื่อ พ.ศ.2468 โรงเรียนเปิดโอกาสให้ครูที่ต้องการมีความรู้ภาษาไทยเพิ่มเติม เข้าสมทบเรียนกับหลวงสำเร็จวรรณกิจ นางสาวศรีสอาดเป็นผู้หนึ่งที่สมัครเข้าเรียนด้วยความตั้งใจ จึงเพิ่มพูนความรู้ทางภาษาไทยจนมีความสามารถรอบด้านตั้งแต่แต่งคำประพันธ์ เรียงความ วรรณคดี รวมทั้งพากย์โขน และขับร้องเพลงไทย นอกจากนี้ จะมีความรู้ดีในการสอนภาษาไทยแล้วยังเป็นผู้มีอารมณ์ขันอีกด้วย ในห้องเรียนจะมีเสียงหัวเราะครึกครื้นอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีคารมคมคายโต้ตอบกับเด็กวัยรุ่นได้ทันควันโดยไม่ถือโทษ เป็นผู้มีอารมณ์ดีในการสอนศิษย์ที่ไม่ชอบเรียนภาษาไทยให้เรียนได้ ทั้งนี้เพราะมีความรอบรู้ทางจิตวิทยา และมีกลวิธีที่จะปรับการสอนให้เข้ากับนิสัยของนักเรียนแต่ละคน (คุณหญิงศรีนาถ สุริยะ, 2530: 14)

2.7.5 นายธรรมบุญ สิงคเสลิต

...แม้พื้นความรู้เดิมจะไม่สูงนักแต่ก็เป็นผู้ที่ขยันขันแข็งในการทำงาน พยายามศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้ทันสมัยอยู่เสมอ จึงเป็นผู้รอบรู้ในวิชาเกษตรกรรมอย่าง ดีเยี่ยม โดยเฉพาะในงานฝ่ายปฏิบัติ...นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงาน และมีความคิดริเริ่มดีมาก ตามสมมุติประวัติปรากฏว่าได้

ศึกษาด้วยตนเอง สอบได้ประกาศนียบัตร ป.ม. เมื่อปี 2487 และประกาศนียบัตร
ป.ม.ก. เมื่อปี 2479 (ยรรยง จรรย์ยานนท์, 2522: 111)

2.7.6 นายชลอ ปทุมานนท์

นายชลอมีนิสัยชอบอ่านและชอบเขียนไม่ว่าจะไปธุระหรือไปเที่ยวที่ใดชอบซื้อ
หนังสือติดมือมาเสมอ สมุดข่อยทุกเล่มที่มีอยู่จะใช้ประโยชน์คุ้มค่า นอกจาก
จะบันทึกความจำเป็นข้อความสั้น ๆ ยังบันทึกเหตุการณ์แปลก ๆ แถมความคิด
เห็นส่วนตัวเองไว้ด้วย และส่วนใหญ่มักเขียนเป็นคำประพันธ์อย่างง่าย ๆ ตามถนัด
(กรองแก้ว ปทุมานนท์, 2532: 82)

2.7.7 หม่อมเจ้าหญิงสิรินพารเสนอ โสณกุล

การที่จะเป็นครูสอนให้ได้ผลดีนั้น ครูจำเป็นต้องเป็นนักอ่าน นักจำ และนักคิด
จึงจะสามารถวิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี จนสามารถแสดงความคิดเห็นออก
มาได้อย่างเหมาะสมเจาะน่าฟังและน่าติดตาม... ท่านมีสง่างามเกรงขาม ความ
รู้ที่ท่านประทานให้เมื่ออยู่ ม.7-8 ยังเต็มแน่นอยู่ในหัวและในใจ ท่านสอน อบรม
กวดขัน เคียว จนความรู้แน่นแจ่มกระจ่างไม่รู้ลืม ทำให้รักท่านจับใจ และรู้ว่าพระ
คุณครูนั้นยิ่งใหญ่ จนเรามีใจจะหาอะไรมาเปรียบและนี้กว่าเวลาท่านทรงสอนเรา
นี้ท่านต้องใช้อุตสาหะสักเพียงใดหนอ ต้องทรงเหนื่อยพระทัยมากเท่าไรทดแทน
เท่าไรจึงจะหมด... หม่อมเจ้าสิรินพารเสนอ ได้ทรงศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์
ไทยมามาก จนทรงมีความเชื่อมั่นในพระทัยขณะที่สอน ยิ่งกว่านั้นทรงใช้
จิตวิทยาในการสอนเป็นอย่างดี ยากที่จะหาครูประวัติศาสตร์คนใดมาเทียบ
ได้ ความประทับใจที่ได้รับจากท่านทั้งเนื้อหาและวิธีสอน จึงทำให้บรรดาศิษย์
ศึกษาค้นคว้าและสนุกกับประวัติศาสตร์เรื่อยมา ทำให้รักชาติและภูมิใจในความ
เป็นไทยเกิดทุนวีรบุรุษวีรสตรีผู้พลีชีพเพื่อชาติไทยในประวัติศาสตร์
(บุญนำ บุญเสรัฐ 2529: 6-7,9)

2.7.8 นายทองเต็ม นิลโมจน์

ในยามว่างมักจะชี้แนะบุตรหลานให้ตระหนักในความปรารถนาดีของบิดา
มารดา โดยให้คิดเตือนใจที่ควรถือปฏิบัติ เช่น “คนเราจะเจริญได้ต้องเป็นผู้รู้คุณ
บิดามารดา ครูบาอาจารย์” การศึกษาหาความรู้เป็นสิ่งดี ไม่มีใครแก่เกินเรียน

และ จงเป็นผู้เสียสละ และอุทิศตนบริการสังคมด้วยความเต็มใจ เป็นต้น เหตุด้วย นายทองเต็มเป็นผู้มีจริยาวัตรอันดีงาม ทั้งในฐานะครูและพลเมืองดีจึงเป็นที่รัก นับถือของคนทั่วไปและเป็นปูชนียบุคคลของศิษย์สืบมาช้านานด้วย...

สิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่องความสนใจแสวงหาวิชาความรู้ ของนายทองเต็มที่ประชาชนชาวสงขลาและผู้ที่ยังรักมักคุ้นตลอดจนบรรดาศิษย์ ทั้งหลาย ชื่นชมยินดีอย่างมากก็คือ ในขณะที่เป็นครูสอนอยู่ที่โรงเรียน สงเคราะห์ประชานั้น นายทองเต็มได้สมัครเข้าเป็นนักศึกษา ของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา และสามารถสอบได้ปริญญาการศึกษาบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. 2517 ขณะที่มีอายุถึง 65 ปีแล้ว (ศรีพัฑ มินะกนิษฐ, 2529: 59)

2.7.9 พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ

ท่านชี้แจงให้เห็นว่า การหาความรู้มี 3 ชั้น ชั้นแรกเป็นความรู้เบื้องต้น หาได้โดย การเล่าเรียนศึกษา เมื่อจบชั้นนี้แล้วอย่าพึงพอใจว่าเรารู้ดีแล้ว ต้องเรียนต่อไปจนเผชิญกับความ มีดหรือความรู้สึกว่าไม่รู้ เรียนจนเกิดความสงสัยนานาประการ และบังคับให้ค้นคว้า ต้อง พยายามต่อสู้กับความมืด และความไม่รู้จนกระทั่งมองเห็นแสงสว่างที่ละน้อยจนแสงสว่างมาก ขึ้น ข้อนี้นับว่าเป็นหลักการในการศึกษาเล่าเรียนโดยแท้

(มาลี อติแพทย์ และเจริญ ไชยชนะ, 2514: 141-142)

2.7.10 หลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เสขะนันท์)

หลวงสำเร็จวรรณกิจ มีโคลงที่ถือเป็นคติเตือนใจอยู่บทหนึ่งว่า

เป็นครูควรมากด้วย	วิชา
เข้าค้ำเพียรพำหา	ห่อนเว้น
วางตนเวียงจรรยา	เป็นหลัก
ใครจะตื่นสมัยตื่น	อย่าแต่ตามเขา

คือการที่จะเป็นครูดีต้องเริ่มต้นด้วยการมีวิชาความรู้ดี อย่างท่านต้องยอมรับกัน ว่ามีความรู้ดีแน่ เพราะเริ่มต้นด้วยการศึกษาเล่าเรียนมาจากโรงเรียนดี มีครูดี สอนตั้งแต่เด็กมาจนเป็นหนุ่ม มีความรู้แน่นมาตั้งแต่โรงเรียนวัดจักรวรรดิราชา วาส จนถึงโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษและชั้นทุนเล่าเรียนหลวงถึงขนาดจะได้ ไปศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศอยู่แล้ว หากแต่เกิดมีอุปสรรคมาขัดขวางเสีย ครั้น ออกเป็นครูก็ได้ทอดทิ้ง หมั่นฝึกฝนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้ที่เกี่ยวข้อง

ชำนาญกว่าทั้งในด้านวิชาความรู้และด้านการปกครอง เราจะเห็นได้ว่าท่านมีได้ศึกษาวิชาการศึกษาจากสถาบัน ฝึกหัดครูใด ๆ เลย นอกจากเอาชื่อไปขึ้นทะเบียนไว้ในฐานะเป็นนักเรียนครูต่างประเทศเท่านั้น แต่ท่านศึกษาจากตัวอย่างของครูดี ๆ ที่เคยสอนและบรรดาผู้บังคับบัญชาที่ท่านทำงานร่วมด้วยไว้ อย่างเพียงพอทีเดียว ... ท่านว่าวิชาครูเกิดขึ้นได้จากเป็นक्रमานาน ๆ แต่วิชาครูกับการเป็นครูนั้นต่างกัน วิชาครูเปรียบเหมือนมือซ้าย การเป็นครูเปรียบเหมือนมือขวา ร่วมกันรับใช้ด้วยเจตนาดี มือขวาเป็นมือเริ่มหยิบจับรูปงานเพราะเป็นมือถนัด มือซ้ายช่วยให้ทะมัดทะแมง ซึ่งถ้าถนัดเสีย การหยิบจับจะไม่ถนัดนี้ได้ตั้งใจ จึงเริ่มจับงานครูด้วยการเป็นครู และใช้วิชาครูช่วยสนับสนุน...

หลวงสำเร็จวรรณกิจเป็นครูประเภทที่หาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลาตามที่ได้เขียนไว้ในโคลงบาทที่หนึ่งและที่สอง “เป็นครูควรมากด้วย วิชา เข้าค่าเพียรพร้าหา ห่อนเว้น” ในเวลาว่างจะต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ท่านต้องอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษทุกวัน แม้เมื่อออกจากราชการแล้ว พบเมื่อไรเป็นต้องเห็นอ่านหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์เมื่อนั้น

และท่านเคยแสดงความคิดเห็นเรื่องการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมไว้อย่างน่าฟังว่า “ครูสมัยใหม่มุ่งหาความก้าวหน้าใส่ตน โดยเรียนวิชาการเพิ่มเติมจนกระทั่งลึ้มศิษย์ (เช่นสอนศิษย์ลวก ๆ แล้วเอาเวลาไปทำอย่างอื่น) ตรงข้ามกับครูเก่า ๆ ซึ่งท่านหาความก้าวหน้าเหมือนกัน แต่ท่านก็ไม่ได้ลึ้มศิษย์ เพราะมีความสำนึกอยากทำให้ศิษย์ก้าวหน้ามากกว่า.....ครูสมัยนี้ส่วนมากผลิตเพลินในการหาประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรเพิ่มเติม ส่วนความสำเร็จทางงานครู ดูจะไม่มีการแยแส

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2516:81-82)

2.7.11 พระยาอนุমানราชธน (ยง อนุมานราชธน)

พระยาอนุมานราชธนมีธาตุแท้ของความเป็นครูมาแต่ปฐมวัยจนตราบอายุขัย การที่ท่านเขียนหนังสือขึ้นเริ่มแรกเดิมทีก็เพื่อความเข้าใจให้กับตนเอง หลังจากอ่านงานเขียนของผู้อื่นมาแล้ว โดยเฉพาะที่เป็นภาษาต่างประเทศ ความคิดขั้นต่อไปก็อยากให้เกิดประโยชน์แก่ท่านได้รับทราบถึงความรู้ใหม่ ๆ นั้นด้วย ความคิดที่จะค้นคว้าหาความรู้ และถ่ายทอดความรู้มีอยู่กับท่านเช่นนี้โดยตลอดแม้แต่กับภรรยา ท่านก็สอนหนังสือให้จนอ่านออกเขียนได้และสอนความรู้ให้สูงขึ้นเป็นชั้น ๆ ด้วย เมื่อมีบุตรก็สั่งสอนบุตร ท่านเองก็พร้อมที่จะสรรหาวิชาความรู้จากแหล่ง ไม่แต่จากตำราหรือครูอาจารย์เท่านั้น แม้จากภรรยา จากศิษย์หาหรือลูกน้อง ตลอดจนคนใช้ในบ้านและจากเด็กข้างถนน

(สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2514: 45-47)

2.7.12 นายกำชัย ทองหล่อ

นายกำชัยสอนดีมาก นักเรียนสอบได้คะแนนภาษาไทยดีขึ้นเป็นลำดับ ทำให้นายกำชัยได้รับเงินเดือนขึ้นทุกกลางปี นายกำชัยเริ่มมีชื่อเสียงในการสอนภาษาไทย จนมีนักเรียนโรงเรียนอื่น ๆ มาขอเรียนพิเศษที่บ้าน ซึ่งนายกำชัยก็เต็มใจสอนให้โดยไม่คิดค่าสอน ทำให้ชื่อเสียงแพร่ออกไปยิ่งขึ้น แม้กระนั้น นายกำชัยก็ยังไม่หยุดยั้งความพยายามใฝ่ศึกษาหาความรู้ด้านภาษาไทย ได้ศึกษาเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทยหลายคน เช่น พระพิสัยนทีพิทยาพูน (โชติ ผลชีวิน) พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนชีวะ) พระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) พระยาอนุমানราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) เป็นต้น ทำให้นายกำชัยแตกฉานด้านภาษาไทยเป็นอย่างมาก (รัชนี ศรีไพรวรรณ, 2543: 8-9)

2.7.13 นายสีนวล เต็มสงสัย

หากมองเพียงผิวเผิน อาจเห็นว่า นายสีนวลเป็นเพียงครูธรรมดา ๆ คนหนึ่งเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้ว นายสีนวลมีหลักยึดถือเป็นแนวปฏิบัติของตนเองอย่างเคร่งครัด 3 ประการ คือ พัฒนาตนเองให้มีความรู้ในตำแหน่งหน้าที่ให้ดีที่สุด เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความขยันหมั่นเพียร นายสีนวลเป็นผู้ที่ชอบใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ นอกจากการศึกษาโดยตรงแล้วยังเป็นผู้มีนิสัยชอบอ่านหนังสือเกือบทุกประเภท ที่บ้านนายสีนวลจึงเต็มไปด้วยหนังสือนานาชนิด หากมีรายการประชุมสัมมนาที่ใด นายสีนวลจะพยายามไปร่วมเสมอ โดยมีความคิดว่าคนเป็นครู หากไม่มีความรู้กว้างขวางลึกซึ้งแล้ว จะสอนเด็กให้เกิดการพัฒนาได้อย่างไร (ธเนศ ขำเกิด, 2543: 28-29)

2.7.14 นายสุกิจ นิมมานเหมินท์

ครูสุกิจได้นิสัยรักการอ่านและการสะสมหนังสือจากพ่อ ได้การตัดสินใจจากแม่ตนเองก็มีความสามารถเฉพาะตัวคือความจำดีและอ่านหนังสือได้เร็วคิดคำนวณได้เร็วเมื่อชอบแสวงหาความรู้จากหนังสืออยู่เป็นประจำ ก็ยิ่งทำให้รอบรู้ในเรื่องอื่นหลายอย่างที่มีวิชาสี่พของตน (ทวี ทวีวรรณ, 2520: 89)

จากข้อเขียนที่เขียนถึงคุณลักษณะของครูผู้มีความดี และได้รับการคัดเลือกให้ลงประวัติในหนังสือประวัติครูนี้จะเห็นได้ว่าในอดีตครูไทยมีคุณลักษณะในการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ใฝ่ใจ ศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

2.8. มีความรอบรู้เป็นเลิศ

การที่ครูมีความรู้แจ่มแจ้งในเนื้อหาวิชาที่ตนสอน มีความรู้ในเทคนิควิธีการสอนในเรื่องความเป็นครู ทำให้ครูมีความมั่นใจ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผู้เรียน ข้อความจากประวัติครูต่อไปนี้จะยืนยันว่าครูไทยในอดีตเป็นผู้มีความรู้ดี และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ได้เป็นอย่างดี

2.8.1 นายชัยวัฒน์ ยุกศิริรัตน์

คุณชัยวัฒน์เก่งคำนวณ ภูมิรู้ดี การสอนดี วิชาอื่น ๆ ก็อาจมีดี ๆ ด้วย เช่น ภาษาอังกฤษ แต่ที่โรงเรียนมอบหมายให้ก็คือ คณิตศาสตร์ คุณชัยวัฒน์สอนคณิตศาสตร์มัธยมปลายทุกแขนง...สรุปว่าขณะนั้นที่เบญจมบพิตรคุณชัยวัฒน์เป็นหลักทางคณิตศาสตร์ ท่านผู้อ่านทั้งหลาย อาชีพครูเมื่อมีความรู้ดีและรู้จักถ่ายทอดความรู้ดี เราก็ควรนับว่าเป็นครูดีคนหนึ่งได้แล้ว...นอกจากความรู้และวิธีสอนอันเป็นเครื่องมือของครูแล้ว...ยังเป็นคนละเอียดละออ รอบคอบ งานทันเวลา...และประณีตเรียบร้อยกระจ่างชัดเจน

(กรรณิการ์ ยุกศิริรัตน์, 2522: 67-68)

2.8.2 หลวงวิลาศวงาม (หรั อินทรนัญ)

บรรดาครูอาจารย์ศิลปินในกรมศิลปากรเห็นสมควรมอบให้หลวงวิลาศวงามครูผู้ใหญ่ฝ่ายโขนเป็นผู้ทำพิธีไหว้ครูและทำครอบ เพราะในการพิธีดังกล่าวมีหลักเกณฑ์ที่ถือกันทั่วไปมาแต่โบราณว่า ผู้ที่ทำครอบจะต้องเป็นผู้รอบรู้ดีในนาฏศิลป์ทางโขน ควรเป็นศิลปินผู้ชายที่ได้รับการฝึกหัดและแสดงเป็นตัวพระ ฝีมือดีมีชื่อเสียง และเป็นผู้ที่ได้รับมอบพิธีไหว้ครูและทำครอบโดยตรงมาจากครูผู้ใหญ่ฝ่ายโขน คือต้องเป็นผู้ที่ได้รับประสิทธิประสาทสืบต่อมาจากครูเดิม

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2519,109)

2.8.3 นางสาววรรณ วิภาชนวิทยาสีทธิ

คุณครูสุวรรณเป็นครูสตรีรุ่นแรกชั้นเยี่ยมของเมืองไทย เป็นศิษย์รุ่นแรกและเพื่อนร่วมงานของมิสโคล์ ในการเสริมสร้างโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จนมีชื่อเสียงเด่นในวง

การศึกษา และต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย คุณครูสุวรรณมีความรู้ภาษาอังกฤษอย่างดีเลิศ ได้รับเชิญไปถวายอักษรภาษาอังกฤษแด่เจ้านาย ได้รับเกียรติให้ไปในงานรับเสด็จเจ้าต่างประเทศที่พระราชวังบางปะอินถึงสองคราว

(อภัย จันทวิมล, 2508: 7-8)

2.8.4 นายคล้าย พงศ์เวช

สายหยุด จำปาทอง (2529: 24) กล่าวว่า นายคล้ายเป็นบุคคลที่ได้รับความรักเคารพ ยกย่อง และเชื่อถือมาตลอด เพราะ คุณสมบัติที่ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า

1. เมื่อเป็นครู เป็นผู้ที่มีความรู้ สอนดี และปกครองดี
2. เมื่อเป็นผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้บริหารที่ใช้หลักความยุติธรรม เด็ดขาด และโอบอ้อมอารี
3. เมื่อเป็นผู้บริการสังคม เป็นทั้งผู้นำและผู้ให้ มีน้ำใจจริงและบริสุทธิ์
4. เมื่อเป็นนักพัฒนา เป็นผู้นำและผู้ตามโดยมิได้หวังลาภ ยศ เกียรติ และสิ่งตอบแทนใด ๆ
5. เมื่อเป็นนักกีฬา เป็นผู้มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ
6. เมื่อเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูงส่ง ปฏิบัติธรรมเป็นนิจและยึดวัดเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจของศิษย์และลูกหลาน

2.8.5 ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์

เป็นแบบฉบับของนักวิชาการ คือรู้จริงในสาขาวิชาที่สนใจเป็นอย่างยิ่ง กอปรด้วยคุณธรรมของครู คือสนใจ ใฝ่รู้ ศึกษาค้นคว้า และถ่ายทอดความรู้ความคิดตลอดจนประสบการณ์แก่ศิษย์ด้วยความเมตตาและเต็มใจ เป็นผู้มีระเบียบวินัยในชีวิต มีความเสมอต้นเสมอปลายในการทำงานและปฏิบัติราชการ โดยยึดหลักการอันชอบธรรมเป็นที่ตั้ง อุทิศตัวเพื่อสร้างสมทรัพย์ากรบุคคลอันมีค่าให้กับชาติบ้านเมืองมาโดยตลอด

(พงศอินทร์ สุขขจร, 2530: 85)

2.9. เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า ผู้นำสังคม ที่ทันสมัย

ในอดีตครูได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีการศึกษา ดังนั้นครูจึงมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดให้แก่ชุมชน และสังคม ครูในยุคก่อนได้แสดงความสามารถในการเป็นผู้นำทางความคิด มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีบทบาทในการประสานในชุมชน ครูไทยในอดีตได้มีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิด ทั้งในเรื่อง

การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาประเทศชาติ ตลอดจนการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ดังคำกล่าวที่ปรากฏในประวัติครูต่อไปนี้

2.9.1 นายโกมล คีมทอง

...ข้าพเจ้าจึงมีความคิดว่าจะมีการปลูกเร้าให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของครูอย่างแท้จริงกันเสียที ครูมิใช่ผู้ที่จะมีความคิดเชิงอื่น ๆ สักแต่จะทำสิ่งซ้ำ ๆ หรือเดินตามสังคัมไปถ่ายเดียวมิได้ หากควรเป็นผู้นำสังคัม และควรเป็นผู้นำทางความคิดอีกด้วย...

ข้าพเจ้าตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่าการเป็นครูนั้นมิใช่ของง่ายเลย มโนกรรม วาจากรรม และกายกรรม ข้าพเจ้าจะต้องฝึกฝนให้พร้อมและเหมาะสมตลอดระยะเวลาแรก ๆ นี้ข้าพเจ้ามั่นใจ เหมือนดังแม่ทัพผู้นำกองทัพเข้าสู่ยุทธภูมิ ความลำพองและอีโก้หย่อมมีมากที่สุดที่จะประมาณ แต่แล้วต่อไป และอีกต่อไปเล่า ความลำพองนี้จะมิกลายเป็นความทรวง ความยโสและลืมหิว เมื่อเข้าสอนลืมหิวเองว่าตัวเองรู้ เพราะการจัดเจนในการทำแต่เรื่องนี้ซ้ำซาก แต่ข้าพเจ้าหาว่าไม่ว่า ความรู้กับวิธีการถ่ายทอดนั้นเป็นคนละเรื่องกัน ทุกคนอาจมีความรู้อยู่เต็มทีเสมอกัน ถ้าไม่ตระเตรียมค้นคิดใฝ่หาเทคนิค การจะถ่ายทอดแล้ว การสอนก็เหมือนการท่องความรู้ให้นักเรียนฟัง...

(โกมล คีมทอง อ้างถึงใน สุมน อมรวิวัฒน์, 2515: 221-231)

2.9.2 หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

คุณมีความคิดเห็นก้าวหน้าทันสมัยอยู่เสมอ เล็งเห็นการณ์ไกล ท่านมีความเห็นว่า การที่โรงเรียนหนึ่ง ๆ จะเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านสถานที่ อุปกรณ์การสอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ นั้น จะอาศัยเพียงงบประมาณของกระทรวงหาเป็นการเพียงพอไม่... คุณมีความรักใคร่เอ็นดูครูนักเรียนโดยทั่วถึงสมน้ำสมเนื้อ ใครมีความทุกข์ร้อน ท่านเต็มใจช่วยเหลือ หากป่วยไข้ก็เอาใจใส่ ได้ตามเยียวยาและแนะนำให้ได้พักผ่อนเพียงพอจนกว่าจะหาย ทำให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชาเกิดความซาบซึ้งชื่นใจ อบอุ่น มีกำลังใจที่จะร่วมปฏิบัติงานกับท่านจนเต็มความสามารถ นอกจากเมตตาจิตดังกล่าวมานี้ คุณยังเล็งเห็นความลำบากแค้นของนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการดำรงชีวิตและในการรักษา แม้ภายหลังเมื่อคุณออกจากราชการไปแล้ว (บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2513: 102-103)

2.9.3 หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาช (ปราโมทย์ จันทวิมล)

...นายปราโมทย์ได้ช่วยข้าพเจ้ามากในหน้าที่ลูกเสือ ซึ่งข้าพเจ้ากำลังหวังจะจัดให้กว้างขวางขึ้นเป็นทำนอง วิชาศีลธรรมแต่ให้อบรมเข้าไปในนิสัยเด็กด้วยวิธีของลูกเสือ ซึ่งเห็นกันว่าเป็นทางเข้าฝังในนิสัยเด็กได้ง่ายกว่าที่จะมาพร่ำสอนกันในห้องเรียน ปราโมทย์เป็นคนเห็นการณ์ไกลได้ง่าย ไม่หวาดหวั่นเหมือนครูบางคนว่าเราเอาเรื่องที่จะสอนเป็นวิชาจริง ๆ ในห้องเรียนมาสอนกันนอกห้อง เมื่อข้าพเจ้าเห็นนิสัยเขาเป็นอย่างนี้ก็ได้ใช้เขากว้างขวางไปอีกหลายด้าน ลงท้ายเห็นว่าเป็นคนฉลาดมีไหวพริบดีมาก ทั้งเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตถูกใจข้าพเจ้ามาก (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อ้างถึงใน หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาช, 2517: 99)

2.9.4 ศาสตราจารย์พงศ์ศักดิ์ วรสุนทรโรสถ

นายธนู แสงวงศ์ศักดิ์ (2524,102) กล่าวว่า “ศาสตราจารย์พงศ์ศักดิ์ เป็นผู้นำเพื่อพัฒนาการอาชีวศึกษาของชาติจนเจริญก้าวหน้าเท่าเทียมอารยประเทศ เป็นผู้ติดต่อประสานงานกับกองทุนระหว่างประเทศดีเยี่ยม จนได้รับความร่วมมือในการพัฒนาอาชีวศึกษานานับประการ กิจการอาชีวศึกษาได้เจริญเติบโตขยายตัวเป็นสถาบันระดับกรมขึ้นอีกสามแห่ง “

2.9.5 นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราชู

คุณเฟื่องเป็นคนทำงานไว ละเอียดรอบคอบ ทำงานด้วยความคิดและปัญญาและทำด้วยความเข้มแข็ง...เป็นคนขยัน ไม่ชอบอยู่เฉย ๆ เขียนหนังสือไว้มากมาย ทั้งหนังสือเรียนระดับประถม บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักการศึกษ จิตวิทยา การสอน ฯลฯ ทั้งที่พูดทางวิทยุและลงพิมพ์ในหนังสือหรือวารสาร ความรู้ความสามารถของเธอเป็นที่ประจักษ์ในวงการศึกษ...เป็นคนมีความสนใจกว้างขวาง สามารถได้เถียง วิจารณ์ อภิปรายได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเรื่องการศึกษา เหตุการณ์บ้านเมือง วรรณกรรม นวนิยาย หรือบทละคร (ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู, 2516: 226-227)

2.9.6 นายอาคม สายาคม

ศิลปินผู้จะเป็นครูครอบศิลปะทางใจให้แก่ศิลปินทั้งหลาย ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการคือ ตนเองต้องเป็นศิลปินผู้มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ต้องเป็นศิลปินชาย ผู้มีความรู้เฟื่องการนาฏศิลป์ยอมรับนับถือ ต้องจำเพลง

หน้าพาทย์ได้ทุกเพลง มีจิตใจยึดมั่นในตำราที่ได้รับมอบมา ไม่เป็นผู้เสพสุราเป็นประจำ มีวาจาสุภาพเรียบร้อย มีสัจจะ มีความกตัญญูต่อครูอาจารย์ และได้รับมอบตำราให้ไว้ครูและทำครอบนาฏศิลป์จากครูผู้ใหญ่ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้ครูอาคมมีพร้อมทุกประการ และครูอาคมได้รับมอบตำราให้ไว้ครูสมุดช้อย ไม่ทำหน้าเนื้อ ตู้อ้อมเทวรูปพระประกรรม หน้าภรตฤาษี หน้าพระพิราพ หน้าเทริดของครูเกษ ซึ่งครูเกษได้มอบให้พระยานัฏกานูรักษ์ และได้ตกทอดมาถึงครูอาคมในปัจจุบัน... ครูอาคมนอกจากจะมีความสามารถในการแสดงแล้ว ครูอาคมยังได้ค้นคว้าคิดประดิษฐ์ท่ารำและเพลงหน้าพาทย์ เพื่อเพิ่มพูนศิลปการแสดงและดนตรีไทยให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น...

นายอาคมเป็นผู้มีอัจฉริยะในการเป็นครูอย่างแท้จริง เพราะได้เขียนตำราซึ่งอาจใช้เป็นคู่มือสอน มีคำอธิบายอย่างชัดเจน มีภาพประกอบ ตนเองก็สามารถสอนและสาธิตได้เป็นแบบอย่างด้วยในด้านความรู้ความเข้าใจในความหมายของ วัฒนธรรมไทย นายอาคมก็ได้บรรยายได้อย่างชัดเจน...

ผลงานที่กล่าวไว้นั้น นายอาคมได้กระทำไว้ในความวิริยะอันสูง เป็นแบบอย่างที่ดี ซึ่งครูทั้งหลายพึงจดจำไว้เป็นหลักประจำใจ หากประเมินคุณค่าด้านการศึกษาแล้ว พูดได้ว่า เต็มไปด้วยวิญญานของครูในด้านความคิดริเริ่มนั้นจะเห็นความสามารถคิดท่ารำที่สำคัญ ๆ ได้สำเร็จ เป็นคนมีความคิดก้าวหน้า ทันสมัย ประกอบด้วยคุณวุฒิและคุณธรรม ซึ่งจะหาทดแทนได้ไม่ถ้อยนัก งานทั้งหลายเกิดจากชีวิตจิตใจของนายอาคมโดยแท้ (ประสิทธิ์ สุณฑโรทก, 2527: 88-93)

2.9.7 นางลมุล ยมะคุปต์

ครูลมุล ได้คิดค้นประดิษฐ์ท่ารำและพ็อนต่างๆ มากมาย กล่าวคือ ทุกคราวที่นางลมุลจะคิดประดิษฐ์ท่ารำและพ็อนต่าง ๆ ขึ้นนั้น จะต้องฟังทำนองเพลงแต่ละเพลงก่อน แล้วจึงคิดจะสอดใส่ท่ารำให้เข้ากับทำนองเพลงนั้น ๆ จนปรากฏเป็นผลงานดังที่ศิษย์ได้เห็น ได้เรียน และได้รำกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

(ประเมษฐ์ บุญยะชัย และวิรัช ก่อสันติมุขัง, 2527: 56)

2.9.8 พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

สำหรับในเรื่องการเป็นผู้นำในสังคมทางด้านการศึกษานั้น กระทรวงธรรมการปรารถนาที่จะยกฐานะครู อาจารย์ และปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ข้าพเจ้าคงจะไม่ผิดเป็นแน่ถ้าจะกล่าวว่าความคิดนี้เกิดจากเสนาบดีกระทรวงธรรมการเอง... คือ

ให้เรียนอักษรศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์สองปี แล้วต่อด้วยวิชาครูอีกหนึ่งปี เริ่มงานตั้ง
แต่ พ.ศ.2471 และผลิต “ครูมัธยม” รุ่นแรกออกมาเมื่อสิ้นปี พ.ศ.2473 เราคงจะยัง
จำกันได้ว่าโรงเรียนต่าง ๆ ยินดีต้อนรับ “ป.ม. (จุฬา)” เพียงใด เรื่องนี้เป็นกรยก
ฐานะครู สร้างคุณภาพให้แก่การศึกษา ทั้งมีผลพลอยได้อีกหลายประการ...
ผลพลอยได้อีกอย่างหนึ่งคือ เมื่อเปิดรับนักเรียนเข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์เพื่อการเป็นครู นักเรียนสตรีก็เข้ากันมาก ความนิยมของนักเรียนสตรีที่
จะศึกษาต่อถึงชั้นอุดมศึกษาจึงได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายย่อม
ทราบอยู่แล้วว่า ประเทศในตะวันออกถูกหาว่าไม่ให้สิทธิแก่สตรีในการศึกษา จน
องค์การศึกษาสหประชาชาติตั้งข้อสังเกตไว้บ่อย ๆ การกระทำของกระทรวงธรรม
การในครั้งนั้นทำให้เราแก้ตัวได้ด้วยความภาคภูมิใจ

หลักการที่กระทรวงธรรมการยึดถือและทำสำเร็จในสมัยนั้นก็คือ วางมาตรฐาน
การเข้ามหาวิทยาลัยว่าจะต้องจบชั้นมัธยมปีที่ 8 เราให้ปริญญาแก่นิสิตเป็น
ครั้งแรก (ปีน มาลากุล, 2519: 26-27)

2.9.9 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

การตั้งสามัคยาจารย์สมาคม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ท่านเจ้าพระยาธรรม
ศักดิ์มนตรี เป็นผู้ริเริ่มและเป็นสมาชิกเลขที่ 1 เริ่มออกหนังสือวิทยาทานที่โรง
เรียนฝึกหัดอาจารย์ในครั้งกระโน้น แล้วภายหลังได้โอนมาเป็นของสามัคยา
จารย์สมาคมจัดทำต่อไป (ขุนวิรุฬห์จรรยา, 2501: 46)

จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าครูไทยในอดีตมีคุณลักษณะที่
สำคัญ คือ การเป็นผู้นำทางความคิด มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถมองเห็นภาพอนาคตได้ชัด
เจน และนำเสนอเป็นแนวทางที่ควรปฏิบัติในช่วงต่อๆมา และยังใช้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้

2.10 ให้ค่าของความเป็นครูเหนือสิ่งอื่นใด อาชีพครูต้องเทียมหน้าเทียมตา

ครูไทยในอดีตจะให้ความสำคัญกับอาชีพครูมาก ทั้งนี้ท่านได้ให้ค่าที่เท่าเทียมกับอาชีพ
อื่น ๆ เช่น แพทย์ดังที่กล่าวไว้ในประวัติครูดังนี้

2.10.1 พระวรวงศ์เธอ กรมมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

อาชีพครูจะต้องเทียบมว่าเทียบไหล่กับอาชีพอื่น ๆ เช่น แพทย์... คณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์จะต้องเตรียมนิสัยให้เป็นครู (ปิ่น มาลากุล, 2519: 26-27)

2.10.2 ขุนเชี่ยวชาญพยาการ (เชี่ยวชาญ พยาการ)

ขุนเชี่ยวชาญพยาการได้นำคณะครูอาจารย์เข้าสมาคมกับคณะข้าราชการ ทหารและ ข้าราชการพลเรือนทุกฝ่ายได้อย่างสนิทสนม เช่น เมื่อเลิกโรงเรียน แล้วก็ได้นำคณะครูไปสังสรรค์กัน ณ สโมสรข้าราชการพลเรือน ซึ่งที่สโมสรนี้จะมีทั้งข้าราชการทหารและพลเรือนมาพบปะกันอยู่เสมอ ทำให้คณะครูมีจิตใจ ร่าเริงเบิกบานและอาจหาญในที่ประชุม เทียมหน้าเทียมตาข้าราชการอื่น ๆ...

(สุเมธนา ไซติกธีระกุล, 2509: 117-122)

2.11 มีความมุ่งมั่น ทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ และอุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดย ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ

ความมุ่งมั่น ขยันและอุทิศเวลาเพื่อศิษย์ เป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับครู เพราะการที่ ครูมีความพยายามที่เรียกว่ากัดไม่ปล่อย พยายามค้นคว้าหาความรู้ หาวิธีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือประวัติครูต่อไปนี้

2.11.1 ขุนกลับเพ็ชรศึกษากร (แหวน กลับเพ็ชร)

ขุนกลับเพ็ชรศึกษากรสนใจค้นคว้าวิธีสอนเบื้องต้นอยู่เสมอ ท่านกล่าวว่า การสอนเบื้องต้นยากกว่าการสอนชั้นสูง ครูต้องหมั่นหาวิธีสอนให้เด็กสนใจให้มากที่สุด ท่านมักเตือนครูในโรงเรียนเสมอว่า ครูที่ดีต้องสละเวลาให้นักเรียนแม้แต่นอก เวลาเรียน ครูที่ดีต้องไม่นั่งสอนติดเก้าอี้ ไม่โกงเวลาของนักเรียน ต้องรักนักเรียน ทุกคนประดุจบุตรของตน ต้องรักอาชีพครูจริง ๆ และต้องชวนหาวิธีสอน ให้นักเรียนเข้าใจอยู่เสมอ (ประวิง กลับเพ็ชร, 2509: 8)

2.11.2 นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์

อาจารย์เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะพิเศษในการเป็นครูอย่างแท้จริง นอกจากจะเริ่ม ชีวิตความเป็นครูมาแต่ยังเยาว์แล้ว ในระหว่างที่เป็นครูได้อุทิศร่างกายและจิตใจ เพื่อลูกศิษย์โดยแท้ เป็นผู้มีความขยันอบรมสั่งสอนลูกศิษย์โดยไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

หน่วย เมื่อได้มีงานการหนักก็จะไปถึงคนแรก และอยู่จนกระทั่งคนสุดท้าย แม้เมื่ออยู่ในวัยชราแล้วก็ยังเดินแถวไปกับนักเรียน อุตุนทำงานอย่างเข้มแข็ง โดยมีได้พรำบ่น (สองสี ชุติวังศ์, 2506: 181)

2.11.3 นายไปล์ สมิตเมฆ

ครูไปล์ได้ใช้ชีวิตการเป็นครูอย่างแท้จริง โดยยึดหลักการเป็นครูที่ดีโดยเคร่งครัด มีอุดมคติในการทำงานสูง ปกครองเก่ง งานแข็ง ขยันในการตรวจงาน เมื่อเป็นครูประจำชั้น ท่านขยันหมั่นเพียร และจ้ำจี้จ้ำไชสอนศิษย์โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและมีไข้แต่จะให้วิชาความรู้แก่ศิษย์อย่างเต็มที่เท่านั้น ยังกวัดขັນในเรื่องความประพฤติและมารยาทของศิษย์ทุกคนอย่างจริงจัง ความเอาใจใส่ต่อศิษย์เช่นนี้ ปราบกฏผลว่านักเรียนได้ดีเป็นจำนวนมาก

ความเป็นครูของครูไปล์นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่เกิดมาเพื่อเป็นครูโดยแท้ซึ่งหาได้ไม่ง่ายนัก มีรัศมีครูที่ไม่ต้องปรุงแต่งด้วยตำรา และปริญญาบัตรเรียกร้องจากลูกศิษย์ได้ทั้งความรักและความยำเกรง ความรักของศิษย์เกิดจากการที่ ขยันสอน การอุทิศเวลาอันยาวนานให้แก่งาน และการปั้นคนของชาติให้เป็นพลเมืองดี ระหว่างที่เป็นครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรี ได้เอาใจใส่การบริหารงานโรงเรียน ได้ปรับปรุงโรงเรียนก้าวหน้าเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่มีนิสัยขยันขันแข็งและทำจริง (ไพโรจน์ เสดานนท์, 2521: 156-168)

2.11.4 หม่อมเจ้าหญิงจันทรนิภา เทวกุล

ท่านพยายามยกมาตรฐานการเรียนของสตรีให้สูงขึ้น...เป็นผู้มีน้ำพระทัยแข็งแกร่ง เมื่อตั้งพระทัยว่าจะทำสิ่งใดชอบด้วยเหตุผลแล้ว ท่านต้องพยายามฝ่าฟันอุปสรรคให้จนได้ เพราะความพยายามและตั้งพระทัยแน่วแน่ของท่าน นักเรียนหญิงรุ่นนั้นจึงเรียนจบหลักสูตรชั้นมัธยมบริบูรณ์ชาย และเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยในโอกาสต่อมา นับว่าเป็นการช่วยเร่งการศึกษาของสตรีให้ก้าวหน้าเร็วขึ้น (หม่อมเจ้าหญิงสมรศรีโสภณ เทวกุล, 2502: 130)

2.11.5 นายสรร อินทุเวศ

...เราพูดกันอยู่เสมอว่าเราจะหาครูอาจารย์ที่ดี เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ จริยวัตรของความเป็นครูอย่างแท้จริง เสมอเหมือนท่านอาจารย์ได้ยาก ท่านได้อุทิศ

เวลาเพื่อปฏิบัติหน้าที่ครูด้วยความเอาใจใส่และด้วยคุณธรรมแห่งความเป็นครูเสมอ
ต้นเสมอปลายตลอดมา...

(นายพนอม แก้วกำเนิด, อ้างถึงใน นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2527: 7)

...เมื่อท่านย้ายมาประจำที่วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ก็ชอบสอนนักเรียน
เป็นชีวิตจิตใจ ไม่ว่าจะเจ็บป่วยหรือเหน็ดเหนื่อยอย่างไร ท่านก็ไม่ยอมเลิกสอน แม้
เพื่อนฝูงและศิษย์จะขอร้องให้ท่านวางมือจากการสอนบ้าง ท่านก็ทำได้เพียงชั่วคราว
ชั่วคราว พอสุขภาพดีขึ้นอย่างเดิม ท่านก็สอนอย่างหนักอีกเช่นเคย บางครั้งถึงกับ
เป็นลมหน้าห้องเรียน นักเรียนก็ต้องพยามบาลกันไป พอฟื้นขึ้นมาท่านก็สอนต่อไป
จะหาใครที่ยอมอุทิศชีวิตเพื่อการสอนอย่างท่านก็คงจะยาก...

(นายจรรยา มิลินทร์, อ้างถึงใน นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2527: 7)

2.11.6 นายวิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา

บรรดาศิษย์ทั้งหลายก็กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ...ท่านเป็นนักการศึกษาชั้น
แนวหน้าผู้หนึ่ง ในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านเป็นนักการศึกษาที่นำภัยของ
สรรเสริญ เป็นผู้วางรากฐานประชาธิปไตยในโรงเรียน นอกจากนี้แล้ว ท่านยัง
เป็นนักเขียนตำราเกี่ยวกับการศึกษาชั้นมากมาย ซึ่งนับว่า ท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งวาง
รากฐานในการเขียนตำราให้แก่การศึกษาในปัจจุบันลูกศิษย์ของท่านหลาย
คนได้ดำเนินรอยตามท่าน

...ท่านมีคุณธรรมสูง มีใจโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บรรดาลูกศิษย์ลูกหา
เป็นคนเรียบร้อย ไม่ชอบพูดมาก แต่ถ้ามาพูดกับท่านด้วยเรื่องวิชาการแล้ว
ปรากฏว่าท่านสามารถพูดได้นาน ๆ และไม่ยอมให้ผู้ใดไปสนทนากับท่านต้อง
ผิดหวัง ไม่ว่าเรื่อง ไต ๆ ท่านมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติราชการและ
ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่... (มโน กฤษณจินดา, 2518: 99)

2.11.7 นายธรรมบุญ สิงคเสลิต

เป็นครูชั้นเยี่ยมคนหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
ซื่อสัตย์สุจริต เข้มแข็งอดทนโดยไม่ย่อท้อต่อความเหนื่อยยากส่วนตน และมุ่งต่อ

ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เป็นผู้ที่เอาใจใส่ในการฝึกอบรมนักเรียนให้เป็น พลเมืองดี เห็นคุณค่าและมีความรู้ในวิชาเกษตรกรรม เป็นครูใหญ่ที่ครูน้อยทุกคนเคารพนับถือ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติหน้าที่ราชการเป็นอันดี

(ยรรยง จรรย์ยานนท์, 522: 113)

2.11.8 หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

ท่านเป็นผู้มีน้ำใจครูอันงามตลอดกาล เป็นอาจารย์ตั้งแต่ต้นจนจบชีวิต ที่จำได้ฝังใจ ต้องทำทุกอย่างให้ได้ ไม่มีสิ่งใดที่จะทำไม่ได้ ทำไม่ได้ ทำใหม่ ๆ จนนั่งน้ำตาไหล แต่นั่นแหละครูที่หาไม่ได้ทุกอย่างต้องทำให้ได้ กับข้าวควรวาน ดอกไม้-สดแห้ง ผลไม้ใบตอง เย็บ ปัก ถัก ร้อย แม้มือครบครันแล้วไปกราบเยี่ยมเยียนจะได้รับการอบรมสั่งสอนแนะแนวชีวิตที่มีประโยชน์กลับไปทุกครั้ง ท่านจะหาอาหารแปลก ๆ ที่ทำขึ้นใหม่ ตลอดจนการฝีมือที่ทำใหม่ ๆ ขึ้นมาอีก สอนเพิ่มให้ รู้สึกว่าไม่มีสิ่งใดที่ท่านทำไม่ได้ท่านเป็นครูอยู่ตลอดอายุของท่าน สอนอยู่ตลอดชีวิตจริงๆ ทุกสิ่งทุกอย่างของท่านประณีต มีระเบียบ ประดิษฐ์ประดิษฐ์อย่างหาใครเหมือนยาก ไม่ว่าจะติดขัดอะไรท่านสามารถแก้ไขให้ได้ทุกอย่าง แม้แต่การศึกษาทางพระพุทธศาสนา ท่านยังให้คำแนะนำ..เด็กไทยต้องประณีต ใจเย็น มุ่งทำให้เรียบร้อย อร่อย ตั้งใจ เพียรทำให้เสร็จ ตั้งใจมุ่งมั่นแก้ไขให้ดีขึ้น อย่าเอาอย่างใครเขาออกมาเป็นดุ้น ๆ จงรู้จักประดิษฐ์ ประดิษฐ์ให้มีความคิด ความรู้ของตัวเอง จงเอาแต่เพียง ใช้ปัญญาของตนแก้ไขออกมาใหม่จนเป็นนิสัย ทำทุกครั้งต้องให้ดีขึ้นกว่าเดิม ถ้าดีแล้วก็จดเป็นตำราไว้เตือนความจำ

(บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2513: 120)

2.11.9 พระยาอนุমানราชชน (ยง อนุมานราชชน)

อาจารย์เจ้าคุณในทัศนะของลูกศิษย์ จึงเป็นบุคคลที่พวกเราเคารพรักและเทิดทูนด้วยตระหนักถึงความเชี่ยวชาญในด้านวิชาการ ความตั้งใจดีในการสั่งสอน อบรม และความเมตตาที่ท่านมีต่อพวกเรา วิธีการสอนก็ได้สอนเพราะหน้าที่ แต่สอนด้วยความตั้งใจดีและรักที่จะสอน เพื่ออบรมบุคคลที่เป็นทั้งลูกและศิษย์ โดยเหตุนี้ พวกเราจึงรักที่จะทักท้วงว่าท่านเป็นอาจารย์เจ้าคุณของพวกเรา

(สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2514: 51)

2.11.10 นางสาวทองเย็น เลขยานนท์

ในการสอนนักเรียน ครูคนหนึ่งต้องทำการสอนสัปดาห์ละไม่น้อยกว่า 27 ชั่วโมง วันหนึ่ง ๆ เกือบจะไม่มีชั่วโมงพัก ต้องตรวจงานกันจนเย็น มิฉะนั้นก็ต้องหอบงานไปทำที่บ้าน คุณครูทองเย็นไม่เคยบ่น หากมีครูรุ่นใหม่ ๆ เกิดบ่นขึ้นมาบ้าง ท่านก็ปลอบโยนว่าต้องอดทน...ต้องคิดว่าเราอุทิศเวลาเพื่อเป็นกุศลวิद्याทานก็แล้วกัน...

ครูทองเย็นเข้าห้องสอนตามเวลาตามตารางสอน ไม่ต้องคอยติดตามท่านไม่เคยออกนอกห้องสอนก่อนเวลาเลย นอกจากมีกิจธุระจำเป็นจริงๆก็จะบอกลาแจ้งเหตุผลให้นักเรียนทราบ ...นักเรียนคนใดเรียนอ่อน ท่านจะสอนให้เป็นพิเศษ ทั้งในและนอกเวลาเรียน ...คุณครูทองเย็นมีชั้นหนึ่งในหน้าที่ เมื่อมอบหมายกิจการงานให้ทำแล้วไม่ต้องคอยติดตาม ทั้งงานพิเศษและงานประจำ ท่านทำเสร็จเรียบร้อยดีเยี่ยม ด้วยความตั้งใจและพอใจ ไม่แสดงความเหน็ดเหนื่อยให้ผู้บังคับบัญชาต้องกังวลใจ(ยุพิน กุสุมาระทัต, 2519:140-141)

2.11.11 ศาสตราจารย์พงศ์ศักดิ์ วรสุนทรโรสถ

นายพงศ์ศักดิ์ อุทิศชีวิตเป็นครูช่างมาตั้งแต่ พ.ศ.2487 โดยเริ่มเป็นอาจารย์ตรีที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่นั่นมาก็ไม่เคยหยุดสอนเลย แม้ในขณะที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมอาชีวศึกษาและอธิการบดีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ก็ยังปลีกเวลาไปสอนวิศวกรรมยานยนต์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต (ธนู แสงศักดิ์, 2524: 98)

12. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความได้รู้ดี

ภารกิจหลักของครูคือการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดกับศิษย์ ให้ศิษย์ได้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านวิชาการ คุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้นครูที่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับศิษย์เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ครูไทยในอดีตมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ด้วยวิธีการที่หลากหลาย จนศิษย์เกิดการเรียนรู้และพัฒนาติดตัวตลอดไป ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือประวัติครูต่อไปนี้

2.12.1 ขุนจงจัดนิสสัย (สนิท ศตะกูรมะ)

ครูความรู้ดีพอหาได้ แต่ครูที่สอนดีนั้นหาได้ยาก ขุนจงฯ ความรู้ดี สอนก็เก่ง ข้ายังเล่นกีฬาก็ได้ แสดงละครก็ได้รับความนิยมชมชื่นจากผู้ชมเป็นอันมากดังนั้น

ขุนจงจัดนิสัยจึงเป็น ที่รักใคร่ของเพื่อนครูและนักเรียนทั่วไปทั้งโรงเรียน ไม่มีใครอยากให้ออกจากไปอยู่ที่อื่น

(หลวงสำเร็จวรรณกิจ, อ้างถึงในผาณิต ศตะกูรมะ, 2513:194)

ขุนจงจัดนิสัยเป็นครูที่มีเทคนิคในการสอนดีมาก นักเรียนที่เรียนกับขุนจงจัดนิสัยแล้วสนุกสนานไม่มีเบื่อ ในช่วงโมงของขุนจงฯแล้วแทนที่นักเรียนจะนั่งพับหลังหรือหลีกเลียงการเรียนตามนิสัยของนักเรียนวัยรุ่นบางคน กลับชอบเรียนในวิชาภาษาไทยของขุนจงฯมากกว่าวิชาอื่น ขุนจงฯมีความรู้กว้างขวาง สอนก็เข้าใจง่ายเข้าถึงจิตใจนักเรียนทุกคน ขุนจงฯเป็นผู้มีอัธยาศัยอันดี ปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นที่รักใคร่ของนักเรียนและมิตรสหายทั่วไปและทั้งเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาเป็นอย่างมาก

(ผาณิต ศตะกูรมะ, 2513: 196)

2.12.2 นายเล็ก สมุทพรประภูติ

ครูเหล่านี้สอนได้ดีเยี่ยม ถ่ายทอดความรู้ได้ดีโดยเฉพาะครูเล็ก เป็นครูจนวาระสุดท้ายเข้าพเจ้าขอชมครูเล็กอย่างแท้จริง คือ มีความรู้ดี เฉพาะวิชาคำนวณสอนเป็นภาษาต่างประเทศได้ดีเยี่ยม ความประพฤติดี ไม่ชอบการพนัน อบายมุขไม่แตะต้อ เป็นครูยิ้มแย้มแจ่มใส รักศิษย์ เมื่อรู้ว่าศิษย์ตกทุกข์ได้ยากก็ช่วยเหลือ รักครอบครัว รักลูก มีจิตวิทยาสูง ใคร ๆ ก็นับถือรักใคร่ครูทั้งนั้น

คุณธรรม

(สุรเลิศ สมุทพรประภูติ, 2513: 254)

2.12.3 หลวงวิลาศวงงาม (หว่า อินทนนท์)

หลวงวิลาศวงงามเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญในวิชานาฏศิลป์ ประเภทโขนเป็นอย่างดี ได้ฝึกสอนศิษยานุศิษย์จนเป็นนักรำที่มีชื่อเสียง ไว้มากมาย...มีความตั้งใจดีต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างยิ่ง...

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2519: 104,108)

2.12.4 พระยาบรมบาทบำรุง (พิณ ศรีวรรณนะ)

พระยาบรมบาทบำรุงเป็นทั้งผู้ชำนาญการศึกษา (Educationist) และครูโรงเรียน (School-master) มีกมลเมตตาในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียน ท่านเคย

กล่าวบ่อย ๆ ว่า การที่ครูจะสอนให้ได้ผลดีนั้นจะต้องยึดหลักว่า “สอนให้ทำ นำให้คิด” มีใช้แต่เพียง “สอนให้จำ นำให้ฟัง”

(พระประทัตสุนทรสาร, 2503: 137-138)

2.13 คุณเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง

ครูไทยในอดีตจะเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง มองว่าศิษย์เหมือนกับเป็นลูกเป็นหลาน ดังนั้นครูกับศิษย์จึงผูกพันกันแน่นแฟ้น ส่งผลถึงการพัฒนาระบบการเรียนรู้อย่างดี ดังข้อความที่ปรากฏในหนังสือประวัติครูต่อไปนี้

2.13.1 นายสรร อินทุเวศ

ท่านอาจารย์สรร อินทุเวศ ได้รับยกย่องในหมู่ศิษย์และบุคคลทั่วไปว่าเป็นปูชนียบุคคลที่แท้จริง ท่านเป็นครูผู้สร้างครู บรรดาผู้เคยเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ระหว่างที่ท่านอาจารย์สรรเป็นอาจารย์ผู้ปกครองอยู่ จะไม่มีวันลืมเลือนถึงความเมตตากรุณา เอาใจใส่ต่อศิษย์ของท่านยิ่งกว่าพ่อแม่ผู้ปกครองเอาใจใส่ต่อบุตรเสียอีก ท่านได้สร้างครูที่ดีเด่นไว้มากมาย

(จรรยา มิลินทร์ อ้างถึงใน นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2537: 5)

2.13.2 พระวิธานดรุณกิจ (กิม อิงคะวณิช)

...รับราชการด้วยความวิริยะแรงกล้า มีความรู้ความสามารถดี รักความยุติธรรม มั่นอยู่ในศีลธรรม ซื่อสัตย์สุจริต โอบอ้อมอารี เผื่อแผ่ มีความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณอย่างแน่นแฟ้น สุภาพอ่อนน้อมแก่เพื่อข้าราชการและชนทุกชั้น ไม่เคยกล่าวคำหยาบหรือด่าว่าผู้ใดเลย โกรธหรือไม่พอใจก็ไม่แสดงกริยาวาจาหยาบคาย เป็นที่รักใคร่ของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และบรรดาสานุศิษย์ มีศิษย์ของคุณพ่อผู้หนึ่งได้กล่าวถึงสมัยคุณพ่อเป็นครูอยู่โรงเรียนวัดสังกระจาย ว่าคุณพ่อบางครั้งกับศิษย์เหมือนบิดากับบุตร มีเมตตาใจดี ไม่ดุ สอนศิษย์ด้วยใจรัก และเอาใจใส่ในการสอนเป็นอย่างดี

(ทองหยาด อิงคะวณิช, 2506: 66)

2.13.3 นายสุบิน พิมพ์ะจันทร์

ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่ทำตนดุจบิดาปกครองบุตร ให้ความรัก ความเมตตา และแนวทางที่ถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ และการดำเนินชีวิต แต่สำหรับท่านอาจารย์สุบินท่านเป็นทั้งนาย ทั้งพี่ ทั้งเพื่อน และเป็นเสมือนพ่อผู้กังวลในทุกข์สุขของลูก เป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเคารพบูชามากที่สุดผู้หนึ่งในชีวิตของข้าพเจ้า... ข้าพเจ้ารักและบูชาน้ำใจของท่าน ท่านเป็นคนตรง รักลูกศิษย์ รักพวกพ้อง เป็นผู้ที่ไม่ได้ไปด้วยน้ำใจที่จะช่วยเหลือทุกคนที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น คุณสมบัติอันเป็นนิสัยประจำตัวของท่านนี้ ยากที่จะหาบุคคลอื่นมาเสมอเหมือนได้

(เชื้อ สนั่นเมือง, 2519: 132)

2.13.4 พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เคยพูดถึงความเป็นครูของตนไว้ว่า “ผมชอบเป็นครูครับและเมื่อเป็นครูแล้วก็เข้ากับลูกศิษย์ได้ดีที่สุด ลูกศิษย์ลูกหารักมาก ใครเคยเป็นลูกศิษย์ผมผมก็มีความรู้สึกต่อเขาเหมือนกับว่าเขาเป็นลูกเป็นหลานหรือญาติสนิท เขาได้ดีก็ดีใจด้วย ดีใจจริง ๆ เขาได้ชั่วหรือประสบเคราะห์กรรมผมก็เดือดร้อน บางครั้งก็เดือดร้อนจนกินไป เดือดร้อนมากกว่าเจ้าตัวเสียอีก” (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2540: 100)

2.13.5 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

ท่านเป็นผู้ใหญ่ขนาดผู้บัญชาการโรงเรียน แต่กระทำตนเป็นครูแท้หรือวางตนอย่างบิดากับบุตรปกครองนักเรียนอย่างผู้ใหญ่ จะว่ากล่าวตักเตือนก็ใช้การพูดอย่างอ่อนหวาน ใช้นิยายเป็นเครื่องประจบสมกับที่จะกล่าวว่า “บัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น” ลดตัวลงมาปะปนกับนักเรียน ดูแลทุกข์สุขของนักเรียนเยี่ยงบิดามารดาที่รักบุตรทั้งหลาย (ขุนวิรุฬห์จรรยา, 2501: 47)

2.13.6 หลวงชาญพิทยกิจ (เหมียน บุรณบุญย์)

บรรดาลูกศิษย์ลูกหามากมาย ทุกคนต่างเคารพบูชาท่าน เพราะท่านวางตัวเป็นครูที่แท้จริง ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ในอันที่จะอบรมสั่งสอนเด็ก ท่านยึดมั่นอยู่ในพรหมวิชา 4 มีใจโอบอ้อมอารีแก่ทุกคนไม่เลือกหน้า ปราศจากอคติทั้งมวล ใครดีท่านก็มุ่งส่งเสริม ใครไม่ดีท่านก็พร่ำอบรมตักเตือน ท่านปกครองคณะครู

ความสามารถในการจัดการกับปัญหาให้ลุล่วงไปได้จะทำให้การบริหารงานโรงเรียนตลอดจนการจัดกระบวนการเรียนการสอน สามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ครูไทยในสมัยก่อนเป็นนักพัฒนาและมีความสามารถแก้ปัญหาที่สำคัญของสังคมได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูที่สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี ดังนี้

2.15.1 พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาทพิชย์)

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ เป็นนักคิด กล่าวคือ ใน พ.ศ.2459 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา ใน พ.ศ.2464 นั้น ได้คิดถึงปัญหาสำคัญของชาติอยู่ข้อหนึ่ง คือ เมื่อประกาศบังคับให้เด็กทั่วประเทศเรียนหนังสือแล้ว เด็กจะมีทิ้งไร้อื่นๆ ซึ่งเป็นอาชีพเดิมของพ่อแม่และบรรพบุรุษมาทำราชการเสียหมดหรือ เพราะโรคอยากรับราชการได้แพร่หลายและระบาดไปทั่วเมืองไทยอยู่แล้ว จะมีทางแก้ปัญหาข้อนี้ได้อย่างไร เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้นำปัญหาอันนี้ปรึกษาพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ ซึ่งขณะนี้เป็นอาจารย์อยู่ในโรงเรียนข้าราชการพลเรือนหลวง ซึ่งต่อมาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้เสนอความคิดว่าวิธีที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว จะทำได้ด้วยการสั่งสอนและฝึกหัดอบรมให้นักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนประชาบาลทั่วประเทศ รักการทำงานด้วยมือและมีนิสัยขยันในงานกสิกรรม ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่แก้ไขให้ดีขึ้นด้วยการใช้วิทยาศาสตร์ทางเกษตรเข้ามาช่วยทำให้เกิดผลดีกว่าเดิม เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเห็นดีด้วยกับความคิดนั้น แต่เกิดมีปัญหามาใหม่ขึ้นมาว่าจะทำดังกล่าวดังกล่าวได้อย่างไร เพราะครูในเมืองไทยสมัยนั้นเป็นแต่เพียงครูสอนวิชาสามัญ จะเอาเปิดไปชั้นประถมไถ่จะทำได้หรือ พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ก็เรียนแก้ปัญหาว่า จะทำได้ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม (ป.ป.ก.) ขึ้น โดยนอกจากเรียนภาษาไทย วิชาครู คำนวณ และการฝึกหัดสอนแบบโรงเรียนฝึกหัดครูประถม (ป.ป.) ของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์แล้ว ก็ให้เรียนวิชาเกษตรและฝึกหัดทำการกสิกรรม หรือฝึกหัดงานกลางแจ้งให้ชำนาญด้วย เมื่อสอบไล่ได้ออกไป ก็ส่งไปเป็นครูน้อย ครูใหญ่ตามโรงเรียนประชาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากสอนวิชาครูประถมกสิกรรม พวกนี้ก็มักจะช่วยสอนให้เด็กมีความรู้ทางกสิกรรมแผนใหม่ และอบรมให้มีนิสัยขยันรักงานเกษตร โดยสอนวิชาและศิลปะในการทำสวนในโรงเรียนก่อน เพื่อต่อไปจะได้ขยาย

ไปทำสวนเองบ้าง แล้วขยายต่อไปเป็นสมาคมยุวกสิกรทั่วประเทศ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็เห็นด้วยกับความคิดนี้ จึงได้ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นที่บริเวณหอวัง คือสนามกีฬาแห่งชาติเดี๋ยวนี้

(สุวรรณวาจกกสิกิจ, 2503: 108-109)

2.15.2 พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

ประการแรก เมื่อมีการฝึกหัดครูชั้นสูงเช่นนี้ ก็ต้องมีโรงเรียนสำหรับฝึกหัด ทำนองเดียวกับคณะแพทยศาสตร์ต้องมีโรงพยาบาล กระทรวงธรรมการจึงได้โอนโรงเรียนประถมวัดหัวลำโพงให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2473 นั้น และเปลี่ยนชื่อเรียกว่า “โรงเรียนมัธยมหอวัง” เท่านั้นดูไม่น่าตื่นเต้นอย่างไร แต่ข้าพเจ้าใคร่จะบอกว่า นี่แหละคือโรงเรียนสาธิตแห่งแรกในบ้านเมืองเรา โดยที่มิได้ใช้คำว่า สาธิต (ปิ่น มาลากุล, 2519: 26-27)

2.15.3 หลวงวิลาศวงศ์งาม (หว่า อินทรนัญ)

ได้มีส่วนร่วมแรงร่วมใจฟื้นฟูศิลปะประเภทนี้อย่างไม่เห็นแก่ความสุขส่วนตัวแม้แต่น้อย มีส่วนทำให้โขนละครฟื้นตัวขึ้นมาได้จนกลายเป็นที่นิยมชมชอบของคนไทยทั่วไป (พงศอินทร์ สุขขจร, 2519: 104,108)

2.15.4 หลวงสิกขกิจบริหาร

ในการขยายและการพัฒนา การศึกษา...ปัญหาที่ยากยิ่งกว่าการขยายปริมาณโรงเรียน ซึ่งหลวงสิกขกิจบริหารสามารถแก้ไขสำเร็จ อย่างงดงาม ก็คือ ปัญหาบุคลากร อันจะเรียกร้องให้กระทรวงส่งครูมาให้นั้นยอมไม่สำเร็จแน่ เพราะโรงเรียนฝึกหัดครูผลิตครูได้น้อย และไม่มีครูคนใดสมัครใจไปหัวเมืองด้วย ฉะนั้นหลวงสิกขกิจบริหารจึงต้องหาวิธีผลิตครูขึ้นเอง โดยการพัฒนาวัดฤทธิบาทที่มีอยู่แล้ว ให้ใช้ประโยชน์ได้ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ

หลวงสิกขกิจบริหารได้แก้ปัญหามูลค่าครู ด้วย 3 วิธีคือ

1. ขอความร่วมมือจากบรรพชิตผู้มีความรู้ คือ ขอให้เป็นครูในโรงเรียนที่เปิดขยายใหม่พระภิกษุรูปใดสมัครใจลาสิกขามาเป็นครูก็อนุเคราะห์จัดหาครีกริยาให้ด้วย

2. ขอความร่วมมือจากคฤหัสถ์ผู้ศรัทธาจะเป็นครู บางคนเคยเป็นครู แต่ลาออกไปเพราะถูกทอดทิ้ง หรือเงินเดือนต่ำเกินไป ครูประเภทนี้ หลวงสิกขกิจบริหารนำมาอบรมเสียก่อน แล้วจึงให้เป็นครูต่อไป เช่น ครูนาก ครูเลื่อน เป็นต้น

3. ส่งคนหนุ่มไปศึกษา สำหรับเด็กหนุ่มที่เรียนหนังสือดี มีสติปัญญา และบุคลิกภาพดีก็จัดส่งไปเรียนวิชาครู ก่อนจะส่งก็นำตัวมาอบรมสั่งสอนอยู่ที่บ้านจนแน่ใจแล้วว่า จะเป็นครูที่ดีได้ (ศรีพิพ มินะกนิษฐ, 2513: 165-166)

2.15.5 นายเสนห์ หลักคำ

คุณครูเสนห์ได้มีดำริในการพัฒนาหมู่บ้านเสียใหม่ให้ให้หายความขัดแย้งอึดอัดแอ โดยขอร้องให้ผู้มีที่ดินมากช่วยกันเสียสละ ถ้าที่ดินถูกถนนตัดผ่านก็ให้เสียสละให้เปล่าโดยไม่คิดมูลค่า คุณครูเสนห์เป็นกำลังสำคัญโดยที่ตอนกลางวันสอนเด็ก ตอนกลางคืนออกไปสนทนาปราศรัยกับชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน โน้มนำจิตใจชาวบ้านให้ยินดีพร้อมเพรียงกัน การจัดสรรสำเร็จเป็นหมู่บ้านแรกที่อยู่ริมทางหลวงแผ่นดิน (ทองดี บุญประสิทธิ์, 2522: 197)

2.16 มีความสามารถในการบริหารและการปกครองคน

ในอดีตที่ผ่านมาครูไทยได้ทำหน้าที่สลัไปมาระหว่างการเป็นครูผู้สอนและผู้บริหาร ครูไทยในยุคที่ผ่านมาเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารและการปกครองคนเป็นอย่างดี ทำให้การศึกษาไทยก้าวหน้าและพัฒนามากขึ้น ดังคำกล่าวที่ปรากฏในหนังสือประวัติครูดังนี้

2.16.1 หม่อมหลวงประชุมพร ไกรฤกษ์

ในหน้าที่การงาน ม.ล.ประชุมพร เป็นผู้ที่ทำงานมากผู้หนึ่ง ได้ทำงานด้วยความเสียสละอดทนโดยปราศจากการทอดยอใดๆเลยตลอดมาปรากฏแก่ทางราชการว่า เป็นอาจารย์ใหญ่สตรีที่เพียบพร้อมด้วยคุณวุฒิและความปรีชาสามารถในการปกครองผู้หนึ่ง ประกอบด้วยความเที่ยงธรรมกล้าหาญและเด็ดขาด ไม่หวั่นเกรงต่อผู้ใดเมื่อเห็นว่าสิ่งที่ได้ปฏิบัติไปนั้นเป็นการถูกต้องแล้ว ความโอบอ้อมอารี ความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อผู้น้อย ให้ความสนับสุนนและความไว้วางใจ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ยังให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารู้สึกอบอุ่นและระลึกถึงอยู่เสมอมา เนื่องจากคุณงามความดีเป็นที่ปรากฏ (อรประจิต ไกรฤกษ์, 2506: 206)

2.16.2 หม่อมเจ้าหญิงวงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล

ทรงใช้วิธีปกครองอย่างอ่อนโยน นุ่มนวล

(हररररर บัณชิตยั, 2513: 187-188)

2.16.3 พระยาศึกษาสมบูรณั (หม่อมหลวงแหยม อินทรารงกูร)

ท่านเป็นผู้มีจิตเมตตากรุณาโอบอ้อมอารีต่อลูกน้อง เป็นอย่างดี ใครทำดีก็สนับสนุนยกย่อง ใครทำผิดก็ตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนไม่เกรี้ยวกราดเกินควร เวลาเลิกทำงานแล้วบางครั้งก็ไปเที่ยวสนุกกับลูกน้อง ไม่ถือเนื้อถือตัว ถือเสมือนเป็นเพื่อนข้าราชการด้วยกัน ไม่ถือตัวว่าเป็นผู้บังคับบัญชาเลย วางตนได้เหมาะสมในเวลาราชการอย่างหนึ่งและเวลานอกราชการอีกอย่างหนึ่ง ไม่เอามาปะปนกัน งานเป็นงาน เล่นเป็นเล่น (ญาณ อินทรารงกูร ณ อยุธยา, 2502: 86-87)

2.16.4 นายมนู นาคามดี

นอกจากทำหน้าที่ครูใหญ่แล้ว ครูหนุยังช่วยสอนภาษาอังกฤษ การจัดการสอนสมัยนั้นใช้แบบครูประจำชั้น คือครูประจำชั้นสอนทุกวิชาในชั้นของตน ครูหนุช่วยสอนในวิชาที่ครูประจำชั้นไม่ถนัด ยิ่งกว่านั้น นอกเวลายังต้องช่วยกวดวิชาภาษาอังกฤษให้แก่ครูประจำชั้นอีกด้วย เพราะครูหนุเคยเรียนภาษาอังกฤษพิเศษที่โรงเรียนสวนกุหลาบเวลาค่ำ เมื่อครั้งที่เป็นครูวัดมหาธาตุ

(นงไฉน นาคามดี, 2521: 63-64)

2.16.5 นายสุรินทร์ สรศิริ

คุณสุรินทร์เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีประสบการณ์และความสามารถในการบริหาร และการปกครองมาก มีความขยันขันแข็งและเสียสละเพื่องาน มีวิธีปกครองคนที่นุ่มนวล ไม่หักหาญแต่เข้มแข็ง เด็ดขาด คอยเอาใจใส่ดูแลและสนับสนุนให้กำลังใจผู้ใต้บังคับบัญชาในการทำงานอย่างสม่าเสมอ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาจึงรักและตั้งใจทำงานด้วยความเสียสละ... คุณสุรินทร์เป็นผู้บริหารที่ผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งรักและเกรง เพราะคุณสุรินทร์เป็นคนตรง มีวิธีติดตามงานและปรามมิให้คนทำผิดได้อย่างละมุนละม่อม

(นายบุญถิ่น อัฒถากร อ้างถึงใน มัลลิกา พงศ์ปริตร, 2530: 62-63)

วิธีติดตามผลงานท่านก็ทำงานๆ คือถามผู้รับผิดชอบงานนั้นเป็นระยะๆ ถ้าเห็นว่างานช้า ท่านก็เร่งทำให้เร็วๆ ถ้าเห็นว่างานบกพร่องท่านก็ตักเตือนให้แก้ไข ถ้าเห็นว่าผู้รับผิดชอบต้องงานยังขาดความสามารถบางประการ ท่านก็หาคนไปช่วย ข้อสำคัญคือ ท่านไม่ช่วยด้วยตนเอง และท่านไม่แย่งงานของผู้อยู่ได้บังคับบัญชามาทำ ท่านสอนงานให้แล้วมอบหมายให้เขาทำ ติดตามผลงานของเขาจนเสร็จเรียบร้อย

(ก่อ สวัสดิภาพนิชย์ อ่างถึงใน มัลลิกา พงศ์ปริตร, 2530: 62-63)

2.16.6 หลวงชาฎพิทยกิจ (เหมียน บูรณบุญญ์)

เป็นครูผู้มีหลักการสอนและการปกครองนักเรียนของท่านเป็นอย่างดี เพราะถ้าครูจะสอนนักเรียนแบบแจวเรือส่งนักเรียนให้ถึงฝั่ง ไปวันหนึ่งๆ พอสิ้นปีหนึ่งๆ ก็ส่งนักเรียนเลื่อนชั้นขึ้นไปก็ยอมทำได้ เป็นการสอนเพื่อให้นักเรียนสอบไล่ได้เท่านั้น

หลวงชาฎพิทยกิจเป็นคนทำงานจริง ชื่อสัตย์ สุจริต ชอบพูดตรงไปตรงมา ใครผิดก็ตักเตือนแนะนำสั่งสอน ใครทำดีก็ได้รับคำยกย่องชมเชย ไม่ชอบคนประจบสอพลอ ไม่เป็นคนหูเบา ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ยกย่องผู้อยู่ได้บังคับบัญชา ยอมเป็นผู้รับผิดชอบแต่ผู้เดียว รักและนับถือผู้อยู่ได้บังคับบัญชาเสมือนญาติพี่น้องกัน มีภาระงานอะไรก็ช่วยกัน เพียบพร้อมด้วยพรหมวิหารธรรม ครูคนใดซึ่งบางโรงเรียนไม่พึงปรารถนา เมื่อถูกย้ายไปอยู่โรงเรียนวัดราชาธิวาสแล้ว ครูคนนั้นก็กลับกลายเป็นครูดี มีความเคารพนับถือยำเกรง ทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ครูประเภทนี้ ถ้าเกิดขึ้นที่โรงเรียนใดก็มักจะถูกส่งไปอยู่กับหลวงชาฎพิทยกิจที่โรงเรียนวัดราชาธิวาส เพราะสามารถปกครองครูให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบฉันญาติพี่น้อง มีความเหมาะสมเป็นหัวหน้าของหมู่คณะ และสมควรเป็นตัวอย่างอันดีแก่ชนชั้นผู้นำของหมู่คณะ (บุญยัง ทรวดทรง, 2513: 129-135)

2.16.7 นายบูรินทร์ สิมพะลิก

ชีวิตการเป็นครูของครูบาบุญแม้ว่าจะเพียงสิบกว่าปีเท่านั้นก็ตาม แต่ปรากฏว่าเป็นครูที่ดีทั้งทางด้านวิชาการและด้านการปกครองคนหนึ่ง สามารถสอนศิษย์ให้เลื่อนชั้นไปเรียนห้องคงได้ปีละมากๆ เพราะความขยันขันแข็งและเข้มงวดกวดขันในการ

ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการให้แก่ศิษย์ โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย จึงเป็นที่เคารพ
รักของลูกศิษย์ลูกหาเป็นอันมาก (พงศอินทร์ ศุขขจร, 2512: 86)

2.16.8 พระพิพิธวิทยาสัณห์ (ฉาย โหตระไวศยะ)

พระพิพิธวิทยาสัณห์เป็นผู้มีความสามารถในการดัดนิสัยครูผู้เกรไต่อย่างดี
วิเศษ ฉะนั้นเมื่อมีเรื่องราวอะไรเกิดขึ้นในสังกัดแขวงธนบุรีเหนือ ทางการจึงมัก
จะส่งเรื่องมายังท่าน และก็น่าประหลาดที่ว่า พวกที่ถูกส่งตัวมาในกรณีเช่นนั้น
มักจะพากันมาเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่าน ยิ่งได้คุ้นเคยกันใกล้ชิดกันมากเข้า ก็ยิ่ง
ตั้งหน้าตั้งตาทำงานทำงานให้ท่าน และประพฤติปฏิบัติจนเป็นที่เรียบร้อยแทบ
ทุกคน แม้นักเรียนที่หัวใหม่มาจากเมืองนอก อย่างที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ว่า “เป็นใช้ดบ้านำบัดสี” อยู่กับใครเขาไม่
ได้แล้ว ท่านก็เหนียวรั้งไว้อยู่ ไม่เลยเตลิด “นอกคอก” หรือเข้าป่าเข้าดงไป ด้วย
เหตุผลข้อนี้เอง ท่านจึงได้รับความยกย่องนับถือว่าเป็นครูแท้คนหนึ่งของลูกศิษย์
บรรดามีอยู่ในสังกัดแขวงธนบุรีเหนือ (เรื่องอุไร กุศลลาสัย, 2506: 108)

2.16.9 นายเสน่ห์ หลักคำ

ครูใหญ่เสน่ห์มิได้ทำงานขยันอยู่แต่ผู้เดียว ท่านยังมีความสามารถที่จะชักชวน
แนะนำครูทุกคนในโรงเรียนให้ช่วยกันทำงานนี้ด้วย ผมเคยเข้าไปนั่งร่วมประชุม
กับคณะกรรมการของโรงเรียนนี้ คุณครูเสน่ห์ชอบใช้วิธีประชุมแบบกันเองมักเริ่มต้น
จากการเล่าหลักการให้เพื่อนครูฟังก่อน แล้วก็เปิดโอกาสให้ครูทุกคนออกความ
คิดเห็นว่าจะทำอะไรกันดี คุณครูทุกคน รัก เคารพ และอยากร่วมงานกับคุณครู
ใหญ่เสน่ห์ นอกจากท่านเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานโดยลงมือ
ด้วยตนเองแล้วคุณครูใหญ่ท่านนี้ยังมีศิลปะและเสน่ห์(สมชื่อ) ในตนเองที่จะนำ
และชักชวนเพื่อนร่วมงานอื่นๆ แม้ก้านั้นผู้ใหญ่บ้านก็มาช่วยกันทำงานตามที่ได้
ปรึกษาตกลงกันไว้แล้วด้วย จึงไม่ต้องสงสัยว่าโรงเรียนวัดบ้านแหมในเวลานั้นได้
รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาขึ้นในแทบทุกๆ ด้าน อีกเรื่องหนึ่งที่เมื่อพูดถึง
คุณครูใหญ่เสน่ห์แล้ว ผมอดกล่าวถึงมิได้ก็คือ คุณครูใหญ่เสน่ห์มีความตั้งใจ
มานะพยายามปรับปรุงตนเองอยู่เสมอทางวิชาการ ถ้ามีผู้รู้มาพูดให้ฟังท่านจะ
ตั้งใจสนใจจริง อ่านหนังสือประกอบ ...อาจารย์เสน่ห์ก็เริ่มสนใจภาษาอังกฤษ
หัดพูด หัดอ่าน และกล้าที่จะพูดกับชาวต่างประเทศได้ ผมรัก นับถือ เคารพและ

ชื่นชมคุณครูใหญ่เสน่ห์ก็เพราะคุณสมบัติพร้อมด้วยประการต่างๆ สมเป็นครูใหญ่ที่ดี กล่าวได้ว่า ผู้ร่วมงานกับคุณครูใหญ่เสน่ห์จะสบายใจ สนุกสนานกับการทำงาน เห็นงานเจริญก้าวหน้า และภาคภูมิใจในผลงานร่วมกัน

(ทองดี บุญประสิทธิ์, 2522: 195)

2.16.10 ขุนจางัดนิสสัย (สนิท สตะกูรมะ)

ขุนจางัดนิสสัยเป็นคนตรง ผู้อยู่ได้บังคับบัญชาทำชอบก็ชมเชย และมีผลตอบแทน ผู้ใดผิดก็ตำหนิแต่ไม่ถึงกับลงโทษให้เสียประวัติ จึงทำให้เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นอย่างดีตลอดจนการงานก็ได้ปฏิบัติสำเร็จไปด้วยความเรียบร้อย ตลอดเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งครูใหญ่อยู่ สำหรับนักเรียนที่อยู่ในความปกครองก็มี ทั้งความรักและความยำเกรง โดยเฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 4-5-6 ซึ่ง ขุนจางัดนิสสัยได้สอนประจำในวิชาภาษาไทย หน้าที่พลเมือง และศีลธรรม ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ด้วยแล้ว มีความเลื่อมใสศรัทธาให้ความเคารพ ยำเกรงในขุนจางัดนิสสัยเป็นอย่างดี (ผาณิต สตะกูรมะ, 2513: 196)

2.16.11 หม่อมเจ้าหญิงจันทรรนิภา เทวกุล

คนรุ่นเก่าๆ ของโรงเรียนได้กล่าวอยู่เสมอว่า “เมื่อท่านมาเป็นอาจารย์ใหญ่และ มาประทับอยู่ในโรงเรียนรับผิดชอบผู้เดียวโดยเด็ดขาด จึงเป็นความอบอุ่นร่วม เย็นแก่นักเรียนมากประกอบด้วยท่านไม่ถือองค์ทรงดูแลทุกข์สุขของนักเรียน อย่างใกล้ชิด และบางรายที่มีความขัดข้องในเรื่องส่วนตัว ท่านทรงจัดให้ถึงบ้าน นับได้ว่าเป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทยของนักเรียนจริงๆ

(หม่อมเจ้าหญิงสมรศรีโสภา เทวกุล, 2502: 129)

2.16.12 หลวงสิกขกิจบริหาร (อยู่ มีนະกะนิษฐ)

ในการปฏิบัติราชการด้านการศึกษาของหลวงสิกขกิจบริหารในระยะนั้น พอสรุปได้ คือ ทำการสำรวจและวางแผน เริ่มจากเป็นครูสอนนักเรียนด้วยตนเอง ณ “โรงเรียน สุขุมาริบาล” คือ “โรงเรียนเบญจมราชูทิศ” ปัจจุบันนี้ ตลอดจนการสำรวจสภาพ

ห้องที่อำเภอต่างๆ เพื่อจะเปิดโรงเรียนสำหรับกุลบุตรกุลธิดาขึ้นใหม่ และพัฒนาโรงเรียนวัดที่มีอยู่แต่เดิมแล้ว เป็นโอกาสให้ได้ทราบปัญหา และวิธีแก้ปัญหาหรืออุปสรรคนั้นๆ (ศรีพัทธ์ มีนะกนิษฐ, 2513: 165-166)

2.16.13 หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

ในส่วนตัวข้าพเจ้าเองนั้น ข้าพเจ้ายกเรื่องการสอนวิชาสามัญให้อยู่ในดุลยพินิจของครูผู้สอน ข้าพเจ้าเองชวนชวาศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมแต่ทางด้านวิชาการช่างและการครัว อันเป็นวิชาที่ข้าพเจ้าถนัด โดยสังวาระสารภาษาอังกฤษเกี่ยวกับวิชาเหล่านี้มาศึกษา และคิดดัดแปลงตามที่เห็นสมควร ทางด้านการปกครอง ข้าพเจ้าก็อาศัยสัปดาห์บรรณ 7 ประการเป็นหลัก คอยเอาใจใส่ดูแลนักเรียนเสมือนเป็นบุตรหลานของข้าพเจ้าเอง การปกครองนักเรียนหญิงนั้นแสนจะลำบากต้องคอยสอดส่องดูแลความประพฤติตลอดจนการติดต่อกับบุคคลภายนอกทั่วไป ข้าพเจ้าสั่งให้ครูไปรับประทานอาหารกลางวันที่โรงอาหารเพื่อจะได้คอยสังเกตดูแลเด็กนักเรียนไปด้วย ข้าพเจ้าเองก็มักไปรับประทานที่โรงอาหารด้วย เมื่อครูรายงานมา ข้าพเจ้าก็คอยสังเกตจับตามองเด็กนั้นโดยไม่ให้รู้ตัว บางทีก็แอบลงไปในกลุ่มเด็ก เด็กเล่นกันเฮๆ เป็นกลุ่ม พอเหลือบมาเห็นข้าพเจ้าอยู่ในกลุ่มก็ตกใจ ข้าพเจ้าก็ล้ากล่าวได้ว่า ข้าพเจ้าไม่เคยไล่เด็กออกจากโรงเรียนเลย แม้แต่คนเดียวเพราะข้าพเจ้าเห็นว่าการศึกษาที่เด็กกระทำผิดไปแล้ว เป็นเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การไล่ออกเป็นกีดกันตัดอนาคตของเด็กโดยสิ้นเชิง ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมักใช้วิธีเรียกตัวไปพบ และแนะนำให้ลาออกเสียผู้ที่ออกไปแล้ว ภายหลังนึกถึงบุญคุณของข้าพเจ้า กลับมาขอขอบใจก็มี...

(บุญเจือ องค์ประดิษฐ์, 2513: 111-112)

2.16.14 พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา)

การที่กระทรวงแต่งตั้งให้บังคับบัญชาการ 2 มณฑล ต้องถือเป็นความชอบแสดงความสามารถอย่างสูง ไม่มีผู้ใดอื่นปฏิบัติกรเช่นนี้มาได้ และท่านทำได้ผลดีตลอดเวลาเป็นเกียรติเชิดชูให้กระทรวงธรรมการได้รับความนิยมนมากขึ้น ที่ได้มี

ครูดี ครูที่สามารถทั้งในด้านวิชาการและการปกครองบังคับบัญชา ปรากฏเป็นความจริงขึ้นแล้วในวงราชการ ทั้งนี้ เพราะท่านมั่นอยู่ในพรหมวิหารและ สังคหวัตถุธรรม มีความเมตตากรุณาให้ความช่วยเหลือศิษยานุศิษย์และคนทั่วไปไม่เลือกชั้นวรรณะ คุณธรรมความดีทั้งนี้ปรากฏในศิษย์และผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทั้งหลายตลอดมา (อุษา พลารชุน, 2511: 12)

2.16.15 นายธรรมบุญ สิงคเสลิต

...จากผลงานย่อมแสดงให้เห็นว่าเป็นครูอย่างแท้จริง ได้อุทิศแรงกายแรงใจและความคิดเพื่องานที่ตนรับผิดชอบอย่างจริงจัง มิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยากมุ่งให้การพัฒนาและการปรับปรุงกิจการของโรงเรียนบรรลุผลตามที่ตั้งไว้...เป็นผู้ทำงานที่มีแผนงานหรือโครงการที่ได้ไตร่ตรองไว้้อย่างรอบคอบ และเป็นแผนงานที่ปฏิบัติได้ มีทั้งโครงการที่เป็นระยะสั้นและระยะยาว

(ยรรยง จรรย์ยานนท์, 2522: 120)

2.16.16 พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวว่า การที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าในงานนั้น เราต้องสร้างต่อจากงานที่เขาได้สร้างกันมาแล้ว ความเจริญของประเทศชาติหรือองค์การที่รับผิดชอบ จะมีขึ้นได้ก็เมื่อผู้บังคับบัญชาทำงานให้ติดต่อกันไป ดังนั้นหลักการปฏิบัติงานของกรมศิลปากรในสมัยหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดีสรุปได้ดังนี้

1. ปฏิบัติงานตามโครงการเดิม ตามแผนที่วางไว้ก่อนเข้าดำรงตำแหน่งได้ครบถ้วนตามตัวบทกฎหมาย และระเบียบแบบแผน
2. งานใดที่กฎหมายออกไว้แล้ว แต่ยังมีได้ลงมือทำ จะต้องกระทำ งานนี้คือ ละคร และดนตรี
3. ถวายความเคารพเคารพต่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่ เคารพนักปราชญ์ ซึ่งมีลักษณะการบริหารงาน ทำให้อธิบดีอยู่ในฐานะสูงกว่า
4. พยายามอำนวยความสะดวกแก่งาน เสมือนท่านเหล่านี้เป็นครูบาอาจารย์ ให้ความระมัดระวังในความสัมพันธ์ติดต่อทุกประการ ช่วยแก้ปัญหาอุปสรรคบางอย่างทางธุรการให้สำเร็จเรียบร้อย

5. เพิ่มพูนความรู้ในวิชาการที่ยังด้อยอยู่ เพื่อให้ติดตามงานวรรณคดีหอพระสมุต จึงต้องตั้งข้อบังคับตัวเองว่า “ในเวลาว่างราชการจะต้องอ่านตำราภาษาไทย เฉลี่ยวันละ 1 เล่ม

6. ให้การอบรมศึกษาแก่ข้าราชการ โดยแบ่งเป็นสองส่วน สำหรับผู้ที่ไม่รู้หนังสือไม่รู้ไม่พอ ต้องเรียนให้เข้าขีดประถม ส่วนผู้ที่มีความรู้หนังสือเพียงพอ และมีความรู้เชิงศิลปะเป็นอย่างดีอยู่ในฐานะเป็นครูต่อไปภายหน้า ต้องอบรมหลักทั่วไปของวิชาครู และอบรมหลักวิชาการศิลปากร

ในการให้การศึกษอบรมวิชาสามัญนั้น ท่านมีเหตุผลว่า นักศิลปะต้องเป็นผู้มีการศึกษาด้วย เพราะนักศิลปะมีหน้าที่ให้การศึกษแก่ประชาชน ถ้านักศิลปะคนใดให้การศึกษแก่ประชาชนไม่ได้ก็ไม่มีประโยชน์ และการที่จะสามารถให้การศึกษแก่ประชาชนได้ ตนเองจำเป็นต้องมีการศึกษาด้วย นี่คือวิธีการของผู้เป็นครู (มาลี อติแพทย์ และเจริญไชยชนะ, 2514: 148-149)

2.16.17 นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา

...พ่อฝั่ง เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่น่าเคารพนับถืออย่างยิ่ง มีความยุติธรรม เห็นอกเห็นใจผู้น้อย เป็นที่พึ่งของผู้น้อย ใครมีทุกข์ร้อนสิ่งใดท่านช่วยเสมอ มีจิตใจนักเลงรู้จักแพ้ชนะ สมที่ท่านมาจากกรมพลศึกษา ไม่เอาวัดเอาเปรียบใคร เป็นผู้ เสียสละอย่างสูง พอใจในสิ่งที่ท่านมีอยู่ ไม่ทะเยอทะยาน กอบโกยลาภอันมิควรได้ พุดเสียงดัง ฟังชัด ตรงไปตรงมา ปากกับใจตรงกัน ใครดีก็ ยกย่องสนับสนุน ใครผิดก็ว่ากล่าวตักเตือนลงโทษ ไม่ไว้หน้าผู้ใดทั้งสิ้น ท่านมีจิตใจสูงไม่ทับถมผู้อื่น เพื่อความดีเข้าตัวเอง ท่านเป็นคนอารมณ์ดีสนุกสนาน ไม่ถือตัวหยิ่งผยอง เสมอต้นเสมอปลาย วางตัวเป็นที่เคารพสมกับเป็นครู ดังพุทธภาษิตว่า “ครู โหติ สการโว” (ภักดี จวีสุข, 2514: 230)

2.16.18 พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาทพิษย์)

...ทุกคนร่วมใจและเต็มใจทำงานโดยไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก เพราะพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ทำเป็นตัวอย่าง จึงบรรดาลให้เห็นข้างเท่าหมูไปหมด ทำให้ต่อ

ผู้เอาชนะได้ ทั้งครูและนักเรียนภายใต้การนำของท่าน ได้กลายเป็นผู้เอางานเอาการอย่างขยันขันแข็ง และมีแรงแบกข้าวสารทั้งกระสอบได้อย่างคนงานคนหนึ่ง

(หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ, 2503: 107)

2.16.19 นายวิศาล ศิวารัตน์

ตลอดเวลาที่อาจารย์เป็นอาจารย์ใหญ่ และภายหลังได้เป็นผู้อำนวยการวิทยาลัยครูมหาสารคามนั้น อาจารย์วิศาลเป็นอาจารย์ใหญ่ เป็นผู้อำนวยการที่ไม่เพียงแต่มุ่งสร้างศิษย์ให้เป็นครูที่ดี แต่อาจารย์วิศาลยังมุ่งสร้างอาจารย์ที่ดีไปพร้อมๆ กันด้วย...

(จันทร์ ชุ่มเมืองปัก, 2543: 26)

2.16.20 นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

จรรยา มิลินทร์ (2543: 55-56) บันทึกไว้ว่า ในฐานะผู้บังคับบัญชา ท่านบริหารงานโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ท่านอาจารย์นพ เป็นอาจารย์ใหญ่ที่เต็มไปด้วยเมตตา เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลือสนับสนุนผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความปรารถนาดีและจริงใจ คำแนะนำสั่งสอนของท่านล้วนแต่มีคุณค่า เปรียบดังแสงสว่างนำแนวทางการปฏิบัติงานอย่างดีเยี่ยม ท่านเป็นแบบฉบับที่ดีของความเป็นครูและนักบริหาร ทั้งด้านการครองตน ครองคน ครองงาน มีความเที่ยงธรรมและวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ท่านจึงเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพนับถือได้อย่างสนิทใจ

2.16.21 พระยาอนุกิจวิธูร (สันทัต เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

พระยาอนุกิจวิธูรมีวิธีทำงาน ดังนี้

1. ทำงานอย่างมีแผนงาน ไม่ถือเอาเหตุเฉพาะหน้ามาเป็นสำคัญเลย ใน การที่จะ บันทึกเรื่องเสนอหรือสั่งงานใด ๆ มักถามความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ก่อนเสมอ ถือเอาความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่เป็นหลักในการพิจารณาด้วย และในการทำงานทุกอย่างท่านวางแผนไว้ก่อนเสมอ
2. รู้จักใช้คนให้เหมาะกับงาน เมื่อจะใช้ให้ใครทำอะไร ก็พิจารณาอุปนิสัยของผู้นั้นเสียก่อน เมื่อเห็นว่ามินิสัยเหมาะกับงานนั้น จึงให้ทำ
3. เมื่อจะสั่งให้ใครทำอะไร เช่นจะให้ใครร่างหนังสือ ท่านก็บอกให้รู้ถึงวัตถุประสงค์ของการร่างหนังสือนั้นเป็นข้อ ๆ เสียก่อน แล้วก็ย้อนถามว่า ผู้นั้นเข้าใจ

อย่างไร ถ้าเข้าใจยังไม่ถูกต้อง ก็ชี้แจงให้เข้าใจ เมื่อเห็นว่าเข้าใจถูกต้องดีแล้วจึงให้ไปร่าง

นอกจากนี้ ยังไม่ทำให้คนทำงานเสียกำลังใจ เช่นเมื่อใครร่างหนังสือมาแล้ว ไม่เคยแก้ไขจนผิดรูป ซึ่งจะทำให้ผู้น้อยเสียกำลังใจเลย ท่านแก้แต่ที่จำเป็นเพียงเล็กน้อย และชี้แจงให้เข้าใจอย่างเป็นกันเอง

4. นับถือคนทุกคนและสนับสนุนให้คนทำงานมีความคิดริเริ่ม เช่น คราวหนึ่งจะมีการจัดระเบียบงานสารบรรณใหม่ ท่านบอกกับขุนสันตดประพันธ์ว่า “ลองคิดดูว่าจะจัดอย่างไรดี ถ้าฉันจะจัดการส่งไป ฉันไม่ได้เป็นผู้ทำเอง ก็จะไม่ลำบาก”

5. มีความเข้าใจในการประสานงาน เมื่อเกิดมีความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ใดในที่ทำงาน ก็พยายามปรับความเข้าใจทั้งสองฝ่าย ไม่เคยฟังความข้างเดียวเลย ท่านไม่เพียงแต่จะมีความสามารถในการจูงใจคนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของท่านให้ทำงานเท่านั้น ยังสามารถติดต่อกับบุคคลรุ่นเดียวกันหรือเหนือกว่าได้ดีอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพราะอุปนิสัยเยือกเย็นของท่านเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีความละเอียดลออและรักความเป็นระบบอยู่มาก

(ขุนสันตดประพันธ์ อ้างถึงใน เสนาะจิต สุวรรณโพธิ์ศรี, 2503: 118-119)
ท่านมีความปรารถนาจะให้มีหนังสือง่าย ๆ แจกศีลธรรมให้เด็กอ่านมาก ๆ ท่านได้พูดฝากความคิดนี้แก่หลานของท่านคนหนึ่งซึ่งเรียนสำเร็จปริญญาตรีอักษรศาสตร์ว่าควรคิดเอาเรื่องในชาดกมาเขียนง่าย ๆ ให้เด็กอ่าน พร้อมกับมอบมรดกห้องสมุดของท่านให้มาเป็นมรดกแก่หลานผู้นั้น (เสนาะจิต สุวรรณโพธิ์ศรี, 2503: 124)

2.16.22 ขุนเชียวพิทยาการ (เชียว เชียวพิทยาการ)

ขุนเชียวพิทยาการเอาใจใส่ติดตามผลการสอนของครูอาจารย์ทุกชั้น ท่านจะต้องหมั่นไปดูการสอนทุกห้อง พบการสอนหรือการปกครองในโรงเรียนของครูคนใดบกพร่อง ท่านก็มักขอเชิญพบในโอกาสอันสมควร แล้วชี้แจงให้ครูได้ปฏิบัติให้ถูกต้องในฐานะท่านเป็นครูอาวุโสหรือเป็นพี่น้องกัน จะไม่ยอมให้เสียชั่วโมงการสอนไปโดยไม่จำเป็นเลย ในการสอนนักเรียน ครูอาจารย์ก็มีการปรึกษาหารือกันอย่างใกล้ชิด ไม่มีปิดบังความรู้ซึ่งกันและกันเลย จึงทำให้นักเรียนมีความรู้สูงขึ้น

ขณะที่ขุนเชียวพิทยาการรับราชการในต่างจังหวัดได้บำเพ็ญตนเป็นผู้นำคณะครูในการสังสรรค์สมาคมในทางที่ดีงาม มีน้ำใจ เสียสละ เมื่อมามีชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้มีน้ำใจโอบอุ้มอารีต่อบุคคลทั่วไป เมื่อถึงแก่กรรมลง

หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษรายวันจึงได้ลงข่าวไว้ว่า “ขุนเขี้ยวข เป็นผู้มีอัธยาศัย
ละมุนละไม เป็นที่ขอบพอกของเพื่อนฝูงและบรรดาศิษย์ทั่วไป เป็นผู้กว้างขวาง
ในวงการครูผู้หนึ่ง (สุเมธนา ไซติกธีระกุล, 2509: 117-122)

2.16.23 พระปวโรฬารวิทยา (ป้อ เขิดชื่อ)

พระปวโรฬารวิทยาเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติและจิตใจสูง เป็นหัวหน้างานที่ดี รักระเบียบ
แบบแผน ที่ท่านผู้ใหญ่เหนือท่านเชื่อถือและให้ความไว้วางใจ และท่านเองเดียวกัน
ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็มีความเคารพรักใคร่ และมีความเกรงอกเกรงใจ ยอมรับนับ
ถือและประพฤติตามท่านด้วยความเต็มใจมิต้องให้ว่ากล่าวอย่างใดเลย

(ขุนวิรุฬัจรรยา, 2503: 223)

2.16.24 นายอินทรี จันทรสติชัย

นายอินทรีเป็นผู้จุดความสว่างให้ปรากฏตามกาลเวลาอันยาวนานด้วยความตั้งใจ
และมุ่งมั่น เป็นที่ทราบกันดีว่าทุ่งบางเขนสมัยเริ่มแรกอยู่ห่างไกลความเจริญทั้งปวง
มีแต่ทุ่งนาและคลอง ด้วยสายตาอันแหลมในฐานะนักวางแผน นายอินทรีสามารถ
พลิกพื้นบางเขนให้เป็นเมืองวิทยาศาสตร์การเกษตร ปัจจุบันกล่าวได้ว่านายอินทรี
เป็นนักวางแผนที่ไม่มีใครเสมอเหมือน นอกจากที่กล่าวมา คนเกษตรต้องคิดเป็น
และทำเป็น เมื่อคิดได้และทำได้อย่างพึงประสงค์แล้ว จำเป็นต้องถ่ายทอดให้เกิด
ประโยชน์แก่เกษตรกรไว้จึงได้คนเกษตร และเกษตรกรเป็นของคู่กันที่จะต้องพึ่งพา
อาศัยกันโดยไม่สิ้นสุด ตัวนายอินทรีก็ได้ประพฤติตนเช่นนี้ที่กล่าวมานี้จึงนับได้ว่า
เป็นนักถ่ายทอดเทคโนโลยีที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ

(ประสิทธิ์ สุนทรโรทก, 2534: 19)

2.17 มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน

ครูไทยในอดีตจะเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่าคนอื่นๆในชุมชน จึงได้รับการยอมรับ
นับถือให้เป็นผู้นำทางความคิดของชุมชน จึงสามารถสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนให้ร่วมมือกัน
พัฒนาโรงเรียนได้ ดังข้อความในประวัติครูที่กล่าวไว้ดังนี้

2.17.1 นายสุบิน พิมพะจันทร์

นายสุบิน พิมพะจันทร์ ทำงานสมกับความเป็นผู้นำ (Leadership) กล่าวคือ มีความฉลาด ความรอบรู้ มีไหวพริบ มีปฏิภาณรู้ทันคน สามารถนำประสบการณ์มาใช้ถูกกาลเทศะ มีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยม รู้จักการประสานงาน และการประนีประนอม รู้ใจเขาใจเรา และมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง ตลอดจนรู้จักนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น สังคหวัตถุสี่มาใช้ และมีคุณธรรมของนักบริหารที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม นายสุบิน พิมพะจันทร์ จึงเป็นที่รักใคร่ของผู้ร่วมงาน เนื่องจากนายสุบิน พิมพะจันทร์ รับราชการอยู่ในจังหวัดฉะเชิงเทรามานาน มีลูกศิษย์ลูกหามาก วางตนเป็นครูดีตลอดมา และมีส่วนช่วยเหลืองานสังคมและงานอันเป็นสาธารณประโยชน์และสาธารณกุศลในท้องถิ่น จนเป็นที่รักนับถือของประชาชนในท้องถิ่น ทำให้นายสุบิน พิมพะจันทร์ สามารถเรียกร้องความร่วมมือจากประชาชนและพระภิกษุสงฆ์ มาช่วยปรับปรุงและพัฒนาการได้ ผลงานของนายสุบิน พิมพะจันทร์ จึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจ ควรแก่การชมเชยอย่างยิ่ง (เชื้อ สนั่นเมือง, 2519: 133)

2.17.2 หลวงชาญพิทยกิจ (เหมียน นุรณนุณย์)

หลวงชาญพิทยกิจได้ไปเยี่ยมเยียนศิษย์และสังสรรค์กับผู้ปกครองของศิษย์ถึงบ้านจนเป็นที่ไว้วางใจของผู้ปกครองมอบความดูแลเลี้ยงดูบุตรของตนต่อครู ไม่เพียงแต่ให้ครูสอนหนังสือเท่านั้น เพราะครูแท้ย่อมรักศิษย์ ปรารถนาดีต่อศิษย์ เสียสละเพื่อความเจริญของศิษย์ (บุญยัง ทรวดทรง, 2513: 135)

2.17.3 นายสละ หนูเงิน

เนื่องจากอาคารเรียนของโรงเรียนแห่งนี้เป็นอาคารชั่วคราวหลังคามุงแฝกอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก นายสละได้ขอความร่วมมือจากพ่อค้าประชาชนในละแวกนั้นช่วยกันจัดหาเงินมาสมทบกับงบประมาณของทางราชการสร้างอาคารเรียนถาวรได้สำเร็จ อันแสดงให้เห็นความเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนของนายสละได้เป็นอย่างดี ในเวลาต่อมา นายสละได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนวัดสามัคคีธรรม บ้านพุแค ตำบลพุแค อำเภอเมืองสระบุรี ทันทีที่ไปบริหารโรงเรียนแห่งนี้ นายสละได้นำประสบการณ์จากการบริหารโรงเรียนเดิมมาปรับปรุง

การบริหาร โรงเรียนวัดสามัคคีธรรมให้ดีขึ้นทุกด้านภายในเวลาอันรวดเร็ว ยังความชื่นชมยินดีให้แก่ชาวบ้าน และผู้ปกครองนักเรียนเป็นอย่างมาก

(วิศิษฐ์ ดวงสงค์, 2543: 124)

2.18 สอนได้หลากหลายวิชา

ครูไทยในอดีตมีความสามารถในการสอนได้หลายวิชา ครูบางท่านต้องทำหน้าที่สอน ทำหน้าที่บริหาร หรือเป็นครูประจำชั้น และเนื่องจากสภาพการขาดแคลนครู ครูจึงสามารถสอนได้หลายวิชา

2.18.1 นายคล้าย พงษ์เวช

ชีวิตของนายคล้ายเป็นชีวิตที่น่านิยมชมชื่น เพราะสามารถทำหน้าที่หลายอย่างได้พร้อมกัน เช่น เป็นทั้งครูใหญ่และครูประจำชั้นในขณะเดียวกัน... ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองครูประจำชั้นสอบคัดเลือกเป็นศึกษาธิการอำเภอได้ นายคล้ายไม่สามารถจัดหาครูประจำชั้นแทนได้ เพราะจำนวนครูในขณะนั้นมีจำกัด จึงทำหน้าที่เป็นครูประจำชั้นเสียเองอย่างเต็มภาคภูมิ ต้องเตรียมการสอนอย่างหนัก เพราะต้องสอนทุกวิชาในหลักสูตร คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เป็นต้น ท่านทำหน้าที่ครูประจำชั้นได้ดีที่สุด ทั้งๆ ที่ในขณะเดียวกันก็ต้องทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ด้วย (สายหยุด จำปาทอง, 2529:20)

2.19 มีความสามารถรอบด้าน

ในอดีตที่ผ่านมาครูไทยนอกจากมีความรอบรู้เป็นอย่างดีในวิชาที่สอน แล้วยังมีความสามารถทางด้านอื่น ๆ อีก เช่น การเล่นกีฬา การแสดงละคร โขน เป็นต้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูไทยในอดีตที่มีความสามารถรอบด้านดังนี้

2.19.1 นายเจือ ฉั่วประยูร

ครูเจือเป็นผู้ที่สนใจในการพลศึกษาไม่น้อย มีฝีมือทางหมัดมวยและยูโดอยู่ในขั้นพอดูทีเดียว ร่างกายก็แข็งแรง เมื่อถึงคราวที่จะต้องคบหาสมาคมกับเพื่อนฝูงก็สามารถเข้าร่วมวงกับเพื่อนได้เยี่ยงลูกผู้ชายออกสามศอกเหมือนกัน

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2510: 88)

2.19.2 นางสาวศรีสอาด นุนนาค

เมื่อ พ.ศ. 2468 โรงเรียนเปิดโอกาสให้ครูที่ต้องการมีความรู้ภาษาไทยเพิ่มเติมเข้า สัมทบเรียนกับหลวงสำเร็จวรรณกิจ นางสาวศรีสอาดเป็นผู้หนึ่งที่สมัครเข้าเรียน ด้วยความตั้งใจ จึงเพิ่มพูนความรู้ทางภาษาไทยจนมีความสามารถรอบด้าน ตั้ง แต่แต่งคำประพันธ์ เรียงความ วรรณคดี รวมทั้งพากย์โขน และขับร้องเพลง ไทย นอกจากนี้จะมีความรู้ดีในการสอนภาษาไทยแล้ว ยังเป็นผู้มีอารมณ์ขันอีก ด้วย ในห้องเรียนจะมีเสียงหัวเราะครึกครื้นอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีอารมณ์คมคาย ได้กับเด็กวัยรุ่นได้ทันควันโดยไม่ถือโกรธ เป็นผู้มีความอดทนในการสอนศิษย์ที่ไม่ ชอบเรียนภาษาไทยให้เรียนได้ ทั้งนี้เพราะมีความรอบรู้ทางจิตวิทยา และมีกลวิธี ที่จะปรับการสอนให้เข้ากับนิสัยของนักเรียนแต่ละคน

(ศรีนารถ สุริยะ, คุณหญิง, 2530:)

2.20 สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์

กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะเป็นกิจกรรมที่ส่วนหนึ่งที่สำคัญ ทำให้การจัดกระบวนการเรียน การสอนสมบูรณ์มากขึ้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร นอกจากวิชาหลักที่เรียนแล้วก็ จะเป็นการฝึกอุปนิสัย คุณลักษณะของผู้เรียน ให้เป็นคนดี มีคุณธรรม นับว่าเป็นการ สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์ ในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูไทยในอดีต ที่ได้จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ที่สอดคล้องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้เป็น อย่างดี คือ

2.20.1 นายมนู นาคามดี

ท่านมีหัวก้าวหน้ามาก ถ้าเป็นสมัยนี้ก็ต้องเรียกว่ามีหัวพัฒนา จัดกิจกรรมนอกหลัก ฐาน เช่น เล่นละคร ทอดกฐิน ทั้งลูกเสือ อนุชาชาติ สมัยนั้นไม่มีศัพท์ไพเราะอย่าง นี้ แต่สมัยนี้ก็ต้องเรียกว่าฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย ไม่ใช่ของใหม่หรือ ครูใหญ่ท่านมา แล้วทั้งนั้น

(นงไฉน นาคามดี, 2521: 71)

2.20.2 พระวิธานดรุณกิจ (กิม อิงคะวณิช)

เรื่องการจัดโรงเรียนศีลธรรมขึ้นในวัด ร่วมมือกับพระคุณเจ้า เจ้าคุณพระธรรมวโรดม “เพื่อจะช่วยการปกครอง” เพราะเล็งเห็นว่า การปกครองของเรามีแต่การปราบปราม คือจับคนผิดมาได้ก็ขังตาราง ขังคุก อย่างแรงก็ประหารฯ ไม่ได้ปราบใจ เมื่อใจคนไม่เกรงบาปเกรงอกุศล พอพ้นโทษไปแล้ว ไม่ซำก็ทำชั่วอีก ดังนั้นจึงได้ตั้งโรงเรียนศีลธรรมขึ้นในวัด เพื่อช่วยกันปราบคนทางใจ ให้คนกลัวกรรมมากกว่ากลัวกฎหมาย...อีกเรื่องหนึ่งคือ “หนังสือเล่าความเตือนเพื่อน” ที่กล่าวว่า “การศึกษานั้นต้องเอาธรรมะเป็นหลักปลูกใจให้มั่นในทางธรรมะ คือ สอนจรรยาให้ดี พยายามปลูกเสกเอาใจใส่หัดเด็กให้ทำความดี ให้รู้สึกและเห็นจริงว่า คนขาดศีลธรรม ขาดจรรยา เป็นคนดีไม่ได้” และว่า “คนที่เข้าสมาคมได้มากต้องเป็นคนมีกิริยาดี อภัยยศดี เคารพดี” (ทองหยาด อิงคะวณิช, 2506: 68)

2.20.3 พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา)

...เป็นผู้ที่มั่นคงในศาสนา ถึงวันพระ 8 ค่ำ ท่านต้องไปฟังเทศน์กับนักเรียนเป็นนิจลิน นักเรียนฝึกหัดอาจารย์ในสมัยนั้น เมื่อถึงวันพระจะต้องไปฟังพระธรรมเทศนาที่วัดดอนงคาราม รวมทั้งเรียน ผู้เขียนจำได้ดีว่า ท่านมีกิริยาวาจา และน้ำใจสมเป็นครูโดยแท้จริง กิริยาของท่านเรียบร้อย วาจาอ่อนหวานไพเราะ น้ำใจดีมีความยุติธรรม ท่านไม่เคยบรีปากดูว่านักเรียนให้เสียใจเลย เพราะท่านถือว่า นักเรียนเหล่านี้โตพอแล้ว จะเป็นครูต่อไปในวันข้างหน้า สมควรจะได้รับความเป็นครูไปอบรมกุลบุตรกุลธิดาต่อไป วิชาที่สอน วิชาอ่านไทย เรียงความ ย่อความ และศัพท์เทียบบาลีและสันสกฤต ท่านมีวิธีสอนดีมาก...ท่านไม่เคยแสดงความโกรธหรือไม่พอใจในเมื่อนักเรียนตอบผิด... (อุษา พลารชุน, 2506: 68)

สรุปผลการวิเคราะห์คุณลักษณะของครูไทยในอดีตประกอบด้วย 20 คุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรักและเอื้ออาทรศิษย์ตลอดเวลาโดยไม่มีขอบเขตพรมแดน
2. เป็นครูเป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ
3. มีนิสัยเป็นครูโดยกำเนิด และเป็นครูตลอดชีวิต
4. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
5. ความเป็นตัวของตัวเองโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ

6. กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน
7. มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอ และมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต
8. มีความรอบรู้เป็นเลิศ
9. เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า และเป็นผู้นำสังคมที่ทันสมัย
10. ให้ค่าของความเป็นครูและอาชีพครูเหนือสิ่งอื่นใด
11. มีความมุ่งมั่น ทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ และอุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดยไม่ย่อท้อ
12. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
13. ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง
14. กริยาวาจาสุภาพ และใช้คำพูดที่เพราะหูและเป็นกันเอง
15. เป็นนักพัฒนาและนักแก้ปัญหา
16. มีความสามารถในการบริหารและการปกครองคน
17. มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน
18. สอนได้หลากหลายวิชา
19. มีความสามารถรอบด้าน
20. สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต

7/2/45

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึงวิธีการ ขั้นตอนของการคิดและปฏิบัติในการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยที่ได้สังเคราะห์ขึ้นเป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์โดยใช้ข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ จากหนังสือประวัติครู โดยใช้ครูที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 100 คน ข้อมูลจากหนังสือประวัติครูเป็นข้อมูลของครูที่ผ่านการคัดเลือกว่าเป็นครูดี เป็นข้อมูลที่มีผู้เขียนเขียนขึ้น โดยการอ้างอิงจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าความคิดความเชื่อของผู้เขียนนั้นจะเป็นตัวแทนของความคาดหวัง ปทัสถานของสังคมในอดีตที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เพื่อค้นหาคำสำคัญที่แสดงถึงกระบวนการถ่ายทอด แล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อหาข้อสรุปว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในอดีตมีอะไรบ้าง การจัดหมวดหมู่คำสำคัญที่แสดงกระบวนการถ่ายทอด ปรากฏใน ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
พระยาวิฑิตตรคุณกุล(เข้มสุคันธวิช)	-การสอนวิชาเป็นวิชาที่สอนยากเพียงไร ผู้ที่เคยเรียนวิชาครูมาแล้วคงจะทราบได้ดี ถ้าสอนไม่ถูกทางแล้วจะไม่ได้ผลอะไรเลย แต่ถ้าสอนถูกทางดี เมื่อได้สอนจบไปบทหนึ่ง จะทำให้เกิดความรู้กว้างขวางออกไปในสิ่งอื่นๆที่คล้ายคลึงกันอีกเป็นอันมาก ทั้งจะทำให้เด็กฉลาดมีไหวพริบ มีความพินิจพิเคราะห์รู้เหตุผลคืบเคยและชำนาญในการสัมผัสด้วยอาการทั้ง 5 ทั้งนี้ได้เสนอแนวคิดในการสอนที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่องตลอดแนว	1. การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาคัดลอกแนวและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
<p>นายลัยอาจ ภะระราภา</p> <p>นายเจือ ฉั่วประยูร</p> <p>นายไปล์ สมิตเมฆ</p>	<p>-ได้สังเกตการเตรียมการสอนและวิธีสอนแล้ว เห็นว่าได้ค้นคว้ามาจากหนังสือหลายเล่ม</p> <p>-ก่อนเข้าทำการสอนได้เตรียมการสอนมาเป็นอย่างดี</p> <p>-จะสอนอะไรก็ค้นคว้า เตรียมตัวมาอย่าง กว้างขวาง ชนิดไม่ให้มีติดขัดในการสอน</p>	<p>2. การค้นคว้าและเตรียม การสอนอย่างดี</p>
<p>น.ส.ชลพิณท์ ถาวรเวช</p> <p>นายบุญยัง ทรวดทรง</p> <p>นายถนอม นาควัชระ</p> <p>ขุนจงจัดนิสสัย (สนิท ศตะกูระมะ)</p>	<p>-ครูพยายามจับจุดสนใจของศิษย์ มองเห็น ความสามารถและหาทางส่งเสริมให้เกิด ความเชื่อมั่นในตนเอง</p> <p>-มีวิธีการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้ได้ผลตามความ สามารถของแต่ละคน โดยไม่ซ้ำแบบกัน</p> <p>อาศัยความเอาใจใส่ดูแลนักเรียนของท่าน เป็นรายบุคคล</p> <p>-“ผมเลี้ยงลูกเหมือนม้าแข่ง” ต้องดู สถิติ ปัญญาความสามารถเหมือนผีเท้าและชั้น เชิงเป็นทุนเสียก่อนว่าอยู่ในเกณฑ์ไหน ประเภทไหน แล้วจึงเลือกฝึกปรือให้ถูกทาง</p> <p>-ในการสอนนั้นท่านสอบถามความรู้เดิมใน วิชาก่อน ..ต่อจากนั้นท่านจึงอธิบาย</p>	<p>3. การจัดการกระบวนการ เรียนรู้ที่หลากหลาย ตาม ศักยภาพของ ผู้เรียน</p>
<p>นายโกมล คิมทอง</p> <p>ศ.ดร.กานดา ณ ถลาง</p>	<p>-การเรียนนั้นมิใช่แต่ในห้องเรียน แต่ประสบ การณ์นั้นคือการเรียน</p> <p>-ท่านไม่ยอมให้เราพูดภาษาไทยกับท่านในชั้น เรียน ใช้พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ท่านก็ไม่ ยอม ให้ใช้พจนานุกรมอังกฤษ อธิบายเป็น ภาษาอังกฤษ ส่งการบ้านไป ท่านก็แก้กลับ มาเป็นภาษาอังกฤษ พร้อมกับคำอธิบาย ตอนท้ายเป็นภาษาอังกฤษ</p>	<p>4. การเรียนรู้จาก ประสบการณ์จริง</p>

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
<p>นายถนอม นาควัชร</p> <p>พระยาศึกษาสมบุรณ์ (หม่อมหลวงแหยม อินทรางกูร)</p> <p>นายไสว ชูติวัตร</p> <p>นายไสว หอรัตนชัย</p> <p>ม.จ.จันทรรินภา เทวกุล</p> <p>ม.ล.เตื้อง สนิทวงศ์</p>	<p>-การที่จะสอนภาษาหนึ่งภาษาใด โดยทำการสอนเป็นภาษานั้นอยู่ตลอดเวลา นั้น จะได้ผลดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ภาษานั้นอยู่อย่างสม่ำเสมอ</p> <p>-การสอนที่จะได้ผลนั้นเมื่อสอนแล้วต้องให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดและครูต้องหมั่นตรวจตราแก้ไขสิ่งที่นักเรียนทำนั้นเสมอ</p> <p>-เอาใส่ในงานภาคปฏิบัติอย่างเข้มงวด เพื่อเสริมสร้างลักษณะนิสัยการเป็นเกษตรกรที่ดีให้แก่ศิษย์</p> <p>-ในวิชานำเที่ยวในชั่วโมงลูกเสือ เริ่มด้วยการเล่าประวัติศาสตร์อย่างพิสดารให้ฟังก่อน แล้วพาไปศึกษาของจริงตามสถานที่ต่างๆ</p> <p>-นำเด็กที่ได้ฝึกแล้วจากโรงเรียนไปให้เห็นระเบียบแบบแผนที่แตกต่างออกไป</p> <p>-เรามีโรงครัวเล็กๆ สำหรับนักเรียนฝึกทำอาหาร หมุนเวียนผลัดกันทำครัวละห้อง</p>	
<p>นายชลอ ปทุมานนท์</p> <p>นายลัยอาจ ภมะราภา</p>	<p>-วิธีสอนที่ใช้ได้ผลก็คือการเรียนแบบเล่นนั่นเอง กล่าวคือ เมื่อเรารู้ว่าเด็กชอบเล่น เราก็หาวิธีให้เด็กได้เล่นและเรียนไปพร้อมๆกัน</p> <p>-มีความสามารถพิเศษในการเล่านิทาน จึงนับเป็นวิธีสอนที่ดียิ่งสำหรับเด็ก ในการเล่าจะมีสุภาษิตประจำท้ายเรื่อง บางคราวก็เปลี่ยนบรรยากาศเป็นเล่าเรื่องผจญภัย</p> <p>-มักจะติดตลกหน้าตาย หรือพูดให้นักเรียนหัวเราะโดยตนเองทำไม่รู้ไม่ชี้บ่อยๆ</p>	<p>5. การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน</p>

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
นางสาวศรีสอาด บุญนาค	-มีวิธีสอนที่ทำให้พวกเราารู้สึกสนุกสนาน เฟลิดเฟลินพูดจาฉะฉาน แฝงอารมณ์ขัน ทำให้ชั่วโมงภาษาไทยเป็นชั่วโมงที่ไม่มีใครเบื่อหน่าย	
<p>นายไปล์ สมิตเมฆ</p> <p>นายสรร อินทุเวช</p> <p>นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วิลาส</p> <p>-พระยาปริชานุศาสน์ (เสริญ ปันยารชุน)</p>	<p>-การอบรมสั่งสอนนักเรียนถ้าเห็นว่านักเรียนผู้ใดทำสิ่งไม่ดีไม่งามหรือไม่ถูกต้องเหมาะสมแล้วท่านจะแนะนำว่ากล่าวตักเตือนทันที ไม่ได้ถือว่าคุณไม่ใช้ครูสอนศีลธรรม</p> <p>-นอกจากอาจารย์สอนเนื้อหาภาษาไทยแล้วอาจารย์ยังสอดแทรกการสอนศีลธรรม มารยาท</p> <p>-มีความมั่นใจว่าการประสิทธิประสาทความรู้ให้แก่เยาวชนนั้นมิได้มุ่งแต่การสอนให้เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการแต่เพียงด้านเดียว แต่จะต้องอบรมให้มีศีลธรรมอันดีเพื่อเป็นพลเมืองดีต่อไป</p> <p>-เมื่อจะอบรมให้เราเป็นคนตรงต่อเวลา คุณครูไม่ได้บอกว่าเราต้องเป็นคนตรงต่อเวลา แต่กล่าวขึ้นมาลอยๆว่าถ้าเราจะดำเนินตามรอยจริยานุวัตรของกษัตริย์เราก็ต้องเป็นคนตรงต่อเวลา</p>	6. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป
<p>นางพวงเพชร เขียมสกุล</p> <p>นายทองเต็ม นิลโมจน์</p>	<p>-เป็นกันเองกับศิษย์ ไม่ถือตัว ไม่ดูว่า สิ่งใดที่ศิษย์ไม่เข้าใจก็อนุญาตให้ไปถามนอกเวลาเรียนได้</p> <p>-สอนอย่างนุ่มนวล ไม่ดูว่า หรือทำโทษด้วยประการใดๆ</p>	7. การเป็นกัลยาณมิตรและให้กำลังใจแก่ศิษย์

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
ม.จ.ลืပ်พันพารเสนอ โสณกุล พระวิธานดรุณกิจ (กิม อิงคะวณิช)	-แววพระเนตรฉายแสงแรงด้วยความรักและ ความเมตตาปราณี มีน้ำพระทัยดี ไม่เคยดู ว่านักเรียนคนใดเลย -ท่านไม่เคยบรีปากดูว่าให้นักเรียนเสียใจเลย ไม่เคยแสดงความโกรธหรือไม่พอใจเมื่อ นักเรียนตอบผิด	
นายประพิธ กุวานนท์ นายเจือ ฉั่วประยูร นางกานดา ณ กลาง นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช หลวงสุวรรณวาทกสิกิจ (สุวรรณ เรศานนท์) นางสาวศรีสอาด บุณนาค	-ท่านสอนด้วยการทำตนเป็นตัวอย่าง เพราะมี ประสิทธิภาพยิ่งกว่าการสอนด้วยตำราใด “เด็กไม่ต้องการคำสอนแต่ต้องการตัวอย่าง” -ไม่เพียงแต่จะแสดงตัวอย่างอันดีออกมาทาง วาจาสั่งสอนอย่างเดียว ยังแสดงออกมาทาง ด้านการปฏิบัติ ซึ่งศิษย์ย่อมจะแลเห็นทุก ขณะอีก -สิ่งที่ทำให้พวกเราเรียนรู้มากที่สุดก็คือแบบ อย่างของความเป็นครู -เป็นแบบฉบับของศิษย์ ไม่ว่าในการสอนและ ในด้านความประพฤติ -ท่านได้สอนให้รู้จักกับความจริงโดยใช้ ตัวอย่างจากตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน -การที่เป็นคนชอบอ่านจึงพยายามฝึกฝน นักเรียนโดยวิธีต่างๆ เพื่อสร้างนิสัยให้รัก การอ่านหนังสือ	8.การเป็นแบบอย่างที่ดี และใช้ตนเองเป็น เครื่องมือในการสอน

ตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย (ต่อ)

กรณีศึกษา	คำสำคัญ	กระบวนการถ่ายทอด
นายธรรมบุญ สิงคเสลิต	-เป็นผู้หน้าที่ดีในการสร้างนิสัยที่ดีให้ทั้งครู อาจารย์และนักเรียน...ครูอาจารย์ที่อยู่ภาย ใต้การบังคับบัญชาจึงได้รับการถ่ายทอด คุณสมบัติครูเกษตรกรรมที่ดี โดยการปฏิบัติ เป็นกิจวัตรไปโดยปกติไม่รู้ตัว	9. การเป็นผู้นำและ สร้างผู้นำ
พระพิพิธวิद्याลัยณ์(ฉาย โหดระไวศยะ)	-ท่านมีวิธีการปกครองครูได้ดีมาก เพราะท่าน ใช้วิธีประชาธิปไตยในการปกครอง	
นายเล็ก สมุทรประภูต	-สิ่งที่เราได้ มีใช้เพียงวิชาความรู้ธรรมดา แต่ ท่านได้สอนให้เรารู้จักช่วยตัวเอง ให้เป็น ผู้ใหญ่ รู้จักรับผิดชอบทำงานเอง ให้มีความ คิดริเริ่มที่ดี สอนให้เราปกครองกันเอง	

จากตารางที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย พบว่ากระบวนการ
ถ่ายทอดของครูไทยในอดีตที่มีลักษณะเด่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด มีหลายรูปแบบ ดังนี้

3.1 การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาตลอดแนว และเตรียมพร้อม ในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย

กระบวนการถ่ายทอดที่เน้นพัฒนาการของเด็ก ที่มองเห็นภาพตลอดแนว และเตรียมพร้อม
พร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลายนี้ เป็นการมองภาพการพัฒนาทั้งระบบในหลาย
มิติ หลายระดับ เพื่อเตรียมพร้อมรองรับการเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับความแตกต่างของ
ผู้เรียน ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายทอดของครูที่ได้รับการยกย่องได้เสนอไว้
ดังนี้

3.1.1 พระยาวิฑิตดรคุณกุล (แช่ม สุคันธวิช)

พระยาวิฑิตดรคุณกุล ได้เขียนหนังสือไว้ว่า การสอนนิเทศ เป็นวิชาที่สอนยาก
เพียงไร ผู้ที่เคยเรียนวิชาครูมาแล้ว คงจะทราบได้ดี ถ้าสอนไม่ถูกทางแล้วจะไม่

ได้ผลอะไรเลย แต่ถ้าสอนถูกทางดี เมื่อได้สอนจบไปบทหนึ่ง จะทำให้เด็กเกิดความรู้กว้างขวางออกไปในสิ่งอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันอีกเป็นอันมาก ทั้งจะทำให้เด็กมีความฉลาดไหวพริบ มีความพินิจพิจารณาหรือเหตุรู้ผลคืบเคย และชำนาญในการสัมผัสด้วยอาการทั้ง 5 เหล่านี้ เป็นประโยชน์ใหญ่ยิ่งแก่เด็กต่อไปภายหน้า

1. เด็กชั้นนี้เป็นเด็กเล็ก ๆ และเพิ่งแรกเรียน การสอนต้องหนักไปในทางฝึกหัดนิสัยให้บังเกิดความฉลาดไหวพริบยิ่งกว่าทางเนื้อเรื่องที่สอน ขึ้นสูงขึ้นไปจึงควรให้หนักในทางวิชา ลดทางหัดนิสัยให้น้อยลง เป็นลำดับไป

2. การสอนของครูอย่าให้แคบเฉพาะเรื่องจะไม่สู้ได้ประโยชน์มากนัก ควรจะสอนให้นักเรียนมีความรู้มองเห็นลักษณะของสภาพทั่วไปด้วย เช่น สอนเรื่องฟันแมวว่าแหลมคม เพราะเป็นสัตว์ที่กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ก็นำให้เด็กรู้ว่าสัตว์อื่น ๆ ที่มีฟันเช่นแมว ก็ชอบกินเนื้อสัตว์เป็นอาหารเหมือนกัน หรือสัตว์ที่ชอบกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร ก็ต้องมีฟันแหลมคมเหมือนแมว เช่นนี้เป็นต้น

3. จะสอนเรื่องใดควรรหาเครื่องใช้มาให้ครบ ทั้งเครื่องใช้ที่ต้องใช้เฉพาะบทนั้น และเครื่องใช้ที่นำมาเปรียบเทียบให้เห็นว่าต่างกันหรือเหมือนกัน เช่นจะสอนเรื่องแมวก้ควรรหาแมวจริง ๆ ที่เชื่อง ๆ มาตัวหนึ่ง ภาพขยายส่วนต่าง ๆ ของแมว เนื้อสด ข้าวสุก ฟันวัว หรือฟันม้า ฟันสุนัข เป็นต้น มาให้เด็กเห็น จะทำให้เด็กเข้าใจบทเรียนดีกว่าบอกให้เปล่า ๆ ทั้งจะเร้าให้เด็กอยากเรียนด้วย

4. การสอนวิทยาศาสตร์ต้องมีเครื่องใช้มาก จึงควรสะสมเครื่องใช้เหล่านั้นไว้ก่อน เมื่อถึงคราวต้องการจะได้หยิบฉวยได้ง่าย เช่นต้นไม้บางอย่างที่หายากควรรหาปลูกไว้ข้าง ๆ โรงเรียน ส่วนสัตว์และวัตถุที่ควรรหามารวมไว้และจัดให้เป็นหมวดหมู่ทำนองพิพิภภัณฑ์

5. เนื้อความและวิธีสอนซึ่งมีอยู่ในหนังสือเล่มนี้ บางเรื่องมีเนื้อความและวิธีสอนมาก บางเรื่องมีเนื้อความและวิธีสอนน้อย ถ้าเรื่องใดเรื่องความไม่ละเอียดถี่ถ้วน ครูควรรหาเพิ่มเติมขึ้น แต่ถ้าเรื่องใดมีเนื้อความมาก ต้องแบ่งสอน 2 ครั้งหรือ 3 ครั้ง คำถามทุกคำถามนักเรียนตอบไม่ได้ ครูต้องตั้งคำถามใหม่ให้ง่ายเข้า จะเป็นถามนำหรือถามเปรียบเทียบก็ได้ ไม่ควรบอกคำตอบแก่เด็กเร็วเกินไป โดยครูไม่ได้ใช้ความพยายามเสียเลย และเมื่อได้สอนไปแล้วตลอดเล่ม จะไปหมดลงในเดือนใดก็ตาม ต้องสอบทวนตั้งแต่บทหนึ่งไปใหม่

6. คำตอบในวงเล็บชนิดตัวเอน สำหรับเขียนบนกระดานดำเป็นการย่อเรื่อง และนักเรียนไม่จำเป็นต้องตอบให้เหมือนคำตอบในวงเล็บ เป็นแต่เพียงให้

ได้รับความอย่างเดียวกันก็พอ ส่วนคำตอบในวงเล็บเป็นแต่เพียงให้ได้ใจความอย่างเดียวกันก็พอ ส่วนคำตอบในวงเล็บชนิดตัวตรงไม่ต้องเขียนบนกระดานดำ เพราะเป็นคำตอบที่จะนำไปสู่เรื่องที่ต้องการ

คำถามตอบที่ได้เรียนมาแล้ว ให้ถามเมื่อได้สอนจบแล้วบทหนึ่ง ๆ

ข้อที่ควรจำ ครูจะบอกให้นักเรียนเขียนหรือครูจะเขียนขึ้นบนกระดานดำ แล้วบอกให้เด็กคัดลอกไปก็ได้ (โชค สุคันธวิช, 2502: 69-71)

3.1.2 ขุนเชี่ยวชาญพิทยาการ (เชี่ยวชาญ พิทยาการ)

ขุนเชี่ยวชาญพิทยาการเป็นผู้บรรยายวิธีสอนวิชาคณิตศาสตร์และวิชาภาษาไทย ในการอบรมครูใหญ่ทั่วราชอาณาจักร ที่โรงเรียนสตรีวิทยา จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ 7-18 เมษายน พ.ศ.2490 ไว้ดังนี้

การสอนคณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตประจำวัน ผู้ศึกษาต้องใช้ความคิด ความเข้าใจในเบื้องต้น รอบรู้ขั้นเชิงและแม่นยำในเบื้องปลาย การบรรยาย ณ ที่นี้ มุ่งหมายจะชี้ข้อสำคัญเฉพาะที่ไปพบเห็นมาพูดเพื่อจะได้แก้ไขต่อไป

1. การสอนวิชานี้ ควรให้นักเรียนได้เห็นและได้ใช้ของจริง การใช้อุปกรณ์การสอนจะทำให้นักเรียนเข้าใจได้รวดเร็ว และซาบซึ้งติดตาม นักเรียนบางจังหวัดไม่เคยเห็นรถไฟ ถ้าได้ทำรถไฟจำลองเป็นเครื่องใช้ ก็จะเข้าใจโจทย์รถไฟดีขึ้น ส่วนตอนใดจะใช้เครื่องใช้เพียงใดอย่างไรนั้น อยู่ในดุลยพินิจของผู้สอน โรงเรียนจึงควรจัดหาเครื่องใช้ไว้มาก ๆ เช่น รูปทรงต่าง ๆ (Solids) เครื่องชั่งตวง เงินเหรียญ นาฬิกาจำลอง รถไฟจำลอง ฯลฯ

2. สิ่งที่สอนไปแล้ว ควรกล่าวถึงประโยชน์และการใช้ในขั้นต่อไปด้วย วิชาใดที่ผู้สอน มิได้แสดงประโยชน์ไว้ให้ชัดเจน วิชานั้นนักเรียนมักจะหยิบใช้ไม่เป็น

3. ก่อนลงมือสอน ควรให้นักเรียนเข้าใจโจทย์โดยแจ่มแจ้ง ไม่ควรรีบลงมือสอนทั้ง ๆ ที่นักเรียนยังไม่เข้าใจ ถ้าย่อโจทย์หรือให้นักเรียนย่อเองก็จะช่วยความจำ เป็นการมอบภาระแก่สมอง ในส่วนความคิดอย่างเดียวจะทำให้ความคิดแรงขึ้น

4. การตรวจงานของเด็ก เมื่อนักเรียนมีความรู้บ้างแล้ว ให้ทำแบบฝึกหัด ครูต้องคอยตรวจในเรื่องความละเอียด สุขุม ระเบียบ การวางรูปให้

งดงาม ได้แบบแผน ถ้านักเรียนทำวิธีแปลก ๆ และได้หลักเกณฑ์ก็ควรส่งเสริม วิธีที่ไม่ควรแนะนำให้เห็นว่าไม่ใช่อะไร

ขออย่าว่า แบบฝึกหัดที่นักเรียนทำนั้น ย่อมมีวิธีฟุ่มเฟือยอยู่ทุกครั้ง ถ้าครูไม่ตรวจก็มองไม่เห็น การมองดูผลลัพธ์อย่างเดียว จะทำให้นักเรียนมีคุณภาพดี ถึงขนาดไม่ได้ (สุเมธนา โชติกธีระสกุล, 2509: 124-127)

3.1.3 พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ

ความมุ่งหมายอันแท้จริงของการศึกษา ไม่ได้อยู่ที่การสอบไล่ได้ การสอบไล่ได้เป็นเครื่องวัดว่า เราได้เรียนรู้ถึงขั้นไหน แต่ไม่ได้เป็นเครื่องวัดว่า เราได้เรียนรู้ดีเพียงไร การเรียนเพียงให้สอบไล่ได้ เราเพียงแต่จดจำตามที่ครูสอน แต่การที่จะเรียนให้รู้ดีจริง ๆ นั้น เราจะต้องไตร่ตรองให้ลึกซึ้งกว้างขวางออกไป และให้เกิดความคิดขึ้นในตัวเราอีกส่วนหนึ่ง เราย่อมทราบกันอยู่ว่า นักเรียนที่เรียนเฉพาะเพียงให้สอบไล่ได้ ไม่ได้ตั้งใจเรียนให้รู้ดีจริง ๆ นั้น จะจัดว่าเป็นนักเรียนที่ดีแท้ยังไม่ได้" การศึกษาอบรมท่านชี้ให้เห็นวิธีให้การศึกษาคือ วิธีพรั้งสอน บรรยาย ให้อ่านหนังสือ ส่วนการอบรมนั้นคือการยกตัวอย่างให้แลเห็น ทำตัวอย่างให้เห็น ครูที่ดีย่อมประสงค์ให้ศิษย์เจริญ โดยไม่ต้องการผลตอบแทนครูจึงประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม และวิธีการให้ทำงานและทำสิ่งที่ควรทำอบรมไปจนตลอดนิสัยใจคอเพื่อให้สามารถทำงานสำคัญ ๆ ต่อไป (มาลี อติแพทย์ และเจริญ ไชยชนะ, 2514: 168)

3.1.4 พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

วิธีสอนของท่านแปลกไปอีกแบบหนึ่ง สิ่งที่ทรงสอนพวกเราคือเรื่องความหมายของคำภาษาไทยแต่ละคำ ซึ่งมีความหมายต่างกันเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นคำว่า ตัด ผ่า เชือด ฉือน ถือน ผาน และชำแหละ หรือคำว่า โกรธ แค้น เคือง ระคาย รำคาญ และจุน เป็นต้น ท่านทรงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบให้แลเห็นภาพอย่างชัดเจนว่า มีความแตกต่าง ความหนัก ความเบา ผิดกันอย่างไร เป็นการเรียนภาษาพื้น ๆ อีกแบบหนึ่งซึ่งเราไม่ได้เคยคิดมาก่อน... ยังมีวิชาเรียงความ ทรงสอนด้วยวิธีของท่านเอง เริ่มแต่การวางรูปประโยคและการเชื่อมโยงประโยค เริ่มด้วยประโยคต้องมีตัวแสดงหรือประธาน ซึ่งอาจจะมีบริวารองค์ประกอบต่าง ๆ ของตัวแสดง หรืออาจไม่มีตัวประกอบเป็นบริวารเลยก็ได้ แล้วแต่ว่าผู้แต่งจะต้องการให้ถนัดชัดเจนแค่ไหน ต่อจากนั้นต้องมีภาคแสดงหรือคำกริยา ซึ่งจะประกอบด้วยบริวารของภาค

แสดงเพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้นแค่ไหน เพียงใดก็แล้วแต่ความประสงค์ของผู้แต่ง จะประกอบด้วย เวลา อักษร และสถานที่ ทรงเน้นให้ใช้คำที่มีความหมายเหมาะสม และถูกต้องตามลักษณะภาษาไทย สอนให้เขียนสุนทรพจน์ ใช้สำนวนโวหารและเหตุผลในการโต้แย้งและตอบโต้ในการโต้ว่าที่ ซึ่งนับว่าเป็นของใหม่มากในสมัย 35 ปีมาแล้ว

(รอง ศยามานนท์ และพงศอินทร์ ศุขขจร, 2521: 40-41)

3.1.5 นายนิรันดร์ นวมารค

นายนิรันดร์มีความเชี่ยวชาญในการสอนวิชาภาษาไทยมาก เวลาสอนหลักภาษาไทยก็จะใช้หลักวิทยาศาสตร์เข้าช่วย เช่น สอนให้สั้น กระชับ และจำได้ง่าย เป็นต้น เวลาสอนแต่ง คำประพันธ์นายนิรันดร์ก็จะแต่งคำประพันธ์เป็นคำถามง่าย ๆ แล้วให้นักเรียนแต่งตอบ ดังข้อความอีกตอนหนึ่งที่นายนิรันดร์เขียนเอาไว้ในบทความเรื่องเดิมว่า “ผมสอนหลักภาษาไทยโดยเอาหลักวิทยาศาสตร์เข้าจับ คือพยายาม ทำความอธิบายให้ตรงเป้า สั้น กระชับ ให้ท่องได้น้อยที่สุด จำได้ง่ายที่สุด เช่น คำนิยามเรื่องคำกรุ ผมให้นักเรียนจดไว้ว่า คำกรุ คือ คำทุกคำที่มีเสียงตัวสะกดและคำที่ผสมกับสระเสียงยาวในแม่ ก. กา รวมทั้งสระอำ ไอ โอ เอ เห็นไหมครับผมตัดปัญหาเรื่องมาตราตัวสะกดในแม่ก แม่กด แม่กบ แล้วคำที่ผสมกับสระเสียงสั้นในแม่ ก.กา ยกเว้นสระ อำ ไอ โอ เอ แต่ถ้านักเรียนตอบเอาเรื่องตัวสะกดมาไว้หลังข้อความ ยกเว้นไปหมด แล้วก็เลยพูดถึงการผูกประโยคในการเรียงความต่อไปเลย เวลาผมสอนแต่งคำประพันธ์ ผมก็ทำคล้ายแบบครูฟูของผม ผมสั่งงานเป็นคำประพันธ์ชนิดที่กำลังสอนและจำให้ทำการบ้าน พอตอนตรวจผมก็แต่งดิชมลงเป็นคำประพันธ์...ผมสอนพวก ว.ศ.ปทุมวัน ผมก็ทำอย่างนี้อีก นักเรียนไม่เบื่อ ดีกว่าให้คะแนน บางทีผมก็แต่งคำถามง่าย ๆ เป็นคำประพันธ์ให้นักเรียนตอบ บางทีครึม ๆ ก็ให้นักเรียนแต่งคำถามเป็นคำประพันธ์ ผมจะตอบเป็นคำประพันธ์อย่างเดียวกัน ทีนี้ใคร ๆ ก็อยากจะถามให้ครูตอบ แย่งกันแต่งออกมาเขียนถามที่กระดานดำ ครูแทบตอบไม่ทัน... (สฤณณ จังกาจิตต์, 2543: 68-69)

3.2 การค้นคว้าและเตรียมการสอนเป็นอย่างดี

การเตรียมการสอนเป็นการวางแผนล่วงหน้าว่าจะใช้วิธีการอย่างไรในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด การเตรียมการสอนที่ดีจะแสดงถึงความรับผิดชอบ ความพร้อมของครูผู้สอน ครูไทยในอดีตได้มีการเตรียมการสอนเป็นอย่างดี ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้อีกตัวอย่าง กระบวนการถ่ายทอดของครูต่างๆ ที่ได้รับการยกย่องดังนี้

3.2.1 นายลัยอาจ ภมระราภา

ความชัดเจนในการสอนของนายลัยอาจทำให้ผู้เรียนตั้งใจมาก เพราะใช้คำอธิบาย ชัดเจนแจ่มแจ้งเข้าใจง่าย นายประสิทธิ์เล่าให้ฟังอีกว่า ได้สังเกตการเตรียมการสอนและวิธีสอนของนายลัยอาจแล้ว เห็นว่าได้ค้นคว้ามาจากหนังสือหลายเล่ม ทั้งได้คิดแนวการสอนหรือวิธีสอนโดยวางพื้นฐานให้ศิษย์ผู้เรียนให้เข้าใจแน่นพื้นเสียก่อน เมื่อมีโจทย์พลิกแพลงไปก็สามารถทำได้ถูกต้อง พออนุมานได้ว่านายลัยอาจสอนให้ศิษย์เรียนจากความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งก่อน จำทฤษฎี ต่าง ๆ ได้ เมื่อนำไปปฏิบัติก็ไม่ติดขัดในการทำแต่ประการใด (นรินทร์ นวมารค, 2528: 72)

3.2.2 นายเจือ ฉั่วประยูร

ครูเจือไม่ใช่จะเป็นครูที่ขยันไปโรงเรียนเท่านั้น แต่ขยันในการปฏิบัติหน้าที่ครูที่ดีด้วย ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่อย่างดียิ่ง ก่อนเข้าทำการสอนได้เตรียมการสอนเป็นอย่างดี สอนแล้วตรวจสอบแบบฝึกหัดที่นักเรียนทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน ไม่ใช่สักแต่ว่าขีดถูกขีดผิดหรือเขียนคำว่าตรวจแล้วเท่านั้น

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2510: 87)

3.2.3 นายไปล์ สมิติเมฆ

ท่านเป็นคนที่หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ จะสอนอะไรก็ค้นคว้า เตรียมตัวมาอย่างกว้างขวาง ชนิดไม่ให้มีติดขัดในการสอน จึงถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างดียิ่ง ศิษย์ทุกคนมีความชื่นชอบในวิธีสอนของครูไปล์ มีความเข้าใจในวิชาที่เรียนเป็นอย่างดี (ไพโรจน์ เสดานนท์, 2521: 157)

3.2.4 นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

ข้อที่ประทับใจผมมากในเรื่องการสอนของอาจารย์นพ ก็คือ ท่านทุ่มเททั้งชีวิตจิตใจเพื่อการสอนโดยแท้ ท่านรักเด็กนักเรียนจริง ๆ สายตาของท่านสอดส่องดูความสนใจของนักเรียนอยู่ตลอดเวลา ในระหว่างการสอน ท่านก็ได้มีได้นั่งสอนท่านเดินตลอดทั้งห้องหรือมิฉะนั้นก็ยืนสอนหน้าชั้น ท่านไม่เคยถือหรืออ่านตำราเวลาสอนเพราะท่านเตรียมการสอนมาดี ท่านสอนด้วยปากเปล่าโดยตลอด ชั่วโมงของท่านไม่มีใครว่างหรือหลับหงเลย ตรงกันข้ามทุกคนสนใจฟังการสอนของท่านอย่างกระตือรือร้น

ในวิชาภาษาอังกฤษอาจารย์นพ ก็ได้ให้ความกระจ่างในปัญหาต่าง ๆ ทั้งในความหมายและไวยากรณ์ ท่านนำเอาปัญหาต่าง ๆ จากการบ้านของนักเรียนมาอธิบายให้ฟังเป็นตัวอย่างที่กระดานดำหน้าชั้น เป็นตัวอย่างที่ควรเอาอย่างและไม่ควรเอาอย่าง นอกจากท่านจะสอนเนื้อหาในวิชาโดยตรงแล้ว ท่านมักจะมีเกร็ดประวัติศาสตร์และเรื่องขำขันต่าง ๆ มาเล่าให้นักเรียนฟัง เรียกร้องความสนใจจากนักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง ท่านสั่งให้นักเรียนมีสมุดโน้ตไว้บนโต๊ะ 1 เล่ม เพื่อบันทึกเรื่องต่าง ๆ ที่ท่านสอนเพื่อช่วยความจำด้วย โดยให้นักเรียนจดบันทึกเอง มิใช่ครูบอก คำบอกให้จดอย่างที่เราเคยทำกันมา การสอนของท่านทำให้พวกเราเข้าใจวิชาที่ท่านสอนอย่างละเอียด และจดจำไว้ได้นานแทบจะไม่ต้องดูตำราประกอบ การพูดของท่าน ชัด ชัด และฉะฉาน หวังเหตุหวังผลสอดคล้องต้องกันเป็นอย่างดี การสอนของท่านไม่สั้นไม่ยาวจนเกินไป และที่สำคัญก็คือ ท่านไม่ทำให้เรื่องง่ายกลับกลายเป็นเรื่องยาก เรื่องโดยยากก็พยายามหาหลักหรือหาเคล็ดมาสอนให้ เพื่อง่ายแก่การทำ ความเข้าใจและการจดทำ

ท่านจะตั้งคำถามตลอดเวลาที่สอน คำถามที่ท่านตั้งคำถามนั้น ท่านมิได้ถามนักเรียนเรียงแถวตั้งแต่หน้าชั้นไปจนท้ายชั้น หรือเรียงตามบัญชีรายชื่อนักเรียน หากแต่ท่านตั้งคำถามขึ้นมาก่อนสำหรับนักเรียนทั้งชั้นเพื่อให้ทุกคนต้องเอาใจใส่เตรียมคำตอบไว้ให้พร้อม เพราะไม่ทราบที่ท่านจะตั้งคำถามผู้ใด ซึ่งทำให้ทุกคนตื่นตัวตื่นใจอยู่ตลอดเวลา เมื่อนักเรียนตอบคำถามของท่านแล้ว ท่านจะแยกแยะให้ดูว่าตอบถูกต้องอย่างไร ควรจะตอบอย่างไร

การตรวจให้คะแนนก็ถือสายกลาง และเที่ยงธรรม ไม่มีการกดคะแนนหรือให้คะแนนมากเกินไปกว่าที่ควรให้... (จรรยา มิลินทร์, 2543: 53-54)

3.3 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามศักยภาพของผู้เรียน

ครูได้มีการประเมินความรู้ ความสามารถ ความแตกต่างของผู้เรียน และใช้วิธีการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน ครูไทยในอดีตได้มีการวิเคราะห์ผู้เรียน และจัดกระบวนการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับข้อแตกต่างของศิษย์ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายทอดของครูที่ได้รับการยกย่องดังนี้

3.3.1 นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช

คุณครูพยายามจับจุดสนใจของศิษย์ มองเห็นความสามารถและหาทางส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ศิษย์ที่ชอบอ่านทำนองเสนาะ คุณครูเรียกมาหาในตอนเย็นให้ร้องเพลงให้ฟังบ้าง ให้อ่านทำนองเสนาะให้ฟังบ้าง จนศิษย์ผู้นั้นเกิดความมั่นใจในตัวเอง จากนั้นบางที่คุณครูก็จะให้โอกาสเป็นผู้นำการอ่านทำนองเสนาะในชั้น ในสมัยนั้นยังไม่มีบริการแนะแนวในโรงเรียน แต่คุณครูก็ได้ทำหน้าที่เป็นครูแนะแนวช่วยเหลือศิษย์ของคุณครูจึงกล้าที่จะปรึกษาหารือข้อข้องใจกับคุณครู โดยไม่หวาดเกรงคุณครูดังที่เคยกลัวคุณครูบางคนในสมัยนั้น

(บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2519: 157)

3.3.2 นายบุญยัง ทรวดทรง

อุดมคติของท่านอยู่ที่การเป็นครูโดยแท้จริง ท่านจึงได้ยอมอุทิศกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิด พุ่มเทอญกับการอบรมสั่งสอนศิษย์ของท่านโดยมิเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย นักเรียนแต่ละคนมิได้อยู่ในสภาพที่จะรับการสอนอย่างเดียวกันได้ บางคนฉลาด บางคนเข้าใจยาก บางคนแข็งแรง บางคนขี้โรคขาดเรียนบ่อย บางคนมีปัญหาส่วนตัวทำให้การเรียนย่อหย่อนไป ฯลฯ แต่อาจารย์บุญยัง ทรวดทรง ก็มีวิธีการอบรมสั่งสอนศิษย์ให้ได้ผลตามความสามารถของแต่ละคน โดยไม่ซ้ำแบบกัน อาศัยความเอาใจใส่ดูแลนักเรียนของท่านเป็นรายบุคคล ตลอดจนการใช้ถ้อยคำที่เต็มไปด้วยความเมตตากรุณาอย่างเป็นกันเอง ท่านจึงสามารถเข้าถึงจิตใจของศิษย์และจับจุดอ่อนของแต่ละคน อีกทั้งสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของพวกเขาได้อย่างน่าชม ท่านเป็นครูที่ตระหนักในหน้าที่ของครูเป็นอย่างดี

ทุกครั้งที่ท่านเข้าสอน ไม่เคยปรากฏว่าท่านเคยทิ้งปัญหาเคลือบแคลงไว้ให้นักเรียนสงสัย เพราะท่านได้เตรียมงานของท่านอย่างเรียบร้อย บางครั้งท่านก็สอดแทรกการอบรมความประพฤติเข้าไปด้วย โดยการใช้ถ้อยคำที่เข้าใจ

ง่าย และยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันที่จะช่วยให้เราเห็น จริงจัง พวกเราไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียนกับท่าน ถ้าศิษย์คนใดมีปัญหาถามท่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาหรือเรื่องส่วนตัว ก็ย่อมจะได้รับคำตอบ อธิบายที่กระจ่างแจ้ง และมีเหตุผล สัมกับที่ท่านเกิดมาเพื่อการเป็นครูอย่างแท้จริง

(นคร จันทร์วัฒนพงษ์, 2524: 75-76)

3.3.3 นายถนอม นาควัชระ

ในวงการศึกษาก้าวไปนายถนอมไม่ใช่ครูประเภทรู้จักแต่สอนอย่างเดียว แต่เป็นผู้รู้จักฝึกและสรรสร้าง เคยพูดที่เล่นที่จริงกับเพื่อนฝูงว่า “ผมเลี้ยงลูกเหมือนม้าแข่ง” ต้องดูสติปัญญาความสามารถเหมือนฝีเท้าและชั้นเชิงเป็นทุนเสียก่อนว่า อยู่ในเกณฑ์ไหนประเภทไหน แล้วจึงเลือกฝึกปรีอให้ถูกทาง ปรนด้วยอาหารกาย อาหารใจ และที่สำคัญที่สุดฝึกให้รู้ความสำคัญของการอยู่ในระเบียบวินัย และการอบรมแบบนี้มิได้ใช้แต่เฉพาะในการอบรมบุตรธิดา แต่กับลูกศิษย์ลูกหานักเรียน และแม้กระทั่งนักกีฬา ซึ่งต้องเป็นผู้รับผิดชอบฝึกฝน

(จินตนา ยศสุนทร, 2506: 158)

3.3.4 ขุนจงจัดนิสสัย (สนิท สตะกูรมะ)

ขุนจงจัดนิสสัย เป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะเหมาะสมเป็นครูที่ดียิ่ง เสียงดังฟังชัด เต็มขนาด เป็นที่เกรงกลัวและเคารพรักใคร่ของศิษย์ทุกคน เมื่อท่านเข้าห้องเรียน จะยิ้มแย้มแจ่มใส และกวาดสายตาไปทั่วห้อง ดูอากัปภิกิริยาของศิษย์ทุกคน ว่าอยู่ในลักษณะเตรียมพร้อมที่จะเรียนหรือยัง เมื่อเรียบร้อยแล้วท่านจึงจะเริ่มสอน การสอนของท่านไม่ว่าจะเป็นบทเรียนอะไร เช่น หลักภาษา การใช้ภาษา วรรณคดี จะสนุกสนานเพลิดเพลิน ทำให้ศิษย์ทุกคนตั้งใจเรียนดี ตามปรกติวิชาภาษาไทย นักเรียนจะนั่งวงแหวนนอนและหลับกัน จะมีผู้สนใจจริง ๆ ไม่กี่คน เนื่องจากท่านมีวิธีสอนที่ดีเลิศ ท่านจะป้อนคำถามไปทั่วทุกคน ให้ทุกคนได้มีโอกาสตอบเพื่อวัดความรู้ความเข้าใจไปด้วยทุกครั้ง ถ้ายังเถียงมีคนหนึ่งคนใดนั่งหลับท่านจะถามผู้นั้นก่อน เมื่อนักเรียนผู้นั้นลุกขึ้นมาถึงและตอบผิด ๆ ถูก ๆ เป็นที่ขบขันของนักเรียนคนอื่น ต่อไปนักเรียนคนนั้นจะไม่หลับในชั่วโมงของท่านอีกเลย คนอื่น ๆ ก็ต้องคอยระมัดระวังเช่นกัน นอกจากท่านจะถามแล้วยังตักเตือนสั่งสอนให้ฟังอีกด้วยบทเรียนของท่านทุกอย่างจะต้องมีการทดสอบ

อยู่เสมอๆ เช่น บทอาขยานจากหนังสือเวสสันดร สามัคคีเภทคำฉันท์ ลิลิตตะเลงพ่าย ทุกคนจะต้องเขียนในเวลาที่กำหนด และท่านจะตรวจแก้ทุกครั้ง การที่ท่านปฏิบัติเช่นนี้ทำให้นักเรียนทุกคนต้องท่องกาพย์ กลอน โคลง ฉันท์ กั้นจนขึ้นใจ และเขียนได้ถูกต้องด้วย ทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน ทั้งการบ้านที่ท่านให้ทำ เช่น เรียงความก็ดี การแต่งบทประพันธ์ก็ดี ทุกคนต้องทำและต้องส่งตามกำหนด นักเรียนคนใดไม่ได้จะไม่มีทางแก้ตัวใด ๆ ได้เลย ต้องถูกเทศนาและสั่งสอนเป็นการใหญ่ ไม่ว่าจะเป็ นลูกเต้าเหล่าใดมาแต่ไหน โดยเหตุนี้ นักเรียนที่เรียนภาษาไทยของท่านแล้วจะเข้าใจในบทเรียนที่ท่านสอนโดยทั่วถึง ถ้าหากคนใดสนใจเป็นพิเศษจะส่งคำประพันธ์ไปให้ท่านตรวจแก้ที่ห้องเรียน หรือที่บ้านพักของท่าน ท่านจะช่วยแก้ไขและแนะนำเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น

(ผาณิต ศตะกูรมะ, 2513: 200-201)

3.3.5 ขุนวิเทศครูณการ (ขต มหาจันทร์)

ท่านมีความสามารถในการสอนเรขาคณิต ในการสอนท่านสอบถามความรู้เดิมในวิชาเรขาคณิตนั้น โดยเฉพาะทางทฤษฎีต่าง ๆ ข้าพเจ้าก็ตอบท่านไปตามที่จำได้ ต่อจากนั้นท่านก็อธิบายวิธีทำแบบฝึกหัดให้เข้าใจ พร้าชี้แจงจนข้าพเจ้าเข้าใจได้ดีว่า “หลักการสำคัญ ก็คือ ให้นำทฤษฎีบทต่าง ๆ ที่เรียนแล้วมาประยุกต์กันเข้าตามความเหมาะสม แล้วเราก็จะทำแบบฝึกหัดได้ทุกข้อโดยถูกต้อง”

(พลาอากาศตรี ภาคย์ กฤษณะพันธุ์, 2523: 58)

3.3.6 นายสีนวล เต็มสงสัย

ในเรื่องการดูแลความประพฤติและการปกครองนักเรียนนั้น นายสีนวลได้ใช้กลวิธีหลายอย่าง เช่น เมื่อพบว่านักเรียนบางคนชอบหนีเรียน ก็พยายามทำความเข้าใจนักเรียนว่า นักเรียนคงชอบทำอะไรสักอย่างหนึ่งจึงไม่สนใจเรียน เมื่อสำรวจพบว่านักเรียนถนัดและสนใจด้านใดก็เปิดโอกาส และส่งเสริมให้นักเรียนแสดงความสามารถอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็พยายามโน้มน้าวให้นักเรียนหันมาสนใจในการเรียนด้วย ส่วนนักเรียนที่เกเร ก่อการทะเลาะวิวาท ก็พยายามหาสาเหตุแล้วเรียกนักเรียนมาพบเป็นการเฉพาะตัว พยายามทำความเข้าใจ แสดงให้นักเรียนเห็นว่าเป็นพวกเดียวกันและมีความเห็นอกเห็นใจ ในขณะเดียวกันก็พยายามอบรมแนะนำให้นักเรียนทำในทางที่ถูกที่ควร

(ธเนศ ขำเกิด, 2543: 30)

3.4 การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

การเรียนรู้ที่พึงปรารถนา คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ หรือค้นหาหรือค้นพบคำตอบด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริงตามลำดับง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ไปสู่ขั้นตอนที่ยากและซับซ้อนมากขึ้น

หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเห็นธรรม เป็นความจริงอยู่เสมอ ในอดีตที่ผ่านมาครูส่วนหนึ่งได้สอนเด็กโดยวิธีการให้เด็กได้มีการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจริง ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายทอดของครูดังต่อไปนี้

3.4.1 นายโกมล คีมทอง

เรื่องการสอนเด็กตามแนวความคิดของนายโกมล เด็กจะต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตน การเรียนจะต้องเรียนแบบเข้าใจ มิใช่ท่องจำ อุปกรณ์การสอนเด็กเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กวัยนี้

(สมชาย เลขวิวัฒน์ อ้างถึงใน สุมน อมรวิวัฒน์, 2515: 225)

...การเรียนนั้นมิใช่แต่ในห้องเรียน แต่ประสบการณ์นั้นคือการเรียนใครสั่งสมได้มาก ใครสนใจใครรู้ใฝ่หามาก คนนั้นก็ยอมได้มากเป็นธรรมดา...

...มองที่การศึกษาว่าจะทำอย่างไร เราจะช่วยเยาวชนรุ่นต่อไปให้สำคัญตัวเองให้สูงไว้ให้เห็นตัวเองมีคุณค่า มีประโยชน์แก่ประเทศชาติ กำลังเป็นความหวัง ความต้องการของสังคม (สุมน อมรวิวัฒน์, 2515: 231)

3.4.2 ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง

ผมเป็นลูกศิษย์รุ่นแรกของอาจารย์กานดา พวกเราเข้าปีหนึ่งอักษรศาสตร์ท่านจบออกมาสอนพอดี ตอนนั้นท่านเป็นครูภาษาอังกฤษ เป็นครูที่พวกเราฟังมาก เพราะพวกเราเป็นจำนวนมากมาจากโรงเรียนมัธยมที่ไม่มีครูภาษาอังกฤษที่พูดภาษาอังกฤษนี้ตลอดชั่วโมง ตอนแรกเรานึกว่า ท่านจบออกมาเสียอีก เพราะท่านพูดภาษาอังกฤษได้คล่องมาก เกือบจะแตกกับอาจารย์หลายครั้งแล้วในตอนนั้น เพราะท่านไม่ยอมให้เราพูดภาษาไทยกับท่านในชั้นเรียน ใช้พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ท่านก็ไม่ยอม ท่านให้ใช้พจนานุกรม อังกฤษ อธิบาย

เป็นอังกฤษ ส่งการบ้านไป ท่านก็แก้กลับมาเป็นภาษาอังกฤษ พร้อมคำอธิบายตอน
ท้ายเป็นภาษาอังกฤษ

(เจตนา นาควัชระ อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถกลาง, 2530: 121-122)

3.4.3 นายถนอม นาควัชระ

นายถนอมเคยเป็นคนหนึ่งที่คัดค้านความคิดที่ให้เลิกการแปลอย่างเด็ดขาดในการ
สอนและให้สอนเป็นภาษา □ กฤษตลอดเวลา เหตุผลของนายถนอมก็คือว่า
ความชำนาญในการสอนภาษาอังกฤษเป็นเวลากว่า 40 ปีนี้จะยืนยันได้โดยไม่ต้อง
อ้างทฤษฎีใด ๆ ทั้งสิ้นว่า การที่จะสอนภาษาหนึ่งภาษาใด โดยทำการสอนเป็น
ภาษานั้นเองอยู่ตลอดเวลา นั้น จะได้ผลดีกว่าเมื่อผู้เรียนมีโอกาส ได้ยินได้ใช้
ภาษานั้นอยู่อย่างสม่ำเสมอ (จินตนา ยศสุนทร,
2506: 163)

3.4.4 พระยาศึกษาสมุทรณ์ (หม่อมหลวงแหยม อินทรางกูร)

พระยาศึกษาสมุทรณ์ได้ไปตรวจโรงเรียนและกล่าวว่า ผมไปดูการสอนของคุณ
คนนี้หลายครั้งแล้ว เห็นแต่สอนอย่างเดียวและสอนเอามากเสียด้วย ไม่ให้นัก
เรียนทำแบบฝึกหัดเลย การสอนอย่างนี้ไม่ได้ผลแน่ดอก การสอนที่จะให้ได้ผล
นั้นเมื่อสอนแล้วต้องให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดและครูต้องหมั่นตรวจตราแก้ไขสิ่ง
ที่นักเรียนทำนั้นเสมอ” จึงได้คิดว่า “สอนแล้วต้องฝึกเสมอ”

(ญาณ อินทรางกูร ณ อยุธยา, 2502: 88)

3.4.5 นายไสว ชูติวัตร

โรงเรียนเกษตรกรรมสมัยนั้น ทำงานภาคปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ทั้งงานปลูกพืช
ผักสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ นายไสว ชูติวัตร ก็ได้เอาใจใส่ในงานภาควิชาการ
และภาคปฏิบัติอย่างเข้มงวด ตามแบบที่เคยได้รับการอบรมมาจากโรงเรียนฝึก
หัดครูประถมกสิกรรม...เป็นครูเกษตรกรรมที่เข้มงวดต่อศิษย์ เพื่อเสริมสร้าง
ลักษณะนิสัยเกษตรกรที่ดีให้แก่ศิษย์ (ธีระ กัณหา, 2522: 82-90)

3.4.6 นายไสว หอรัตนชัย

ได้เป็นผู้ริเริ่มจัดสอนวิชานำเที่ยวให้แก่ลูกเสือเอกของโรงเรียนประจำมณฑลอยุธยา โดยใช้เวลาในวิชาลูกเสือสอน เริ่มด้วยการเล่าประวัติศาสตร์อย่างพิศดารให้ฟังก่อน แล้วพาไปศึกษาของจริงตามสถานที่ต่าง ๆ มีการอธิบายประกอบให้ฟังอย่างละเอียดเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ซักถามจนกระทั่งเข้าใจ และมีการฝึกให้นักเรียนหัดนำเที่ยว ทดสอบสัมภาษณ์นักเรียนในเวลานำเที่ยว ตลอดจนมีการสอบข้อเขียนใครสอบได้ ก็ได้รับเครื่องหมายแสดงว่าสำเร็จวิชานำเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (มันตา หอรัตนชัย, 2512: 76)

3.4.7 หม่อมเจ้าหญิงจันทร์นิภา เทวกุล

ขณะเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเบญจมราชาลัยยังได้นำความรู้อย่างกว้างขวาง มาสู่โรงเรียนและนักเรียน เช่น การช่างดอกไม้สด การทำกับข้าวของกิน และนำนักเรียนที่ได้เห็นการสมาคมสูง ๆ เช่น ในวังสุนันทา วังสระปทุม และวังเทเวศน์ มีงานทำ ดอกไม้ท่านมักจะนำเด็กที่ได้ฝึกแล้วจากโรงเรียนไปช่วย ให้เด็กได้เห็นระเบียบแบบแผนที่แตกต่างออกไป ใครมีฝีมือในการทำกับข้าว ขนม อย่างใด ท่านจะต้องไปเชิญมาสอนนักเรียน

(หม่อมเจ้าหญิงสมรศรีโสภา เทวกุล, 2502: 130)

3.4.8 หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

นักเรียนโรงเรียนสาวยุปัญญาได้รับการฝึกฝนในทางทำอาหารไว้มากในสมัยที่ คุณยายยังเป็นอาจารย์ใหญ่ เท่าที่จำได้เรามีโรงครัวเล็ก ๆ สำหรับนักเรียนฝึกทำอาหารหมุนเวียนผลัดกันทำครัวละห้อง สำหรับผู้ที่สอบวิชาอนุภาชาติ เมื่อสอบทำอาหารแล้วก็ขึ้นไปจัดโต๊ะอาหาร แต่งตั้งให้เรียบร้อยสวยงาม พร้อมทั้งตั้งเมนูที่บรรจงเขียนด้วยฝีมือต่าง ๆ แล้วครูและอาจารย์จึงจะมาตัดสินด้วยการนั่งโต๊ะรับประทานเป็นอาหารมื้อกลางวัน ซึ่งก็มีนักเรียนนั่นเองเป็นผู้เสิร์ฟอีก (บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2513: 114)

3.4.9 หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล

วิธีการสอนของพระองค์ท่านมีเป็นสองแง่ ในแง่หนึ่งตั้งพระทัยจะให้นิสัยใช้ความคิดของตนเองมากกว่าที่เพียงแต่จะตามอย่างผู้สอนเท่านั้น อีกแง่หนึ่งนั้น ทรงปราศูถาเป็นภาษาอังกฤษเป็นส่วนมาก เพื่อจะให้สอดคล้องกับตำราซึ่งเป็น

ภาษาอังกฤษอยู่แล้ว ทั้งยังเป็นการสอนภาษาอังกฤษนิสิตชุดนั้นไปในตัวด้วย เมื่อรับสั่งถามผู้ใด นิสิตผู้นั้นก็ต้องตอบเป็นภาษาอังกฤษด้วย ปรากฏว่านิสิตรุ่นที่ทรงสอนนี้รู้ภาษาอังกฤษแตกฉานกว่ารุ่นอื่น ๆ ...

มีลักษณะของครูอีกประการหนึ่ง ที่ควรจะกล่าวในที่นี้ ก็คือเมื่อคราวที่ทรงทราบแล้วว่า พระองค์ท่านทรงประชวรด้วยโรคเนื้อร้ายในหลอดลมก็ยังทรงงานเป็นปกติอยู่ วันหนึ่งทรงนัดประชุมคณบดีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงคอยอยู่ในห้องประชุมกับผู้เขียนก่อน เพราะคณบดีกำลังทยอยกันเข้ามาเรื่อย ๆ ยังไม่ครบทุกคน เผอิญทรงพระกรรสะ (ไอ) จึงทรงขอโทษแล้วเสด็จไปห้องทรงงานนำหนังสือ นิตยสาร มาทรงอ่านเกี่ยวกับโรคมะเร็งในหลอดลม พร้อมทั้งทรงอธิบายให้สังเกตอาการไอว่าต่างกับการไอธรรมดาอย่างไร

(หม่อมราชวงศ์สตั๊บ ลดาวัลย์, 2502: 204-205)

3.4.10 นายวิศาล ศิวารัตน์

การสอนศีลธรรมนั้น นายวิศาลจะสอนด้วยภาคปฏิบัติจริง คือ นำคณะครูและศิษย์เข้าวัดฟังธรรม ฟีกทั้งครูและศิษย์ให้อารธนาธรรม ตลอดจนถวายของแด่พระสงฆ์ด้วยตนเอง เมื่อกลับมาถึงชั้นเรียนแล้ว ก็จะให้ช่วยกันอภิปรายว่าได้รับความรู้อะไรมาบ้าง

(จันทร์ ชุ่มเมืองปัก, 2543: 20)

3.5 การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน

กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความสุขจะทำให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ และมีความสุข มีจิตใจที่พร้อมที่จะเรียนรู้ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายทอดของครูไว้ดังนี้

3.5.1 นายชลอ ปทุมานนท์

นักเรียนโรงเรียนประถมวัดคณิกาผล สอบได้คะแนนร้อยละ 80 กันปีละหลายคนจนเป็นที่เลื่องลือว่าครูสอนดีนัก ถึงขนาดข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในกระทรวงธรรมการเอง ลาลูกชายจากโรงเรียนเดิมมาเข้าโรงเรียนประถมวัดคณิกาผล ...วิธีสอนที่ใช้ได้ผลก็คือการเรียนแบบเล่น (Play Way) นั่นเอง กล่าวคือ “เมื่อเราเห็นว่าเด็กชอบเล่น เราก็หาวิธีให้เด็กได้เล่นและเรียนไปพร้อม ๆ กัน

นายชอลยั้งมีความสามารถพิเศษในการเล่านิทาน ซึ่งนับเป็นวิธีสอนที่ดียิ่งสำหรับเด็กอีกด้วย...ในการเล่าจะมีสุภาษิตประจำท้ายเรื่อง เป็นการอบรมสั่งสอนให้เด็กประพฤติตนดี บางทีมีการค้นรายการด้วยการทาบปัญหา เพื่อฝึกให้ใช้ความคิด บางคราวก็เปลี่ยนบรรยากาศเป็นเล่าเรื่องผจญภัย มีการทำเสียงประกอบการเล่าทำให้ไม่ง่วง (กรองแก้ว ปทุมานนท์, 2523: 70-71)

3.5.2 นายลัยอาจ ภมระภา

นายลัยอาจเป็นครุคณิตศาสตร์ที่สอนได้ดีมาก นักเรียนทุกคนที่ตั้งใจเรียนจะเข้าใจแจ่มแจ้งดี ส่วนนักเรียนที่เรียนอ่อนหรือสมองทึบก็พอรู้เรื่อง เพราะเข้าใจหาตัวอย่างต่าง ๆ แปลก ๆ มาอธิบายประกอบเสมอ โดยเฉพาะนายลัยอาจมักจะติดตลกหน้าตาย หรือพูดให้นักเรียนหัวเราะโดยตนเองทำไม่รู้ไม่ชี้บ่อย ๆ...

นายลัยอาจเป็นคนสอนหนังสือสนุก เพราะจำตัวบทกฎต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ เวลาสอนก็พูดเรื่อยไป เขียนไป อธิบายไป ไม่ต้องดูหนังสือ บอกได้เลยว่าเปิดหน้านั้นหน้านั้น ทฤษฎีบทเท่านั้น กฎว่าอย่างนั้น ทำให้นักเรียนเกิดศรัทธาอยากเรียน ตั้งใจเรียน... เมื่อถามถึงการสอนวิชาคณิตศาสตร์ นายลัยอาจมีสีหน้าสดชื่นแล้วแล้วตอบว่าสอนเรื่อยไป เพราะไม่เคยรู้สึกเบื่อหน่ายหรือเหน็ดเหนื่อยแต่ประการใด ทั้งทราบว่าเป็นวันถึงแก่กรรมก็ยังมีนัดสอนค้างอยู่

(นิรันดร์ นวมารค, 2528: 69-71)

3.5.3 หลวงชาญพิทยกิจ (เหมียน บุรณบุญย์)

ข้าพเจ้านึกถึงเพื่อนนักเรียนร่วมชั้นที่ท่านเคยเป็นครูสั่งสอนมา ทุกคนคงจำได้ดีว่าเวลาเสร็จจากการสอบไล่ปลายเทอมสิ้นปีการศึกษา ท่านมักใช้โอกาสว่างเล่านิยายสนุก ๆ ให้พวกเราฟัง นิยายบันเทิงใจเหล่านี้มักจบลงด้วยคติแฝงไว้ให้เราได้นำนึกถึงเกียรติแห่งความซื่อสัตย์สุจริต และจงใจให้เราบำเพ็ญตนเป็นคนจริงจัง ต่อหน้าที่การงาน เกร่งต่อเวลา มีอุตสาหะบากบั่น ตรงไปตรงมา มีจิตใจเป็นคนเด็ดเดี่ยวและนักสู้ ซึ่งแม้ตัวของท่านเอง เมื่อเราสังเกตใกล้ซิดก็จะเห็นได้ชัดแจ้งว่าท่านรักษาคตินี้เป็นแนวปฏิบัติอยู่ตลอดชีวิต จนท่านสูงงอมแก่หง่อมแล้วก็ล่วงลับจากพวกเราไปอย่างมีความสุข (บุญยัง ทรวดทรง, 2513: 128)

3.5.4 นางสาวศรีสอาด บุณนาค

การสอนวรรณคดีและเรียงความนั้น คุณครูมีวิธีสอนที่ทำให้พวกเรารู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลินพูดจาฉะฉาน แฝงอารมณ์ขันทำให้ชั่วโมงภาษาไทยเป็นชั่วโมงที่ไม่มีใครเบื่อหน่าย ไม่มีใครง่วงนอน อดสงสัยไม่ได้ว่าเหตุใดนักเรียนปัจจุบันไม่ชอบเรียนภาษาไทย เวลาเรียนมหาเวสสันดรชาดก เราก็รู้สึกซาบซึ้งในความเสียสละของพระเวสสันดรและมองเห็นชูชกเป็นทั้งตัวโกงและตัวตลกขบขัน หัวเราะกันครื้น ๆ ถึงกัณฑ์ขมกมขมไม่เราก็สามารถมองเห็นสุนทรีย์ภาพของวรรณคดีไทยเวลาเรียน ลิลิตเตล่งพ่ายเลือดรักชาติของเราก็กรุ่น พวกกันเคียดแค้นซ้ำศึกเพราะระชชาติใน วรรณคดีที่มวบเข้าไปในจิตใจ

ที่สำคัญที่สุดคือ คุณครูได้ปลุกฝังนิสัยชอบอ่านหนังสือให้พวกเราหลายคน นักเรียนของคุณครูกลายเป็นนักประพันธ์และนักแปลมีชื่อไปหลายคน (คุณหญิงศรีนารถ สุริยะ, 2530: 25)

3.5.5 นายกำชัย ทองหล่อ

เรื่องความสามารถในการสอนภาษาไทยของนายกำชัยนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่อง เกร็ดความรู้จากครูกำชัย ดังนี้

...ครูถือว่าการสอนต้องให้น่าสนใจและให้นักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นจากหนังสือ จึงจะเกิดประโยชน์ ดังนั้น การเรียนภาษาไทยของเราจึงไม่ต้องอาศัยคำแปลหรือคำอธิบายในหนังสือเลย ครูแนะนำให้พวกเรามีสมุดไว้เล่มหนึ่งเรียกว่าบันทึกความรู้... ให้บันทึกความรู้รอบตัวที่ไม่ปรากฏในหนังสือเรียน ...

...การสอนวรรณคดีให้สนุกสนานนั้น ครูใช้วิธีร้องรำทำเพลง และเล่นละคร ประกอบความเข้าใจภาษา-การใช้ภาษา ครูได้รวบรวมบทประพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ จากหนังสือที่ครูอ่านแล้ว... จากบทความในหนังสือพิมพ์รายวันแล้วตั้งปัญหาให้ตอบ... (รัชนี ศรีไพรวรรณ, 2543: 10-11)

นายกำชัย ทองหล่อ เป็นครูที่รักภาษาไทยและสอนภาษาไทยมาตลอดชีวิตจนเป็นที่ยกย่องในวงการครูสอนภาษาไทย ผู้บริหารโรงเรียนหลายโรงทั้งในส่วนกลางและต่างจังหวัด จะพาครูสอนภาษาไทยของตนมาชมการสอนและขอความรู้ในวิธีสอนอยู่เป็นประจำ นายกำชัยก็เต็มใจแนะนำให้โดยมิได้ปิดบัง มีผู้ถามว่านายกำชัยสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา

จนถึงระดับมหาวิทยาลัยในเวลาเดียวกัน นายกำชัยทำอย่างไรการสอนจึงได้ผลดี...

เมื่อนายกำชัยเริ่มสอนภาษาไทยครั้งแรก วิธีสอนซึ่งครูต้องใช้สื่อหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการสอน ขณะนั้นเรียกว่า วิธีสอนแผนใหม่ ยังไม่แพร่หลาย แต่นายกำชัยได้คิดจัดทำและจัดหามาใช้แล้ว เมื่อสอนระดับอนุบาลก็แต่งเพลงง่าย ๆ ให้เด็กร้องเป็นการเล่นปนเรียน สอนในระดับชั้นสูงก็แต่งคำประพันธ์ให้เด็กจำ หลักเกณฑ์ทางภาษาได้แม่นยำ เช่น เด็กเขียนสะกดคำผิดใช้ “บร” แทน “บัน” ก็แต่งคำประพันธ์ให้ท่องจำว่า

บันดาลลงบันได บันทักให้ดูจงดี
บันเร้งบันเทิงมี บันลื้อลั่นสนั่นดัง

ฯลฯ

ทำให้เด็กสะกดคำที่ใช้ “บัน” ได้ถูกต้อง และเป็นแบบอย่างให้ครูสอนภาษาไทยแต่งคำประพันธ์เพื่อสอนให้เด็กจำหลักเกณฑ์ทางภาษาอื่น ๆ ในเวลาต่อมา

(รัชนี้ ศรีไพรวรรณ, 2543: 10-11)

3.5.6 พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

ความสามารถแห่งการเป็นครูของพลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์นั้นนอกจากจะเป็นครูที่มีความแตกฉานในวิชาการ มีความรู้เป็นอันมากแล้ว ยังมีวิธีการสอนที่ทำให้ศิษย์สนใจเข้าเรียนจนแน่นห้องทุกครั้งที่ย้ำสอนอีกด้วย เพราะวิธีการสอนเป็นไปอย่างกันเอง สามารถอธิบายได้อย่างแจ่มแจ้ง และที่สำคัญที่สุดคือ วิชาอะไรก็ตามที่ยากต่อการเรียนรู้สำหรับนักเรียน พลตรีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จะมีเทคนิควิธีสอนให้เข้าใจได้โดยง่าย นอกจากนี้แล้ว การที่เป็นคนมีอารมณ์ขันและชอบวิพากษ์วิจารณ์เรื่องอะไรต่อมิอะไรอย่างตรงไปตรงมาและมีเหตุผลนั่นเอง จึงยิ่งทำให้บรรดาศิษย์เกิดความรู้สึกศรัทธาและยกย่องจนถึงขั้นเป็น “มหาครู” มาโดยตลอด แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็ตาม (นิรันดร์ดี บุญจันทร์, 2540: 101)

3.6 การจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป

ในอดีตที่ผ่านมาครูผู้สอนมักจะเน้นการสอนความรู้ และสอดคล้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไปด้วย เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางวิชาการและการประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไป ในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างจากหนังสือประวัติครูดังนี้

3.6.1 นายไปล์ สมิติเมฆ

ในด้านการอบรมสั่งสอนนักเรียน ถ้าเห็นว่านักเรียนผู้ใดทำสิ่งใดไม่ดีไม่งามหรือหรือไม่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว ท่านจะแนะนำว่ากล่าวตักเตือนทันที ไม่ได้ถือว่าคุณไม่ใช่ครูสอนศีลธรรม และพยายามทำตนเป็นตัวอย่างอันดีแก่ศิษย์ของท่านเสมอ (ไพโรจน์ เสลานนท์, 2521: 157)

3.6.2 นายสรร อินทุเวศ

ในชั่วโมงภาษาไทย นอกจากอาจารย์จะสอนเนื้อหาภาษาไทยแล้ว อาจารย์ยังสอดแทรกการสอนศีลธรรม มารยาท และความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ลงไปด้วย... (นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2527: 8-9)

3.6.3 นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์

อาจารย์นิลรัตน์ เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด และมีความขยันหมั่นเพียรมาก มีความรู้วิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวาง มีวิธีการสอนที่สามารถทำให้นักเรียนเกิดความสนใจไม่เบื่อหน่าย นอกจากนี้ยังรอบรู้ในวิชาต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น ภาษาไทย การเรือน เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาศีลธรรม อาจารย์จะต้องสอนวิชาศีลธรรมด้วยตัวเองเสมอ แม้ในระยะหลังนี้จะมีภารกิจด้านธุรการในฐานะอาจารย์ใหญ่อยู่อย่างมาก แต่ก็ไม่เคยที่จะเว้นการสอนศีลธรรมด้วยตนเองเลย เพราะมีความมั่นใจว่าการประสิทธิประสาทความรู้ให้แก่เยาวชนนั้นมิได้มุ่งแต่การสอนให้เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการแต่เพียงด้านเดียว แต่จะต้องอบรมให้มีศีลธรรมอันดีเพื่อเป็นพลเมืองดีต่อไปด้วย (ส่องสี ชูติวงศ์, 2506: 179-180)

3.6.4 นางลำพา สุขุมาลจันทร์

ครูลำพาเอาใจใส่ในการปกครองอบรมบ่มนิสัย ระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด โดยเฉพาะการไปมาโรงเรียน และการหยุดเรียนในกรณีพิเศษ...ครูลำพาขยันเก็บลายเซ็นรับทราบของผู้ปกครองจากครูประจำชั้นจนครบทุกชั้น เพราะเกรงว่าจะไม่ถึงมือผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อป้องกันความประมาทของนักเรียน และเข้าถึงผู้ปกครองในรายที่จะต้องขอความร่วมมือแก้ไขให้สอดคล้องต้องกันกับทางโรงเรียนเพื่อความ

ติงามของนักเรียน ครูลำเพาจึงได้รับความนิยมนับถือจากผู้ปกครองโดยทั่วไป

(ยุพิน กุสุมารัตน์, 2516: 211)

3.6.5 พระยาบรมบาทำรุง (พิณ ศรีวรรณะ)

การประชุมอบรมวันพฤหัสบดีนี้ที่แท้ก็คือการบรรยายพิเศษ มีรายการเน้นหนักไปทางเปิดหูเปิดตาขยายโลกทัศน์ของเด็กวัย 9-16 ปี ให้กว้างขวางออกไป บางทีก็มีผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก เช่น “น.ม.ส.” และ “ครูเทพ” มาเล่าเรื่องที่น่าสนใจให้พวกเราฟัง บางทีก็มีอาคันตุกะผู้มีชื่อเสียงกระฉ่อนโลก เช่น ท่านเซอร์ ระพินทรนาถ ตะกอร์ มาเป็นองค์ปาฐก แต่ส่วนมากคุณครูเป็นตัวยืนโรง...

เรื่องราวต่าง ๆ ที่คุณครูนำมาเล่าในบ่ายวันพฤหัสบดีนั้น ข้าพเจ้าจำได้มากพอเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันในต่างประเทศ ท่านชอบนำเอาเรื่องเกี่ยวกับความกล้าหาญและเก่งกาจมาเป็นตัวอย่าง

(พระประทีปสุนทรสาร, 2518: 10-13)

3.6.6 หลวงวิลาศวงงาม (หรั้า อินทรนัญ)

คุณสมบัติที่ช่วยส่งเสริมท่านเป็นครูดีอีกอย่างหนึ่ง คือ ความไม่มีอคติ ท่านปกครอง นักเรียนด้วยระเบียบวินัยที่เฉียบขาดปราศจากอคติ ไม่จู้จี้จุกจิก หรือหยุ่มหยุิม ไม่พูดมากแต่พูดถูกจุดประสงค์ที่ต้องการพูด และไม่ตลกไปกฮาพูดเล่นพูดหัว นักเรียนผู้ใดเกียจคร้าน ดื้อด้าน ขาดระเบียบวินัยอันดีจะถูกลงโทษโดยไม่เห็นแก่หน้าว่าจะเป็นลูกท่านหลานเธอมาจากไหน ไม่ประจบประแจงบ้อยอศิษย์คนใดเลย เหตุนี้จึงทำให้ศิษย์เกรงกลัวโดยไม่ต้องใช้วิธีลงโทษให้เจ็บกาย เมื่อพูดถึงเรื่องวิชาการสอนศีลธรรม หลวงสำเร็จวรรณกิจมีความเห็นว่าไม่จำเป็นต้องกำหนดเวลาไว้ในตารางสอนเป็นชั่วโมง แต่ควรสอนกันตลอดวันโดยสอดแทรกไว้ในเวลาสอนวิชาทั่วไปได้ทุกวิชา เพราะฉะนั้นศิษย์ของท่าน คนหนึ่งจึงได้เขียนสวดไว้ว่า “คุณหลวงสำเร็จฯ ไม่ใช่เป็นแต่เพียงครูสอนภาษาไทยให้แก่พวกเราเท่านั้น ท่านยังเป็นผู้อบรมสั่งสอนตักเตือน และเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติแต่ความดีอีกด้วย เมื่อได้อยู่

ใกล้ชิดกับท่านนานวัน ความกลัวของข้าพเจ้ากลับกลายเป็นความรักและเคารพต่อ
ท่าน คล้ายบุตรที่มีความเคารพต่อบิดา

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2519: 83-84)

3.6.7 หลวงพรตพิทยพยัต (พรต เดชา)

ในระยะ 8 ปีที่คุณหลวงพรตฯไปประจำอยู่ในโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร
ท่านได้ทำหน้าที่อย่างดีที่สุด และเป็นอาจารย์ที่เอาใจใส่ต่อนักเรียนของท่านทุก ๆ
คนเป็นพิเศษ คอยถามไถ่ถึงความเป็นอยู่ส่วนตัวของนักเรียนอยู่เสมอ นอกจากนี้
การสอนในชั้นตามปกติ ท่านยังเอาใจใส่ฝึกฝนแนะนำ นักเรียนให้รู้จักระเบียบ
แบบแผนที่ดีงามและยังสั่งสอนถึงเรื่องอื่น ๆ ที่นักเรียนอาจจะต้องไปเผชิญกับโลก
ภายนอกอีกด้วย นักเรียนของท่านในสมัยนั้นได้เล่าให้ฟังเป็นเสียงเดียวกันว่า สิ่ง
ที่ท่านสอนนั้นมีคุณค่าล้ำ เพราะคำแนะนำเหล่านั้นไม่อาจค้นหาในตำรับตำราได้
นอกจากท่านเป็นกันเองกับนักเรียนเรียกนักเรียนทุกคนในชั้นโดยใช้ชื่อเล่นแล้ว ยัง
เอาใจใส่ส่งเสริมให้สนใจในกีฬาต่าง ๆ ของโรงเรียน มีฟุตบอล เป็นต้น

(เจริญ ธรรมพานิช, 2514: 50)

3.6.8 นายพา ไชยเดช

คุณครูมิใช่เป็นเพียงครูที่สอนวิชาความรู้ มิใช่เพียงสอนหนังสือ.... ท่านสอนให้เรา
เป็นคนดี เป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม... ท่านช่วยสร้างให้เรามีภูมิคุ้มกันจากความไม่ดี
เมื่อประสบกับสิ่งไม่ดีไม่งาม ภูมิคุ้มกันในตัวเรามีความต้านทานได้ คุณครูพา ไชย
เดช เป็นปูชนียบุคคล ยากที่จะหาครูใดได้เสมอเหมือน หากครูทุกคนเป็นเยี่ยมครู
พา ชาติบ้านเมืองและโลกคงจะมีความสุขความเจริญยั่งยืนนาน

(ประภา สุชีนัย, 2540: 123)

3.7 การเป็นกัลยาณมิตรและให้กำลังใจแก่ศิษย์

ครูที่มีใจรักเด็กและแสดงท่าทีที่เป็นกันเองกับศิษย์ ทำให้เด็กมีความสุขในการเรียน เด็ก
จะกล้าซักถามเมื่อไม่เข้าใจ หรือแสดงความคิดเห็นในวาระที่เหมาะสม ทำให้กระบวนการเรียน
การสอนประสบผลสำเร็จ ข้อมูลของครูต่อไปนี้จะเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดี

3.7.1 นางพวงเพชร เขียมสกุล

ผู้เขียนยังจำท่าทางและสำเนียงภาษาอังกฤษของอาจารย์ได้เสมอ และจะไม่มีวันลืมได้ ท่านเป็นกันเองกับศิษย์ ไม่ถือตัว ไม่ดูว่า สิ่งใดที่ศิษย์ไม่เข้าใจก็อนุญาตให้ไปถามนอกเวลาเรียนได้ จึงทำให้ศิษย์ทั้งหลายรักและเคารพมาก ผู้เขียนชอบเรียนภาษาอังกฤษ เพราะอาจารย์มีความรู้ดี สอนดี และให้กำลังใจแก่ศิษย์อย่างยิ่ง

(รองรัตน์ อิศรภักดี, 2510: 210)

3.7.2 นายทองเต็ม นิลโมจน์

...เป็นครูที่มีความรู้ความสามารถเป็นเยี่ยมคนหนึ่ง สอนภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และคณิตศาสตร์ได้ดีมาก เข้าใจง่ายและสอนอย่างนุ่มนวล ไม่ดูว่า หรือทำโทษด้วยประการใด ๆ เมื่อถึงเวลาเข้าห้องสอนนักเรียนจะตั้งใจเรียนกันอย่างเต็มที่ ชั้นเรียนจึงเรียบร้อย

(ศรีพัท มินะกนิษฐ, 2529: 57)

3.7.3 หม่อมเจ้าหญิงสิบลักษณ์พารเสนาอ โสณกุล

...พระวรกายสูงโปร่งบอบบาง พระพักตร์ค่อนข้างเป็นรูปเหลี่ยม พระสุรเสียงแผ่วเบา อ่อนโยน แต่ชัดเจนทุกถ้อยคำในเวลาสอน แววพระเนตรฉายแสงแรงด้วยความรักและเมตตาปราณี ตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะสอนประวัติศาสตร์ให้สนุกสนาน เป็นที่ชื่นชอบผลิตผลแก่นักเรียน ทรงใช้กลวิธีสอนที่ไม่ซ้ำกับครูคนใดเลย ผู้เขียนกล้ารับรองว่านักเรียนตั้งใจเรียนกันทุกคน ไม่มีใครวางหลักในชั้นทั้ง ๆ ที่มีน้ำพระทัยดี ไม่เคยดูว่านักเรียนคนใดเลย เพราะนักเรียนเกรงพระทัยและเห็นว่าทรงเมตตา สั่งสอนจริง ๆ บางตอนแม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยก็ทรงอุทิศส่ำส่ำ เพื่อเน้นให้เห็นว่าในตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ประเทศไทยได้รวมพลังกันอย่างไรในการก่อสร้างเมืองให้เป็นปึกแผ่นและรอดพ้นอิทธิพลศัตรูมาได้ ทรงเล่าเกร็ดวิชาประวัติศาสตร์สมัยรัชกาลที่ 1, 2 และ 3 เหมือนทรงมีพระชนมชีพอยู่ในสมัยนั้น วิธีที่ทรงเล่า ภาษาที่ทรงใช้ ทำให้บรรดาศิษย์เข้าใจและจำเรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้โดยไม่ต้องจดไม่ต้องท่องมากเหมือนในสมัยนี้ ก่อนสอนจะทรงทบทวนเรื่องราวที่สอนในครั้งก่อนทุกครั้ง และเมื่อซักถามนักเรียน นักเรียนก็ตอบได้ จึงเป็นที่พอใจทั้งผู้สอนและผู้เรียน ...นอกจากสอนหนังสือแล้วท่านยังพาไปเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อการศึกษา เช่น บ้านผู้ที่ท่าน

อาจารย์เจ้าคุณมิใช่เป็นอาจารย์ที่มีหน้าที่สอนเพียงอาทิตย์ละ 50 นาทีเท่านั้น แต่เป็นบุคคลที่พวกเราตระหนักอยู่เสมอว่า ถ้ามีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ อยากจะปรึกษาเรื่องใดแล้ว เราก็จะไปกราบท่านให้ช่วยบิณฑบาตได้ ความเมตตาที่ท่านมีต่อพวกเราเหลือที่จะกล่าวได้ ท่านสั่งไว้ว่า ถ้าเจอที่ไหน หรือไปกราบท่านที่บ้าน ให้แนะนำตัวว่า “ดิฉันชื่อ...เป็นนิสิตคณะ...” ท่านก็จะทราบดีว่าเราคือใคร พวกเราพากันตื่นตื่นใจ เมื่อท่านสั่งเช่นนี้ เพราะแสดงให้เห็นว่า ท่านพยายามที่จะจดจำเรา โอวาทครั้งสุดท้ายตอนสิ้นปีที่ท่านกล่าวกับพวกเรานั้น เป็นเสมือนเครื่องเตือนใจอยู่ตลอดเวลา เราฟังท่านด้วยความตั้งใจ บรรยากาศในห้องเงียบเสียจนเกิดความวังเวง เสียงอาจารย์เจ้าคุณกล่าวชัดดูราวว่าจะแทรกลงไป ความคิดของพวกเราทุกตัวอักษรว่า ขอให้ตระหนักว่าการเรียนจบมหาวิทยาลัยนั้น มิใช่เครื่องรับรองว่าท่านมีความรู้แล้ว แต่เป็นเพียงกุญแจที่เตรียมไปไขตู้ความรู้ต่างหาก ข้อที่ควรคิดอย่างหนึ่งก็คือ กุญแจที่นิสิตแต่ละคนได้รับนั้นก็ต่างชนิดกันเสียแล้ว บางคนอาจจะได้รับกุญแจที่เป็นทอง เงิน ทองแดง นาก เหล็ก และตะกั่ว บางคนยังไม่ทันสำเร็จกุญแจก็เริ่มเป็นสนิมเสียแล้ว ถ้าจะนำไปไข เพื่อเป็นแนวสู่ความรู้อื่น ก็อาจจะใช้ไม่ได้ อาจารย์เจ้าคุณคงจะตระหนักถึงข้อนี้กระมัง จึงสั่งพวกเราอยู่เสมอให้ถามตนเองว่า “ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร ทำไม สิ่งไหน และอย่างไร” เพื่อเป็นครูช่วยค้นคว้าและคอยตอบคำถามของตนเอง (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2514: 50-51)

3.8 การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน

การเรียนรู้ในด้านค่านิยมและจริยธรรมจำเป็นต้องมีตัวแบบที่ดี เพื่อให้ผู้เรียนยึดถือและนำไปปฏิบัติตาม ครูที่ดีจึงถ่ายทอดค่านิยมและจริยธรรมด้วยการแสดงตนเป็นตัวอย่างเสมอ การแสดงตนเป็นตัวอย่างนี้ถือว่าคุณครูเป็นผู้นำในการพัฒนาศิษย์อย่างแท้จริง (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2539: 7) การประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี หมายถึง การแสดงออกอย่างสม่ำเสมอของคุณครูที่ศิษย์สามารถสังเกตเห็นได้เอง และเป็นการแสดงออกที่เป็นไปตามมาตรฐานแห่งพฤติกรรมระดับสูงตามค่านิยม คุณธรรม และ วัฒนธรรมอันดีงาม

ย้อนหลังไปในอดีตครูไทยเป็นจำนวนมากได้ให้ความสำคัญในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และรับเอาไปเป็นวัตรปฏิบัติของตนเอง ดังข้อความต่อไปนี้

3.8.1 นางสาวประพิศ กุวานนท์

คุณครูสอนหนังสือเก่งมาก มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา ลายมือสวยมากจนพวกเราพากันเลียนแบบ หลายคนเขียนลายมือคล้ายคลึงของคุณครูมาก ท่านสอนวิชาคณิตศาสตร์อันเป็นตำราภาษาอังกฤษทั้งสิ้น สอนศิลปะธรรม ทั้งสอนร้องเพลงด้วย เมื่อเราไม่เอาใจใส่เรียน ท่านจะหยุดสอนทันที ยืนมองดูพวกเราเฉย ๆ ไม่ว่าจะดูว่ากล่าวอะไรเลย พวกเรากลัวมาจนรู้สึกอึดอัด หายใจไม่ออก...

ชีวิตที่เป็นครูท่านสอนด้วยการกระทำตนเป็นตัวอย่าง เพราะมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าการสอนด้วยตำราใด ๆ จริงอยู่เรามีนักกฎหมาย นักจิตวิทยา นักการศึกษา นักสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ แต่สิ่งที่เรายังขาดอยู่นั้นก็คือ นักปฏิบัติการอันเป็นตัวอย่างที่ดี อาจารย์ประพิศตระหนักดีว่า “เด็กไม่ต้องการคำสอนแต่ต้องการตัวอย่าง” (ภิญโญ ณ นคร, 2529: 48-53)

3.8.2 นายเจือ ฉั่วประยูร

ครูเจือวางตัวสมแก่การเป็นครูเป็นผู้ควรแก่การเคารพจึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่เที่ยงไม่ใช้กระจกหลอกหน้าให้นักเรียนจะถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดีที่ถูกต้องได้ เพราะครูเจือไม่เพียงแต่จะแสดงตัวอย่างอันดีออกมาทางวาจาสั่งสอนอย่างเดียว ยังแสดงออกมาทางด้านการปฏิบัติ ซึ่งศิษย์ย่อมจะแลเห็นอยู่ทุกขณะอีกด้วยคุณลักษณะเช่นนี้จึงทำให้บรรดาลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายทั้งเกรง ทั้งรัก และเคารพนับถือครูเจืออย่างมาก ไม่ใช่ทั้งเกลียดทั้งกลัวอย่างครูบางคน

(พงศอินทร์ ศุขขจร, 2510: 89)

3.8.3 ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง

สิ่งที่อาจารย์ให้กับพวกเรามากที่สุด ก็คือ ความคิดเกี่ยวกับการนำวิชามนุษยศาสตร์เข้ามาบูรณาการในพัฒนศึกษาศาสตร์ และขณะอาจารย์สอนพวกเราในวิชานี้อาจารย์ได้แทรกการปลูกฝังความเป็นนิติปรัชญาเอกกับพวกเราหลายอย่าง เช่น การกระตุ้นให้เราเป็นคนใฝ่หาความรู้ การวางแผนการเรียน แม้กระทั่งการสอนให้มีความละเอียดถี่ถ้วนในการทำงาน...อาจารย์ไม่ได้สอนพวกเราแต่ในห้องเรียนเท่านั้น เพราะในการประชุม ในช่วงโหม่งตัวและการไปทัศนศึกษาของพวกเรา หรือแม้การพบคุยกับพวกเรานอกเวลาเรียน อาจารย์

ได้ร่วมกิจกรรมกับพวกเราเสมอ และก็จะต้องให้ความรู้ ความคิด ข้อเตือนใจและเน้นย้ำความเป็นนักวิชาการอยู่เสมอ

สิ่งที่อาจารย์ทำให้เราได้เรียนรู้มากที่สุดก็คือแบบอย่างของความเป็นครู ของอาจารย์ ที่มีความเมตตา เอื้อเฟื้อต่อลูกศิษย์ ความหวังดี ความเอาใจใส่ห่วงใยและการยิ้มแย้มแจ่มใส (นิติตปริญาเอกสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถกลาง, 2530: 123-124)

3.8.4 นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช

คุณครูสอนหนังสืออย่างมีชีวิตชีวา ทำทางคล่องแคล่วกระฉับกระเฉง น้ำเสียงแจ่มใสชัดเจน คุณครูอ่านทำนองเสนาะ ไม่ว่าจะป็นคำประพันธ์ชนิดใดได้ เพราะเป็นเลิศ ทั้งจังหวะ ลีลา ถูกต้องไพเราะ ในช่วงโมงวรรณคดีที่คุณครูสอนนักเรียนจึงสนุกสนาน ไม่เบื่อหน่าย พลอยให้ศิษย์รักการอ่านวรรณคดี จดจำบทกวีได้โดยคุณครูไม่ต้องเคี่ยวเข็ญ ศิษย์ของครูบางคนจำนิราศนรินทร์ และสามัคคีเภทคำฉันท์ได้เกือบจะทั้งเล่มเป็นเวลานับสิบๆ ปี คุณครูเป็นคนมีระเบียบ ลายมือเรียบร้อยสวยงาม ศิษย์ของครูบางคนพยายามเลียนลายมือของคุณครู จนเขียนหนังสือได้สวยงาม มีระเบียบเพื่อให้เหมือนคุณครู คุณครูที่เป็นแบบฉบับของศิษย์ ไม่ว่าจะในการสอนและในด้านความประพฤติคุณครูเป็นผู้สนใจฝึกฝนปฏิบัติด้านธรรมะอยู่เป็นเนืองนิตย์ (บุญเจือ องคประดิษฐ์ (2519: 158)

3.8.5 หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (สุวรรณ เรศานนท์)

ที่พวกเราลืมไม่ได้ก็คือ ท่านเป็นผู้สร้างรากฐานของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ท่านเป็นผู้ที่ทำให้ผู้ใหญ่เห็นและเข้าใจถึงการศึกษาในด้านเกษตร ให้เข้าใจว่าประเทศไทยต้องพึ่งการเกษตร และหากว่าการเกษตรไม่เจริญผลเมืองของประเทศจะเจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร การเกษตรต้องอาศัยการเลี้ยงสัตว์ด้วยเป็นการควบคู่กันไป ท่านจึงได้สร้างโครงสร้างของการเลี้ยงไก่ขึ้นในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ให้แข็งแรงขึ้นก่อน เป็นแผนกวิชาที่สามารถประสิทธิประสาทให้แก่บัณฑิตได้อย่างดีเยี่ยม และชื่อเสียงของคุณหลวงสุวรรณฯ ก็เป็นที่รู้จักทั่วไปในโลกของการเลี้ยงไก่

...เมื่อท่านได้ไว้วางใจผู้ใดแล้ว ท่านก็ปล่อยให้เขาทำงานไปสำเร็จแล้วท่านก็ชม บางครั้งท่านก็กล่าวขอบใจซึ่งพวกเราถือว่าเป็นบำเหน็จ

ความชอบจากผู้บังคับบัญชา มีหลายครั้งที่ท่านพูดว่า วิธีประจำท่าน คือทำงานให้ดี ...ตลอดเวลาที่ท่านเป็นผู้บังคับบัญชาเราจะรู้สึกร่มเย็น เพราะท่านเป็นคนตรง ไปตรงมา ผิดท่านก็สอน ดีท่านก็ชม แม้ท่านเองก็ยอมรับว่าอะไรเป็นของท่าน จะผิดจะถูกท่านก็ยอมรับ

...นอกจากได้สอนพวกผมให้เลิกสำรวจและทำงานกันเป็นแล้ว ท่านยังได้สอนให้พวก ผมรู้จักกับความจริงโดยใช้ตัวอย่างจากท่านเองเป็นเครื่องมือในการสอน (เพ็ญศรี เอกก้านตรง, 2508: 93-103)

3.8.6 นางสาวศรีสอาด บุณนาค

การที่เป็นคนชอบอ่านจึงพยายามฝึกฝนนักเรียนโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างนิสัยให้รักการอ่านหนังสือ เช่น ในช่วงเวลาพักสอนวิชาการฝีมือก็ให้นักเรียนทุกคนนั่งเงียบ ห้ามมิให้คุยกัน ขณะนั้นเองนางสาวศรีสอาดจะนำหนังสือดี ๆ ซึ่งไม่อยู่ในหลักสูตร บางครั้งอาจเป็นหนังสือพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาอ่านให้ฟัง พอหมดช่วงพักถึงตอนที่สนุกก็จะหยุดทันที ส่วนนักเรียนก็จะไปหาอ่านต่อในห้องสมุดเอง เหตุฉะนั้นจึงมีศิษย์เป็นจำนวนมากรับเอานิสัยชอบอ่านหนังสือไป ทำให้เกิดความสนใจในเรื่องต่าง ๆ และจะมีชีวิตที่ไม่น่าเบื่อเหงาหงอย

(คุณหญิงศรีนารถ สุริยะ, 2530: 15)

3.8.7 พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาพิศิษย์)

ในการทำงานหนักตรากตรำแบบกสิกร ของพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้ปรากฏแก่เพื่อนข้าราชการเป็นอันมาก ต่างมักจะเห็นพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ หัวหน่ากองศึกษาธิการและอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมจับจอบเสียมทำงานหนัก ฝึกหัดนักเรียนครูกสิกรรมอยู่กลางแดดกลางฝนเป็นประจำ แม้แต่อาจารย์ประจำวิชากสิกรรมสาขาต่าง ๆ ผู้ได้รับปริญญาสูงมาจากสหรัฐอเมริกาและฟิลิปปินส์ ตลอดจนนักเรียนครูกสิกรรมทั้งหลายผู้มาจากมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ ก็ได้รับการอบรมจากพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ โดยท่านทำตนเป็นตัวอย่างในทางสนุกในงานหนักกลางแดดกลางฝนอันเป็นปัจจัยให้ประเทศได้กสิกรผู้สามารถทั้งวิชาการและการปฏิบัติอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ ต่อไป

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้เคยกล่าวแก่เพื่อนข้าราชการว่า วิชาการและการปฏิบัติทั้งสองอย่างนี้ประกอบกันเป็นส่วนสำคัญมากมายสำหรับกสิกร

ในภายหน้า และเป็นของยากที่จะเพาะให้เกิดขึ้นได้รวมกันในบุคคลเดียว แต่วิชาการศึกษาซึ่งราชการต้องการจะเพาะครูขึ้นฝึกฝนราษฎรทั่วไปในชั้นประถมและมัธยมศึกษา จำเป็นต้องอาศัยผลสำเร็จในคุณสมบัติทั้งสองส่วนนี้ให้มีประกอบกันจึงได้ ถ้ามีแต่แรงทำ วิชาวิชา ก็จะไม่แตกต่างอะไรกับชาวนาทั่ว ๆ ไป หรือถ้าได้ไปแต่วิชา ก็จวนจะไม่ได้เป็นชาวไร่ชาวนาเสียด้วยซ้ำ ด้วยทำไม่ไหวหรือไม่อยากทำ เพราะเกิดโรคศีรษะโต มือลีบเสียแล้ว

(หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ, 2503: 102-103)

3.8.8 ขุนวิรุฬห์จรรยา (จันทร์ เงินมาก)

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชาธิวาส เขียนไว้ในคำไว้อาลัยว่า “ผู้บริหารโรงเรียนเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งในการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่โรงเรียน ความสำเร็จของการให้การศึกษานั้นสำคัญอยู่ที่การสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นที่ปรารถนาของสังคม และไม่มีวิธีสอนใด ๆ ของครูที่ดีกว่าการให้ตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์ อาจารย์ท่านขุนวิรุฬห์จรรยามีทุกอย่างที่เป็นแบบอย่างแก่ศิษย์ จึงเป็นที่เคารพนับถือแก่ศิษย์ทุกคน...ศิษย์เก่าหลายท่านที่ไม่เคยเรียนในสมัยท่านขุนวิรุฬห์จรรยา ได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ และได้พบท่านต่างก็มีความเคารพนับถือท่านยิ่งศิษย์ โดยเฉพาะตัวข้าพเจ้าเองได้เรียนรู้วิธีการบริหารงานของท่าน ซึ่งหลายเรื่องท่านเป็นผู้วางพื้นฐานไว้จนสามารถใช้ได้อยู่ในปัจจุบัน ท่านเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลหลายด้าน...

(จรัญ โสติพันธ์ อ่างถึงโน พงศ์อินทร์ ศุขขจร, 2520: 39)

3.8.9 นายสีนวล เต็มสงสัย

นายสีนวลเป็นครูที่ใช้ความสามารถเฉพาะตนดึงดูดความสนใจของนักเรียนพร้อมทั้งใช้ความใกล้ชิดผูกพัน จริงใจ อบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งคุณธรรมและความรู้ โดยใช้กลวิธีการสอนที่ดี ดังที่ให้สัมภาษณ์ ตอนหนึ่งว่า “...ธรรมดาคือนั้นยอมนิยมนยกย่องคนเก่ง ผมจึงเป็นขวัญใจอยู่เสมอ หากครูเรามีความสามารถทางด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษแล้ว เด็กก็จะนิยมชมชอบ แม้สอนไม่เก่งก็จะสอนและปกครองเด็กได้สบาย...” (ธเนศ ขำเกิด, 2543: 54)

3.8.10 นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

ในด้านการอบรมปมนิสัยให้แก่นักเรียนนั้น นักเรียนที่เคยเป็นศิษย์ในชั้นเรียนหรืออยู่ในความปกครองของนายนพในฐานะอาจารย์ใหญ่ ก็จะจดจำประทับใจในบุคลิกภาพอันสง่างาม แต่งตัวแบบสากลเรียบร้อยตลอดเวลา ศิษย์บางคนกล่าวว่าไม่เคยเห็นนายนพแต่งกายนุ่งผ้าม่วง สวมเสื้อราชปะแตนอันเป็นเครื่องแบบราชการในสมัยนั้น เคยเห็นแต่นายนพแต่งกายสากลนิยมตลอดเวลา นายนพจะกวดขันการแต่งกายของนักเรียนให้เรียบร้อย ตลอดทั้งทวงผมก็จะต้องถูกต้องตามระเบียบอย่างเคร่งครัด เมื่อนักเรียนทำผิดก็จะอบรมสั่งสอนและลงโทษเพื่อให้สำนึกผิดและปรับปรุงตนเอง ในขณะเดียวกันก็แสดงความเมตตาให้เห็น จนศิษย์ทุกคนที่ถูกลงโทษรู้สึกว่าคุณครูได้รับความกรุณาจากนายนพมากกว่าจะรู้สึกเคียดแค้นไม่พอใจ และเมื่อศิษย์เหล่านั้นออกจากโรงเรียนไปแล้ว ก็จะรำลึกถึงบุญคุณของนายนพที่ได้ขัดเกลานิสัยให้ตลอดเวลา

(จรรยา มิลินทร์, 2543: 54)

3.9 การเป็นผู้นำและสร้างผู้นำ

เป้าหมายของการพัฒนาคน คือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้ติดตัวผู้เรียนตลอดไปให้ผู้เรียนสามารถคิด วางแผน ปฏิบัติ ประเมิน ปรับปรุง และร่วมมือกับผู้อื่นได้ นับเป็นกระบวนการในการพัฒนาผู้นำ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างกระบวนการถ่ายทอดของครูต่างๆ ไว้ดังนี้

3.9.1 นายธรรมนุญ สิงคเสลิต

...เป็นผู้มีความทรหดอดทน ขยันหมั่นเพียรจริง ๆ ในการทำงานคือ ตื่นแต่เช้ามีดมาถึงที่ผลงานภาคปฏิบัติก่อนครูอื่น ๆ เป็นนิจสิน ทำให้ครูนักเรียนต้องออกปากและเกรงกลัวไม่กล้ามาลงงานสาย เป็นผู้นำที่ดีในการสร้างนิสัยที่ดีให้ทั้งครูอาจารย์ และนักเรียน ก่อนจะไปทำงานมักจะถือโอกาสอบรมปราศรัยตักเตือนนักเรียน...หลังจากเลิกงานตอนเย็นก็จะเดินไปดูผลงานตามหมวดอื่น ๆ กว่าจะกลับบ้านก็ค่ำมืดทุกวัน งานใดที่ทำไม่ตรงจุดมุ่งหมายก็มักจะนำมาชี้แจงให้แก้ไขตอนเช้าทุกวัน เวลาเรียนก่อนเข้าเรียนท่านจะมาถึงที่ทำงานบนอาคารเรียนก่อนครูอาจารย์อื่น คอยตรวจการเข้าแถว ดูความเรียบร้อยและการแต่งกายนักเรียน ดูแลการเข้าห้องสอนของครูอาจารย์ ปฏิบัติเช่นนี้จนเป็นปกตินิสัย ฉะนั้น ครูอาจารย์ที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาจึงได้รับการถ่ายทอดคุณ

สมบัติครูเกษตกรรรมที่ดี โดยการปฏิบัติเป็นกิจวัตรไปโดยปกติโดยไม่รู้สีกตัว จนเป็นนิสัยรักงานและทำงานเป็น จนได้รับการคัดเลือกให้ไปดำรงตำแหน่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ เพื่อบริหารโรงเรียนเกษตกรรรม... จึงเป็นที่ยกย่องว่า ที่วิทยาลัยเกษตกรรรมแห่งนี้เป็นแหล่งเพาะครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ที่ดีที่สุด

(ยรรยง จรรย์ยานนท์, 2522: 114-115)

3.9.2 พระวิพิธวิทยาสดนธ์

ท่านมีวิธีปกครองครูได้ดีมากบรรดาครูทั้งรักและเกรงใจท่าน เพราะท่านใช้วิธีประชาธิปไตยในการปกครอง (ทั้งที่ในสมัยนั้นเรายังไม่รู้จักความเป็นประชาธิปไตยกันเลย) กล่าวคือ ท่านไม่มีท่าหน้าบึ้งตึงหรือวางอำนาจเอาแก่ครูเหมือนนายตรวจแขวงอื่น ๆ (เรื่องอุไร กุศลลาสัย, 2506: 108)

3.9.3 นายเล็ก สมุทระประภูต

สิ่งที่เราได้จาก “ครูเล็ก” ไม่ใช่แต่เพียงวิชาความรู้ตามธรรมดา แต่ท่านได้สอนให้เรา รู้จักช่วยตัวเอง ให้เป็นผู้ใหญ่ รู้จักรับผิดชอบทำงานเอง ให้มีความคิดริเริ่มที่ดี ให้มีความสุขกายพอยู่ในระเบียบวินัยอันดี ซึ่งจะเห็นได้ว่า “ครูเล็ก” สอนให้พวกเราปกครองกันเอง ก่อนที่จะมีสาคิตอะไร ทั้งหลาย อันจะเห็นได้จาก “ศิษย์ครูเล็ก” มากต่อมาก ที่ได้มีบทบาทและหน้าที่อันสำคัญในการปกครองบ้านเมืองในปัจจุบันนั้นก็เพราะครูเล็กได้ปั้นมา

(สุรเลิศ สมุทระประภูต, 2513: 259-260)

สรุปกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยสรุปได้เป็น 9 รูปแบบ ดังนี้

1. การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาตลอดแนวและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. การค้นคว้าและเตรียมการสอนอย่างดี
3. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตาม ศักยภาพของ ผู้เรียน
4. การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
5. การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน
6. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป

7. การเป็นกัลยาณมิตรและให้กำลังใจแก่เด็ก
8. การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน
9. การเป็นผู้นำและสร้าง ผู้นำ

4. บริบททางการศึกษาไทยในอดีต

การจัดการศึกษาของไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้พัฒนามาเป็นลำดับ จนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มมีการปรับปรุงการศึกษาให้เข้าระเบียบแบบแผนตามอารยประเทศทั้งหลาย หลังจากที่ได้มีการปรับปรุงระเบียบการปกครองบริหารประเทศใหม่ เพราะต้องการผลิตคนออกไปบริหารราชการ สมัยนั้นบรรดาเจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่นิยมนำบุตรหลานไปถวายตัวเป็นมหาดเล็กกันมาก เด็กเหล่านี้ยังไม่รู้หนังสือ จึงโปรดให้จัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ.2414 เรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า โรงเรียนสอนหนังสือไทยและสอนเลขแก่พวกเด็กมหาดเล็ก แล้วให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษสำหรับพวกเจ้านายที่รู้หนังสือไทยดีแล้วขึ้นอีกโรงเรียนหนึ่ง อีก 10 ปีต่อมามีโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวังหลายประเภท ได้แก่โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก โรงเรียนทำแผนที่ และโรงเรียนราชกุมาร โรงเรียนหลวงเหล่านี้ใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทยชุดมูลบทบรรพกิจ ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งขึ้นใหม่รวม 6 เล่ม แทนหนังสือชุดประถม ก กา แบ่งการเรียนออกเป็น 4 ชั้น เรียกว่าประโยค 1 แต่เมื่อมีการสอบไล่ขึ้นเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2427 ปรากฏว่าผู้ที่สอบได้มีความรู้แค่อ่านเขียนหนังสือไทยได้ดีเท่านั้นหากเข้ารับราชการยังจะต้องเรียนรู้อีกหลายอย่างจึงต้องขยายหลักสูตรให้สูงขึ้น โดยบรรจุวิชาเสมียนเข้าไปอีก มีวิชาแต่งแก้กระทุ้ความ ย่อความเลขและบัญชีเป็นต้น จัดเป็นประโยค 2

เมื่อการศึกษาในโรงเรียนหลวงหรือโรงเรียนสกุลเข้ารูปดีแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนสำหรับราษฎรทั่วไปขึ้นตามวัด อาศัยพระภิกษุสงฆ์เป็นครูช่วยสั่งสอนไปชั่วคราวจนกว่าจะหาผู้มีความรู้มาเป็นครูได้ โรงเรียนแรกตั้งขึ้นที่วัดมหรณพาราม เมื่อ พ.ศ.2428 แล้วค่อยขยายไปตั้งตามวัดอื่น ๆ ทั้งในกรุงและตามหัวเมืองเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ต่อมามีโรงเรียนแบบหลวงเกิดขึ้นถึง 34 โรง จึงต้องตั้งกรมศึกษาธิการ ซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นอธิบดีพระองค์แรกขึ้นควบคุมดูแลใน พ.ศ. 2430 ครั้นถึงวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2435 ก็ได้รวบรวมที่เกี่ยวข้องเนื่องกันขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดีคนแรก ปัญหาสำคัญที่ตามมาพร้อมกับการเพิ่มจำนวนโรงเรียนคือ การผลิตครูที่มีความรู้พอสอนเด็กตามหลักสูตรที่วางไว้ได้ (คุรุสภา, 2525: 3)

ในเรื่องครุนี้ โครงการศึกษาของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี ได้ร่างขึ้นขึ้นเมื่อปี 2441 ว่า “การศึกษาในกรุงสยามในปัจจุบันและในอนาคต ก็ต้องครูเป็นที่ตั้ง ครูดีแล้วให้การเล่าเรียนศึกษาดี การใหญ่สำคัญของกรมศึกษาธิการ ก็คือฝึกหัดครูให้ดีแล้ว เป็นทางจริง ๆ ที่จะให้การศึกษเล่าเรียนดำเนินสู่ทางเจริญ เพราะฉะนั้น ในการที่จะสร้างและตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นี้ เป็นที่แรก และเป็นการศึกษาสำคัญของกรมศึกษาธิการที่จะทำการนี้”

การศึกษาที่ได้จัดมาโดยลำดับนั้นยังมีข้อขัดข้องในเรื่องครูที่จะสอน ด้วยครูในเวลานั้น ยังไม่มีความรู้ความชำนาญพอที่จะเป็นครูได้ดีตามแผนการศึกษาที่จะจัดต่อไป จำเป็นที่จะต้องจัดการฝึกหัดครูขึ้น เพื่อจะได้เพาะครูออกไปทำการสอนตามโรงเรียนต่างๆ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เมื่อยังทรงบัญชาการกรมศึกษาธิการ ได้ทรงพระดำริไว้แล้วที่จะจัดการฝึกหัดครู แต่พระองค์ต้องย้ายไปเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสียก่อน เจ้าพระยาภาณุวงศ์ได้ดำเนินการนี้ ต่อมาจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นเป็นครั้งแรก

(รอง ศยามานนท์, 2507 101-102)

กระทรวงธรรมการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ขึ้นเป็นแห่งแรกที่โรงเรียนเด็ก ถนนบำรุงเมืองใช้ตึกสายสวัสดิ์ฐานฐาครเป็นอาคารเรียน ตั้งเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2435 ตอนตั้งใหม่มีนักเรียนเพียง 3 คนเท่านั้น แต่ค่อย ๆ มีมากขึ้นในภายหลัง จนถึง พ.ศ. 2445 ต้องย้ายไปตั้งที่วัดเทพศิรินทร์มีชื่อใหม่ว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ เปิดสอนในระดับฝึกหัดครูประถม แล้วขยายหลักสูตรขึ้นถึงระดับฝึกหัดครูมัธยม ความนี้มีนักเรียนสนใจมาเรียนครูกันมาก จึงต้องไปเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูเพิ่มขึ้นทางฝั่งธนอีกแห่งหนึ่ง ณ ที่ตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัยเก่า ตรงที่เป็นโรงเรียนศึกษานารีเดี๋ยวนี้ใช้ชื่อว่าโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก ผลิตรูกระดับครูมูล ผู้ที่มาเรียนมักเป็นพระภิกษุหรือบุคคลที่เจ้าคณะมณฑลคัดเลือกส่งมา เมื่อสำเร็จแล้วต้องกลับไปรับราชการในมณฑลนั้น ๆ จนถึง พ.ศ.2449จึงย้ายโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ไปรวมด้วย ตั้งชื่อใหม่ว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์(ครูสภา, 2525: 4) และได้เปลี่ยนเป็นรับนักเรียนประจำ คือรับทั้งเด็กหัวเมืองและกรุงเทพฯ ให้อยู่ประจำทุกคน มีหลักสูตร 2 ปีในระหว่างนั้นได้แก้ไขขยายระเบียบการและเพิ่มเติมหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การรับนักเรียนก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับมา ทั้งได้โปรดเกล้าฯ ให้นำเป็นโรงเรียนชั้นอุดมศึกษาแห่งหนึ่งขึ้นอยู่ในกรมศึกษาธิการ รับนักเรียนที่มีความรู้พื้นฐานมัธยม...ในพ.ศ. 2511นักเรียนโรงเรียนนี้และโรงเรียนราชแพทยาลัย ได้รับการยกเว้นการรับราชการทหารชั่วคราว ตลอดเวลาที่เล่าเรียนอยู่ในโรงเรียน อันเป็นเอกสิทธิ์อย่างหนึ่งที่ให้แก่นักเรียนชั้นอุดมศึกษา (รอง ศยามานนท์, 2507: 103)

นักเรียนฝึกหัดครูในยุคนั้นมีอยู่ 6 ประเภท

1. นักเรียนสอนประถม ได้แก่ ผู้ซึ่งสอบไล่ได้ชั้นประถมศึกษาแล้ว และที่ครูในโรงเรียนที่สอนนั้นได้ตรวจเห็นว่ามิฉะนั้นจะเป็นครูได้ในภายหลัง กรมศึกษาธิการส่งแยกย้ายไปฝึกหัดการเป็นครู ให้รู้จักการสอนนักเรียน และรู้จักเรียนด้วยตนเองด้วยเพื่อให้ได้ทั้งความรู้ในตน และความชำนาญที่จะเป็นครู มีเงินบำรุงการเล่าเรียนคนหนึ่งเดือนละ 10 บาท ถ้านักเรียนเหล่านั้นแสดงความสามารถให้เจริญอยู่ต่อไปก็จะได้เข้าเป็นนักเรียนครูชั้นประถม กลับไปเรียนตามเดิม
2. นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศ ได้แก่ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาพิเศษอังกฤษ ซึ่งสอบไล่ได้ตลอดตามหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว และครูในโรงเรียนนั้นได้ตรวจเห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยจะเป็นครูได้ในภายหลัง กรมศึกษาธิการจึงยกขึ้นให้เป็นนักเรียนสอน คือมีเวลาฝึกหัดสอนด้วย กับมีเวลาเรียนสำหรับตนเองด้วย ได้เงินทุนเล่าเรียนเดือนละ 30 บาท ถ้าทำการดีและเล่าเรียนดีอยู่ไม่ต่ำกว่าปีหนึ่ง เมื่อมีโอกาส จะได้ออกไปศึกษาวิชาครูและวิทยาพิเศษต่างประเทศด้วยทุนเล่าเรียนหลวงหรือถ้าจะออกไปเรียนต่างประเทศไม่ได้ แต่มีความสามารถที่จะสอนได้ ก็จะได้รับราชการเป็นครูทีเดียว
3. นักเรียนครูชั้นมูล ได้แก่ นักเรียนซึ่งเข้าฝึกหัดเล่าเรียน ณ โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก นักเรียนพวกนี้ฝึกหัดสำหรับเป็นครูมูลศึกษา มี 2 พวก คือ
 - ก. นักเรียนที่เจ้าคณะมณฑลส่ง สำหรับฝึกหัดออกไปเป็นครูมณฑลต่างๆ ถ้าเป็นพระสงฆ์มีเงินบำรุงรูปหนึ่งเดือนละ 8 บาท ถ้าเป็นคฤหัสถ์อยู่ในโรงเรียนมีเงินเบี้ยเลี้ยงคนหนึ่งเดือนละ 10 บาท
 - ข. ผู้ที่เป็นครูมีความรู้เป็นพื้นอยู่แล้ว แต่สมัครเข้าเป็นนักเรียนครูเพื่อได้รับประกาศนียบัตรเป็นครูสอนชั้นมูลศึกษาในกรุงเทพฯ ต่อไป เป็นพระสงฆ์ก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี มีค่าบำรุงการเล่าเรียนตามอัตราเหมือนนักเรียนที่เจ้าคณะมณฑลส่ง

นักเรียน 2 พวกนี้ กำหนดให้เรียนอย่างนานที่สุดเพียงปีหนึ่ง ต้องสอบไล่ให้ได้ ถ้าสอบไล่ไม่ได้ต้องออกจากโรงเรียน
4. นักเรียนครูชั้นประถม ได้แก่ นักเรียนซึ่งฝึกหัดสำหรับเป็นครูสอนประถมศึกษา มีอยู่ 2 พวก คือ
 - ก. นักเรียนที่เจ้าคณะมณฑลส่งสำหรับฝึกหัดออกไปเป็นครูในมณฑลต่างๆ เมื่อสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรเป็นครูชั้นมูลแล้ว และคงเรียนต่อไปเพื่อรับประกาศนียบัตรเป็นครูชั้น

ประถม ได้รับเงินบำรุงอย่างเดียวกับนักเรียนฝึกหัดครูมูล พวกนี้เรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก

๓. นักเรียนสอนประถมที่มีความรู้และความสามารถพอ ได้เข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ มีค่าบำรุงการเล่าเรียนคนหนึ่งเดือนละ 15 บาท ถ้าไปเข้าเรียนและอยู่โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก มีค่าเบี้ยเลี้ยงเดือนละ 10 บาท เหมือนนักเรียนมณฑล

นักเรียน 2 พวกนี้ กำหนดให้เรียนเพียงปีหนึ่งต้องสอบไล่ให้ได้ ถ้าไม่ได้ต้องออกจากโรงเรียน

5. นักเรียนครูชั้นมัธยม ได้แก่นักเรียนที่สอบไล่ได้สามัญศึกษามัธยมและได้ประกาศนียบัตรครูชั้นประถมแล้ว เข้าฝึกหัดอยู่ในโรงเรียนอาจารย์เทพศิรินทร์สำหรับเป็นครูสอนมัธยมศึกษา มีค่าบำรุงการเล่าเรียนเดือนละ 25 บาท กำหนดให้เรียนอย่างนานเพียง 2 ปี ต้องสอบไล่ให้ได้ ถ้าสอบไล่ไม่ได้ต้องออกจากโรงเรียน

6. นักเรียนครูต่างประเทศ ได้แก่นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศที่กรมศึกษาธิการได้ส่งออกไปศึกษาวิชาครูและวิทยาพิเศษต่างๆ ณ ต่างประเทศ ด้วยทุนเล่าเรียนหลวง สำหรับที่จะได้กลับเข้ามาเป็นอาจารย์สอนภาษาต่างประเทศ หรือสอนวิทยาพิเศษต่างๆ ตามที่ได้เล่าเรียนมา เวลาเรียนได้ตามกำหนดในการเรียนของวิชาต่างๆ นั้นๆ

สำหรับในเรื่องหลักสูตรการศึกษานั้นได้เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมไปตามกาลสมัยอยู่เสมอ เมื่อ พ.ศ.2438 แบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ประโยค บรรจิวชิชาสมัยใหม่เข้าสอน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ และความรู้ทั่วไป มีสอนภาษาต่างประเทศในประโยค 3 ด้วย ครั้นต่อมารัฐบาลจัดส่งข้าราชการและนักเรียนสอนต่างประเทศที่มีความรู้ทางภาษาอังกฤษไปศึกษาวิชาการในทวีปยุโรปบ้าง ไปดูงานบ้าง เพื่อนำวิธีจัดการศึกษาของอารยประเทศมาดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของเมืองไทย จัดร่างโครงการหรือแผนการศึกษาขึ้นใช้เป็นคราว ๆ ไป เช่น แผนการศึกษา พ.ศ.2445 แบ่งระดับการศึกษาออกเป็นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา แต่อุดมศึกษาในสมัยนั้นมีอยู่เพียงในแผนการ ยังไม่ได้จัดขึ้นจริง ๆ ผู้ที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาซึ่งเทียบเท่าชั้นมัธยมปีที่ 6 (เดี๋ยวนี้เป็นชั้นมัธยมปีที่ 4) ไปศึกษาต่อด้านวิชาชีพ เช่น กฎหมาย แพทย์ และนายร้อยทหารบกได้ โรงเรียนในระดับสูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาในสมัยนั้นมีอยู่ 4 โรงเรียน คือ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนราชแพทยาลัย (ตั้ง พ.ศ.2432) โรงเรียนมหาดเล็ก (ตั้ง พ.ศ.2442) และโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม (ตั้ง พ.ศ.2440) ทั้ง 4 โรงเรียนนี้ผลิตคนออกรับราชการทั้งสิ้น(คุรุสภา, 2525: 4)

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีแนวโน้มแบ่งการศึกษา ออกเป็นสายสามัญ คือ ด้านความรู้ทางหนังสือสายหนึ่ง และสายวิสามัญ คือ ด้านความรู้ทาง อาชีพต่าง ๆ อีกสายหนึ่ง ดังปรากฏอยู่ในแผนการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2456 พ.ศ.2458 และ พ.ศ.2464 ตามลำดับ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงตั้งสถาบันชั้นอุดมศึกษาขึ้นโดยยกฐานะโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2453 พระองค์มีพระราชประสงค์จะรวมโรงเรียนชั้นสูงเข้าด้วยกัน จึงโปรดให้สร้าง อาคารเรียนขึ้นที่วังใหม่ ตำบลปทุมวัน คือ บริเวณสนามกีฬาแห่งชาติปัจจุบัน เปิดสอนแผนก ยันตรศึกษา เมื่อ พ.ศ.2456 แล้วรวมโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่บ้านสมเด็จพระยาเจ้าอยู่หัววิสุทธิ สถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2459 และต่อมาได้ปรับปรุง การเรียนการสอนใหม่ แบ่งออกเป็น 4 คณะคือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ส่วนการศึกษาในระดับต่ำกว่า มหาวิทยาลัยมีระดับประถม 3 ปี มัธยมตอนต้น 3 ปี มัธยมตอนกลาง 3 ปี เฉพาะนักเรียนสตรีมี เรียนเพียงระดับนี้ คือ ถือเอาชั้นมัธยมปีที่ 6 เป็นชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์หญิง สำหรับนักเรียน ชายมีต่อระดับมัธยมตอนปลายอีก 2 ปี คือ มีถึงชั้นมัธยมปีที่ 8 เป็นชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์ ชาย

พระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำตั้งแต่ต้นรัชกาล คือทรงตั้งกองลูกเสือขึ้น เมื่อ พ.ศ.2454 โดยมีพระราชประสงค์จะฝึกเด็กไทยให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และบำเพ็ญตนให้เป็น ประโยชน์ต่อผู้อ่าน กิจการลูกเสือยังคงยั่งยืนมั่นคงมาจนปัจจุบันนี้ ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ที่สำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่ง คือทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 เป็นเรื่อง ของการศึกษาภาคบังคับ เด็กที่มีอายุครบ 7 ปีบริบูรณ์ จะต้องเข้าโรงเรียนจนกว่าจะเรียนจบชั้น ประถมศึกษา หรือจนกว่าอายุครบ 14 ปี จึงจะครบเกณฑ์บังคับ การศึกษาภาคบังคับนี้ผู้เรียนไม่ ต้องเสียค่าเล่าเรียน รัฐเรียกเก็บเงินศึกษาพลีจากราษฎรเป็นรายปี ปีละ 1 ถึง 3 บาท เป็นค่าใช้จ่าย พระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศใช้บังคับเป็นตำบล ๆ ไป ตำบลใดยังไม่พร้อมก็ระงับไว้ก่อน (คุรุสภา, 2525: 5)

นอกจากนั้นได้มีการออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์พุทธศักราช 2461 ทั้งนี้เพราะ จำนวนโรงเรียนราษฎร์มีมากขึ้น มีทั้งของคนไทยและคนต่างประเทศ ถ้าไม่ควบคุมให้รัดกุมอาจ เป็นภัยต่อประเทศชาติได้ ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยเพียงโรงเรียน เดียว เมื่อสิ้นรัชกาลแล้ว มีโรงเรียนราษฎร์สตรีตั้งขึ้นที่วังหลังใน พ.ศ. 2417 อีกโรงเรียนหนึ่ง ชื่อโรงเรียน

เรียนกุลสตรีวังหลัง ต่อมาย้ายไปตั้งอยู่ในนาติดคลองแสนแสบ และเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียน
วัฒนาวิทยาลัย ส่วนโรงเรียนราษฎรไทยเพิงมามีภายหลัง เช่น โรงเรียนราชินี เดิมตั้งอยู่ที่ท่าช้าง
วังหน้า แล้วย้ายไปสอนที่ตึกสุนันทาลัย เมื่อ พ.ศ.2449 โรงเรียนวัดบวรนิเวศ ซึ่งเป็นโรงเรียน
ราษฎรของสงฆ์ ตั้งขึ้นเมื่อก่อน พ.ศ.2451 หลังจากนั้นก็มีโรงเรียนราษฎรทั้งชายและหญิงตั้งขึ้น
อีกหลายโรง เมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติแล้ว ปรากฏว่ามีโรงเรียนราษฎร รวมทั้งสิ้น 127 โรง

ส่วนเรื่องการผลิตครูไปสอนตามโรงเรียนที่สร้างขึ้นเป็นจำนวนมากก็ต้องเร่งเพิ่มทั้งปริมาณ
และคุณภาพอย่างรีบด่วน ที่กล่าวมาในตอนต้น ๆ เป็นเรื่องของการฝึกหัดครูชายโดยเฉพาะ ส่วน
การฝึกหัดครูสตรีมาเริ่มเมื่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชายแล้ว 15 ปี โดยเปิดแผนกฝึกหัดครูสตรีขึ้นที่
โรงเรียนสตรีวิทยา ต้องเรียนทั้งวิชาสามัญและวิชาครูควบกันไป ภายหลังจึงตั้งโรงเรียนฝึกหัดครู
สตรีขึ้นโดยเฉพาะเป็นแห่งแรกที่โรงเรียนเบญจมราชาลัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. 2456 แล้วย้ายนักเรียนฝึกหัดครูจากโรงเรียนสตรีวิทยาไปเรียนรวมที่โรง
เรียนใหม่ ในสมัยนั้นหาครูสตรีไปสอนตามหัวเมืองได้ยากมาก จึงให้สมุหเทศาภิบาลคัดเลือกสตรี
ที่มีความรู้อ่านออกเขียนได้ หรือจบชั้นประโยคประถมศึกษาแล้ว ส่งมาเรียนเป็นนักเรียนประจำ
โดยไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน ซ้ำยังได้ค่าอุดหนุนอีกเดือนละ 15 บาท เมื่อจบแล้วต้องกลับไปเป็นครู
ในมณฑลของตนต่อไป

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ซึ่งย้ายไปเรียนที่จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัยนั้นกลับโอนมาสังกัดกรมศึกษาธิการตามเดิมใน พ.ศ. 2461 และเปิดทำการสอน
แผนกฝึกหัดครูขึ้นที่โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ
ในระหว่าง พ.ศ.2459 - 2469 การฝึกหัดครูเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ พอจะแยกประเภทเป็น
ครูชายและครูสตรีดังนี้ครูชายมีประกาศนียบัตรมณฑล ครูมูล ครูประถม ครูมัธยม ครูสิกกรรม
ครูหัตถกรรม ครูวาดเขียนและครูฝึกหัดต่างประเทศ ส่วนครูสตรีมีฝึกหัดครูมูล และครูประถม
นอกจากนี้ สามัคยาจารย์สมาคมยังเปิดสอนวิชาครูมัธยมเป็นพิเศษในตอนเย็น เพื่อ
ช่วยเหลือครูให้ได้เลื่อนวิทยฐานะอีกทางหนึ่ง ถึงแม้กระนั้นโรงเรียนฝึกหัดครูที่มีอยู่ก็ยังคงผลิตครูได้
ไม่พอกับความต้องการจึงต้องตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมูลขึ้นอีกตามมณฑลต่าง ๆ เรียกว่าโรงเรียน
ฝึกหัดครูมูลมณฑล แต่ถ้ามณฑลใดมีกำลังไม่พอ ก็ให้จัดเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตร
มณฑลไปพลางก่อน หลักสูตรฝึกหัดครูประถมและมัธยมมีเปลี่ยนไปบ้างในรัชสมัยของพระ
บาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือผู้ที่เรียนครูประถมต้องสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 ใช้เวลาเรียน
2 ปี ส่วนครูมัธยมรับผู้สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 8 ใช้เวลาเรียน 3 ปี เรียนตามหลักสูตรชั้นอักษรศาสตร์

หรือวิทยาศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2 ปี และเรียนวิชาครูอีก 1 ปี ทั้งนี้ตั้งแต่ พ.ศ.2471 หรือมิฉะนั้นก็ต้องสำเร็จครูประถมและสมัครสอบวิชาครูมัธยมด้วยตนเองที่ สามีคคยาจารย์สมาคม (ครูสภา, 2525: 6)

การขยายการศึกษาเริ่มชะงักงันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วไปในทุกประเทศ พระองค์ต้องทรงตัดรายจ่ายของรัฐ โดยการลดยุบข้าราชการตลอดจนครูอาจารย์ออกเสียจำนวนหนึ่ง แม้โรงเรียนฝึกหัดครูตามมณฑลต่าง ๆ ก็ถูกยุบ การศึกษาประชาบาลไม่สามารถจะขยายออกไปได้ ส่วนด้านสามัญศึกษามีเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยใน พ.ศ. 2471 คือแยกการเรียนชั้นมัธยมตอนปลายออกเป็น 3 แผนก มีแผนกวิทยาศาสตร์ แผนกภาษา และแผนกกลาง จนกระทั่งถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงได้ประกาศใช้แผนก การศึกษาชาติ พ.ศ.2475 แต่ยังไม่ทันปรากฏผลก็มีแผนกการศึกษาชาติตามมาอีกแผนหนึ่งใน พ.ศ.2479 แผนกการใหม่นี้มีชั้นประถมศึกษา 4 ชั้น และตัดชั้นมัธยมลงเหลือเพียงชั้นมัธยมปีที่ 6 ถือเป็นชั้นมัธยมบริบูรณ์ แล้วตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาขึ้น มีเวลาเรียน 2 ปี ครั้งแรกมีเพียง 2 โรงเรียน ตั้งขึ้นสำหรับผู้ต้องการจะศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย คือโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนเตรียมธรรมศาสตร์ของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และ การเมือง รัฐเริ่มสนับสนุนให้มีโรงเรียนอาชีวศึกษามากขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีโรงเรียนช่างไม้ ช่างทอผ้า ช่างปูน และโรงเรียนเกษตรกรรม เป็นต้น

พอถึงสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา การศึกษาทุกอย่างหยุดชะงักอยู่กับที่เป็นเวลาหลายปีจนถึงสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 กระทรวงศึกษาธิการต้องเปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้นตามโรงเรียนใหญ่ ๆ อีกทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพราะความต้องการศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษามีมากขึ้นในระยนี้การศึกษาของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจากสหประชาชาติ และจากมิตรประเทศบางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น มีการช่วยเหลือทางเทคนิคต่าง ๆ ทางอุปกรณ์การศึกษา ตลอดจนให้ทุนครูไทยไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก รัฐบาลประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นใหม่ใน พ.ศ.2503 ขยาย การศึกษาภาคบังคับจาก 4 ปีขึ้นเป็น 7 ปี ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมี 3 ปี และระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมี 2 ปีคือถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 แล้วสอบเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา ชั้นเตรียมอุดมศึกษาเล็กล้มไปแต่ในปัจจุบันนี้การศึกษาภาคบังคับลดลงเหลือเพียง 6 ปี ส่วนชั้นมัธยมมี 6 ปีตามเดิม

ทางการฝึกหัดครูนั้นเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่างตั้งแต่สมัยเปลี่ยนการปกครอง ตลอดจนสมัยสงครามสงบ เพราะความต้องการครูยังมีอยู่อีกมาก กระทรวงต้องจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอีกหลายประเภท จำแนกออกเป็นครูชั้นต้นและชั้นสูง ชั้นต้นได้แก่ครูประชาบาล (ป.บ.) รับผู้สำเร็จชั้นประถมปีที่ 4 เข้าเรียนต่อ 3 ปี เมื่อสมัย พ.ศ.2478 เคยตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประชาบาลขึ้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูประถม ถนนศรีอยุธยา รับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ 6 ที่จังหวัดคัดเลือกส่งมาเข้าเรียน ใช้เวลาเรียน 1 ปี ได้เงินเดือน 200 บาท ครูประกาศนียบัตรจังหวัด (ว.) รับผู้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 3 เข้าเรียนต่อ 2 ปี และหลักสูตรครูมูล (ป.) ซึ่งในตอนแรกรับผู้สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 4 เข้าเรียนต่อ 1 ปี ต่อมาเปลี่ยนเป็นรับชั้นมัธยมปีที่ 6 เข้าเรียนต่อ 1 ปี ส่วนการฝึกหัดครูชั้นสูงเปิดสอนเฉพาะในส่วนกลางเท่านั้น ได้แก่ ครูประถม (ป.ป.) รับนักเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 เรียนต่อ 3 ปี สำหรับครูมัธยม (ป.ม.) รับผู้สำเร็จประโยคครูประถมมาเรียนต่อ 2 ปี จนใน พ.ศ. 2484 กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมขึ้นใหม่ 1 โรง เนื่องจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยผลิตครูมัธยมได้ปีละไม่กี่คน ไม่พอกับความต้องการ ครั้งแรกไปอาศัยเรียนที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัยนครราชสีมา แล้วย้ายมาอยู่หลังกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาใน พ.ศ.2492 กระทรวงได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงถนนประสานมิตรขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ทำให้ผลิตครูมัธยมได้มากขึ้น อีก 5 ปีภายหลังโรงเรียนแห่งนี้ได้ยกฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา ผลิตครูระดับปริญญาตรี ผู้สำเร็จได้รับปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) ครั้งสุดท้ายตั้งเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อ พ.ศ.2517 แล้วโอนไปสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

ครั้งสถาบันการฝึกหัดครูมีมากขึ้น กระทรวงศึกษาธิการจึงแยกกองฝึกหัดครูจากกรมวิสามัญศึกษา (เดิม) มาตั้งเป็นกรม เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2497 ชื่อกรมการฝึกหัดครู จัดระเบียบการผลิตครูขึ้นใหม่ เลิกหลักสูตรฝึกหัดครูชั้นต้นและชั้นสูงเดิม ตั้งเป็นหลักสูตรครูประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.ชั้นสูง) ใช้เวลาเรียนหลักสูตรละ 2 ปีรับผู้จบชั้นมัธยมปีที่ 6 เข้าเรียนหลักสูตร ป.กศ. ส่วนหลักสูตร ป.กศ.ชั้นสูง รับผู้สำเร็จชั้น ป.กศ. หรือชั้นเตรียมอุดมศึกษา ปีที่ 2 เข้าเรียน จนถึง พ.ศ.2518 จึงเปิดสอนหลักสูตรปริญญาตรีขึ้นตามวิทยาลัยในสังกัดทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

ในปี พ.ศ. 2499 มีการดำเนินการโครงการฝึกหัดครูชนบท ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยที่มีชีวิตอยู่ในชนบทถึงร้อยละ 80 การผลิตครูในช่วงที่ผ่านมามิได้นองความต้องการของประชาชนในชนบทเท่าที่ควร เป็นการผลิตครูเพื่อทำการสอน

ในส่วนรวมทั่วไป โครงการฝึกหัดครูชนบทได้รับความช่วยเหลือจากองค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้เริ่มทดลองที่โรงเรียนฝึกหัดครูอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ให้นักเรียนฝึกหัดครูรู้สภาพและความต้องการของชนบท จะได้มีความเห็นอกเห็นใจประชาชนในชนบทที่ยากจนกันเป็นส่วนมาก ทำให้อยากกลับไปปรับปรุงชนบทให้ดีขึ้นเมื่อจบการศึกษาแล้ว
2. ยกระดับการศึกษาในชนบท โดยให้นักเรียนฝึกหัดครูนำวิธีสอนที่เหมาะสมไปสอนและเผยแพร่วิชาการแก่นักเรียนตามหมู่บ้านและฝึกฝนแนะนำนักเรียนฝึกหัดครูให้พร้อมที่จะออกไปเป็นผู้นำของชุมชนต่อไป
3. ยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบท โดยให้นักเรียนฝึกหัดครูแนะนำ และเป็นตัวอย่างที่ดีของประชาชนในการปรับปรุงความเป็นอยู่ ตลอดจนการประกอบอาชีพ

โครงการทดลองได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จึงได้ขยายการฝึกหัดครูชนบทที่โรงเรียนฝึกหัดครูและวิทยาลัยครูอื่นต่อไป แต่เนื่องจากเกิดปัญหาด้านงบประมาณการขยายงานจึงทำได้ไม่มากเท่าที่ควร

ทางด้านอาชีวศึกษาขั้นต้น เช่น โรงเรียนช่างไม้ ช่างปูน ช่างทอ ไม่ใคร่ได้รับความนิยมนอกจากประชาชนเท่าที่ควร ยิ่งตอนสงครามโรงเรียนอาชีวศึกษาชบเซามากจนกระทั่งเสร็จสงครามแล้วจึงฟื้นฟูขึ้นใหม่ ทั้งโรงเรียนการช่างชายและการช่างสตรี ตลอดจนโรงเรียนพาณิชย์และอุตสาหกรรม เช่น โรงเรียนเพาะช่าง โรงเรียนช่างกลปทุมวัน โรงเรียนช่างก่อสร้างอุเทนถวาย ซึ่งเป็นประเภท โรงเรียนอาชีวะชั้นสูง พวกนี้มีประชาชนนิยมส่งลูกหลานมาเรียนกันมากขึ้นเป็นลำดับ โรงเรียนพาณิชย์การก็เช่นเดียวกัน จึงต้องเปิดเพิ่มขึ้นอีกหลายโรงเรียน ส่วนโรงเรียนฝึกหัดครูเกษตรกรรมที่เลิกล้มไป และกระทรวงเกษตรขอโอนเอาครูอาจารย์ไปดำเนินการตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อพ.ศ. 2477 ก็กลับฟื้นฟูขึ้นใหม่ ตั้งโรงเรียนเกษตรกรรมขึ้นในส่วนภูมิภาคอีก 16 แห่ง เช่นโรงเรียนเกษตรกรรมแม่โจ้ ซึ่งได้ยกฐานะขึ้นเป็นวิทยาลัยเกษตรกรรมเชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2500 และเมื่อ พ.ศ. 2495 มีสถาบันอาชีวศึกษาชั้นสูงตั้งขึ้นแห่งหนึ่งที่ทุ่งมหาเมฆ ชื่อว่าวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯเปิดสอนวิชาชีพชั้นสูงหลายสาขา ต่อมาได้เปิดวิทยาลัยเทคนิคแบบนี้ขึ้นในส่วนภูมิภาคอีก 3 แห่ง คือ วิทยาลัยเทคนิคธนบุรี โรงเรียนเทคนิคพระนครเหนือ (เทคนิคไทย-เยอรมัน) และศูนย์ฝึกโทรคมนาคมที่จังหวัดนนทบุรี ทั้ง 3 แห่งนี้ต่อมารวมกันเข้าเป็นสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเมื่อ พ.ศ.2514 เปิดสอนวิชาชีพเป็นคณะวิชาต่าง ๆ ถึงขั้นปริญญาตรีมีศักดิ์ศรีเท่ามหาวิทยาลัยทุกประการ(คุรุสภา, 2525: 9)

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการด้านการจัดศึกษา การฝึกหัดครูตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการพัฒนาท่ามกลางบริบทที่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสภาวะสงคราม สภาวะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนนโยบายในการจัดการศึกษาของรัฐบาลในแต่ละช่วง ย่อมส่งผลต่อภาระงานของครู คุณลักษณะของครูไทยในยุคอดีต ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

5. สรุปคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในประวัติศาสตร์

คุณลักษณะของครูไทย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล ได้คุณลักษณะของครูไทย 20 คุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความรักและเอื้ออาทรศิษย์ตลอดเวลาโดยไม่มีขอบเขตพรมแดน
2. เป็นครูเป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ
3. มีนิสัยเป็นครูโดยกำเนิด และเป็นครูตลอดชีวิต
4. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
5. มีความเป็นตัวของตัวเองโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ
6. กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน
7. มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอ และมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต
8. มีความรอบรู้เป็นเลิศ
9. เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า และเป็นผู้นำสังคมที่ทันสมัย
10. ให้ค่าของความเป็นครูและอาชีพครูเหนือสิ่งอื่นใด
11. มีความมุ่งมั่น ทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ และอุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดยไม่ย่อท้อ
12. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
13. ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง
14. กิริยาวาจาสภาพ และใช้คำพูดที่เพราะหูและเป็นกันเอง
15. เป็นนักพัฒนาและนักแก้ปัญหา
16. มีความสามารถในการบริหารและการปกครองคน
17. มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน
18. สอนได้หลากหลายวิชา
19. มีความสามารถรอบด้าน
20. สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยสรุปได้เป็น 9 รูปแบบ ดังนี้

1. การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาตลอดแนวและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. การค้นคว้าและเตรียมการสอนอย่างดี
3. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตาม ศักยภาพของผู้เรียน
4. การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง
5. การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน
6. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป
7. การเป็นกัลยาณมิตรและให้กำลังใจแก่เด็ก
8. การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน
9. การเป็นผู้นำและสร้าง ผู้นำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน เป็นขั้นตอนที่ 3 ของการวิจัย การวิจัยขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยนำเสนอเป็นหัวข้อดังนี้

ตอนที่ 1 กรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรवल

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง

ตอนที่ 3 กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงแสดง

ตอนที่ 4 กรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์

ตอนที่ 5 กรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุญพานิช

ตอนที่ 6 กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว

ตอนที่ 7 การสรุปภาพรวมคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

โดยทั้ง 7 ตอนนำเสนอภายใต้กรอบดังนี้

1. ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
2. กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน
3. คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน
4. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาครูไทยในปัจจุบัน
5. ความภาคภูมิใจในอาชีพ
6. บริบทของสังคม

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในแต่ละกรณีศึกษา จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธี ประกอบด้วย

1. ศึกษาจากเอกสาร

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกครูที่เป็นกรณีศึกษา
3. การสังเกตการสอนครูที่เป็นกรณีศึกษา
4. การสัมภาษณ์เพื่อนครูในโรงเรียนที่กรณีศึกษาปฏิบัติการสอนอยู่ จำนวน 4-5 คน
5. การสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนที่ครูที่เป็นกรณีศึกษาปฏิบัติการสอนอยู่
6. การสัมภาษณ์กลุ่มเด็กนักเรียนที่ครูที่เป็นกรณีศึกษาสอนอยู่จำนวน 8-10 คน

ตอนที่ 1 กรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมัศจรรย์

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมัศจรรย์ เพื่อจะนำเสนอปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และบริบทของสังคมไทย ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของข้อมูลกรณีศึกษา อาจารย์ทองดี แยมัศจรรย์ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ทองดี แยมัศจรรย์สอน เพื่อเป็นการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลให้ถูกต้องและมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณีศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 4

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แย้มสรวล

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ปรัชญา และ ความเชื่อเกี่ยวกับ ผู้เรียน	-เราเรียนรู้ตลอดชีวิต -ทุกคนเรียนรู้ได้		-มีอุดมคติแนวคิด ว่า ถ้าเป็นครูจะทำอาชีพ นี้ให้ดีที่สุด				
กระบวนการ พัฒนา	-สั่งสมมาจากครอบครัว ทำจากเล็ก ๆ มั่น คงแล้วก็เติบโต -เดิมไม่คิดที่จะเป็นครู แต่พอทำไปแล้ว เกิด ศรัทธาในวิชาชีพ เพราะเป็นวิชาชีพที่ ท้าทาย เหน็ดเหนื่อย และ สร้างคน			-การเลี้ยงดูของพ่อแม่ เป็นคนที่ช่วยตัวเองมา ตลอด ช่วยพ่อแม่ ทำงาน จึงรู้ว่าเงินทุก บาทมีคุณค่า -พ่อแม่รัก ก็มารัก ลูกศิษย์ตอบ -พื้นฐานของพ่อแม่ที่ สอนมา			
คุณลักษณะของ ครูดี	-จิตวิญญาณของ ความเป็นครู -อดทน -อยากทำประโยชน์ให้ เกิดกับสังคมให้มากที่สุด -ทำให้ดีที่สุดเต็ม ความสามารถ	-รักและศรัทธาใน อาชีพ -รัก เมตตาและหวัง ดีกับเด็ก -ทุ่มเทให้กับเด็ก งานครูและโรง เรียน	-เป็นคนมีความคิด ความอ่านมองภาพ การเปลี่ยนแปลงได้ ชัดเจน -มีความคิดสร้างสรรค์	-เป็นคนสมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อ -พูดจาไพเราะ -โกรธคนไม่เป็น -สุขุม รอบคอบ ใจเย็น -เห็นใจเด็ก เข้าใจเด็ก	-เอาจริงเอาจัง ทุ่มเท กับเด็กโดยตรง -ใจกว้าง ไม่หวงความรู้ มีอะไรที่ดี ๆ แยกแยะ แพร่หมด -คิดไม่เหมือนคนอื่นคิด อะไรใหม่ๆ หาวิธีใหม่ๆ	-อาจารย์เป็นคนที่ มีน้ำใจ ใจเย็น เป็นคน ที่รักเด็ก เข้าใจเด็ก ต้องการให้เด็กรู้ ละเอียด รู้ให้ถึงเข้าใจ ให้เด็กนำไปใช้จริงได้	-เป็นครูพิสิทธ์ที่เด็ก อยากเรียน แล้วเด็ก ไม่ตก -มีความเป็นครูเต็ม เลย ทำอะไรด้วยความ เต็มใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส

ตารางที่ 4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แย้มสรวล (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
	<p>-ทำเป็นแบบอย่าง</p> <p>-ทำงานเชิงรุก</p> <p>-ก้าวไปก่อนก้าวไปให้ทันเทคโนโลยี</p> <p>-พยายามทำคุณภาพการสอนแบบครบวงจร</p>	<p>-มีความใฝ่รู้ มีการศึกษาตลอดเวลา</p> <p>-ให้ความช่วยเหลือแนะนำด้านกระบวนการ</p> <p>-เป็นคนตั้งรูก ล้ำหน้า</p> <p>-ติดตามข่าวสาร มาคุยให้ฟัง</p> <p>-มีความรู้เรื่องผู้เรียน เป็นศูนย์กลางมาตั้งแต่ก่อนปฏิรูปการศึกษา</p> <p>-เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งการวางตัวการเป็นผู้ใฝ่รู้</p> <p>-เป็นคนตรง</p> <p>-บทบาทความเป็นครูให้เต็มร้อย</p> <p>-เป็นครูทั้งตัว</p>	<p>-เป็นคนคิดกว้างมองการณ์ไกล เชิงรุก และศึกษาก่อน</p> <p>-เด็กรัก</p> <p>-มีความรู้ในเนื้อหาดี</p> <p>-ติดตามข่าวสาร</p> <p>-ผลงานที่ทำจะดีมาก</p> <p>-เน้นการทำงานเป็นทีม</p> <p>-เสียสละ ซื่อสัตย์ อุทิศเวลา</p> <p>-รักนักเรียนเป็นลูก</p> <p>-เป็นคนไม่หยุดนิ่ง</p> <p>-พัฒนาตัวเอง</p> <p>-ไม่อำพรางเป็นที่ปรึกษาได้</p> <p>-พูดกับเด็กเพราะมาก</p> <p>-ทำงานเพื่อชีวิตครูจริง ๆ</p>	<p>-เขาไม่ได้รักเด็กอย่างเดียวนะ หมอแมวเขารักหมด สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเขารักหมด</p> <p>-มีความพร้อมที่จะถ่ายทอด</p> <p>-ทำงานเชิงรุก คิดไปก่อน ลองทำไปก่อน</p>	<p>-ใจเย็น</p> <p>-เป็นคนแบ่งเวลา</p> <p>-ได้ถูก</p> <p>-เป็นครูที่คิดตลอดเวลา คิดพัฒนาตนเอง</p> <p>-ตลอดเวลาในเรื่องกิจกรรมการเรียน</p> <p>-การสอน</p> <p>-มีบุคลิกและอัธยาศัยดี</p> <p>-เป็นครูที่ทุ่มเทให้กับเด็กเต็มที่ ผลที่เป็นประโยชน์กับครูให้เต็มที่</p> <p>-สอนให้เด็กสนุก ให้เด็กคิดเป็นทำเป็น</p> <p>-สอนเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย</p>	<p>-อาจารย์เป็นคนที่ไม่ดู</p> <p>-ไม่ต้องเกร็งมาก มันเฉย ๆ อาจารย์ทำให้ดูเป็นปกติ ก็อธิบายกับเพื่อนได้สบาย</p> <p>-อาจารย์จะยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบให้เราเห็น</p>	<p>-เสียสละในการเป็นครูมาก เสียสละให้แก่นักเรียนทำงานหนักมาก</p> <p>-อุทิศเวลา</p> <p>-ปฏิเสธคนไม่เป็น เขาให้แล้วก็ช่วยได้</p> <p>-การทำงานโดดเด่นกว่าคนอื่น มีหลักเกณฑ์ในการพูด แม้กระทั่งเทคนิคในการแนะนำ</p> <p>-มีเทคนิค มีคำพูด มีกระบวนการทำอะไรเป็นระบบไปหมด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งคำถาม การอธิบาย การเสนอความคิด</p>

ตารางที่ 4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรวล (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
กระบวนการถ่ายทอด	<ul style="list-style-type: none"> -การเรียนรู้พิลึกอย่างมีความสุข -การเข้าไปนั่งในใจเด็ก ให้เด็กเชื่อใจเราก่อน -ศึกษาผู้เรียนก่อน -สื่อสารสนเทศผู้เรียน -ให้ความสำคัญกับเด็กเรียนอ่อน -สร้างเจตคติที่ดีต่อวิชาพิลึก -รักและเมตตาอยากเห็นเด็กเกิดการเรียนรู้ -ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา -การพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ -สอนวิธีการนำเสนอควบคู่กับการปฏิบัติจริง 	<ul style="list-style-type: none"> -ถามให้คิดและเน้นกระบวนการให้คิดให้ทำ -พูดนิมนวล ดูดีและเหมาะสม -รู้จักนักเรียนหมดจำชื่อได้ รู้ศักยภาพ -ทำงานเรียบร้อย งานมีคุณภาพ เนื่องานเป็นระบบ มีตรรกะที่ดี -มอบงานให้แล้วหายห่วง -มองไกล -ทำหลายอย่างได้ดีในเวลาเดียวกัน -แผนอ่านแล้วเข้าใจง่าย -ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ 	<ul style="list-style-type: none"> -เทคนิคการสอนเน้นในเรื่องของสื่อ -ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นอันดับแรก -ให้เขาได้แสดงออก -เป็นวิทยากรอบรมเรื่องการวิจัยในชั้นเรียนให้ครูเข้าใจได้ง่าย -ถามกระตุ้นให้เด็กคิด -ทำงานมีการวางแผนประชุมร่วมกัน -มีความรู้ดี -เด็กเรียนอย่างมีความสุข -เน้นเรื่องสื่อ ที่ง่าย ๆ ที่เห็นในธรรมชาติ -ใช้คำถามยั่วให้เด็กคิด -สอนเน้นกระบวนการ 	<ul style="list-style-type: none"> -พยายามทำให้เด็กไม่เบื่อวิชาพิลึก -เอากิจกรรมสื่อเข้าไปใช้ให้มากที่สุด -สอนแล้วไม่เบื่อ มีกิจกรรมต่อเนื่อง -ให้งานเป็นกลุ่ม -ประเมินเป็นกลุ่ม -วิธีการหลากหลาย -อบรมการวิจัยในชั้นเรียนให้พวกครูเข้าใจได้ -ให้ความรู้ทางหัวหน้าหมวดไปขยายผล 	<ul style="list-style-type: none"> -ครูต้องเป็นกันเองกับเด็ก -ต้องรู้ประวัติเด็ก -เตรียมการสอนดี -นำเข้าสู่บทเรียน -ต้องการให้เด็กอยากรู้ -อยากเห็นก่อน แล้ว -เข้าหลักแผนการสอน -เข้าหลักวิชา -ใช้วิธีการสังเกตในชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพิลึกจะดึงเข้ามา -วิธีการสอนของอาจารย์ทำให้ความคิดของครูเปลี่ยนไป 	<ul style="list-style-type: none"> -เอาใจใส่นักเรียน -สื่อการเรียนการสอนดี -ใจเย็น สอนเข้าใจดีมาก -มีการทดลองไม่แล็บแห้ง -มีกิจกรรม ทำให้เข้าใจ -เพราะได้ทดลองด้วยตนเอง ได้เห็นว่าเป็นอย่างนั้นจริง ๆ -เอาใจใส่นักเรียน ทุกคนในห้อง เวลาให้แบบฝึกหัดจะเดินดูว่าคนนี้ทำได้ไหม -ให้แสดงออก ให้นักเรียนออกมาทำหน้าที่สรุปเนื้อหาที่เรียนในแต่ละคาบทำให้นักเรียนเข้าใจมากขึ้น แล้วกิจกรรมที่ออกมาก็จะสนุก 	<ul style="list-style-type: none"> -มีวิธีการสอนที่หลากหลาย -ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเด็ก รู้จักจุดแข็งจุดอ่อนเด็ก เป็นรายบุคคล

ตารางที่ 4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แย้มสรวล (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
		-ใช้การประเมินตนเอง หลายรูปแบบ	-ใช้การประเมิน หลายแบบ และให้ เด็กประเมินเอง			-สอนดี สอนแล้วเข้าใจ รู้เนื้อ หา นักเรียนไม่เข้าใจถามได้ -อาจารย์จะยกตัวอย่างใน ชีวิตประจำวันมาเปรียบ เทียบเพื่อให้เราเห็นภาพพจน์ ที่เราเคยปฏิบัติมา ซึ่งจะเข้าใจ ในบทเรียน ไม่ต้องไป ศึกษามาก -สอนให้เราเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ -ได้กระบวนการทำงาน ทำงานมีขั้นตอนขึ้นทำงาน เป็นกลุ่ม สอนให้ประหยัด ให้ มีความเมตตาเป็นคนมีน้ำใจ -สอนเนื้อหาก่อน แล้วเริ่มมา ที่สูตร แล้วค่อยทำให้ดู ทฤษฎีเป็นอย่างไร ความเป็น มาของสูตร	

ตารางที่ 4 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แย้มสรวล (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ความภาคภูมิใจในอาชีพ	-ครูที่ปฏิบัตินอกกรอบแต่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญที่ได้รับการยกย่อง -ภูมิใจในตัวเด็กที่สามารถเรียนรู้ได้						
บริบท/สิ่งแวดล้อม	-ผู้ปกครองให้ความสัมพันธ์กับโรงเรียนสุด ๆ ไปเลย			-ผู้บริหารสนับสนุนเต็มที่			-เชื่อใจเขา แม้จะไปบรรยายที่ไหนจะอนุมัติเพราะรู้ว่าเขาไม่ทิ้ง ใครจะมาเชิญเป็นวิทยากร ถ้าเสนอมาจะให้ทุกอย่าง -ผมภูมิใจในคณะกรรมการวิชาการของเขา -อาจารย์ไม่เคยปฏิเสธใครเลย ขณะชาวบ้านมา ชุมชนมา บอกอยากรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมช่วยหน่อยได้ไหม เขาช่วยแนะนำโครงการ ยื่นคุยกับชาวบ้านแบบไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรวล การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่ นั้นพบว่า กรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แยมสรวล มีแนวคิดในการทำงานว่า “1. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู 2. มีความขยัน อดทน เสียสละ และรับผิดชอบ 3. ใฝ่หาความรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และ 4. ทำงานเชิงรุก” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 36)

สำหรับปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน นั้นอาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “ระยะนี้เราอยากให้เด็กเขาให้ความสำคัญในเรื่องของการเรียนรู้ที่ผสมชอบคุยกับเด็กอยู่เสมอว่าเราเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นเราไม่อยากจะให้เด็กเขาคิดว่าในห้องสี่เหลี่ยมคือการเรียนรู้ ในโรงเรียนก็เป็นแหล่งเรียนรู้ ออกไปนอกโรงเรียนก็เรียนรู้” กลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนได้กล่าวไว้ดังนี้

อาจารย์บอกว่าเด็กที่เรียนอ่อน ถ้ามีความตั้งใจขยันอ่าน ทุกคนทำได้หมด ทำให้พวกเรา รู้สึกว่าไม่ด้อยกว่าคนอื่น เราก็ทำได้แต่เราขยันมากขึ้นอีก
(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

แสดงว่าอาจารย์ทองดี แยมสรวล มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนในเรื่องของการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ได้

นอกจากนั้นอาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผมเชื่อว่าเด็กทุกวันนี้เขาทำอะไรได้มากมายมหาศาลเพียงแต่บางที่เราคิดว่าเรายังเก่งอยู่ ถ้าครูไปมองซักนิดว่าตรงนี้เขาไปได้ โดยภาพรวมของผมกับเด็กนี้เขาจะเป็นพระเอกเสมอ”

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีเป็นกระบวนการสั่งสม กระบวนการ หล่อหลอมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวคน อาจารย์ทองดี แย้มสรวล ผ่านกระบวนการพัฒนาโดยสรุปดังนี้

ผมเองก็เป็นคนหนึ่งที่ไม่คิดว่าจะเป็นครู แต่ผมทำไปแล้วก็มันเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญ มันก็ทวีความสำคัญในตัวผมอยู่เรื่อย ๆ อย่างปัญหาการสอน พิสิกส์ที่ทำอย่างไรให้เป็นเรื่องที่ไม่ยาก ไม่น่าเบื่อ ตั้งแต่ผมบรรจุ สอนครั้งแรกเลย...คือตอนที่ผมเป็นครูเรียกว่าเป็นลูกคนจีนก็จะค้าขาย ก็จะทำสักครึ่งปีแต่ทำแล้วคิดว่ามันเป็นงานที่สำคัญ ผมใช้ค่าง่าย ๆ ว่าศรัทธาในวิชาชีพมากกว่า เพราะเป็นวิชาชีพที่เห็นแต่เห็นอยู่สร้างคน แต่การสร้างคนได้สักคนหนึ่ง มีคุณค่ามาก...

จุดเปลี่ยนที่ทำให้คิดอย่างนี้จริง ๆ เกิดจากการทำงานส่วนหนึ่ง ผมโดนสั่งสมเรื่องนี้จากครอบครัวอยู่แล้ว ครอบครัวผมเป็นพ่อเป็นคนจีน แม่เป็นคนไทย นิสัยคนจีนเขาจะทำอะไรเขาจะทำจากเล็ก ๆ แล้วทำให้มันคงแล้วก็เติบโต เหมือนเราตอนนี้ คือ ทำแบบนำร่องแล้วก็ค่อยขยายให้ใหญ่ ไม่ใช่ของบประมาณเยอะ ๆ ทำทั้งโรงเรียนแล้วก็ล้มเหลว แล้วก็พัง แล้วเราก็เสีย ก็จะมีให้ทำอะไรทุกอย่างได้ด้วยตัวเองก็ไม่ดีในแง่ที่เป็น one man show แต่พอเวลาเป็นลักษณะเป็นทีมก็ทำยอมรับว่าค่อนข้างลำบากเพราะบางคนยังมีความคิดความอ่านที่แตกต่าง ทีมเราก็ค่อนข้างเล็กแล้วก็เป็ทีมหน้าเดิม

(ทองดี แย้มสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ทั้งนี้เพื่อนครูในโรงเรียนที่รู้จักอาจารย์ทองดี มาตั้งแต่เด็ก กล่าวว่

เขาว่าพื้นฐานตามที่พ่อแม่สอนมา...คือได้คุยกับเขา อาจเป็นเพราะการเลี้ยงดูของพ่อแม่ของเขา เขาจะเป็นคนที่ช่วยตัวเองมาตลอดตั้งแต่เด็ก จะขายของจะทำอะไรก็คือเหมือนขายกับข้าว คือเด็กในสมัยก่อนจะไปโรงเรียนก็ต้องช่วยพ่อแม่มาคั้นกะทิ บอกว่าต้องมาทำ ต้องมาช่วยตำน้ำพริก ฉะนั้นเขาจะรู้ว่าเงินทุกบาทมีคุณค่า และพ่อแม่รักอย่างไรเขาก็จะมารักลูกศิษย์อย่างนั้นตอบ

(ธิดา มีแต่้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะต่าง ๆ ที่อาจารย์ทองดี แย้มสรวล ได้ปฏิบัติที่เพื่อนครู ผู้บริหาร และกลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู

ในเรื่องการมีจิตวิญญาณของความเป็นครูนี้ทองดี แย้มสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ผมมีจิตวิญญาณของการเป็นครูที่หลัง ขบวนการสร้างความเป็นครูสร้างได้ แต่กระบวนการสร้างนี้ผมไม่มั่นใจว่าจะให้ออกมาเป็นรูปธรรมเป็นอย่างไร” โดย จิระนิตย์ ผองดี (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวถึงอาจารย์ทองดี แย้มสรวลว่า “เป็นครูที่มีความรักและศรัทธาในอาชีพ “

นอกจากนั้นผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

มีความเป็นครูเต็มเลย ไม่เคยเกี่ยงเลย ให้ทำอะไรทำด้วยความเต็มใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส เขาเสียสละในการเป็นครูมาก เสียสละให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ก่อนที่เขาจะไปเป็นวิทยากรที่ไหนก็ตาม ส่วนใหญ่จะเป็นวันหยุด ถ้าไม่เป็นวันหยุดเขาจะขอเปลี่ยนสอนแทนหมด เขาไม่ทิ้งชั่วโมงสอนเลย เขาจะขอเปลี่ยนคาบจากครูอาจารย์คนอื่น ๆ แล้วถึงวันที่เขาอยู่ แทนที่เขาจะว่าง ก็ไปสอนแทนที่เขาไม่อยู่ เปลี่ยนคาบ เขาไม่ได้ทิ้งคาบ เขาทำงานหนักมาก

(สมพงษ์ เลียงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

2. รักและเมตตาศิษย์ไม่เคยทำความเจ็บช้ำน้ำใจ

อาจารย์ทองดี แย้มสรวล มีคุณลักษณะเป็นครูที่มีความรักและเมตตาศิษย์ เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ดังนี้

เป็นความหวังดีต่อเยาวชน คือ ถ้านักเรียนมีปัญหา เท่าที่เห็น อาจารย์ก็จะเรียกมาคุย แล้วก็คุยนาน แบบสนิทกับนักเรียน ในลักษณะที่เข้าถึง

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ให้ความเมตตาต่อเด็ก ให้ความเมตตา ความสนิทสนมในลักษณะครูกับลูกศิษย์ ถ้าเด็ก
เด็กรุ่นนี้มีปัญหาอะไรคุยได้

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ก็รู้สึกว่าเป็นเด็ก ๆ จะรัก เพราะว่า อาจารย์ของดีไม่มีบุตร เขาก็จะรักนักเรียนเหมือน
กับลูกของเขา แล้วก็นักเรียนก็จะรักเขา เพราะว่าเขาทุ่มเทให้กับเด็กจริง ๆ

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

มีความโอบอ้อมอารีกับเด็ก ให้ความรักกับเด็ก ซึ่งผมไม่รู้ว่าเขาคิดอย่างไรแต่ว่า
เขาจะพูดกับเด็กเพราะมาก และทุกคนจะสนิทกับเขาเกือบทุกรุ่นครับ

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เขาไม่ได้รักเด็กอย่างเดียว หมาแมวกี่รักหมด ปลาเขาก็เลี้ยงเอง หมาแมวที่บ้าน
เขาก็เลี้ยง จะมาบอกว่าเขารักเด็กอย่างเดียวไม่ได้ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดเขาก็รัก
หมด ต้นไม้ก็ให้น้ำ

(ธิดา มีแต้ม, สัมภาษณ์, 2

สิงหาคม 2544)

นอกจากนี้นักกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ของดี แย้มสรวล สอนได้กล่าวถึงอาจารย์ไว้ว่า

อาจารย์เป็นคนที่เมตตา เป็นคนที่รักเด็ก เข้าใจเด็ก ต้องการให้เด็กรู้ละเอียด รู้ให้ถึงเข้าใจ
ไม่ให้เด็กรู้แค่เอาไปใช้นิดๆ หน่อยๆ ให้เด็กนำไปใช้จริงได้...

อาจารย์เป็นคนที่เอาใจใส่นักเรียน ทุกคนในห้อง เวลาให้แบบฝึกหัดเขาก็จะเดิน
ดูว่าคนนี้ได้ไหม เขาจะถามว่าทำได้ไหม เอาใจใส่นักเรียน...

อาจารย์เป็นคนใจเย็น เวลาสอนก็สอนนักเรียนอย่างเข้าใจ โดยที่ไม่แสดงอาการ
เบื่อหน่าย ถ้าใครไม่เข้าใจจริงๆ ก็สามารถรวมกลุ่มกันถามได้... เวลาอาจารย์
สอน อาจารย์ใจเย็น แล้วก็ใจดี ก็เลยกล้าถาม เราไม่เข้าใจอย่างไรก็ตาม

อาจารย์ อาจารย์ก็จะมาสอนจนกว่าจะเข้าใจ... มีความเป็นกันเองมากเลย แล้ว
ก็ตอนที่เรียกเรามาทำงาน เขาก็จะให้เราคิดว่าทำอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างไร เวลาที่
เราไม่เข้าใจอาจารย์ก็จะบอกว่าดูหน้าแววตาหนู ก็จะรู้ว่าไม่เข้าใจ เพราะบางที
เราไม่เข้าใจแต่เราไม่กล้าถาม (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นอาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ยังได้เล่าว่า “บางคนว่าเป็นวิธีการเรียนฟิสิกส์อย่างมีความสุข แต่สุขตรงนี้ต้องอธิบายกัน ไม่ใช่เห็นเด็กเข้ามาแล้วรู้สึกโอ้โฮ เป็นสวรรค์วิมานเลย ไม่ใช่อย่างนั้น จริง ๆ แล้วเด็กเขาไม่รู้สึกเครียดกับผมมาก แล้วอาจารย์ก็ไม่เคยทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ มีอะไรก็พูด”

3. มีความอดทน

จากการหล่อหลอม และสั่งสมมาตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้อาจารย์ทองดี แยมสรวล เป็นครูที่มีความอดทนอย่างยิ่ง (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) โดยได้กล่าวไว้ว่า “งานที่คนรังเกียจเราก็อำนาจได้ เคยทำมาแล้วทั้งนั้นในสมัยเด็ก ๆ โดยที่พ่อได้สร้างตรงนี้ให้เรามีไว้ติดตัว ให้ความอดทน เพราะฉะนั้นเวลาทำงานเราก็จะเห็นว่างานที่หลาย ๆ คนว่าหนัก ๆ แล้ว เราเห็นว่าพอเราทำแล้วเราลงลึก แล้วเราเห็นว่าเกิดประโยชน์ก็เป็นกำลังใจส่วนหนึ่ง ทำมาเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นจะไม่ค่อยท้อแท้แม้จะมีปัญหาเยอะแยะ อาจารย์จะเห็นว่าครูบางคนที่ยืนอยู่ตรงจุดนี้บางที่อยู่ไม่ได้เพราะจะมีเลื่อยแก้อ้อ จะอะไรก็แล้วแต่ แต่เราเองจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา”

นอกจากนั้นยังกล่าวเพิ่มเติมว่า

สังคมไทย ดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ยังเป็นคำที่บางคนก็ไม่สบายใจที่เห็นคนอื่นเขาดี ยังเป็นอยู่ แต่เราเห็นว่าเราไม่ค่อยแคร์ในเรื่องความคิดเพราะว่าถ้าเราคิดแล้วเรามีโอกาสคุยกับเขาในแง่ความคิดตรงนั้นได้ เราจะคุยด้วยถ้าเขาเข้าใจไม่ถูกต้อง แต่ถ้าหลาย ๆ คนคิดอย่างนั้นแล้วก็มีวิธีอย่างนั้น เราก็มักไม่อยากไปคุยให้เสียเวลา ฉะนั้นเราเห็นว่ามันมีปัญหาดตรงนั้น ไม่ทำก็มีปัญหา ทำก็มีปัญหา เพราะฉะนั้นปัญหานี้เราแก้ได้ ถ้ามามีปัญหาใหม่ ผมทำอะไรมีปัญหาหมด แต่ปัญหานี้มันมีทางเลือกทางแก้ไข ถ้าเราคิดว่าทำตรงนี้มีปัญหาแล้วเราไม่ทำก็คือเกม พาเด็กไปแดนเนรมิตก็มีปัญหา เคยพาเด็กไปแดนเนรมิตแล้วไปเรียนว่านี่คือสวนสนุกซึ่งเด็กชอบมากแล้วก็เรียนรู้ แล้วรู้สึก happy อยากเรียนฟิสิกส์เยอะแยะเลย แทนที่เราจะเอาลูกเหล็กมาปล่อยให้มันหมุนเป็นวงกลม พวกเธอไปนั่งได้ไหม รถไฟเหาะดีลังกา อย่างนี้เด็กเค้าก็ชอบ กว่าจะไปแดนเนรมิตได้แทบตาย ตั้งแต่ร่างหนังสือ ติดต่อรถ เรื่องประกัน เรื่องเก็บเงิน แล้วก็มีปัญหาอีก อาจารย์จะเอาเงินเข้ากระเป๋หรือเปล่า คำขออนุญาตผู้ปกครอง ทำจิตปาละ จนไปติดต่อยุติผู้จัดการให้ลงตัวเรียบร้อย คือคิดง่าย ๆ ตั้งแต่จุดเริ่มคิดจนไปถึงเสร็จสิ้นกระบวนการ

การคือเรียบร้อยเบ็ดเสร็จ ฉะนั้นเราเองจะไปขอรับรองใครมากมายก็งานคุณ คุณอยากทำ มันเป็นเรื่องที่เป็นอย่างนั้นกันเยอะ โดยส่วนใหญ่ภาพมันเป็นอย่างนี้ครับ (ทองดี แยมสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

4. อยากจะทำประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด ทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถ

ในเรื่องของการทำประโยชน์ให้กับสังคม และการทำงานให้ดีที่สุดเต็มความสามารถนี้อาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ช่วงหนึ่งคิดว่าเวลาของคนเราสั้น ชีวิตเราเกิดมาอยากจะทำอะไรให้เกิดประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด... อย่างน้อย ๆ ก็คือเป็นสังคมในหน้าที่ คิดประจำตัวที่ชอบมาก ๆ ที่ทำอยู่นี้ ไม่ว่าจะทำอะไรทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถ สุดแค่นี้แล้วก็สุดกัน แล้วก็ไม่สนถ้าบอกว่าจะทำได้แค่นี้หรือ คนนั้นทำได้ดีกว่าก็ให้คนอื่นทำ เขาบอกเราให้ทำอะไรเราก็ทำให้เต็มที่ เช่น รับมาปั๊บ ก็ต้องศึกษาเนื้อหา วิธีการเจาะปัญหา วางแผน แล้วเราก็ทำแม้ว่างานนั้นบางคนจะดูง่ายแค่ไหนก็ตาม เราจะดูหมด แล้วเราก็จะพยายามทำให้เต็มที่ที่สุด พอออกมาแล้วสำเร็จหรือไม่สำเร็จไม่สน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะได้รับการเครดิตมากในเรื่องนี้พอเวลานำเสนองานอะไร ผู้บริหาร เพื่อน ๆ ก็ค่อนข้างไว้ใจที่จะให้ทำ แต่เราก็จะไม่ขอทำงานที่มันต้องใช้เงินเยอะ ๆ เราจะไม่เป็นเจ้า project ที่จะต้องทำ แต่เราอยากเห็นประสิทธิภาพ เราอยากเห็นแค่ทำงานด้วยงบประมาณจำกัดแต่ให้เกิดประสิทธิภาพสูง”

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงการอยากจะทำประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด ทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถไว้ดังนี้

อาจารย์เขาจะเป็นคนที่ทุ่มเทให้กับโรงเรียน ไม่ใช่เฉพาะกับโรงเรียน และไม่ใช่ว่าเฉพาะนักเรียนด้วย ทุ่มเทในเวลาราชการ นอกเวลาราชการ ทั้งแก่เด็กทั้งแก่งานของครูและโรงเรียน และชุมชน...มอบหมายอะไรให้ก็ตามหาห้วงได้ถ้าเขาทำอะไรไปแล้ว... งานเรียบร้อย มีคุณภาพ ผลงาน เนื้องานและความเป็นระบบ

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ผลงานในหมวด ถ้าอาจารย์ทองดีรับทำเราจะสบายใจ เพราะว่า อาจารย์ทองดีทำงานออกมาแล้วส่วนใหญ่ผลงานจะออกมาค่อนข้างดีมาก ๆ เลย ...เขาก็ทำตัวเป็น ตัวอย่าง เช่น เสียสละ แล้วก็ซื่อสัตย์ และก็ไม่เอาเปรียบ อันนี้ อุทิศเวลาให้

กับนักเรียน เป็นกันเองกับนักเรียน รักนักเรียนเป็นลูก อะไรอย่างนี้ เขาก็ทำสม่ำเสมอ ...ทำเพื่อส่วนรวม ทำเพื่อนักเรียน นี่คือนสิ่งที่เราประทับใจ อุทิศเวลาให้กับทางราชการ เต็มที่ (สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ตอนนั้นที่รู้จักแกก็เป็นครูที่ค่อนข้างจะเอาจริงเอาจัง แล้วก็ทุ่มเทให้กับเด็กโดยตรง เลย แล้วเรื่องคิดทำผลงานอะไรให้กับตัวเองก็ไม่คิดที่จะทำ อะไรที่ให้แก่เด็กก็จะทำ ...จะมองแกเป็นครูที่ค่อนข้างจะทุ่มเทให้กับเด็ก เห็นประโยชน์ที่ตกกับเด็กบ้าง จะเต็มที ผลก็คืออะไรที่เป็นประโยชน์กับครูที่สามารถนำไปใช้ ก็ได้เต็มที (โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

ในเรื่องนี้ สมพงษ์ เลียงเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียน(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า

น่าจะเป็นทั้งสองอย่าง คือ เป็นบุคลิกประจำตัวของเขาและได้รับการพัฒนาด้วย ตอนต้น ๆ ไม่รู้จักดั้งเดิมของเขา แต่มารู้ตอนเขาเป็นครูแห่งชาติแล้ว สมเป็นครูแห่งชาติ ทำงานทั้งในส่วนหน้าที่ และอุทิศเวลา และในส่วนตัว ไม่มีหยุด ไม่มีเสาร์ อาทิตย์ ไม่มีเคยเรียกร้องเงินทอง มีคนมาบริจาค เขากลับมาให้โรงเรียน ผมบอก เขาเอากลับไปพัฒนาหมวด เขาจะเอาไปให้ทุนเด็ก คุณเอากลับไปเป็นของคุณ ส่วนคุณจะไปให้ใครเป็นสิทธิของคุณ

5. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ในเรื่องของการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กนี้เป็นคุณลักษณะสำคัญของ ครูซึ่งอาจารย์ทองดี แยมสรवल (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้ปฏิบัติอยู่เป็นปกติโดยได้เล่า ให้ฟัง เกี่ยวกับเด็กที่อาจารย์ดูแลว่า “ครั้งแรก จะกินข้าวกับเด็กก็จะคลุกคลีกัน เวลาทำกิจกรรม ไม่ไหวก็ไปนอนค้างที่บ้านทางมุ่งให้เขานอน เขาจะผูกพันกันแล้วเขาจะรู้ว่า เขาเป็นแบบอย่างให้ เขาได้แบบหนึ่ง คือ พยายามที่จะทำอะไร อุดหนุนต่าง ๆ นานา แล้วเขาก็รู้สึกประสบผลสำเร็จ เขาก็ไม่ลืมกริ่งกร้างเข้ามาบ่อย”

ทั้งนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงอาจารย์ทองดี แย้มสรวลไว้ดังนี้

เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งตัว การวางตัว การที่ทำตัวเป็นผู้ใฝ่รู้ และการเรียนการสอน เวลาโดนถามก็พยายามมองไกล ในลักษณะที่เป็นนักเรียนนี่คงตอบยาก ก็คือมองตามว่ามีการสอนยังงี้...ที่กลุ่มทำงาน เรามีอาจารย์เป็นต้นแบบ คือจะให้แก่เรา คือเป็นกลุ่ม (จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

...ได้อะไรขึ้นมาเยอะในช่วงที่อาจารย์เข้ามา ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจารย์เขาเป็นคนนำเด็กหรือว่าทำโครงการขึ้นมา ก็จะได้รางวัลระดับประเทศระดับภาคขึ้นมาพอสมควร ทางด้านความเป็นตัวของตัวเองอาจารย์เขาก็จะเป็นคนสมถะ สมถะในเรื่องการใช้จ่าย เป็นตัวอย่าง ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทะเยอทะยานไม่คิดว่าตัวเองจะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็คือลักษณะเด่นของเขาคือเป็นคนพูดจาไพเราะ และก็เป็นที่ใครใครคนไม่เป็น อายุมากขึ้นด้วยก็จะบ่นว่าพี่ผมจะแก่แล้วเดี๋ยวนี้ อะไรอย่างนี้ สุขุมรอบคอบ ใจเย็น อย่างเราเนี่ยจะรู้สึก ว่าทำไมทองดีไม่ทำไปอย่างนั้นล่ะ เขาก็บอกว่า ผมต้องเห็นใจเด็ก เข้าใจเด็ก เป็นแบบอย่างที่ดีได้ดี ขนาดที่เราอยู่ใกล้ซิดยังทำได้ไม่ถึงครึ่งของเขาเลย

(ธิดา มีแต้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

แถมเป็นตัวอย่างให้เราเห็นว่าจริง ๆ แล้วครูยังขาดอะไรอีกเยอะ คือคิดแต่จะทำแต่จริง ๆ ไม่ค่อยได้ทำเท่าไร...ครูเครือข่ายได้เห็นวิธีการแล้วเอาไปใช้จริง

(โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

6. ทำงานเชิงรุก

อาจารย์ทองดี แย้มสรวล(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวถึงการ ทำงานของตนที่คิดว่าไม่เหมือนใคร คือ การทำงานเชิงรุกโดยได้กล่าวว่า ผมทำงานเชิงรุกไม่เหมือนคนอื่น สุด ๆ เลยคือเชิงรุกและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คนอื่นอาจจะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แต่ไม่รุก ผมไม่รอเลย หลายคนจะรอนโยบายถึงจะทำ แต่ผมไม่ต้องรอ งานผมบางที จะออกมาโดยไม่ต้องรอนโยบาย ทั้งนี้ สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวว่า

(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) “เขาทำงานเป็นแกนนำ เป็นคนนำร่องครูแห่งชาติ เขาทำไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยจริง ๆ เงินมี ไม่มี ไม่เคยพูดถึง”

เพื่อนครูและผู้บริหารได้กล่าวถึงอาจารย์ในเรื่องการทำงานเชิงรุกไว้ดังนี้
ตั้งรุก เขาจะล้าหน้าตลอด แล้วก็เอาเรื่องใหม่ ๆ มาคุยให้ฟัง ทำมานานแล้ว มีความรู้เรื่องการเรียนการสอนที่ยืดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางก่อนที่จะมีการปฏิรูปการศึกษา... อย่างพิลึกนี่ยาก ยืดเด็กเป็นศูนย์กลางยาก แต่อาจารย์เขาทำได้

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

สไตล์การทำงานเขาไม่รอ เขาทำเลย เขาเดินเครื่องเลย พี่ไม่ว่าง จะไปเปิดงานไม่เป็นไรไม่ว่าง เขาก็เปิดเองได้ เป็นไปตามโครงการเขา เขาไม่รอ เมื่อวานผมไปเปิดงานครูแกนนำเขา ผมลืม เขาเปิดเรียบร้อยแล้ว ผมเปิดต่อ แล้วเขาทำของเขาเลย ดีเหมือนกัน

(สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ในเรื่องของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อาจารย์ทองดีก็พยายามจะเอาเข้ามาสู่หมวดของเรา ตอนนั้นเรายังไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้ อาจารย์ทองดีบอกว่าเราต้องเรียนรู้ เราต้องศึกษา เราบอกว่าเรายังไม่มีเลย เราจะศึกษาไปทำไม อาจารย์บอกอีกหน่อยมันต้องมา คือ เขาเป็นคนมองการณ์ไกล เชิงรุก แล้วเขาก็จะศึกษาก่อน เมื่อศึกษาพอเขาเป็น เรายังไม่เป็นเขาก็จะอบรมให้กับพวกเรา อบรมให้กับครูในหมวด ครูในโรงเรียนเพราะว่า เมื่อโรงเรียนมีคอมพิวเตอร์ให้แต่โรงเรียนขาดบุคลากร งานก็ไม่เดิน เขาก็จะอบรมให้

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

อาจารย์เขาพูดเสมอว่า ถ้าเราจะขอละไรจากโรงเรียน เราต้องทำให้เขาเห็นก่อนว่าเราทำตรงนี้จริง ๆ ไม่ใช่ที่เราเองบประมาณมาแล้วค่อยทำ เราทำไปก่อนเลย พอทำไปปุ๊บแล้ว เวลาเราขอเขาก็จะให้

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ล้าหน้าคนอื่น นอกจากจะมีความรู้พื้นฐานทางด้านนี้แล้ว เขายังมีความคิดที่ไปไกลกว่าเราที่คิด อย่างอินเทอร์เน็ต พูดตั้งนานแล้วว่า ต่อไปนี้เด็กถ้าไม่มี

อินเทอร์เน็ตคงอยู่ไม่ได้ต้องสอน ต้องใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสื่อ แล้วต้องมีสื่อมัลติมีเดีย ต้องมีทุกอย่าง ต้องเอาซีดีรอมเข้ามาช่วย สุดท้ายแล้วถ้าเราไม่มีสื่อพวกนี้ก็จะอยู่อย่างไร อะไรพวกนี้ เขาคิดมาตั้ง 5-6 ปี แล้วคะ ไม่ใช่ว่าเพิ่งคิดปี สองปีนี่นะ... เขาบอกว่าถ้าเขาคิดไปแล้ว ทำได้ไม่ได้ไม่รู้แต่ขอคิดก่อน ที่จะให้บปให้ไม่ให้แก่ ถ้าไม่ให้เขาก็ทำแค่นี้ก่อนได้ไหม อ้อ ยังใช้ได้อยู่ ถึงไม่มีโปรเจคเตอร์ก็ ภาพทีวี ก่อนก็ได้ คือทำไปก่อนให้เขาเห็นก่อนว่าเราทำได้ ต่อไปก็สนับสนุนเอง อะไรอย่างนี้

(จิตา มีแต้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

7. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

คุณลักษณะที่สำคัญของครูที่ควรจะมีตลอดเวลาคือการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน อาจารย์ทองดี แยมสรวล เป็นครูที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เรื่องต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยอาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวถึงเรื่องการใช้อินเทอร์เน็ตว่า "แต่ตอนนั้นมันยังไม่ค่อยมี เห็นในรูป แต่ผมเองเป็นครุวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีนี้เราก้าวไปก่อน ก้าวไปให้ทันเทคโนโลยีก่อน ก่อนที่มันจะตกเข้ามาในโรงเรียน อย่างอินเทอร์เน็ตผมศึกษา ตั้งแต่ประมาณปี 2537 2538 แล้วปรากฏว่า 2538 เข้า ฉะนั้นผมเองไม่ต้องถอยหลังเลย เดินเลย ผมก็สอนอินเทอร์เน็ตในโรงเรียน บริหารจัดการอินเทอร์เน็ต"

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวสนับสนุนคุณลักษณะใฝ่รู้ใฝ่เรียนของอาจารย์ทองดี แยมสรวล ไว้ดังนี้

เป็นผู้ที่มีความใฝ่รู้ มีการศึกษาตลอดเวลา คือจะมีการอ่านหนังสือต่าง ๆ เดินผ่านไปจะไม่มีเห็นว่างเลย ทานอาหารก็ยังคงนั่งดูหนังสือ... อยู่ไม่สุข อยู่ไม่นิ่ง จะศึกษา จะเป็นคนใฝ่รู้ตลอดเวลาและจะเกี่ยวข้องกับเรื่องทันสมัยต่อการใช้ไอที ระบบไอทีต้องยกให้เลย เป็นคนที่ทันสมัย

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ผลงานของอาจารย์ทองดีโดดเด่นในเรื่องของการสอน อาจารย์โดดเด่นมาก และในเรื่องการติดตามข่าวสาร ในเรื่องของพรบ.การศึกษา อาจารย์ทองดีเขาเป็นคนให้ความรู้กับพวกเรา

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เป็นครูที่คิดอยู่ตลอดเวลา คิดพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาในเรื่องของการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน บางทีใหม่แล้วก็พยายามคิดอะไรให้มันแปลกใหม่อีก คิดอยู่ตลอดเวลาที่มีการพัฒนาตัวเองในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

นอกจากนั้น สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียน (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า

เด่นตรงที่อาจารย์ทองดีเป็นผู้มีลักษณะพิเศษตรงที่มีความรู้ สนใจในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา ในเรื่องการสอนเด็กเป็นศูนย์กลาง เด็กเป็นสำคัญ มีความสามารถพิเศษในการสอน ในการที่จะให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยความสนใจ กระตือรือร้นที่จะเรียนวิชาฟิสิกส์ ซึ่งยาก เชื่อว่า คงจะเป็นความสามารถอันนี้ที่ทำให้เขาได้เป็นครูแห่งชาติ

8. มองไกล มีวิสัยทัศน์

อาจารย์ทองดี แย้มสรวล เป็นคนที่คิดกว้างมองไกล และมองภาพอนาคตได้ ค่อนข้างชัดเจน โดย จิระนิตย์ ผองดี (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า "มองไกล ทำอะไรหลายอย่างได้ในเวลาเดียวกัน"

นอกจากนั้น สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ยังได้กล่าวว่า

ไม่หยุดนิ่ง เป็นคนที่ไม่หยุดอยู่กับที่ จะพัฒนางานของตัวเองอยู่ตลอดเวลา... อาจารย์ทองดีเป็นคนที่มีความคิดความอ่านดีและกว้าง มองเหตุการณ์ข้างหน้า ค่อนข้างชัดเจนคือมองภาพเหตุการณ์ที่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไร อาจารย์ค่อนข้างจะมองได้ชัดเจน แล้วก็มีความคิดสร้างสรรค์ มีบางสิ่งบางอย่างที่เราคิดไม่ถึง อาจารย์ทองดีจะให้ข้อเสนอแนะและมีไอเดียใหม่ ๆ อย่างโครงการหนึ่งที่ผมชอบมากเลยก็คือ ตอนที่เราไปทำงานร่วมกัน ตอนนั้นเขารณรงค์ในเรื่องของสิ่ง

แวดล้อม แล้วอาจารย์ทองดีสอนฟิสิกส์ อาจารย์ทองดีก็บอกว่าเราน่าจะรณรงค์ในเรื่องของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งทำก่อนที่ตาวีเศษจะมาทำอีก เพราะว่าโรงเรียนของติดแม่น้ำเจ้าพระยา เราก็รณรงค์ในเรื่องของแม่น้ำเจ้าพระยา

เช่นเดียวกับ โสภณ แสงแจ้ง (สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544) ได้กล่าวว่า

คิดอะไรใหม่ๆ คิดไม่เหมือนคนอื่น คิดล้ำหน้ากว่าคนอื่น ... แยกช่วงหลัง ๆ ในช่วงปฏิรูปการศึกษา คือการปฏิรูปก็คือวิธีการที่แก้ที่นั่นแหละ คือจะทำยังไงให้เด็กมันคิดเป็นทำเป็น ครูอย่าสอนมาก ครูอย่าพูดมาก ให้เด็กคิดบ้าง ส่วนใหญ่แล้วปัญหาฟิสิกส์คือส่วนใหญ่แล้วครูจะสอน ๆ เด็กไม่ค่อยได้คิดหรอก ที่นี้เด็กไม่คิดก็จะไม่เกิดการเรียนรู้ นี่คือจุดหนึ่งที่เด็กคิดไม่เป็น เพราะเด็กมักจะจด คิดตาม ครูหมด...

9. มองภาพรวมอย่างเป็นระบบ ทำงานเป็นระบบ มีการวางแผน

อาจารย์ทองดี แย้มสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) เป็นคนมีความคิดเป็นระบบ สามารถมองภาพรวมได้อย่างเป็นระบบตลอดแนว โดยได้กล่าวว่า “ผมคิดว่าส่วนหนึ่งคือเราพยายามทำคุณภาพของการสอนแบบครบวงจร ผมคิดว่าตรงนี้อาจจะเป็นจุดเด่น ถ้าบอกว่าให้ผมมาก่อน Portfolio ของผมก็คือผมภูมิใจที่ผมมองการเรียนการสอนครบทุกกระบวนการ เช่น สมมติเราบอกว่าต้องวางแผน จะสอนต้องวางแผนต้องศึกษาหลักสูตรต้องเขียนแผนการสอน อันนี้ผมว่าครูบางคนเค้าเก่งสื่อ เค้าไม่วางแผนตรงนี้เค้าก็สอนแต่เอาสื่อมาใช้อะไรอย่างนี้ เป็นต้น ผมก็จะมีวางแผนและดูเทคนิควิธีการว่าจะเอาเทคนิควิธีการอะไรมาใช้แล้วหลังจากนั้นผมก็มาสอน พอมาสอนผมก็จะดูในเรื่องสื่อ จะต้องมียุทธศาสตร์ในการสอน” ในเรื่องนี้ สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ ผู้อำนวยการโรงเรียน(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า

ในการประชุม ในการทำงาน โดดเด่นกว่าคนอื่น มีหลักมีเกณฑ์กว่าคนอื่น ในการพูด หรือในการปฏิรูป เพื่อการสอนเด็กเป็นส่วนกลาง เทคนิค การแนะนำของเขา ผมฟังแล้วยังประทับใจมากกว่าครูแนะนำอีก คือมีเทคนิค มีคำพูด มีขบวนการ ทำอะไรเป็นระบบหมด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งคำถาม การอธิบาย การเสนอความคิดค่อนข้างจะเป็นระบบ

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงการทำงานเป็นระบบไว้ดังนี้

ทำงานอย่างที่ผมบอกว่า คือ เขาจะทำอะไร เขาจะวางแผนก่อน เขามีการวางแผน มีการประชุม แล้วถ้ามีงานอะไรที่เกี่ยวกับหมวด เขาจะให้คนในหมวดยอมรับก่อนว่าเราจะทำงานอันนี้นะ จะทำใหม่ ถ้าทำเราก็ต้องทำร่วมกัน แต่ว่าใครจะไม่ทำก็ไม่เป็นไร แต่ว่าถ้ามีใครส่วนหนึ่งร่วมกับเขา ถ้าใครไม่ทำเขาจะทำไปเรื่อย ๆ อย่างเช่นในการเรื่องของ วิเคราะห์น้ำ อะไรพวกนี้ การหาคุณภาพของน้ำ เนื่องจากตอนนี้เขาทำรักเจ้าพระยาแล้ว ก็จะมีโครงการของตาวิเศษ เขาเข้ามาในการเอาเรือรักเจ้าพระยาเอามาแล้วก็มีเด็ก มาทำเกี่ยวกับตรวจคุณภาพของน้ำ อาจารย์ทองดีก็เป็นที่ปรึกษา แต่ว่าครูในหมวดบางคนก็ไม่มีเวลาลงไปตรงนี้มาก อาจารย์ทองดีกับอาจารย์ธิดา เขาก็จะทำ แล้วก็จะมีอาจารย์พรรณพรกับอาจารย์วนิดาเข้าไปเสริม (สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

10. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง ช่วยเหลือเพื่อนครู ชอบเสนอแนะ

คุณลักษณะสำคัญของครูคือการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง อาจารย์ทองดี แย้มสรวลเป็นครูที่พร้อมจะถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน เพื่อนครูและชุมชนในเรื่องต่างๆอยู่เสมอ โดย โสภณ แสงแจ้ (สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544) ได้กล่าวว่า “เป็นคนใจกว้าง จุดหนึ่งคือชอบที่ว่ามีอะไรที่ดี ๆ เผยแพร่หมดอันนี้ผมชอบมาก ไม่หวงความรู้ คือมีแผนการสอนก็ให้แผนการสอน โดยอาจารย์ทองดีมักจะพูดว่า “อาจารย์เอาไปเลย แต่ว่าอาจารย์ต้องเอาไปใช้กับเด็ก ถ้าอาจารย์เอาไปแล้วไปเก็บไว้ ผมค่อนข้างจะไม่อยากให้...” ลักษณะเด่นก็คือเป็นคนที่ค่อนข้างจะมีบุคลิกแล้วอัธยาศัยดีนะ และที่บอกว่าอยากจะให้ครู เป็นคนที่มีอะไรดี ๆ ดังนั้นไม่ว่ามีอะไร

แจะจะให้ครูเอาไปใช้อาจารย์อยากได้อะไรอาจารย์เอาไปเลย อาจารย์จะไปทำผลงานอาจารย์ 3 ผมไม่ว่าอะไรแต่อาจารย์เอาไปดัดแปลงนิดหนึ่ง ไปปรับหน่อย ตรงนี้เป็นลักษณะเด่นที่ผมชอบ

เพื่อนครู และผู้บริหาร ในโรงเรียน ได้กล่าวว่า

ช่วยเหลือค่ะ ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร การให้คำปรึกษา อาจารย์เขาให้คำแนะนำได้ เป็นอย่างดีมากแล้วก็ การทำวิจัยเล็กน้อย ซึ่งไม่มีความรู้ทางด้านนี้เลย ก็ต้องขอ ความช่วยเหลือจากอาจารย์ที่จะให้คำปรึกษา อาจารย์ก็จะช่วยบอกวิธีการ ซึ่งเรา ไม่รู้เลย...เป็นคำแนะนำด้านกระบวนการ

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ทุกคนที่ไปสัมผัสกับเขาไม่ค่อยผิดหวัง ปฏิเสธคนไม่เป็น เขาให้แล้วก็ช่วยได้... ทำงานไม่มีเหนื่อ แผลกอาจารย์ไม่เคยปฏิเสธใครเลย ขนาดชาวบ้านมา ชุมชนมา บอกว่าอยากรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมช่วยหน่อยได้ไหม เช่น ให้เขาเขียน โครงการให้ แล้วไปแนะแนว แนะนำโครงการ สิ่งแวดล้อมของ จ.ปทุมธานี องค์กร ต่าง ๆ อยากทำ อยากได้รับคำแนะนำจากเขาก็ไป เขายืนคุยกับคนที่อยากได้ ความรู้จากเขาโดยไม่มีหมดเวลา ทำไม่เหินกับเหน็ดเหนื่อ

(สมพงศ์ เลียงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ไม่ปิดบังความรู้ มีความรู้อะไรก็ถ่ายทอดให้กับทั้งเพื่อน...คือมีอะไรก็ไม่อำพราง และก็เป็นทีปรึกษาได้ เช่นถ้าผมมีปัญหาในเรื่องของงาน ผมทำไม่ได้บางอย่าง เราก็จะปรึกษาในเรื่องของงานบริหารด้วย เพราะว่าตอนนี้ผมทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหมวด ในงานบางอย่างมันเป็นงานของเรื่องสายบริหารบางที่เรามีปัญหาตรง ว่า งานตรงนี้จะทำยังไงดี เราก็จะหาเวลาว่างคุยกับอาจารย์เขา...เท่าที่ผมขอ คำแนะนำช่วยเหลือ อาจารย์ยินดีเลย แล้วอธิบายเดี๋ยวนั้นเลย...ครับไม่ปิดบัง แล้วก็ในบางเรื่องเราไม่ เข้าใจ แล้วเราก็เกรงใจเพราะว่าเขามีงานอะไรเยอะเรา พยายามปลีกเวลา หาเวลาตอนที่เขาว่างทั้ง ๆ ที่บางที่เขาก็ยังทำงานอื่นค้างอยู่ เขาอธิบายให้เราฟังเดี๋ยวนั้นเลย ว่าทำอย่างนี้ซิ ไปหาข้อมูลตรงนี้ซิ

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เป็นครูทั้งตัว ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน บางทีก็แบบเปรยขึ้นมา ว่าตอนนี้สอนเรื่อง พฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตอย่างนี้ แล้วที่นักเรียนเรียนระบบประสาทไปแล้ว ฮอริโมนไปแล้ว เรียนเรื่องการเคลื่อนไหวไปแล้ว สุดท้ายคือพฤติกรรมจะให้ทำโครงการในเชิงของการสำเร็จ อันนี้คือไปคุยกับเขา ที่นี้อาจารย์ของดีเขาบอกว่าจะเป็นไปได้ใหม่ว่า คือนักเรียนเลือก ศึกษาพฤติกรรมสัตว์ ชนิดใดก็ได้ ให้นักเรียนเป็นคนเลือก แต่ว่าจะต้องสามารถที่จะศึกษาได้หมดตั้งแต่ ระบบประสาท ฮอริโมน ความเคลื่อนไหวของ สัตว์ชนิดนั้น แล้วพฤติกรรมเป็นอย่างไร ที่นี้ดีฉันมองว่าดี ทำอย่างนี้ดี แต่เสนอแนะชนิดหนึ่งว่า เป็นไปได้ใหม่ว่าถ้าจะให้เด็กศึกษาว่าระบบประสาทเป็นอย่างไร น่าจะมีการผ่าตัดเล็ก

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ในโรงเรียนเขาจะเป็นวิทยากรบรรยายให้ฟัง มีข่าวสารอะไรใหม่ ๆ อาจารย์จะพูดให้ฟังในที่ประชุมทุกครั้งที่มีการประชุมครูเต็มรูป แล้วมีอะไรเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางด้านปฏิรูป การประกันการศึกษา เขาก็จะตัดแปะมาให้อ่าน เอา มาแจกทุกครั้ง รู้สึกโรงเรียนจะมอบหมายในเรื่องนี้ให้ด้วย แล้วเวลาที่มีอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ส่วนใหญ่อาจารย์เขาจะเป็นวิทยากรให้ความรู้...ตอนนี้ทุกหมวดทุกวิชา อาจารย์ของดีให้ความรู้ทางหัวหน้าหมวดเพื่อไปขยายผล ถ้าทำจะมาปรึกษาช่วงนี้อยู่ระหว่างทำผลงานกัน

(ธิดา มีแต่้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

11. เป็นคนตรง และซื่อสัตย์

อาจารย์ของดี แย้มสรวล เป็นคนตรงและมีความซื่อสัตย์ โดยเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่

อาจารย์จะเป็นคนที่ซื่อสัตย์ และอุทิศเวลาให้กับทางราชการค่อนข้างเต็มที่ เพราะว่า ถ้าสัมภาษณ์อาจารย์คนอื่น ๆ เขาก็จะบอกว่า อาจารย์ของดีทำงานอยู่ อยู่โรงเรียนบางที่ 2 หุ่่ม 3 หุ่่ม ซึ่งโดยมากครูทั่ว ๆ ไปนี้น้อยมากที่จะทำงานแบบนั้น 5 โมงเขาก็กลับบ้านแล้ว แต่อาจารย์ของดี ถ้างานเร่งอย่างตอนที่อบรมครู บางที่เขาไม่ได้นอนเลยเขาทำเพื่อที่จะเตรียมงานที่จะอบรมครู

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ตรงและซื่อสัตย์ แม้กระทั่งข้อมูล ถ้า list ข้อมูลไปแบบเรา make อาจารย์ติงเลย อาจารย์จะติงทันที ตรงนี้ที่ชอบอาจารย์มาก และถ้าเราจะเอาผลงานเราให้ อาจารย์ตรวจสอบ อาจารย์เขาจะไม่ลงมืออาจารย์เขาจะไม่ชอบมาก

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

12. พูดเพราะ และให้เกียรติผู้เรียน

อาจารย์ทองดีเยี่ยมสรวลเป็นคนพูดเพราะ จากการสังเกตการสอนวิชาฟิสิกส์ของ อาจารย์ พบว่าอาจารย์เป็นคนที่พูดกับเด็กไพเราะมาก เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่

ลักษณะการพูดของอาจารย์ การพูดชักชวนนักเรียนให้เข้ามาอยู่ในส่วนที่จะมา เรียนรู้ร่วมกัน...ลักษณะอาจารย์เขาจะนุ่มนวล จะเป็นคำพูดที่ ถ้าไม่เห็นด้วยจะ ใช้คำ พูดที่นิ่มนวลและจะเสนอแนะในลักษณะที่ดีและเหมาะสม

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

อาจารย์ทองดี มีเหตุผลที่พูดเพราะ(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)โดยบอกว่า “นี่ก็เป็น ส่วนหนึ่งที่เด็กสะท้อนว่าเด็กอยากได้คำพูดที่ไม่ต่างจากคอนันทวิศาล ซึ่งบางทีคุยกับเด็กเราต้อง เข้าใจ ผมคิดก็ส่วนหนึ่งออกเขา ใจเขาใจเราเมื่อฟังอะไรที่ไม่ค่อยรื่นหูก็ไม่ค่อยอยากทำแล้วจะ ฝังใจ”

13. พูดให้เราเข้าใจได้ พูดแล้วเข้าใจง่าย

อาจารย์ทองดีเยี่ยมสรวลเป็นคนที่มีความคิดเป็นระบบชัดเจน และสามารถถ่ายทอดความคิดโดย พูดให้คนเข้าใจได้ง่าย เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

พูดแล้วเข้าใจง่าย พูดให้เด็กเข้าใจได้ แม้กระทั่งเราเองเข้าใจได้ง่าย คำพูดที่ฟัง แล้วมันต้องอย่างนี้ หรือพูดในเรื่องที่เราไม่เข้าใจให้เราเข้าใจได้

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

อาจารย์ทองดี ผมว่า ไม่ใช่ว่าผมชมเพื่อนผมนะ แต่มันเป็นเรื่องจริง ๆ ที่ทุกวันนี้ชื่อเสียงของอาจารย์ ค่อนข้างที่จะติดตลาดถ้าจะพูดไปมันเป็นระดับประเทศไปแล้ว ครูในจังหวัดนี้ถ้าพูดถึงอาจารย์ทองดีนี่เขาก็ยอมรับ เมื่อ 2-3 วันนี่ อาจารย์ทองดี เป็น วิทยากรอบรมในเรื่องการวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งวิจัยในชั้นเรียน บางคนไปอบรมหลายเที่ยววนะครับก็ยังไม่รู้ว่า สถิติถ้าจะหา T-Test หรือจะหาค่าความมีนัยสำคัญ เป็นยังไงอะไรยังไง ซึ่งอาจารย์ทองดีสามารถพูด ใช้ภาษาง่าย ๆ ซึ่งครูที่เขาไม่เคยเรียนสถิติในเรื่องของวิจัยมาก่อนเขาสามารถที่จะเข้าใจได้ครับ

(สุรเชษฐ์ ผลิตพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

14. ปลุกฝังความเป็นไทยเท่าที่ทำได้

อาจารย์ทองดีเป็นครูที่พยายามปลุกฝังความเป็นไทยให้กับผู้เรียนโดยได้กล่าวว่า ครับ มันเป็นเรื่องที่ไม่ต้องมาติดชื่อที่หน้าอกหรือโพกไว้ที่ศีรษะถ้าเด็กเล็กนี่บางคนเค้าโพกไว้ที่ศีรษะเป็นการดูอยู่แล้วเป็นชื่อ ชื่อที่เราลงแม้กระทั่งจำชื่อเล่นได้ก็ลงชื่อเล่น วันเดือนปีเกิดถ้ารู้ก็มา Happy แต่เราก็แทรกอย่างผมนี่ก็บอกว่าเราไม่เอานะ happy birth day เอออย่างไทย ๆ เช่น ให้โชคดีสุขี่วันเกิด สิ่งประเสริฐใด ตอนนี้องเรียนใช้อย่างนี้ครบถ้วนหมด ฟังง่ายและกินใจหมดลึก ๆ นักเรียนลองไปอวยพรได้...

...นักเรียนพยายามปรับน้ำเสียง นี่มันไม่ใช่ภาษาไทยแท้ ๆ ของเรา มันเป็นเรื่องเพี้ยนเด็กติด เรายังแก้ไขไม่ค่อยได้

(ทองดี แยมสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปอาจารย์ทองดี แยมสรวล เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
2. รักและเมตตาศิษย์ไม่เคยทำความเจ็บช้ำน้ำใจ
3. มีความอดทนและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
4. อยากรจะทำประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด ทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถ
5. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี
6. ทำงานเชิงรุก

7. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
8. มองไกล มีวิสัยทัศน์
9. มองภาพรวมอย่างเป็นระบบ
10. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง ช่วยเหลือเพื่อนครู ชอบเสนอแนะ
11. เป็นคนตรง และซื่อสัตย์
12. พุดเพราะ
13. พุดให้เราเข้าใจได้ พุดแล้วเข้าใจง่าย
14. ปลุกฝังความเป็นไทยเท่าที่ทำได้

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

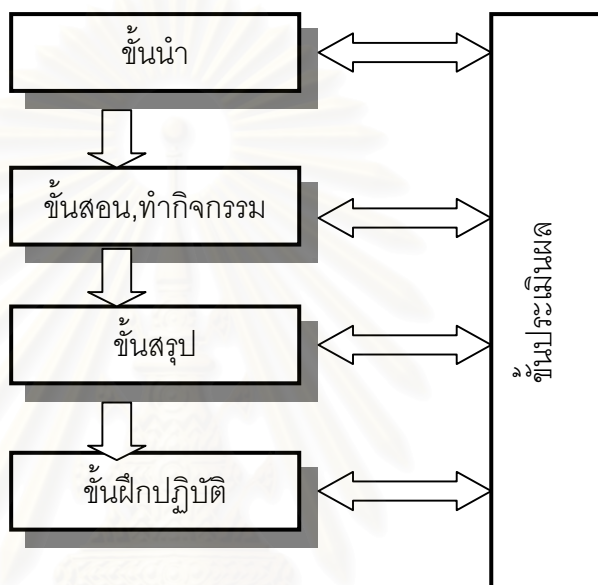
อาจารย์ทองดี แยมสรวลได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (อ้างถึงใน ทองดี แยมสรวล, 2541: 70-72) ไว้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสามารถจำแนกรูปแบบการสอนตามลักษณะของเนื้อหาสาระได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการสอนที่มีเนื้อหาสาระเป็นแบบประวัติการค้นพบ หรือหลักการ ทฤษฎี
2. รูปแบบการสอนที่มีเนื้อหาสาระเป็นแบบหลักการ ทฤษฎี และการคำนวณ
3. รูปแบบการสอนที่มีเนื้อหาสาระเป็นแบบการทดลอง
4. รูปแบบการสอนที่มีเนื้อหาสาระเป็นแบบเชื่อมโยงสู่การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

รูปแบบการสอนในที่นี้ไม่ใช่เป็นรูปแบบการสอนที่มีลักษณะแบบตายตัว แต่จะเป็นรูปแบบการสอนที่หลากหลาย สามารถนำเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ เข้ามาใช้ได้ตามศักยภาพของผู้เรียน ความสามารถของครูผู้สอน และสภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อม และชุมชน โดยมุ่งเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด ในการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ยังสามารถเลือกรูปแบบในลักษณะของการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนได้อีกด้วย การพิจารณาว่าจะรูปแบบใดไปใช้ในการสอนเรื่องใด ระดับชั้นใด การผสมผสานของรูปแบบก็อาจจำเป็นในการสอนบางสถานการณ์ ในบางเรื่องอาจจะใช้รูปแบบนี้ แต่อีกเรื่องอาจใช้รูปแบบอื่นก็ได้ เพื่อให้การสอนสัมฤทธิ์ผลจริง ๆ ไม่จำเป็นต้องเน้นที่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอไป

จากรูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทั้ง 4 รูปแบบ พอสรุปลำดับขั้นตอนการสอนได้ดังนี้

ลำดับขั้นตอนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

รูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีขั้นตอนของแต่ละรูปแบบดังต่อไปนี้

แบบดังต่อไปนี้

ขั้นนำ	เริ่มจากขั้นนำก่อน โดยจัดบรรยากาศ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน นำเข้าสู่บทเรียนด้วยกิจกรรม/คำถาม/ใบงาน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น
ขั้นสอน	มุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามกิจกรรมที่ครอบคลุมหรือผู้เรียนสนใจ ได้ฝึกทักษะการทดลองหรือการสาธิตเป็นส่วนใหญ่ ปฏิบัติทั้งในห้องและนอกห้องเรียน มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้มากกว่าการเน้นเนื้อหาเพียงด้านเดียว มีปฏิสัมพันธ์กันทั้งภายในกลุ่มและต่างกลุ่ม
ขั้นสรุป	มีกิจกรรมสรุปเนื้อหา หลักการ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยผู้เรียนเป็นผู้อภิปรายสรุปจนเกิดองค์ความรู้ได้เอง
ขั้นฝึกปฏิบัติ	มุ่งเน้นให้ฝึกปฏิบัติทั้งการคิดคำนวณ และการฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สำหรับการคำนวณจะเริ่มจากง่ายไปสู่ยาก มีการร่วมคิด ร่วมทำภายในกลุ่มของผู้เรียน

ขั้นประเมินผล การประเมินผลมุ่งประเมินตามสภาพจริงทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านทักษะพิสัย และด้านจิตพิสัยความรู้ โดยการประเมินจะประเมินในทุกขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง และประเมินเพื่อน

นอกจากการนำเสนอขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนที่อาจารย์ทองดี แย้มสรวลได้นำเสนอไว้แล้วนั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึก สังเกตการสอน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครู และกลุ่มเด็กแล้วพบว่าได้มีเทคนิควิธีเพิ่มเติมที่ทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอน มีความสมบูรณ์มากขึ้นประกอบด้วย

1. การเรียนฟิสิกส์อย่างมีความสุข

รูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่ได้นำเสนอ นั้นอาจารย์ทองดี แย้มสรวล(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)ได้กล่าวว่า “บางคนว่ามันเป็นวิธีการเรียนฟิสิกส์อย่างมีความสุข แต่สุขตรงนั้นมันต้องอธิบายกันหน่อยนะ ไม่ใช่เห็นเด็กเข้ามาแล้วรู้สึกโอ้โฮ มันเป็นสรวลคริมาเลย ไม่ใช่อย่างนั้น จริง ๆ แล้วเด็กเขาไม่รู้สึกเครียดกับผมมาก แล้วอาจารย์ก็ไม่เคยทำให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ มีอะไรก็พูด ถ้าในที่ชุมชนอยากจะทำอะไรไม่มีเลย จะเรียกไปพบนิคนหนึ่งแล้วก็บอกว่าเรื่องนี้มันเป็นเรื่องที่ครูคิดว่ามันไม่ถูกต้องเธอคิดว่ามันถูกไหม ถ้าไม่ถูกเหมาะไหม ก็ถามเขา”

ในเรื่องการเรียนฟิสิกส์อย่างมีความสุข นี้ ผู้บริหารและเพื่อนครูได้กล่าวว่า

อาจารย์ทองดีมีความแตกต่างจากคนอื่นมากเลย เท่าที่มีประสบการณ์ผ่านมาธรรมดาแล้วครูฟิสิกส์เด็กจะกลัว แล้วไม่อยากจะเรียน บอกตรง ๆ เลย มาเจออาจารย์ทองดี เป็นคนแรกเลย เป็นอาจารย์ฟิสิกส์ที่เด็กอยากเรียน แล้วเด็กก็ไม่ตก เท่าที่สังเกตดูอาจารย์ทองดีมีหลากหลายวิธีสอน เรื่องเดียวกันสอนตั้ง 3 – 4 วิธี ใช้คอมพิวเตอร์ ใช้สื่อ แผ่นใส ใช้แผ่นดิสก์ ใช้เยอะเยอะในการทำให้เด็กสนใจ แล้วเด็กทุกคนแทบจะไม่ตกเลย มีวิธีการสอบที่หลากหลาย ไม่เหมือนอดีตที่ครูคนออกข้อสอบเล่นเพียว ๆ เลย 5 ข้อ ตกหมด

(สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เด็กเท่าที่เรียนในปัจจุบันนี้ ก็รู้สึกว่าการก็ หมายความว่า ในเรื่องของ การปฏิรูปอะไร เด็กเขาก็จะเข้าใจ เด็กเขาก็จะเรียนอย่างมีความสุขเวลาเรียน แต่ว่าเด็กที่เรียนกับ อาจารย์ทองดีเนี่ยงานจะเยอะเพราะอาจารย์ทองดีเนี่ยจะให้งานเด็กสม่ำเสมอ ให้ เด็กพยายามมีผลงานออกมา ให้มีชิ้นงานออกมา

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

วิธีสอนเขาก็พยายามนะ แต่วิชาฟิสิกส์นี่ เขาก็พูดเหมือนกันว่าจะให้เด็กเป็นศูนย์กลางทุกคาบ ทุกเรื่องหรือเป็นศูนย์กลาง 100 % มันยังเป็นไปไม่ได้เขาก็จะพยายามเลือกเรื่องที่เหมาะสมที่สุด แล้วก็ที่สำคัญวิชาฟิสิกส์เท่าที่คุยกันจะพยายามทำยังไงให้เด็กไม่เบื่อวิชานี้ ก็พยายามจะเอากิจกรรมสื่อเข้ามาใช้ให้มากที่สุด แล้วก็ที่เขาสอนม.6 นี้ มันคือกลายเป็นระยะปลายไปแล้วมันน่าจะระดับ ม. 4 แต่ว่าเหตุการณ์ความจำเป็นบางอย่างมันต้องไปอยู่ ม.6 แทนที่จะไปอยู่ ม.4 เขาก็เคยคิดเหมือนกันว่าถ้าเขาได้สอนม.4 ก็จะได้ปุ๊อะไรให้เด็ก ๆ เริ่มต้น ไม้เป็นไรก็ให้เป็นตัวอย่างให้คนอื่นไป ในที่สุดเด็กที่ปฏิรูปแล้วก็มาจากม.4 ต่อเนื่องมาเรื่อย ๆ แต่นั่นมันหมายถึงความคืดนะ ตั้งแต่ตอนที่ไม่ได้ปฏิรูปตอนที่เริ่มว่า เด็กจะต้องเป็นศูนย์กลาง ทุกวันนี้หลาย ๆ คนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงการสอนแล้ว (จิตา มีแต้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

คิดว่าอาจารย์ทองดีทำงานวิทยาศาสตร์ค่อนข้างจะสอนให้เด็กสนุก ให้เด็กคิด เป็นทำเป็น ไม่เหมือนใครเลยคือว่าฟิสิกส์เป็นวิชาที่ค่อนข้างน่าเบื่อ เมื่อเด็ก มาเรียนแล้วจะมีความรู้สึกว่ายาก แต่แกเข้าไปสอนเด็กจะมีความรู้สึกว่าเป็น วิชาที่สนุก แล้วก็ไม่ว่าอันนั้นคือพยายามทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายสำหรับเด็ก นะ แล้วก็อะไรที่แกคิดว่าสามารถจะจัดกิจกรรมให้เด็กเรียนรู้ได้จะพยายามจะ ให้เด็กคิด (โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล

การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลจะทำให้ทราบพื้นฐานของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไร ทำให้สามารถหากระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับผู้เรียน ในเรื่องนี้ อาจารย์ทองดี แยมัสมวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า

จะเห็นว่าผมพยายามเรียกชื่อเขา ก็เหมือนกับผมต้องไปท่อกชื่อเขา คือ เป็นความจำเป็นมาก การสนทนาศผู้เรียนก็เป็นจุดเด่นตัวหนึ่ง เวลาผมไปคุยกับได้ศึกษาผู้เรียนก่อน สารสนทนาศผู้เรียน เราจะพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพถ้าเราไม่มีพื้นฐานหรือภูมิหลังตรงนี้เลยเราจะไปพัฒนาได้อย่างไร

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

อาจารย์จะรู้จักนักเรียนหมด ... ในเรื่องทั้งส่วนตัวนักเรียน แม้กระทั่งเด็กห้องเรา ขออนุญาตไปเอางานส่ง ขออนุญาตเขาเขารู้ก่อนอีก ก็เป็นง่วงว่ารู้ได้ไงแล้วรู้อีกว่า ลูกศิษย์ของเราคนนี้จะอยู่ปักช้ได้เข้ารู้ได้ไง คือรู้ข้ามห้องแล้วคะ

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

อาจารย์ทองดี แยมัสมวล ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องเด็กแล้ว แก่งมาก เด็กในห้องเขาเอง ที่เป็นที่ปรึกษา รู้จักหมดเลย มีเทคนิคในการรู้จัก จุดแข็ง จุดอ่อน ศึกษา นักเรียนเป็นอย่างดี เป็นรายบุคคลด้วย เป็นวิทยากรหลักของกรมที่จะไปบรรยายต่าง ๆ ช้าชองมาก แล้วก็รู้จริง เป็นวิทยากรของ จ.ปทุมธานีด้วย น่าจะเป็นอาจารย์ 3 แต่เขาไม่ยอมทำ เขาทุ่มเทกับครูแห่งชาติ เป็นความภูมิใจ สมศักดิ์ศรีจริง ๆ ที่ได้ครูแห่งชาติสาขาฟิสิกส์

(สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

3. เข้าไปนั่งในใจเด็ก เน้นการสร้างเจตคติที่ดี และให้ความสำคัญกับเด็กเรียนอ่อน

ในเรื่องการเข้าไปนั่งในใจเด็ก การสร้างเจตคติที่ดี และการให้ความสำคัญกับเด็กที่เรียนอ่อน นี้มีความสำคัญยิ่ง กล่าวคือ การที่ครูสามารถเข้าใจและรับรู้แทนเด็กได้ว่าเขา

ต้องการอะไรจะทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนสอดคล้องกับความต้องการของเด็ก เด็กก็จะเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ โดยอาจารย์ทองดี แยมัสมวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “เป็นเรื่องที่เราต้องให้เด็กมานั่งในใจเรา ตัวนี้ผมคิดว่าสำคัญ คือ การที่เราจะเหมือนกับพาเด็ก ๆ ให้เดินไปตามเรา แล้วเด็กเองก็เหมือนกับต้องเชื่อใจเรา ศรัทธาเรา ยิ่งแรงกล้าเท่าไร เราก็นำไปได้เร็วเท่านั้น”

เพื่อนครูได้กล่าวในเรื่องนี้ว่า

อาจารย์ทองดีเป็นกันเองกับเด็ก โดยบอกว่าอันดับแรกคือครูกับเด็กต้องเป็นกันเองก่อน สองคือต้องอากาศที่เราจะเป็นกันเองกับเด็ก คือต้องรู้จักเด็กจะมีอะไร ประวัติเด็ก เริ่มสอนครั้งแรกเลยให้เด็กเขียนประวัติก่อน...จริง ๆ แล้วถ้าเด็กเค้าเข้ามาเรียนในชั่วโมงแรกบ๊อบบี้เนี่ยถ้าเด็กเค้ามีความรู้สึกกับพิลึกที่ไม่ดีแล้วคือจบนะ ก็คือชั่วโมงแรกเค้าบอกว่าสำคัญ ฉะนั้นชั่วโมงแรกแกบอกว่าย่อย่าเพิ่งทดสอบก่อนเรียน สอบประวัติเด็กก่อน ก็มาเป็นกันเองกับเด็ก

(โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

สำหรับในเรื่องการสร้างเจตคติ อาจารย์ทองดี แยมัสมวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “ส่วนใหญ่ผมใช้คิดว่าการทำงานตรงนั้นมันเหมือนกับการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพ คือเป็นการฝังตัวอยู่กับเด็ก ฉะนั้นเราไม่มีความรีบร้อนอะไรที่ว่าคาบนี้มันจะต้องมีเจตคติดี ๆ เลย ฉะนั้นเจตคติมันจะดีโดยกิจกรรมที่เราทำทุกวัน เช่น เราต้องพูดดี ยิ้มแย้มแจ่มใส เวลาเด็กถามก็ตั้งใจเย็นที่จะตอบเพราะฉะนั้นเรื่องอย่างนี้มันทำทุกวัน ทำทุกเวลา ที่เป็นนิสัย และสม่ำเสมอให้เห็นจริงไม่ใช่วันนี้อาจารย์ก็เอาใจเรา พอวันต่อไปอาจารย์อารมณ์เปลี่ยน เขาก็มีความรู้สึกที่อาจารย์จริงใจหรือเปล่า ขณะนี้เด็กเองอยากได้มาก ๆ คือคนที่เข้าใจตัวเขาตอนนี้ต้องการคนนี้นะ ครูสอนดี ใจดี ครูเข้าใจเด็ก ถ้าเกิดครูแกลังทำว่าเข้าใจเด็ก เด็กรู้”

นอกจากนั้นได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

เน้นให้เด็กมีเจตคติที่ให้เกิดกับผู้สอนดีกว่า แล้วเจตคติที่จะเกิดกับวิชาที่จะสอนก็ค่อยตามมา มันน่าสนใจนะจากเนื้อหาสาระที่เราให้ที่นี้พิลึกมันไม่ใช่เรื่องที่ว่า

ด้วยสูตรและการคำนวณที่ปวดหัวนะ มันยังเป็นเรื่องที่น่าไปใช้ในชีวิตจริงได้ มันใกล้ตัว ได้สนุกอย่างนี้ คือบางอย่างก็สนุก บางอย่างก็ใกล้ตัว ตรงนี้เด็กก็มีความรู้สึก ว่ารักนิด ๆ แต่ก็แน่นอนมันเริ่มมาจากครูก่อน ว่าครูเปิดโอกาส ครูไม่ได้ไปเคร่งเครียดอะไรมาก อาจารย์ครับเด็กที่เรียนไม่เก่งนะจะถ้าเราสอนเนื้อหาอื่น จริง ๆ เด็กก็ตก เด็กก็ไม่ได้อะไรกับสมมติว่าเราสอนแล้วเขามีความรู้สึกที่ดีกับวิชาแล้ว บอกว่ายังไม่ได้อะไรมาก แล้วอาจารย์คิดว่าเขาจะเกิดการเรียนรู้หรือเปล่า เหมือนกับว่าเค้าเจอถามกฎ ถามปัญหาเสียงเครียด ตาถมึง ตาเขียว แล้วในที่สุดผมก็คิดว่ามันก็ไม่เกิดความคิดอะไรกับตัวเด็ก แล้วในที่สุดเขาก็คิดว่ามันยากเกินกว่า เขาจะเรียน เขาคงโง่เกินไปที่จะเรียน เด็กเค้าจะคิดอย่างนั้น แต่เราก็จะบอก ว่าพิลึกสักยากม๊ยะ บอกยาก แต่ไม่เกินความสามารถที่จะเรียน เราก็มีคำนี้ที่ เปลี่ยนไปเด็กก็จะมีความรู้สึกเราก็พูดอย่างนี้กับเขา ทุกกิจกรรมทางของเรา เรา ไม่ได้เสแสร้ง มันเป็นเรื่องที่เราคิดว่าเรารักและเมตตาพวกเค้า อยากเห็นพวกเขา เกิดการเรียนรู้ แต่ก็คือ ต้องค่อยเป็นค่อยไปและใจเย็น เพราะฉะนั้น 2 เดือนเห็นอะไรบ้าง 3 เดือนเห็นอะไรบ้าง 4 เดือนเห็นอะไรบ้าง 1 ปีเห็นอะไรบ้าง มันเป็นเรื่องยาวที่น้อย ๆ เขาก็อาจจะรู้สึกว่าคุณคนนี้คุยได้ พูดได้ อาจจะเป็นเรื่องที่หนัก ๆ ชนิดที่อาจจะบอกแล้วคุณคนอื่นฟังแล้วอาจจะไม่ค่อยชอบแต่คุณคนนี้รับได้เราก็ อาจจะเข้าไปพูดไปคุยรวมทั้งเรื่องส่วนตัวเด็กก็จะมาคุยต่อแสดงว่าเค้าเข้าใจเรา และไว้วางใจเรา (ทองดี แยมสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

การให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่เรียนอ่อนก่อนนั้น อาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “ปกติจะให้ความสำคัญกับคนที่เขาเรียนอ่อน ๆ คือ 1) ให้กำลังใจแล้วก็ 2) สอนเพิ่ม คือเด็กที่ผมสอนโดยภาพรวมผมทำตัวดี คือ เรียนอย่างมีความสุข คือสุขสบายใจ ไม่ได้หมายความว่าสุขแบบหัวเราะร่าเท่านั้น คือให้มีความรู้สึกว่าคนนี้ไม่กดดัน คือคนนี้เข้ามาเรียนแล้วไม่เครียด ครูก็ไม่เคยใช้คำที่รู้สึกว่าจบบังเขาในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ เค้าจะพูดอะไรกับเด็กก็ได้เราจะไม่คิดอย่างนี้ เพราะอย่างน้อย ๆ เาเองก็ให้สิทธิ์เขา ดังนั้นเมื่อเขาคิดว่าเขาเปิดใจให้ครูแล้วครูรู้สึกไม่กดดันเขา เขาก็รู้สึกว่าเขาพอจะรับรู้อะไรได้บ้าง คือง่าย ๆ ว่ามีเจตคติที่ดีต่อวิชา พอเขาเริ่มมีเจตคติต่อวิชาถึงแม้จะยากนิดหนึ่งในความรู้สึกเราก็จะเริ่มเปลี่ยน

4. มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ

อาจารย์ทองดี แย้มสรวล เป็นครูที่มีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยได้เน้นความสำคัญของผู้เรียนตลอดเวลา จะเห็นได้จากที่กลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนได้กล่าวไว้ดังนี้

เอาใจใส่นักเรียน...สื่อการเรียนการสอนดีมาก... ใจเย็น สอนเข้าใจดีมากมีการทดลอง ไม่แล็บแห้ง...(การสอนการทดลองโดยใช้หนังสือ เด็กไม่ได้ปฏิบัติการทดลองจริง : ผู้วิจัย) ชอบ มีกิจกรรมทำให้เข้าใจ เพราะว่าได้ทำการทดลองด้วยตนเอง ได้เห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นจริงๆ อาจารย์สอนดีครับ สอนแล้วเข้าใจ รู้เนื้อหา นักเรียนไม่เข้าใจสามารถถามได้...ถ้าเกิดเด็กทำอะไรพลาด อาจารย์จะบอกให้คิดให้ดีกว่า ไม่เคยดูว่าเราตอบผิด บางทีเรารู้สึกผิดปกตินะ คนอะไรใจดี ยิ้ม...อาจารย์มักจะพูดติดปากว่านักเรียนที่หลับไปพักก่อน...ขอบคุณนะ ที่ให้ความร่วมมือ ชอบใจ...การทดลองแปลกๆ การอธิบายโจทย์ที่ซ้ำแล้วเข้าใจ ไม่ว่าจะ เป็นอธิบายทฤษฎี โจทย์ ที่มากคืออะไร แล้วก็ค่อยลำดับ โจทย์ปัญหาแก้ได้ ค่อยๆ ไล่มาเป็นลำดับ ทุกครั้งที่เริ่มใหม่ สอนเนื้อหา ก่อน แล้วเริ่มมาสูตร แล้วค่อยทำให้ดูคะ ทฤษฎีเป็นยังไง ความเป็นมาของสูตรนี้มายังไง ทำให้ดูแต่แรกเลย (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

และเพื่อนครูได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ดูแผนการสอนนะ จะจัดกิจกรรมค่อนข้างจะหลากหลายแล้ว กิจกรรมที่วันนี้ต้องการทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายเด็กจะได้รู้สึกว่ามีกำลังใจ อันแรกคือต้องทำตรงนี้ก่อน เสร็จแล้วก็สอดแทรกเนื้อหาเข้าไปที่หลังค่อย ๆ เป็นค่อยไป ฉะนั้นอันแรกก็คืออย่าทำให้เด็กเกลียดพิลึกตั้งแต่แรก กลัวตั้งแต่แรก...

วิธีการสอน แล้วก็ความคิดแก เราก็เลยคิดว่าถ้าเกิดมีครูมีผลงาน ที่ปรากฏเห็นชัดกับเด็ก จริง ๆ แล้วถ้าเกิดมีครูของดีสัก 20% ทั่วประเทศคิดว่าหรือว่าอาจจะมากกว่านั้นยิ่งชอบเลย

(โสภณ แสงแจ้ง, สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม 2544)

5. สอนให้คิดและเน้นกระบวนการ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ของอาจารย์ของดี แยมัศวรล จะเน้นการสอนที่ให้เกิดความคิดและเกิดกระบวนการเรียนรู้ติดตัวไป ซึ่งเป็น "การสอนให้คิดและเน้นกระบวนการโดยนวัตกรรมจริง ๆ เป็นการวิจัยในชั้นเรียน"

(จิระนิตย์ ผองดี, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่กลุ่มเด็กที่เรียนกับอาจารย์ของดี แยมัศวรล ได้กล่าวไว้ดังนี้

ก็เรื่องที่อาจารย์จะเอาใจใส่ ถ้าเกิดอาจารย์มีโครงการให้เรา อาจารย์เป็นที่ปรึกษาให้เราเต็มที่ สมมติว่าเรายังไม่ได้ชื่อโครงการอาจารย์จะหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตมาให้เรา ป้อนให้เรา ถามความคิดเราว่าเราต้องการไหม ใช้ไหมที่เราต้องการ ถ้าเราต้องการอาจารย์จะเป็นที่ปรึกษาให้เราว่าเราต้องทำอะไรบ้างลำดับขั้นตอน แล้วถ้าเกิดมีข้อผิดพลาดอย่างเราเขียนเอกสารอ้างอิงผิดอย่างนี้แล้วผิดเพราะอะไร อาจารย์เขาจะมาดู... อาจารย์ผิดอีกแล้วที่ลืมบอกเขาไป พวกหนูก็จะไปเอามาแก้และปรับปรุง ส่งให้ อาจารย์จะดูทุกขั้นตอนอย่างใกล้ชิด แล้วอาจารย์จะให้เราคิดเอง...

อาจารย์เขาก็จะกระตุ้นให้เราอ่านเตือนสติ เตือนสติเพราะว่าอยู่ในช่วงกำลังจะสอบเข้ามหาวิทยาลัย ก็เหมือนกระตุ้นให้เราต้องคิด อะไรอย่างนี้ แล้วความคิดอาจารย์เขาก็จะไม่บอกก่อน ไม่บอกเลย คือให้นักเรียนได้คิดเอง ตอบเอง... จะเป็นคำพูดของอาจารย์ของอาจารย์มากกว่าที่เราได้คิด เช่น คิดออกไหม คิดได้ไหม มีเวลาวางให้ครูทบทวนให้ไหม ไม่อยากให้ปล่อยนานไปถ้าครูทบทวนให้ก็จะใช้เวลานิดเดียว ถ้าหากค้างไว้เป็นเวลานานก็อาจจะทำให้ไม่เข้าใจ แล้วก็อาจารย์ชอบเปรียบด้วยว่าถ้าเกิดคนที่จะเก่งได้ไม่ใช่ว่าเก่งเพราะว่าเราจำได้เราทำได้คนเดียว คนที่เก่งอย่างนั้นคือเกรด 3 แต่เกรด 4 คือคนที่อธิบายให้เพื่อนได้ ทำให้เพื่อนเข้าใจได้ เก่งคนเดียวก็คือเรารู้คนเดียวก็เท่ากับว่าเราไม่ได้สอนคนอื่นเลย เรารู้ของเราอยู่แค่คนเดียวก็คือจำคนเดียว

อาจารย์เขามีเรื่องแนะนำหลายเรื่องไม่ใช่เฉพาะวิชาฟิสิกส์ แต่อาจารย์เขาจะหาพวกซีดีรอม แล้วก็พวกโฮมเพจต่าง ๆ มาแนะนำให้นักเรียนรู้ โฮมเพจนี้อะไรสำคัญบ้าง พวกติวสอบเข้ามหาวิทยาลัย ข้อสอบเอ็นท์ อาจารย์เขาก็จะแนะนำเว็บให้ บางทีอะไรที่ไม่เข้าใจก็ไปเยี่ยมซีดีรอมที่อาจารย์เขาโหลด (การดึงข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างมาเก็บไว้ : ผู้วิจัย) มาเอาไปดูที่บ้านได้

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

6. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา

อาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวถึงการใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาดังนี้ “ลักษณะเด่นหนึ่งก็คือเรื่องการจัดกลุ่ม เพราะฉะนั้นการจัดกลุ่มมันก็จะมีกระบวนการกลุ่มของมัน อย่างบางครั้งเรื่องที่วิเคราะห์แล้วเราเห็นว่ามันยาก เด็กเองก็ไม่มีความสุข เวลามีความสุขคือถ้าเราให้สอบเป็นกลุ่ม ถ้าคะแนนกลุ่มเขาก็จะรู้สึกคาดหวังอยากจะได้มาสอบอีก ถ้าจะดูดีขึ้นเยอะเลย”

เพราะฉะนั้นก็ติดกับเด็กเนี่ยจริงแล้วโดยภาพรวมเด็กก็จะเขียนอีกแผ่นหนึ่ง เด็กก็จะเขียนเลยว่าคนนี้เลขที่เท่านี้ทำหน้าที่อะไร คือเราอยากให้มีส่วนบ้างไม่ใช่คนใดคนหนึ่งทำเพียงคนเดียว เป็นภาระแล้วคะแนนได้เท่ากันหมดโดยที่ครูไม่รู้ ตรงนี้คะแนนเนื้องานนี้ร้อยละ 50 คะแนนกระบวนการร้อยละ 50 เพราะฉะนั้นเราอยากเห็นว่ากระบวนการมีประชุมใหม่ ประชุมแล้วแบ่งงานยังไง ทำงานครั้งแรกแล้วมีปัญหาอะไร เขาแก้ออกมาแล้วมันดีหรือไม่ มันเป็นกระบวนการที่เมื่อเขาจบไปเป็นผู้ใหญ่เขาก็ทำงานกระบวนการอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเราก็จะจำลองเป็นลักษณะกระบวนการให้เขาทำ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็เหมือนกับเป็นอุปายที่ให้ทำ

(ทองดี แยมสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เช่นให้เด็กประเมินเอง ก็ต้องประเมินตัวเองว่าเรียนเรื่องนี้ควรได้ 4 ใหม่ ถ้าได้ 4 คือ คุณลักษณะที่มอบอกมีความรู้ มีความเข้าใจ แก้โจทย์ปัญหาได้อย่างมั่นใจแล้วก็สามารถอธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้เหมือนตัวเอง อันนี้จะให้ 4 ไปเลย ซึ่งเด็กเขาต้องประเมินตัวเองด้วย ไม่ใช่ครูคนเดียวแล้วหัวหน้ากลุ่มเขาจะประเมินลูกน้องด้วยว่าเขามีความรู้ไหม นอกจากประเมินความรู้แล้วประเมินการทำงานด้วย ค่อนข้างจะจุกจิกพอสมควร แต่เวลาทำแล้วเด็กเขาจะเห็นภาพตัวเองชัดเจน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงปลายเทอมเขาก็จะบอกเกรดตัวเอง เขาก็จะบอก อย่างเช่นเขามาถามอาจารย์ได้เกรดอะไร เราก็ถามต่อไปว่าหนูคิดว่าได้เท่าไร ส่วนใหญ่ 9 ใน 10 คนในปีที่แล้วตอบตรงหมด ตอบตัวเองกับเงื่อนไขที่เราให้ ตรงนี้เป็นเอกสาร (ทองดี แยมสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

กลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวว่า

ช่างสังเกต การทดลองนี้แบ่งเป็นกลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มทำกันก่อน แล้วถามนักเรียนว่ารู้สึกยังไงบ้าง อย่างตอนที่ทำ อย่างการทดลองหมุนให้เอากระดาษกลม ๆ มาทำให้หมุน สังเกตเวลาหมุนว่าอย่างไรจะหมุนดีกว่ากันก็ให้สังเกตเอง เราก็สามารถสังเกตแล้วก็สรุปได้ แล้วก็เอามาอธิบายว่าทำไมถึงหมุน

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา
ไว้ดังนี้

อาจารย์ทองดีพยายาม เขาบอกเลยว่าห้ามคือไม่พยายามทำงานคนเดียว งานต่าง ๆ มันจะสำเร็จด้วยการทำงานเป็นทีม ที่นี้การทำงานเป็นทีมบางครั้งก็มีปัญหา ก็คือ อาจารย์ทองดีเขาจะมองว่าคนไหนที่มีศักยภาพในการที่จะทำในเรื่องไหนได้ คือเรื่องบางเรื่องอาจารย์ทำมาก่อน อย่างเช่น เคยทำเรื่อง ภูเขาพลาสติก ครูในหมวดเราทำเก่งแล้ว อาจารย์ทองดีก็จะบอกว่า อาจารย์ทำตรงนี้นั่นละ คือหมายความว่าอะไรเรื่องนี้ต่อ อย่างเช่นอาจารย์จิระนิตย์ทำในเรื่องนี้เก่งก็จะให้อาจารย์จิระนิตย์เนี่ยเป็นวิทยากร ถ้ามีคนขอมา ก็จะส่งอาจารย์จิระนิตย์ไปทำต่อ ... ครับเป็นการสร้างบุคลากรอีกส่วนหนึ่งด้วย เป็นการสร้างวิทยากรในหมวดด้วย หรืออย่างในเรื่องของโครงการ อาจารย์ทองดีเคยเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการ แต่ว่าเนื่องจากอาจารย์มีงานเยอะมาก เพราะว่าหลาย ๆ งานเริ่มมาจากตัวอาจารย์แต่พอเราเรียนรู้สักส่วนหนึ่งเราก็พอจะทำได้ อาจารย์ก็มอบหมายให้ไปทำ...เขาก็จะไปสร้างงานใหม่ คืองานที่เขาคิดมันมีเยอะ แต่เนื่องจากอาจารย์มี 2 มือ หัวเดียวก็ทำไม่ได้ในบางอย่าง อาจารย์ก็คิดไกลไป เช่น เรื่องของห้องมัลติมีเดีย อาจารย์ทองดีเขาคิดเอาไว้แต่ว่าทางโรงเรียนยังไม่ถึงงบประมาณให้ในบางตัว อาจารย์เขาก็บอกที่เราค่อย ๆ สร้าง เรามีคอมพิวเตอร์ ตัวนี้ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะตัวนี้ เดี่ยวเราก็มีวิดีโอเข้ามา เดี่ยวเราก็มีซีดี เข้ามาเราก็พยายามสร้าง

(สุรเชษฐ์ วัฒนพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

สอนแล้วไม่เบื่อ ก็สนุกนะ มันมีกิจกรรมต่อเนื่อง อย่างอาจารย์ให้ทำไปงานเป็นกลุ่ม เวลาสอบ สอบเป็นกลุ่ม เวลาคิดคิดด้วยกัน เด็กที่เคยคิดคนเดียวแล้วคิด

ไม่ออกก็มาคิดด้วยกัน มันก็ถ่ายเทความรู้กัน แล้วเวลาสอบเก็บของอาจารย์เขาก็ไม่ได้สอบเก็บ 100 % คุ้มมั๊ย ใครทำงานออกมาได้แค่นี้ก็ตีออกมาเป็นคะแนน ทำให้มีความรู้สึกว่ามันไม่ใช่จะต้องได้จากการทำข้อสอบอย่างเดียว คิดว่าตรงส่วนนี้เด็กน่าจะชอบ ทำไม่พิลึกคนอื่นคนตกกันเยอะ เขาก็ตก แต่ว่าไม่ได้ตกเป็นค่อนห้อง อาจารย์เขามีคะแนนในหลาย ๆ ส่วน เขาวัดทั้งจิตพิสัย ทั้งประเมินชิ้นงาน วัดทั้งการทำงานกลุ่มอะไรอย่างนี้มันเยอะ

(ธิดา มีแต่้ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ทั้งนี้อาจารย์ทองดี แยมสรवल (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)ยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า "เพียงแต่ให้เขาเห็นกระบวนการเพราะว่าแต่ละคนเนี่ยมันเป็นไปตามศักยภาพ บางคนเขาทำได้แค่นี้เราก็คิดว่าดีแล้วเป็นการพัฒนาเขา แต่กลุ่มที่เขาเก่งต้องพัฒนาให้เขาเยอะขึ้น เพราะฉะนั้นให้เขาเป็นกิจกรรมเหมือนเป็นอุบายโดยใช้โครงการมาเป็นตัวให้เขาเอามาปฏิบัติจริงนี้ เพราะฉะนั้นถ้าเด็กบางกลุ่มเขาคิดไม่ค่อยออกหรือบางที่เขายังไม่ค่อยรับผิดชอบมาวันใกล้ๆเราก็ต้องคุยกัน แต่โดยภาพรวมจะมีน้อยมากที่อยู่ในหนังสือเพราะว่าอิงอยู่บนพื้นฐานความรู้เดิม คอนเซ็ปของในหนังสือ แต่ต้องมาประยุกต์ให้เห็นเด่นชัด"

7. ฝึกมารยาทสังคม

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน อาจารย์ทองดี แยมสรवल จะสอดแทรก การเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ ที่ต้องนำไปใช้ในชีวิตจริงไว้ด้วย ทั้งนี้จากการสังเกตการสอนวิชาฟิสิกส์ของอาจารย์ทองดี แยมสรवल (2 สิงหาคม 2544) อาจารย์ทองดีได้กล่าวสอดแทรกวิธีการนำเสนอให้กับนักเรียนไว้ดังนี้

นักเรียนเข้าใจนะก็อย่างที่บอกมีสิ่งหนึ่งที่ยากจะฝากนักเรียนนิดนึงเวลาที่นักเรียนมานำเสนอก็อยากให้นักเรียนเนี่ยนะครบทุกทายคนที่ฟังก่อนที่จะพูดเสมอ อย่างเช่นสวัสดีคุณครูก่อนแล้วก็เพื่อน แล้วก็ค่อยบอกเรื่องที่เราได้ศึกษา มันเหมือนธรรมเนียมปฏิบัติเวลานักเรียนไปพูดที่ไหนในชุมชน เราก็ต้องแนะนำตัวเองแล้วก็สวัสดีคนที่อาวุโสที่สุด คนที่มีตำแหน่งสูงสุดแล้วเราก็สวัสดี แล้วเราก็แนะนำตัวเรา เราก็อยากจะทำให้เป็นกติกาหรือเป็นวัฒนธรรมตอนนำเสนอองาน

และอีกตัวอย่างหนึ่งในการสังเกตการสอนอาจารย์ทองดี แย้มสรวล(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) ดังนี้

นักเรียนครับก็คิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ไม่ยากจากพื้นฐานความรู้ที่นักเรียนมีอยู่ในตอน ม.ต้น เท่าที่ครูได้เดินดูแล้วได้ข้อมูลของสองส่วนที่มานำเสนอเนี่ยไปในทางเดียวกันและเป็นไปในสิ่งที่เรียกว่าถูกต้อง คราวหน้าเราเจอกันก็เขียนรายงานการทดลองให้เรียบร้อย สำหรับข้อมูลที่เป็นตารางนักเรียนนำเสนอเป็นตารางอยู่แล้ว ที่สำคัญครูไม่อยากให้อยู่ๆแล้วข้อมูลหาย หรือวันนั้นข้อมูลไม่ได้เอามาเพื่อนเลยทำไมเสร็จ ไม่อยากให้เกิดอย่างนั้นนะครับ อยากให้บันทึกเอาไว้กับเลขากลุ่มให้ดี ถ้ามีเวลาให้เรียบร้อยไปเลย อยากจะฝากไว้ ไม่ใช่ปรากฏว่าเพื่อนไม่ได้มาคะ เพื่อนทำหายคะ ไม่ใช่ข้อแก้ตัวของพวกเรา คิดว่าความรับผิดชอบตรงนี้ต้องมีกับพวกเราเสียก่อน คราวหน้าเราคงจะได้มานำเสนอเป็นแบบอย่าง ดูว่ากิจกรรมใดมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของความดันของของเหลวในส่วนของอื่น ซึ่งจะไปประยุกต์ใช้มากมายในคราวต่อไปก็คงมีเรื่องเครื่องมือวัดความดันซึ่งเราเห็นแล้วจากที่พยาบาลเขาวัดความดันโลหิต แล้วเราก็จะอาศัยหลักการตัวนี้มาใช้ นักเรียนก็จะมาประยุกต์ใช้หลายๆเรื่องทีเดียวสำหรับความดัน เราคงจะไปเจอกันในคาบต่อไปที่เราจะเจอกันในวันจันทร์... ก็ขอขอบใจนักเรียนทุกคน เดี่ยววันนี้เนี่ยอยากให้นักเรียนรวบรวมแฟ้มเหมือนเดิมที่จะขอให้ครูตรวจต่อในช่วงหลัง เอามาเป็นกลุ่มนะ เอามาไว้ในตะกร้า วันนี้สวัสดีทุกคน สวัสดีครับ

8. สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน และให้นำไปใช้จริง

ในเรื่องการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน และให้นำไปใช้จริง นั้นกลุ่มเด็กนักเรียนของอาจารย์ทองดี แย้มสรวลได้กล่าวไว้ดังนี้

สอนให้เรามีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่...ยังสอนเพื่อนยิ่งเข้าใจ...ได้กระบวนการทำงานคือทำงานมีขั้นตอนขึ้น ...รับผิดชอบต่อการเรียนมากขึ้น ปิดน้ำปิดไฟ อาจารย์สั่งว่าออกจากห้องเรียนแล้วอย่าลืมปิดพัดลมนะ แล้วหนูก็เอาไปใช้จริงๆ ก่อนออกจากห้องก็ปิดน้ำปิดไฟ ก็เป็นการประหยัดทรัพยากร ...ให้กลุ่มช่วยเหลือกัน ใคร

ไม่เข้าใจก็ฟังพากัน...คือให้เราผู้จักมีความเมตตา ตอนเย็นทุกเย็นเลย คือว่ามันก็เหมือนฝึกเราไปในตัวว่า อาจารย์เขาเป็นคนมีน้ำใจ อย่างอาจารย์เขามีการทดลองเรื่องก๊าซ กระดาษอาจารย์เขาก็จะออกมาก่อน ... ผู้จักเป็นคนให้ก่อน ... อาจารย์สอนให้ประหยัด เวลาจะทดลองนี้ไม่ว่าจะใช้อะไรขอให้ประหยัดก่อน อย่างทำโครงการถ้ามีของที่ต้องซื้อ ก็อบพัน หรือว่าซื้อมอเตอร์อะไรใหญ่ๆ อาจารย์ก็ของบโรงเรียนไม่ให้ออกกันเองเพราะว่าจะใช้เงินเยอะ แล้วทดลองพวกชวดอย่างเมื่อเช้าเตรียมมา อาจารย์ไม่ให้ซื้อให้เตรียมมาแต่ก็มีบางกลุ่มซื้อบ้าง ลืม ก็ต้องออกไปแอบซื้อมา

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

9. การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อให้นักเรียนปฏิบัติจริง

การจัดกระบวนการเรียนรู้โดย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อให้นักเรียนปฏิบัติจริงนี้อาจารย์ทองดี แย้มสรวลได้ปฏิบัติมาก่อนที่จะมีการปฏิรูปการศึกษา โดยเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

ยุทธศาสตร์ของอาจารย์ก็คือ อาจารย์เขาพยายามเขาเน้นในเรื่องของนักเรียนเป็นสำคัญ เพราะอาจารย์ทองดีที่ได้เป็นครูแห่งชาติส่วนหนึ่งก็มาจากจุดนี้แหละครับ แล้วเขาก็พยายามเดินหน้าในเรื่องของให้ความสำคัญให้ผู้เรียนเป็นอันดับแรก ก็คือให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมครับ อันนี้แล้วก็ให้นักเรียนเป็นคนแสดงออกครับ ซึ่งตัวนี้ก็ทำงานในด้านนี้มานานแล้ว ทำไม่ได้ เสียเวลา แล้วเด็กจะเรียนได้ยังไง โดยที่让孩子สรุปเนื้อหาเอง ก็บางคนก็ใหม่ ๆ ก็ไม่เอาครับก็ไม่เห็นด้วยก็สอนแบบเดิม แต่ปัจจุบันนี้ก็มีอาจารย์ในหมวดหลายคน หรือแม้แต่อาจารย์ในโรงเรียนที่เป็นหมวดอื่น ก็พยายามจะเปลี่ยนนะครับ ส่วนหนึ่งก็มาจากอาจารย์ทองดีนี่แหละครับบรรณรงค์ในเรื่องของการที่จะปฏิรูปการเรียนรู้ ในเรื่องของหลักสูตรใหม่ในเรื่องของการปฏิรูปการศึกษา เขาก็ทำก่อน เขาทำก่อนพรบ.การศึกษา 2542 เกิดนะ ...

เทคนิคการสอนก็คือเขา อาจารย์ทองดีเน้นในเรื่องของสื่อ อาจารย์ทองดีพยายามผลิตสื่อหลายตัวออกมา ซึ่งครั้งแรก ๆ เราสอนก็แบบเขียนบนกระดาน

อาจารย์ทองดีก็เริ่มเอาสื่อง่าย ๆ ที่สุด ก็คือการเขียนแผ่นใส นะครับ การใช้ เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ ที่นี้แผ่นใสโรงเรียนเราไม่ใช่โรงเรียนที่มั่งบประมาณมาก การที่จะทำแผ่นใสเป็นรายวิชาเป็นร้อย ๆ แผ่น มันก็สิ้นเปลืองเหมือนกัน เขาบอกว่าเราก็ทำเอาอย่างอื่นแทนแผ่นใส ก็เริ่มจากถุงพลาสติก ทุกวันนี้เราก็ยังใช้อยู่ เราก็ได้แนวความคิดมาจากอาจารย์ทองดีครับ แล้วก็เป็นการลดต้นทุน ครับ แล้วก็ครูในหมวดทุกคนตอนนี้ก็ใช้แผ่นใสที่ทำจากถุงพลาสติก ...นอกจากนั้นสื่อเท่าที่ผมเห็นนะครับเขาจะเอาสื่อง่าย ๆ ที่เราเห็นในธรรมชาติ เอามาใช้กับเด็กครับอย่างเช่น สอนในเรื่องของแรงที่ผมเห็น ที่เป็นเชือกแล้วก็ผูกไม้ แล้วก็เอาแก้วน้ำวางแล้วก็เหวี่ยง (สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

กลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

อาจารย์เขาจะให้นักเรียนออกมาทำหน้าที่ด้วย ทำให้นักเรียนเข้าใจขึ้น แล้วกิจกรรมที่ออกมาทำก็สนุก...มีสื่อการสอนทำให้นักเรียนเข้าใจง่ายขึ้น...ก็อย่างอื่น ๆ อาจารย์เขาต้องรับผิดชอบในหลายด้าน กิจกรรมที่หนูเรียนกับอาจารย์ในวันศุกร์นี้ กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาจารย์เขาก็ทำหลาย ๆ อย่าง เช่น โครงการอนุรักษ์แม่น้ำเจ้าพระยา อาจารย์เขาก็รับผิดชอบอยู่แล้วก็เรื่องทิ้งขยะลงในแม่น้ำ...อาจารย์ให้เด็กได้แสดงออก ให้ออกมาพูดหน้าห้อง ให้เด็กออกไปสรุปเนื้อหาที่เรียนในแต่ละคาบ...ก็เวลาการเรียนอาจารย์จะยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบเพื่อให้เราเห็นภาพจนที่เราเคยปฏิบัติมา ซึ่งจะเข้าใจในบทเรียนนั้นไม่ต้องไปศึกษามาก (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

นวัตกรรมที่สำคัญก็คือ การวิจัยในชั้นเรียน เป็นงานวิจัยเล็ก ๆ ซึ่งเพื่อนครูได้

กล่าวว่า

ผมก็ถามว่า ทำตรงนี้มีจุดประสงค์อะไร เขาก็บอกว่าให้เด็กรู้จักกระบวนการการทำงาน ว่าการทำงานออกมาชิ้นหนึ่งมันจะต้องผ่านอะไรมาบ้าง อะไรอย่าง คือเป็นการสอนให้เด็กว่าในชีวิตประจำวันถ้าเขาจบออกไป เขาก็จะต้องมีกระบวนการ รู้จักมีการวางแผน มีการเก็บข้อมูล มีการนำเสนอข้อมูลอะไร คือในการ

สอนการสังเกตการสอน ผมก็ไม่เคยเข้าไป เพียงแต่เราเคยเดินผ่านหน้าห้องทุกวัน ก็ส่วนใหญ่เขาก็จะมีลักษณะ ชำนาญ

ลักษณะชำนาญส่วนใหญ่ถ้าเป็นการทดลองเขาก็จะมีสื่อของเขาเอามาให้ความสนใจคล้าย ๆ ว่าเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กก่อนว่าจะเรียนคล้าย ๆ กับว่าบางทีเด็กมันก็ยังเล่นกัน ยังอะไรกัน เขาก็เอาสื่อตรงนี้มาล่อเด็กส่วนใหญ่จะเป็นเด็กทำ ครบส่วนใหญ่จะเป็นเด็กทำแต่ก็มีบางครั้งที่ครูทำ

พอถึงขั้นสอนส่วนใหญ่ก็จะสอนโดยการให้เด็ก ทำการทดลองถ้ามันมีในแล็บ นะครับ อาจารย์ก็จะให้ทำแล็บ อันนี้หมายความว่า จำนำ เสร็จแล้วอาจจะทบทวนจากความรู้เดิมหรือว่าคือมัน เนื้อหา แต่ละเนื้อหานี้เรา คือเราไม่รู้ว่ามันเป็นยังไงนะครับ บางครั้งบางเนื้อหามันอาจจะเกี่ยวข้องจากเนื้อหานั้น บางเนื้อหามันอาจจะไม่มีการทดลองก็ได้ อาจจะเป็นการคำนวณเพราะว่าฟิสิกส์เนี่ยในบางตอนบางคาบอาจจะมีคำนวณ แต่การคำนวณของอาจารย์ก็ไม่ได้ เรียกว่าพิสดารเลย อาจารย์จะมีใบงานนะ อาจารย์จะมีใบงานให้เด็กศึกษาจากสิ่งที่ย่าง ๆ มาก่อน ครบแล้วก็สอนทฤษฎีไป แล้วก็ลองทำตรงนี้ ในลักษณะเท่าที่ผมเห็นนะ อาจารย์จะเป็นลักษณะแบบนี้ แล้วก็ใบงานเด็กเขาจะเก็บใส่แฟ้ม

ในชั้นสรุปนี้ ส่วนใหญ่ก็ถ้าเป็นเนื้อหาที่เด็กสามารถประเมินเองได้เนี่ย อาจารย์เขาก็จะให้เด็กมา ส่วนใหญ่จะลองผิดลองถูกก็แล้วแต่ ซึ่งเด็กบางคนสรุปผิดก็ไม่มีไร ก็เด็กก็เอามาส่งครู ก็จะบอกว่าผิดตรงนี้ ผิดเพราะอะไร ตรงนี้ถูกเพราะอะไร จะให้เด็กอภิปราย จนในที่สุดก็จะได้เป็นความคิดเห็นของทุกกลุ่ม แล้วก็ฟังการอภิปรายของทุกกลุ่มอีกทีหนึ่ง

การใช้คำถามคำถามก็จะกระตุ้นให้เด็กคิด นะครับเท่าที่ผมเห็นเขาจะกระตุ้นให้เด็กคิด ว่าทำไมถึงเป็นอย่างนี้ แล้วถ้าเธอทำอย่างนี้แล้วมันจะเป็นยังไง แล้วถ้าเธอไม่ทำอย่างนี้แล้วมันจะเป็นยังไง

(สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ในเรื่องการประเมินผลนั้น สุรเชษฐ์ ผลพานิชเจริญ (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวเพิ่มเติมว่า

การประเมินผลของอาจารย์เท่าที่ผมทราบ อาจารย์เขาจะพยายามประเมินตามสภาพจริง คือสังเกตเด็กในขณะที่น่าเสนอ เช่น สมมติว่านำเข้าสู่บทเรียนให้เด็ก

กลุ่มหนึ่งมาเสนอ คือเท่าที่ผมเคยฟังอาจารย์พูดนะ เคยพูดด้วยแล้วผมสังเกตด้วย อาจารย์จะบอกว่าเราประเมินตามสภาพจริง เราไม่สามารถสังเกตเด็กได้ทุกคน เพราะว่าเด็กมันเยอะ 40 คน บางที เราใหม่ ๆ เราอาจจะจำชื่อเด็กไม่ได้ทุกคน ก็ จะจำเป็นกลุ่ม ครัวทำเป็นกลุ่มให้คะแนนเป็นกลุ่มก่อน ครัวให้คะแนนเป็นกลุ่ม อย่างเช่นในห้องมี 8 กลุ่ม การนำเสนอก็อย่างเช่นว่า นักเรียนลองมาหมุนวงล้อนี้ที ใครคิดว่าจะให้ตัวแทนกลุ่มมานำเสนอนะครับ และก็ขั้นต่อไปก็อาจจะคล้าย ๆ ว่า ตัวแทนกลุ่มนี้นำเสนอแล้วไม่เอาละ เอากลุ่มใหม่ เปลี่ยนกัน ในตัวแทนกลุ่ม เขาก็จะมาอยู่หน้ากลุ่ม แล้วการประเมินในกลุ่มของเขาเองเขาก็จะประเมินกันเอง ด้วย เท่าที่ผมรู้ นะ เด็กในกลุ่ม 7-8 คน เขา 6 คนอะไรเขาก็จะประเมินหัวหน้า ประเมินลูกน้อง ลูกน้องประเมินหัวหน้า แล้วก็ลูกน้องก็ประเมินลูกน้องเองเขาจะมีแบบประเมินของเขา เขามีแบบตรงนี้ด้วย อ้อ มีการประเมินเด็ก เด็กประเมินตนเอง ครูประเมินเด็กก็มีแล้วเด็กก็ประเมินเด็กเอง แล้วก็เด็กประเมินครู

กล่าวโดยสรุป อาจารย์ทองดี แยมสรวล มีกระบวนการถ่ายทอดดังนี้

1. การเรียนพิลึกอย่างมีความสุข
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. เข้าไปนั่งในใจเด็ก เน้นการสร้างเจตคติที่ดี และให้ความสำคัญกับเด็กเรียนอ่อน
4. มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ
5. สอนให้คิดและเน้นกระบวนการ
6. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา
7. ฝึกมารยาทสังคม
8. สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน และให้นำไปใช้จริง
9. การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อให้นักเรียนปฏิบัติจริง

ความภาคภูมิใจในอาชีพ

ในเรื่องความภาคภูมิใจในอาชีพ นี้อาจารย์ทองดี แยมสรวล (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “พอเขายกย่องให้แล้วเรารู้ว่าครูที่อยู่นอกกรอบแต่ยึดผู้เรียนเป็น

สำคัญก็ได้รับการ ยกย่อง จริง ๆ แล้วสิ่งที่ผมภูมิใจภูมิใจกับตัวเด็กมากกว่า เรื่องรางวัลที่เขา ยกย่องก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ ภูมิใจยังน้อยกว่าตัวเด็กที่เขาบางคนเป็นเด็กอ่อนพิลึกสบางที่เค้ากลับ ไปอธิบาย เค้าไปทำ Lab โจทย์บางข้อแล้วเค้ารู้สึกมั่นใจขึ้นมากกว่า เขาเรียนได้นะ หรือเขา ทำงานบางที่มันได้ ผมก็ไม่ได้หมายความว่าเด็กจะต้องได้รับรางวัลด้วยเพราะเราพัฒนาไปได้พอดี โชคดีผมก็ไม่ค่อยดีที่ต้องมาดูแลเด็ก ม.6 ซึ่งก็ไม่แถมมาก แถมมากพอที่จะตัดเขาให้รู้จักกระบวนการ 2 เดือนที่ผ่านมาทำได้ระดับนี้ก็ภูมิใจแล้วจาก Lab แห่ง ะไรก็ไม่มี ผมก็จะปรับ“

บริบทของสังคม

ในเรื่องบริบทของสังคม สภาพการทำงานของอาจารย์ทองดี แยมสรवल ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ทั้งจากเพื่อนครู ผู้บริหาร ตลอดจนผู้ปกครองนักเรียน ทั้งนี้ สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ ผู้บริหารโรงเรียน (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)ได้กล่าวว่า “ทุกเรื่อง ที่เขาเสนอ โครงการ ไม่เคยขัดเลยให้เต็มที่ เพราะเชื่อใจเขา ถึงแม้จะไปบรรยายที่ไหนก็ตามแต่ จะอนุมัติทันทีเพราะรู้ว่าเขาไม่ทิ้ง ใครจะมาเชิญเป็นวิทยากร คิดเลย ถ้าเสนอมาจะให้ทุกอย่าง เชื่อใจ...อยาก จะเห็นว่า อาจารย์ทองดี ทุ่มเทให้มากมายก่ายกองน่าจะ ทำให้กับเด็กมากมายทำให้กับสังคม มากมาย แล้วน่าจะเขียนอะไรให้กับตัวเองบ้าง”

ผู้ปกครองค่อนข้างจะให้ความสัมพันธ์กับโรงเรียนสุด ๆ ไปเลยว่างั้นเถอะเพราะ ฉะนั้นปล่อยเลยอาจารย์ทำให้ลูกเราก็ดีกแล้วกันก็ไม่ค่อยจะมาปฏิสัมพันธ์ แต่ตัว ผมเองจะให้เบอร์โทรศัพท์เด็กไว้เลยมีปัญหอะไร

(ทองดี แยมสรवल, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

ผู้บริหารแล้วคิดดีทุกคน คิดอยากให้ครูเป็นอย่างนี้ทุกคน...สนับสนุนเต็มที่ ใคร จะมาดูงาน ใครจะเอาไปที่ไหนเอาไปเลย แทบจะไม่นึกถึงเด็กเลย อาจารย์ทองดี บอกผมไปเยอะแล้วนะ ไม่อยากทิ้งเด็กไปอะไรอย่างนี้ ส่วนใหญ่ไม่มีใครขัด หรือ ผู้บริหารดี ๆ ทั้งนั้น (ธิดา มีแต่่ม, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

เราทำธรรมนูญโรงเรียนของปี 2545 2546 2547 แล้ว ของปี 2542 2543 2544 สามปีนี่เราไม่สนใจแล้ว จะมาเมื่อไรเชิญเลย แต่เราเตรียมการของปีต่อไปแล้ว ปี หน้า เราทำพิจารณาแล้ว เราเชิญผู้ปกครองแล้ว พิจารณาผ่านนักเรียนผ่านครูแล้ว ฝ่ายชุมชนหมดแล้ว ที่อื่นของเก่าเขายังไม่ได้ทำเลย แต่เราเตรียมการของใหม่ ไม่ วิดกกังวลเกี่ยวกับการประเมินทุกชนิด...ใครอยากจะมาประชุมที่นี้ เราบริการ เรา

มีบริการชุมชน ห้องประชุมเรามี 3 ห้อง ... ค่ะ ใครมาอยู่ที่นี้ก็สบาย มีความสุข ผมอยู่
โรงเรียนลำบากมาทั้งนั้น มาอยู่โรงเรียนนี้เป็นผู้ชายคนแรก

(สมพงษ์ เลี้ยงเจริญ, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

แนวคิดเกี่ยวกับครูไทยในอนาคต

แนวคิดเกี่ยวกับครูไทยในอนาคตที่อาจารย์ทองดี แย้มสรวลอยากให้ครูไทยเป็นคือ

ตอนนี้บอกว่า อยากให้ครูตระหนักในเรื่อง ของการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็น
สำคัญ ครูหลายคนอยากทำแต่ไม่รู้จะทำยังไง นโยบายไม่ค่อยได้ทำตรงนี้ พอไม่
ได้ทำเราอยากให้มีการอบรมในลักษณะที่เป็นปฏิบัติการสอนให้ดูแล้วลองสอน
เอง แล้วมีการกำกับนิเทศกันดู ซึ่งตรงนั้นการนิเทศกำกับติดตามทุกโรงเรียนอยู่ใน
ระดับต่ำหมด ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนระดับใหญ่ พิเศษ ใหญ่ กลาง เล็ก...

อยากให้ครูไทยคิดในสิ่งที่ตัวเองสอนว่าดีหรือไม่ดี เหมาะหรือไม่เหมาะ ทบทวน
หน้าที่ของตนว่ามีข้อบกพร่องอะไร มีลักษณะเด่นอะไรที่ความนำมาใช้ ทุกวันนี้ครู
บางคนก็ยังไม่คิด เราอยากให้เกิดก่อน ถ้าคิดแล้วมันไม่ดี ปรับได้ไหม ปรับแล้ว
ต้องใช้ศักยภาพอะไร...

ผมมองแล้วมันเป็นปัญหาที่ยังลึกมากโดยเฉพาะเรามองว่าส่วนหนึ่งคือ
ปัญหาจัดการ กับอีกส่วนหนึ่งคือตัวครู ตัวครูมีวิธีการทำงานหรือวัฒนธรรมติดตัว
ไปแล้ว ติดมาก ๆ แล้วสอนแบบนี้ สอบแบบนี้ วัดอย่าง ประเมินอย่างนี้ กรอบนี้
หมดเลย ถามว่าฉีกกรอบอย่างก็ไม่เคยคิด

(ทองดี แย้มสรวล, สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

สรุปกรณีศึกษาอาจารย์ทองดี แย้มสรวล

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การสนทนาระณีศึกษา การสัมภาษณ์ เพื่อนครู ผู้บริหาร ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียน พบว่าอาจารย์ทองดี แย้มสรวล มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนในเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูในปัจจุบัน

พื้นฐานจากครอบครัวที่เป็นลูกคนจีนมีอาชีพค้าขาย ที่ต้องทำงานช่วยบิดามารดาทำงานตั้งแต่เด็ก ตลอดจนการสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตจากบิดามารดา ในเรื่องการทำงาน เดิมไม่เคยคิดว่าจะเป็นครู มาทำดู พบว่าเป็นงานที่ทำทนาย และมีคุณค่ายิ่งเพราะเป็นการพัฒนาคน จึงเกิดความศรัทธาในวิชาชีพครู

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

1. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
2. รักและเมตตาศิษย์ไม่เคยทำความเจ็บช้ำน้ำใจ
3. มีความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
3. อยากรจะทำประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด ทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถ
5. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี
6. ทำงานเชิงรุก
7. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
8. มองไกล มีวิสัยทัศน์
9. มองภาพรวมอย่างเป็นระบบ
10. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง ช่วยเหลือเพื่อนครู ชอบเสนอแนะ
11. เป็นคนตรง และซื่อสัตย์
12. พุดเพราะ และให้เกียรติผู้เรียน
13. พุดให้เราเข้าใจได้ พุดแล้วเข้าใจง่าย
14. ปลุกฝังความเป็นไทยเท่าที่ทำได้

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

1. การเรียนฟิสิกส์อย่างมีความสุข
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. เข้าไปนั่งในใจเด็ก เน้นการสร้างเจตคติที่ดี และให้ความสำคัญกับเด็กเรียนอ่อน
4. มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ
5. สอนให้คิดและเน้นกระบวนการ
6. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา
7. ฝึกมารยาทสังคม
8. สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอน และให้นำไปใช้จริง
8. การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อให้นักเรียนปฏิบัติจริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 กรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง เพื่อจะนำเสนอปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และบริบทของสังคมไทย ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของข้อมูลกรณีศึกษา อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างสอน เพื่อเป็นการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลให้ถูกต้องและมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณีศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 5

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ปรัชญา และความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน	เมื่อรับจะทำอาชีพอะไรแล้วต้องทำอาชีพนั้นให้ดีที่สุด	-เขาจะเชื่อว่าเป็นเด็กทุกคนมีความสามารถ -สมณะ					
กระบวนการพัฒนา	-ฝึกความรับผิดชอบมาจากครอบครัวตั้งแต่เด็ก -ประทับใจครูที่สอนในวัยเด็กว่ามีความรอบรู้ เก่งมาก ๆ			-พื้นฐานครอบครัวที่ฝึกมีการเรียนรู้คู่ไปกับการทำงาน ฝึกภาระรับผิดชอบ การกำหนดเป้าหมายในการทำงานให้ชัดเจน			

ตารางที่ 5 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
คุณลักษณะของครูดี	<ul style="list-style-type: none"> -ตั้งใจทำงานในหน้าที่ -เมตตากับเด็ก -รักในการจะสอนเด็ก -รักอาชีพครู -มีความสุขกับการสอน 	<ul style="list-style-type: none"> -สุขภาพ พุดจาไพเราะ มีน้ำใจ -ทุ่มเทให้การทำงาน -งานมาก่อนครอบครัว -มีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ -ทำงานไว ทันเวลาและมีคุณภาพ -มีวิญญูณของความเป็นครู -มีความรับผิดชอบ -เป็นคนหัวก้าวหน้า จะค้นคว้า อ่านหนังสือตลอด -ขยัน และทุ่มเทมาก -ไม่ปฏิเสธงาน -มีคุณธรรม กริยามารยาท การแต่งตัว ความใส่ใจในการสอน -มีความสามารถรอบด้าน 	<ul style="list-style-type: none"> -รับผิดชอบดี -ตั้งใจทำงาน -มีวิสัยทัศน์ -มีคุณภาพ -สุขภาพ เป็นครูที่ดี -เพื่อนที่ดี -รับผิดชอบงานดี -เอกสารทำได้หมด 	<ul style="list-style-type: none"> -เป็นคนมุ่งมั่น ตั้งใจ -ทุ่มเท ทำงานจริงจัง -มีมนุษยสัมพันธ์ ชี้แจงใจ -ละเอียดมากที่จะไปขอใคร ไม่ใช่นิสัย -เลือกทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม -เอนักเรียนเป็นตัวตั้ง -ทุ่มเท ตั้งใจสอน ไม่ทิ้งเด็ก -เป็นห่วงเด็กมากกว่าลูกตนเอง -มุ่งมั่นที่จะปรับพฤติกรรมเด็ก 		<ul style="list-style-type: none"> -กระตือรือร้นในการสอน -มีความเป็นกันเอง และความเอาใจใส่ -น่ารัก ยิ้มตลอด -ไม่เรื่องมาก -อารมณ์ดี ไม่ห้าวโบริกาน มีมุขมาเรื่อย ๆ -อาจารย์จะแคร์ความรู้สึกของนักเรียนมาก 	<ul style="list-style-type: none"> -ขยันหมั่นเพียร -ใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่จะเสาะแสวงหาความรู้ใหม่ให้ตนเอง -มีหัวคิดก้าวหน้า -มีหัวคิดเป็นระบบ -สุขภาพ พุดจาไพเราะ -เป็นคนช่างสงสัย -เป็นนักวิชาการ -เป็นตัวของตัวเอง -ค่อนข้างสูง ก็ต้องมี การพุดคุย ถกเถียง มีการโต้แย้ง ชัดแย้ง -ในที่สุดก็ลงเอยกันได้ -เป็นบุคคลที่สามารถไปหาข้อมูลเพิ่มเติมมาได้

ตารางที่ 5 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
กระบวนการถ่ายทอด	<p>-การพัฒนาการเรียนการสอนเคมีที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้มัลติมีเดียเพื่อการศึกษาดูตัวอย่างเคมี</p> <p>-การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ</p> <p>-การเตรียมการสอนอย่างดี</p> <p>-การสร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู</p> <p>-การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี</p>	<p>-เตรียมการสอนมาก</p> <p>-แผนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเผยแพร่แผนการสอนให้ครูเครือข่าย</p> <p>-มีสื่อการสอนหลากหลาย ให้เด็กทำแล้วนำมาเสนอในชั้นเรียน</p> <p>-มีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ ทำบทเรียนช่วยสอน CAI</p> <p>-เวลาสอนเด็กจะเน้นให้เด็กได้ปฏิบัติการทางเคมี มีใบงาน มีเอกสารประกอบ</p> <p>-ถ้าบางอย่างทดลองไม่ได้ก็ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน</p>	<p>-ก็เป็นบุคลิกของครูดูแลเด็ก</p> <p>-สอนใช้ได้ เด็กชอบมีเทคนิค</p>			<p>-เตรียมการสอนดีมาก</p> <p>-เตรียมทุกคาบ</p> <p>-อาจารย์ให้ทดลองได้ใช้อุปกรณ์ได้</p> <p>-ประสบการณ์</p> <p>-อาจารย์ฝึกให้กล้าแสดงออก ฝึกให้รู้จักคิดด้วยตนเอง</p> <p>-แตกต่างจากครูอื่นตรงด้านวิธีสอนที่เด็กจะได้โต้ตอบ อาจารย์จะพูดแนะ แล้วเด็กจะคิดได้แล้ว ตอบมา</p> <p>-ระหว่างทดลองอาจารย์จะเดินมาดูทุกโต๊ะ ถ้ามีอะไรก็ซักถามได้เลย</p> <p>-ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน</p>	<p>--ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนเคมี</p>

ตารางที่ 5 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ความภาคภูมิใจในอาชีพ	การได้สร้างลูกศิษย์						
บริบท/สิ่งแวดล้อม		-ผู้บริหารสนับสนุน หัวหน้าหมวดก็สนับสนุน -ได้รับการยอมรับจากเพื่อนครูมาก					-มีงบประมาณพัฒนาห้อง E-Classroom มีความพร้อมด้านคอมพิวเตอร์ -เปิดโอกาสให้เต็มที่มอบให้อาจารย์ประวิทย์วิเคราะห์ด้วยตนเองตามความเหมาะสม

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่ นั้นพบว่า กรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) มีแนวคิดในการทำงานว่า “เมื่อรับจะทำอาชีพอะไรแล้วต้องทำอาชีพนั้นให้ดีที่สุด” สำหรับแนวคิดในการทำงานคือ “ครูผู้สอนวิชาเคมีมีหน้าที่จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ นักเรียน ด้วยรูปแบบวิธีการ เนื้อหาและเทคโนโลยีที่ทันสมัย เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีเจตคติทางวิทยาศาสตร์ และใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 36)

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) เชื่อว่า “โลกทัศน์ที่ผมนำได้เพราะยืนดูแลเด็กที่มาสายคืออบรมเขาตอนเช้าช่วงหน้าเสาธง” นอกจากนั้นปรัชญาของการทำงานอยู่ที่ “ทำทุกอย่างเพื่อการศึกษา” ดังความตอนหนึ่งที่พูดถึงลิขสิทธิ์ของสื่อการสอน อาจารย์ประวิทย์ (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) พูดว่า “เพราะสื่อตรงนั้นที่เขาสอน สื่อต้องสอนในห้องเรียน แต่สื่อที่เขาไป 26 เรื่องเขาไม่ได้สอนแต่สามารถเขาไปทบทวนไปศึกษาด้วยตนเองได้ เขา copy ไปให้ที่บ้าน คือได้ประโยชน์ทั้งหมดทั้ง 26 เรื่อง ไม่มีการจดลิขสิทธิ์ เพื่อการศึกษา แจกฟรีตลอดเชื้อใหม่ที่เรามาไป copy ให้ครู ผมว่าเขาคงไป copy ต่อ ผมว่าทำเพื่อการศึกษา”

สำหรับปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน นั้นอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “ผมตั้งใจทำหน้าที่ของอาชีพครู ผมว่าเราจะรับทำอาชีพอะไรก็แล้วแต่ต้องทำอาชีพนั้นให้ดีที่สุด เมื่อผมมาเป็นครู ผมก็ทำหน้าที่ครูตามหน้าที่ครูที่ทุกคนจะเป็นได้...การศึกษาของเมืองไทยนี้ การเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป คือสังคมเปลี่ยนแปลงไปเร็วมากเลย แต่การพัฒนาการเปลี่ยนการศึกษาของไทยค่อนข้างจะช้า ไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซ้ำมาก ๆ ด้วย จริง ๆ แล้วการปฏิรูปนี้ต้องปฏิรูปตั้งนานแล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ความรู้เปลี่ยนแปลงไปมากมายยิ่งความรู้ตอนนี้สื่อต่างๆ มากมายสามารถเรียนรู้ได้มากมาย แต่ขณะนี้เรายังสอนแบบเดิม ๆ อยู่ ผมก็เลยว่าจะไม่สอดคล้องกัน ทำให้เด็กของเราถ้าเทียบกับของต่างชาติแล้วเรายังด้อยกว่าเขามากเลย การศึกษาไทยของเราเชิงช้าไม่ทันระดับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก

การพัฒนาครู ระบบการเรียนการสอน หลักสูตรและครูไม่สอดคล้องทั้งหมด ทำให้การศึกษาเราค่อนข้างจะช้า ช้ามาก ๆ” ในเรื่องปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียนนี้ เพื่อนครูในโรงเรียนให้ความเห็นดังนี้

เขาจะเชื่อว่าเด็กทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกัน จากผลงาน อย่างผลงานของเด็กแกก็เอามาโชว์ให้เราดู เด็กทำเก่ง แกภาคภูมิใจมาก

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

จริงจัง จริงใจ หุ่นเท ไม่มองบริบทแล้ว ไม่คำนึงถึงอะไรแล้ว เป้าหมายอยู่ข้างหน้า ต้องไปให้ได้ เป้าหมายเพื่อสังคม ไม่ใช่เป้าหมายของเขาเอง เป้าหมายตัวเขาเองนี้ ควรจะได้อาจารย์ 3 ทำแล้วมีชื่อว่าอาจารย์ 3 ตรงนี้เราไม่ได้ mind แต่ถ้าเรามองภาวะเศรษฐกิจ จำเป็นที่ครูจะมี เพราะว่าทุกวันนี้เห็นได้ชัดเลยลูกเริ่มเรียนมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการศึกษามากขึ้น

(สุนีย์ คลอวุฒิสถียร, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

สำหรับปรัชญาในการดำเนินชีวิตนั้นอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง กล่าวว่า

ผมไม่เชิงสมถะ ผมเดินสายกลาง คือทำหน้าที่ให้ดีที่สุด คือทั้งเป็นพ่อ สามี คือเขาจะทำหน้าที่ตรงนั้นให้ดีที่สุดเท่าที่เวลาจะมี ถ้าเป็นครูก็ทำหน้าที่ตรงนี้ให้ดีที่สุด คือทำในสิ่งที่เวลาที่มีที่เราจะทำได้ อย่างผมแต่งงานก็ไม่เคยไปเที่ยวอะไร อยู่กับครอบครัวมาตลอด คือไปกับเพื่อน ไปเที่ยวกลางคืนไม่มีเลย เหล้าก็ไม่ดื่มอยู่แล้ว เรื่องเที่ยวก็ไม่มีอยู่แล้วแต่ไม่ใช่แห้งแล้งจนเกินไป ส่วนใหญ่จะไปกับครอบครัว แบ่งเวลาแต่เวลาก็ไม่ค่อยมีอย่างที่ว่า แต่ก็แบ่งเวลาเต็มที่หลังจากมีครอบครัวแล้วทำงานตรงนี้ก็ทำหน้าที่ตรงนี้มาตลอด

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

กล่าวโดยสรุป อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่าเด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีเป็นกระบวนการสั่งสม กระบวนการหล่อหลอมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวคน อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ผ่านกระบวนการพัฒนาดังนี้

ผมอยู่กับพ่อผม สมัยก่อนถูกตีด้วย...คุณพ่อเป็นคนจีน สมัยก่อนผมอยู่รังสิต เข้าก่อนจะไปโรงเรียน พ่อดีเป็นสวนดอกไม้ เป็นไร่มะลิ เข้าผมต้องตื่นแต่เช้า ตีห้าเก็บดอกมะลิแล้วเก็บเสร็จถึงจะวิ่งไปโรงเรียนได้ 3 กิโลเมตร ไปด้วยทุกวันทุกเย็นต้องกลับมารดน้ำ สวนดอกไม้ 3 ชนิด กับพี่ชายใช้เครื่องรด ผมไฝฝืนมากเลย ตอนเย็น ๆ เป็นนักฟุตบอลของโรงเรียน ไปซ้อมบอล เรียนดนตรีไปตีก็ตีตาร์ ครูเขาเปิดสอนไปตีดี เพลงลอยกระทงผมตีได้เพลงหนึ่ง ต้องเลิกเพราะเย็นจะต้องกลับมารดน้ำสวน ถ้าไม่กลับต้นไม้ไม่ได้กินน้ำ พ่อจะว่าเป็นประจำ พ่อจะดูว่าเป็นหน้าที่รับผิดชอบ ตรงนี้ที่ผมได้รับความรับผิดชอบ พ่อผมเรียนหนังสือน้อยมาก เป็นการฝึกความรับผิดชอบจะต้องกลับมาทำ ไม่ได้เรียนดนตรีแต่ก็ไม่เสียใจ เพราะเราได้ในส่วนความรับผิดชอบตรงนี้ (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ผมมองตั้งแต่ครูที่สมัยผมเรียนตั้งแต่โรงเรียนวัด ผมว่าครูเป็นคนที่รอบรู้ แล้วก็ต้องเก่งมาก ๆ ด้วย เพราะว่าต้องสอนวิชาการและต้องดูแลเด็กในส่วนอื่น ๆ ด้วย ต้องคอยอบรมดูแลตั้งแต่สมัยชั้นประถม คือครูประจำชั้นเขาจะตามลูกศิษย์ไปเลย ตั้งแต่ ป.1 ป.2 ป.3 ตามขึ้นไปแล้วก็ต้องดูแล และไม่ใช่ว่าดูแลแค่คนเดียว ดูแลต้องทั้งห้อง 40 คน เด็กมีพื้นฐานมาต่างกัน โดยเฉพาะต่างจังหวัดด้วย ผมดูแลแล้วมันเหนื่อย ผมก็เลยมองว่าครูจะต้องเก่งมาก ๆ แล้วต้องควบคุมอารมณ์ได้ดี มีทั้งศาสตร์และศิลป์ คือสารพัดอยู่แล้ว ก็เลยประทับใจ

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เดิมทีเดียว คือจริง ๆ พ่อแม่ไม่ได้ส่งเสริมให้มาเป็นครู บ้านผมค่อนข้างจะมีฐานะพอสมควร พ่อแม่ทำธุรกิจแต่ผมเลือกมาสอบบรรจุครู ตอนนั้นพ่อแม่ก็ยังบอกว่า อาชีพครูเงินเดือนน้อยนะ มาแล้วจนนะ แล้วจะมาบอกเป็นความผิดพ่อแม่ที่หลังไม่ได้นะ เลือกมาเอง เมื่อมารับราชการครูแล้วก็ทำหน้าที่มาโดยตลอด คือทุ่มเท

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ในเรื่องของพื้นฐานครอบครัวในการพัฒนาความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบนี้ มาลัย บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า

เอาความมุ่งมั่น ก็คิดว่าพื้นฐานเดิม ครอบครัวมีส่วนเพราะว่าเป็นครอบครัวที่เขาเป็นหลักในครอบครัวด้วย เรื่องของการประกอบอาชีพทำมาหากิน เขาจะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่มีการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการทำงาน เขามีภาระรับผิดชอบในครอบครัว คุณพ่อเขาเสียชีวิต เขาจะต้องกำหนด เหมือนสมัยนี้ที่กำหนดวัตถุประสงค์ เหมือนมีเป้าหมายเลย วันหนึ่งจะต้องทำงานได้อะไรเท่าไร ไม่ใช่ได้เงิน ได้ผลของงาน เช่น เขาเล่นนะ อดน้ำต้องเท่านั้นนะ ไปเล่นไม่ได้ ไปเล่นก็ต้องถูกทำโทษ จ้ะ เจ้าจะไปเล่น ไปอ่านหนังสือ ไปอะไรก็ตาม เจ้าจะต้องทำงานให้ได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด เช่น ตัดใบเตยเท่าไร มะลิเท่าไร อดน้ำกี่ชนิด นี่คือพื้นฐานทางครอบครัว เป็นตัวกำกับเป้าหมายในการทำงานชัดเจน และเป็นคนที่มุ่งมั่นก็เลยผสมกัน จะต้องมุ่งมั่นในการทำงาน

มาลัย บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)กล่าวเพิ่มเติมว่า “คือพื้นฐานนี้ ครอบครัวให้มา ไม่ใช่มาสร้างกันเอง ความเป็นอยู่ เพราะฉะนั้นเราก็เลยมีเศรษฐกิจที่พอเพียง เพราะว่าเราไม่ต้องไปขวนขวาย บ้านก็พ่อแม่ให้มา รถก็พี่ให้มา เพราะฉะนั้นเราไม่ต้องไปขวนขวาย เราทุ่มให้เต็มที่กับหลวงได้ ไม่ต้องหาไฟฟ้าพิเศษไม่ต้องทำ เมื่อก่อนอยู่ฝ่ายปกครอง งานหลวงจะส่งผลถึงร่างกายเขาเลย สุขภาพเขาเลย งานที่รับนั้นหนักหนามาก และเป็นความมุ่งมั่นที่จะต้องให้ได้ตามเป้าโดยลืมนึกถึงบริบทของสังคมคนรอบข้างว่าผลสำเร็จของงานนี้ไม่ใช่ตัวเขาคนเดียว แล้วคุณจะไปกำกับชีวิตคนอื่นให้มาทำตามคุณไม่ได้ กำกับว่าเขาจะต้องมาทำงานให้สำเร็จ งานของโรงเรียนนะ แต่เขาตั้งเป้าไว้สูง โรคกระเพาะอย่างแรง”

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียน ได้กล่าวว่า

การที่อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้เป็นครูแห่งชาติ ทำให้พัฒนาขึ้นมาก คือเขาพัฒนาตัวเองมาแต่แรก เขาเก็บผลงานมา แล้วพอเขาได้ ยิ่งช่วงนี้ยิ่งต้องเป็นวิทยากรเขาก็จะมีเอกสารของเขา แล้วก็พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะต่าง ๆ ที่อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้ปฏิบัติ เพื่อนครู ผู้บริหาร และกลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. มีวิถึญญาณของความเป็นครู

ในเรื่องการมีจิตวิญญาณของความเป็นครู อรรวรรณ สุวสิน, (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างเป็นผู้มีวิถึญญาณของความเป็นครู เช่นเดียวกับ มาลัย บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)กล่าวว่า เขาตัวนักเรียนเป็นตัวตั้ง เขาประโยชน์ของสังคมเป็นตัวตั้ง ในเรื่องจิตวิญญาณของความเป็นครูนี้

ผมมองว่าครูสมัยก่อนนั้นคือคนเก่งอยู่แล้วที่เขาคัดขึ้นมา แล้วก็เด็กสมัยก่อนผมว่าพฤติกรรมไม่เบี่ยงเบนง่ายอย่างนี้ สื่อต่างๆ ไม่มีมากขนาดนี้ เดี่ยวนี้ผมว่าคนที่จะรับราชการครู ถ้าไม่รักเด็ก ไม่มีจิตวิญญาณของความเป็นครู ไม่ทุ่มเทตรงนี้ผมว่าลำบากนะ เพราะเด็กเดี๋ยวนี้การอบรมดูแลเขาไม่เหมือนสมัยก่อน สมัยก่อนเขาจะกลัวครูมากเลยนะ สมัยผมยังเด็กผมก็จะกลัวครูมาก เพราะสมัยก่อนครูถือไม้เรียว จะกลัวมากและเชื่อฟังมาก แต่เดี๋ยวนี้ไม่ใช่ ผมว่าการที่จะไปใช้อำนาจตรงนั้นและใช้ไม้ แล้วมาสอนเด็กแล้วเด็กจะเชื่อฟัง ต่างโดยสิ้นเชิง ขณะนี้คนที่จะมา เป็นครูต้องพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา ต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครู อุดสาหกรรม ทำอะไรต้องทุ่มเทเพื่อเด็กโดยแท้จริง ถ้าไม่ทำเพื่อเด็กโดยแท้จริง ไม่ทุ่มเท เด็กเขามองออก เด็กเขาฉลาดแล้วเดี๋ยวการที่เขาจะตอบข้อมูลป้อนกลับมีมากมาย ทีนี้ถ้าครูไม่ตั้งใจสอนสอนไม่ตื่นนอกจากจะเข้าหาผู้อำนวยการ แล้วเมื่อปกครองมา โทรศัพท์มาแล้ว เขายังเอาใส่ข้อมูลใน web board กระดานข่าวออกไปเลยนะ (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้น ความคิดที่ว่า “ครูต้องเป็นคนเก่ง” นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในใจของอาจารย์ประวิทย์ตลอดเวลา ยกตัวอย่างจากบทสัมภาษณ์ (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)หลายตอน เช่น

ผมว่าครูเป็นคนที่ รอบรู้ แล้วก็ต้องเก่งมากๆ ด้วย เพราะว่าต้องสอนวิชาการและต้องดูแลเด็กในส่วนอื่น ๆ ด้วย ต้องคอยอบรมดูแล

แล้วผมก็เลยมองครูว่า จะต้องเก่งมาก ๆ แล้วจะต้องควบคุมอารมณ์ได้ดี มีทั้งศาสตร์และศิลป์ คือสารพัดอยู่แล้ว ก็เลยประทับใจ

2. ตั้งใจทำงานในหน้าที่

ในเรื่องความตั้งใจทำงานในหน้าที่นี้ ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า ตั้งใจทำหน้าที่ในอาชีพของตัวเองในส่วนที่ทำเต็มที่ แล้วก็ผมว่าต้องเมตตากับเด็กด้วย รักในการที่จะสอนเด็ก ถ้าไม่มีตรงนี้อลำบาก และมาลัย บึงสว่าง ภรรยา (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่าเป็นคนมุ่งมั่น ตั้งใจ หุ่เมเท งานหลวงสม่าเสมอจะมากขึ้น ๆ ก็คือตรงนี้ไม่เคยเห็นเขาเปลี่ยนเลย 20 ปี เช่น ยกตัวอย่างง่าย ๆ มองในเชิงของครอบครัว เขาจะไม่เอาตัวแปรด้านครอบครัว มีลูกคนที่ 1 หรือ 2 มาเป็นตัวดึงความมุ่งมั่นในการทำงานของเขา

เพราะเขาหุ่เมเท ตั้งใจสอน ไม่เคยลาป่วย สองคนนี้ป่วยยังงี้ก็ต้องมา หนึ่งเราเป็นห่วงเด็กเรา สองเป็นความเกรงใจคนที่จะมาสอนแทน นี่คือความเป็นครูที่ว่า ไม่ทิ้งเด็ก สองความที่ว่าให้ หุ่เมเทให้กับเด็ก เวลาไม่พอ เด็กเรียนรู้อย่างไม่พอเพียง เขาก็ยินดีที่จะเสริมให้ นอกเวลา ติวพิเศษอะไรขอให้บอกมา จัดเวลาได้ และเป็นห่วงเด็ก ชัดเจนเลยตอนที่เป็นอาจารย์ปกครอง จะเป็นห่วงลูกชาวบ้านมากกว่าลูกตัวเองอีก คือเขามีความมุ่งมั่นที่จะปรับพฤติกรรมเด็ก เขาเป็นครูปกครองใช้ใหม่ เด็กมีปัญหาอะไร แบบเกเร (มาลัย บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

เป็นคนสุภาพ พุดจาเพราะ เป็นคนมีน้ำใจ หุ่เมเทให้การทำงาน งานต้องมาก่อน จากการที่สนิทกับครอบครัวเขานี้ ครอบครัวเขามาที่หลัง บางทีลูกเขาต้องไปหาหมอ เขาบอกไม่ได้ งานเขาสำคัญกว่า

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ถ้าเราคนทำงาน ผลของการทำงานเกิดผลกับประเทศชาติกับเด็ก นี่คือนานิสงส์ที่มัน
 ซโลมใจเรา ที่เราลงแรงลงใจไปคุ้ม ไม่ผิดหวัง เพราะว่าคนมาหลายรูปแบบ
 หลายคนหวังแต่ผลประโยชน์ อันนี้มีรายละเอียดปลีกย่อย นี่ก็เป็นประเด็นคุยกัน
 อีก ฉะนั้นจะทำยังไงกับคนเหล่านี้ แล้วเขาก็เครียด ทำไมคนโน้นไม่เป็น เด็กยังมึ
 ความแตกต่างใช่ไหม ครูที่มาเข้าร่วมเครือข่ายก็มีความแตกต่าง ความสามารถก็
 แตกต่างกัน ดูที่ว่าเขาพยายามแล้วเขาได้แค่ไหนก็ศักยภาพเขาก็แค่นั้น เราใน
 ฐานะผู้นิเทศก็อำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำเขา แต่เขาแค่นั้นเราก็ต้องยอม
 รับศักยภาพ เขาเป็นคนชอบเอาตัวเองมาตั้งเกณฑ์ เขาเป็นคนทำงานเกณฑ์สูง
 หรือคนอื่นแกก็ตั้งเกณฑ์ ต้องให้ได้แบบเป็นเราเราก็ไม่ทำ ทำยุ่งยากจะตาย

(มาลัย บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

3. รักอาชีพครู รักการสอนเด็ก มีความสุขกับการสอน

ในเรื่องความรักต่อวิชาชีพครู ประวิทย์ บึงสว่าง(สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้
 กล่าวว่า “ผมสอนเด็กแรก ๆ ผมก็มีความสุขมาก ผมชอบกีฬา สอนเด็กคือชอบกิจกรรมที่
 ปฏิสัมพันธ์กับเด็กและ ดูแลพัฒนาของเขา แล้วก็ดูแลละรุ่นที่เขาจบ ๆ ไป แล้วเขากลับมา หรือเจอ
 เขาข้างนอกก็แล้วแต่ เขาทักทายผมด้วยความศรัทธา ผมว่าซื้อไม่ได้ด้วยเงิน ลูกศิษย์แต่ละรุ่นที่
 จบไปแล้วความเจริญก้าวหน้าของเขาผมว่าตรงนี้เป็นความภาคภูมิใจของครูทุกคน ถ้าครูเขารัก
 เด็กและก็มองแล้วว่า สิ่งที่เขาสอนไปพัฒนาเด็กไป ออกไปแล้วเจริญก้าวหน้าขึ้นนี่ ผมว่าตรงนั้น
 เป็นความภาคภูมิใจของครูทุกคน ครูที่เขาตั้งใจที่เขาพัฒนาอย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นเด็กแต่ละ
 รุ่นที่จบไป กลับมาหาหรือทักทายครู แล้วเล่าความเจริญก้าวหน้าของเขา พอเขากลับมาที่มาเห็น
 เรา เขาจะดีใจ เราเห็นเขาคนนี้ไปเป็นใหญ่เป็นโต ทำโน่นทำนี่แล้วมีความสุข เราก็ไปกับเขาด้วย

สำหรับความคิดในการเปลี่ยนงานนั้นอาจารย์ประวิทย์กล่าวไว้ว่า

ผมมองว่าผมไป สสวท. ได้เงินเดือนสูงขึ้นจริง แต่ตรงนั้นทำงานในห้องแอร์
 ทำงานไม่ได้สัมผัสกับเด็กแล้ว ทำงานอีกแบบหนึ่ง แต่ขณะที่ผมอยู่ตรงนั้นผมได้อยู่
 กับ สสวท. แม้จะได้ไม่เต็มที่ ผมได้อยู่โรงเรียน ผมยังสัมผัสกับเด็ก ยังสอนเด็กอยู่
 ผมยังรักที่จะสอนเด็กอยู่ เพราะถ้าไปแล้วผมจะไม่ได้ไปสอนเด็กแล้ว เหมือนกับว่า

ครูของผมไม่ใช่แล้ว ตอนนั้นจะเป็นนักวิชาการอีกแบบ ไม่ใช่ครูแล้ว พุดง่าย ๆ ขณะนี้ผมยังรักในอาชีพครู ยังอยากจะอยู่กับเด็ก ผมว่าอยู่กับเด็กแล้วผมได้อะไรจากเด็กเยอะเหมือนกัน เด็กในแต่ละรุ่นแต่ละสมัย ผมอ่านของผมว่าเขาเปลี่ยนแปลงไป...ผมว่าผมก็เรียนรู้ไปกับเขา อย่างนิสัยใจคอของเด็กในยุคนี้ พฤติกรรมของเด็กที่แสดงออก สังคมขณะนี้ที่เปลี่ยนแปลงไปหรือยุคเทคโนโลยี หรือยุคที่ยาเสพติดเข้ามามากมาย เด็กเราเป็นยังไง เด็กเกเป็นยังไง เด็กดีเป็นยังไง ตรงนี้เป็นการเรียนรู้ลงไป ผมก็ได้อะไรตรงนี้จะไปดูแลดูผมเหมือนกัน ตรงนี้ทำให้เราเข้าใจเด็กมากขึ้น ปรับตัวได้มากพอสมควร

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

4. ความรับผิดชอบ

ในเรื่องความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างนั้น เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

เป็นคนมีความรับผิดชอบ

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

มีความรับผิดชอบดี ตั้งใจในการทำงาน

(สุนีย์ คลอวุฒิสถียร, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เห็นผลของการทำงาน ก็จะเริ่มมอบบทบาท มอบหน้าที่ให้มากขึ้น ๆ มากเป็นลำดับ เพราะฉะนั้นก็เลยไม่ได้ ก็เลยเหมือนกับว่าพื้นฐานเป็นคนที่รับผิดชอบอยู่แล้ว แล้วก็กำกับบทบาทในสังคม ก็เลยต้องไปอย่างนั้น เป็นคนไม่เหลวไหลอยู่แล้ว แล้วสังคมกำหนดบทบาทหน้าที่ให้มากขึ้น เพราะฉะนั้นที่ถามว่ามีความสม่ำเสมอในเรื่องของความมุ่งมั่นในการทำงาน แต่บทบาทมากขึ้น ๆ ตรงนี้ไม่สม่ำเสมอแต่เป็นกราฟเส้นขึ้น

(มาลัย บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ในเรื่องของการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างนั้นเป็นที่ยอมรับในหมู่ นักเรียน ครู ผู้บริหาร ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้อง เติตชัย พลานุกูณณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “คุณลักษณะเด่นของอาจารย์ประวิทย์ที่อาจจะไม่เหมือนใครคนอื่น นั่นคือความขยันหมั่นเพียร ใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ให้ตัวเองอยู่เสมอ” เช่นเดียวกับเพื่อนครูที่กล่าวว่า

อาจารย์เขาเป็นคนขวนขวายหาความรู้ เป็นคนหัวก้าวหน้า เขาจะค้นคว้า อ่าน หนังสือ ตลอด...จะไม่ว่าง ว่างคืออยู่ห้องคอมฯ คู่มืออินเทอร์เน็ต มีกิจกรรม CAI ...กระตือรือร้นมาก มีเอกสารมีตำราอะไรมา ทั้งสองคนเขาเป็นวิชาการทั้งคู่... ถ้าเป็นการประชุมครูแต่ละครั้งนะคะ ถ้าเกี่ยวกับเรื่องคอมพิวเตอร์ เรื่องอินเทอร์เน็ตก็จะเชิญ อาจารย์ประวิทย์มาเป็นวิทยากรในการชี้แนะ อย่างเช่นผู้อำนวยการ จะมี E-classroom ก็จะทำให้อาจารย์ประวิทย์อธิบายให้ครูทั้งโรงเรียนฟังว่า คืออะไร ทำงานอย่างไร (อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

6. หัวคิดก้าวหน้า ความคิดเป็นระบบ

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง จะเป็นคนที่ค่อนข้างจะมีหัวคิดก้าวหน้าและจะเป็นคนมีหัวคิดเชิงระบบ...ความคิดก้าวหน้า อย่างเช่น ผมยกตัวอย่างโรงเรียนมีโครงการที่จะทำห้องเรียน อิเล็กทรอนิกส์ อาจารย์ประวิทย์จะเป็นผู้ไปเรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้ ไปแสวงหาข้อมูลมา หลาย ๆ ที่ ซึ่ง ผู้อำนวยการเองก็ไปแสวงหาเหมือนกัน เพื่อมานำเสนอ มาพูดคุยกัน และที่เป็นตัวของตัวเองค่อนข้างสูง ก็ต้องมีการพูดคุย ถกเถียง มีการโต้แย้ง ชัดแย้ง ในที่สุดก็ลงเอยได้ คือเขาเป็นบุคคลที่สามารถไปหาข้อมูลเพิ่มเติมมาได้ นอกเหนือจาก ไปตามบริษัทหรือตามองค์กร เอกชนที่จะมุ่งหาผลประโยชน์จนกระทั่งเราสามารถพัฒนาห้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ ของเราจนกระทั่งสำเร็จ ห้องที่ติดกัน คือเราปรับ CAI เป็น ห้องเรียนอิเล็กทรอนิกส์ ด้วย เด็กสามารถแทนที่จะสื่อสารทางเดียว เขาสามารถ สื่อสารสองทางได้ ได้ ต้องใส่ใจที่จะเตรียมการสอน เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่นี้ค่อนข้างทันสมัยมาก

(เติตชัย พลานุกูณณ์, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544) นอกจากนั้นได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ผมอยากให้เขาพัฒนาเชิงรุกมากกว่าที่จะตั้งรับแบบนี้ คือรอให้ สกศ.สั่งมาจะให้ทำแบบนี้ ผมอยากให้เขารูสึกคิดตรงนี้ แล้วต่อไปจะทำอย่างไร แล้วฝรั่งให้ idea ว่า key teacher ของเขากับ national teacher ของไทย ผมให้ ประวิทย์เขานำเสนอ ซึ่งเขาก็สามารถทำอะไรต่ออะไรบนจอได้เป็นภาษาอังกฤษ แต่คุณก็ยังพูดภาษาไทยอยู่นั่นแหละ ทำไมนายไม่อ่านตามนั้นล่ะ ทำยที่สุดผมเปิดช่องให้เขาว่า เขาบอกว่าเขาจะเอา key teacher กับ นี้มาประชุมร่วมกันแล้วก็นำเสนออะไรต่ออะไร ประวิทย์ก็เฉย ไม่คิด ผมก็รอดูว่าเขาจะมี reaction ที่ดันเขาบ้างไหม นายไม่คิด ทำไมนายไม่คิด (เชิดชัย พลานุกูณณ์, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

7. สุภาพ

ในเรื่องความสุภาพของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างนี้ อรวรรณ สุวสิน (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “อาจารย์ประวิทย์เป็นคนสุภาพ เป็นคนจริงใจต่องานมาก เป็นคนทำงานมาอันดับหนึ่ง ครอบคลุมอันดับรอง พยายามกระตือรือร้น เสาะหาความรู้ตลอดเวลา แก่ไม่มีเวลาว่างเลย และแก่อึดอัดต่ออาชีพ คือแกไม่มีการสอนพิเศษ และไม่เคยมียินยอมว่าแกเอาข้อสอบไปให้เด็ก ไม่เคยมี” เช่นเดียวกับผู้อำนวยการโรงเรียน เชิดชัย พลานุกูณณ์ (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “บุคลิกส่วนตัว ไม่ใช่เป็นคนก้าวร้าว เป็นนักวิชาการ...เด็กรักอาจารย์ประวิทย์...เด็กเขาสนิทกันเพราะเขาเรียบร้อย เขาสุภาพ พูดเพราะ เด็กเขาจะชอบ ครับ ๆ ขณะเดียวกันพวกทะเลาะโมนบางคนก็อาจจะไม่ชอบ เขาจะมี happy ตรงที่เด็กได้เล่น ได้แสดงออก แต่โรงเรียนก็เสียค่าใช้จ่ายเยอะ ค่า internet เดือนหนึ่งเกือบ 2 แสนบาท internet อย่างเดียว 2 หมื่นกว่าบาท”

เช่นเดียวกันกับเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

เป็นคนขี้เกรงใจ แล้วละเอียดมากที่จะไปขอใคร ไม่ใช่นิสัย ละเอียดมากที่จะขอคน ยกเว้นความร่วมมือที่เป็นระบบราชการ แต่เรื่องที่มาสนับสนุนตัวเอง ถึงถึงแม้จะส่งผลถึงราชการทางอ้อมก็ไม่ทำ ไม่ใช่นิสัย

(มาลัย บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เขาจะสุขภาพมาก...เวลาที่มีประชุม เขาจะเป็นคนฟัง ฟังแล้วถ้าไม่ถูกต้องจะยกมือถาม เขาจะสุขภาพ แล้วแข็งแรงเป็นอย่างนั้นะครับ อย่างเช่นเมื่อประชุมไม่นานนี้ในหมวดจะจัดอบรม ก็พูดถึงการใช้อินเทอร์เน็ต มีตาราง ก็เลยบอกว่า หัวหน้าหมวดพูดว่าตอนช่วงนี้มีอินเทอร์เน็ต แล้วกลางคืนก็ยังมีห้องอินเทอร์เน็ตอีก บอกผมอธิบายให้ฟังเกี่ยวกับโฮมเพจ อาจารย์ประวิทย์บอกว่าจริงๆ ก็คือเรื่องเดียวกัน ก็อธิบายคือให้ความรู้ ก็สรุปว่าเป็นหัวข้อเดียวกัน

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

สุขภาพ เป็นครูที่ดี เพื่อนที่ดี รับผิดชอบงานได้ งานดี เอกสารทำได้หมด งานพวกครูก็แยกไปแล้ว สอนใช้ได้เด็กชอบ เขาก็มีเทคนิคอะไรอย่างนี้

(สุนีย์ คลอวุฒิเสถียร, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

8. ขยันสอน ทุ่มเทให้ลูกศิษย์

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างเป็นคนขยันสอน และทุ่มเทเวลาให้กับลูกศิษย์มาก ทุกครั้งที่ตัดสินใจจะเลือกการทำงานเพื่อลูกศิษย์เป็นอันดับแรกเสมอ อรวรรณ สุวสิน เพื่อนครูในโรงเรียน (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ขยัน ทุ่มเท รู้สึกแก่ทุ่มเทมาก ดินะที่ภรรยาเขาอยู่ที่นี่ และลูกเขาก็น่ารัก ไม่มีปัญหา...ได้บอกกับนักเรียนว่า คือได้ครูดี ครูที่ทุ่มเทสอน เขาจะได้รับความรู้ไปเยอะมาก เพราะว่าเรื่องวิชาการเขาแม่นมาก” และได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ถ้าเราพูดในฐานะเพื่อนสนิทก็คือเขาทุ่มเทกับงานมากจนบางครั้งลืมครอบครัว แล้วก็งานกับในบ้านจะไม่แยกจากกัน

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

9. ความรู้ดี

ในเรื่องการมีความรู้ดีนั้นอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ดีในวิชาเคมีที่สอนอยู่ มีความรู้ในเรื่องโปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยสอน ตลอดจนเรื่องการปฏิบัติการศึกษา ทั้งนี้ อรวรรณ สุวสิน เพื่อนครูในโรงเรียน (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “เขายอมรับอาจารย์ในเรื่องความเชี่ยวชาญทางด้านคอมพิวเตอร์ ด้าน CAI จะได้รับเชิญบ่อยมาก ความเชี่ยวชาญในเรื่องปฏิบัติการศึกษา แล้วในเรื่องของเคมีเชี่ยวชาญมากเพราะ

แกสอนอยู่แล้ว มีผู้ปกครองอันนวนอนให้สอนพิเศษ แกก็ไม่มีเวลา แม้แต่ลูกแกเองยังไม่มีเวลาสอนเลย” และยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

คือปกติแกใช้เด็กเป็นสำคัญอยู่แล้ว เนื่องจากวิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่เด็กต้องกระทำอยู่แล้ว ก็แค่พัฒนาตัวเอง พยายามหาสื่อการสอน ไม่มีเนียไม่จำเป็นต้องทำ แกจะแนะนำข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต แล้วแกก็จะแนะนำ CAI ที่ไหนดีแกก็เอามาใส่ แล้วจะเชิญชวนในที่ประชุมบ่อยมาก อาจารย์มาใช้ล่ะครับ เปิดใช้ล่ะครับ ... ผลงานเด็กก็ออกมาดี ๆ อย่างเช่นที่เราดู แกพูดเรื่องสารพิษ แกให้แค่วิวซ์อไปเกี่ยว กับสารพิษ พอติดอนนั้นก็มีประท้วง ชาวบ้านเขาเดือดร้อนเรื่องสารพิษ กลิ่นเด็กไปสัมผัสภาชนะมา ถ่ายรูปมา มีข้อมูลแล้วจัดบอร์ดมาอย่างดี แกภาคภูมิใจมาก (อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

10. พุดเพราะ

จากการสังเกตการสอนอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง พบว่าอาจารย์เป็นครูที่พุดกับเด็กนักเรียนด้วยความไพเราะ สุภาพ ตลอดเวลา อาจารย์จะอดทนที่จะรอฟังคำตอบจากนักเรียนทุกคน เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนเข้าใจหรือไม่ นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

ความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้เรียนดี เพราะอาจารย์เป็นคนพุดเพราะ คุยกับเด็กเพราะมาก ใจดี ใจเย็นมาก ไม่เคยมีคำหยาบ ไม่เคยตีเด็ก...สุภาพมากเลย พวกพี่เขาจะเกรงใจมาก กับพี่จะไม่เคยได้ยินแกพูดก้าวร้าว พุดไม่เพราะ กับเด็กก็ ครับ ครับ ตลอด จริง ๆ ลองแอบไปฟังแก...

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีวิถุญาณของความเป็นครู
2. ตั้งใจทำงานในหน้าที่
3. รักอาชีพครู รักการสอนเด็ก มีความสุขกับการสอน
4. ความรับผิดชอบ

5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
6. หัวคิดก้าวหน้า มีความคิดเป็นระบบ
7. ความสุภาพ
8. ชยันสอน ทุ่มเทให้ลูกศิษย์
9. ความรู้ดี
10. พุดเพราะ

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ยังได้มีเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพประกอบด้วย

1. ครูต้องเก่งและแม่นยำในเนื้อหาวิชาที่สอน

ตลอดเวลาที่สัมภาษณ์ อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง จะเน้นเสมอเรื่อง “ครูต้องมีความรู้ดี” และแม่นยำในเนื้อหาวิชาที่สอน ดังนี้

สิ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ หนึ่งใน อาจารย์ต้องศึกษาเนื้อหาตรงนั้นมาล่วงหน้าแล้วเตรียมเทคนิคการสอน เตรียมสื่อที่จะใช้เตรียมสถานการณ์ อย่างวันนี้จริง ๆ แล้วจะมีใบงานแจก มีแบบฝึกหัดให้ทำเพิ่มเติมไม่ทัน ถ้าเราเตรียมตรงนั้นพร้อมเราจะมีความมั่นใจ หนึ่งแม่นยำเนื้อหา เตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์พร้อม เราจะมั่นใจในการสอน

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กระบวนการดังกล่าวนี้ อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้ใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาเคมีตลอดมา โดยอาจารย์ได้กล่าวว่า “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในวิชาเคมี ที่ต้องเน้นมาก ๆ เลยต้องให้เด็กได้ทดลอง คือเรียนรู้จากการปฏิบัติ แล้วให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อ เครื่องมือการทดลอง กับเพื่อนกับครู แหล่งเรียนรู้ คือให้ได้มากที่สุด จากนั้นให้เขาได้รู้จัก

นำความรู้ที่ได้ใช้ นำความรู้ที่เรียนในห้องปฏิบัติการไปเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของเขา เขาไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหา ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ที่นี้ที่บอกให้เรียนแบบมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ กับแหล่งเรียนรู้ กับตัวครู กับเพื่อน ตรงนี้สำคัญ เพราะตรงนี้จะทำให้เขาได้อภิปรายกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้สะท้อนความคิดและเชื่อมโยงความรู้ จากที่เขาได้ทดลองปฏิบัติ สิ่งที่เขาได้เห็น แล้วเอามาสรุปเป็นความรู้หรือ concept ตรงนั้น ที่เราขยายก็เกิดขึ้นกับเด็ก” (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนี้ เพื่อนครูในโรงเรียนและกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนได้กล่าวว่า

แผนการสอนของแกคือเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และแกเผยแพร่แผนการสอนของแกให้ครูเครือข่าย (อรวรรณ สุวคิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

อาจารย์เขาให้ทดลอง ได้ใช้อุปกรณ์ ได้ประสบการณ์...อาจารย์ฝึกให้กล้าแสดงออก ฝึกให้รู้จักคิดด้วยตนเอง สมมติว่าทดลองแล้วก็จะเรียกตัวแทนกลุ่มออกไปสรุป ฝึกให้เราคิดว่าการทดลองเป็นอย่างไรด้วยตัวเอง ฝึกการคิดและอภิปรายเป็นกลุ่มว่าเราจะสรุปออกมาในแง่ใด... ช่วยกัน ออกไปนอกห้อง อาจารย์เขาจะเป็นคนเรียก จะสุ่มโดนใครก็ไม่รู้คือทุกคนต้องรู้ เรียกใครต้องพูดได้ แล้วถ้าตอบไม่ได้ ครูก็จะแนะให้แล้วก็ให้คิดต่อ ครูบอกว่าในการเรียนมันไม่มีผิดไม่มีถูก แต่มีรู้หรือไม่รู้ถ้าไม่รู้ก็ต้องไปศึกษาเพื่อให้ได้รู้

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

3. เตรียมการสอน เตรียมวางแผนอย่างดี

การเตรียมการสอนเป็นการเตรียมความพร้อม เป็นการวางแผนล่วงหน้าว่าจะจัดกระบวนการเรียนการสอนในหัวข้อที่กำหนด อย่างไรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ ในเรื่องนี้ อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยได้กล่าวว่า“สิ่งที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ หนึ่งในนั้นคือต้องศึกษาเนื้อหาตรงนั้นมาล่วงหน้าแล้วเตรียมเทคนิคการสอน เตรียมสื่อที่จะใช้เตรียมสถานการณ์ อย่างวันนี้จริงๆ แล้วจะมีใบงานแจก มีแบบฝึกหัดให้ทำเพิ่ม แต่ไม่ทัน ถ้าเราเตรียมตรงนั้นพร้อมเราจะมีคามมั่นใจ หนึ่งแมนในเนื้อหา เตรียมสื่อวัสดุ อุปกรณ์พร้อม เราจะมั่นใจในการสอน และจริง ๆ แล้วการเตรียมครั้งแรกเราก็ไม่รู้ว่าดีไม่ดี มันได้

จากประสบการณ์สะสม ถ้าเราเตรียมพร้อมนี้แล้ว สมมุติเราเตรียมอย่างนี้มาเราสอนครั้งที่แล้ว เราดูว่ามีข้อบกพร่องอะไร แล้วเรามาปรับปรุงแล้วเตรียมเพิ่ม เพราะฉะนั้นการพัฒนาการเตรียม การสอนตั้งแต่เตรียมสื่ออะไรก็แล้วแต่เขียนแผนการสอนทำมาเป็น step พัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตรงไหนบกพร่องจุดไหนพัฒนาต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ เป็นครูที่ดีได้” (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนี้ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

คือการสอนยุคใหม่ การสอนอย่างนี้ ครูจะเหนื่อยตอนเตรียม คือครูจะต้องเตรียม วางแผนอย่างดี ต้องเตรียมหมดเลยเรื่องนี้จะใช้สื่อจะใช้แหล่งเรียนรู้ที่ไหน จะมีกิจกรรมอะไรให้เด็กทำบ้างที่จะเรียนรู้ให้เขาเข้าใจในเรื่องนี้ แต่พอตอนสอนนี่นะครับ จะเห็นว่าศักยภาพของเด็กจะแสดงออกแล้วครูจะดูว่าเขาเป็นอย่างไรในแต่ละการ เรียนรู้ของเขา คือตอนแรกที่มาเป็นครูแล้ว เราก็อยากจะเป็นครูที่ดี หน้าที่ของครูก็คือการสอน ต้องเตรียมการสอนให้ดีเท่าที่เวลาเราจะทำได้ เพราะว่าถ้าเกิดสอน แล้วสอนได้ไม่ดีลูกศิษย์จะมีปัญหา มาก หนึ่งเขาไม่เข้าใจ สองเขาไม่ศรัทธาครู จะลำบากมากเลย การสอนทุกครั้งดีไม่ดีไม่ทราบแต่จะเตรียมตัว เตรียมสื่อต่าง ๆ ...เมื่อที่ผมเรียนใจว่า ถ้ามีเจตคติที่ดีกับครูเราจะชอบวิชานั้น ในอดีตก็มีความชอบ ครูคนนี้ ครูคนนี้ทุ่มเทการสอน อยากจะสอนให้ได้ดี

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

แล้วที่เน้นมากๆ เพราะโรงเรียนผมพร้อมในเรื่องของเทคโนโลยี เพราะฉะนั้นในการที่จะให้เด็กแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งต่าง ๆ ตรงนี้สำคัญ แหล่งเรียนรู้ตอนนี้เรามีอยู่แล้วไม่ว่าจะไปถามจากชุมชน โรงงานใกล้ ๆ แล้วก็ห้องสมุด ตอนนี้เรามีอยู่แล้ว แต่ขณะนี้ข้อมูลในอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะในวิชาเคมี จะพัฒนาไปเกินหลักสูตรมากมาย เพราะฉะนั้นการเรียนที่จะค้นเพิ่มเติมในหนังสือ แล้วเอามา discuss กันเอามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตรงนี้ ผมถือว่าเป็นคุณค่าสำหรับเด็ก ถ้าเราพร้อมพร้อมนี้แล้วเราส่งเสริมได้เต็มที่เด็กจะได้มากมาย (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ก็จะเห็นอาจารย์ก่อนสอนก็คือ เตรียมอุปกรณ์ เตรียมสารเคมี และมีเอกสาร ช่วงสอน เขาจะเดินดูตามโต๊ะเด็กทดลอง และสรุปการทดลอง และมีใบงานให้เด็กทำ ถ้าเพื่อการทดลองบางอย่างทดลองไม่ได้ในห้องปฏิบัติการ อาจารย์ก็จะให้เข้าห้อง CAI... ในบทเรียนของเขาจะมีเด็กตอนเสร็จในนั้น มีคะแนนเสร็จในนั้น ลบไม่ได้ หลังจากเด็กเรียนแล้วว่างเมื่อไหร่ก็มาทำ นั่นคือการเพิ่มเติมให้เด็ก...คือใช้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอนแทนครูไป...ค่ะ ก็มีคำถามคำตอบ ได้คะแนนเท่าไรก็อยู่ในนั้น (อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เช่นเดียวกันกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ประวิทย์สอนได้กล่าวว่า

ความสามารถเฉพาะตัว กระจือหรือร้อนในการสอน กระจือหรือร้อนตั้งแต่เตรียมการสอนแล้ว อาจารย์เตรียมการสอนดีมากแล้วเตรียมทุกคาบ เตรียมอย่างมีประสิทธิภาพ...อาจารย์ไม่ค่อยจะว่า ก็ยังเป็นห่วงว่าจะเรียนรู้ใหม่ เตรียมว่าต้องทำ คีย์อย่างนี้เวลาอาจารย์ไม่มา รู้สึกได้ถึงความแตกต่างจากอดีต (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

4. สร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู มีความเป็นกันเองกับเด็กนักเรียน

การที่นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครู และครูมีความเป็นกันเองกับเด็กนักเรียนเป็นการสร้างบรรยากาศในการเรียน ย่อมจะทำให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในเรื่องนี้ อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “คำว่าจะสร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู ผมไม่ใช่ว่าชื่อของมาแจกครับ ไม่ใช่ว่ามาให้รางวัล ถึงชั่วโมงเอาของขวัญมาให้เขาหรือให้คะแนนเขามาก ๆ ไม่ใช่ คือสิ่งที่เราทุ่มเทคือการเรียนการสอนคือถ้าเด็กเขาเรียนแล้วรู้เรื่องเขากล้ามาหาเรา ในขณะที่สอนในห้องเขาจะถามตรงไหนก็ถาม นี่จะถามก็ถาม เหมือนกับว่าไม่มีระเบียบไม่ใช่ นี่จะถามอะไรก็ถาม นี่จะเดินก็เดินเข้ามาถาม จริง ๆ แล้วก็เป็นกันเอง เขาสงสัยเขาก็มาถาม คือมาถามได้เลย ไม่ต้องมานั่งเกร็งกลัวผมหรือว่าไม่กล้าถาม ถ้าเด็กไม่กล้าถามเมื่อไรจะลำบาก เขาถามในสิ่งที่เขาสงสัยอยากจะถามก็ถาม ตอบได้เขาก็ตอบ คือทำตัวเป็นกันเองพยายามที่จะให้เป็นกันเองและให้ความรู้เขาทุกโอกาส” และยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

จริง ๆ แล้วเราเป็นครูมาก็อยากจะสอนให้ได้ดี คืออยากจะให้ลูกศิษย์ได้ความรู้คือสมัยผมเรียนก็เหมือนกัน ถ้าครูคนไหนตั้งใจสอนทุ่มเทนะครับ เราเรียนแล้วเรารู้

เรื่องเราจะรักครู ผมเชื่อว่าเด็กที่เขามีเจตคติที่ดีต่อครูเขาจะตั้งใจเรียนและก็จะขยัน การที่จะให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู ผมว่าไม่ใช่เรื่องง่ายคือหนึ่งเราจะต้องเตรียมการสอนให้พร้อม ต้องรู้จักเด็กต้องทุ่มเทในการสอน ทุ่มเทที่จะเตรียมสื่อเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ แล้วก็การสอนเต็มที่ เขาถึงจะชอบวิชานี้เมื่อเรียน คือถ้าเราเป็นเด็กถ้าเราเรียนแล้วเราเข้าใจเราก็จะชอบวิชานั้น ทำให้เรียนวิชานั้นได้ดี

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ที่นี้ผมมาตรงนี้ผมว่า แต่ละรุ่นที่ผมอยู่กับเด็กผม ผมสอนเด็กแรก ๆ ผมก็มีความสุขมาก ได้สอนเด็ก อะไร ผมชอบกีฬา สอนเด็กคือชอบกิจกรรมที่ปฏิสัมพันธ์กับเด็กและก็ดูพัฒนาของเขา แล้วก็ดูแต่ละรุ่นที่เขาจบ ๆ ไป แล้วเขากลับมา หรือเจอเขาข้างนอกก็แล้วแต่ เขาทักทายผมด้วยความศรัทธา ผมว่าซื้อไม่ได้ด้วยเงิน

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

กลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวถึงอาจารย์ประวิทย์ว่า

อาจารย์มีความเป็นกันเองและความเอาใจใส่... ขณะทำการทดลองอาจารย์จะเดินมาดูทุกโต๊ะเลย ดูไปเรื่อยๆ ถ้ามีอะไรซักถามก็ถามได้เลย และเป็นห่วงว่าทดลองไม่ทันไม่ครบ ก็นัดให้มาทำตอนเย็น นัดมาสอนเพิ่มเติม...ความเป็นกันเอง อาจารย์น่ารัก ยิ้มตลอด ทำผิดอะไรก็ไม่ว่าก็อธิบายดี ๆ ไม่ตะคอก...สูตรหรือเทคนิคต่างๆอาจารย์สามารถบอกได้เลย ที่เรียนมาไม่เคยเจอมีแต่เนื้อหาเต็มไม่มีเทคนิค คุณรับได้ก็รับ อาจารย์ว่าไม่ต้องเรียนพิเศษก็ได้ อาจารย์บอกว่าไม่เอาแต่สสวท.เพิ่มอะไรที่เราควรรู้อีก อาจารย์เป็นผู้ที่รอบรู้ทุกด้าน ห่วงนักเรียน มีปัญหาจะนอกเวลา จะเย็น ถ้ามีปัญหาถ้าอาจารย์อยู่เราก็ถามได้ทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องเคมีหรือเรื่องงานที่จะทำแต่หนูชอบที่อาจารย์เขาไม่บึ้งแผ่นใส

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

อาจารย์จะระมัดระวังความรู้สึกของนักเรียนมาก ถ้าเป็นอาจารย์คนอื่นจะไม่ยอมรับว่าตัวเองผิด ตัวเองต้องถูกเสมอ จะไม่มีถามครูเป็นอย่างไรบ้างหรือมีอนุทินให้เขียน บางครั้งจะเข้าไปไม่ถึงนักเรียน ก็พยายาม...คิดว่าอาจารย์มีความกระตือรือร้นในการปรับปรุงตนเอง มีการเขียนอนุทิน... อาจารย์จะให้ให้นักเรียนเขียนความในใจที่มีต่ออาจารย์ทุกเดือนว่ามีอะไรปรับปรุงอย่างไรบ้าง ไม่นั่นสิ่งที่

ดี ให้เน้นสิ่งที่ไม่ดีเป็นหลัก...ก็ให้สรุปว่าได้อะไรในแต่ละครั้งที่เรียน ก็มีอนุทินประจำวัน...แล้วอาจารย์เอาไปปรับปรุงทุกเดือน เช่น บอกว่าสอนเร็วเกินไป อาจารย์ก็จะสอนช้าลง หรืออยากได้ข้อสอบเอ็นเอะขึ้น อาจารย์ก็จะหามาให้

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

5. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี

การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี นี้เป็นผลงานสำคัญของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ที่ได้พัฒนาขึ้น และได้รับการยอมรับและนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางทั้งนี้อาจารย์ ประวิทย์ (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ตรงนี้ที่ทำอยู่ ผมว่าได้ผลมากเลย เพราะว่า ครูพัฒนาครูด้วยกัน คือเอาสิ่งที่เราทำประสบความสำเร็จแล้วมีปัญหาอะไรไปคุยกัน จะเห็น ปัญหาตรงกันแล้วก็มองทางแก้ตรงนี้ถูกทางแล้วก็จะมาพัฒนา เพราะฉะนั้นเพื่อน ๆ ครูในวิชาเดียวกันนี่อย่างผมทำวิชาเคมี ห้าสิบกว่าคนมีทั้งครูบรรจุใหม่ก็มี มีครูใกล้เกษียณ แล้วก็ยังมีโรงเรียนวัด โรงเรียนแบบกันดารจนกระทั่งเตรียมอุดมศึกษา เตรียมอุดมใหญ่ บดินทร์เดชา หอวัง มีหมด ตรงนี้พอเข้ามามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไม่ใช่เฉพาะครูแห่งชาติกับเพื่อนครูแล้ว จะแลกเปลี่ยนระหว่างครูเครือข่ายด้วยกัน เพราะฉะนั้นจะเกิดการพัฒนา และพัฒนาไปในทางเดียวกัน” นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า

อย่างปีแรกผมพัฒนาครูจากไม่รู้เทคโนโลยีให้ใช้คอมพิวเตอร์เป็น สร้างสื่อเป็น แล้วทำสองคนหนึ่งเรื่องแล้วให้ทำให้ได้ ไป training ติดตามแก้ไข คือช่วยเหลือตลอด พอทำมาได้เสร็จแล้วปีที่สองฝึกให้เขาเอาสื่อนี้ลองไปหาประสิทธิภาพกับเด็ก เอาโรงเรียนเขานั้นแหละ ไปทดลองใช้กับเด็ก หาประสิทธิภาพมานี้คือรูปแบบการวิจัยนะ สร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหา...

...คือเวลาไปหาประสิทธิภาพนี้ใช้ทดลองกับเด็กด้วยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจด้วย แล้วก็แก้ไขจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ พอสมบูรณ์เสร็จผมก็ copy ลง CD สองแผ่น ให้ครูทุกคนเลยเอาไปสอนจริงในโรงเรียน ขณะนี้ไปสอนจริงแล้ว เราสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สื่อที่ลงไปตรงนั้นแค่เครื่องมืออันเดียวนะแต่กระบวนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เราต้อง training

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

เขามีความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ ทำบทเรียนช่วยสอน CAI และเวลาสอนเด็ก ขณะที่สอนเขาจะสอนให้เด็กได้ปฏิบัติการทางเคมี มีใบงาน มีเอกสารประกอบ ตลอด และเด็กจะรักเขามาก (อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เช่นเดียวกันกลุ่มเด็กนักเรียนที่เรียนวิชาเคมีกับอาจารย์ประวิทย์ ได้กล่าวว่า

จุดเด่นของอาจารย์ที่ทำให้เราเรียนด้วยแล้วประสบผลสำเร็จ คือเทคนิคส่วนตัว วิธีการสอนส่วนหนึ่ง ตรงเอาคอมพิวเตอร์มาใช้ เอาความเข้าใจเป็นหลัก อย่างหนูเคยตอบผิด ว่าต้องเป็นอย่างนี้ อาจารย์ก็ค่อยๆพูดว่ามันจะต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ แล้วจะทำให้เราเข้าใจว่าต้องเป็นอย่างนี้แล้วจะจำได้นาน โปรแกรมหรือ การสอนต่างๆ จะ set ลงในคอมพิวเตอร์ทุกตัว และเวลามีเวลาว่างหรือพักกลางวันอาจารย์ก็จะมานั่งอยู่ตรงนี้ มานั่งคุม

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

6. มีสื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดและต้องมีหลากหลาย

ในกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง นั้นจะมีการใช้สื่อที่หลากหลายและเด็กนักเรียนจะได้ปฏิบัติเอง จากการที่ได้เข้าไปสังเกตการณ์สอนของอาจารย์ประวิทย์ พบว่าเด็กนักเรียนได้ดำเนินการทดลอง และร่วมกันสรุปผล ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ทั้งนี้อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “การทำสื่อทุกเรื่องสามารถมาทำ CAI ได้ แต่ถ้าไม่จำเป็น ก็ไม่ต้อง เพราะต้องเลือกสื่อที่เหมาะสมที่สุดกับเรื่องนั้น ๆ คุณใช้แผ่นใสที่คุณใช้ของจริงได้ ถ้าวัดเย็บแล้ว สื่อคอมพิวเตอร์ก็จะมีคุณสมบัติของเขาแบบหนึ่ง ผมว่าสื่อทุกอย่างมีคุณค่า ไม่ใช่ CAI ดังหน่อยจะมาทำตรงนี้ไม่ใช่ เลือกรื่องที่จะทำให้เหมาะสม บางอย่างไม่จำเป็นต้องมาทำคอมพิวเตอร์ ทำอย่างอื่นก็ได้ บางอย่างพาไปดูหรือเขียนแผ่นใส ใช้ของจริงทำก็เห็นชัดแล้ว อย่างบ้านนอกอีกเขาจะเขามีนาข้าว เราไม่มีนาข้าวเรามีโรงอาหาร เราก็มีแปลงเกษตรเราหน่อยหนึ่ง แต่เรามีเทคโนโลยีเหล่านี้ซึ่งเด็กเราต้องมุ่งอย่างนี้ แล้วก็พาเขาไปทัศนศึกษาบ้างต่างจังหวัดบ้าง การสอนเดี๋ยวนี้นั้นอยู่ที่การจัดวางแผนของครูเป็นหลัก

ครูจะต้องชวนขยายพัฒนาตนเอง หาแหล่งเรียนรู้และการสอนตรงนั้นจะสนุก ที่นี้ถ้าเราเข้ามาในห้องถ้าเราไม่มีสื่อเหล่านี้เราจะสอนผู้เรียนเป็นสำคัญได้ยาก”

ในเรื่องนี้เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

มีสื่อการสอนหลากหลายที่ได้เด็ก ไม่ใช่แก่ทำคนเดียว ก็ให้เด็กทำ แล้วนำมาเสนอในชั้นเรียน...ที่นี้สื่อที่เด็กทำเป็น เป็นแผนภูมิก็มี จากสืบค้นอินเทอร์เน็ตมา ทำเป็นรูปเล่มก็มีไม่เคย ได้แต่เอามาดู มาชื่นชมกัน

(อรวรรณ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นกลุ่มเด็กที่อาจารย์ประวิทย์สอนได้กล่าวว่า

แตกต่างกันวิธีการสอน เทียบกับอาจารย์คนอื่นที่ว่า เหมือนกับมีเนื้อหาอยู่ข้างหลังแล้วก็พูดๆไป โดยที่เด็กจะสนใจหรือไม่ อาจารย์จะไม่ใช่ออย่างนั้น เด็กต้องได้โต้ตอบ อาจารย์จะพูดนะ แล้วเด็กก็จะคิดได้แล้วสามารถตอบออกมา ถ้าคนไหนไม่สนใจก็จะให้ยื่นตอบ...สิ่งที่เปลี่ยนไปคือ วิธีการสอนที่เห็นได้ชัด ตอน ม.4 จะไม่ใส่ใจและสนใจ เพราะไม่สนุกเลย มั่นใจเป็วิธีการสอน ไม่เข้าใจแผนใสวางตลอด เด็กไม่สนใจ พอ ม.5 ได้ทำเอง ได้คิดเอง...ทำให้คิดเป็น เข้าใจได้ง่าย ภูมิใจ แล้วความรู้ติดนาน มันเป็นความเข้าใจ...และได้คะแนนดีขึ้น

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ก็เน้นให้เด็กคิดเอง ทำเอง รู้เอง ศึกษาเอง อาจารย์ก็แนะนำเฉย อาจารย์บางคนก็ใช้ Child center แต่จะสั่งๆ ไม่แนะนำแต่อาจารย์ประวิทย์จะไม่ สั่งงาน มีปัญหาอะไรจะถาม โดยอาจารย์จะบอกตอนแรกที่เข้ามาเรียน ก็เป็นเงื่อนไขเวลาอาจารย์สั่งงานที่เอามาจาก อินเทอร์เน็ต เราก็ต้องมาแปลเป็นภาษาไทย หรือว่าต้องมาตกแต่งขึ้นงานให้สวย เราก็ต้องใช้ความสามารถทางศิลปะ คือ เหมือนกับคำว่างานชิ้นเดียวได้การศึกษาหลายอย่าง การบูรณาการ ใชั ต้องใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก...

อาจารย์ให้ความสำคัญกับ เนื้อหา การมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม ความดึงดูด และ ความสวยงามมาที่หลัง ไม่เน้นวัสดุราคาแพง ...ไม่เน้นเลย ราคาต้องถูกๆ นัก เรียนต้องคิดเอง บางงานต้องหาจากอินเทอร์เน็ต รู้จักเปิดและให้หาจาก website เกี่ยวกับเคมี (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

7. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป

การจัดกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง นั้น อาจารย์จะ เริ่มจากเรื่องที่ใกล้ตัวก่อน ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ แล้วจึงค่อย ๆ ขยายขอบเขตของ ความรู้ให้กว้างขวางออกไป ในเรื่องนี้กลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ประวิทย์สอนสัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ในการเริ่มเข้าสู่บทเรียน อาจารย์เหมือนกับเอาอะไรที่เคยเห็นมา ก่อน เช่น ก๊าซ อะเซติลีน เขาก็บอกว่าเป็นการใช้ในการละเล่นของเด็กไทย บุญบังไฟ หรือใช้ บ่มผลไม้ ให้เรารู้ก่อนที่จะให้เรารู้ลึกกว่านั้น เปรียบเทียบให้เราเห็น เช่นเอาหัวชนกัน เล่นนิทาน และยังเอาข้อสอบอื่นมาสอนด้วย... อาจารย์พยายามให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากๆ และยกตัว อย่างในสิ่งใกล้ตัวเรา เราเห็น เราสัมผัสได้แล้วค่อยไปขยายความให้มันกว้างๆ ต่อไป พุดง่าย ๆ คือปูพื้นฐานไปก่อน...

เข้ามาก็จะคุยกันก่อน แล้วก็ฟังนักเรียนคุยแล้วก็พูดว่าคุยเสร็จหรือยังแล้วนักเรียนก็จะเงยบ ถ้า วันไหนมีทดลองจะเห็นว่ามีการถามและสารเคมีวางอยู่บนโต๊ะแล้ว นักเรียนมาถึงก็สอนได้เลย ถ้าจะสอนเนื้อหาที่จะบอกว่าสอนอะไร มีการเกริ่นนำ สมมติการเกิดปฏิกิริยาเคมี สารที่จะทำ ปฏิกิริยากันได้จะเกิดขึ้นได้จะมีปัจจัยอะไรบ้าง จากการชนกัน ชนถูกทิศทาง ก็สมมติว่าห้องนี้ก็ ให้เราเป็นอนุภาคของสาร ก็จะทำให้เด็กจับมือกันแล้วเป็นอนุภาคของสาร แล้วให้ทุกคนชนกัน ถ้า ชนค่อยๆ หัวก็ไม่แตก ปฏิกิริยาก็ไม่เกิด แต่ถ้าชนแรงปฏิกิริยา ก็จะเกิด ถ้าไม่เอาหัวชนกัน เอา อย่างอื่นชนกันหัวก็ไม่แตก เพราะชนผิดทิศทางปฏิกิริยาก็ไม่เกิดเหมือนกัน”

8. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนาผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กที่มี ผลการเรียนแตกต่างกันร่วมกันเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน โดยให้เพื่อนได้ช่วยเพื่อน ทั้งนี้เด็กนักเรียนที่ อาจารย์ประวิทย์สอนได้เล่าให้ฟังว่า(สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ในกระบวนการกลุ่มทุกคนก็ จะมีหน้าที่ คนนี้เตรียมอุปกรณ์ คนนี้ทดลอง คนนี้ไปล้าง จดบันทึก ก็แบ่งหน้าที่กันปฏิบัติ แต่

ไม่ว่าใครจะทำหน้าที่อะไรผลการทดลอง คนที่รู้เรื่องต้องมาอธิบายให้ทุกคนฟัง เวลาประเมินก็ใช้กลุ่มข้างๆ มาประเมินกลุ่มตัวเอง อาจารย์จะไม่ใช้ตัวอาจารย์เป็นเกณฑ์ก็จะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ... จะประเมินตามความเป็นจริง กลุ่มหนึ่งมี 6 คน ก่อนสอบจะมาบอกว่าทุกคนต้องช่วยเพื่อนในกลุ่มทุกคนเพราะว่าเวลาสอบตามเดี่ยวจะเอาคะแนนเพื่อนในกลุ่มแล้วมาหาค่าเฉลี่ย ถ้าคนหนึ่งทำคะแนนต่ำก็ต่ำหมด คนเก่งก็จะดูคนที่ไม่เก่งมา

ในการใช้กระบวนการกลุ่มนี้อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) กล่าวว่า “เดิมทีเด็กไทยไม่ค่อยชอบตอบ ผมจะใช้วิธีเรียกชื่อตอบ แล้วอนุทินที่เขาเขียนมาหาผมเขาจะบอกเขากลัวมากเขาจะเกร็ง คือเขาจะมีการเตรียม เขาจะหยุดไม่ได้ เขาจะ active ที่จะกระตุ้นตัวเองครูจะเรียกเมื่อไรไม่รู้ พอเขาเขียนอนุทินมาให้ผมเขาบอกว่าเครียดมากเกร็งกลัวว่าจะถูกเรียก พอผมเรียกบางที่ตกใจ เรียกชื่อตกใจ แล้วก็ตอบไม่ได้ บางที่เขาตอบได้ก็รอดไป ผมเรียกชื่อเขาตอบได้เขาดีใจและภูมิใจมากที่ตอบได้ เขาตอบไม่ได้ก็จะเกร็ง พอหลังเทอมผมเปลี่ยนวิธีใหม่ หนึ่งผมจะเรียกใครก็ได้ ไม่ตอบก็ตอบเอง บางทีมองคนตอบก็จะซ้ำเติม จริงๆ แล้วทุกที่จะไม่ทำอย่างนี้ ผมจะมีแปลนเป็นกลุ่ม เป็นชื่อกลุ่ม จะตั้งชื่ออะตอม พอคำถามเสร็จกลุ่มไหนก็แล้วแต่ที่ตอบได้ก็ยกมือ แล้วขึ้นมาตอบแล้วผมจะให้คะแนนของกลุ่ม เป็นคะแนนการมีส่วนร่วมทางการเรียน มีข้อแม้ว่าถ้าคำถามต่อไปถ้ากลุ่มเดิมจะตอบคนเดิมที่ยกมือครั้งแรกตอบไม่ได้แล้ว ต้องอธิบายให้เพื่อนในกลุ่มเข้าใจแล้วคนอื่นยกมือขึ้นมาตอบกระบวนการเป็นอย่างนั้น แต่วันนี้ช่วงท้ายสั้นก็ใครจะตอบใครจะตอบ แต่จริง ๆ แล้วตรงนี้เป็นคะแนนเป็นกลุ่ม แล้วได้ผลครับเพราะเขาจะยกมือ เราจะเฉลี่ยกันไปว่ากลุ่มนี้เคยตอบแล้วต่อไปต้องให้คนอื่นตอบ เพราะเด็กในกลุ่มคละกันแล้ว เพราะฉะนั้นเด็กจะมีทั้งคนเก่งและคนปานกลาง คนอ่อน”

ในเรื่องการประเมินผลกลุ่มเด็กนักเรียนกล่าวว่า

ในการประเมินผลอาจารย์ให้เราช่วยกันคิดด้วยนะ เขาบอกแนวมาว่าจะเอาอย่างไร มีแนว 2 ประเด็นแล้วให้เราเลือกว่าจะเอาแบบไหน ซึ่ง 2 ประเด็นนั้น ดีทั้ง 2 อัน แต่เราต้องเลือกประเด็นที่จะดีกับเรา โดยอาจารย์ไม่ได้เจาะจงให้ ให้ช่วยกันเลือกว่าห้องเราจะเอาอย่างไรกัน เช่น เขียนรายงาน 5 คะแนน ทำโครงการ หรือจะนั่งสอบ ให้เราเลือกเองจะทำอะไรจะบอกไว้ก่อน ถ้าทั้งห้องเขาจะเอาทั้ง 3 อย่างจะทำอย่างไร ก็โหวตกันแล้วก็เป็นที่สรุปของกลุ่ม

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นอกจากนั้นกลุ่มเด็กนักเรียนยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

อาจารย์ไม่ได้สนใจหรือชื่นชมนักเรียนที่เก่งอย่างเดียวแต่ดูแลอย่างทั่วถึง ไซค์ะ ก็ไม่ทำให้รู้สึกแตกต่างเพื่อน เวลาจับกลุ่มก็จะแยกให้คนที่ได้เกรด 4 ไปรวมทุกกลุ่มไม่ได้ไปรวมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง คละกันไป เก่งและไม่เก่ง...

ได้ตอบทุกคน อาจารย์เขาจำหน้าได้ คนนี้ยังไม่ได้เรียก คนนี้เรียกแล้ว เวลาลุกมาก็อไม่ได้กล้วยืนขาสั้นแล้วตอบไม่ได้ อาจารย์ก็ไม่ได้ว่า เพื่อนก็ช่วย...

สนุกมาก รู้สึกอยากมาเรียน อยากให้ถึงคาบอาจารย์ ตอนอยู่ ม.4 เรียนแล้วก็หลับก็มี แต่พอมาอยู่ ม.5 แล้วรู้สึกอยากเรียน อย่างแต่ก่อนจะมีความรู้สึกที่ไม่รู้เรื่องค่อยกลับไปอ่านที่บ้าน แต่พอมาเรียนกับอาจารย์ มันไม่ใช่เราจะรู้เรื่องในห้องไปเลยแล้วค่อยกลับไปทบทวนอีกครั้ง เหมือนกับเรียนพิเศษ ไม่ได้เรียนก็เหมือนเรียน เพราะตอนม.4 หนูเคยเรียนพิเศษก็ทำให้ดีในส่วนหนึ่ง พอ ม.5 ตอนแรกคิดเรียนเหมือนกัน อาจารย์ประวิทย์สอนไม่เรียนดีกว่า คนไม่เรียนก็รู้เท่าๆ เขา (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

9. การพัฒนาเพื่อนครูแบบกัลยามิตรนิเทศ

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้ใช้กระบวนการพัฒนาครูเครือข่ายโดยใช้กัลยามิตรนิเทศ กล่าวคือเป็นการให้ครูร่วมกันพัฒนาเพื่อนครู เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยอาจารย์ได้เล่าว่า (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) “ตรงนี้ที่ทำอยู่ ผมว่าได้ผลมากเลย เพราะว่าครูพัฒนาครูด้วยกัน คือเอาสิ่งที่เราทำประสบความสำเร็จแล้วมีปัญหาอะไรไปคุยกัน จะเห็นปัญหาตรงกัน แล้วก็มองทางแก้ตรงนี้ถูกทางแล้วก็มาพัฒนา เพราะฉะนั้นเพื่อน ๆ ครูในวิชาเดียวกันนี่อย่างผมทำวิชาเคมี ห้าสิบกว่าคนมีทั้งครูบรรจุใหม่ก็มี มีครูใกล้เกษียณ แล้วก็มีโรงเรียนวัด โรงเรียนแบบกันดารจนกระทั่งเตรียมอุดมศึกษา เตรียมอุดมใหญ่ บดินทร์เดชา หอวัง มีหมด ตรงนี้พอเข้ามามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไม่ใช่เฉพาะครูแห่งชาติกับเพื่อนครูแล้ว จะแลกเปลี่ยนระหว่างครูเครือข่ายด้วยกัน เพราะฉะนั้นจะเกิดการพัฒนาและพัฒนาไปในทางเดียวกัน”

การพัฒนาตรงนี้ส่วนหนึ่งก็คือความศรัทธาครูแห่งชาติด้วยกัน ต้องศรัทธาเราเอง เราเป็นที่ยอมรับของเขา เรามีความรู้ที่จะไปพัฒนาเขาจริง และเราทำจริง ทำให้

เขาพัฒนาไปด้วยกันได้ และเกิดประโยชน์มากโดยเฉพาะ คือเกิดประโยชน์แล้วแต่สภาพตั้งแต่ครูที่ไม่มีความรู้เรื่องนี้เลยแล้วเขาพัฒนาขึ้นมา เทคนิคการสอน เนื้อหา ตรงนี้เสรีจิปุบเราไม่ได้พัฒนาแค่ครู

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) ได้กล่าวเพิ่มเติมในเรื่องการพัฒนาเพื่อนครูว่า “เพราะฉะนั้นปิดเทอมที่ประชุมที่ ส่วนระหว่างเทอมผมก็จะไปนิตเทศติดตามทางโทรศัพท์บ้าง แฟกซ์บ้าง จดหมายบ้าง ไปด้วยตนเองบ้างอย่างต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นตรงนี้คือการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แล้วช่วยเหลือกันแบบที่เขาใช้กลยุธมนิตรนเทศ เราให้ด้วยความจริงใจ ไม่ได้หวังค่าตอบแทนอะไรคือให้แบบเพื่อนช่วยเพื่อน”

เพราะฉะนั้นเขาก็เลยมองเราทุ่มเทอย่าแท้จริงและมันเกิดประโยชน์ต่อตัวเขาต่อนักเรียนต่อโรงเรียนเขา อย่างน้อยขณะที่เขาทำแค่คนหนึ่งเรื่องเดียวนะแต่เขาได้ 26 เรื่อง แล้วไปใช้ แล้วโรงเรียนที่ไม่เคยมีสื่อเหล่านี้อย่างศาลาตึก นครปฐม ครูจบไม่กี่ปี เขาเอาไปใช้กับเด็กเด็กเขาตื่นเต้นมาก สื่อมหัศจรรย์ เขาบอกเขาไม่เคยเห็นและเขาดีใจมาก โรงเรียนที่เล็ก ๆ เขาก็ได้ใช้ โรงเรียนใหญ่ก็ได้ใช้ ทำให้เกิดประโยชน์...

เวลาสอนผมไม่ได้สอนคนเดียว แรก ๆ ผมก็จะสอนให้ พอต่อไปครั้งต่อครั้ง คนนี้ทำให้จิปุบคนนี้จะไปแนะนำคนนี้แล้ว คือมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นการสอนแลกเปลี่ยนกันแล้ว และมีการสะท้อนความคิดระหว่างกันตลอด เพราะฉะนั้นขณะนี้ใครทำเสรีใครได้อะไรก็จะบอกต่อ ๆ กัน ใสเสียงได้ ดึงภาพยนตร์มาใส่ได้ เขาก็จะสอนกันต่อ ๆ ไป ถ้าผมสอนคนเดียวไม่ไหว เขาจะช่วยกันสอนเพราะฉะนั้นมาอบรมพื้นฐานแต่ละไม่เหมือนกัน บางคนพื้นฐานคอมพิวเตอร์มาดี คนนี้เขาจะช่วยสอน เพราะฉะนั้นมันคล้ายห้องนี้คือต่างคนต่างช่วยกันสอน

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

10. การพัฒนาครูในอนาคต

นอกจากความคิดเห็นในการพัฒนาครูในปัจจุบันแล้ว อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาครูในอนาคต ดังนี้ (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544) “ระบบการ

เรียนการสอนที่จะพัฒนาครูใหม่ ต้องปรับปรุงการผลิตครูใหม่ เพราะกระบวนการพัฒนาครูไม่ถูกทาง ไม่มีการกรองคนเข้าไป เรียนอะไรไม่ได้ก็ไปเรียนครูเรียนมาแล้วการเรียนการสอนก็ไม่ได้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมากมาย ทำให้คุณภาพของครูผมว่าออกมาไม่ค่อยดี...แล้วครูรุ่นใหม่ที่จะเข้ามา ต้องพัฒนาตรงนั้นให้ดีให้คนที่เขาอยากจะเป็นครูโดยแท้จริง แล้วพัฒนาให้ถูกทางตามลักษณะของความเป็นครู..." และได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ตรงนี้เราต้องจัดระบบการพัฒนาครูให้ดีแล้วก็สวัสดิการของเขาด้วย คนที่ไม่อยากเป็นครูและก็ไม่มีใจเป็นครูมาอาศัยอาชีพครูและอยู่อย่างนั้นก็ออกไป อยู่ไม่ได้ก็ออกไปแต่คนที่มีความรู้ดีต้องดูแลเขา ที่นี้ครูเราไม่เหมือนครูต่างประเทศ ครูต่างประเทศเขาจะมีอบรมพัฒนาอยู่เรื่อย ปิดเทอมเขาจะอบรมพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ของเราบางที่เรียนไปแล้ว 20 ปี แล้วก็สอนอยู่อย่างนั้นแหละครับ ไม่เคยไปอบรม ไม่เคยพัฒนาก็อยู่ได้ ตรงนี้ทำให้การพัฒนาครูไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่พัฒนาใหม่ ๆ โดยเฉพาะบางวิชาที่มีการวิจัยพัฒนาใหม่ ๆ อยู่เรื่อย ๆ ตรงนี้ต้องพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ให้ความรู้ให้ขวัญกำลังใจอย่างต่อเนื่องเพื่อเขาจะได้มีเวลา มีความรู้ มีความมั่นใจ พร้อมทั้งจะไปพัฒนาเยาวชนต่อ

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

11. การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง จะมีความชัดเจนในสิ่งที่จะสอน โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ตลอดจนการปลูกฝังและฝึกฝนให้ผู้เรียนได้มีทักษะในการเชื่อมโยงความคิดและความรู้ด้วยโดยได้กล่าวว่า

CAI นี้ จุดประสงค์ที่ทำขึ้นมาคือต้องการให้เด็กเชื่อมโยงความรู้ คือเชื่อมโยงวิธีคิดที่ได้จากการออกแบบการทดลอง คือเราให้เขาทดลอง เราใช้ตัวนี้จริง ๆ ใช้แทนการทดลองได้เลย คือให้เขาได้กระบวนการทดลอง ทดลองแล้วได้ผลอย่างนี้ เขาจะเกิดข้อสงสัยว่าได้ผลอย่างนี้แล้วจะสรุปยังไง ตรงนี้คล้าย ๆ กับเป็นส่วนหนึ่ง เขาผลการทดลองแล้วมาดูตรงนี้แล้วให้เขาเชื่อมโยงความคิด สิ่งที่ได้จากการทดลองแล้วก็สิ่งที่เรา simulation ตรงนี้ เชื่อมโยงกันแล้วเอามาเป็นข้อสรุปว่าเจ้าสีน้ำตาลแดงคืออะไร บางที่เขาบอกว่าสีน้ำตาลแดงคือทองแดงเพราะสีฟ้าจางลง จริงแล้ว

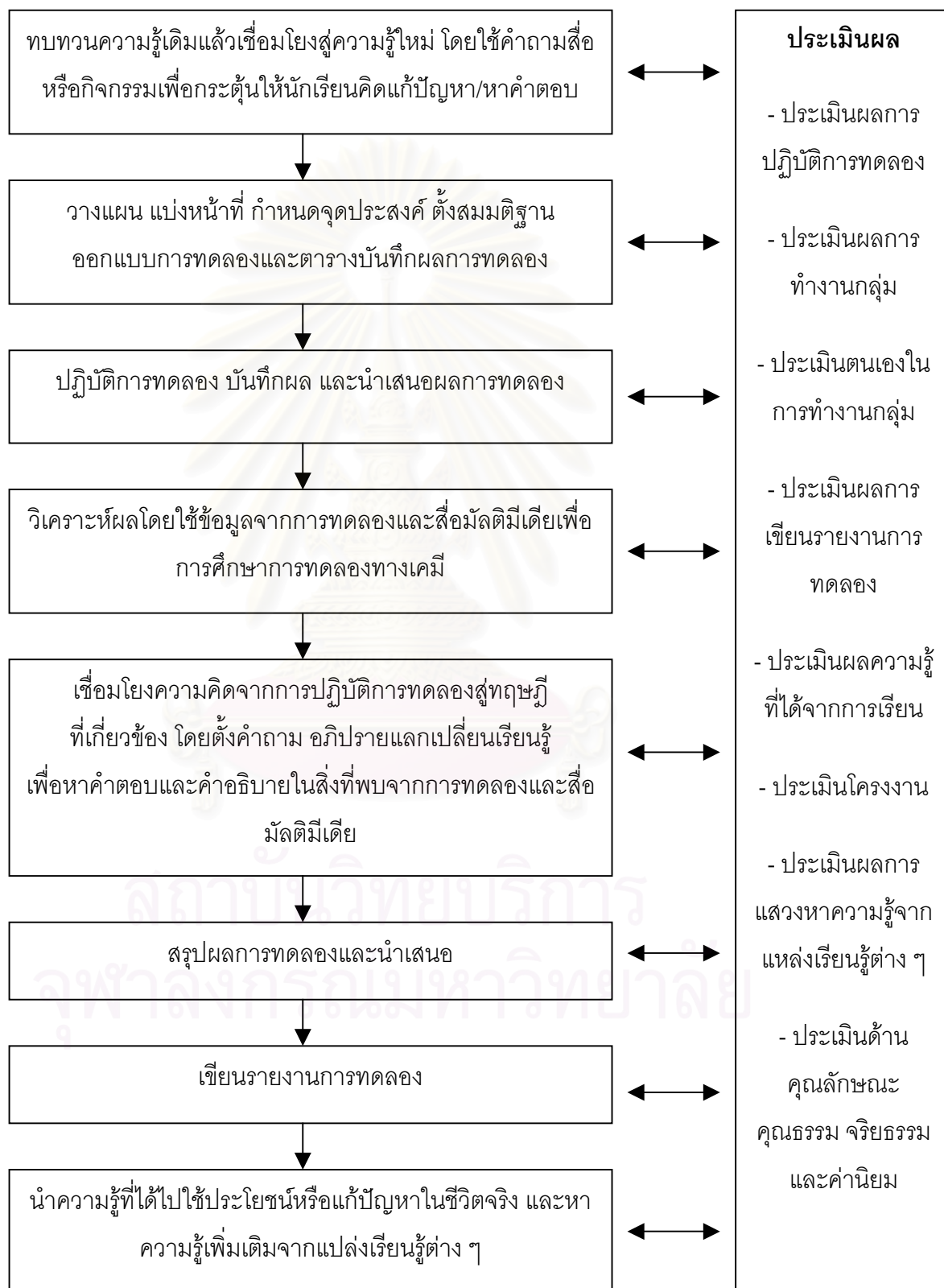
เขาก็พอได้แล้วแต่ตรงนี้มาชัดเจนอีกทีหนึ่ง ถ้ามว่าเมื่อก่อนไม่มีสื่อตรงนี้ผมสรุปตรงนี้ก็ได้รับ คือเขาไม่เห็นของจริง ตรงนี้เขาจะให้เห็นชัดเจนแล้วเขาจะได้จากการอธิบายกับเพื่อนเขา มันจะลดการพูด ปกติผมสอนผมจะไม่พูดตอนท้าย แต่จริง ๆ แล้วให้เขาสรุปเอง แล้วจริง ๆ เขากล้าออกมากกว่านี้ เขาจะออกมาวันนี้เขาเขียน เขาจะออกมาหลาย ๆ กลุ่มเขาจะได้ข้อสรุปไปเองโดยที่เราไม่ต้องสรุป (ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ในโครงการครูแห่งชาติ อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนวิชาเคมีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้มัลติมีเดียเพื่อการศึกษาทดลองทางเคมี (ประวิทย์ บึงสว่าง, อ้างถึงใน การเสวนาและแสดงผลงานทางวิชาการของครูแห่งชาติ ครูเครือข่ายของครูแห่งชาติปี 2541 และครูแกนนำโรงเรียนราชวินิตบางแก้ว, 2544, 26) โดยได้นำเสนอรูปแบบไว้ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเคมีที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
โดยใช้มัลติมีเดียเพื่อการศึกษาการทดลองทางเคมี

กล่าวโดยสรุปการจัดกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่างมีดังนี้

1. ครูต้องเก่งและแม่นในเนื้อหาวิชาที่สอน
2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. เตรียมการสอน เตรียมวางแผนอย่างดี
4. สร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู มีความเป็นกันเองกับเด็กนักเรียน
5. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี
6. สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญและต้องมีหลากหลาย
7. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
8. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา
9. การพัฒนาเพื่อนครูแบบกัลยามิตรนิเทศ
10. การพัฒนาครูในอนาคต
11. การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

บริบทของสังคม

บรรยากาศในการทำงานที่อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ปฏิบัติงานนั้น อาจารย์ประวิทย์ได้กล่าวว่า

คือผู้ปกครองเด็กก็ดี คือภาพพจน์ของผมนับกับผู้ปกครองนี่ดี มีอะไรเขาโทรมา มีอะไรที่ติดต่อกัน ก็จะช่วยเหลือเขาเท่าที่พอจะทำได้ เมื่อก่อนผมอยู่ปกครอง สัมผัสผู้ปกครองประจำแต่ตอนนี้ไม่ได้ประจำชั้นไม่ได้อะไรก็จะ บทบาทที่จะสัมผัสกับผู้ปกครองก็น้อยลง แต่ว่าก็ยังติดต่อกันอยู่ประชุมผู้ปกครอง จัดงานอะไรหรือบางที่เขาโทรมา แนะนำในส่วนต่าง ๆ

(ประวิทย์ บึงสว่าง, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

ผู้บริหารในส่วนของผ.อ. และรองผ.อ. เขามองอย่างชื่นชม งานใหญ่ที่อาจารย์ประวิทย์ทำนั่นแหละ...

ผู้บริหารสนับสนุน หัวหน้าหมวดก็สนับสนุน แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่มีปัญหาเพราะใช้แล็ป
ร่วมกัน ก็จะสลับคาบกัน... ในหมวดเดียวกันการยอมรับจากเพื่อนครูมาก ต่าง
หมวดก็ไม่มีปัญหายอมรับ ในหมวดก็ชื่นชมมาก...

สาเหตุที่ครูทุกคนยอมรับ อ.ประวิทย์และให้การช่วยเหลือสนับสนุนอย่างดี คิดว่า
มาจากจากคุณสมบัติของตัวเอง ยิ่งต่างโรงเรียนยิ่งยอมรับมากกว่าในโรงเรียน

(อรุณรัตน์ สุวสิน, สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

ทั้งนี้เชิดชัย พลานุกุศล ผู้อำนวยการโรงเรียน (สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม
2544) ได้กล่าวว่า ผมเปิดโอกาสให้เขาเต็มที่ แน่นนอน ไม่เคย comment ขออนุญาต ไปปฏิบัติ
งานนอกสถานที่ มอบให้ อาจารย์ประวิทย์วิเคราะห์ด้วยตนเองตามเหมาะสม

สรุปกรณีศึกษาอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต
การสนทนาร่วมกัน สัมภาษณ์ เพื่อนครู ผู้บริหาร ตลอดจนกลุ่มนักเรียน พบว่าอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง
มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่าเด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม
กัน

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน

อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ได้ฝึกความรับผิดชอบจากครอบครัวตั้งแต่ยังเด็ก ๆ
นอกจากนั้นยังมีความประทับใจครูที่สอนตั้งแต่ชั้นประถม ว่าครูจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ จะต้องเก่ง
ถึงจะดูแลนักเรียนได้

คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน

คุณลักษณะครูไทยของอาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ประกอบด้วย

1. มีวิญญูณของความเป็นครู
2. ตั้งใจทำงานในหน้าที่
3. รักอาชีพครู รักการสอนเด็ก มีความสุขกับการสอน
4. รับผิดชอบ
5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
6. หัวคิดก้าวหน้า คิดเป็นระบบ
7. ความสุภาพ
8. ชยันสอน ทุ่มเทให้ลูกศิษย์
9. ความรู้ดี
10. พุดเพราะ

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

1. ครูต้องเก่งและแม่นในเนื้อหาวิชาที่สอน
2. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. เตรียมการสอน เตรียมวางแผนอย่างดี
4. สร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู มีความเป็นกันเองกับเด็กนักเรียน
5. การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี
6. สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญและต้องมีหลากหลาย
7. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
8. ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา
9. การพัฒนาเพื่อนครูแบบกัลยามิตรนิเทศ
10. การพัฒนาครูในอนาคต
11. การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ตอนที่ 3 กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เพื่อจะนำเสนอปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับ ตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และบริบทของสังคมไทย ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของข้อมูล กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหาร โรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์สอน เพื่อเป็นการตรวจสอบ และเพิ่มเติมข้อมูลให้ถูกต้องและมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณี ศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 6

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู3	เพื่อนครู4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ปรัชญา และ ความเชื่อเกี่ยว กับผู้เรียน		-เน้นให้เด็กได้คิดเอง ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง -เด็กเรียนดีมีความ สุข		-ให้เด็กเป็นศูนย์ กลาง ให้เด็กร่วม กิจกรรม จะเกิด ความเพลิดเพลิน	--คิดว่าเด็กทำได้ เชื่อ ว่าเด็กจะประสบ ความสำเร็จในสิ่งที่ เขาทำ			
กระบวนการ พัฒนา	-การฝึกฝนอบรม จากครอบครัวในวัย เด็ก -เป็นคนชอบทำบุญ -อยากเป็นครู เคย สอนน้องตอนเด็กๆ							

ตารางที่ 6 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
คุณลักษณะ ของครูดี	-รักเด็กเหมือนลูก ตัวเอง -จิตวิญญาณ ของความเป็น ครู -พัฒนาตัวเอง ตลอด -ความตั้งใจ ขยัน อดทน -เสียสละ -มีความสุขกับ การได้ทำงาน -ช่างสังเกต -มีความสัมพันธ์ ดีกับ ผู้ปกครอง	-กระตือรือร้น -รักลูกศิษย์ -มีการถ่ายทอดที่ดี กับเพื่อนร่วมงาน -ขริ้ม เยือกเย็น ไม่ ค่อยพูด -มีน้ำใจ -มีพลัง มุ่งมั่นใน งาน -รักในงาน รักและ ศรัทธาในวิชาชีพครู -ชอบถ่ายทอด ชอบสอน -ทุ่มเทกับงานใน หน้าที่ -ใฝ่รู้ -ประหยัด มีธยัสถ์	-รักเด็ก รักโรง เรียน -ทำงานมากไป ทุ่มเทให้งานหมด ทุ่มเทให้เด็ก ขยัน -อ่านไว ยอดนัก อ่าน ชอบอ่าน หนังสือ เห็นอะไร อ่านหมด อ่านแล้ว อธิบายได้ -การถ่ายทอดดี -สัมพันธ์กับเด็กดี	-อภัยด้วยดี -รักเด็กมาก -มีเทคนิคการสอนที่ ใช้ได้ เมื่อสอนแล้ว ต้องให้ได้ผล -ใจเย็น สุขุม รอบ คอบ -ไม่ค่อยพูด -มุ่งมั่น -มีความคิดที่จะ พัฒนาตนเองอยู่ ตลอด --ชอบค้นคว้า -ประหยัดมาก	-ประหยัดสมถะ -ยึดหลักธรรม -ตั้งใจทำงาน -ร่วมงานกับผู้อื่น ได้ดี -เป็นกัลยาณมิตรที่ จะให้ความช่วย เหลือ -จุดเด่นคือการให้ ความรู้เด็ก -มุ่งมั่นในการ ทำงาน -ตั้งใจทำงาน -คิดริเริ่ม คิดแปลก กว่าคนอื่น -มีความสุข	-เจียบ ไม่ค่อยพูด ขี้เกรงใจ -เป็นคนสนุก -ทำจริง ตั้งใจ ทำงาน ตั้งใจสอน หนังสือ -รักอาชีพครู -ใจดี -เอาใจใส่นักเรียน -โดดเด่นด้านการ คิดเทคนิค คิดเข้าท่า -ชอบศึกษาหา ความรู้ใส่ตัวเอง -ประหยัด	-สอนสนุก เข้าใจ ง่าย -ใจดี -นักสื่อสารสอน ยอดเยี่ยม -อาจารย์แม่ 2 -อาจารย์ ซึ่งมหาภัย -แถมเขียนครูสอน คณิตศาสตร์ -สุดยอดของครู	-ตั้งใจทำงาน -ขยัน -มีความรับผิดชอบ สำนึกในหน้าที่ -เสียสละ -รักเด็ก เป็นห่วง เด็ก เอาใจใส่เป็น พ่อแม่คนที่สอง ความสนิทสนม คุ้นเคย ความเป็น ครู

ตารางที่ 6 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
กระบวนการถ่าย ทอด	-การพัฒนาการเรียน การสอนโดยให้เด็กได้ สร้างสื่อด้วยตนเอง -ปรับเปลี่ยนวิธีสอนตาม ความพร้อมของเด็ก -ให้เรียนรู้โดยการ ปฏิบัติจริง -ขอพัฒนาเด็กที่เรียน อ่อน -สอนซ่อมเสริมโดย เพื่อนช่วยเพื่อน -ขอคิดค้นสื่อและวิธี การใหม่ ๆ -สอนความรู้คู่คุณธรรม และนำไปปฏิบัติจริง -การเป็นกัลยาณมิตร	-ใช้สื่อให้เด็กได้ คิดได้ทำ ทำสื่อ ใช้สื่อเยอะมาก	-ให้เด็กทำสื่อ -เป็นกันเองกับ เด็ก เด็กมีความ สุข เด็กหัวเราะ	-ให้เด็กได้ทำสื่อ เอง ช่วยกัน ประดิษฐ์ แล้วนำ มาสาธิตในการ เรียน -มีสื่อเสริมให้เด็ก -มีนวัตกรรมแปลก หาสิ่งเร้าให้เด็ก สนใจ เด็กก็ชอบ ตั้งใจเรียน -มีอารมณ์ร่วมกับ เด็ก ทำให้เด็กได้ สนุกสนาน เร้าเด็กได้ตลอด	-เอาใจใส่ดูแลชั้น เรียน ดูแลเด็ก -สอนโดยใช้สื่อ -ให้เด็กผลิตสื่อเอง ผู้เรียนเป็นสำคัญ ในการสร้างสื่อ -สรุปความคิดรวบ ยอดได้ดี -เน้นให้เด็กเฉลยคำ ตอบ ให้เด็กเขียน กระดาน ทำให้ เพื่อนดู ให้เด็กมี ส่วนร่วม -เน้นเรื่องคุณธรรม ด้วย	-เอาใจใส่เด็ก ดูแลเด็กเป็น รายบุคคล -เอาภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาใช้ -ทำงานในห้อง เรียน ถ้าว่างก็ ตรวจงาน -มีสื่อเยอะ -ให้เด็กทำสื่อเอง -ให้เด็กทำงาน เป็นกลุ่ม ออกมานำเสนอ ผลงาน	-สอนสนุก มีสื่อ สอน เข้าใจง่าย เรียนแล้วรู้เร็ว -ครูทำให้อ่าน ทำใบ งาน ทำเป็นกลุ่ม แล้วก็คนเดียว เปลี่ยนกลุ่มเดือน ละครึ่ง -เวลาขึ้นเรื่องใหม่ ครูจะให้เล่นเกม -ครูจะบอกจุด ประสงค์ทุกครั้ง -ก่อนสอนมีการ ทบทวนโดยการ ตั้งโจทย์ เฉลย หรือแลกเปลี่ยนตรวจ -วิธีคิดที่ครูสอน นำไปใช้ในชีวิต ประจำวันได้	-สอนแบบ บูรณาการ เอาหลายๆ วิชามานบูรณา การ

ตารางที่ 6 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทงประศาสน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	เพื่อนครู	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ความภาคภูมิใจ ในอาชีพ	-การได้เสียสละเพื่อ ศิษย์ -ได้กำลังใจจากเด็ก เพราะเด็กได้รับการ เรียนรู้			-มีความภาคภูมิใจ ใจในวิชาชีพครู มาก				
บริบทของสังคม						-ผู้ปกครองรัก		

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่นั้นกล่าวได้ดังนี้ กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์มีปรัชญาในการทำงานว่า “เกียรติคือการทำงาน สร้างคนดี ทวีความรู้คู่คุณธรรมนำไปปฏิบัติ”

สำหรับปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนนั้น กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์จะมีหลักการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แล้วก็หาวิธีการที่จะทำให้เด็กได้ดึงความคิดหรือความรู้ของเขามาใช้ได้ โดยอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า “หลักในการดูแลการสอนนักเรียน เราก็ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญก่อน เราอยากจะให้อะไรเด็กบ้าง แล้วเด็กจะได้สร้าง ได้พัฒนาของเขา ได้คิดบ้าง ให้เด็กได้รู้จักคิด เพราะว่าเด็กเดี๋ยวนี้จะไม่คิดไม่เป็น อย่างน้อยที่สุดเราจะทำอย่างไรให้เด็กดึงความคิดหรือดึงความรู้ของเขาเอามาใช้”

เพื่อนครูในโรงเรียน ได้กล่าวถึงปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนของอาจารย์พัชรา ว่า

เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตหรือเป็นการเรียนโดยการกระทำ ส่วนใหญ่แล้วอาจารย์จะเน้นให้เด็ก หมายความว่า จะให้เด็กเป็นศูนย์กลาง คิดเอง อาจสอนเป็นหลักให้ชนิดหนึ่ง แล้วเด็กก็จะแตกออกเอง เด็กเรียนดีมีความสุขด้วย

(โสภิต อินทรวงศ์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

นอกจากนั้นการที่อาจารย์ชอบสอนเด็กที่เรียนอ่อนให้สามารถพัฒนาได้มากกว่าการสอนเด็กที่เรียนเก่งนั้น เป็นการเน้นว่าอาจารย์พัชรา มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ได้

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาครูไทยจะเป็นกระบวนการสั่งสม กระบวนการหล่อหลอม ความรู้ความคิดให้พัฒนามาตลอดจนกระทั่งมีคุณลักษณะเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน กรณีศึกษา อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ผ่านกระบวนการพัฒนาดังนี้

พ่อเป็นพ่อค้า แม่เป็นแม่ค้า เป็นลูกคนจีน... ตอนแรก ไม่ได้ส่งเสริมให้ไปเรียน บอกว่าลูกคนจีนจบป๊อบก็แต่งงานไปเป็นของคนอื่น ไม่ต้องเรียนสูงหรอก ก็มาสอบ แล้วก็ติด ตอนนั้นมีความคิดว่า งานอะไรเราก็เอา ๆ ก่อน เพราะว่าเราอยากจะเรียนหนังสือ...แม่กับพ่อจะจัดการ เรื่องการกินให้หมดทุกอย่าง ไม่เคยอดอยากเลย...และขยันตลอด ทำตลอด แล้วให้ความอบอุ่นมากเลย

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ตั้งแต่เป็นเด็กมาแล้วชอบทำบุญ ตั้งแต่ ป.3 ป.4 แล้ว ตื่นเช้ามาจะลุกมาหุงข้าว หุงปลาแล้วก็ใส่บาตร เพราะว่าบ้านยายข้าง ๆ บ้านเขาใส่ แล้วเราก็เห็น เรารู้สึก ศรัทธาว่า เขาได้ไหว้พระ ท่านให้พรภูมิใจแล้วมีความสุขมาก ๆ แต่อานิสงส์มีจริง

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ในช่วงที่เป็นเด็กก็ชอบสอนน้อง เพราะเห็นว่่าน้องเรียนแล้วได้รับความรู้ไม่เต็มที่ เลยมีความคิดว่าเมื่อโตขึ้นถ้ามาเป็นครูแล้วจะต้องทำให้เด็กมีคุณภาพให้ได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

อยากเป็นครู ตั้งแต่เด็ก คือได้สอนน้อง สอนอะไรมาตลอด...เมื่อก่อนนี้ก็เคยสอนน้องสอนอะไรที่บ้าน แล้วก็มีความคิดว่าเราจะเสียสละ เราจะทำอย่างไร มีความคิดว่าน้องเขาไม่ได้ เราก็มีความคิดว่า ถ้าเราได้เป็นครูเราจะพยายามเอาใจใส่เด็กให้ดีที่สุด ไม่ให้เด็กบกพร่อง อย่างน้อยสุดเขาออกจากโรงเรียนไปให้เด็กเขามีคุณภาพบ้าง อย่างน้อยได้ในส่วนพื้นฐาน ให้เขาได้มีคุณภาพบ้าง

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

สำหรับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะต่างๆ ที่อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ได้ปฏิบัติ เพื่อนครู ผู้บริหาร และกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. มีความรักและเมตตาศิษย์

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เป็นครูที่มีความรักความเมตตาต่อเด็กนักเรียนมาก อาจารย์ได้เล่าให้ฟังว่า (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) “พอมาทำงานปุ๊บเรารู้สึกว่า เราชักเด็ก ...แล้วก็รักเด็กมากกว่า เราพยายามทำเพื่อเด็กมากกว่า เอาใจใส่เด็ก เพราะจุดนี้ที่จริงเป็นครูนี้ เราก็ทำเพื่อเด็ก เราต้องทำเพื่อเด็ก ถ้าไม่มีเด็กเราก็เป็นครูไม่ได้ ตรงนี้เราต้องมีวิญญาณของครู อยู่ที่ตัวเอง คือพอเราได้ในจุดนี้ ทำทุกอย่างขอให้เด็กที่ว่าพ่อแม่เขาส่งลูกเขามาด้วยความไว้วางใจว่าเขาให้ลูกเขามาเรียนที่โรงเรียนเรา ไม่อยากจะให้ลูกเค้าเสียโอกาสหลาย ๆ อย่าง ในบางครั้งนี้เด็กหรืออาจารย์บางท่านที่ไม่อยู่ก็วิ่งเข้าไปดูให้ ก็ส่งสารพ่อแม่เขาว่าส่งลูกมาแล้วแต่ว่า ลูกไม่ได้รับ มาแล้วมาวิ่งเล่น วันเวลาเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ ที่ช่วยได้ก็ช่วย ไม่ต้องรอคำสั่งของผู้บริหาร เราควรจะมีน้ำใจ ไม่คิดถึงว่าเขาจะมามองเห็นหรือไม่เห็น แต่ว่าเราควรจะมีสติ ตรงจุดนี้มากกว่า”

จากการสังเกตการสอนของอาจารย์ พบว่าพฤติกรรมการสอนของอาจารย์ยืนยันคำพูดของอาจารย์ได้เป็นอย่างดี อาจารย์จะเอาใจใส่ดูแลเด็กนักเรียนทุก ๆ คนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่เรียนอ่อน จะให้ความสำคัญมาก เพื่อให้เป็นกำลังใจแก่เด็ก นอกจากนั้นอาจารย์พัชรายังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

มีความรู้สึกกับเด็กนักเรียนเหมือนลูกตัวเอง บางทีเอาใจใส่มากกว่าลูกตัวเอง ด้วยซ้ำ ลูกตัวเองยังไม่ค่อยมีโอกาสให้อิสระ ให้เรียนมากกว่า คือพูดถึงเด็กเขาจะใส่อุปสรรคแล้วเขายิ้ม ทำให้เรามีกำลังใจ ทำงานไปยิ้มตลอด อาจารย์ขามืออะไรให้ช่วยบ้าง อะไรอย่างนี้ทำให้เรามีแรงใจ แล้วผู้ปกครองเขาก็ดี เขาจะมาคอยบอกอาจารย์ ผูกด้วยนะอย่างนี้ อย่างนั้น เขาจะมาพูดคุยตลอด

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ผู้บริหารโรงเรียน และเพื่อนครูในโรงเรียนตอบตรงกันว่า อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เป็นผู้ที่มีความรักและเมตตาศิษย์มาก

ความรัก ความเป็นห่วง อะไรหลาย ๆ อย่าง เอาใจใส่เด็ก เป็นพ่อเป็นแม่คนที่สอง ให้ความอบอุ่น ความสนิทสนมคุ้นเคย ความเป็นครู

(ประสงค์ ช่างเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

อยู่โรงเรียนก็ชอบ รักโรงเรียนมาก รักเด็ก

(สิทธิพร ฝาเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เป็นคนที่กระตือรือร้น รักลูกศิษย์ มีการถ่ายทอดที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน และมีน้ำใจ

(ไศภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ กล่าวถึงการมีจิตวิญญาณของความเป็นครูที่ตนเองรู้สึก คือ จะต้องตั้งใจทำเพื่อเด็กโดยไม่หวังผลตอบแทน เพื่อพัฒนาให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เป็นคนดีและมีมีความสุข ดังคำกล่าวที่ว่า

เราต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครู ทำเพื่อเด็ก ไม่ได้หวังผลตอบแทน เราทำอย่างไรถึงจะให้เด็กของเราได้ดี ได้รับความรู้ แล้วเป็นคนดี เป็นคนเก่ง แล้วอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ความมีจิตวิญญาณในความเป็นครูนี้ เพื่อนครูในโรงเรียนก็ได้กล่าวเสริมไว้เช่นกันว่า “เป็นคนรักและศรัทธาในอาชีพครู ทำให้อาจารย์พัชราเป็นครูมาตลอดโดยไม่เปลี่ยนอาชีพ”

(ไศภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

จิตวิญญาณของความเป็นครูนั้นเกิดขึ้นตลอดเวลาตั้งแต่ที่เล่าเพิ่มเติมว่า

แนะนำเรื่องการเรียน การที่หนูจะต้องไป หนูจะต้องทำตัวอย่างนี้แม้แต่เรื่อง เอกสาร หลักฐานอะไรต้องเอาใจใส่เขาตลอด บอกเขาว่าเวลาหนูไป หนูอย่าเอา ตัวจริงไป หนูถ่ายเอกสารไป ถ้าเขาบอกว่าไม่ได้ หนูก็เซ็นกำกับ หรือไม่อย่าง นั้นหนูก็มาหาครู

(พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ถ้าเด็กไปเรียนต่อ ตามไปส่ง ไปสมัครนี่ไปซื้อให้เขา เพราะกลัวเขาถูกรถชน บอกครูอาสาไปซื้อให้ ไปซื้อไปสมัครแต่ละโรงเรียน หนูกรอกเสร็จแล้วก็ไปถาม เจ้าหน้าที่ว่าครูเป็นคนเอามาส่งให้ได้ไหม เพราะว่าสงสารเด็ก ถ้าเด็กออกไปโดน รถชนหรืออะไร เราเป็นห่วงเด็กในจุดนั้น ไปส่งให้แล้วบางทีเงินไม่พอออกให้ก่อน

(พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

3. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง เป็นกัลยาณมิตรพร้อมให้ความช่วยเหลือ

การเป็นกัลยาณมิตรพร้อมให้ความช่วยเหลือ และการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง อำพรางนี้พิจารณาจากพฤติกรรมการแสดงออกกับเพื่อนครูในโรงเรียนและครูเครือข่ายว่า เมื่อ อาจารย์ได้รับความรู้ใหม่ ๆ มากี่พร้อมที่จะเผยแพร่ให้เพื่อนครูได้รับรู้โดยทั่วกัน ซึ่งเรื่องนี้เพื่อนครู ในโรงเรียนได้กล่าวว่า

เวลามาประชุม อาจารย์ก็ให้ดูว่า แผนเขียนอย่างนี้ พี่อุ้มให้เด็กทำอย่างนี้ดี จะ สอนเรื่องแต่งใจทย์คณิตศาสตร์ พี่อุ้มเอาโฆษณาเครื่องสำอางก็ได้นะ สติกเกอร์ อะไรก็จะให้เด็กมาตัด ถ่ายเอกสารให้พวกเรา ส่วนที่จะแจกก็จะวางไว้หน้าห้อง ใครต้องการอยากได้อะไรก็ไปหยิบเอา ส่วนที่เป็นของเขาก็เอาไว้ในตู้ อ่านแล้วก็ เขียนเก็บไว้ที่เดิม ใครจะถามอะไรตรงไหนบ้าง ให้หนูอธิบายอะไรตรงไหน ตั้งแต่นั้นมาก็มาประชุม เขาเชิญมาหลายครั้งแต่ว่าจะแข่งขันอยู่ในชั้นเพราะครูมี น้อย อบรมคราวนั้นก็ดี เรื่องครบครันเหมือนกันเลย สองคนนี่ชอบอยู่มีดี ๆ ค่า ๆ แต่เรางานกอง ที่อยู่มีดีค่าสะสางงานให้เสร็จบางทีอาจารย์เค้ายังเอากา รบ้านใส่หน้ารถไปเป็นถุงเลย...

(สิทธิพร ผาเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เขารักในหน้าที่ ชอบที่จะถ่ายทอด ชอบสอน บางครั้งเขาไปเอาอะไรจากข้างนอก เขาก็จะถ่ายเอกสารให้แต่ละอาคาร

(โคภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ประสบการณ์การสอนของคณิตศาสตร์ พบว่า การที่จะสรุปความคิดรวบยอด พหุคูณจะทำได้ดี มีสื่อ ปีที่แล้วพี่เริ่ม เขาเคยแนะนำ ว่าพี่เอาสื่ออย่างนี้ไหม หนูสอน มีปัญหาว่าเด็กไม่เข้าใจตรงนี้ คือว่าให้เด็กมาทำสื่ออย่างนี้ เห็นว่าเขาใช้สื่อ และ เขาคอยแนะนำ คอยเป็นกัลยาณมิตรที่จะให้ความช่วยเหลือ

(ประนอม ชาญวิษา, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

การใฝ่รู้ใฝ่เรียนเป็นคุณลักษณะสำคัญของบุคคลแห่งการเรียนรู้ อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา โดยได้กล่าวว่า “เราอย่าอยู่นิ่ง ชีวิตคนเราอยู่นิ่งไม่ได้ เราต้องพัฒนาตัวเองตลอด คนเราจะอยู่กับที่ไม่ได้ เรื่องการเรียนรู้จะรักก็ตาม เราต้องไปตลอดชีวิต เราก็อายุมากขึ้นทุกวัน แต่เราทำอะไรที่จะเป็น ประโยชน์ต่อสังคม ต่อโรงเรียน ต่อเด็ก พัฒนาตนเอง” (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

วิธีการสอนที่พัฒนาขึ้นคิดเอง แล้วก็อ่านจากเอกสาร เพราะว่าชอบซื้อหนังสือ ชอบซื้อเอกสาร แล้วก็ไปอบรมก็จะวิ่งเข้าไปอบรมตลอด เขาไม่ให้ไปอบรมขอ สังกัดการณ บางที่ถึงกับโดนเค้าไล่ออกจากห้องอบรมเพราะวันนั้นไปแอบ สังกัดการณโดยไม่ได้ลงทะเบียน

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

คุณลักษณะของการเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนนี้ เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวยกย่องไว้ว่า

อ่านไว ยอดนักอ่าน ชอบอ่านหนังสือ เห็นอะไรเป็นอ่านหมด พอเขาอ่านแล้ว สิ่งไหนที่เราไม่รู้ ตามเขาก็อธิบายให้เราได้ เราไม่รู้เรื่องนี้ อาจารย์เค้าก็อธิบายได้

(สิทธิพร ฝาเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เป็นคนชอบค้นคว้า เช่น ให้อุบัติของเด็กเป็นศูนย์กลาง บางทีถ้าเราไม่เข้าใจ เขาก็จะแนะนำว่าให้ทำอย่างนี้ ๆ เขาเข้าใจมากกว่าเราเพราะว่าเขาศึกษามาก

(ประมวล ศิริตั้งสกุล, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ถ้าเป็นเรื่องวิจัยเรายังไม่รู้มากเท่าที่ควร เราอยากจะได้เรียนรู้ อยากจะรับรู้ อย่างสรวท.มาอบรม วันนั้นนั่งรอกณะคะที่ สปจ.เขาอบรม เข้ามานั่งไปดูที่ สรวท. ที่ซีดีปาร์คก่อน ไปดูเสร็จแล้วก็จด ๆ เสร็จแล้วแนวคิดได้อะไร ก็วิ่งมาสังเกตการณ์ที่ สปจ.อีก

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

5. มุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจ เสียสละ

คุณลักษณะที่โดดเด่นมากของอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ที่ทุกคนยอมรับ คือมีความมุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจทำงาน ด้วยความเสียสละเป็นอย่างยิ่ง โดยได้กล่าวว่าที่ได้รับการยอมรับเช่นในปัจจุบันก็เพราะว่า “มีความขยัน แล้วก็ตั้งใจในการทำงาน ยอมเสียสละโดยที่ไม่หวังผลตอบแทน...ตัวเองขยันอย่างนี้มาตลอดอยู่แล้ว ก็ทำอย่างนี้มาตลอด” (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ต้องมีความพร้อมหมดทุกอย่าง ต้องเป็นผู้มีความเสียสละพร้อมหมดทุกอย่างทั้ง กำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ แล้วก็ต้องมีคุณธรรมด้วย จุดใหญ่คือต้องมีคุณธรรม เสียสละ ต้องไม่คิดหวังผลตอบแทนอะไร ต้องทุ่มเวลาให้กับงาน ให้กับเด็ก เราทำอาชีพนี้ก็ต้องทำเพื่อเด็กอยู่แล้ว ต้องมีใจให้กับงาน มีใจให้กับเด็ก ถ้าเราไม่เสียสละตรงจุดนี้ การจะเป็นครูคงจะด้อยลงไปบ้าง นอกจากนี้เราต้องเผยแผ่ตัวเองถึงคุณธรรม เรื่องทุกอย่าง ทั้งครอบครัว ทั้งบ้าน ทั้งท้องถิ่น ทั้งชุมชน ทั้งศาสนา (พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนบ้านดอน(ศรีเสริมกสิกร)ก็ชื่นชมในความ มุ่งมั่น ขยัน อดทนและความเสียสละโดยได้กล่าวว่า

เป็นคนตั้งใจทำงาน มีความขยัน เอาใจใส่งาน มีความรับผิดชอบ

(ประสงค์ ช่างเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ความเป็นพัชราหรือ ขยัน ใจบุญสุญทาน ยอดนักอ่าน คลุกคลีกับเด็ก สัมพันธ์
ที่ดี

(สิทธิพร ผาเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

แล้วเขาจะเป็นคนที่มุ่งมั่น บางทีหกโมงก็กลับบ้านไปแล้วกลับมาเดินออก
กำลังอีกที ทำงานบ้านเสร็จกลับมาเขายังอยู่ข้างบน...ตรวจการบ้านทำอะไร
ต่าง ๆ ของเค้า เพราะงานเค้าจะเยอะล่ะ เป็นอย่างนี้ก่อนจะมาเป็นครูแห่งชาติ
แล้ว...ถ้าเด็กที่เค้าสอนแล้วจะต้องให้ได้ผล

(ประมวล ศิริตั้งสกุล, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ตั้งใจทำงาน ตั้งใจสอนหนังสือนักเรียน งานต่างๆ ที่เกี่ยวกับโรงเรียน นักเรียน

(พิมพ์ใจ โรจน์สุภรัตน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เป็นคนที่พยายาม รั้งงาน มุ่งมั่นในงาน จะต้องทำให้ได้ เอาชนะอุปสรรค...การ
ทำงาน เท่าที่เห็น พี่เขาเป็นคนที่มีความหวัง หมายความว่า เขาจะอยู่กับเด็ก กลับบ้าน
เย็น ต้องตรวจงานเด็ก บางครั้งถึง 1-2 ทุ่ม ส่วนใหญ่แล้วเขาจะเป็นคนทุ่มเทกับ
งานในหน้าที่ ... ถ้าครูทุกคนคิดอย่างอาจารย์พัชรา แม้จะมีอุปสรรคอะไรก็ตาม
ถ้าตั้งใจที่จะทำแล้ว คิดว่าคงทำได้ พี่เขาทุ่มเทให้กับงาน ให้ความสำคัญกับงานมาก

(ไศภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เอาใจใส่ดูแลในชั้นเรียน เขาจะอยู่ตลอด เขาจะดูแลเด็กตลอด รับผิดชอบ ถ้าได้
รับมอบหมายอะไรเกี่ยวกับชั้นเรียนเขาจะดูแลตลอด

(ประนอม ชาญวิษา, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เป็นคนตั้งใจทำงาน เป็นคนขยัน เวลาเขาสั่งงานอะไร เขาจริง ไม่ใช่เหลวไหล

(ยุพา ไชยกลางเมือง, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

6. การเป็นคนช่างสังเกต

นอกจากอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เป็นครูที่มีคุณลักษณะ ช่างสังเกตสิ่งต่างๆ รอบ ๆ ตัวแล้ว อาจารย์ยังได้พยายามสอนให้ศิษย์เป็นคนช่างสังเกตอีกด้วย

เป็นคนช่างสังเกต เป็นคนเอาใจใส่ เป็นคนขยันแล้วก็อดทน งานที่เราทำไม่ได้ เราจะพยายามทำให้ได้ เพราะว่าไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่เราจะทำได้ ทุกอย่างเรา ต้องทำได้ใช่ไหม

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

7. มีความคิดริเริ่ม คิดแปลกจากคนอื่น

ความเป็นคนที่คิดแปลกจากคนอื่น มีความคิดริเริ่ม ทำให้มีความคิดในการพัฒนา กระบวนการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่เกิดขึ้น เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

มีความคิดแปลกไปจากคนอื่น ก็คือ การทำสื่อ ทำอะไรพวกนี้ ซึ่งพัชรามีความคิดที่จะทำแบบนี้ ที่คนอื่นไม่คิดถึง มีความคิดริเริ่ม มุ่งมั่นในการทำงาน...ก็คิดว่าเด็กทำได้ เด็กเขาประสบความสำเร็จ เชื่อว่าเด็กประสบความสำเร็จในสื่อที่เขาทำ เพราะว่าปีที่แล้วเขาเคยมาคุยให้ฟังว่า พี่หนูทำสื่อนี้ เด็กที่ทำไม่ได้กลับทำได้ เอาไปใช้ซ่อมเสริม ใช้อะไร เพราะว่าคณิตศาสตร์ถ้าพูดจริง ๆ แล้วสอนในเวลาไม่ค่อยจบ ไม่พอ โดยเฉพาะ ป.6 ซึ่งบางที่เราต้องทบทวนจาก ป.5 มา ถ้า ป.5 ไม่แน่นมาก เราจะเดินหน้าได้ยากมาก ช่วงต้น ๆ ต้องทบทวน แต่เชื่อว่าเด็กเขาได้รับความรู้ (ประนอม ชาญวิชา, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

8. สุขุม เยือกเย็น รอบคอบ

คุณลักษณะที่มีความสุขุม เยือกเย็น รอบคอบของอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ทำให้งานแต่ละชิ้นที่ออกมามีคุณค่า แม้กระทั่งในที่ประชุมอาจารย์จะพิจารณาด้วยความสุขุม รอบคอบเสมอ เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

เขาเป็นคนขริ่ม คนที่เยือกเย็น ไม่ค่อยพูด

(ไศภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

9. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี

คุณลักษณะสำคัญของครูที่ดีคือมีความสามารถในการสอน มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน เมื่อประเมินจากความรู้สึกของเด็กนักเรียนที่ได้เรียนกับอาจารย์แล้วเด็ก ๆ กล่าวว่า “สอนสนุก มีสื่อสอน เข้าใจง่าย เรียนแล้วรู้เร็วด้วย” (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

10. มีความสุขกับการได้ทำงาน

ปรัชญาชีวิตที่อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ยึดถือคือ เกียรติคือการทำงานสร้างคนดี ดังนั้นอาจารย์จึงมีความรู้สึกว่าได้ทำงานแล้วจะมีความสุข โดยกล่าวว่า “มีความสุขกับการที่ได้ทำงาน” (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ยึดหลักอยู่ว่า การที่ได้ทำงานนี้ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง วันไหนที่ไม่ได้ทำงานจะรู้สึกไม่สบายใจ ขอให้ได้หยิบจับงานที่ตั้งเป้า ตื่นมาจะต้องบอกว่าจะทำนี้ทำนั้นวางแผนไว้ก่อน ถ้าวันหนึ่งเราวางแผนไว้ 5 อย่าง แต่เราไม่ได้ถึงเป้าจะรู้สึกไม่สบายใจ แต่จะรู้สึกสบายใจต้องไปจับงาน ทำบ้าง ได้จับได้ทำบ้างให้ครบทั้ง 5 อย่างที่เราตั้งเป้าไว้ แต่ถ้าไม่ได้ทำก็อึดอัด มั่นแน่นอยู่นอก นอนก็ไม่หลับ คือเป็นคนทำงาน เป็นคนยอมรับว่าตัวเองขยันมาตั้งแต่เป็นเด็ก จะช่วยทั้งพ่อทั้งแม่ทำงานตลอด (พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

11. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน

จากความมุ่งมั่น ขยัน และเสียสละทำให้ผู้ปกครองนักเรียนชื่นชมมากโดยได้เล่าถึงผู้ปกครองให้ฟังว่า

ผู้ปกครองเวลาเจอที่ไหน เขาจะบอก บางทีก็ไปเจอที่ตลาด ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กใกล้เคียง อาจารย์ทำไม่เพียงจะกลับบ้าน จนมืดแล้ว ผมขายของจนผมหมด

แล้วทำไมอาจารย์เพิ่งกลับ บอกว่าตรวจงานเด็ก เขาบอกว่าผมไม่เห็นมีใครเหมือนอาจารย์เลย...

ผู้ปกครองเขาจะดีมากๆเลย จะเอาอะไรมาให้ วันนั้นผู้ปกครองไปเจอหน่อไม้ บ้านเขาอยู่ห่างจากนี้ประมาณ 5 กิโลเมตร อุตส่าห์ขับมาเที่ยวหาบ้าน จะเอาหน่อไม้มาให้อาจารย์ บอกอย่างนี้ บางทีก็หิ้วเอามาให้ เขาจะเอามาให้ตลอด แล้วเขาก็ประทับใจตรงจุดนี้ว่า เราเป็นห่วงลูกเขาเอาใจใส่ลูกเขาอย่างดี เด็กผู้ชายก็เอาไปส่ง บางทีตัวเล็ก ๆ อนุบาลไม่ใช่ชั้นที่เราสอน ร้องให้อยู่ นั่นก็พาไปส่งบ้านให้ (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

12. ฝอนปรนและยึดหยุ่นอย่างมีเหตุผล

ในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ จะใช้ทำที่ฝอนปรนและยึดหยุ่นกับผู้เรียนเสมอ แต่ทั้งนี้ต้องทำอย่างมีเหตุผล โดยกล่าวว่า

บางที่เขาทำงานเสร็จเขาอยากนอนบ้าง เขาบอกว่า อาจารย์รับรู้สึกเมื่อย เรียนมาทั้งวันอยากนอนบ้าง “เข้าก็ไปนอน” ก็บอกอย่างนี้ เสร็จแล้วก็ไปนอนอย่างนี้ คนอื่นเขามามองเห็นก็บอกว่าปล่อย แต่ว่า “หนูนอนแป็บเดียวนะ” คนอื่นมามองเห็น ก็ถามเหตุผลว่าทำไมหนูนอน “ก็มันเมื่อยครับ” ถ้านอนแล้วคนอื่นมาเห็นครูแล้วจะเป็นอย่างไรบ้าง เขาก็ว่าอาจารย์สิ “แล้วหนูสมควรนอนไหม” ก็ถามเขาอย่างนี้ “ไม่สมควรครับ” “เข้าจ้ะพวกผมขอล้มตัวลงนอนแป็บ” เออ ได้ ๆ “ก็ถามเหตุผลเขา...”

แผนการสอนตายตัว แบบเดียว แต่ว่าวิธีการมันจะเขียนลงในนั้นทุกแผนก็ไม่ได้ เราก็ต้องปรับเปลี่ยนเอาเอง คือมันก็ต้องยึดหยุ่นในแผนการสอนนะฮะ หนังสือมันก็เป็นตายตัว แต่ว่าเวลาการสอนเราก็ต้องยึดหยุ่นเอาเอง

(พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

13. ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ได้ฝึกนิสัยเป็นคนประหยัดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อมาเป็นครูก็ได้พยายามสอดแทรกการฝึกให้ผู้เรียนมีนิสัยประหยัดไปด้วย ในเรื่องนี้อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) เล่าให้ฟังว่า “อย่างเศษกระดาษเขาหามาได้ก็คือการประหยัดของเขา เพราะเขารู้จักเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ บางทีเขากลายเป็นคนประหยัดตามครูไปด้วย ขึ้นอะไรที่มันตกอันนี้ทำสื่อได้ อันนั้นทำสื่อได้ เด็กกลายเป็นคนประหยัดเหมือนครูไปด้วย แต่ที่ดีนะบางทีก็สอนคุณธรรมเขาด้วย บอกเศษกระดาษห่อลูกอมเหมือนกันเวลาจะทิ้งต้องใส่กระเป๋าลือถ้าหาขยะไม่เจอ แต่ว่าครูก็ทำของครูมาตลอด เป็นเด็กก็จะมีขยะอยู่เต็มเลย ไปเจอถึงขยะเราก็คั่วทิ้ง” ในเรื่องนี้ประหยัดนี้อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ กล่าวว่

ขายของชำ พวกเล็ก ๆ น้อย ๆ คือพวกนี้มันไม่เสีย หמדปั๊บ เสาร์อาทิตย์เราก็ขึ้นมาเอามาขายอีก หลังจากปิดร้านแล้วก็นั่งทำขนมต่ออีก ทำขนมที่ไปเรียนกับอาจารย์เตรียมไว้ ขนมเค้ก คุกกี้ เสร็จแล้วก็ทำเก็บไว้ พอตอนเย็นหลังจากเลิกเรียนแฟนเขาก็ดูร้าน ลูกก็ช่วยดู เราก็ปั่นจักรยานเอาของที่เรำทำไปขายตามตลาดอีก ไปขายพวกพ่อค้า เพราะว่าพ่อค้าเขาบอกว่าอาจารย์ทำขนมอร่อยมาก เขาก็ซื้อ บอกว่าถ้าวันเสาร์อาทิตย์อาจารย์ทำร้อน ๆ เอามาให้ผมเลย เราก็บริการถึงใจเขา เสาร์อาทิตย์ก็เอาไปส่ง ทีนี้เราก็จะมีเงินเก็บมีเงินหมุนตลอด... เสื้อผ้าเราเหมือนกัน ต้องไปตัดนี้ค่าใช้จ่ายสูงก็ไปเรียนสารพัดช่าง ไปเรียนตัดเสื้อผ้าอีก 2 คอร์ส ไปเรียนแล้วก็ลองตัดเอง บางทีเราก็อประหยัดค่าใช้จ่ายไปอีก (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

แฟนเขายังบอกว่าเหลืออีกอย่างที่ยังไม่ได้ไปเรียน คือตัดผมชาย จะตัดให้สามีกับลูกด้วย บอกว่าคุณ ใจคอนี้จะไม่ให้เงินมันไหลออกไปไหนเลยหรอ บอกมันเกินไปแล้วพอแล้ว ๆ (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

14. เป็นนักวางแผนที่ดี

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ จะทำงานโดยมีการวางแผนล่วงหน้าเสมอ และเมื่อกำหนดแล้ว จะพยายามทำให้เสร็จตามแผนที่กำหนดไว้โดยได้กล่าวว่า

ก็ยึดหลักอยู่ว่า การที่ได้ทำงานนี้ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง วันไหนที่ไม่ได้ทำงานจะรู้สึกไม่สบายใจ ขอให้ได้หยุดจับงานที่ตั้งเป้า ตื่นมาจะต้องบอกว่าจะทำนี่ทำนั้น วางแผนไว้ก่อน ถ้าวันหนึ่งเราวางแผนไว้ 5 อย่าง แต่เราได้ไม่ถึงเป้าจะรู้สึกไม่สบายใจ แต่จะรู้สึกสบายใจต้องไปจับงาน ทำบ้าง ได้จับได้ทำบ้างให้ครบทั้ง 5 อย่างที่เราตั้งเป้าไว้...

ต้องแบ่งเวลา คืองานโรงเรียน เราจะไม่ทำงานของทาง ศกศ.นี้ไม่ได้แล้ว เพราะงานโรงเรียนก็งานโรงเรียน แต่ว่างานเตรียมการสอนต้องทำที่บ้าน เพราะว่าโรงเรียนนี้ต้องได้แ่่งงานของเด็กกับดูแลเด็ก ผลงานของเด็ก ตรวจงาน คือ 5 ชั่วโมงต่อวันก็ว่างวันละชั่วโมง หมายความว่าตัวเองต้องจัดเวลาของตัวเองตอนเย็นหลังเลิกเรียนเพิ่มขึ้นอีก แล้วก็กลับไปบ้าน หมายความว่าบริหารจัดการเรื่องอาหารการกินของครอบครัวเสร็จแล้วต้องมานั่งทำงานต่ออีกจนดึก จากที่ปกตินอนหลับ 6 ทุ่ม ต้องเพิ่มเวลามาอีกประมาณ 1 ชั่วโมงหรือ 2 ชั่วโมง ตื่นก็คงได้ถึงแค่ตี 5 เพราะว่านอนดึกอยู่แล้ว ถ้าใช้เวลาหลับน้อยกว่านี้สุขภาพก็คงจะไม่ไหว (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

15. ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย

ในการทำงานอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ จะยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้มีพลังแรงใจในการทำงานโดยได้กล่าวว่า

แต่ว่าบางทีนั่งทำงานนี้จะมีรูปในหลวง เอาเป็นกำลังใจเรา เพื่อในหลวง เราทำเพื่อตัวเรา เพื่อเด็ก อันอื่นเราไม่สนใจแล้ว ที่จริงทำงานมานานมาก...

บางทีนี่ส่วนใหญ่จะนั่งทำงานจะไปทำที่หน้าพระรูปในหลวง เป็นกำลังใจให้อย่างดี (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความรักและเมตตาศิษย์
2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
3. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง เป็นกัลยาณมิตรพร้อมให้ความช่วยเหลือ
4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
5. มุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจ เสียสละ
6. การเป็นคนช่างสังเกต
7. มีความคิดริเริ่มคิดแปลกจากคนอื่น
8. สุขุม เยือกเย็น รอบคอบ
9. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
10. มีความสุขกับการได้ทำงาน
11. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
12. ผ่อนปรนและยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
13. ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
14. เป็นนักวางแผนที่ดี
15. ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ นั้น อาจารย์ได้เน้นการสอนแบบบูรณาการที่ทำอยู่เป็นประจำ แล้วนำเสนอพร้อมนวัตกรรมของตนเองในเรื่องการให้นักเรียนสร้างสื่อเอง ทำให้ได้รับการคัดเลือกเป็นครูแห่งชาติ อาจารย์ได้กล่าวว่า “ผลงานที่เกี่ยวกับเด็กเชื่อมโยงสู่ท้องถิ่น บูรณาการ แล้วมาเพิ่มที่นวัตกรรมของตัวเองคือ ให้นักเรียนสร้างสื่อเอง เรียนรู้จากการเรียนโดยการสร้างสื่อปฏิบัติเอง เด็กได้ลงมือทำเอง ปฏิบัติเอง เด็กก็จะได้รับรู้ ได้เรียนรู้ ได้เข้าใจ” (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ทั้งนี้อาจารย์ได้สรุปกระบวนการในการทำงานด้านการเรียนการสอนไว้ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ: 2543, 20)

1. จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ และสภาพของท้องถิ่น เหตุการณ์และวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ สอนแบบบูรณาการกับทุกวิชา โดยเขียนแสดงเป็นผังความคิด
2. จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน สอนคณิตศาสตร์ บูรณาการกับวิชาอื่น เช่น เรื่องพิพิธภัณฑสถานแห่งเรียนรู้บ้านเรา โดยพานักเรียนไปศึกษาและใช้กระบวนการคณิตศาสตร์ หาค่าประมาณใกล้เคียงของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ ใช้กระบวนการกลุ่ม เรียนรู้ร่วมกัน (รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน)
3. เน้นการปฏิบัติจริงให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ ให้นักเรียนช่วยกันสร้างสื่อช่วยสอนเรื่องสมการ การประมาณค่าจากใบโฆษณา ร่วมกันศึกษาความสวยงามของปฏิทินและบันทึกความรู้ที่ได้จากการศึกษา
4. เน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ และกระบวนการกลุ่ม โดยให้ร่วมคิด ร่วมสังเกต ร่วมเสนอความคิด สรุปบันทึกเป็นรายงานกลุ่มเชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่มประสบการณ์และระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด
5. นักเรียนสร้างสื่อการสอนเป็นรายบุคคล รายกลุ่ม เพื่อประเมินความเข้าใจความสำเร็จของผลงานคือตัวบ่งชี้ความสามารถของผู้ผลิตชิ้นงานชิ้นนั้น และสามารถนำมาประเมินผลได้
6. สอดแทรกอบรมคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในตอนเช้าก่อนเข้าเรียน เกี่ยวกับความมีน้ำใจต่อเพื่อน ความสามัคคี และค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน มีวินัย
7. จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้เรียนจัดป้ายนิเทศให้นักเรียนช่วยกันรักษาความสะอาด ตกแต่งห้องเรียน พาไปศึกษานอกสถานที่
8. ศึกษาติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ศึกษาเด็กเป็นรายบุคคล เมื่อพบปัญหาจะใช้วิธีช่อมเสริมจากสื่อและโครงการเพื่อนช่วยเพื่อนในตอนพักกลางวัน และเวลาว่าง โดยให้รางวัลจากสมุดความดีของโรงเรียน ใน 1 ครั้ง ผู้ช่วยช่อมเสริมจะได้ 3 คะแนนผู้รับการช่อมเสริมจะได้ 2 คะแนน โดยนำหลักฐานการช่อมเสริมส่งครูทุกครั้ง

นอกจากกระบวนการในการทำงานด้านการเรียนการสอนที่ อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ได้นำเสนอไว้แล้วนั้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกรณีศึกษา การสังเกตการสอน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครูในโรงเรียน ก็ได้ให้ความเห็นในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนของอาจารย์ไว้ดังนี้

มีแบบแปลกๆ พุดง่าย ๆ อย่างบูรณาการ เอาหลาย ๆ วิชามาบูรณาการกัน ก็ เกิดการเรียนรู้กว้าง เห็นเอาคณิตศาสตร์ไปบูรณาการกับสเปซ.อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ (ประสงค์ ช่างเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เป็นลักษณะของการบูรณาการเนื้อหาวิชา ต้องคิดเอง โดยธรรมชาติของวิชา คณิตศาสตร์เป็นวิชาที่ต้องเรียนจากง่ายไปหายาก ถ้าหากว่าพื้นฐานความง่ายไม่มีมันจะโยงไปก็จะเจอปัญหา เพราะฉะนั้นการบูรณาการจะบูรณาการในเนื้อหา การบูรณาการเนื้อหาจะอยู่ในห้องเรียน สมมติวิชา สเปซ เขาบูรณาการใช้แหล่ง เรียนรู้ที่วัดภูมินทร์ วัดช้างค้ำ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เขาก็คงมีส่วนที่ว่าเอาวิชาคณิตศาสตร์ บวกเข้าไปด้วย (พิมพีใจ โรจน์ศุภรัตน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยให้นักเรียนสร้างสื่อเอง นั้นนอกจากจะมีขั้นตอนตามที่ได้กล่าวไปแล้ว เมื่อถึงเวลาปฏิบัติการสอนจริงจำเป็นต้องมีเทคนิค วิธีที่จะทำให้กระบวนการพัฒนาผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ผลจากการวิเคราะห์ ข้อมูลพบว่ากรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ได้มีกระบวนการถ่ายทอดที่ทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอนสมบูรณ์ประกอบด้วย

1. มีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล

ครูผู้สอนจำเป็นต้องรู้จักเด็กแต่ละคนว่ามีศักยภาพแค่ไหน อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์จะรู้จักศิษย์ของตนทุกคนว่าใครเป็นอย่างไร วิธีการหนึ่งที่จะทำให้ทราบข้อมูลของผู้เรียนก็คือการทดสอบก่อนเรียนดังที่อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) กล่าวว่า “การทดสอบก่อนเรียน บางทีทดสอบชั่วโมงนี้กิจกรรมอาจจะไม่เสร็จ อาจจะต้องเป็นสองสามชั่วโมงแล้วถึงค่อยสอบหลังเรียน เพราะอย่างการสร้างสื่อชั่วโมงเดียวไม่เสร็จ บางทีเป็นกลุ่มก่อนแล้วก็คนเดียว ต้องทดสอบมาก่อนแล้ว ที่นี้เรารู้พื้นฐานว่าแต่ละคนเป็น

อย่างไรบ้าง แล้วที่นี้จะมาทดสอบหลังเรียน วิธีการในการทดสอบก่อนเรียนอาจจะเป็นแบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต อาจจะใช้การซักถาม หลายอย่าง บางที่ใช้แบบทดสอบ เด็กรู้ว่าเป็นการวัดไป ก็ใช้วิธีถามตอบก็ได้”

ทั้งนี้เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

เอาใจใส่เด็ก เขาจะดูเด็กเป็นรายบุคคล เขาจะรู้จักเด็กส่วนใหญ่ที่เขาสอนจะรู้จักเด็กหมด ถามว่าใครมีปัญหาอะไร เขาจะรู้

(พิมพ์ใจ วจนัศุภรัตน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

2. สอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของแต่ละคน

เมื่อทราบความแตกต่างของเด็กรายบุคคลแล้วครูต้องค้นหาวิธีที่จะจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กทุกคนเกิดการเรียนรู้เต็มตามศักยภาพ เรื่องนี้อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ได้กล่าวว่า

ก็ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอน เพราะว่าเด็กมีความพร้อมต่างกัน ปรับเปลี่ยนการสอนยังไม่พอ การพูดการจาบางที่ต้องใช้เทคนิคหลาย ๆ อย่าง อย่างห้อง 5 เมื่อวานนี้ เขามีปัญหามากคือไม่ค่อยส่งงาน จะต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ก็ไปกอดไปอะไรเขาบ้าง เขาอาจจะต้องการในจุดนี้ บางทีครอบครัวเขาอาจจะไม่ได้ เราก็คิดว่าเป็นลูกเราคนหนึ่ง เด็กในความรู้สึกว่าเด็กคงจะรู้สึกอับอาย เพราะว่าเขาจะพยายามเข้าหาตลอดตั้งแต่ที่ผ่านมา ใหม่ ๆ นี้เขาจะไม่ยอมทำงานแล้วนั่งเฉย ไม่สนใจใยดีอะไร พอเราใช้วิธีแบบนี้จะรู้สึกว่าตาแจ่มใส เขารู้สึกอับอายมาในจุดนี้แล้วเขาจะพยายามเข้าหาตรงจุดนี้มากกว่า...

...บอกว่าครูสั่งอยู่นานนี้ ๆ ใครมีความสามารถที่จะทำได้ทำ ตามความสามารถของหนู แต่บางคนบอกอาจารย์ครับ ผมขอทำไปอีกหนึ่งหน้าหนึ่งได้ไหม แล้วแต่ บางคนเพราะรู้แล้วว่าคนที่เขาชี้เกี้ยวหรือคนที่ไม่ค่อยได้เขาจะไม่ถึงตรงนั้น (พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

3. ให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง

หลักพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเห็นธรรมนั้นเป็นความจริงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนที่ได้เรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจะสามารถเข้าใจและสรุปความรู้เป็นของตนเองได้ อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์กล่าวว่า "รูปแบบคือต้องการให้เด็กรู้จักหา ค้นหาคำตอบ โดยให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติจริงตามประสบการณ์" (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ถ้าจะให้เด็กได้ลงมือกระทำ ได้ร่วมกิจกรรมอะไรทุกอย่าง ไม่ใช่ว่าครูเป็นคนไปป้อนเขาหมด แต่ว่าครูเป็นผู้ชี้แนะหรือเป็นผู้ที่ยังงัยละคอยช่วยเหลือเขามากกว่า ไม่ใช่ว่าครูไปให้เขาหมดเลยแต่บางทีให้เด็กทำเองเราจะได้ข้อคิด หรือข้อดี ๆ ของเด็ก ๆ ได้มีความคิดสร้างสรรค์ บางทีนี่เด็กทำได้ดีกว่าที่เราให้อีก ได้ข้อคิดได้อะไรอีก เด็กจะทำได้ดีกว่าที่เราให้อีก อย่างเมื่อกี้ให้สื่อต้นแบบไป เด็กทำอันนี้เราก็คิด (พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ทั้งนี้กลุ่มนักเรียนได้กล่าวถึงความรู้สึกที่ได้รับจากการเรียนโดยวิธีดังกล่าวว่า

เวลาได้ทำสื่อแล้วจะเข้าใจ...มันต่างตรงที่เราได้ลองทำเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง...ได้ช่วยตัวเอง... จำได้นาน

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เน้นให้เด็กเฉลยคำตอบ ให้เด็กเขียนกระดาน ทำให้เพื่อนดู เพราะเด็กจะได้มีส่วนร่วม จะทำให้เด็กเข้าใจยิ่งขึ้น

(ประนอม ชาญวิชา, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

4. ขอบพัฒนาเด็กที่เรียนอ่อน

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ จะให้ความสำคัญกับเด็กที่เรียนอ่อนมากกว่าเด็กที่เรียนเก่งโดยกล่าวว่า"พัฒนาเด็กอ่อนมากกว่า เพราะว่าเด็กอ่อนนี้ การที่เขาได้เรียนรู้ หรือได้รู้ อะไรขึ้นมาด้วยตัวเขา อย่างน้อยสุดตัวเขาจะได้ภูมิใจ ตัวเราก็ภูมิใจ แต่ว่าสังเกตเด็กเก่งนี้ในการพัฒนาของเขา เขาเก่งอยู่แล้ว ไปปรับปรุงเขา เขาก็ขยันของเขาอยู่แล้ว แต่เด็กที่อ่อน เด็กที่

ไม่ได้รู้เราได้พัฒนาได้ช่วยเหลือจากที่ไม่รู้เลย ได้มารู้ แล้วก็เพิ่มขึ้น ๆ ในจุดนี้เราจะมี ความภูมิใจมากกว่า ที่จะมาพัฒนาเด็กเก่ง ในการแก้ปัญหาในระดับท้องถิ่น ที่จริงเราแก้ไขได้ตรงจุดมากกว่าไม่ใช่ว่ามุ่งไปพัฒนาแต่คนเก่ง...ก็เลยอยากจะแก้ปัญหาเด็กที่อ่อนของโรงเรียนทุกระดับมากกว่า จุดนี้เป็นจุดที่เราน่าจะภูมิใจมากกว่า”

นอกจากนั้นเวลาสอนเด็กที่เรียนอ่อนไม่ทันเพื่อน อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) บอกว่า” เราตั้งเขาออกมาต่างหาก ไม่ใช่ว่าเขาไปรวม ในจุดรวมนี้เราก็สอนเค้ารวมไปก่อน แต่ว่าต้องบอกเค้าว่าหนู ตอนเย็นครูมีอะไรให้หนูทำนะ หนูพอสละเวลาให้ครูได้ไหม ถ้าหนูพอสละเวลาให้ครูได้ ครูสละเวลาให้หนู เพราะครูอยู่ได้จนถึงมีดเคี้ยว แล้วบ้านหนูไม่ไกลหนูอยู่เป็นเพื่อนนะ อย่างน้อยอยู่เป็นเพื่อนครูทำงาน แล้วครูมีอะไรนะ หนูอยากเรียนรู้เพิ่มเติม ตรงนี้หนูทำไม่ได้ ๆ ครูอยากจะสอนหนูเพิ่มเติมได้ไหม แต่ส่วนใหญ่เด็กที่เค้าคือไฟรู้ไฟพัฒนานี้เค้าจะมาถาม

5. สอนซ่อมเสริม

วิธีการสอนเสริมที่สำคัญของอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ ก็คือการให้เพื่อนช่วยเพื่อนโดยอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)กล่าวว่า “ซ่อมเสริมโดยตอนเช้าเราไม่วางก็ให้เพื่อนสอน โดยเอาสื่อที่สำเร็จแล้วที่ถูกต้องนะ บอกหนูไปสอนเพื่อนซี สอนเพื่อน ทำอย่างนี้ ๆ นะ เขาก็ไปสอน เสร็จแล้วบางทีก็ให้เค้าแต่งโจทย์ให้เพื่อนทำ แล้วเอาอันนั้นมาส่ง เสร็จแล้วเราก็มานั่งดูงานอีกที่ว่าถูกต้องไหม ก็ได้ผลขึ้นมา เป็นการสอนซ่อมเสริมโดย ”เพื่อนช่วยเพื่อน” และได้เล่าเพิ่มเติมว่า

6. ชอบคิดค้นพัฒนาวิธีการถ่ายทอดแบบใหม่ ๆ โดยการให้นักเรียนทำสื่อด้วยตนเอง

อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) กล่าวว่า”ที่จริงนะตอนแรกแนวคิดนี้ไม่มีแต่เนื่องจากตนเองเป็นคนขยัน ชอบสร้างสื่อ เขามีการประกวดสื่อตลอด ไม่ส่งก็ไม่มีไร เราก็นั่งทำของเรา มานั่งศึกษานั่งทำสื่อมันเพลิน สนุก บางทีตีหนึ่ง ตีสองนี่มันรู้สึกว่าจะไม่เสร็จเราจะไม่หลับนะ ทำ ๆ เสร็จแล้ว มาดูศึกษาจากทีวีด้วยอะไรบ้าง เอกสารอะไรบ้าง แต่ว่ามาได้จากทีวีนี่จุดใหญ่ที่จำได้แม่นคือ ที่เขาออกรายการงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเกษตรกรรมนะ ว่าเลี้ยงสัตว์หรือว่าปลูกผักเขาลงมือทำเอง แล้วจะรู้จักแก้ปัญหา แล้วจะปรับ

เปลี่ยน อย่างพวกแมลงศัตรูพืชเค้าจะทำอะไร หรือดินไม่ดีจะปรับปรุงอย่างไร ที่นี้เรามา
นั่งทำสื่อก็ได้แนวคิดที่เราทำได้นี้ ทำไมเราไม่เปลี่ยนวิธีการทำให้เด็กเป็นคนทำบ้าง ถ้าเด็กเป็น
คนทำ เด็กก็จะทำได้ แต่การที่เด็กจะมาคิดแบบเราต้องใช้เวลาานาน เอาแบบนี้ เราให้ต้นแบบ
เด็กไป แล้วเด็กจะพัฒนาความคิดได้เอง เราต้องให้ต้นแบบไปก่อนใหม่ ๆ เด็กก็จะรู้จักพัฒนา
ความคิดของเขาเอง เพราะว่าเด็กเดี๋ยวนี้ฉลาด เขารู้จัก รอบรู้ แล้วรู้จักสังเกตอะไรหลายอย่าง
จะสามารถพัฒนาความคิดไปในเนื้อหาใหม่ ๆ ได้เยอะ” ทั้งนี้เด็กนักเรียนจะชอบกระบวนการ
เรียนการสอนแบบทำสื่อเองนี้มาก

ทั้งนี้กลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวว่า

เวลาที่ทำสื่อเยอะ ๆ ทำสื่อเอง ทำให้จำได้นาน แล้วก็มีความสุข...

นักสร้างสื่อ เขียนนักสร้างสื่อ...

ดีใจมากที่เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ เพราะอาจารย์เป็นครูแห่งชาติ เป็นครูยอด
เยี่ยม ที่สุดของครูเลย เขาก็บอกว่าเขาเป็นนักเรียนแห่งชาติ เพราะว่าครูเขาเป็น
ครูแห่งชาติ (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

สื่อที่อาจารย์พัฒนาขึ้นมาต้องใช้พลังความคิดพัฒนาขั้นตอนวิธีการต่าง ๆ มาก
โดยกล่าวว่า

มันเสียเวลา ที่จริงต้องใช้เราต้องทดสอบมาก่อน แล้วรู้พื้นฐาน เสร็จแล้วการ
สร้างสื่อต้องใช้อย่างน้อยสุด 2 ชั่วโมงถึงจะเสร็จ เสียเวลาตรงนี้ แต่ที่เราได้
หลาย ๆ อย่างจากที่เด็กเขาสร้าง ได้ออกแบบ ได้อะไรหลายอย่างที่เด็กเกิด ได้
หมดเลย (พิชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวในเรื่องการให้นักเรียนสร้างสื่อเองดังนี้

เขาก็มีนวัตกรรมที่แปลก ๆ ที่จะเสริมให้เด็ก แบบหาสิ่งเร้าสิ่งอะไรให้เด็กสนใจ
แล้วเด็กก็ชอบด้วย ชอบที่จะเรียน มีความตั้งใจ สนใจ ...บางครั้งพวกสื่อ พวก
ประดิษฐ์ ให้เด็กช่วยกันประดิษฐ์ แล้วเอามาสาธิตในการเรียน ให้เด็กเข้าใจไป
ด้วย ประดิษฐ์นาฬิกาบ้าง ถ้าระดับประถมเป็นพวกนาฬิกา แต่ ป.6 เขาก็มีแบบ
ยากขึ้น เด็กช่วยกัน แบ่งกลุ่ม...เขาจะมีอารมณ์ร่วมกับเด็ก ทำให้เด็กสนุกสนาน
เร้าเด็กได้ตลอด (ประมวล ศิริตั้งสกุล, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

เขาใช้สื่อค่อนข้างเยอะ สื่อแปลก ๆ เวลาเขาผลิตสื่ออะไรมาเราก็ได้รับความรู้จากเขาบ้าง...เขาจะนำเกมมาให้เด็กเล่น เด็กก็เพลินกับการเล่นตรงนั้นและได้รับความรู้ด้วย (พิมพ์ใจ โรจน์สุภรัตน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

พี่พัชต้องทำสื่อ เท่าที่เห็น สอนจะใช้สื่อเยอะมาก เยอะจนสามีพี่เขาต้องใส่รถกลับบ้าน อย่างเราอาจจะอาทิตย์หนึ่งมีสักครั้ง แต่พี่พัชมีความสามารถที่จะทำให้เด็กได้ สื่อ ชั่วโมงนี้ได้อันนี้ ชั่วโมงต่อไปอันนี้ ซึ่งหนูทำไม่ได้ โรงเรียนใหญ่ งานส่วนใหญ่งานรับผิดชอบก็มี ถ้ามีงานอย่างเดียวก็จะสามารถมุ่งมั่นในสิ่งนั้น (ไศภิต อินทรบางศรี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

7. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เรื่องนี้พิมพ์ใจ โรจน์สุภรัตน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า "อาจารย์พัชราจะเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ เช่น เทียนครุคำผายเข้ามา...จังหวัดน่านนี้ เขาเป็นครูที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องดนตรี มาเล่นดนตรีให้ฟัง อาจารย์พัชราปรับเรื่องนี้เข้าไปสู่วิชาคณิตศาสตร์โดยให้นักเรียนแต่งเป็นโจทย์ปัญหา ครูคำผายใช้เวลาฝึกซ้อม เรียนรู้จนเท่าไรจึงได้มีชื่อเสียงอย่างนี้ เขาปรับเข้ามาใช้ในวิชาคณิตศาสตร์ การแต่งโจทย์ปัญหา บางครั้งก็ใช้ใบโฆษณาเข้ามา เขียนเรื่องเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ อาจจะเป็นลักษณะของการคำนวณ บวก ลบ คูณ หาร การแต่งโจทย์ปัญหา"

ที่จริงถ้าขั้นต่อไปนี้อย่างเรื่องทิสและแผนผัง เราจะรวมจุดที่คิดจะทำ รวมเอาเรื่องทุกอย่างมาเป็นสื่อ อย่างเรื่องทิสจะเอาเรื่องเมื่อน่านมาสอน ให้เด็กรู้จักจังหวัดน่านของตัวเอง รู้จักเสร็จแล้วก็จะให้เด็กแสดงทิส แล้วถ้าเป็นเรื่องมุมจะให้เด็กเอากระดาศวาดมุมเส้น พับมุม ถ้าได้ตรงจุดนี้เขาสามารถจะสร้างเป็นแผนผังของเมื่อน่านหรืออะไรของเขาได้ หรือระยะเดินทางจากบ้านมาโรงเรียน หรือโรงเรียนมาบ้านเขาสามารถทำนี้ได้ เขาจบบท คือครบวงจร ไม่จำเป็นต้องเอาตามในหนังสือแต่ที่บางทีไม่ทัน จำเป็นต้องเอาหนังสือช่วย

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

8. สอนความรู้คู่คุณธรรม นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ในเรื่องการสอนความรู้คู่คุณธรรม และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันนั้นอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)กล่าวว่า “สอนเด็กหนึ่งให้เป็นคนดีก่อน สองเป็นคนประหยัด แล้วก็ขยัน” ทั้งนี้

เด็กควรจะได้รับทุกอย่างทั้งคุณธรรม จริยธรรม อันดับแรกที่เด็กจะได้รับคือเด็กต้องเป็นคนดีก่อน ความรู้ตามมา ก็จะกลายเป็นคนเก่ง แล้วทีนี้ในสังคมเขาควรจะได้อะไรในสังคมเป็นอย่างไรแล้วเขาควรเอาเรื่องอะไรไปใช้กับชีวิตประจำวัน เขาด้วย ควรจะได้แบบนี้ เพราะว่าถ้าเรียนแยกต่างหากกับชีวิตประจำวัน เด็กจะไม่รู้จักแก้ปัญหา เอาไปใช้ไม่ได้ อย่างทุกวันนี้ถ้าเกี่ยวกับวันสำคัญต่าง ๆ จะให้เด็กตั้งใจเกี่ยวกับว่านักเรียนเพิ่มคุณธรรมเข้าไป ปกติเวลาทำบุญก็บอกเขาก่อน เขาจะต้องเลือกสิ่งที่ดีที่สุด ที่ชอบที่สุดของตัวเองไปทำบุญ เอาไปทำบุญก่อนแล้ว ทีนี้ให้นักเรียนสมมุตินักเรียนเอาไปทำบุญแล้วนักเรียนหมดค่าใช้จ่ายไปเท่าไร ลองคิด ตั้งจากชีวิตประจำวันเขาเอามาตั้งใจ สามารถนำมาตั้งใจได้ไหม ถ้าเด็กสามารถตั้งใจได้ นี่คือเขาสามารถจะเรียนรู้จากที่โรงเรียนเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันเขาด้วย อย่างบอกว่า สมมุติหนูมีเงินอยู่ 300 บาท หนูเข้าไปร้านค้าสมมุติว่าคุณแม่ให้หนูมาซื้อน้ำมันพืชขวดหนึ่งประมาณ 27 บาท หนูจะซื้อได้ที่ขวด หรือว่าให้ร้อยบาท หนูจะซื้อได้ที่ขวด ถ้าเด็กสามารถตอบได้แสดงว่าเขาสามารถจะใช้เรื่องการเรียนไปเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันได้

(พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ในการประเมินผลงานของนักเรียน อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ในการประเมินผลงานในกระบวนการเรียนการสอนอาจารย์จะพิจารณาอย่างรอบด้าน กล่าวคือจะดูความเข้าใจ การรับรู้ แล้วในสื่อจะบอกหมดทุกอย่างว่าเด็กได้ไหม ทักษะทุกอย่างเราให้เขา เพราะว่ามันฝึกทักษะหลายอย่าง ทักษะในการทำงานแล้วคุณธรรม จริยธรรม ที่เขาทำงานเขามีน้ำใจต่อเพื่อนใหม่ มีความเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนใหม่คือไม่ได้ประเมินแค่ชิ้นงานเพียงอย่างเดียว” จากการที่ได้สังเกตการสอนพบว่าในกระบวนการเรียนการสอนนั้นได้มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม การจัดระบบความคิด ตลอดจนการวางแผนเข้าไปพร้อมๆกัน

9. การเป็นกัลยาณมิตร

เด็กที่ได้เรียนกับครูที่ใช้ทำที่ที่เป็นกัลยาณมิตรกับเขาจะทำให้กระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีความสุข เพราะเด็กจะไม่ต้องรู้สึกกลัวเมื่อเรียนไม่เข้าใจ และสามารถถามข้อสงสัยได้ในเรื่องนี้ อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) กล่าวว่า “เด็กบางคน ถ้าเขาทำอะไรไม่ได้ ตาเขาหมองนะ เขาจะรู้สึกกังวลของเขาอยู่มากนะ พอมาถามกัน ตอนหลังมาเราให้ความสนิทสนม อย่างบ๊อบบอก อาจารย์ครับ ผมทำไม่ได้ ผมทำนั้นไม่ได้ครับ เขาจะเข้าหา...ให้กำลังใจเขา ให้คำชมเขาบ้าง แต่บางที่ให้กำลังใจ ให้คำชม ให้คะแนนก็ยังไม่พอ บางที่เขาอาจจะขาดในจุดที่ว่าอยากจะทำอะไร ก็ซื้อให้เขาบ้าง ต้องเสียสละเงินตัวเองซื้อให้ ก็ไม่เป็นไรนี่ เราทำบุญมากกว่านี้อีกใช่ไหม ให้เด็กเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ได้ให้ไปเถอะ ทำบุญกับเด็กได้กุศลมาก” และได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

มีบ๊อบคำถามบ้าง หรือบางทีก็ใช้วิธีหลอกล่อ หรือว่าพูดคำหวาน ๆ ให้เขาดึงออกมา เพราะว่าบางทีเขาจะได้ไม่รู้สึกรู้ว่านี่คือการทำงาน บางทีบอกหนูอยากทำอย่างนี้ได้ไหม ทำได้ไหมเอ่ย ครูคิดว่าหนูทำได้นะ หนูทำได้ไหม ลองเขียนให้ครูดูซิ ให้กำลังใจ (พัชรา ทรงประศาสน์ , สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

ทั้งเพื่อนครูในโรงเรียนได้ให้ความเห็นในเรื่องทำที่ที่เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กว่า

เด็กมีความสุข เด็กหัวเราะ เด็กเป็นกันเอง ครูก็เป็นกันเอง เด็กกับครูก็ไม่ค่อยทะเลาะกัน ยกเว้นเด็กที่ดื้อหน่อยก็แข็งบ้าง

(สิทธิพร ผาเงิน, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปกระบวนการถ่ายถอดของอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์มีดังนี้

1. มีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
2. สอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของแต่ละคน
3. ให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง
4. ซอบพัฒนาเด็กที่เรียนอ่อน

5. สอนซ่อมเสริม
6. ชอบคิดค้นพัฒนาวิธีการถ่ายทอดแบบใหม่ๆ โดยการให้นักเรียนทำสื่อด้วยตนเอง
7. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
8. สอนความรู้คู่คุณธรรม นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
9. การเป็นกัลยาณมิตร

ความภาคภูมิใจในอาชีพ

ความภาคภูมิใจในการปฏิบัติหน้าที่ครูนั้น อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ได้เสียสละเพื่อเด็ก เพื่อสถานที่ทำงาน ได้ทำเพื่อชาติ ตรงจุดนี้ภูมิใจ” นอกจากนั้น “กำลังใจของเด็ก เด็กได้รับการเรียนรู้ เด็กได้รู้ได้อะไรนี่คือกำลังใจที่สูงสุดที่ยอดปรารถนาของความเป็คนครูแล้ว อันอื่นยังไม่ว่า เงินเดือนเงินอะไรพวกนี้เราหาได้ เงินทองเราหาได้ แต่ว่าเราจะหาอันนี้จากเด็กไม่ได้ ชื้อไม่ได้น้ำใจจากเด็ก ที่ที่ว่าเด็กวิ่งเอามาให้ประทับใจจนถึงเดี๋ยวนั้นะ บางคนเลิกเรียนแล้ว ไม่ยอมกลับบ้าน นั่งอยู่ด้วยกับครูอยู่เป็นเพื่อนครู ไม่ยอมกลับบ้าน อยู่เป็นเพื่อน บางทีทุ่มสองทุ่มนะคะช่วยงานแล้วขออุ้มห้องห้อยคะอาจารย์ เอาน้ำมันมาละเลง ๆ ขออุ้มหน่อย”

นี่ยังมาหาอยู่ บางทีเข้ามหาวิทยาลัย บางคนจบทำงานแล้วมาหาอีก บอกคิดถึงอาจารย์ กลับมาเยี่ยมมาหาตลอด วันนั้นก็เอามาให้ บอกผมคิดถึงอาจารย์ อาจารย์ได้ครูแห่งชาติ เอามาให้ บอกว่าหนูเอาแต่หน้ามาพอแล้ว ครูไม่ต้องการอะไรเลย เพราะหนูยังไม่มีเงินเดือน ครูมีอยู่แล้วเงินเดือน ครูพอใช้พอจ่าย ครูเหลืออีกนะบอกอย่างนี้ ครูเหลืออีกแต่หนูเอาน้ำหนูมาให้ครูดูก็พอแล้ว ครูชื่นใจ ครูพอใจแล้ว แต่หนูมาบอกว่าอาจารย์ครับ อาจารย์สบายดีเหรอ แค่นี้ผ่านยิ้มให้ครูแค่นั้นไม่จำเป็นต้องยกมือไหว้ ครูพอใจแล้ว แล้วก็ครูต้องการให้หนูไปจุดสูงสุดของชีวิตหนู ตรงที่หนูประสบผลสำเร็จนั่นคือจุดที่ครูมีความสุขที่สุด บอกเด็กว่าอย่างนี้...

ที่จริงเราสอนเด็กมาทุกรุ่นเลย เด็กจะบริสุทธิ์ ซื่อ แล้วก็ยิ้มตลอด แล้วเด็กจะมีน้ำใจตลอด เมื่อก่อนนี่อย่างไม่สบาย ตัวเองไม่ค่อยชอบลาโรงเรียน ป่วยก็จะมา ผื่นขึ้นเต็มตัวหมดะ เป็นลมพิษ ก็ผ้าพันมา เสร็จแล้วอาจารย์หลายท่านบอกว่า กลับไปบ้านไป จะมาทำไม ที่นี้มานั่งสอนเด็ก เด็กก็เห็นอาจารย์ลำบาก ใช้น้ำใหม่ “อาจารย์ขาอาจารย์นั่งเฉย ๆ นะคะ” วิ่งไปหาหาอะไรให้เด็กนะ วิ่งไปข้างล่าง ห้องพยาบาลอยู่ไหนไปหายามาให้ บอก “อาจารย์ขาพวกหนูจัดการกันเองค่ะ อาจารย์บอกว่าอาจารย์จะให้พวกหนูทำอะไร” เขาก็จะมาทำกิจกรรมอะไรบนกระดานของพวกเขา เนื้อหาอะไรอาจารย์บอกมาเลยหนูจัดการของหนูเองได้ เขาจะช่วย นี่ให้กำลังใจอย่างมากคือ เราารู้สึกว่าเราทำกับเด็กแล้วเราภูมิใจ เราดีใจ แล้วเราได้หลาย ๆ อย่างจากเด็ก... ความรู้สึกนี้เริ่มตั้งแต่มาเป็นครู (พัชรา ทรงประศาสน์, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

สรุปภาพรวมของกรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

กรณีศึกษาอาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ มีปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ได้

กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการหล่อหลอม การสั่งสมของกรณีศึกษาให้เป็นครูดีเช่นทุกวันนี้เนื่องมาจากพื้นฐานจากครอบครัวที่เป็นลูกคนจีน มีอาชีพค้าขาย ต้องช่วยบิดามารดาทำงานตั้งแต่เด็ก ตลอดจนการสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตจากบิดามารดา ในเรื่องการทำงาน ชอบทำบุญ อยากเป็นครู เคยสอนน้องตอนเด็ก ๆ

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

1. มีความรักและเมตตาศิษย์
2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
3. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง เป็นกัลยาณมิตรพร้อมให้ความช่วยเหลือ

4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
5. มุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจ เสียสละ
6. การเป็นคนช่างสังเกต
7. มีความคิดริเริ่มคิดแปลกจากคนอื่น
8. สุขุม เยือกเย็น รอบคอบ
9. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
10. มีความสุขกับการได้ทำงาน
11. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

1. มีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
2. สอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของแต่ละคน
3. ให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง
4. ชอบพัฒนาเด็กที่เรียนอ่อน
5. สอนซ่อมเสริม
6. ชอบคิดค้นพัฒนาวิธีการถ่ายทอดแบบใหม่ๆ โดยการให้นักเรียนทำสื่อด้วยตนเอง
7. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
8. สอนความรู้คู่คุณธรรม นำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
9. การเป็นกัลยาณมิตร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 4 กรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เพื่อจะนำเสนอ ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ ตลอดจนบริบทของสังคม ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น จะได้มีการนำเสนอภาพรวมของข้อมูลกรณีศึกษา อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ รวมทั้งข้อมูลของเพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียน เพื่อเป็นการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลให้มีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณีศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 7

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	ผู้บริหาร	กลุ่มเด็ก
ปรัชญา และความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน	เด็กทุกคนเรียนรู้ได้	เด็กทุกคนเรียนรู้ได้		-เป็นคนที่มีความคิดว่าเด็กทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้	-คิดว่าเด็กทุกคนเรียนรู้ได้	-นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและพัฒนาตนเองได้ โดยมีครูเป็นพี่เลี้ยง -เด็กมีความแตกต่างระหว่างบุคคล		
กระบวนการพัฒนา	-แรงบันดาลใจที่เห็นเด็กในชนบทขาดโอกาส							

ตารางที่ 7 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	ผู้บริหาร	กลุ่มเด็ก
คุณลักษณะของครูดี	-ความสม่ำเสมอ ความตั้งใจจริง -ความรับผิดชอบ ต่อวิชาชีพครู -จิตวิญญาณของความเป็นครู -กั๊กไม่ปล่อย	-ชวนช่วยหาความรู้ตลอด เวลา รู้จักหาข่าวสาร -มุ่งมั่นมาก พุ่มเทมาก -เป็นคนตรงไปตรงมา	-ตั้งใจ และมุ่งมั่น ขยันมาก รับผิดชอบ -ทำอะไรต้องทำให้สำเร็จถ้ามีอุปสรรคก็ไม่ท้อ -มองกว้างมองไกล -ความคิดเขาเก่ง มีความคิดสร้างสรรค์ -ไม่หวงความรู้ -เสียสละ เวลา กำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์	-มนุษย์สัมพันธ์ดี -ตั้งใจทำงาน -มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ -เชื่อมั่นในตนเอง สูงมาก -ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ศึกษาตำราและสอบถามผู้รู้อยู่เสมอ -รักเด็กเอาใจใส่ เด็กอยู่เสมอ -ขยันกระตือรือร้น อดทน -เสียสละทั้งกำลังกายกำลังทรัพย์ -สมถะ ไม่ฟุ้งเฟ้อ	-ตั้งใจทำงานสูง มาก จริงจังกับงาน พุ่มเทกับงาน มุ่งมั่น -เสียสละ -กั๊กไม่ปล่อย -วิกฤตเป็นโอกาส -อยากให้เด็กเรียนรู้แล้วมีความสุข -เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านครอบครัว การเป็นครู ของครู ของนักเรียนและของสังคม	-เป็นผู้ใฝ่รู้ ถามผู้รู้ และค้นคว้าด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ -ขยัน อดทน อดกลั้น -เสียสละ -มีความเชื่อมั่น มีศักดิ์ศรีต่ออาชีพครูสูงมาก	-เสียสละ ไม่เคยย่อท้อ ทำงานอยู่เสมอ จนงานเสร็จ -ขยัน อดทน -เป็นคนเรียบง่าย -สุขภาพเรียบร้อย -เป็นคนมีความคิดดี ชัดเจน -มีการวางแผนทำงานเป็นระบบ ทำงานเร็ว -เมื่อมีปัญหาจะเขียนบันทึกไว้ -เป็นครูดีศรีสง่า น่านภาคภูมิใจ	-รักทุกคน รักเท่ากันหมด -ใจดี -สอนดี -สอนสนุก

ตารางที่ 7 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	ผู้บริหาร	กลุ่มเด็ก
กระบวนการถ่ายทอด	-การพัฒนาการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์	-สอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ -รู้จักเด็กเป็นรายบุคคล -ใช้คำถามกระตุ้นเด็กให้เกิดการเรียนรู้ -จริงจังกับเด็ก -ตกตื้นทันทีที่เห็นเด็กทำผิด	-สอนแบบใช้โครงงาน วิทยาศาสตร์ -มอบหมายงานแล้วติดตามผล -นำข่าวสารรอบตัวมาใช้สอนศิษย์	-ให้นักเรียนทำโครงงานวิทยาศาสตร์ -สอนโดยใช้สื่อหลายอย่าง สื่อที่ให้เด็กคิดเองและร่วมกันคิด -ใช้คำถามกระตุ้นเด็ก ให้เด็กคิดเอง -หาคำตอบเอง -ให้นักเรียนค้นคว้าได้ทดลอง -ใช้กระบวนการกลุ่มช่วยแก้ปัญหา สร้างผู้นำด้วยการสอนที่เป็นกระบวนการกลุ่ม	-ใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ -ศึกษาเด็กเป็นรายคน พุดคุย จับประเด็นแล้วสรุปรวม -เอาประสบการณ์ตรงของเด็กก่อนว่าสนใจเรื่องอะไร -ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอน -ใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กหาคำตอบ -เปิดโอกาสให้ทุกคนในชั้นเรียนได้มีส่วนร่วม -ใช้วิธีการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของแต่ละคน	-สอนโดยใช้โครงงาน -เชื่อว่ากระบวนการกลุ่มจะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ได้ สามารถสร้างภาวะผู้นำได้	-สอนโดยใช้โครงงาน -เตรียมการสอนทุกครั้งจนเป็นปกติธรรมดา -จะเร่งเวลาสอน	-สอนเป็นโครงงาน -สอนสนุกตรง -ได้เสนอผลงานที่คิดเอง -ชอบที่ครูให้ออกไปข้างนอก -ได้คิดเอง คิดจะทำโครงงานให้ผมคิดเองแล้วครูจะคอยแนะนำ -ถามแล้วให้คิดต่อ -ครูให้กำลังใจ

ตารางที่ ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	ผู้บริหาร	กลุ่มเด็ก
ความภาคภูมิใจ ในอาชีพ	การได้สร้างลูกศิษย์			-หยิ่งในความเป็น ครู เป็นอาชีพที่ รักที่สุด				
บริบท/สิ่งแวดล้อม		-ชาวบ้านให้ความ ร่วมมือมากเมื่อขอ ความร่วมมือ						

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน

ปรัชญาความเชื่อของคนจะเป็นตัวกำหนดว่าคน ๆ นั้นจะคิดและปฏิบัติหรือมีพฤติกรรมที่แสดงออกมา การที่ครูมีปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียนก็จะเป็นตัวกำหนดว่าครูจะ คิด ตัดสินใจในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน ครูจะแสดงพฤติกรรม จัดความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน เพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพในรูปแบบใด

ในการสัมภาษณ์อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เพื่อนครูในโรงเรียน ผู้บริหาร ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียน ที่อาจารย์สอนพบว่าอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ มีปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่า “ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ และประสบความสำเร็จในชีวิตได้” ดังคำสัมภาษณ์ของอาจารย์วิมลศรี และเพื่อนครูต่อไปนี้

คิดว่าอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าทุกคนเรียนรู้ได้ ไม่ว่าจะเป็นอย่างไรรู้แล้ว แต่ในเมื่อเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ทุกคนก็ต้องมีความเชื่อพื้นฐานว่าทุกคนจะต้องเรียนรู้ได้ เพราะฉะนั้นจึงทำงานในจุดนี้ได้ ไม่ว่านักเรียนจะเรียนดีหรือเรียนด้อย เราก็เชื่อว่าเขามีศักยภาพที่จะทำงานหรือประสบความสำเร็จในชีวิตได้เช่นเดียวกัน (วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

เช่นเดียวกันกับเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวไว้ว่าอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่าเด็กทุกคนเรียนรู้ได้

อาจารย์วิมลศรีท่านมีความเชื่อว่า เด็กทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้ เด็กสามารถที่จะสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ด้วย ท่านใช้กระบวนการกลุ่ม ท่านบอกว่ากระบวนการกลุ่มของท่านช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของเด็กได้ ท่านสร้างผู้นำเด็กที่เป็นผู้นำได้ด้วยการสอนที่เป็นกระบวนการกลุ่มในการสอน และเด็กสามารถที่จะเรียนรู้ได้แต่อาจจะใช้เวลาที่แตกต่างกัน

(ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์วิมลศรีมีความเชื่อว่าทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้ สามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ แล้วก็เชื่อว่ากระบวนการกลุ่มจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ สามารถสร้างภาวะผู้นำได้ (ลักขณา สุหรั่ง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์อยู่ในลักษณะของการทำงาน ที่มุ่งมั่น จะใช้คำว่ามุ่งมั่นตลอด เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ ปรัชญาที่จะทำให้สำเร็จคือ อยากจะให้เห็นตรงเด็กของเกาะของเราเกิดการเรียนรู้แล้วมีความสุข สนุกที่ได้เรียนรู้ เห็นภาพของนักเรียนยิ้ม เด็กชนบทพอเรียนอะไรสักอย่างที่ว่าเด็กไม่เครียด เด็กยิ้ม เด็กได้สนุกกับการเรียนรู้ อาจารย์จะมีแรง มีกำลัง มีพลัง สร้างพลังใจให้กับครู ถ้าเห็นเด็กนั่งเรียนหนังสือแล้วเศร้าก็คงจะไม่ใช่พลัง เพราะฉะนั้นถ้าเด็กเรียนแล้วยิ้มไปด้วย มีความสุขแล้วได้เรียนรู้ เด็กพัฒนาไปที่ละก้าว ถึงแม้ว่าช้าหรือเร็วก็ตาม แต่ว่าถ้าเด็กได้มีโอกาสพัฒนาตรงนี้ คงจะเป็นกำลังใจและเป็นพลังอย่างหนึ่งที่จะให้ทำงานต่อไป เพราะฉะนั้น ก่อนทำให้เด็กมีความสุข ครูต้องกระตุ้นด้วยกิจกรรมที่ครูสนุกสนานหรือมีความสุข แต่ถ้าครูเครียด ครูไปปล่อยอะไรที่เครียด ๆ ให้กับเด็ก

(สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาครูไทยจะเป็นกระบวนการที่หล่อหลอม กระบวนการ ซึ่งสมควรรู้ว่าครูดีในปัจจุบันได้ผ่านกระบวนการพัฒนามาอย่างไรบ้าง ในเรื่องนี้ อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาของตนเองไว้ว่า “ดิฉันจบ ม.ศ.5 แล้วก็สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ แต่ไม่มีโอกาสได้เรียน พอจบ ม.ศ.5 คุณพ่อก็เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุที่จังหวัดตรัง สอบเอนทรานซ์ได้ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต้องลงทะเบียน ไม่มีเงินเรียนก็เลยออกมาเป็นครูสอนโรงเรียนเอกชนที่จังหวัดนครศรีธรรมราชอยู่ 2 ปี เก็บเงินได้ก็มาเรียน สมัยนั้นเขาเรียน ปกศ.สูง คิดว่าถ้าสอบเข้ามหาวิทยาลัยเราต้องมีความสามารถสอบได้ แต่เราไม่มีทุนมาเรียน เลยเอาเงินก้อนนั้นมาเรียน ปกศ.สูง สมัยนั้นเขาไม่รับถ้าจบ ม.ศ.5 เขาต้องรับจบปกศ. ฉะนั้นต้องไปเรียนภาคค่ำ ฉันทก็เรียนได้สบายมากเลย เพราะพื้นฐานที่เราเรียนมา ก็เรียนได้จบ พอจบก็สอบบรรจุ ตระเวนหา ไปสอบที่กระบี่ จบปกศ.สูงไปเป็นครูอยู่ 5 ปี ก็ลาศึกษาต่อ แสวงหาความฝันคืออยากเป็นดอกเตอร์ เพราะถือว่าตัวเองเรียนได้ก็เลยจบ สมัยนั้นกระบี่อยู่ในองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ.2522 ตอนนั้นรามคำแหงเพิ่งเปิดอย่าเรียนเลยราม ก็ลาศึกษาต่อ ยอมแบกเงินเดือน 2 ปี มาสอบ จังหวัดกระบี่ส่งมา 7 คนมาสอบที่ราชภัฏนครศรีธรรมราชเพราะเพิ่งเปิดปีแรกทำให้มีครูศาสตร์บัณฑิต จากที่มาสอบ 7 คน ปรากฏว่าดิฉันติดคนเดียว แล้วก็ลาศึกษาต่อ 2 ปี ก็ได้ครูศาสตร์บัณฑิต ก็ฝันอยากเรียน”

สำหรับกระบวนการหล่อหลอมให้อาจารย์ คิด ทำเพื่อเด็ก ชยันสอน เอาใจใส่เด็ก โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสนั้นนับเป็นจุดหักเหหรือสิ่งที่ทำให้อาจารย์เป็นครูดีอย่างปัจจุบันนี้ ซึ่งในเรื่องนี้อาจารย์วิมลศรีกล่าวว่า

อยู่ในกระบวนการศึกษา สมัยดิฉันเป็นนักเรียนจะเข้าใจเด็กที่ด้อยโอกาสในห้องเรียน ดิฉันเคยมีประสบการณ์และตั้งใจมาตั้งแต่เล็กๆ ที่ครูไม่เคยถามเลย ดิฉันเป็นคนเรียนเก่ง สอบได้ที่ 1 แต่ดิฉันจะเป็นคนไม่พูด เวลาคุณครูถามอะไรคุณครูมักจะถามคนที่นั่งแถวหน้า สวยๆ คนที่ครูชอบ ไซ้ใหม่ เขาเป็นคนที่ค่อนข้างร่ารวย มีฐานะเขาก็เอาขนม ของขวัญอะไรมาให้คุณครู พอปีใหม่ดิฉันไม่มีอะไรให้คุณครูเลย เพื่อนเขาก็จะห่อของขวัญไปให้คุณครู ครูจะเอาไปเรียนพิเศษด้วยตอนเย็น พอถึงเรื่องพีชคณิตอะไรนี้ สมัยนั้นเขา ซ้ำๆ เตะกัน ทำไมเพื่อนเขาตอบหมดเลย ทำไมเพื่อนเขารู้เราไม่รู้ เขาไปเรียนมาล่วงหน้า อาจจะเป็นความฝังใจที่ว่าทำไมครูต้องชอบแต่เด็กที่เก่งๆ เด็กที่อะไร บอกไม่ถูก ก็ทำให้เราเป็นเด็กด้อยโอกาสในห้อง พูดถึงเราก็มีความคิดนะ ทำไมครูไม่เปิดโอกาสให้เราทำอะไรบ้าง เวลาทำข้อสอบนั้น ทำข้อสอบเก่ง ลายมือสวย อะไร แต่ครูก็อย่างนั้นๆ แต่นี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งก็ได้ที่ทำให้เรามีแรงขับเคลื่อน ดิฉันไม่ชอบเลยที่เด็กเอาของขวัญกล่องโตมาให้ครู หนูทำการดีเล็กๆ มาให้ครูก็พอ

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

นอกจากนั้นยังได้กล่าวต่อไปอีกว่าแรงบันดาลใจที่ได้รับจากการที่ได้ไปสอนอยู่ในชนบท ได้พบเด็กที่ขาดโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญ

เพราะเป็นแรงบันดาลใจจากการที่เห็นเด็กในชนบท ดิฉันเห็นเด็กดวงตาเขาแห้งแล้ง ดิฉันสอบบรรจุในโรงเรียนห่างไกล ดวงตาของเด็กแห้งแล้ง มีรถยนต์เข้ามาในโรงเรียนสักหนึ่งคัน เด็กจะไปห้อมล้อม ไม่เคยพบ ไม่เคยเห็น รองเท้าก็ไม่มี เสื้อผ้าก็ขาด อาหารกลางวันก็ไม่มี เรามองว่าเรามีโอกาส แล้วเด็กพวกนี้ละ คือ อาจจะเป็นเพราะว่าตัวเองมีความเป็นนักวิทยาศาสตร์ คือชอบสังเกต เด็กในเมืองกับเด็กที่เราสอนมันแตกต่างกันตรงไหน แตกต่างกันตรงดวงตา ดวงตาเด็กในเมืองกับเด็กในชนบทต่างกันลิบลับ ดวงตาเด็กชนบทดวงตาแก่แห้งแล้ง และชื่อ มองอะไรไม่มีชีวิตชีวา ในขณะที่เด็กในเมืองหน้าตาแจ่มใส เขามีความสุข

ของชีวิต นั่นคือโอกาสของเด็กที่ไม่เท่าเทียมกัน คิดว่าในช่วงที่เราทำงาน ปีหนึ่งเราสอนเด็กประมาณ 50 คน 50 คนที่เราสอน เราสอนเขา เราบอกสิ่งดีๆ ให้เขา คิดว่าคงจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของเขาขึ้นมาได้ส่วนหนึ่ง แม้ว่าเราเป็นเพียงตัวเล็ก เข้าใจว่าตนเองเป็นเพียงตัวเล็กที่จะหมุนเครื่องจักรใหญ่ ถ้าหากว่าเพียงตัวเล็กๆ นี้ไม่ทำเสียเลยจะเกิดอะไรขึ้น

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

สำหรับพฤติกรรมอันแสดงถึงคุณลักษณะต่างๆ ที่อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ ได้ปฏิบัติซึ่งเพื่อนครู ผู้บริหาร และกลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. มีความรักและเมตตาศิษย์

อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เป็นคนที่มีความรักและเมตตาศิษย์เป็นอย่างมากเท่าที่ได้สังเกตการสอนในห้องเรียน โดยดูการแสดงออก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้เรียนพบว่า เด็กกล้าที่จะแสดงออก กล้าซักถาม บรรยากาศภายในห้องเรียนสนุกสนาน และเด็กๆ ให้ความสนใจตลอดเวลา ดังความเห็นของเพื่อนครู และนักเรียนที่อาจารย์วิมลศรีเป็นผู้สอน ต่อไปนี้

ที่สำคัญที่สุดท่านเป็นคนที่รักเด็ก แล้วก็เอาใจใส่เด็กอยู่เสมอ จะเห็นได้จากที่ท่านคอยสอดส่องดูแลเด็กคนไหนไม่สบาย มีปัญหาการเรียนอย่างไร ท่านก็จะติดต่อผู้ปกครอง สอบถามเอาใจใส่เป็นพิเศษ

(ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

ครูรักเด็กทุกคน รักเท่ากันหมดเลย

(กลุ่มนักเรียน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู

อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์เป็นผู้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู ซึ่งท่านยืนยันว่า จิตวิญญาณของความเป็นครูนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมอยู่ได้

จิตวิญญาณของความเป็นครู หมายถึง ให้ความรู้โดยไม่ปิดบัง พัฒนาตัวเองอยู่เสมอ พัฒนาตนเองแล้ว ต้องแม่นยำในเนื้อหา ต้องรับความรู้ใหม่ๆ ทำตัวให้เป็นบัวเหนือน้ำ รับทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เราอยู่ในสังคมครูได้ และสามารถที่จะสอนลูกศิษย์ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพในการสอนของครูก็ขึ้นอยู่กับครูต้องเฝ้าหาความรู้ใหม่ๆ อบรมมีที่ไหน ไปตลอด กรุงเทพไปไหนไปตลอด ไปอบรมมา อะไรต่ออะไร เราต้องพัฒนาตรงจุดนี้ด้วย ไม่ใช่ไปอบรมเป็นวันๆ ประการต่อไปคือความกระตือรือร้น ถ้าครูเฉื่อยชา ลูกศิษย์เราจะเฉื่อยขนาดไหน

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

3. ช่วยเหลือ แนะนำ และถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนครู และนักเรียนโดยไม่ปิดบังอำพราง

คุณลักษณะสำคัญของครูตามจรรยาบรรณครูคือจะต้องถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง พร้อมที่จะชี้แนะเผยแพร่ให้กับผู้อื่นตลอดเวลา อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ มีความรู้ในเรื่องต่างๆมากมายและพร้อมที่จะถ่ายทอดไปสู่เพื่อนครู พร้อมที่จะบอกกล่าวให้เพื่อนครูในโรงเรียนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆกัน เรื่องนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่

อาจารย์วิมลศรีจะแนะนำว่า พี่น่าจะทำแบบนี้คณิตศาสตร์น่าจะทำแบบนี้ เอาตัวอย่างโครงงานต่าง ๆ ให้ บอกว่าน่าจะสอนแบบนี้แหละ ควรจะสอนเรื่องนั้นก่อนเพื่อว่าได้เด็กมาจะทำอะไรเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ แกแนะนำทุกอย่างก็เพียงพอ แต่ว่าถ้าเราจะกอบโกยได้เท่าไรเท่านั้นเอง ดีมาก ไม่ได้ปิดกั้นอะไรไม่ได้เก็บไว้คนเดียวก็แนะนำเรา เปิดเทอมก็บอกว่าพี่น่าจะสอนเรื่องเกี่ยวกับข้อมูล แผนภูมิอะไรมาก่อนก็มาปรึกษากัน พี่ก็บอกว่าถ้าเก็บสอนเรื่องนั้นก่อนของคณิตศาสตร์มันอยู่บหลัง แกว่าน่าจะนำมาสอนก่อนนะเพื่อว่าเด็กมาทำโครงงาน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ (วิลาศ เอมเอก, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

4. ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น

อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก และเมื่อได้คิดตัดสินใจแล้วว่าถูกต้อง เกิดประโยชน์กับผู้เรียน อาจารย์จะสู้ไม่ถอยและทำงานสำเร็จ เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่

ท่านเป็นคนที่ตั้งใจทำงาน เป็นคนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ท่านเป็นคนหนึ่งที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมาก

(ปารีชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและกระตือรือร้นอยู่เสมอ

คุณลักษณะสำคัญของครูที่สำคัญคือจะต้องเป็นผู้แสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เป็นผู้ค้นคว้า ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ เพื่อที่จะนำมาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ เรียกว่าเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน

อาจารย์วิมลศรี เป็นคนที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ท่านศึกษาตำราแล้วก็สอบถามผู้รู้อยู่เสมอ ท่านเป็นผู้จุดประกายความรู้ใหม่ให้กับเพื่อนครูในโรงเรียนด้วย

(ปารีชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์วิมลศรีเป็นผู้ใฝ่รู้ มีการศึกษาจากตำรา ถามผู้รู้ และค้นคว้าด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่หาอย่างมาก ไม่หยุดนิ่งเลย มีอะไรจะมาบอกเพื่อนฝูงสม่ำเสมอว่าอะไรไปถึงไหนแล้ว

(ลักขณา สุหรัาย, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

6. มีความรู้ดี มีความรู้กว้างขวาง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

การเป็นคนที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ชอบค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอจะทำให้เป็นคนที่มีความรู้กว้างขวาง มีความรู้เท่าทันเหตุการณ์ ไม่ท้อต่ออุปสรรคต่างๆ

เป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม เรียกว่า รู้จักหาข่าวสาร ติดตามข่าว ทันโลก ง่าย ๆ แค่นี้ เป็นคนที่ คำเรียก Spirit มีแรงในการทำงานมากกว่า บางที่เราไปเจออุปสรรค เราจะท้อ แต่อาจารย์ไปเจออุปสรรคมา พอมาถึงก็ท้อนิดเดียว หยุด แล้วก็มีแรง ทำต่อ แต่ถ้าเป็นคนอื่นมาเจออุปสรรคมา หยุดเลย บางครั้ง เจออุปสรรคในโรงเรียน คือคนเราทำงานด้วยกันก็ต้องมี อาจารย์ไม่เคยท้อ หยุดคิดนิด แล้วก็ช่างมันเถอะ อาจารย์บอกว่าทำใจ บางครั้งอาจารย์ยังช่วยปลอบคอบคุณอื่น ๆ พอเจออุปสรรคจะย้ายโรงเรียน อยากจะได้แบบนี้ก็ไปสร้างโรงเรียนเอง

(นันท์ฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

เวลาสอนเด็กจะนำเอาทุกเรื่อง เรื่องข่าวสารอะไรใหม่ ๆ เกี่ยวกับทางด้านวิทยาศาสตร์รอบตัว จะสอนหมดเลย บางครั้งเราไม่รู้ เราอ่านหนังสือพิมพ์เราไม่รู้ แต่บางส่วนเราไม่ได้มาสอนเด็ก จะจับมาทุกเรื่องเลย ได้ยินวันก่อนสอน นั่งฟังอยู่ห้องนี้ แกสอนเรื่องสารเคมีในอาหารที่กินแล้วเป็นพิษ แกก็เล่า ถ้าได้ข่าวอะไรมา อาจารย์วิมลศรีจะมาพูดกับเด็ก บอกและถ่ายทอดให้เด็กหมดเลย เราฟังก็เออจริง เราสอนคณิตศาสตร์แต่เราก็ไม่ได้เน้นในส่วนนี้แต่พอไปฟังแกสอนก็ดี เด็กจะได้รู้ว่าอันนี้เป็นโทษนะ สารเคมีอันนั้นเป็นโทษ แกจะไม่เอาเฉพาะในเนื้อหาในนี้ จากข้างนอกแกเอามาบูรณาการใส่ในการสอนได้หมดเลย

(วิลาศ เอมเอก, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

7. ความผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง

อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เป็นครูที่มีความผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง มีความสม่ำเสมอในการทำงาน ที่เรียกว่า กัดไม่ปล่อยอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) เล่าให้ฟังว่า “อาจจะเป็นเพราะว่าความสม่ำเสมอในงานและความตั้งใจจริง 2 อย่างนี้ คือทำแล้วก็ไม่หยุด บางคนบอกว่าได้ครูระดับดีเด่น ระดับประเทศแล้ว หยุดได้แล้ว พักผ่อนบ้าง เพราะใครก็รู้ว่าเหนื่อย ทำงานหนัก เสียสละทุกอย่าง แต่ในเมื่อเรามาด้วยความตั้งใจจริงที่จะทำก็เลยต้องตอบไป อาจจะมีอยู่ในจิตวิญญาณของครูด้วยก็ได้ เพราะรับราชการมา 30 ปีเป็นครูประถมที่อยู่ในโรงเรียนชนบท เป็นส่วนใหญ่ ความผูกพันกับวิชาชีพครูอาจจะมีมากและเป็นวิญญาณที่จำเป็นที่จะต้องทำอยู่เรื่อยๆ บวกกับความตั้งใจจริงที่อยากจะทำ ไม่ได้ทำเพื่อหวังเอาตำแหน่งเอารางวัลอะไร” และเพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

ถ้าอาจารย์ทำอะไรแล้ว ถ้าตั้งไว้แล้วก็ต้องเดินไปตามนั้น แล้วถ้ามีอุปสรรค
 อย่างไม่ก็ไม่ต้อง (วิลาศ เอมเอก, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

เรื่องความมุ่งมั่นของอาจารย์มาก เป็นคนที่ว่าไม่ท้อแท้ พุดง่าย ๆ บางทีอาจารย์
 กลับมาเหนื่อย เครียด ไม่รู้อะไรเป็นอะไร แต่ว่าอาจารย์บอกหยุดสักพัก คือ
 หยุดพักของอาจารย์คือไม่ใช่หยุดไปวันสองวัน คือหยุดไปแป๊บเดียวเองแล้ว
 ก็มาทำใหม่

8. ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุด

อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์จะเห็นความสำคัญของนักเรียนมาก ถือว่านักเรียน
 เป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุด โดยได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) “...แต่ว่าสิ่งหนึ่ง
 ที่สำคัญคือลูกศิษย์ ผลที่กลับมาที่เราเห็นลูกศิษย์เขาคือเขามีความสุข เขารักเรา อันนี้อาจเป็น
 แรงผลักดันอย่างหนึ่งที่จะต้องทำต่อไปหยุดไม่ได้”

ในเรื่องนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

สิ่งที่ได้จากอาจารย์มากก็คือการตื่นตัวของอาจารย์ตลอด กระตุ้นอยู่ตลอดบอก
 ว่า เราเหนื่อยเราพักได้ แต่อย่าพักนานเกิน เราต้องนึกถึงเด็ก อาจารย์บอกว่าถ้า
 เราพักนานเกิน ถ้าเราล้า หมายความว่าเด็ก จะเป็นกำลังของชาติ อาจารย์บอก
 ว่ามันไม่มีใครคอยเสริมคอยหนุนอยู่ ที่นี้อาจารย์บอกว่าเราพักเราพักได้แต่ดู
 อาจารย์ซี ดูอาจารย์นะ แกจะแทนตัวว่าพี่นะ ดูพี่นะพี่เหนื่อยมาแต่พี่จะพักแป๊บ
 เดียวเอง แต่สงสารเด็ก ทำอะไรให้สงสารเด็ก ส่วนมากแกจะยึดเด็กเป็นหลัก
 (นันท์ฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

9. ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครู

ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครู จะเป็นความดีงามที่ครูแสดงออกในการสอนเด็ก ที่แสดงออกถึงความพร้อมที่จะจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนานักเรียนได้เต็มศักยภาพ อาจารย์วิมลศรีกล่าวว่าอาจารย์เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครูเพื่อให้เกิดผลพัฒนานักเรียน

สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครู เอาให้สูงเลย นี่คือความตั้งใจของตัวเอง รับผิดชอบต่อวิชาชีพครู ฉันจะทำทุกอย่าง ก็เป็นครู...

วิชาชีพครู สำหรับคนอื่นไม่รู้ แต่สำหรับพี่คือความดีงาม ความดีงามของชีวิต พี่มองแบบนี้ ความดีงามคือความสุขบนบุญกุศล เพราะพี่นับถือศาสนาพุทธ พี่เชื่อว่าใครทำดี ต้องได้ดี นี่ที่พี่ทำกับเด็กคือพี่ทำบุญกุศลกับเด็ก นี่คือวิชาชีพของพี่เพราะพี่ว่าการทำบุญกุศลกับเด็ก เด็กที่ด้อยโอกาส พี่ให้เขา แล้วจะสะท้อนกลับมาที่พี่ รางวัลต่างๆ ที่พี่ได้รับชื่อเสียงเกียรติยศ ลูกของพี่เรียนดี ประสบความสำเร็จ ครอบครัวพี่คิดว่าเป็นเพราะวิชาชีพครู เพราะพี่ทำงานทุ่มเทให้กับเด็ก นี่ก็ถือว่าทำบุญอย่างหนึ่ง ปกติไม่ค่อยมีเวลาไปวัด การที่ได้ทำกับเด็กก็เหมือนไปวัดแล้ว ทำบุญ เสียสละให้กับเด็ก

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

10. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี

อาจารย์มีความสามารถในการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์เป็นหลักทำให้เป็นที่น่าสนใจ เด็ก ๆ จะตั้งใจเรียน คำสัมภาษณ์ของกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ได้สอนกล่าวถึง อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ไว้ว่า

สอนดี สอนสนุก ใจดี
ชอบครูให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เช่น ไปสำรวจเกี่ยวกับพืช
ให้คิดเอง จะทำโครงงาน ให้ผมคิดเอง แล้วคุณครูจะคอยแนะนำ
ทำโครงงานสนุก เพราะได้คิดเอง ทำเอง

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

11. มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน

เนื่องจากอาจารย์เป็นคนที่มุ่งมั่นในการทำงาน เวลาทำโครงการที่สามารถแก้ปัญหาหรือช่วยพัฒนาชุมชนได้ ชุมชนจะให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง อาจารย์เป็นครูที่ชาวบ้านภาคภูมิใจว่าได้ทำชื่อเสียงให้กับชุมชน

ชุมชนเขามาช่วยเหลือให้ความร่วมมือดี แล้วก็ถ้าหากว่าอาจารย์วิมลศรีเอ่ยปากขออะไรชาวบ้าน เขาจะให้ความร่วมมือ เพราะเขาเห็นความสำคัญตรงนี้ เพราะอาจารย์นำชื่อเสียงมาสู่หมู่บ้าน แต่พูดถึงอาจารย์ เขาจะไปเวลาเด็กทำโครงการ อาจารย์จะต้องตามเด็กไปที่หมู่บ้านด้วย

(นันท์ฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

12. เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน

ครอบครัวของอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ เป็นผู้สนับสนุนให้อาจารย์สามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ เป็นครอบครัวที่ดี สมถะ และในเรื่องของการปฏิบัติงานครูอาจารย์ก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องของความเป็นครู จึงถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องอาชีพครู ในเรื่องนี้ สุภาภรณ์ แก่นทอง, เพื่อนครูในโรงเรียน(สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) กล่าวว่า “ถ้าในเรื่องครอบครัว อาจารย์วิมลศรีเป็นแบบอย่างได้สมบูรณ์แบบ ด้านการเรียนการสอน อาจารย์วิมลศรีก็สามารถที่จะเป็นครูของครู ของนักเรียน ของสังคมได้อย่างดี”

กล่าวโดยสรุปอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความรักและเมตตาศิษย์
2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
3. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
4. มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น
5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและกระตือรือร้นอยู่เสมอ
6. มีความรู้ดี มีความรู้กว้างขวาง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
7. มีความผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง
8. ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุด
9. รับผิดชอบต่อวิชาชีพครู

10. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
11. มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน
12. เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ จะสอดคล้องกับปรัชญาและความเชื่อที่ว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ อาจารย์จึงได้ทุ่มเทคิดค้นกระบวนการเรียนสอนที่สามารถพัฒนาผู้เรียนได้เต็มตามศักยภาพ เป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดไว้ วิธีการสอนของอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ ที่ได้รับการยอมรับมากคือ การจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาที่อาจารย์สอนอยู่ โดยได้นำเสนอรูปแบบการสอน “การพัฒนาการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และเนื้อหาวิชาวิทยาศาสตร์โดยใช้โครงงานทางวิทยาศาสตร์” ในรูปแบบการสอนดังกล่าวได้กำหนดขั้นตอนไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 12)

1. ครูให้ความรู้เกี่ยวกับโครงงานทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ สรุปลักษณะเกี่ยวกับโครงงาน ตัวอย่างโครงงานที่ทำแล้ว แผนโครงงาน พานักเรียนไปศึกษารวมชาตินอกห้องเรียน เมื่อนักเรียนเรียนจบเนื้อหาแต่ละเรื่องแล้ว ให้นักเรียนคิดโครงงานเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น เรื่องพืช สัตว์ ดิน น้ำ อากาศ สารเคมี ฯ
2. นักเรียนนำหัวข้อเรื่องปัญหามาปรึกษาครู ครูใช้คำถามจากที่นำเสนอ ตั้งสมมติฐานเพื่อหาคำตอบชั่วคราวจากปัญหา หรือสิ่งที่อยากรู้ให้เป็นปัญหาใกล้ตัวให้เรื่องแคบลงสามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้
3. นักเรียนร่วมกันวางแผนการทำโครงงาน ออกแบบการทดลอง นักเรียนวางแผนการทำโครงงาน ออกแบบทดลอง ศึกษาค้นคว้า กำหนดปัญหา ตั้งสมมติฐาน ระบุตัวแปร กำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้า ครูให้คำปรึกษา แนะนำ จัดหาเอกสาร อุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้
4. นักเรียนปฏิบัติงาน ครูเป็นที่ปรึกษา ติดตามการทำงาน นักเรียนบันทึกข้อมูลการทำงาน นำผลการทดลองมาเล่าให้ครูฟัง นำผลการรวบรวมข้อมูลมาเสนอ ครูติดตามการทำงานให้คำแนะนำ ปรึกษา

5. นักเรียนสรุปผล อภิปรายผล จัดทำรายงาน ในการอภิปรายผล ให้นำข้อมูลที่ได้มาประเมินผลว่าแตกต่างหรือเหมือนกันโดยอาศัยเอกสารหลักฐานประกอบ นำเสนอข้อมูลที่มาของความรู้ใหม่และกระบวนการทำงาน โดยการเขียนรายงานโครงการและจัดทำแผนโครงการ ครูตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง

6. ร่วมกันประเมินผลตามสภาพจริง ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งเกณฑ์การประเมินการประเมินผลโดยประเมินตนเอง เพื่อน ๆ รวมทั้งผู้ปกครอง และครู

7. นำเสนอผลงาน จัดแสดงนิทรรศการ หรือส่งเข้าประกวด ส่งเสริมให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออก เชื่อมมั่นในผลงาน ตอบข้อซักถามของผู้สนใจ ภาคภูมิใจในผลงานที่เป็นงานวิจัยเล็ก ๆ ของตนเอง

ในการจัดการเรียนการสอนแบบการใช้โครงงานวิทยาศาสตร์นั้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการสอน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครู และกลุ่มเด็กที่อาจารย์สอน พบว่าอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ ได้มีเทคนิควิธีที่ทำให้การจัดการกระบวนการเรียนการสอนมีความสมบูรณ์มากขึ้นประกอบด้วย

1. วิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล

ในกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์นั้น นอกจากมีขั้นตอนที่สำคัญตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ในขั้นตอนปฏิบัติจริงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล เรื่องนี้อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) ได้กล่าวว่า “ประการแรกต้องรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล สิ่งสำคัญที่สุด การที่ว่าคุณค่าพื้นฐานทุกคนเรียนรู้ได้เราจะต้องรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล จะเก็บประวัติของเด็ก ใครเด่นใครด้อยอะไร พฤติกรรมของเขาเป็นอย่างไร คิดว่าส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญที่สุดที่จะทำให้เขาได้พัฒนาไปตามศักยภาพของเขา” เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

อาจารย์จะซักถาม สัมภาษณ์ พูดคุย ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน แล้วก็จับประเด็นที่คุยกับนักเรียนมาสรุปรวมแล้วก็สังเกตนักเรียน แล้วมาบันทึกผลไว้ว่า เด็กแต่ละคนมีความดีหรือเด่นในเรื่องอะไรของแต่ละคน แล้วก็นำมาบันทึกไว้จากการศึกษาเด็กเป็นรายบุคคลแล้ว ก็มาพัฒนานวัตกรรมของแต่ละคน ซึ่งแบ่งออกเป็น เด็กเก่ง เด็กปานกลาง และเด็กด้อย จะจัดกิจกรรมอย่างไรให้เด็กสามารถที่จะเรียนรู้ร่วมกันได้ อาจารย์จะตั้งในเรื่องของโครงงานวิทยาศาสตร์

แล้วนำมาเป็นกระบวนการกลุ่ม เพราะว่าในกลุ่มโครงการวิทยาศาสตร์ไม่จำเป็นว่าเด็กเก่งมาอยู่ด้วยกัน แต่อาจารย์จะนำเด็กเก่ง เด็กปานกลาง เด็กด้อยมาอยู่ด้วยกันและให้เรียนรู้ร่วมกัน บางทีเด็กเก่งอาจจะเรียนรู้ในเรื่องของโครงการวิทยาศาสตร์ได้ อย่างประสบการณ์ชีวิตอาจจะน้อยกว่าเด็กด้อย แต่เด็กด้อยเขาเก่งกว่า อาจารย์ก็ทำจากการศึกษาเด็กเป็นรายบุคคลแล้วก็พัฒนาเป็นนวัตกรรมถ้าเรียนรู้ชั้นแรก นักเรียนต้องเรียนรู้จากการเรียนในห้องเรียน เนื้อหาวิชาอาจารย์จะให้เด็กเรียนรู้เป็นรายกลุ่ม นำเด็กทั้งสามกลุ่มมาเรียนรู้ด้วยกัน แล้วก็ให้อ่าน ให้คิด (สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

2. ใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน

เมื่อทราบข้อมูลของเด็กรายบุคคลแล้วว่าเป็นอย่างไร ความแตกต่างรายบุคคลหรือสภาพของเขาแต่ละคนเป็นอย่างไร เมื่อถึงขั้นตอนในกระบวนการสอนจริงอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) จะดำเนินการดังนี้ “กระบวนการสอนจริงก็จะคละเด็ก เด็กเป็นรายบุคคลเด็กเก่ง เด็กอ่อน เด็กปานกลาง จะแยกเด็กเก่ง ปานกลาง อ่อน จะเข้าด้วยกันจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าปล่อยให้จับตามสมัครใจจะเกิดว่าพวกนี้จะจับด้วยกัน 3 คนนี้จะจับด้วยกัน เลยไม่ได้เรื่องเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะสร้างแรงจูงใจ หนูช่วยเพื่อนนะ การช่วยเพื่อนจะทำให้หนูเก่งขึ้น หนูเก่งแล้วหนูต้องเก่งยิ่งขึ้น หนูสามารถเป็นครูให้เพื่อนได้ดีมากเลย “

สิ่งหนึ่งที่อาจารย์วิมลศรี ประสบความสำเร็จมากในการสอนคือ การใช้แรงเสริมตามหลักจิตวิทยา ซึ่งอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) เล่าเพิ่มเติมดังนี้ “ช่วงแบบนี้ ทั้งๆ ที่เมื่อก่อนมุสลิมนี้ ผู้หญิงกับผู้ชายเขาจะแตกแยกกัน ถ้าเขาเข้าห้องเลยนั่งตามกลุ่ม จะเห็นได้เลยว่าเด็กผู้ชายก็จะนั่งกับผู้ชาย หญิงก็นั่งกับหญิง ซึ่งจะแตกต่างจากพุทธ ที่เด็กชายเด็กหญิงจะเล่นกัน จับมือถือแขนเป็นเด็ก แต่ตอนนี้ดีขึ้น บอกว่าดีขึ้นคือสามัคคีกัน ก็ต้องใช้แรงเสริม นี้นะหนูเก่ง หนูเก่งหนูต้องช่วยด้วยถ้าหนูไม่ช่วยจะทำอย่างไร เราลงเรือลำเดียวกันแล้ว นี่คือการที่เรารู้จักเด็กแล้วเราสามารถแยกเด็ก ในกระบวนการเรียนการสอนก็ช่วยขึ้นมาได้ประการหนึ่ง” เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนแบบใช้โครงการวิทยาศาสตร์ของอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ไว้ว่า

ท่านสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญคะ ท่านจะให้ให้นักเรียนได้ฝึกค้นคว้า ได้ทดลอง ได้ใช้วิธีการสอนหลาย ๆ รูปแบบ แล้วก็ ท่านมีความเชื่อในเรื่องที่ว่าเด็ก สามารถพัฒนา ตนเองได้ ครูนั้นเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือแนะนำ

(ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์วิมลศรีสอนโดยใช้โครงงานแบบนี้ให้นักเรียนต้องศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เยอะ นะคะ สอนแบบให้เด็กคิดค้นด้วยตนเอง ให้ค้นพบด้วยตนเองโดยจะ กำหนดปัญหาขึ้นมาให้นักเรียนแต่ละกลุ่มไปคิดขึ้นมาเอง

(วิลาศ เอมเอก, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์วิมลศรีเรียกตัวอย่างการสอนโครงงานวิทยาศาสตร์ เรื่อง การเกิดเซลล์ไฟฟ้า โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ลองทำดู
- 2) ฝึกทักษะการสังเกต
- 3) ฝึกทักษะการเก็บข้อมูลด้วยการจดบันทึก
- 4) ฝึกการถามตอบแบบ ปุจฉา วิสัชนา

3. สอนจากเรื่องใกล้ตัวก่อน

อาจารย์วิมลศรีจะเริ่มจากเรื่องที่ใกล้ตัวก่อนเพื่อให้เด็ก สามารถใช้ ประสบการณ์ตรงที่เขาอยู่มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งเพื่อนครูในโรงเรียนได้ กล่าวว่

เอาจากประสบการณ์ตรงของเด็กก่อน ว่าเด็กสนใจในเรื่องอะไร เด็กสนใจในเรื่องอะไร เป็นเรื่องที่เขานัด เขาก็จะสามารถที่จะเรียนรู้ในตรงนั้นได้ อาจจะไป สอบถามพ่อแม่ เพื่อนครู หรือเพื่อนนักเรียนที่เขาคิดว่า ถ้าถามเขาอาจมีความรู้ เพิ่มขึ้น...

ซักถามนักเรียนพูดคุยกับนักเรียนก่อน คนไหนที่มีความรู้เพิ่ม คนไหนที่ไม่มีความรู้เลย เขาก็ได้เรียนรู้ไปด้วยกัน ในขณะที่เดียวกัน ก็อาจจะให้เขาไปค้นคว้าจากห้องสมุด หรือว่าบางอย่างที่นักเรียนไม่สามารถที่จะค้นคว้าในห้องสมุด ได้ อาจารย์ก็มีเอกสารประกอบให้กับนักเรียนศึกษาในชั้นเรียน

(สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

4. การสอนโดยใช้สื่อหลากหลาย

ในการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์นั้น อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ได้ใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้กระบวนการเรียนการสอนสามารถพัฒนาให้เด็กเกิดการเรียนรู้ อย่างเต็มศักยภาพ ในเรื่องนี้วิลาส เอมเอก เพื่อนครูในโรงเรียน(สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน, 2544) กล่าวว่า “สื่อของอาจารย์วิมลศรีส่วนมากก็มีให้ค้นในห้องเรียนนะคะ ถ้าไปตามหมู่บ้าน อาจารย์วิมลศรีก็อาจจะพาเด็กไปบางช่วงนะคะ ไปศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในบางเรื่อง บางครั้ง เขาก็อาจจะเชิญผู้ปกครองคนที่มีความสามารถด้านต่าง ๆ ให้มาช่วยสอน” นอกจากนั้นเพื่อนครู ในโรงเรียนกล่าวเพิ่มเติมว่า

ท่านจะสอน โดยการใช้สื่อหลาย ๆ อย่าง ทั้งสื่อที่让孩子คิดเอง หรือร่วมกันคิด กับท่าน แล้วก็ท่านเน้นในเรื่องการสอนทักษะกระบวนการ ท่านใช้วิธีการทาง วิทยาศาสตร์ ตรงนี้ที่เห็นได้ชัดคือ ท่านให้นักเรียนทำโครงงานวิทยาศาสตร์ แล้ว ก็ท่านประสบความสำเร็จตรงนี้ด้วย นักเรียนของท่านก็ประสบความสำเร็จด้วย ตรงที่ ว่าเมื่อนำไปแข่งขัน ท่านประสบความสำเร็จ นักเรียนของท่านได้รับเหรียญทอง ระดับประเทศ (ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อย่างคนอ่านหนังสือไม่ออก เขียนหนังสือไม่ได้ อาจารย์ก็จะมีวิธีการอีกลักษณะ หนึ่ง อาจจะใช้ภาพให้นักเรียนได้ฝึกเขียนง่าย ๆ แล้วให้เพื่อนช่วยนักเรียนให้ เพื่อนช่วยแล้วรวมกลุ่มกัน เอาความคิดมารวมกันแล้วก็ใช้ในลักษณะของ Mind Mapping สรุปเป็นความคิดของนักเรียนออกมา

(สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

5. ขั้นตอนการฝึกทักษะเพื่อกระตุ้นกระบวนการเรียนการสอน

ในกระบวนการเรียนการสอนการใช้คำถามที่กระตุ้นยั่วให้เด็กได้คิดต่อหรือคิด หาเหตุผล เป็นเรื่องจำเป็นมาก เพราะเป็นการฝึกผู้เรียนให้มีนิสัยช่างสังเกต ช่างคิดหาเหตุผล หา คำตอบโดยวิธีการที่หลากหลาย เกิดเป็นการเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป อาจารย์วิมลศรี จะให้ความสำคัญ ในการตั้งคำถามกระตุ้นเด็กอยู่ตลอดเวลา

ประการที่ 1 ที่ครูถามต่อ จบบทเรียนแล้วถามต่อ จะออกเป็นโครงงาน ประการ ที่ 2 ก็คือ ฝึก นักเรียนให้มีทักษะการสังเกต แต่ที่สำคัญคือสังเกตแล้วก็ค้นไป

แต่ถ้าให้นักเรียนไปสังเกตไปก็ไม่ได้อะไร เราต้องมีวิธีการ ต้องมีสมุดบันทึกคนละ 1 เล่ม สำคัญมาก การที่จะเป็นนักวิจัยที่ดี เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ดี เธอจะต้องรู้จักเก็บข้อมูล เห็นอะไรผ่านไป ไม่ใช่ผ่านไปแล้วใส่ในสมอง จดบันทึก ป้ายนี้ล้มทำไมป้ายนี้ไม่ล้ม ต้นนี้หนอนกิน ทำไมต้นนี้หนอนไม่กิน ได้ผลนะคะอาจารย์ ดิฉันจะใช้วิธีการแบบนี้ เพราะฉะนั้น 1 นาที 2 นาที ก่อนที่เด็กจะเรียนหนูมีอะไรที่สงสัยบ้าง ก็เขียนๆ มา ครูมาอ่าน เออนี่เขาสงสัยดินะ เขาถามว่าทำไมต้นไม้ติดกัน ใบหนึ่งร่วงหมดเลย ต้นมะม่วง

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

ในเรื่องนี้จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการสอนพบว่าอาจารย์ได้ใช้คำถามเป็นการกระตุ้น ยั่วยุ ดลอดจนเสริมแรง ในกระบวนการเรียนการสอนได้อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ ได้อย่างเหมาะสม เป็นธรรมชาติ นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนบ้านเกาะหมากก็ได้มีความเห็นในเรื่องการใช้คำถามของอาจารย์ว่า

อาจารย์จะเป็นคนไม่ให้คำตอบเด็ก พอเด็กมาถามอาจารย์ก็จะถามเด็กกลับไป ด้วยถามกลับไปให้รู้จักคิด ถ้าเป็นครูคนอื่นก็พอเด็กมาถามปุ๊บก็จะตอบเลย

(นันท์ฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

เทคนิคนี้ เด็กคิดประเด็นที่เขาสงสัยนะคะ จากความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของเขา นะคะ สงสัยอะไรที่เค้าสัมผัส หมูบ้าน ในชุมชน และในบ้านของเขา คิดมาแล้วก็มาเปิดประเด็นกับคุณครู มาถามคุณครู อาจารย์ก็ใช้ประเด็นคำถาม กระตุ้นคำถามให้กับเด็กหาคำตอบจากที่เด็กสงสัย

(สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

6. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง

ในเรื่องการมีส่วนร่วมในชั้นเรียนของผู้เรียนนั้นอาจารย์จะให้ความสำคัญ กับผู้เรียนอย่างทั่วถึงทั้งเด็กเก่ง และเด็กอ่อน โดยอาจารย์จะเปิดโอกาสให้เด็กได้มีโอกาสได้แสดงความสามารถร่วมกันแล้วนำเสนอ โดยใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ พัฒนาการทำงานเป็นทีม พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนการพัฒนาภาวะผู้นำไปพร้อม ๆ กัน

ถ้าในชั้นเรียนนะคะ อาจารย์เค้าจะเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้ เปิดโอกาสทุกคน ไม่เว้นเฉพาะว่าเด็กคนนี้เก่ง สนใจเฉพาะเด็กเก่งไม่ใช่คะ แต่ว่าจะสนใจนักเรียนทุกคน เด็กที่ดีอยกว่าคนอื่น

(สุภาภรณ์ แก่นทอง, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

เด็กที่เก่งอาจารย์จะปล่อย แล้วก็อาจารย์จะไปเจาะเด็กที่ไม่เก่งจะไปทู่มตรงนี้ คืออยากได้ตรงนี้เหมือนกัน จากเด็กที่บางคนไม่กล้าแสดงออก อาจารย์จะดึง ออกมาตลอดเลย ให้ออกมานำเสนอหน้าห้อง ให้ทำเองอะไรเอง เพราะอาจารย์ บอกว่า บางคนไม่เก่ง แต่แกมีความคิดแต่แกไม่กล้าแสดงออก อาจารย์จะบอก อยู่ตรงนี้ (นันทฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

7. การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้ว่ามีระบบ

อาจารย์วิมลศรี (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)จะเล่าอยู่หลายตอนว่า

...การที่จะเป็นนักวิจัยที่ดี เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่ดี เธอจะต้องรู้จักเก็บข้อมูล เห็น อะไรผ่านไป ไม่ใช่ผ่านไปแล้วใส่ในสมอง จดบันทึก ป้ายนี้ล้ม ทำไมป้ายนี้ไม่ล้ม ต้นนี้หนอนกิน ทำไมต้นนี้หนอนไม่กิน ได้ผลนะคะอาจารย์ ดิฉันจะใช้วิธีการ แบบนี้...

...ก็ยังรู้จักวิจัย แล้วเธอไม่รู้จักวิจัยบ้างหรือ

...ลูกจะทำอะไรคะ ผมจะไล่แมลงออกจากถังข้าว นั่นคือวัตถุประสงค์ ครูที่ปรึกษา ลูกทำเมื่อไรคะ ทำที่ไหน เมื่อไร ถังข้าวก็ถังที่ลูกทำ นั่นคือขอบเขต ของการศึกษา แมลงนั้นแมลงอะไร ครูเอานั่งสื่อให้ นี่คือตัวมอดไซ้ไหม แมลง ไซ้ไหม นั่นคือบทเอกสารค้นคว้าไซ้ไหม และอุปกรณ์ที่ลูกใช้มีอะไร มีเปลือก หอย และมีมะกรูด นั่นคืออุปกรณ์ แล้วลูกทำอะไรคะนั่นคือขั้นตอน แต่ถ้าลูก ทำขั้นเดียวไม่ได้จะลูกกลับไปทำใหม่คะ ถ้าเราไม่ยึดใส่หอยเราจะตั้งเฉยๆ ได้ ใหม่ ไปใส่ผ้าได้ไหม นั่นคือขั้นตอนการศึกษา ผลเป็นอย่างไรระคะลูกไปสังเกต แล้วลองไปทดลองอีกครั้งนะ แล้วมันจะออกมาเป็นโครงการคะอาจารย์ นี่คือการ ทำงานอย่างเป็นระบบ...

ที่จะสอนลูกศิษย์พี่ เธอทำ โครงการวิทยาศาสตร์ คือการที่เธอจะทำอะไรเธอต้องทำให้เป็นระบบ เธอทำอะไรให้เป็นขั้นตอนเป็นระบบ ต่อไปชีวิตเธอจะไม่สับสน นี้มันได้ยุ่งเหยิงสับสนทุกวันนี้เพราะเธอทำงานไม่เป็นระบบ เธอรู้จักใช้ รู้จักใช้จ่ายอะไร รู้จักบริหารเวลา การทำงานอะไรทุกอย่าง ถ้าเธอมีขั้นตอนของการทำงานต่อไปเธอจะเจริญรุ่งเรือง ปรัชญาที่สำคัญฝึกเด็ก ที่นี้เธอทำโครงการเธอต้องมีขั้นตอน

8. การติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ

อาจารย์วิมลศรีให้ความสำคัญในการติดตามงานที่ได้มอบหมายไปอย่างสม่ำเสมอ ตลอดเวลาทั้งนี้อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) ให้เหตุผลว่า “เมื่อวิเคราะห์เด็ก รู้จักเด็กแล้วก็ติดตามงานเราในฐานะครูที่ปรึกษา เด็กก็คือเด็กนะคะ วุฒิทางภาวะยังต่ำ ถ้าไม่ใช่ไม่จ้ำจี้จ้ำไช อย่างว่า ไปก็ไปมันก็เป็นไปตามกระแส น้ำ แต่สำคัญที่สุดเราจะต้องเอาใจใส่ นี่คือความสามารถพิเศษอย่างหนึ่งของครู ซึ่งอาจจะไม่มีทุกคนก็ได้ เบื่อหน่าย พอเด็กไม่ทำ ไหนเธอทำถึงไหน ก็ทิ้งเลย เราก็ต้องเกาะ อาจเป็นว่ากัดไม่ปล่อย อากการกัดไม่ปล่อยเราจะใช้เทคนิคหลายอย่าง ให้แรงจูงใจ จะบอกว่าเด็กมัธยมให้ดาวไม่สนใจ หักคะแนนก็ไม่สนใจ อาจารย์ลองใช้วิธีเสริมแรงให้กับเด็กบ้าง อย่างเด็กมัธยมก็บอกให้ทำโครงการประกวดได้รับรางวัลที่ 1 ระดับภาคก็มีสิทธิ์ที่จะเข้ามหาวิทยาลัยได้” ในเรื่องนี้ครูที่โรงเรียนบ้านเกาะหมี่ได้กล่าวสนับสนุนในเรื่องการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอไว้ว่า

แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ ตรงที่เขาเข้าถึงตัวเด็กมาก แล้วก็จ้ำจี้จ้ำไชกับเด็กนะคะ แล้วก็เอาจริงเอาจังนะคะ แล้วก็ติดตามผล ถ้าสั่งงานอะไรก็จะติดตามผล เสียสละเวลาให้กับเด็กมาก ส่วนมากจะติดตามถ้านัดเด็กเสาร์ อาทิตย์อะไรต้องติดตามหมดเลย (วิลาส เอมเอก, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

9. การสอนความรู้คู่คุณธรรม

การสอนโดยใช้โครงการวิทยาศาสตร์นี้อาจารย์วิมลศรีได้มีการสอดแทรกเรื่องวินัยและคุณธรรม จริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เด็กได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้ความรู้และฝึกฝนความมีวินัย และคุณธรรมจริยธรรมไปด้วยโดยอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544) ได้กล่าวว่า “ในการสอนได้สอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความซื่อ

สัต์ย์ต่อข้อมูล ความเชื่อสัต์ย์ ไมโกหก หลอกลวง ทำจริง บางคนไปทำมา ตัวอย่าง เขาถูก น้ำยุ่งใส่ลงในน้ำกระเทียม กับน้ำหัวข่า น้ำตะไคร้ น้ำอะไรตายดีที่สุด ครูนี้มันตายเลยนะ น้ำหัวข่า ตายเลย 5 นาทีตายหมดเลย เพื่อนปรบมือ อีกคนหนึ่งบอก ครูอย่าไปเชื่อมันชี้ทัก ชี้ทัก ผมเห็นกับตา มันเอาแท่งคนสารหักคอกลูกน้ำแล้วบ๊ึ๊ๆ แล้วมาส่งให้ครูว่าตาย มันตี้มครู อย่าไปเชื่อ ไม่ได้เธอต้องกลับไปทำใหม่เธอต้องเชื่อสัต์ย์ต่อข้อมูลเธอนะ ปราบกว่าตั้งเกือบชั่วโมงกว่ามันจะตาย ลูกน้ำ เด็กประถมที่ไหนจะมานั่งเฝ้า มันนาน”

ในเรื่องการสอนความรู้คู่คุณธรรมนี้ เพื่อครูในโรงเรียนบ้านเกาะหมึกกล่าวไว้ว่า

เป็นคนที่จริงจังกับเด็กมากคะ ไม่ว่าจะทั้งเวลาสอนหรือไม่สอน คือลักษณะว่าเห็นเด็กทำผิด ถ้าพูดง่าย ๆ ว่าถ้าหากว่าไม่ว่าจะเป็นระเบียบหรืออะไรอาจารย์จะเตือนตลอดเลยทั้งในเวลาเรียนหรือไม่ใช่เวลาเรียน แล้วก็บางครั้งถ้าเห็นอะไรบ๊ึ๊บก็สอนไปในตัวเลย โดยไม่ต้องใช้เฉพาะในเวลาสอน

(นันท์ฤพร ทองศรี, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

กล่าวโดยสรุปกระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์วิมลศรีประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
2. ใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน
3. สอนจากเรื่องใกล้ตัวก่อน
4. การสอนโดยใช้สื่อหลากหลาย
5. ขั้นตอนการฝึกทักษะเพื่อกระตุ้นกระบวนการเรียนการสอน
6. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง
7. การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้อย่างมีระบบ
8. การติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ
9. การสอนความรู้คู่คุณธรรม

ความภาคภูมิใจในอาชีพ

อาจารย์วิมลศรีได้กล่าวถึงความภาคภูมิใจที่สุดในอาชีพของการมาเป็นครูตลอดชีพคือ การได้สร้างลูกศิษย์

ภาคภูมิใจที่สุดคือการที่ได้สร้างลูกศิษย์ เหมือนกับที่พูดว่าลูกศิษย์ของพี่ พี่ภูมิใจใน
ลูกศิษย์ของพี่ทุกคนเฉพาะที่อยู่กับพี่ตอนนี้ ช่วงที่พี่รับผิดชอบ พี่ภาคภูมิใจกับ
เขามาก พี่มีความสุขกับเขาเห็นเขาน่ารัก เห็นใหม่ค่ะ คุณครูแน่น้อยไม่อยู่เขาก็
มา ชั่วโง่งไหนครูไม่อยู่เขาก็มาห้องนี้ทันที

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

นอกจากนั้นอาจารย์วิมลศรียังเชื่อว่า “ครูเป็นปัจจัยสำคัญในการสอน” ไม่ว่าจะ
เป็นการสอนวิชาใด โดยเฉพาะการสอนแบบ “โครงการ”

เค้ามีความหยิ่งในความเป็นครูค่ะ เค้าจะไม่ไปประกอบอาชีพอื่น จากการทำคุ
กันท่านบอกว่าการเป็นครูของท่านดีที่สุดแล้ว เป็นอาชีพที่ท่านรักที่สุด พอใจที่สุด อาชีพ
อื่นท่านไม่สนใจ ท่านทำอาชีพนี้ให้ดีที่สุด ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมให้
มากที่สุด

(ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

อาจารย์วิมลศรีมีความเชื่อมั่น มีศักดิ์ศรีต่ออาชีพครูนี้สูงมาก

(ลักขณา สุหรัาย, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

บริบทของสังคม

ในภาพรวมของอาจารย์วิมลศรีได้รับการยอมรับจากชุมชนรอบ ๆ และสังคมช้
นอกสูงมาก โดยมีน ไชยเพชร ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะหมี่(สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน
2544) กล่าวว่า “อาจารย์ได้รับการยอมรับจากชุมชนรอบๆโรงเรียนสูง” และยังได้มีส่วนได้ออก
ไปช่วยชุมชนออกไปเป็นวิทยากรอยู่บ่อยๆ “...แต่ช่วงนี้แก่ก็รู้ตัวเองแก่ก็ไม่ค่อยได้ออกบางที่เขา
ขอมาก็ต้องอยู่ในโรงเรียนด้วยแก่ต้องทำวิจัยส่วนมากจะเป็นเสาร์อาทิตย์ครบวันธรรมดาก็ไม่ค่อย
ได้ไปครบนอกจากว่าทางข้างบนสั่งมา”

อาจารย์วิมลศรีกล่าวถึงสภาพการทำงานในโรงเรียนบ้านเกาะหมี่ไว้ดังนี้

ก็ผลกระทบจากหลายเรื่อง จากเด็กบ้างบางครั้งสอนก็ไม่ได้ตั้งใจ คือเด็กที่เรา
ปล่อยไปไม่มีการรับช่วงต่อ เราส่งไปดีแล้ว ช่วงต่อ คนเรานี้ว่ามันไม่เท่ากัน พี่เข้า
ใจจุดนี้ มันเป็นไปได้ที่เราจะทำทุกคนให้เหมือนกัน เข้าใจ แต่บางครั้งมันก็บาง

ที่มันก็ท้อแท้ๆเหมือนกัน มันก็เป็นธรรมดาทุกสังคม เราเข้าใจ แต่บางครั้งปะทะกับ เหตุการณ์บีบ ยังไม่อยู่เหมือนกัน แต่พออยู่สักพักมันก็ปลง มันต้องใช้ปลง ใน สมัยปัจจุบันนี้ สังคมในปัจจุบันนี้ ถ้าเรายึดมั่นว่าเราทำแล้วไม่เดือดร้อนใคร ไม่ ให้เพื่อนเดือดร้อน ไม่ให้ผู้บริหารเดือดร้อนไม่เบียดเบียนใครก็คิดว่าคงจะอยู่ได้

(วิมลศรี สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

สรุปภาพรวมของกรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

กรณีศึกษา อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ มีปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับ ตัวผู้เรียนว่า “ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ได้”

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาที่หล่อหลอมให้กรณีศึกษาเป็นครูดีเช่นทุกวันนี้เนื่องจาก

1. ในกระบวนการศึกษาเล่าเรียนสมัยเด็กที่เข้าใจความรู้สึกของเด็กด้วยโอกาส ในห้องเรียนว่าเป็นอย่างไร
2. แรงแบบดาลใจที่เห็นนักเรียนในชนบทขาดโอกาส

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

1. มีความรักและเมตตาศิษย์
2. มีจิตวิญญาณของความเป็นครู
3. ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
4. ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น
5. ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและกระตือรือร้นอยู่เสมอ
6. มีความรู้ดี มีความรู้กว้างขวาง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
7. ความผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง
8. ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่สุด

9. ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครู
10. สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
11. มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน
12. เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

กรณีศึกษาอาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้โครงงานวิทยาศาสตร์ โดยมีขั้นตอน 7 ขั้นตอน ทั้งนี้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนจะต้องมีเทคนิคการสอนที่สำคัญหลายประการดังนี้

1. การวิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคล
2. ใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน
3. สอนจากเรื่องใกล้ตัวก่อน
4. การสอนโดยใช้สื่อที่หลากหลาย
5. ขั้นตอนการฝึกทักษะเพื่อกระตุ้นกระบวนการเรียนการสอน
6. การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง
7. การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้อย่างมีระบบ
8. การติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ
9. การสอนความรู้คู่คุณธรรม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 5 กรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เพื่อจะนำเสนอปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และบริบทของสังคมไทย ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของข้อมูลกรณีศึกษา อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช สอน เพื่อเป็นการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลให้ถูกต้องและมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณีศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 8

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ปรัชญา และ ความเชื่อเกี่ยว กับผู้เรียน	-ทุกคนเรียนรู้ได้ ระดับสมองไม่ค้อย ต่างกัน -ชอบเป็นคนปกติ เป็นคนธรรมดา						
กระบวนการ พัฒนา	-อิทธิพลจาก ครอบครัว ครู เดิมโตมากับ ธรรมชาติ รักธรรม ชาติ ทำให้รักการ เรียนรู้ ชอบคิด -ได้รับการส่งเสริมจาก ครูที่สอนเราเป็นรูป แบบการสอนแบบ ไม่บอก						

ตารางที่ 8 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
คุณลักษณะของครูดี		- อารมณ์ดี - มนุษย์สัมพันธ์ดี - มีความรู้ดี - ใฝ่รู้ ชอบอ่าน - ชอบคิดอะไรที่แตกต่าง คิดมีประโยชน์ - คิดพัฒนา - มีจรรยาบรรณในวิชาชีพสูง - ไม่มองคนในแง่ร้าย	- ช่างคิดช่างทำ - ใจดี - เชื่อมั่นในตัวเองสูง - ชอบอ่าน ชอบค้นคว้า - สมถะ	- มีความคิดใหม่ๆ - คิดแปลก ๆ ในทางที่ดี คิดสร้างสรร - ใจดี - เป็นกันเองกับอาจารย์ทุกท่าน - จัดสรรเวลาได้ดี - ประหยัด	- พยายามหาสิ่งแปลกๆ มาสอนนักเรียน - สุภาพอ่อนโยน - เป็นกันเอง - รักเด็ก - มีความรู้ดี - เรียบ ๆ ง่าย ๆ	- ใจเย็น - พุดดีเหมือนเพื่อนสอนเพื่อน เหมือนรุ่นพี่ - ชอบให้กำลังใจ - รักเด็กเท่าๆกันทั้งหมด - สม่ำเสมอ	- เป็นคนชอบประดิษฐ์อุปกรณ์ - พัฒนาตัวเอง มีเป้าหมายเพื่อให้งานก้าวหน้า
กระบวนการถ่ายทอด	- วิเคราะห์ผู้เรียน - การสอนแต่ละห้องแต่ละกลุ่มไม่เหมือนกันตามพื้นฐาน - ใช้คำถามในการกระตุ้นให้ผู้เรียนรักการเรียนรู้	- ชอบคิดอุปกรณ์ที่ช่วยในการเรียนการสอน - สอนสนุก - เอาสิ่งใกล้ตัวมาเป็นสถานการณ์ทำให้นักเรียนเข้าใจ	- มีวิธีการสอนที่หลากหลาย - สอนเน้นให้เด็กได้เรียนรู้มากกว่าเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย	- มีความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับเรื่องอุปกรณ์ - นำเนื้อหาการสอนมาประยุกต์ใช้ - สอนเน้นการทดลอง	- เป็นกันเองกับเด็ก - นำของรอบตัวมาเป็นอุปกรณ์ - ให้เด็กได้ทดลอง	- ไม่สอนแต่ในวิชาเรียนอย่างเดียว - สอนโยงเข้ามาในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เข้าใจในชีวิตประจำวัน - สอนการทดลองโดยให้ความเข้าใจ	- สอนเน้นการทดลอง

ตารางที่ 8 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์ศิลปชัย นุรณพานิช (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
	<ul style="list-style-type: none"> -ใช้คำถามให้เด็กได้จินตนาการ -ให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการทดลอง -การเสริมให้ผู้เรียนรู้แหล่งการเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> -สอนโดยให้เด็กได้ทดลอง -อยากให้แล้กับวิชาเรียนมันบูรณาการกัน 				<ul style="list-style-type: none"> -สอนให้คิดสร้างสรรค์ คิดเอง รู้จักคิดมากขึ้น -สอนโดยใช้โครงงานให้เด็กได้ฝึกกระบวนการวิจัย -ให้กำลังใจนักเรียน -ไม่ได้เน้นเรื่องการสอบเพียงอย่างเดียว ให้เรียนแล้วชอบในวิชาเรียน 	
ความภาคภูมิใจในอาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> -นักเรียนได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ -นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน 						
บริบท/สิ่งแวดล้อม		-ครูให้ความร่วมมือดี		-ครูให้ความร่วมมือดี			-สัมพันธ์กับเพื่อนครูดีมาก

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับภรณ์ศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่ นั้นพบว่า ภรณ์ศึกษาอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตก็อยู่บนพื้นฐานธรรมดาชอบเป็นคนปกติ เป็น common man แล้วก็ใช้ชีวิตธรรมดา

โดยเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

เรียบ ๆ ง่าย ๆ ไม่ได้สนใจอะไรเป็นพิเศษว่ากันไปแล้ว เพราะว่ายังงี้ก็ได้คือตาม
อัธยาศัยนะคะคำพูดนั้น

(พรพรหม ชัยฉัตรพรสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

สำหรับแนวคิดในเรื่องปรัชญาการศึกษาไทยนั้น ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) ได้กล่าวว่า “แนวคิดในเรื่องปรัชญาการศึกษาไทยทั่วไปก็คือ ถ้าเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาก็หมายถึงว่าเราต้องให้เขาถึงพร้อมด้วย สามารถจะอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขแล้วก็มีคุณภาพดี และมีความเป็นเหมือนอย่างเรามาจากชนบทที่มีชีวิตที่เรียบง่ายธรรมดาทำงาน...

การเรียนรู้ที่ดีของเด็กหรือของคนทั่วไปนี่คืออาจจะต้องสภาพแวดล้อมทางด้านครอบครัว ทางด้าน โรงเรียน แล้วก็สังคมอีกอันถ้าในมุมกว้างนะ แล้วก็สื่ออะไรต่าง ๆ คือสิ่งแวดล้อมจะต้องมีสภาพแวดล้อมและสิ่งแวดล้อมที่ดีด้วยจะเสริมนะ แต่สิ่งที่รักคือตัวเด็กหรือตัวเราเองที่จะรักที่จะเรียนรู้ที่สำคัญ

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียนของอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิชนั้น อาจารย์เชื่อว่าคนสามารถเรียนรู้ได้เพราะมีสมองไม่แตกต่างกัน จะแตกต่างกันตรงที่พื้นฐาน บริบทเท่านั้น โดยได้กล่าวว่า

ในเรื่องศักยภาพในการเรียนรู้ อะไรต่าง ๆ ที่เราสอน เด็กนักเรียนของโรงเรียนมัธยมเบญจมราชาลัย เด็กวัดไร่ขิง กับเด็กที่สาธิตจุฬา ไม่ต่างกัน แต่คือพูดง่าย ๆ ว่า

ระดับสมองไม่ค่อยต่างกันหรอก แต่เนื่องจากว่าเขาได้รับ information น้อยคุณพ่อคุณแม่ก็เขาต่างกัน แต่ถ้าสมองไม่ต่างกันแต่เขาต้องปรับกันอีกที่ บางคนนี้สถานะทางครอบครัว การรับข้อมูลข่าวสาร ที่นั่นเขาเล่น internet เขารู้ข้อมูล เขามีแหล่งหนังสือ สิ่งที่แตกต่างกันคือตรงนี้ไง แต่มันสมองโดยเฉลี่ยไม่ต่างกัน

(ศิลปินชัย นูรณพานิช, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาครูไทยเป็นกระบวนการสั่งสม กระบวนการหล่อหลอมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวคน อาจารย์ศิลปินชัย นูรณพานิช ผ่านกระบวนการพัฒนาดังนี้

กระบวนการพัฒนาภูมิปัญญาของกรณีศึกษา อาจารย์ศิลปินชัย นูรณพานิช นั้นอาจารย์ได้เล่าให้ฟังว่า (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) “จะอยู่กับธรรมชาติ ผมเด็กๆผมอยู่กับทุ่งนาอยู่กับธรรมชาติ เห็นการเปลี่ยนแปลง และผมพูดได้ว่าเป็นเด็กที่มาจากฐาน เด็กในชนบทจะได้เปรียบเด็กในเมืองเพราะเรามีวิวของธรรมชาติอยู่ เพราะฉะนั้นหน้าหนาวนี้ไปช่วยเขาเกี่ยวข้าวไปดูเขานวดข้าว นวดอะไร นอนกับกองฟาง เพราะฉะนั้นเราซึมซับธรรมชาติ เราชักธรรมชาติ ทำให้เรารู้จักที่จะ เรียนรู้”

ประกอบกับ

การที่เราได้รับการสั่งสมจากครูที่สอนเราในระดับประถม คือเราได้ดูรูปแบบการสอนแบบไม่บอก เช่นสมมติว่าศึกษาเรื่องพืชเขาให้เราไปปลูก ให้เราไปหาเอง แล้วก็ไปปลูกดูการเจริญเติบโต...การเรียน ป.ป.นี้เราเห็น คือ ป.ป.นี้มีเพื่อนหลากหลายอาชีพ เราก็เห็นว่ามันมีความสัมพันธ์จำเป็น ป.ป.นี้ได้ปลูกฝังเรามาพอสมควร โดยเฉพาะครู ป.ป.นี้ปลูกฝังเพราะเราได้เรียนรู้ตั้งแต่ระดับประถมไม่ว่าการเรียนการสอนประถมศึกษาเป็นยังไง ฉะนั้นเราก็มาถึงเรื่อง มาประสานมิตรนี้ก็มาเสริมสำคัญนี้ก็คือชั้นประถม ชั้นครู ป.ป. และครู ปกศ.สูง เราก็ได้ครูดีอีกละ

(ศิลปินชัย นูรณพานิช, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

จะเห็นได้ว่าอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้มีการพัฒนาจากความใกล้ชิดธรรมชาติ ใกล้ชิดกับมารดา รวมทั้งครูที่สอนมาตั้งแต่ระดับประถมที่ได้รูปแบบการสอนที่อาจารย์ประทับใจ ตลอดจนการที่ได้มีโอกาสเข้าเรียนในระดับประโยคครูประถม จนถึงปริญญาตรี ที่ได้มีโอกาสพบปะกับเพื่อนหลายอาชีพทำให้เห็นความสำคัญของอาชีพครู

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

สำหรับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะต่าง ๆ ที่อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้ปฏิบัติที่เพื่อนครู ผู้บริหาร และกลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวไว้ดังนี้

1. ช่างคิด ช่างฝัน มีจินตนาการกว้างไกล

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นคนที่ชอบคิดสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดพัฒนาเพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจารย์ได้ฝึกการคิดมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก โดยได้กล่าวว่า(สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) เป็นคนชอบคิดโดยเฉพาะคิดไม่ค่อยจะหยุดคิด ... อาจจะเป็นเรื่องของความคิด ที่ผมคิดอาจจะเป็นลักษณะว่านอกกรอบ คล้ายๆอย่างนั้นบางคน อาจจะมีเรียกว่ากระบวนทัศน์หรืออาจจะเรียกว่าอะไรก็แล้วแต่ อย่างเช่นการสอน สมมติว่าเราใช้คำถามถามเด็กปกติเราถามว่าใครเข้าใจบ้าง ยกง่าย ๆ เลยผมอาจจะใช้คำพูดว่า แทนที่จะบอกใครเข้าใจบ้างเราอาจจะใช้ใหม่ มีใครบ้างที่ไม่เข้าใจ คือลักษณะคล้ายว่าได้คำตอบเดียวกัน...

คือที่จริงอาจจะเริ่มมาตั้งแต่เด็ก อาจจะเป็นคุณสมบัติเฉพาะตั้งแต่เด็ก ๆ คือผมอายุประมาณซัก 4 ปี เริ่มจำได้ คือปกตินี้จะไปกับคุณแม่เวลาอยู่ทุ่งนา แม่จะสอนให้ดูดาว “ประมาณตีสามตีสี่ คือเราชอบไปหาปลาเราก็จะตามคุณแม่ไปที่สุพรรณมีทุ่งนาเยอะใช้ใหม่ เราก็ไปหาปลา ดาวจะสวยมากอันนี้เป็นภาพให้เราติดตาม ฝึฟุ้งได้แม่ก็จะชี้ให้ดูอะไรอย่างนี้ แล้วมันก็มีเยอะนะเพราะมันดีกันนะเราก็เห็นสวยตรงนี้มันทำให้เราเกิดภาพ แล้วความฝันของผมสมัยเด็กๆ ความฝันแบบมันเป็นวิทยาศาสตร์ สตาร์วอร์อะไรอย่างนี้นะ บางทีเราฝันว่าเราบินขณะนั้นประมาณ 2497-2498 ความฝันของผมนะ ผมเกิด 2493 ประมาณ 4-5 ขวบเราฝันถึงสงครามอวกาศ เราฝันถึงเรื่องแบบสตาร์วอร์นี่ ฝันเป็นอย่างนั้นนะ ซึ่งตอนนั้นนะไม่มีอะไรอ่านเลย มันเข้ามาเองโดยธรรมชาติเพราะดูดาวบ่อยอาจจะดูดาวแล้วก็ฝันว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ความฝันเหมือนว่าเราโดนมนุษย์ต่างดาวมียานอวกาศเต็มไปหมด ซึ่งขณะนั้นไม่มีหนังสืออะไร

เลย แต่มันมาในความคิด เราว่าเราก้าวหน้าไป...แม้มีอิทธิพลมาก มันก้าวหน้าไปมันก้าวหน้าไปสามสี่ห้าปี”

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงเรื่องการขบคิดไว้ดังนี้

ช่างคิดช่างทำนะฮะ อะไรต่าง ๆ นานาเนี่ย บางส่วนที่มองดูว่าเออ ครูวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นอย่างนี้...แล้วอาจารย์ศิลป์ชัยเค้าช่างคิดช่างทำแล้วเค้าทำต่อเค้าทำต่อได้สำเร็จ เผอิญเค้ามีโอกาสอยู่กับสสวท.ด้วยนะฮะ เค้ายังมีที่ปรึกษาตรงส่วนนั้น แกมีวิธีการบางที่ผมก็แอบดู ๆ ว่าเค้าทำอะไรบ้าง บางทีก็มานั่งศึกษาจากคอมพิวเตอร์บ้าง อินเทอร์เน็ตบ้าง Search จากที่โน่นที่นี่ว่าเป็นยังไงบ้าง ตอนนั้นก็คุยกันซะปรึกษากันว่าไฉนทำยังไง ไฉนทำยังไง ทำอะไรเสร็จเดี่ยวก็มาให้ดูบ้าง คือพอทำมาแล้วก็มาดู ๆ เอน่าสนใจใหม่

(สุรสิงห์ นิรชร, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545)

คือเขาขบคิดอะไรที่แตกต่างคือจะมีประโยชน์ คือเขาจะคิดแล้วก็ได้ออกมาเห็นได้จากกาได้อุปกรณ์วิเคราะห์อะไรอย่างนี้ เขาจะช่างคิด

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

อาจารย์เค้าก็จะเป็นคนขบคิดอะไรที่แปลกคือบอก ก็คือแปลกในทางที่ดี คิดประดิษฐ์ คิดอะไรอยู่เสมอ คือความคิดของอาจารย์เค้าจะค่อนข้างเหมือนกับไม่ค่อยจะธรรมดา มีลักษณะอะไรที่คิดแล้วมีสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอมีอะไรที่แปลกไปจากที่เคยเห็น เช่นอุปกรณ์การทดลอง...ลักษณะคืออาจารย์เค้าเป็นคนประหยัดนะครับเท่าที่สังเกต คิดอะไรใหม่ ๆ เสมอ ทดลอง ก็จะมีแล้วก็พอทดลองเสร็จก็อาจจะมาให้ดู ทำให้ดูอย่างนี้ ๆ ก็คือให้ความรู้กับพวกเราด้วยคืออาจารย์เป็นคน que คิด มีความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับเรื่องของอุปกรณ์หรือนำเนื้อหาเกี่ยวกับการสอนมาประยุกต์ใช้ มาประดิษฐ์อะไรขึ้นมาใหม่ ๆ

(พรเทพ จันทราอุกฤษฏ์, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

ใช่ค่ะ ท่านคิดอยู่เรื่อยๆก็ทำให้พัฒนานะคะ วิธีการพัฒนาโดยที่เราไม่ต้องไปอิงใครก็ได้เราพัฒนาตัวเองอะไรอย่างนี้ น่าจะเป็นความสามารถเฉพาะบุคคลแล้วก็ได้ด้วยที่อาจารย์เขาเก่งด้วยแล้วการที่อาจารย์เขาอ่านเยอะรู้เยอะเป็นคนชอบคิด ชอบค้นอะไรอย่างนี้ (อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

2. มีนิสัยรักการอ่าน

คุณลักษณะในการใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่เป็นคุณสมบัติของบุคคลแห่งการเรียนรู้ อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช มีอยู่ตลอดเวลา ดังคำกล่าวของเพื่อนครูในโรงเรียนดังนี้

ในเรื่องการศึกษาหาความรู้ใหม่ๆในการพยายามที่จะหาความรู้ใหม่ให้กับตัวเอง อาจารย์เขาจะอ่าน ถ้าเห็นตอนเช้าๆอาจารย์เขาจะอ่านหนังสือพิมพ์ ก็คิดว่านอกเหนือที่เราไม่เห็นก็คงอ่านเยอะเหมือนกัน เพราะบางที่อาจารย์เขาจะรู้อะไรใหม่เขาก็จะเอาเล่มนั้นแหละมาเปิดให้ดู

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

ก็มีนี่ ที่นี่จะเห็นตอนเช้า เค้าจะมานั่งอ่านหนังสือกับเด็ก ทุกเช้านะครับมา Search หา Internet แล้วบางทีก็ Print เอากลับไปอ่านที่บ้าน ไปทำงานที่บ้านเท่าที่เห็น

(สุรสิงห์ นิรชร, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545)

3. รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นครูที่ใจดี รักเด็ก ดังที่ สุรสิงห์ นิรชร (สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545) กล่าวว่า “คือคนส่วนใหญ่เนี่ยพูดถึงว่าเค้าเป็นครูที่ค่อนข้างจะใจดีกับเด็ก ๆ “ เช่นเดียวกับพรพรม ชัยฉัตรพรสุข (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544) กล่าวว่า “รักเด็กค่ะโดยวิธีการสอนของแกก็เป็นหมายถึงว่าในแง่ของการที่จะหาสิ่งใหม่ ๆ มาให้เด็กเนี่ยนะคะ” ทั้งนี้

เด็กนักเรียนมาพบได้ตลอดถ้าเกิดอาจารย์ว่างเค้าก็จะคือปรึกษาอะไรก็ได้สะดวก

(พรเทพ จันทราอุกฤษฏ์, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

นอกจากนั้นเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ทำที่กับเด็ก ค่อนข้างใจดี คือเหมาะสำหรับครูวิทยาศาสตร์ เวลาสอนแล้วเด็กนี้กล้าแสดงออกอย่างโน้นอย่างนี้ หรือว่าผมไปดูตอนเวลาแกสอนวิชาโครงการวิทยาศาสตร์เพราะเด็กจะมีกิจกรรมอะไรต่าง ๆ ทำโน้นทำนี้ ถ้าเรามองแบบครูโบราณนะ เด็กไม่มีระเบียบเลย แต่ถ้ามองแบบนักวิทยาศาสตร์ เออ เขาได้ปรึกษา เขาได้คิด ได้ค้นคว้าอะไรต่าง ๆ นานามันก็เป็นอีกแบบหนึ่งนะ สะมันเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กได้กระตือรือร้น ได้ทำผลงานวิทยาศาสตร์พอผลงานวิทยาศาสตร์เด็กนั้นมันจะเป็นส่วนใหญ่ที่อาจารย์ศิลปชัยเค้าสั่งสม

(สุรสิงห์ นิรชร, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545)

กลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์ศิลปชัยสอนได้กล่าวว่า

รักเด็ก สม่่าเสมอ ทัวไปเท่ากันหมด

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

4. สุภาพอ่อนโยน

คุณลักษณะ สุภาพ อ่อนโยนของอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นคุณลักษณะที่ผู้ที่พบเห็นทั่วไปจะรับรู้ได้ ทั้งนี้เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวว่า

อาจารย์เป็นคนดูสุภาพอ่อนโยนนะคะ ดูอ่อนโยน เป็นกันเองค่อนข้างมากแม้แต่กับนักเรียนนะคะ คือในแง่ของการสอนอาจารย์ก็เป็นกันเอง พูดคุยเป็นกันเองทำให้นักเรียนรู้สึกว่ามันไม่ได้เป็นการเกร็งที่เค้าต้องมานั่งเรียนฟิสิกส์ซึ่งเป็นวิชายากนะคะ ในขณะที่เดียวกันที่สอนหนังสือก็คืออาจารย์ก็จริงจังในฐานะงานของอาจารย์คะ (พรพรหม ชัยฉัตรพรสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

5. อารมณ์ดี ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ดี

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นครูที่มีอารมณ์ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ดี โดยเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

อาจารย์เขาจะอารมณ์ดีแล้วถ้าอาจารย์ไปสัมมนาไปประชุมมาหรือมีความรู้อะไร
 อย่างนี้ก็จะถามก่อน ว่านี่น้องคิดว่ามันเป็นยังไง ก็ให้เราตอบ เหมือนกับว่าเขา
 ความรู้มาให้แต่ไม่ได้บอก ก็ให้เหตุการณ์หรือที่ไปประสบมาเช่น ทำไมฟ้าแลบ
 น้องทำไมมันเป็นอย่างนี้ ทำไมฟ้าแลบน้องคิดว่าไง เขาก็จะอธิบาย เกิดฤดูกาล
 เพราะอะไรอย่างนี้ บางที่เราเรียนมาตั้งแต่สมัยโบราณความรู้เดิมเราก็จะมีแต่
 ความรู้เดิมบางที่อาจารย์เขาจะได้อะไรมาใหม่เขาจะมาคอยถามแล้วก็จะมา
 อธิบายมันไม่ใช่เขาเรียนมาอะไรอย่างนี้แต่ดูหนังสือเล่มนี้สิเขาพูดอย่างนี้

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีทำให้เพื่อนครูรอบ ๆ ช่างเอื้ออำนวยให้

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

เช่นเดียวกันกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนได้กล่าวว่า

เป็นอาจารย์ที่ใจเย็น บางที่เด็กไม่ค่อยตั้งใจเรียนบ้างอาจารย์ก็ไม่ค่อยดุ...

ก็อย่างที่บอกคือใจเย็น พยายามอ่อนน้อมให้เด็ก แบบคำพูด...

เขาก็พูดดี ๆ เหมือนเพื่อน ๆ สอนเพื่อน ๆ เหมือนเป็นรุ่นพี่ คือเวลาที่ต้องอธิบาย
 มาก ๆ อาจารย์ก็จะสอนปกติ อาจารย์ก็จะมีเสียงดังไว้หน่อยก็จะทำให้เรารู้ว่าเรา
 ทำเสียงดัง ถ้าคนไหนได้คะแนนไม่ดี อาจารย์ก็จะบอกว่าบังเอิญเขาไม่เข้าใจหรือ
 ว่ายังไม่เข้าใจดี สิ่งที่เขาใจก็ไม่ได้มาออกในข้อสอบ

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

6. มีความรู้ดี

ในเรื่องความรู้ดีของอาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช นี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าว
 ว่า

อาจารย์เป็นคนที่มีความรู้ในเรื่องพวกนี้ค่อนข้างเยอะ อย่างน้อยอาจารย์ก็
 ทำงานกับ สสวท. นะคะเวลาอาจารย์แสดงวิสัยทัศน์ก็ดูว่าคืออาจารย์ก็ให้รายละเอียดดี
 ในการทำงานให้รายละเอียดแก่อาจารย์รุ่นน้องหรืออาจารย์เพื่อน ๆ ด้วยกันได้

(พรพรหม ชัยฉัตรพรสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

ก็ดูอาจารย์เค้าสนใจทางด้านนี้นะครับ ก็เอาข้อมูลใหม่ ๆ มาให้กับทางหมวด
อะไรอย่างนี้ที่อาจารย์เค้าได้ไปประชุม หรือไปสัมมนา มาบอกกับที่หมวด

(พรเทพ จันทราอุกฤษฏ์, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

อาจารย์เขาจะเสนอแนวคิดเรื่องการปฏิรูปที่เป็นรูปธรรม คือเสนอเหมือนกับ
นโยบายที่เขาให้มาที่อาจารย์เสนอแล้วก็นั่นก็ เขาก็เสนอแนวคิดใหม่ แล้วก็
เปรียบเทียบให้เห็นว่าเมื่อนอกนี้วิทยาศาสตร์นี้เขารวมหมวดวิทยาศาสตร์เป็น
หมวดวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือเขาเอาของเมื่อนอกยกตัวอย่างให้ดูแล้วก็
บอกว่าของเราจะเป็นอย่างนั้นได้ไหม คือจะเป็นอย่างนั้นมากกว่า

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

ก็ได้รับการนับถือ เพราะว่าตอนนี้ยังอาจารย์เขาเป็นครูแห่งชาติก็ได้รับความ
เชื่อมั่น หมายถึงว่าเชื่อมั่นในตัวอาจารย์เวลาอาจารย์พูดอะไร เขาก็เชื่อมั่นใน
คำแนะนำของอาจารย์และทุกคนก็ให้ความเคารพนับถือ แล้วก็ให้ความยกย่อง
อย่างนิตินิตที่มาฝึกสอนก็บอกว่าเนี่ยอาจารย์พูดสอนครูอาจารย์เก่งอะไรอย่างนี้คะ
จะได้รับ หมายถึงว่าเป็นคนเก่งในสายตาคณะศิษย์แล้วก็เพื่อนครูด้วยกัน

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

7. จัดสรรเวลาได้ดี

ถึงแม้ว่าจะมีภาระกิจที่ต้องปฏิบัติมากในฐานะที่เป็นครูแห่งชาติ แต่อาจารย์
ศิลปชัย นูรณพานิช ก็ปฏิบัติหน้าที่ในการสอนศิษย์อย่างไม่บกพร่อง เพื่อนครูในโรงเรียนได้
กล่าวไว้ดังนี้

ปกติอาจารย์เค้าจะจัดสรรเวลาได้ สอนก็คือปกติไม่เคยต้องมีการเข้าสอนแทนคือ
อาจารย์เค้าจัดเวลาสอนก็สอนแล้วก็ไปทำส่วนของครูแห่งชาติก็ไปคือแบ่งได้จัด
สัดส่วนแล้วสอนได้ตรงตามเวลา ตามโปรแกรมที่กำหนดผมจะไม่เคยได้ยินเกี่ยว
กับการขาดสอนหรืออะไรอย่างเนี่ยเลย

(พรเทพ จันทราอุกฤษฏ์, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

8. ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นครูที่ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเองมาก โดยได้กล่าวว่า “ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เป็นครูเช่นทุกวันนี้เพราะได้แนวมาจากการที่ได้รับสั่งสมจากครูที่สอน คือ ได้ดูรูปแบบการสอนแบบไม่บอก เช่น สมมติว่าศึกษาเรื่องพืชเขาให้เราไปปลูก ให้เราไปหาเองแล้ว ก็ไปปลูกดูการเจริญเติบโต”

กล่าวโดยสรุป อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. ช่างคิด ช่างฝัน มีจินตนาการกว้างไกล
2. มีนิสัยรักการอ่าน
3. รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน
4. สุภาพอ่อนโยน
5. อารมณ์ดี ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ดี
6. มีความรู้ดี
7. จัดสรรเวลาได้ดี
8. ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์ในเรื่อง “การสร้างมโนทัศน์ เรื่องการเคลื่อนที่แบบหมุน โดยกิจกรรมการทดลองและสาธิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (อ้างถึงใน ศิลปชัย บุรณพานิช, 2542, 43-48) โดยได้เสนอแนวคิดในการสอนฟิสิกส์ไว้ดังนี้

การเรียนการสอนสิ่งใดก็ตาม ถ้าผลของการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดี และเป็นผู้ที่มีความสุข ย่อมเป็นที่พอใจแก่ทั้งผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นคุณพ่อคุณแม่ ผู้ปกครองนักเรียนและครูผู้ทำหน้าที่ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน สำหรับความคาดหวังของครูฟิสิกส์ก็ต้องการให้นักเรียนมีผลการเรียนรู้ที่ทำให้นักเรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดีและมีความสุขเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในแต่ละปีการศึกษาก่อนที่นักเรียนจะจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและจะก้าวเข้าสู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ครูฟิสิกส์มักได้รับคำถามหรือคำ

บอกเล่าจากนักเรียน เช่น วิชาฟิสิกส์เป็นวิชาที่ยากใช้หรือไม่ รุ่นพี่ๆ บอกว่าวิชาฟิสิกส์ยาก นักเรียนหญิงบางคนก็บอกให้ฟังว่าคงเรียนฟิสิกส์สู้นักเรียนชายไม่ได้ และเรียนฟิสิกส์ไปทำไม เป็นต้น คำถามเหล่านี้ จะได้รับคำตอบด้วยตัวของนักเรียนเอง ถ้าการจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นไปอย่างครบถ้วน

สำหรับการเรียนการสอนฟิสิกส์ในคาบแรกของการเรียนรู้ เมื่อนักเรียนเริ่มเรียนฟิสิกส์ถ้าจัดกิจกรรมให้น่าสนใจแล้ว พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่จะมีเจตคติที่ดีต่อวิชาฟิสิกส์ ซึ่งหลังจากนั้น ความกลัวว่ายากก็จะลดน้อยลงไปมาก นักเรียนเกิดความมั่นใจในการเรียน กิจกรรมที่น่าเสนอในคาบแรกๆ นี้ อาจเป็นผลจากการค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จากนั้นก็นำออกไกลตัวไปเรื่อย ๆ ให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมและพลังงาน จนกระทั่งการมองท้องฟ้าในยามค่ำคืน นำนักเรียนไปสู่ดวงดาว ห้วงจักรวาล และดาราศาสตร์ การมองเห็นดาวฤกษ์ในท้องฟ้ายามค่ำคืนเป็นท้องฟ้าในอดีตทั้งสิ้น ซึ่งดาวฤกษ์บางดวงที่เราเห็นในค่ำคืนนั้นเป็นเวลาที่ผ่านมายาวนาน ผลของกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเห็นว่าสิ่งที่น่าสนใจในธรรมชาติมีมากมาย ชีวิตมนุษย์ไม่ได้ยืนยาวเมื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงในทางดาราศาสตร์ที่อธิบายได้ด้วยทฤษฎีทางฟิสิกส์ ผู้ที่มีความรู้มากทราบความจริงเช่นนี้ จึงเป็นผู้ที่ถ่อมตนเพราะสิ่งที่ไม่รู้ยังมีอีกมากมาย และสิ่งที่รู้วันนี้ก็ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้อีกในวันหน้า

การจัดการเรียนการสอนในระยะเริ่มเรียนวิชาฟิสิกส์ จึงมีความสำคัญที่ทำให้นักเรียนเกิดความรักที่จะเรียนรู้ คำตอบ คำถามของนักเรียน นักเรียนก็คงตอบเองได้ว่า เรียนฟิสิกส์ไปทำไม ความรักในการเรียนรู้ ความงาม ความดี ก็จะทำให้เกิดกับผู้เรียน

นอกจากการนำเสนอแนวคิดและขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนที่อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้นำเสนอไว้แล้วนั้น จากการสัมภาษณ์ สังเกตการสอน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครู และกลุ่มเด็กแล้วพบว่าได้มีเทคนิควิธีเพิ่มเติมที่ทำให้การจัดกระบวนการเรียนการสอน มีความสมบูรณ์มากขึ้นประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ผู้เรียน

จากการที่ได้สังเกตการสอนฟิสิกส์ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและการสัมภาษณ์เชิงลึกอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช นั้นพบว่าได้ให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นอย่างมาก เพราะการวิเคราะห์ผู้เรียนจะทำให้เรารู้จักเด็กแต่ละคนว่ามีศักยภาพด้านใด มากน้อยเพียงใด

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาที่สอนโดยได้กล่าวว่า(สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) “คือถ้าสอนรายวิชาเราก็จะต้องมีประเมินคือวิเคราะห์ผู้เรียน”

2. การเตรียมแผนการสอน

เมื่อวิเคราะห์ผู้เรียนแล้วในขั้นตอนต่อไปก็คือการเตรียมการสอนและการจัดทำแผนการสอน เพื่อให้การดำเนินการสอนจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้ให้ความสำคัญในการเตรียมการสอนและการจัดทำแผนการสอนโดยได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544) “ในกระบวนการสอนของอาจารย์นี้ตอนขึ้นเริ่มต้องเขียนแผนการสอน”

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

วิธีการสอนเด็ก คล้าย ๆ จะไปค้นคว้าเอาจากที่โน่นที่นี้ต่าง ๆ นานามาให้เด็กค่อนข้างมากนะฮะ คือ จุดมุ่งหมายของการสอน มุ่งให้เด็กมีความรู้ไม่ได้มุ่งให้เด็กสอบ Entrance ต่างจากผม ผมมุ่งให้เด็กจะสอบ Entrance อะไรก็ตามที่เป็นความรู้ที่มุ่งเข้าสู่ระบบการสอบได้เนี่ยผมจะเอามาให้เด็กซึ่งถามว่าแบบไหนดีกว่ากัน ผมอยากเป็นแบบแแต่ผมทำไม่ได้

(สุรสิงห์ นิรชร, สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2545)

จะเกี่ยวข้องกับแผนการสอนมากกว่า อาจารย์จะแนะนำเกี่ยวกับแผนการสอนวิธีการสอน เทคนิคการสอนมากกว่า

(อมรรัตน์ บุปผโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

3. มีวิธีการสอนหลากหลายตามความแตกต่างของผู้เรียน

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนเมื่อวิเคราะห์ผู้เรียนแล้ว จะสามารถจัดกระบวนการเรียนการสอน ได้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนทั้งนี้ อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) ได้เล่าให้ฟังว่า “เวลาสอนนี้ลักษณะการสอน แต่ละห้องต่างกัน การสอน approach ต่างกัน แต่ละห้องต่างกันใช้วิธีการเรียนการสอนในลักษณะ

ที่ต่างกันออกไปคือพูดง่าย ๆ ว่าวิธีการสอนสำหรับเด็กแต่ละกลุ่มจะไม่ค่อยเหมือนกันเช่นการใช้คำถาม การใช้คำถามซึ่งเด็กมีพื้นฐานที่ดีเนี่ย เราอาจจะใช้คำถามในลักษณะที่เจาะลึก แต่เด็กที่มีพื้นฐานค่อนข้างน้อยนี้เราใช้คำถามที่จะค่อนข้างง่ายที่จะตอบ คืออาจจะไม่ซับซ้อนในคำถามแรกๆ แต่การสอนก็เป็นลักษณะการสอนแบบสืบสวนนั่นเอง “

เราใช้การตั้งคำถามแล้วให้เด็กได้คิด เช่นมีตะปู 1 ตัวเราจะเอาตะปู 6 ตัววางบนตะปูตัวเดียวได้อย่างไร ต้องคิดแล้วจะไม่มีคำตอบเฉพาะพิเศษ แต่ต้องคิดหลากหลายวิธีว่าจะตอบคำถามข้อนี้อาจจะใช้ 1,2,3 วิธีก็ได้ แต่ถ้าคำตอบเดียวกันวิธีการไหนก็ได้...

ก็มีหลายรูปแบบ คือการใช้คำถามในการกระตุ้นให้ผู้เรียนนี้รักการเรียนรู้ การใช้คำถามให้เด็กได้จินตนาการ อยากจะให้เด็กได้จินตนาการ ให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติ กิจกรรมการทดลอง แล้วก็การเสริมให้ผู้เรียนรู้แหล่งการเรียนรู้สามสื่ออย่างนี้ได้ลงมือปฏิบัติด้วยได้คิด ปฏิบัติแล้วก็ให้เด็กได้แสวงหาความรู้ด้วย

(ศิลปชัย บุรณพานิช, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

4. สอนโดยการปฏิบัติจริง

การสอนโดนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนได้ทดลอง โดยอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) ได้กล่าวว่า “ก็คือให้เด็กลงมือปฏิบัติการทดลอง เดือนนี้คือระยะยาวที่ทำมาไง เช่นในระยะปีสองปีนี้ทำมาตลอด ก็คือเด็กได้มีเขาเรียกแฮนด์ออนได้ปฏิบัติ แล้วก็ได้คิด เรียกว่ามายฮอลล์ แฮนด์ฮอลล์ แล้วก็ learn on ก็เหมือนกับว่าได้คิดได้ปฏิบัติ ถ้าเกิดรักที่จะเรียนรู้อะไร”

นอกจากนั้นได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ปกติเวลาสอนฟิสิกส์นี่ทฤษฎีประมาณ ร้อยละ 70-80 กับการปฏิบัติประมาณร้อยละ 30 คือปฏิบัติมันก็แล้วแต่หัวข้อเรื่อง บางหัวข้อเรื่องจะมีปฏิบัติมาก แต่บางหัวข้อเรื่องอาจจะปฏิบัติน้อย อย่างเช่นเรื่องของนิวเคลียร์นี้ได้ปฏิบัติก็ไม่มากนัก เพราะฉะนั้นมันขึ้นอยู่กับหัวข้อ แต่ส่วนใหญ่จะมีปฏิบัติแทรกสอดอยู่ตลอดเวลา เป็นบูรณาการ การเรียนการสอนไป

(ศิลปชัย บุรณพานิช, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

... ค่ะเน้นในเรื่องอุปกรณที่อาจารย์ประดิษฐ์อย่างนั้นมากกว่า แล้วเด็กได้ทดลอง
อย่างน้อย ถ้าสมมติว่ามีอยู่ชิ้นเดียวที่สามารถทำได้ก็เรียกนักเรียนคนหนึ่งมา
สาธิตให้เพื่อนดูหรือลองดูเค้าก็จะได้เห็นจริงค่ะ

(พรพรหม ชัยฉัตรพรสุข, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

การทำแล็บของอาจารย์ อาจารย์เขาก็จะอธิบายแล็บและผลการทดลองที่ได้จาก
แล็บ ซึ่งมันก็เป็นความรู้ที่ไม่ได้นอกเหนือ ก็เอาไปใช้ในเอ็นทรานซ์ได้เหมือนกัน
ความรู้ที่ได้มาจากแล็บที่เรียนใน ม.ปลายนี่ค่ะ คือได้จากแล็บ สรุปจากแล็บ
จริงๆแล้วจากที่อาจารย์ทำการดีเสียอีกที่เด็กจะรู้ที่มาจากจริงๆแล้วจำความรู้ติด
ตัวโดยที่ไม่ต้องมานั่งท่องอย่างเดียว ติดตัวไปได้นานเขาจำได้จากปฏิบัติ แล้ว
แล็บก็ไม่ได้ทำอย่างเดียว อาจารย์ก็ยังสรุปความรู้เข้าไปอีก... คือที่พูดมาตลอด
คืออาจารย์บอกว่าอยากให้แล็บกับวิชาเรียนมันบูรณาการกัน ไม่อยากให้แยก
แล็บเป็นแล็บ คือบางที่เราก็อยากจะทำให้เป็นเหมือนมหาวิทยาลัยที่มีคาบสำหรับ
แล็บโดยเฉพาะ แล้วก็ทฤษฎีก็เป็นทฤษฎีมาเลยอะไรอย่างนี้แต่อาจารย์เขาบอก
ว่าให้บูรณาการเรียนไปด้วยทำแล็บไปด้วยผสมผสานกันไม่อยากให้แยกต่างหาก
อันนี้คือที่อาจารย์เสนอมาตลอด

(อมรรัตน์ บุญโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

5. ขอบประจักษ์คิดค้นอุปกรณ์ และพยายามหาสิ่งแปลกใหม่ ๆ มาสอนเด็ก

คุณลักษณะที่สำคัญของอาจารย์ศิลป์ชัย บูรณพานิช ก็คือการที่อาจารย์ชอบคิดค้นสื่อ
อยู่ตลอดเวลา โดยพรพรหม ชัยฉัตรพรสุข (สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544) ได้กล่าวว่า “อาจารย์
เขาก็มักจะมีกิจกรรมให้เด็กทำหรือไม่ก็จะไม่สอนเฉยๆก็ได้แต่ตั้งอะไรที่ใกล้ตัวอย่างรูปในหนังสือ
ที่นำมาเข้าสู่บทเรียนแล้วก็การทดลองก็จะพยายามให้ทำ แต่อาจารย์จะเป็นคนชอบมากคือไม่ว่า
จะนั่งอยู่ตรงไหนก็ตามคือมีอะไรสักชิ้นใกล้แล้วมันถึงความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์หรือฟิสิกส์เนี่ย
อาจารย์ก็เอามาสอน แล้วอย่างเพื่อนอาจารย์นี้ๆ กันอยู่อย่างนี้ค่ะ มาแล้ววันนี้มีชิ้นหนึ่งมา คือ
อาจจะเป็นนานแล้วหรือสั่งสมมาตั้งแต่เด็กของอาจารย์คาดว่าจะเป็นคะ...

อาจารย์เป็นคนที่ขวนขวาย คือพยายามหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ นะคะมาทดลองเพื่อที่จะใช้กับนักเรียน เช่น อุปกรณ์ที่อาจารย์เค้าประดิษฐ์นะคะ แล้วก็นำของรอบ ๆ ตัวมาใช้ประโยชน์ได้ค่ะ แทนที่จะต้องไปซื้อหาของที่มีแพง ๆ มิใช่คิดอันหนึ่งหรืออะไอย่างเนี่ยก็ใช้ได้แล้วในการที่จะสอนหนังสือค่ะ...อาจารย์เขาจะชอบคิดอุปกรณ์ที่ช่วยในการเรียนการสอนช่วยในการทดลองที่เห็นชัดเลยจะเห็นว่าที่โต๊ะอาจารย์ก็จะมีอุปกรณ์ที่อาจารย์ประดิษฐ์ไว้

(อมรรัตน์ บุปพโชติ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

เช่นเดียวกันกับกลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวว่า

ก็อาจารย์ก็จะไม่สอนในวิชาเรียนอย่างเดียวแต่เอาที่อื่นมาให้ด้วย ก็จะมีโจทย์พวกแปลกๆ คือไม่ใช่เป็นโจทย์แบบที่มีการคำนวณถ้าในปัจจุบันนี้ก็เป็นโจทย์วิเคราะห์

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

6. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

ในเรื่องการสอนที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน นั้นเป็นวิธีการสอนที่เด่นมากของอาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ในเรื่องดังกล่าวนี้กลุ่มเด็กนักเรียนได้กล่าวไว้ดังนี้

คือขอบทที่บทเรียนที่โยงเข้ามาในชีวิตประจำวันทำให้เราเห็นภาพได้ง่ายขึ้น หลายๆเรื่องเช่นเมื่อก่อนเข็นรถทำยังไง พอเรียนมัธยมเขาเรียกแรงเสียดทานแรงเสียดทานสถิตย์ รู้สึกหรือเปล่าทำไมถึงรถตอนแรกๆมันหนัก เพราะว่ารถมีแรงเสียดทานสถิตย์เพราะฉะนั้นแรงเสียดทานสถิตย์สมบูรณรถจะไหลได้ง่ายชอบที่ทำแล้วมากกว่าบางที่เรียนอย่างเดียวมันก็เบื่อๆบางเรื่องมันไม่เห็น การเรียนอย่างเดียวมันไม่เห็นภาพ บางที่ทำแล้วมันก็จะเข้าใจดีขึ้น...ตอน ม.5 ทำเยอะมาก เวลาเรียนมาน้อยต้องรีบเรียน คือตอน ม.5 เขาจะให้เราทำแต่แล้วบอกว่าการแก้ปัญหาโจทย์สามาถฝึกได้ด้วยตนเอง ซึ่งที่นี้ถ้าเราเข้าใจหลักการไปเรื่องโจทย์อะไรทำได้หมดเลย ก็ที่ผ่านมามีไม่เคยเรียนกวดวิชา ผมทำเองก็โอเค ฟิสิกส์ไม่เคยต่ำกว่าสาม

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

ประทับใจที่อาจารย์พูดเกี่ยวกับข้อสอบครับว่าสิ่งที่ออกมาในข้อสอบมันไม่จำเป็น เธออาจจะรู้สิ่งที่ไม่ได้อยู่ในข้อสอบก็ได้ แต่มันไม่สำคัญว่าความรู้ของเราใช้ได้ หรือเปล่า...

มันก็โอเคครับผมก็ไม่ค่อยคิดมากเท่าไรที่ต่อให้อ่านหนังสือไปก็ไม่ได้เน้นมากเกิน ว่าออก ก็อ่านไปเรื่อยๆ ขอให้เรารู้ก็พอแล้ว...

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

ที่เด่นๆเลยที่รู้สึกว่าคุณอาจารย์เขาไม่เหมือนคนอื่น

เขาจะใช้แบบการทดลองในชีวิตจริงมากกว่า ส่วนอื่นเขาจะใช้การเน้นๆมากกว่า แบบเขาจะมาประยุกต์อันนี้เข้าสู่ตรงนี้...

เรียนวิชาโครงการกับอาจารย์ก็ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์เองแล้วก็ อาจารย์แนะนำว่าอย่างนี้ดีไหม หัวข้อนี้เราคิดเองคิดเอง รู้จักคิดมากขึ้น...เข้าใจคำว่า กระบวนการวิจัยยังงี้ ก็ทำโครงการเหมือนว่าทำได้ทำวิจัย ใช้คำว่าการทำงานวิจัย หรือเข้าใจในเรื่องของโครงการว่ายังงี้ โอเคมันเป็นการได้คิดได้ทำ มันเริ่มจาก อะไรอะ เห็นบอกว่าหนึ่งเทอมทำหนึ่งโครงการลองนี่ถึง... ลองตั้งสมมติฐานแล้ว ก็ลองทำ ดูว่าเราทำได้จริงหรือเปล่า...ก็ต้องมีการวางแผน เขียนเค้าโครงการ แล้วทำการทดลองว่าข้อดีอย่างนี้ดีไหม มีข้อเสียไหม แล้วต้องทำใหม่ มันก็ต้อง ปรับเหมือนกับการปรับไปด้วย ...เวลาประเมินผลการทำโครงการนี้เขาดูว่าเรา ได้อะไรบ้าง คือโครงการไม่จำเป็นต้องสำเร็จเสมอไป โดยให้เรานำเสนอซึ่งจะมี เขียนรายงาน...

คืออาจารย์จะดูจากใบงานแต่ละสัปดาห์ แล้วก็ดูจากการนำเสนอจากการรายงาน ความก้าวหน้าไปเรื่อยๆ แล้วในกลุ่มนี้ช่วยกันทำงานทุกคนเข้าใจ

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

ก็คืออาจจะมีการคิดในการสอนแปลกไปคือเขาจะไม่คิดว่าสอนเด็กเพื่อให้เด็ก สอบเข้ามหาวิทยาลัยอย่างเดียว สอนเพื่อให้เขาไปใช้ชีวิตประจำวันได้ ก็รู้สึกรักอาจารย์ อาจารย์เคยพูดว่าชีวิตไม่ใช่การชิงชัย ได้คะแนนเท่าไรไม่สำคัญ สำคัญที่รักการเรียนนี้ อาจารย์บอกว่าเรียนเหนื่อยใหม่ ไม่เหนื่อยเรียน แบบสบาย ...

ก็อยากให้อาจารย์สอนการทดลองโดยใช้ความเข้าใจอย่างนี้ เพราะว่าเอาไปประยุกต์ใช้ได้ ถ้าสอนแบบหลักสูตรอาจจะไม่รู้ว่าที่มาจากไหน ก็อยากให้อาจารย์สอนยังไงก็สอนอย่างนั้น ที่แนวเน้นการสอน เพราะว่าวันนี้ก็ดีสามารถใช้กับชีวิตประจำวันได้ ทุกอย่างได้หมดเลย...

อาจารย์ก็ให้กำลังใจนักเรียนไม่ได้เน้นว่าเพียงการสอบอย่างเดียว ให้เรียนแล้วชอบในวิชาเรียน (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2544)

7. สอนสนุก

อาจารย์ศิลปชัยเป็นครูที่สอนหนังสือสนุก โดยเพื่อนครูในโรงเรียน ได้กล่าวว่ สอนสนุกเหมือนในการ์ตูนที่เป็นดอกเตอร์สติเฟื่องอะไรอย่างนี้ จะยกโน่นยกนี้ให้ดูหรือแบบ อย่างสอนเรื่องแสงเขาก็จะดึงผมออกมาแล้วเอาเลเซอร์ดึงผมของตัวเอง แล้วเอาเลเซอร์ส่องผ่านให้สังเกตแล้วก็ อาจารย์จะเอาสิ่งใกล้ตัวที่ทำให้เป็นสถานการณ์มาทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและนักเรียนก็สนุกตาม

(อมรรัตน์ บุปไพฑิต, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

ความภาคภูมิใจในอาชีพ

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) ได้กล่าวถึง ความภาคภูมิใจของตนเองว่า "สิ่งที่ภูมิใจก็คือเรื่องของการที่นักเรียนได้รับการพัฒนา เป็นไปตามศักยภาพของนักเรียน คือการที่นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนคือสิ่งที่ภูมิใจมาก คือผลจากการที่เราได้ทำการเรียนการสอนวิชาฟิสิกส์คือเด็กรักฟิสิกส์ แล้วเด็กส่วนหนึ่งก็ไปเป็นต่อเนี่ย วิชาฟิสิกส์เป็นพื้นฐานไม่ว่าการเรียนในคณะวิทยาศาสตร์ การเรียนทางด้านที่ใช้ฟิสิกส์ด้วยก็จะ เป็นทางด้านวิศวกรรมซึ่งเป็นพื้นฐานทางด้านแม้แต่เรื่องการแพทย์ก็มี "

บริบทของสังคม

อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2545) ได้กล่าวถึง บริบทของโรงเรียนที่สอนอยู่ว่า "สำคัญคือตัวผู้เรียนมีความพร้อมในศักยภาพของ คือการที่เขามี

โอกาสได้รับข้อมูลเยอะจากคุณพ่อคุณแม่ของนักเรียนเอง จากสิ่งแวดล้อมทำให้เขาใฝ่รู้การเรียนรู้ ตรงนี้ทำให้เขาได้รับทุน อย่างนั้นอย่างนี้ แล้วสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน”

ทั้งนี้เพื่อนครูได้กล่าวไว้ว่า

การยอมรับในหมวด ที่มีต่ออาจารย์ศิลป์ชัย ก็ยอมรับ ก็ไม่มีใครที่แบบที่จะก็คือ อาจารย์เค้าทำทุกอย่างได้ลงตัวหมดนะฮะ ก็ไม่มีข้อที่จะไปพูดถึงอะไรมาก (พรเทพ จันทราอุกกฤษฎ์, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปกระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ผู้เรียน
2. การเตรียมแผนการสอน
3. มีวิธีการสอนหลากหลายตามความแตกต่างของผู้เรียน
4. สอนโดยการปฏิบัติจริง
5. ชอบประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์ และพยายามหาสิ่งแปลกใหม่ ๆ มาสอนเด็ก
6. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน
7. สอนสนุก

สรุปภาพรวมของกรณีศึกษาอาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

กรณีศึกษาอาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช มีปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่า คนสามารถเรียนรู้ได้ เพราะมีสมองไม่แตกต่างกัน จะแตกต่างกันตรงที่พื้นฐาน บริบทเท่านั้น

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี

กระบวนการพัฒนาที่หล่อหลอมให้กรณีศึกษาเป็นครูดีที่ได้รับการยอมรับเช่นทุกวันนี้ เนื่องจาก การได้อยู่กับธรรมชาติ เรียนรู้กับธรรมชาติในวัยเด็ก โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของ

บิดามารดา กอรปรกับเป็นคนช่างคิด ช่างจินตนาการ เมื่อถึงวัยศึกษาเล่าเรียนก็ได้รับแบบอย่างที่ดีและการสอนจากครูในระดับประถมศึกษาที่มีวิธีการสอนที่แปลก จนกระทั่งเมื่อเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาก็ได้พบกับเพื่อนหลายอาชีพ ตลอดจนการสอนที่เมื่อทบทวนไปถึงวัยเด็กทำให้เกิดความประทับใจ และเห็นความสำคัญของการเป็นครู จึงได้เป็นครูที่ดีจนถึงทุกวันนี้

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

1. ช่างคิด ช่างฝัน มีจินตนาการกว้างไกล
2. มีนิสัยรักการอ่าน
3. รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน
4. สุภาพอ่อนโยน
5. อารมณ์ดี ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ดี
6. มีความรู้ดี
7. จัดสรรเวลาได้ดี
8. ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

1. การวิเคราะห์ผู้เรียน
2. การเตรียมแผนการสอน
3. มีวิธีการสอนหลากหลายตามความแตกต่างของผู้เรียน
4. สอนโดยการปฏิบัติจริง
5. ชอบประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์ และพยายามหาสิ่งแปลกใหม่ ๆ มาสอนเด็ก
6. สอนเรื่องใกล้ตัวก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน
7. สอนสนุก

ตอนที่ 6 กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว

การวิเคราะห์และสังเคราะห์คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย จากกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เพื่อจะนำเสนอปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับ ตัวผู้เรียน กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ความภาคภูมิใจในอาชีพ และบริบทของสังคมไทย ในการนำเสนอตามกรอบการวิเคราะห์ที่ได้กำหนดไว้ นั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของข้อมูล กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหาร โรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวสอน เพื่อเป็นการตรวจสอบ และเพิ่มเติมข้อมูลให้ถูกต้องและมีความสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้น การสรุปภาพรวมข้อมูลของกรณีศึกษาแสดงไว้ในตารางที่ 9

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 9 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
ปรัชญา และ ความเชื่อเกี่ยวกับ ผู้เรียน	-คนเราพัฒนาได้ ขึ้นกับ สิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัด สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมก็ ช่วยเขาได้ -เชื่อว่าทุกคนอยากเป็น คนดี	-การสอนแบบ บูรณาการจะช่วยให้ นักเรียนเรียนรู้ได้ และตรงกับชีวิตนัก เรียนเพราะในชีวิต จริงจะไม่ใช่เรื่อง เดียวเดี่ยว ๆ ต้องมี การผสมผสาน						
กระบวนการ พัฒนา	-พ่อแม่มีอาชีพทำนา จึงได้เรียนรู้การต่อสู้ ความอดทน -เป็นคนเรียนดีมาตั้งแต่ เด็ก -อยากเป็นครูเพราะเคยได้ เรียนกับครูที่ดี -ตอนบรรจุนใหม่ ๆ เจอโรง เรียนไกล ๆ คิดถึงสภาพ ตอนเด็ก ที่เห็นเด็กใน ชนบทขาดโอกาส -ชอบเข้าห้องสมุด -กล้าถามผู้รู้ในสิ่งที่ตนเอง ไม่รู้			-เป็นเด็กสู้ชีวิต ไฟรู้ เรียนเก่ง				

ตารางที่ 9 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
คุณลักษณะ ของครูดี	-ความเชื่อมั่นใน อาชีพ -รักและศรัทธาใน อาชีพ -กล้าทำตามหน้าที่ใน ฐานะครูผู้สอน เพื่อ ผลที่เกิดกับนักเรียน -เป็นกันเอง คุยด้วย แล้วสบายใจ -ยักษ์ใหญ่ใจดี -กล้าตัดสินใจปฏิบัติ ในสิ่งที่เห็นว่าถูกต้อง -ชอบสอนเด็กที่เรียน อ่อน -อ่านหนังสือเร็ว คิด ค่อนข้างเร็ว จัด ระบบความคิดได้ดี -รักและศรัทธาใน อาชีพครู -รักการที่จะสอนให้ คนอ่านออกเขียนได้	-มีความตั้งใจ มี ความมุ่งมั่น ทุ่ม เทในการเรียนการ สอน -เอาจริงเอาจังกับ งาน -ขยันและมีความ พยายาม -ร่าเริง -มีวิธีการในการ นำเสนองานได้ เก่งและดี -สู้ชีวิต ไม่ย่อท้อ ต่อความยาก ลำบาก -รักในอาชีพครู -เป็นครูดี สนใจ ลูกศิษย์มาก	-มีความรู้ความ สามารถในด้าน การเป็นครู -ชอบช่วยเหลือ มี ความเสียสละ -เด็กนักเรียนรัก -มีความกล้า สามารถเข้าถึง บุคคลต่างๆ -ความคิดดี หลักการดี -มีความเชื่อมั่นใน ตนเองสูง	-ทำงานแล้วไม่พูด เอาใจใส่เด็ก เป็น กันเองกับเด็ก -ชอบการสอน มี ความสุขเวลาสอน -มีความสามารถใน การจัดระบบ -ใฝ่รู้ ค้นคว้า ถ้า ไม่รู้จะสอบถาม -มีชีวิตเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ -ให้เด็ก ให้ทุก อย่าง ให้ความรู้ จริงใจกับเด็ก -ใจดี เป็นกันเอง กับเด็ก -นักเรียนรัก	-ให้ความเป็นกันเอง เป็นเพื่อน กับเด็ก -ใจดีเวลาสอนเด็ก จะรู้สึกเต็มที -มีความสุขที่ได้เห็น เด็กแสดงออกใน วิชานั้นได้ -ช่วยเหลือเพื่อนครู เมื่อมีปัญหาเกี่ยว กับการเรียนการ สอน -มีแนวคิดแปลก ๆ ที่ เราคาดไม่ถึง -มองแบบกว้างไกล รอบด้านวางแผนไว้ ล่วงหน้าว่าถ้าทำ แล้วเกิดปัญหาจะ แก้ไขอย่างไร -ชอบอ่าน ชอบฟัง	-ชอบช่วยเหลือ คนอื่นด้วยความ บริสุทธิ์ใจ ไม่ หวังสิ่งตอบแทน -กล้าแสดงความคิดเห็น -เป็นคนที่มีความ สามารถในการ พูดการเขียน และการนำเสนอ -เป็นคนเฉย -อ่านไวคิดไว	-สอนสนุก -พูดตลก พาวเราะ หัวเราะ -ครูใจดี น่ารัก -ยักษ์ใหญ่ใจดี -แรมโบ้ -ขยันทำงาน -คุณครูเป็นคน ใจดี อดทนต่อ งานแม้ว่างาน หนักขนาดไหน ครูก็ทำ	-เข้ากับทุกคนได้ ไม่เหวี่ยง ไม่ทำตัวเด่น -มีความสามารถใน การสรุป และนำเสนอ -เด็ก ๆ รัก -ให้งานไม่เคย ปฏิเสธ และทำได้ ดี -มีชีวิตจิตใจทั้ง ครอบครัว เป็นครู

ตารางที่ 9 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
กระบวนการถ่ายทอด	<ul style="list-style-type: none"> -การพัฒนาการเรียนการสอนแบบบูรณาการ -วิเคราะห์หลักสูตรและเนื้อหาวิชา และเตรียมการสอน -วิเคราะห์เด็กเป็นรายบุคคลโดยสอดคล้องไปในกระบวนการเรียนการสอน -พัฒนาเด็กตามความสามารถของแต่ละบุคคล -แบ่งกลุ่มเด็กอ่อน เก่งคละกัน ใช้ระบบการให้คะแนนกลุ่ม กำหนดกติการ่วมกัน -เด็กอ่อนสอนซ่อมเสริมโดยใช้กระบวนการร่วมกันพัฒนา -สอนให้เด็กเอาตัวรอดในสังคมได้ ปรับตัวได้ มีคุณธรรมจริยธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> -มีการเตรียมการสอน -มีการสอนเสริม 	<ul style="list-style-type: none"> -การสอนแบบบูรณาการ โดยบูรณาการภาษาอังกฤษไปกับคณิตศาสตร์ -ให้เด็กเล่นเกม 	<ul style="list-style-type: none"> -ให้เด็กเล่นเกม บางทีก็มีเพลง -จัดการเรียน ให้เด็กได้ทำกิจกรรม เป็นภาษาอังกฤษ -สอนแล้วเด็กสนุก 	<ul style="list-style-type: none"> -มีแนวการสอนแปลก ๆ และเก่งด้วย -ให้เด็กแสดงออกเต็มที่ ไม่ปิดกั้น จะได้เห็นรูปแบบของเด็ก 	<ul style="list-style-type: none"> -สอนเด็กไม่ดุ เด็กให้อิสระในการพูด แต่ไม่เกินขอบเขต -สามารถสอนเด็กที่ไม่เก่งให้เกิดการเรียนรู้ได้ 	<ul style="list-style-type: none"> -ชอบพาไปร้องเพลงทำกิจกรรม -เปลี่ยนวิธีไปเรื่อย ๆ -เรียนสนุก ได้ความรู้ -ร้องเพลงแล้วเอาศัพท์ภาษาอังกฤษไปเติมแล้วก็แปล -ครูเข้ามาก็ได้ยินพูดเป็นภาษาอังกฤษเลย -ครูให้เปลี่ยนกลุ่มไปเรื่อยๆ -ถ้าครูให้เขียนคำศัพท์จะให้วาดรูปด้วยไม่จั้นจะไม่ให้ส่ง เป็นการคลายเครียด ระบาย 	

ตารางที่ 9 ข้อมูลกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (ต่อ)

รายการ	กรณีศึกษา	เพื่อนครู 1	เพื่อนครู 2	เพื่อนครู 3	เพื่อนครู 4	เพื่อนครู 5	กลุ่มเด็ก	ผู้บริหาร
	-สอนให้เด็กชอบ ภาษา อังกฤษ -ชอบให้เด็กประเมิน การสอนของตนแล้ว นำมาปรับปรุง -สอนให้เด็กได้ปฏิบัติ จริง -สอนความรู้คู่คุณ ธรรม						-ครูมักจะให้พวก อ่อนตอบ -สอนให้เอาไป ใช้ในชีวิต ประจำวัน	
ความภาคภูมิใจ ในอาชีพ	-สามารถสอนเด็กที่ เรียนอ่อนให้เป็นคน ได้ -ภาคภูมิใจที่ได้มี อาชีพครู							
บริบท/สิ่งแวดล้อม	-ผู้บริหารโรงเรียนให้ การสนับสนุนเต็มที่ -มีเพื่อนร่วมงานที่ดี				-ผู้ปกครองเด็ก เชื่อถือ เชื่อ ความสามารถ			

ปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่ นั้นพบว่า กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) มีปรัชญาในการทำงานว่า “คือร่วมคิด ร่วมทำ นำไปสู่ความสำเร็จ ไม่ใช่ทำงานคนเดียว ถ้ามีสองปีเราต้องให้เขาร่วมด้วย พบกันครึ่งทางถ้าไม่ได้จริง ๆ คือไม่ชอบทำคนเดียว ต้องมีเพื่อน หรือมีคนร่วมทำงานด้วยกัน รับรู้ปัญหาพร้อมกัน”

สำหรับปรัชญาและความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนนั้น กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวจะมีหลักการที่เชื่อว่า “คนเราพัฒนาได้ ขึ้นกับสิ่งแวดล้อม” โดยอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า “ดิฉันเชื่อว่าการศึกษานั้น คนเราพัฒนาได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นตัวสำคัญ คือถ้าเราจัดสิ่งแวดล้อมให้เขาได้เหมาะสมก็คิดว่าจะช่วยเขาได้มาก”

ปกติเชื่อร้อยเปอร์เซ็นต์เลยว่าทุกคนอยากเป็นคนดี ไม่มีใครอยากเป็นคนคิดไม่ดี อย่างเด็กก็เหมือนกัน เขาก็อยากเป็นคนเก่ง แต่เขาเป็นไม่ได้ มันมีหลายสิ่งหลายอย่าง ในเมื่อเขาเป็นไม่ได้ เรายิ่งไปทรมานเขาก็เหมือนเรายิ่งไปทำร้ายเขาอีก แทนที่จะเป็นการสร้างกุศลกลับเป็นการทำบาป

(สัมภาษณ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวเสริมว่าอาจารย์เชื่อว่าเด็กแต่ละคนความสามารถไม่เหมือนกัน แต่ที่นี้เราต้องดูเด็กก่อนว่าเด็กคนนี้เป็นลักษณะนี้ ควรจะดึงอะไรของเค้าออกมา (สุวรรณา ชัยนตรดิถก, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดี เป็นกระบวนการหล่อหลอม กระบวนการสั่งสมเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นในตัวคน อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ผ่านกระบวนการหล่อหลอมเพื่อพัฒนาความเป็นครูดีเช่นที่เป็นอยู่ ดังนี้

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)เล่าให้ฟังว่า “พ่อแม่มีอาชีพทำนาคะ เริ่มเรียนไม่ค่อยได้อยู่ปกติหรอก ถึงมีความประทับใจว่า เราโชคดีนะที่เกิดมาเป็นลูกชานา ได้เรียนรู้การต่อสู้ เรียนรู้ความอดทน บางครั้งเราขาด อาจเป็นเพราะตอนเด็ก ๆ เราอาจจะขาดก็ได้ อย่างเสื้อผ้าอย่างอะไรนี่ อย่างแต่ก่อนเห็นลูกครูเขามีรองเท้าสวยไปแต่เรามีคู่เดียว แต่มีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง ฐานะเขาดีมาก แต่เขาจนใจเราตลอด คือเขาจะแบ่ง มีน้ำใจกับเรา ส่วนดีของเขาคือตรงนี้ อย่างกับเราจะเอาอะไรก็ได้ให้เลย อยากรจะเอาอะไร จะให้ช่วยอะไรบอก แต่ว่าเรื่องเรียนฉันไม่เอาเธอต้องช่วยฉันในส่วนนี้”

ตอนเด็ก ๆ นี่ก็ปกติเวลาที่เรียนก็เป็นอันดับที่หนึ่งของห้องมาโดยตลอด .. ที่มาเรียนครูนี้เพราะอยากเป็นครู เห็นครูที่สอนมา ประทับใจ ท่านจะเป็นคนที่ฐานะก็ไม่ร่ำรวยอะไรมากมาย แต่ท่านมีความสุข มีความสุขกับครอบครัว มีความสุขกับสิ่งที่ ท่านชอบพูดเสมอว่าอย่าไปติดยึดติดมากมาย อันไหนทำไม่ได้ถ้าเดือดร้อนมากก็อย่าไปทำ อันไหนพอทำได้ก็ทำ แล้วบอกว่าความสุขของคนเราคือความทุกข์ที่พอทนได้ ยังจำได้ไม่ลืมเลยถามว่าไม่เข้าใจเลยว่าทุกข์แล้วทำไมไม่สุข ท่านก็บอกว่า โตขึ้นก็รู้อเอง เราเองก็ตั้งใจว่าโตขึ้นต้องรู้ให้ได้ว่า ความสุขคือความทุกข์ที่ทนได้คืออะไร... พอได้ตรงนี้ก็รู้สึกที่เราแน่ใจหรือเปล่าว่าเรากำลังจะสุขหรือกำลังจะทุกข์ แต่เผชิญว่าจากเพื่อนร่วมงานและสังคมที่คาดหวังในตัวเรา อย่างเขาอยู่ถึงพิษณุโลก หรือพิจิตร เขาจดหมายมาหา โทรศัพท์มาคุยด้วย...

...ดิฉันมีครูอาจารย์ที่ดี ครูคนแรกได้ให้แนวคิดให้อะไรเยอะ ดิฉันซึมซับมาตั้งแต่ชั้น ป. 5 ดิฉันเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนบัวบานสามัคคี ได้ซึมซับมา คือท่านสอนโดยอัตโนมัติ ว่ามองโลกในแง่ดีแล้วก็มีอารมณ์ขันในการทำงาน อย่าไปเครียดเคร่งให้มากนัก อันไหนที่ปล่อยได้ก็ปล่อย อันไหนที่วางได้ก็วาง...

...แล้วช่วงที่บรรจุใหม่ ๆ และตอนสอน ช่วงนั้น เจอสภาพโรงเรียนที่ไกล คิดถึงสภาพตอนเราเป็นเด็กนะคะ เด็กบ้านนอกโฮโฮมีแค่นี้ก็ดีแล้ว ก็เลยมีความสุขอยู่กับตรงนั้น (สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว จะมีวิถีพัฒนาตนเองอยู่เสมอด้วยการอ่านหนังสือโดยได้กล่าวว่(สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) “เป็นคนชอบอย่างหนึ่งชอบเข้าห้องสมุด แล้วก็เห็น

หนังสืออะไรก็จะซื้อไว้ก่อน อ่านไม่อ่านก็ซื้อไว้ก่อน เพราะฉะนั้นหนังสือนี้จะเยอะมาก และตรงที่ได้เปรียบที่สุดคือโครงการครูแห่งชาตินี้จะมีหนังสือเต็มไปหมดดึงออกมาได้เลย อย่างหนังสือของสทศ.นี้ บางทีเขาส่งมาที่โรงเรียนแล้วใครเขาไม่เอา หรือเขาวางอยู่ เราก็จะเก็บมาดู ก็อันนี้เข้าท่าแต่เก็บเอาไว้ก่อน พอถึงเขียนโครงการบับเราก็สามารถรู้เลยว่าดึงออกมาจากเล่มนี้ อ่างอิงอะไรมาจากไหน เพราะหนังสือเป็นส่วนสำคัญ ถ้าเราขาดโอกาสเราจะไปเรียนจากตรงไหน...” นอกจากนั้นยังมีความกล้าที่จะถามผู้รู้ในเรื่องที่ตนเองให้เข้าใจโดยกล่าวเพิ่มเติมว่า

อีกอย่างหนึ่งคือเรากล้าที่จะถาม เราไม่อายหรือกลัวว่าเราไม่ทราบ แล้วเราก็ตอบตรง ๆ เลยกว่า เรื่องของวิชาการต้องยอมรับเลยว่าถ้าเราไม่รู้ก็คือไม่รู้ ตอบไปเลยว่าไม่รู้ แล้วเราเอามาจากตรงไหนก็บอกให้ได้ว่าเอามาจากตรงไหน เป็นการทำอะไรก็แล้วแต่ เราเอามาจากตรงไหนต้องอ้างอิงชื่อคนที่เขียน ถ้าติดต่อได้ก็พยายามติดต่อ พยายามคุยด้วย...

...สำหรับ ฐานคิดหรือแนวทฤษฎีนั้น แต่เดิมที่มาจากประสบการณ์ของเราเอง จริง ๆ แล้วมาจากสังคมไทยเราเอง จากสิ่งแวดล้อมเราเอง ถ้าเทียบแล้วทฤษฎีที่มาจากพื้นฐานในเรื่องของไทย 85 เปอร์เซ็นต์ มาจากของไทย เรา สิ่งแวดล้อมของเรา อย่างภาษาอังกฤษ เราเรียนเพื่อรู้เท่าทัน ไม่ใช่ตกเป็นทาสของเขา ไม่ใช่เรียนแล้วเนื้อหาของภาษาอังกฤษนี้ก็น่าจะเป็นของไทยเรา อย่างประเพณีขนบธรรมเนียมเราก็เอาของเรามาสอน อย่างสถานที่ท่องเที่ยวก็เอาของเรามาสอน (สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน

สำหรับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะต่าง ๆ ที่อาจารย์สัมฤทธิ์ ได้ปฏิบัติตลอดจนเพื่อนครู ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนนักเรียนได้กล่าวไว้มีดังนี้

1. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู

ในเรื่องของความรักและศรัทธาในอาชีพครูนั้น อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) กล่าวว่า “มีความคิดว่ารักและศรัทธาในอาชีพครู ตั้งแต่ตอนเรียนอยู่ เป็นนักเรียน ถ้าเราได้โอกาสเราต้องทำให้ดีที่สุด ทั้งนี้เพราะว่าการที่จะสอนคนให้อ่าน

ออกเขียนได้ไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นเรื่องที่ยากเหมือนกัน แล้วโอกาสที่จะมาเป็นครู หลายคนที่มีโอกาส แต่ว่าการที่จะเป็นครูที่เด็กรักและเด็กได้เรียนรู้จริงๆ จะมีสักกี่คน เราก็อยากจะเป็นตรงนั้นบ้าง เพราะเราก้าวไปในห้องแล้วเรารู้สึกว่าเราเป็นฮีโร่ของนักเรียน “ นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

...อาจจะเป็นเพราะว่าความเชื่อมั่นในอาชีพของตัวเอง รักและศรัทธาในอาชีพของตัวเอง คือ เวลาทำงานเรากล้าที่จะทำและก็ทำตามหน้าที่และถือด้วยว่าหน้าที่ของครูผู้สอนคือสอนนักเรียน หน้าที่อื่นเอาไว้อีกหนึ่ง เรียกว่าอันดับแรกเราต้องเอานักเรียนไว้ก่อน เอาผลจากของนักเรียนคือสอนนักเรียนโดยตรง...

...ศรัทธาในอาชีพครูของอนุบาลนี้มาก เพราะสอนเต็มคาบเต็มเวลา เพราะฉะนั้นถ้าเราสอนเต็มคาบเต็มเวลา วิธีใดก็ได้ ซอลค์และทอล์คก็อาจจะดี ดีกว่าที่จะมาสอนแบบอย่างอื่น ถ้าสอนเต็มคาบเต็มเวลาและให้เวลาเขาจริงๆ อะไรก็ได้ แต่ถ้าสอนไม่เต็มเวลา คุณจะทำวิธีการไหนมาสอนก็แล้วแต่ ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป (สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, บรรยาย, 17 กรกฎาคม 2544)

เพื่อน ๆ ครูที่สอนในโรงเรียนเดียวกันและผู้บริหารโรงเรียน ได้กล่าวเสริมถึงความรักและศรัทธาในอาชีพครูว่า

เขารักในอาชีพครู ...คิดว่าไม่เปลี่ยนอาชีพแน่นอนก็เป็นครูดีคนหนึ่ง และสนใจลูกศิษย์มาก อันนี้พูดตามความเป็นจริงว่าไม่เปลี่ยน

(เผด็จ กุลประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ชีวิตจิตใจทั้งครอบครัวเป็นครู 100 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้คิดว่า จะต้องย้ายออกมาเป็นนั่นเป็นนี่ ยึดอาชีพครูทั้งครอบครัว...ถึงแม้ไม่สมบูรณ์ในเรื่องทุนทรัพย์แต่สมบูรณ์ในเรื่องจิตวิญญาณของครู

(ดุลยเกียรติ เมธีไกรสรพงศ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

2. มีอัธยาศัยดี อารมณ์ดี คุยด้วยแล้วสบายใจ

คุณลักษณะของการเป็นครู สิ่งที่เด่นมากของอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ที่คิดว่ามีนั้นอาจารย์บอกว่า(สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) “ส่วนหนึ่งคือเป็นคนที่คุยด้วยแล้วสบายใจ ให้ความเป็นกันเอง นักเรียนจะชอบบอกว่าเวลาครูดู ครูดูไม่เหมือนคนอื่นที่ดูแบบเกรี้ยวกราด แต่ครูดูเขาบอกว่าเขาอธิบายไม่ถูก แล้วก็ทุกคนที่จะรับฟังเขาได้ เขาอยากพูดอะไรก็พูด บางทีเราเห็นบ่อย ๆ อยู่เขาอยากเข้ามาพูดอะไร ใจจริงก็คิดทำไมยุ่งขนาดนี้ แต่ก็ไม่พูด ถ้าเราเงยบไม่โต้ตอบเขา เขาก็จะรู้ว่าวันนี้ครูไม่พอใจ เขาจะรู้โดยอัตโนมัติ แทบทุกรุ่นจะเป็นแบบนี้ อีกอย่างหนึ่งมีอารมณ์ขัน เขาเรียนแล้วไม่เครียด เขาบอกว่าเขาขำ เรียนวิชาอื่นนี่อึดอัด แต่พอเรียนวิชาภาษาอังกฤษของครูแล้วสบาย ๆ แต่ว่างานต้องได้”

ในเรื่องความมีอัธยาศัยดีนี้เด็กนักเรียนพากันให้สมญานามว่า “ยักษ์ใหญ่ใจดี คุณครูสำราญบานใจ หรือ ครูแรมโบ้” (กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)ทั้งนี้ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) กล่าวว่า “ยักษ์ใหญ่ใจดี คือบางครั้งดูมากแต่ก็ใจดี คือตรง ๆ โดยจะดูคนที่ไม่ค่อยทำตามกติกาที่ได้ตกลงกันไว้” ผู้อำนวยการโรงเรียน ดุสิตเกียรติ เมธีไกรสรพงศ์ (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)กล่าวเสริมว่า “มีลักษณะพิเศษ คงจะเป็นคนที่เข้ากับทุกคนได้ เป็นคนชนิดว่า ไม่หิวหรือหว่า ไม่ทำตัวเป็นคนเด่น อะไรอย่างนั้น ใครให้ทำอะไร แกก็ทำ”

3. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกล้า

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นครูที่มีความกล้าในการตัดสินใจที่จะทำเพื่อเด็ก กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องโดยได้กล่าวว่า “คือกล้าเลย ฉันจะสอนอย่างนี้ เป็นสไตล์ของฉันแล้ว เด็กของฉันเป็นอย่างนี้ ฉันคิดค้นของฉันมา ฉันก็เป็นศิษย์มีครูเหมือนกัน หนังสือฉันก็มีอ้างอิงครูแต่ละคนฉันก็เชื่อถือได้...อย่างสอน CLE. อย่างนี้ สอนโครงการ เขาก็รับแต่โครงการเขาก็ว่าดี แต่ว่าไม่ดีหมดหรอก เราก็ต้องปรับมาเป็นตัวของตัวเราเองบ้าง อย่างแบ่งกลุ่มนักเรียนนี้จะเอาตามทฤษฎีปะ ๆ นี้ไม่ไหว เพราะนักทฤษฎีส่วนใหญ่เขาไม่ได้ลงปฏิบัติอย่างเรา ก็ลองมาคุยกับเราทั้งปีสิ” (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) ทั้งนี้อาจารย์ศิริรัตน์ พลมณี (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) กล่าวเสริมว่า “มีความสามารถเข้าถึงบุคคลต่าง ๆ กล้าที่จะไปซักถาม” เช่นเดียวกับ เพื่อนครูอีกท่านหนึ่งแล้วว่า

กล้า เขาแสดงความคิดเห็นฐานะครูผู้สอน ฐานะที่ได้รับมอบหมาย ตามบทบาท
 ฐานะอาจารย์ ครูจะประชุมบ่อยมากงานไครงานมัน ในแต่ละครั้งที่ประชุมกันเปิด
 ฟรีสไตล์ ในการแสดงความคิดเห็น และเอามติที่ประชุมเป็นสำคัญ เวลาประชุม
 อะไรเราจะให้ครูแต่ละคนที่อยู่ในกรรมการชุดนั้น ๆ พูด แล้วสรุปเป็นข้อเป็นมติ

(ยุพาเพ็ญ ประยูรพันธ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เรียนรู้ได้เร็ว และรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ

ความเป็นผู้มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนของอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นที่ประจักษ์
 ชัด เพราะอาจารย์เป็นผู้ที่ชอบอ่านหนังสือ ค้นคว้าหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เป็นคนที่อ่านหนังสือไว
 และจับใจความได้รวดเร็วโดยเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ในเรื่อง
 ความใฝ่รู้ใฝ่เรียนดังนี้

เป็นคนที่ใฝ่รู้ ค้นคว้า ถ้าไม่รู้จะอะไรจะถาม ไม่อาย ผนวกกับความรู้อา...เขา
 ชอบค้นคว้า บางครั้งก็สอบถาม

(ทิพาภรณ์ ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ชอบอ่าน ชอบฟัง... เวลาที่เราไม่รู้ข่าวอะไรก็จะถาม อาจารย์สัมฤทธิ์ก็จะเล่าให้
 ฟัง เป็นลักษณะบอกเล่าความคืบหน้า ความเคลื่อนไหวต่างๆ

(สุวรรณา ชยันตรติลล, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

แต่ส่วนที่ได้เปรียบคือมีพื้นฐานของการศึกษาในระดับปริญญาโท แล้วก็มีความ
 สนใจในส่วนเหล่านี้มากกว่า รู้จักเก็บ รู้จักพอ เห็นเขาบรรยายเรื่องอะไรต่างๆ
 แกกก็จะขอ เอกสาร ขอแผ่นใสอะไรของเรามารวบรวม มาเปรียบเทียบ จะใฝ่ใน
 ส่วนนี้พิเศษกว่าคนอื่น โดยเฉพาะช่วงผมมาทำงานใหม่ๆผมก็แนะนำตัวเอง ผม
 พูดนโยบายและความคิดของเราที่จะเข้ามาบริหารตรงนี้ อะไรต่างๆตรงนี้จะออก
 เป็นแผ่นใส ออกเป็นอะไรออกมา แกกจะมาขอไปรวบรวมเป็นเอกสารขึ้นมา
 เอามาให้เราอ่าน เราก็สุขใจอยู่ คือ เราพูดได้อย่างนี้หรือ ซึ่งต่างกับคนอื่น...

คล้ายๆว่า แยกไปเห็นอะไรที่แปลกใหม่แกอยากจะทำรวบรวม เก็บหลักฐาน เป็นคนชอบข้อมูลอะไรทำนองนั้น ผมเข้าใจอย่างนั้น บางคนฟังไป จดไป แล้วก็ดูไป ทำนองเป็นธรรมดา ผมว่าแปลกตรงนั้น

(คุณเกียรติ เมธีไกรสรพงศ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

5. รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว จะปรับทฤษฎีให้สอดคล้องกับบริบทหรือสถานการณ์ที่แวดล้อมในท้องถิ่น โดยได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) “สอนโครงการ เขาก็รับแต่โครงการเขาก็ว่าดี แต่วามันไม่ดีหมดหรอก เราก็ต้องปรับมาเป็นตัวของตัวเองบ้าง อย่างแบ่งกลุ่มนักเรียนนี้จะเอาตามทฤษฎีเป๊ะ ๆ นี้ไม่ไหว เพราะนักทฤษฎีส่วนใหญ่เขาไม่ได้ลงปฏิบัติอย่างเรา ลองมาคุยกับเราทั้งปีสิ อย่างของเราเนี่ยแม้แต่ตรวจงานเด็กเนี่ย 45 คน แล้วภาษาอังกฤษถ้าให้ไป 15 ข้อคิดดูเราต้องตรวจตาเปิกตาแฉะขนาดไหน ฉะนั้นการให้การบ้านเยอะ ไม่ใช่ว่าจะดีทั้งครูทั้งนักเรียน เด็กก็เบื่อ ครูก็ตรวจแยะ เพราะฉะนั้นเขาตรงกลางว่าเขาต้องการเท่าไร แล้วเราตรวจได้เท่าไร อย่างนั้นจะดีกว่า”

คือจากการเรียน จากทฤษฎี จากหนังสือหลาย ๆ เล่ม แล้วก็นำมาปรับ ...พอได้เอกสารมา คิดว่าค่อนข้างเร็ว มองปุ๊บน่าจะเป็นอย่างนี้ อย่างชิปปาก็เคยสอนมาแล้วนะ แต่เรายังไม่ได้จัดระบบเข้ามา แต่พอเราได้ตรงนี้เราก็ดึงเข้าไปได้เลย

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

6. เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู

ในเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรนี้ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ได้บรรยาย (17 กรกฎาคม 2544) ให้ครูแกนนำของจังหวัดชัยภูมิฟังว่า “ความเป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน กัลยาณมิตรกับเพื่อนร่วมงานเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ดิฉันมีความรู้สึกว่าคุณครูในโรงเรียนเดียวกัน เราชื่นชม เรายกย่อง เราดีใจด้วย” นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า

คนที่ประเมินดิฉันได้ดีที่สุดคือนักเรียน พูดยมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว พอสอนปั๊บแล้ว นักเรียนบอกว่า ดีมากครู very good แต่ถ้าวันไหนบอกว่า ครูไม่ไหวแล้วนะ

เพราะฉะนั้นเราต้องมาปรับปรุงตัวเราเอง เด็กเขาก็มองดูเรา ความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็กเป็นสิ่งที่หาได้ยาก แต่เราทำได้ถ้าเราเป็นครูจริง ๆ เราทำได้ ถ้ารักและศรัทธาในอาชีพของตัวเอง อย่าลืมว่าหน้าที่หลักของเราคือผู้สอน...จากแนวคิดและประสบการณ์ที่สอนมา มีความคิดว่า งานสอนวิชาภาษาอังกฤษ ดิฉันก็ให้เด็กทำบ้างแต่ก็ไม่ให้ทำเป็นกิจลักษณะ เพราะดิฉันมีความรู้สึกว่าการทำอะไรก็แล้วแต่ถ้ามีจุดหมายปลายทางที่ประหยัดและใช้เวลาไม่มาก ให้ผลเท่ากัน ต้องเอาที่ประหยัดและใช้เวลาไม่มากดีกว่า

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, บรรยาย, 17 กรกฎาคม 2544)

เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครูของอาจารย์สัมฤทธิ์ว่า

เขาถือว่าให้เด็ก ให้ทุกอย่าง (ตามความรู้สึก) ให้ความรู้ จริงใจกับเด็ก เด็กจะรักอาจารย์ ขนาดจบไปแล้วก็ยังระลึกถึงอาจารย์สัมฤทธิ์ ความสัมพันธ์ ความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์สัมฤทธิ์กับเด็กจะมี ปรัชญาของเขาคือ ใจดี ให้ เป็นกันเองกับเด็ก

(ทิพาภรณ์ ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

รู้สึกให้ความเป็นกันเอง เป็นเพื่อน เป็นพี่อะไรอย่างนี้... ใจดีเวลาสอนเด็กจะรู้สึกเต็มใจ เขามีความสุขที่เห็นเด็กแสดงออกในวิชานั้นได้...ดูแล้วเท่าที่เห็น ลักษณะการพูดจาแถมจะให้ความเป็นกันเองกับเด็ก...ยึดหลักว่าเป็นให้เด็กได้แสดงเต็มที่ เราไม่ไปปิดกั้นเด็ก คือเด็กอยากแสดงอะไรก็เสริมเขาปล่อยเขา แล้วเราจะได้เห็นรูปแบบอะไรต่าง ๆ ของเด็ก...กับเพื่อนครูนี้แกช่วยทุกอย่าง คือใครมีปัญหาเกี่ยวกับด้านการเรียนการสอนหรือกับเด็กแกลงมาช่วย

(สุวรรณา ชยันตรติติก, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

เขาเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคนอื่น แล้วก็คือเขาช่วยคนอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังสิ่งตอบแทน ใครจะว่าอย่างไรเขาไม่สนใจ เขาจะเฉย ๆ เขาจะยิ้มสู้

(ยุพาเพ็ญ ประยูรพันธ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ในส่วนกับเพื่อนฝูง กับครูอาจารย์ กับทุกกิจกรรม แกจะไปร่วมกับเขาทุกกิจกรรม...
(ดุลยเกียรติ เมธิไกรสรพงศ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

มีครูจากภาคใต้ สุโขทัยมา โทศัพทมา มีความรู้สึกที่อาจารย์โทรนานแล้ว ค่า
โทศัพทแพงมากเลย เอาอย่างนี้ อาจารย์วางหูก่อนแล้วจะโทรกลับไป ขอเบอร์
เขา แชรร์กันคนละครึ่งแล้วกัน เขาก็บอก ผมไม่สงสัยเลยว่าทำไมอาจารย์ได้เป็น
ครูแห่งชาติ เพราะอาจารย์มีความเอื้ออาทร มีความเป็นห่วงคนอื่นเขา ไม่คิดถึง
เฉพาะตัวเอง เพราะฉะนั้นลูกศิษย์อาจารย์ก็คงจำสิ่งอย่างนี้เหมือนกัน...
(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

7. มีความมุ่งมั่น ชยัน ในการสอน สู้งานสู้ชีวิต

ในเรื่องของความมุ่งมั่นชยันในการสอนนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงอาจารย์
สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวไว้ดังนี้

บุคลิกของอาจารย์สัมฤทธิ์เป็นคนทีนอกจากจะเอาจริงเอาจังกับงาน สนุก ร่าเริง
ด้วย หมายถึงการพูดคุย สนทนาที่ถือว่าอยู่ในภาพที่ดี...เป็นคนที ถ้าจะทำงาน
อะไรก็ทำให้สำเร็จเหมือนกับเป็นคนทีมุ่งมั่นในเรื่องของการเรียนการสอน
อาจารย์สัมฤทธิ์จะมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่นในการทุ่มเทในการเรียนการสอน...
(เผด็จ กุลประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ทิพภรณ์ ศรีใส เพื่อนครูในโรงเรียน (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) ได้
กล่าวว่า “ได้เห็นอาจารย์สัมฤทธิ์มาตั้งแต่เป็นเด็ก เขาเป็นผู้ชีวิตพอสมควรก็จะได้เรียนแบบนี้
อาชีพก็ ชาวนา พ่อแม่ทำนา แต่จะเป็นเด็กไฟรู้ เรียนเก่ง ทำงานแล้วไม่พูด แต่ผลที่ออกมาเขา
จะเอาใจใส่เด็ก เขาจะเป็นกันเองกับเด็กนักเรียน”

8. อดทน และ เสียสละให้กับงานสอน

เขากลับบ้านเย็นมาก อาจเตรียมการสอน มีการสอนเสริมในขณะที่
สามีก็ต้องทำงานอยู่ต่างอำเภอ ลูกอีก 3 คนแต่เขาก็สามารถที่จะทำมาถถึงตรงนี้

ได้ แสดงว่าปรัชญาชีวิตเขาน่าจะสู้ชีวิต ผมคิดว่าเขาสู้จริง คือไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก...

เคล็ดลับ คือเขาเอาจริง เขาทุ่มเท กลางคืนกลับไปบ้าน เข้าใจอย่างนี้ นะครับ เพราะส่วนใหญ่แล้วในคอมพิวเตอร์ซึ่งมีอยู่ที่บ้านอยู่แล้ว ก็จะทำตรงนั้น แสดงว่ากลับมาเห็นท่าทางเปลี่ย ๆ นี่เป็นไงเหนื่อยหรือ ดึกหรือ ก็รู้ว่าทำตรงนี้ได้ เขาขยัน (เผด็จ กุลประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

9. ไม่เคยปฏิเสธงาน

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นคนที่ไม่เคยปฏิเสธงาน และเมื่อได้รับมอบหมายในสิ่งใดที่ยังไม่เข้าใจก็จะไปค้นคว้าเพิ่มเติมและสามารถทำจนสำเร็จได้ ดุจยกยอติ เมธี ไกรสรพงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวว่า “คือบางส่วนเราก็มองแก้ทำได้อย่างไร แต่ไปดูแล้วแก้ก็ทำได้ ทั่วๆที่บางอันแก้ไม่ได้เรียนมาในส่วนนี้ แก้ไปศึกษาของแก แก้ไปนั่นเอง เป็นคนที่ไม่ปฏิเสธ ไม่ปฏิเสธงาน ตรงนี้เราหายาก ในสำหรับผู้บริหารโรงเรียน จุดหนึ่งเราให้งานคน เรามองคนก่อนว่าเราให้งานคนไหน คนนี้จะทำงานให้เราสำเร็จไหม แต่พอเราให้งานไป ถ้าบางคนนี้จะออกตัวก่อนว่าหนูทำไม่ได้ ตรงนี้เราผิดหวังมาก เราจะผิดหวังมาก ทั่วๆที่เรามองแล้วว่าคนๆนี้ต้องทำงานให้กับเราได้ แต่คนนี้แปลกอยู่อย่าง คือให้งานไปจะไม่ปฏิเสธ จะไม่ปฏิเสธคือว่าจะไปหาเอง คือในส่วนที่ทำไม่ได้ก็จะไปศึกษากับคนอื่นเขา ผมไม่เห็นแก่ปฏิเสธ” เช่นเดียวกับ กลุ่มเด็กนักเรียน (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)กล่าวว่า “เป็นคนขยันทำงาน...ก็เวลาว่างครูก็จะนั่งทำงานไป”

10. มีความรู้ดี มีความคิดเป็นระบบ มีความสามารถในการสรุป และนำเสนอ

ในเรื่องความรู้ดี มีความคิดดีตลอดจนมีความสามารถในการสรุปและนำเสนอ นี้มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ชัด ทั้งนี้ผู้บริหารและเพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวถึงอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวไว้ดังนี้

มีความรู้ความสามารถของอาจารย์ดี แต่พิเศษตรงความรู้ความสามารถของเขา ...ความคิดความอ่าน หลักการเขาดีมาก ๆ

(ศิริรัตน์ พลมณี, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ขยันแล้ว พยายามแล้ว เขาเก่งในเรื่องการเสนองาน บางที่งานที่ดูแล้วไม่น่าจะ
เสน่อออกมาแล้วแลดูดีได้ เขาสามารถทำตรงนั้นได้: เราทำไม่ได้ คือเขา
เสนองานได้เก่ง บางที่เขาเอาไปประยุกต์ เขาเอารูปแบบของการนำเสนอได้ดี

(เผด็จ กุลประดิษฐ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ลักษณะของเขา อย่างดิฉันผู้มีประสบการณ์โดยตรง ช่วงนั้นดิฉันถูกส่งเข้าเป็นครู
ดีเด่นเกี่ยวกับการสอนวิทยาศาสตร์ ดิฉันไม่ทราบจะเอาจุดไหน จะเริ่มจากจุด
ไหน เป็นคนที่จัดเอกสารไม่เป็น ได้แต่สอน มารวบรวมเอกสารนี้ยาก ก็เลยไป
ปรึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ เมื่อปี 2538 ว่าจะทำอย่างไร จะจับประเด็นไหนเป็น
หลักฐาน โดยเอางานมาให้เขาดู สัมฤทธิ์เขาแยกหัวข้อ ช่วยจัดระบบให้ จน
กระทั่งเป็นรูปเล่ม แฟ้มงาน เดียวนี้ภูมิใจมาก เก็บไว้ ถ้าอาจารย์จะไปดูก็ไปดูได้

(ทิพาภรณ์ ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

อ่านไวดิฉันคิดว่า ... เพราะว่าแต่ก่อนนี้เวลาให้เขียนรายงานอะไรตอนนั้น เวลา
ผู้บริหารให้ตอบอะไรนี้ ให้แกร่งให้แป็บเดียว เวลาทำงานวิชาการอะไร ผู้อำนวยการ
การขอใบให้แกทำให้ พิมพ์ให้อะไรให้

(ยุพาเพ็ญ ประยูรพันธ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

11. เป็นนักวางแผนผู้มีวิสัยทัศน์

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว จะเป็นนักวางแผนที่ดี เมื่อจะทำงานต่าง ๆ
อาจารย์จะเตรียมวางแผนไว้อย่างดี และเตรียมแก้ไขสถานการณ์ไว้ล่วงหน้าถ้าเกิดเหตุ
การณ์ที่ไม่เป็นไปตามที่วางไว้ เรื่องนี้เพื่อนครูในโรงเรียนได้กล่าวว่า

แกจะมีแนวคิดอะไรแปลก ๆ ...คือบางที่เราก็คาดไม่ถึงพอแกแนะนำ อย่างเราดู
รูปแบบง่ายๆ ๆ แกเป็นคนทีละเอียด เก็บเล็กเก็บน้อย เสริมตัวนั้นมาเสริมตัวนี้
มา...รู้สึก็จะมองแบบกว้างไกล และผลกระทบที่จะเข้ามา สมมติว่าแกจะทำ
แบบนี้ ถ้าทำไปแล้วจะมีผลกระทบอะไรเข้ามาแกก็จะวางแผนของแกไว้แล้วว่าจะ
แก้อย่างไร...แต่แกจะถามเราก่อนนะคะ ถ้ากรณีเด็กมีปัญหาอย่างนี้พี่จะแก้
ปัญหาอย่างไร เราคิดจะคุมเด็กอย่างไร

(สุวรรณา ชยันตโรติก, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

12. มีความสุขกับการสอน และเข้าใจจิตวิทยาของเด็ก

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นครูที่มีความสุขกับการสอน เพื่อนครูในโรงเรียนกล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

เป็นเพราะว่าเขาชอบการสอน เวลาเขาสอนดูเขามีความสุข ห้างพักครูไม่มี ดิฉันจะนั่งด้านหน้าใช้วิธีการสอนอย่างไรบ้างดิฉันจะเห็น ครูที่เข้าสอน จะสังเกตเห็นดิฉันเห็นว่าเขามีความสุขกับการสอน แต่ภาพพจน์ที่มองคือเขามีความสุขเวลาสอน แล้วพาเด็กเข้ากิจกรรม(กีฬากรรม ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

เพราะว่าถ้าเด็กเขาจะออกไปทางทะเลจะออกประมาณ ๒.5 ๒.6 สังเกตดูนะคะ เด็กประถม คือเราจะดูบรู๊เลยที่ว่าอ้าว จะไปแล้ว แต่วหรือเปล่า เราก็พยายามเอาเขามาแล้วก็พยายามพูด ครูขออย่างหนึ่งนะว่าเป็นผู้ชายดีแล้ว ก็พยายามใกล้ชิดเขา เขาก็บอกไม่เป็น แต่พอเขาไปอยู่ในกลุ่มมัธยม เขาก็กลับมาบอกว่าครูครับ ไม่ใช่แล้วครับ ผมไปละนะ บางครั้งร้องไห้มาหาด้วยบอกว่า ผมขอโทษ ผมทำไม่ได้ คุณครูผิดหวังมากไหม บอกไม่หรอกลูก ก็ไม่เป็นไรถ้าหนูทำตรงนั้นได้ก็โอเค อย่างตอนที่เขาเรียนประถมก็เคยถามว่า แล้วทำไมหนูไม่ไปเล่นฟุตบอลกับเพื่อนล่ะลูก เขาก็บอกไม่ ผู้ชายเล่นแรงแล้วผมไม่ชอบ ผมชอบที่จะอยู่กับคุณครูมากกว่า เราก็พยายามที่จะให้เขาทำอย่างอื่น สังเกตว่าภาษาอังกฤษ ถ้าผู้ชายชอบสังเกตุดูนะคะ ที่เขาพูดภาษาเก่ง ๆ เขาจะไปทางนี้

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

อีกอย่างหนึ่งคือต้องจำเขาให้ได้ จำชื่อนี้สำคัญมากเลย สังเกตดู ชื่อเล่นเขาจะภูมิใจมากกว่าชื่อจริง สังเกตดูนะเวลาที่เด็กเราจะรู้จักชื่อเล่นเขา เขาจะมีความภูมิใจว่าเราเป็นกันเองกับเขามากเลย อย่างอยู่ที่ไหนก็แล้วแต่ เจอที่ตลาดหรือที่ไหน ทักเขา หรือบางที่ตั้งฉายาเล็ก ๆ ให้เขา คือฉายาเขาชอบตั้งให้ครู เราก็ตั้งกลับไปบ้าง

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

กล่าวโดยสรุปอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นครูที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู
2. มีอัธยาศัยดี อารมณ์ดี คุยด้วยแล้วสบายใจ
3. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกล้า
4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เรียนรู้ได้เร็วและรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ
5. รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม
6. เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
7. มีความมุ่งมั่น ชยัน ในการสอน สู้งานสู้ชีวิต
8. อดทนและเสียสละให้กับงานสอน
9. ไม่เคยปฏิเสธงาน
10. มีความรู้ดี มีความคิดเป็นระบบ มีความสามารถในการสรุป และนำเสนอ
11. นักวางแผนผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
12. มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาของเด็ก

กระบวนการถ่ายทอดของครูดีในปัจจุบัน

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว(อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543:24)ได้นำเสนอกระบวนการในการทำงานด้านการเรียนการสอนแนวการสอนแบบบูรณาการไว้ว่า

ในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ได้ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมนั้น การจัดสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนและนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม มีความรับผิดชอบรู้จักปรับปรุง ประเมินผลตนเอง ยอมรับผู้อื่น สร้างค่านิยมของความเป็นพลเมืองดีของสังคมได้นั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูนับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ดังกล่าว ซึ่งการจัดกิจกรรมการสอนแบบบูรณาการเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนถ่ายโอนความรู้ที่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยแนวการสอนแบบบูรณาการจะมี 7 ขั้นตอนประกอบด้วย

1. ปรึกษาร่วมกับครูที่สอนวิชาอื่นที่สามารถบูรณาการได้โดยการวิเคราะห์

หลักสูตร ศึกษาขอบข่ายเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์

2. กำหนดหัวข้อเรื่อง (Theme) ที่จะใช้เป็นแกนในการบูรณาการ
3. วิเคราะห์ผังความคิดโดยใช้หัวข้อเรื่องเป็นแกนโดยพยายามให้ครอบคลุมทุกรายวิชาหรือทุกกลุ่มประสบการณ์ แล้วกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้
4. กำหนดเนื้อหาและกิจกรรมของแต่ละรายวิชาที่นำมาสัมพันธ์กัน
5. วางแผนการสอน
6. ปฏิบัติการสอน
7. ประเมินผลการเรียนรู้ โดยการพิจารณาจากกระบวนการเรียนรู้และการนำเสนอความรู้ของผู้เรียน

นอกจากการนำเสนอขั้นตอนในการจัดการเรียนการสอนที่อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวได้เสนอไว้แล้วนั้น จากการที่ได้สัมภาษณ์ สังเกตการสอน ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนครู ตลอดจนกลุ่มเด็กนักเรียนแล้วพบว่าได้มีเทคนิควิธีเพิ่มเติมที่ทำให้การจัดการกระบวนการเรียนการสอน มีความสมบูรณ์มากขึ้นประกอบด้วย ในแต่ละเทคนิควิธีการจะมีรายละเอียดดังนี้

1. เตรียมตัวผู้สอนให้พร้อม เตรียมตัววิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหาและเตรียมอุปกรณ์

การเตรียมตัวผู้สอนให้พร้อม เป็นการศึกษาวัตถกรรมการเรียนการสอนรูปแบบต่าง ๆ การเตรียมความรู้ที่จะสอน การเตรียมใจ ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ได้มีการเตรียมการสอนก่อนเสมอโดยได้กล่าวว่า(สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) “ก็เริ่มจากดูหลักสูตรของเนื้อหาวิชาภาษาอังกฤษก่อน แล้ววิเคราะห์ออกมาอย่างเนื้อหาตรงไหน เราจะสอนในช่วงไหน ก็จะพยายามหาสื่อ หากจากนิตยสารหรือจากที่อื่นนะคะ คงไม่เอาจากหนังสือเรียนเพียงอย่างเดียว คือเราพยายามดึงมาหลาย ๆ ที่ และอีกอย่างหนึ่งเขาก็ช่วยได้เยอะค่ะ คือถ้าเขามีแผ่นซีดีเขาก็เอามาให้ เขามีเทปก็เอามาให้ มีหนังสือดี ๆ ก็เอามาให้เรา เขาก็อยากให้เรา ๆ รู้ด้วย อยากให้ครูสอนด้วย เราก็เอาตัวนี้เข้ามาช่วย สรุบบ้าง ๆ คือต้องมีการเตรียมก่อน มีการวิเคราะห์หลักสูตร”

2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายคน

การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายคน เป็นการประเมินสภาพพื้นฐานของผู้เรียน สภาพความพร้อมของผู้เรียนเพื่อที่จะได้กำหนดแนวทางการพัฒนา ในเรื่องนี้ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) "ถ้าจากตัวเด็กเอง ก่อนที่จะเรียนก็สร้างความคุ้นเคยกับเขาก่อน ก็กรอกแบบฟอร์ม กรอกประวัติของเขา แต่ว่าเราทำในลักษณะที่ว่าไม่ใช่เป็นการลง เราต้องการเอาข้อมูลตัวนั้นมาเป็นตัวชี้วัดเขา จะเป็นเรื่องกิจกรรมคือสอนในเนื้อหาพร้อมไปเลยว่าตอนนี้เรากำลังจะสอนการกรอกแบบฟอร์ม ประวัติส่วนตัว และมีอะไรที่อยากจะบอกครู จะมีแบบฟอร์ม คือคำถามธรรมดา ๆ นี้แหละ ว่าจะให้ครูช่วยในเรื่องอะไร หนูคิดว่าหนูเก่งในด้านไหน หนูมีอะไรอยากจะบอกครูบ้าง อะไรที่หนูภูมิใจ เขาก็จะเขียนออกมา" นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

ข้อมูลที่ได้เป็นตัวมาช่วยชี้ได้ว่าเด็กคนนี้เขาเก่งในด้านไหน หรือจนกระทั่งเด็กที่เขาอ่อนเด็กเขาจะเขียนหนังสือไม่ค่อยถูก อย่างเท่าที่เห็น บางคนป.6 แล้วเขายังเขียนชื่อตัวเองไม่ค่อยถูก เราก็สันนิษฐานเบื้องต้นได้เลยว่าเขาค่อนข้างอ่อนในวิชาภาษาไทย แล้วค่อยตะล่อมเขาเอา อย่างตอนพักเที่ยงก็อาจสร้างความคุ้นเคยว่าทานข้าวเสร็จแล้วขึ้นมาหาครูแป๊บหนึ่งนะ แล้วมาช่วย ที่จริงเราก็สร้างสถานการณ์มาเพื่อจะเรียงบัตรคำตัวนี้นะ ช่วยเรียงให้ครูหน่อย ในขณะที่เขาเรียงเขาก็จะเอ๊ะ อ่านอะไรนะ คือถ้าเขาอ่านได้เขาก็จะดู ถ้าเขาอ่านไม่ได้เขาก็จะครูดับผมอ่านไม่ได้ครับ เขาก็เหวอไหนมาดูซิ ช่วยกันอ่าน ก็ใช้ลักษณะนี้คล้าย ๆ ว่าเขามาทำงานช่วยเรา ให้เขาภูมิใจว่าเขามีส่วนช่วย ไม่ใช่ว่าเขายังอ่อนแล้วดึงเขามาตีวเข้มต่างหาก หรือว่าเป็นการซ่อมเสริม

สำหรับชั้นเล็ก ๆ ดูจากผลการเรียนแล้วก็สอบถามครูเขาด้วย เพราะถ้าเด็กอ่อนละก็ ครูทั้งโรงเรียนค่อนข้างจะรู้ พอเห็นปั๊บ อ้อคนนี่เหวอ เขาจะบอกได้เลย หาข้อมูลไม่ค่อยยากเท่าไร...

เด็กเก่ง เด็กอ่อนหาข้อมูลไม่ยากเลย แต่เด็กระดับปานกลางค่อนข้างจะยาก ก็ไม่เชิงมองข้าม เราไม่ค่อยคิด ไม่ค่อยเจาะจงเท่าไร แต่ถ้าเด็กเก่ง คนนี้เขาเก่งนะ เราจะรู้โดยอัตโนมัติ เด็กอ่อน คนนี้เขาอ่อนนะ เราจะรู้ แต่เด็กปานกลางนี่เรามองหาข้อมูลเพิ่มเติมว่าเขาสนใจในเรื่องไหน...

...ก็พยายามจะเอาตรงนี้และก็พยายามอีกอย่างหนึ่งคืออยากบอกเขาว่า
 อย่างเขาทำหน้าที่อะไรก็แล้วแต่ หน้าที่หลักของเขาก็คือเรียน แม้เขาเป็นนักกีฬา
 เขาเป็นวงดุริยางค์ของโรงเรียนหรือเขาทำอะไรที่พิเศษนอกเหนือจากเพื่อนเขา
 ต้องบอกเขาว่า เธอต้องเหนื่อยกว่าเขานิดหนึ่ง เพราะว่าเราได้โอกาส ได้เปรียบ
 ตรงนี้แล้วนะ (สัมภาษณ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

3. มีการวางแผนการสอน แบ่งกลุ่ม

ในการจัดการเรียนการสอน อาจารย์สัมภาษณ์ คลังภูเขียว มีการวางแผนการสอนโดยใช้
 กระบวนการแบ่งกลุ่มในการพัฒนา โดยได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) “คือ
 พยายามแบ่งกลุ่ม เอาเก่ง อ่อน คละเข้าไปอยู่ด้วยกัน และใช้ระบบการให้คะแนนกลุ่มด้วย และ
 ให้คะแนนส่วนตัวเขาด้วย ถ้าสังเกตตรงมุมกระดานที่เขาเขียน... แล้วก็ระดับคะแนนนั่นคือ
 คะแนนของกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันเมื่อเขาได้คะแนนกลุ่ม ซึ่งเขาแข่งขันกิจกรรมช่วยกันทำเวร
 อย่างเวรวันจันทร์ คะแนนเต็ม 20 แล้ววันอังคารเป็นคนประเมินให้เขา เขาได้ 18 ก็คือของกลุ่ม
 แล้วภายในกลุ่มนั่นเอง เขาจะประเมินกันเองว่าใครมีส่วนรับผิดชอบมากที่สุด เป็นการพัฒนา
 คะแนนกลุ่มด้วย ในขณะที่เดียวกันก็พัฒนาคะแนนตัวเองด้วย เพราะฉะนั้นเขาจะเกิดความรู้สึก
 ว่า จะเอาเฉพาะตัวเขาไม่ได้ เขาต้องเอากลุ่มมาด้วย และถ้านิ่งๆ ก็พยายามจับคู่ และกล่าวเพิ่ม
 เต็มว่า

ถ้าให้เขาเลือกเอง ส่วนใหญ่เก่งเขาจะอยู่กับเก่ง อ่อนเขาจะอยู่กับอ่อน
 และอีกอย่างเป็นการแก้ปัญหาที่ว่า ถ้าให้เขาเลือกเอง ส่วนใหญ่แล้ว คนที่ชอบคุย
 ชอบเล่นเลือกชอบอยู่ด้วยกัน ก็เลยต้องเลือกให้เขา และเป็นการให้เขารู้ว่า เรา
 ต้องรู้จักปรับตัวเอง จะให้ถูกใจตัวเองอยู่นั้นไม่ดี ไม่ใช่ว่าอยากนั่งกับคนนั้นก็ไม่ได้
 ตลอด บางครั้งก็ต้องมีกฎกติกาบ้าง

...อย่างธรรมชาติของภาษาอังกฤษเวลาที่เขาสื่อสารอยู่ เราจะไม่ไปดูว่าเขาพูดผิด ถ้าเขา
 กล้าพูดมานี้ปล่อยให้เขาไปก่อน คือเป็นภาพรวมจะปล่อยให้ไปก่อน อย่างเขาสนทนา อย่าง
 การออกเสียงหรือใช้ accent ผิดหรือใช้ verb ผิด อะไรผิด เราก็ปล่อยให้ไปก่อน พอช่วงสรุป
 เราก็มาช่วยกันสรุปอีกทีหนึ่งว่าตรงนี้ต้องแก้ไขตรงนี้

(สัมภาษณ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

4. การสอนซ่อมเสริม

สำหรับนักเรียนที่เรียนไม่ทันเพื่อน อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว จะใช้วิธีการสอนซ่อมเสริม ทั้งนี้วิธีการสอนซ่อมเสริมก็ทำโดยการเสริมแรง ไม่ให้รู้สึกว่าการกำลังเรียนหนังสืออยู่ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว(สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) เล่าให้ฟังว่า "ก็วิธีการก็คือต้องสอนซ่อมเสริมเขาบ้าง อย่างตอนพักเที่ยงหรือตอนไหน ครูก็ควรมีเวลา อย่างก่อนกลับบ้าน ซึ่งเด็กส่วนใหญ่โรงเรียนนี้ตอนเย็นนี้เขาจะรีบกลับ ถ้าอยู่ต่างอำเภอเขาขึ้นรถรับส่งนะคะ"

อย่าง ป.1 ป.2 พยายามเน้นให้เขารักภาษาอังกฤษ อย่าง ป.2นี้ ภูมิใจมากที่สุดคือเด็กเขาสอนวิธีว่า ครูครับถ้าอยากให้ผมชอบภาษาอังกฤษ ตัวอักษรนี้คุณครูทำอย่างนี้สิ เขาแสดงท่าทางให้ดู ตัวAทำอย่างนี้สิคุณครู B ทำอย่างนี้ เราก็เลยจับจุดตรงนั้นมา เลยมาทำ เด็กเขาจะชอบมากเลย อย่างตอนพักเที่ยงเจอครูที่ไหนเขาจะทักทายครู Hello ได้เลย พูดภาษาอังกฤษวันละ 5 คำ 6 คำ ใครพูดได้มากเท่าไร คือไม่ได้ใส่ใจใจมากมาย แต่บอกเขาไป เราพยายามเตือนใส่ดาวแล้วนะ

(อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวสัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

5. สอนให้เป็นคนดี ช่วยเหลือตัวเอง อยู่รอดในสังคมได้

ในเรื่องการสอนให้เป็นคนดี สามารถช่วยเหลือตัวเอง และอยู่รอดในสังคมได้ นี้ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ได้ให้ความสำคัญมาก โดยได้กล่าว(สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) ในเรื่องนี้ว่า"อันดับแรกที่ยากจะสอน คืออยากสอนให้เขาอยู่ในสังคมนี้ได้โดยไม่ทำให้คนอื่นเขาเดือดร้อน แม้จะไม่เก่งก็ไม่ใช่ไร แต่เขาสามารถที่จะเอาตัวเองรอดได้ นี่คือนจุดที่ยากได้มากที่สุด เพราะว่าบางทีคนเก่งอยู่ในสังคมคือปรับตัวไม่ได้ อย่างดูง่าย ๆ อย่างเขตที่เขารับผิดชอบหรือทำเวรประจำวัน ถ้าเด็กเก่งนี้สังเกตได้ว่าเขาชอบมาโรงเรียนสาย ซึ่งตามปกติแล้วเขาจะมาแต่เช้า พอถึงเวลาต้องใช้แรงงานแล้วเขาไม่ทำ อย่างนี้ถือว่าฉลาดเกิน อันนี้ไม่ต้องการให้มี แต่ตรงกันข้ามกับเด็กที่เขาเรียนอ่อน เขาจะรีบมา เขาจะรีบช่วย และชอบพูดเสมอว่าคนเก่งที่เขาเปรียบนั้นคนที่ทำร้ายสังคมอย่างรุนแรง อย่างน้อยเป็นการฝึกให้เขารู้จักการปรับตัวอยู่ได้ ไม่นิ่งดูตาย เวลาช่วยทำช่วยอะไร และตรงนี้มีเรื่องความรัก ความสามัคคีในห้อง ให้รู้สึกไปไหนไปด้วยกัน ทำอะไรทำด้วยกัน" นอกจากนั้นยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

กำลังสอนเด็กก้าวร้าวใหม่ ก็ต้องอยู่ในขอบเขต เวลาเล่นเกมหรือเล่นอะไรก็แล้วแต่ เราก็แทรกคุณธรรมให้กับเขา ถ้าเขาพูดภาษาอังกฤษผิด ไม่เป็นไร ปล่อย ถ้าเมื่อไหร่ที่เห็นคุณธรรมเขาในทางที่ลบเราต้องเข้าไปทันที อย่างตอนที่เขา เป่าขลุ่ย พอลงซ้ำ เถียงอยู่นั่นแหละ เราก็บอกว่า ทำอย่างนี้ไม่ถูกนะลูก คนเราต้องเคารพกฎกติกา น้ำใจนักกีฬา ถ้าเธอลงเล่นแล้วไม่ยอมรับกฎกติกา เธอแพ้มั้งแต่ยังไม่ลง...พยายามชี้ให้เขาว่า พื้นฐานของคนเราถ้าเราให้โดยที่เราไม่ทุกข์ เขามีสุข

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

6. สอนตามศักยภาพ

การสอนเด็กนักเรียน อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว จะสอนตามศักยภาพของเด็ก โดยถือว่าคนทุกคนมีความแตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อประเมินศักยภาพของเด็กแต่ละคนแล้วก็จะใช้วิธีสอนที่หลากหลายตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) "อย่าง ป.1 ป.2 พยายามเน้นให้เขารักภาษาอังกฤษอย่าง ป.2นี้ ภูมิใจมากที่สุดคือเด็กเขา สอนวิธีว่า ครูครับถ้าอยากให้ผมชอบภาษาอังกฤษ ตัวอักษรที่คุณครูทำอย่างนี้ดี เขาแสดงท่าทาง ให้ดู ตัว A ทำอย่างนี้ดี คุณครู B ทำอย่างนี้ เราก็เลยจับจุดตรงนั้นมา เลยมามา เด็กเขาจะชอบ มากเลย อย่างตอนพักเที่ยงเจอครูที่ไหน เขาจะทักทายครู Hello ได้เลย พูดภาษาอังกฤษวันละ 5 คำ 6 คำ ใครพูดได้มากเท่าไร คือไม่ได้ใส่ใจมากมาย แต่บอกเขาไป เราพยายามเตือนใส่ดาว แล้วนะ ความจริงไม่ได้ใส่ เพราะเด็กเขาเยอะ (หัวเราะ) อีกอย่างหนึ่งคือต้องจำเขาให้ได้ จำชื่อนี้ สำคัญมากเลย สังเกตดู ชื่อเล่นเขาจะภูมิใจมากกว่าชื่อจริง สังเกตดูนะเวลาที่เด็กเราจะรู้จักชื่อ เล่นเขา เขาจะมีความภูมิใจว่าเราเป็นกันเองกับเขาหลาย อยู่ที่ไหนก็แล้วแต่ เจอที่ตลาดหรือที่ ไหน ทักเขา หรือบางที่ตั้งฉายาเด็ก ๆ ให้เขา คือฉายาเขาชอบตั้งให้ครู เราก็ตั้งกลับไปบ้าง"

ในเรื่องการประเมินผลนั้นได้กล่าวว่า

ประเมินจากผลที่เราทำ ตัวชี้ชัดครู คิดว่าเด็กเป็นตัวสำคัญมากที่สุดที่ชี้ชัดให้เราเห็นว่า ครูสอนเป็นอย่างไร คุณครูพูดรู้เรื่องไหม ถ้าเราสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้ เขา เขาจะกล้าพูด และเรากล้าที่จะรับฟัง รับฟังเขาตรง ๆ ถ้าเขาบอกว่าคุณครู สอนไม่ได้เรื่องเลย ครูออกเสียงก็ไม่ถูก เราถามว่าทำไมถึงไม่ถูก ผมฟังเทปมา นั้น

ก็เอาเทปมาฟังด้วยกัน คือเรากล้าที่จะฟัง กล้าที่จะพูด ตัวชี้ชัดคือผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน สังเกตเด็กที่เขาอ่อน เขาจะแสดงออกมาอีกทางหนึ่ง กล้าพูดกล้าแสดงอีกทางหนึ่ง เราก็กกล้าที่จะฟัง ก็จะมีว่าเขาคิดอะไรอยู่ บางครั้งมองเหมือนก้าวร้าว แต่บางครั้งไม่ใช่...ปีที่แล้วเด็กเขาเล่นตกลงว่ามนุษย์กับคนต่างกันอย่างไรวะ เด็กอีกคนเขาก็สรุปว่า เด็กอ่อนนะคะ เด็กเขาก็ว่า มนุษย์เกิดมาอยากได้แต่เงินกัน อีกคนก็ว่าทำไมไปว่าอย่างนั้น เขาก็ว่าหรือว่าไม่จริง ทำอะไรก็ต้องการอยากได้เงิน ตัวเองก็อยากได้เงินจากพ่อจากแม่ ครูก็อยากได้เงินเดือนสอน เพราะฉะนั้นมนุษย์เกิดมาอยากได้แต่เงินกัน เขาก็มานั่งคิด เขาก็ให้แนวคิดแปลก ๆ ก็มองถูก

...การจัดบอร์ดดิฉันให้เด็กเป็นคนทำแม้ว่าจะไม่เลิศหรูเท่าไร แต่เป็นความต้องการของเขา ก็ให้เขาทำ บางครั้งเขาจัดสี่ส้นเสบตา เขาก็บอกว่า สี่แจ๊ตไปนะลูก โห้ะครูแก่แล้ว ครูอยู่เฉย ๆ เกอะเดี่ยวพวกหนูจัดการเอง เขาก็ทำของเขาไป (สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

7. สอนแล้วเด็กสนุก

บรรยากาศในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ เด็กนักเรียนย่อมชอบความสนุกสนาน เราจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความสนุกสนาน จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นครูที่สอนแล้วเด็กนักเรียนจะมีความรู้สึกสนุกสนานดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของเพื่อนครูในโรงเรียน และกลุ่มเด็กนักเรียนที่อาจารย์สอนอยู่ว่า

เพราะดูการสอนแล้วเด็กสนุก...ให้ศึกษา แล้วเล่นเกม บางทีมีเพลง แล้วก็เล่นเกม มีกิจกรรมหนึ่งที่ดิฉันประทับใจ คือ เขาจัดฐานการเรียนรู้เป็นชายของหรือเปล่า เด็กจะเอาของมาแล้วขายของ พูดเป็นภาษาอังกฤษ ของชิ้นนี้ราคาเท่าไร เขาจะซื้อเป็นภาษาอังกฤษ นี่คือนี่ที่ประทับใจ ว่าเด็กได้พูดเป็นภาษาอังกฤษ ถ้าดิฉันอยากมีส่วนร่วม แล้วเข้าถ้าพูดภาษาไทยเด็กไม่ขายให้ ต้องพูดภาษาอังกฤษ ประทับใจตรงจุดนี้ เพราะเด็กเขาได้ทำกิจกรรม...ผลสัมฤทธิ์ภาษาอังกฤษเท่าที่เห็นดี ออกมาดี

(ทิพาภรณ์ ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

ครูใจดี...ครูน่ารัก...เรียนกับครูแล้วสนุก...ครูชอบพาไปร้องเพลง ชอบทำกิจกรรม...
 คุณครูพาเล่นเกม พาพวกเราหัวเราะ...พูดตลกตลกครั้งแรกครูให้ทายว่าเป็นอะไร แต่
 ไม่มีคำถาม...ครูเปลี่ยนวิธีไปเรื่อย ๆ ...เรียนสนุกแล้วได้ความรู้ ...ร้องเพลง แล้ว
 เอาคำศัพท์ภาษาอังกฤษไปเติม แล้วก็แปล...ครูเข้ามาก็ได้ยินเขาพูดเป็นภาษา
 อังกฤษเลย...ผมชอบตอนที่ครูพาร้องเพลงใครๆ ครูจะให้ออกไปเต้นหน้า
 ห้อง ผมเต้นมาสองปีแล้วครับ...ถ้าครูจะให้เขียนคำศัพท์ ครูจะให้วาดรูปด้วย ไม้จ้
 นครูไม่ให้ส่ง เป็นการคลายเครียด ระบาย...ส่วนมากครูจะให้พวกอ่อนตอบ...
 ชอบภาษาอังกฤษมากขึ้น...เรียนแล้วเอาไปใช้ในชีวิตประจำวัน...เวลาไปเมือง
 นอกคำศัพท์อะไรเราก็ไม่รู้ แปลว่าอะไร มันเป็นภาษาสากล ถ้าจะแปลหรือไป
 ประเทศไหนก็สามารถสื่อสารได้

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

“ครูเป็นคนใจดีและเป็นครูแห่งชาติ และผมไม่อยากจะครู โดนตี”

“คุณครูเป็นคนใจดี ชอบให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษครับ”

“ครูเป็นคนที่ขยันและทำให้เรามีความรู้ภาษาอังกฤษครับ”

“ครูเป็นคนที่ขยันครับ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษใหม่ ๆ”

“ครูเป็นคนที่น่ารักค่ะ แล้วครูบอกว่าจะพาไปเข้าค่ายภาษาอังกฤษค่ะ แล้วครู
 บอกว่าจะพาไปห้างสรรพสินค้า ไปค้นคว้าภาษาอังกฤษ”

“คุณครูใจดี ตลกและก็ขยันครับ”

“ครูเป็นคนสอนดีและให้ความรู้เกี่ยวกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษ ให้ความรู้เกี่ยวกับ
 การใช้ชีวิตประจำวันเพิ่มมากขึ้น”

“ครูเป็นคนใจดีตลก ให้งานไม่มาก”

“ครูเป็นคนใจดีมาก ทำให้เมื่อจบ ป.6 ไป ไม่อยากไปจากครู”

“ครูเป็นคนใจดีและชอบให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาอังกฤษ”

“คุณครูเป็นคนใจดี อดทนต่องานแม้ว่างานจะหนักขนาดไหน ครูก็ทำ”

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

สรุปกระบวนการถ่ายทอดของอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวประกอบด้วย

1. เตรียมตัวผู้สอนให้พร้อม เตรียมตัววิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหาและเตรียมอุปกรณ์
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายคน
3. การวางแผนการสอน แบ่งกลุ่ม
4. การสอนซ่อมเสริม
5. สอนให้เป็นคนดี ช่วยเหลือตัวเอง อยู่รอดในสังคมได้
6. สอนตามศักยภาพ
7. สอนแล้วเด็กสนุก

ความภาคภูมิใจในอาชีพ

สิ่งที่ภาคภูมิใจมากในเรื่องของอาชีพครูที่อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว ทำงานมานั้นอาจารย์ได้กล่าวว่า (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544) " มีความรู้สึกถ้าเราสอนเด็กอ่อนให้เป็นคนนั้นได้ มีความภูมิใจตรงนั้นมาก อย่างเด็กเขามอบอกครูครบอ่านไม่ได้เลย ถ้าเราสอนเขาได้เขามอบอกครูครบ "ผมชอบที่จะเรียน ผมชอบที่จะมาโรงเรียน ชอบที่จะอ่าน" ตรงนี้ภูมิใจมากที่สุด"

นอกจากนั้นยังได้กล่าวว่า ไม่คิดจะเปลี่ยนงาน คิดว่าอยู่ประเดี๋ยวนี้แหละ เพราะคิดว่าตัวเองจะเหมาะกับตรงนี้มากกว่า ตรงนั้นคนอื่นเขาเหมาะมากกว่า และมีความรู้สึกต่อเกียรติยศหรือศักดิ์ศรีในความเป็นครูค่อนข้างมาก โดยได้กล่าวว่า

ครูคือปลุชนคนหนึ่ง เพราะฉะนั้นบางครั้งในการทำเราก็ต้องมีเหตุผล แต่ว่าศักดิ์ศรีของครูนี้แน่นอน คิดว่ายิ่งใหญ่และมีเกียรติ ควรที่จะได้รับการยกย่อง อย่างที่ครูตีเด็กหัวแตก ในภาพครูเราก็ต้องเข้าข้างครูเอาไว้ก่อนว่าที่ทำคงเหลืออด เหลือทนแล้วถึงทำ ไม่ใช่ทำเพราะอารมณ์ แน่แน่นอนคิดเข้าข้างครูเอาไว้ก่อน

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

บริบทของสังคม

อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว (บรรยาย, 17 กรกฎาคม 2544) ได้กล่าวถึง บริบทและบรรยากาศในการทำงานว่า “ที่ดีฉันมีคือเพื่อนร่วมงานที่ดี ดีฉันบอกเลยนะคะ ว่ามีเพื่อนร่วมงานที่ดีที่โรงเรียน ... ส่วนที่สนับสนุนมากที่สุด ที่ เ ต น ที่ สุ ด คื อ ผู้บริหาร กล่าวที่จะทำและเพื่อนร่วมงาน ก็ให้ความร่วมมือ และครอบครัวก็มีส่วน เป็น กำลังใจได้มาก”

นอกจากนั้นผู้ปกครองเด็กก็จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังที่เพื่อน ครูผู้หนึ่งได้กล่าวว่า

ผู้ปกครองเด็กเชื่อมืออาจารย์สัมฤทธิ์ ก็จะติดต่อมา ช่วยไปดูแลลูก สอน ภาษาอังกฤษ ครูรอบนอกก็ชื่นชม เพราะมีเทคนิคดี เด็กรัก

(สุวรรณา ชัยนตรดิolk, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

แนวคิดเกี่ยวกับครูไทยในอนาคต

ในเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับครูไทยในอนาคตที่อยากให้เป็นนั้น อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว กล่าวว่

อยากให้ครูไทยเป็นตัวของตัวเอง กล่าวที่จะทำจากประสบการณ์ ไม่อยากให้เป็น ลักษณะการลอกเลียนมาก อยากให้เขายืนหยัดในภูมิปัญญาของเขาเองว่า เรา สอนนักเรียน เราก็สอนได้ และสอนได้ดีด้วย และก็รู้จักจัดระบบของตัวเองในการ ทำงาน ให้คิดว่าหน้าที่หลักของครูผู้สอนคือสอนหนังสือ ไม่ใช่หน้าที่อย่างอื่น แล้ว ไม่เพียงแต่ว่าสอนหนังสือ เรื่องอิคิวเด็กก็ควรจะให้เขาบ้าง เพื่อว่าต่อไปใน ภายภาคหน้าเขาจะอยู่ได้อย่างมีความสุขจริง ๆ ...

...ก็เลยคิดว่าอยากให้ครูเขาก้าวออกมาเป็นตัวของตัวเอง ต้องเชื่อว่าตัว เองเป็นศิษย์มีครู แล้วข้อหนึ่งนี้ เราสอนมาได้ถึงขนาดนี้แม้เราจะไม่เก่งในสายตา คนอื่น แต่กับเด็กนี้เราต้องเป็นฮีโร่ของเขา เก่งไม่เก่งก็ต้องเก่ง อย่างครูภาษาอังกฤษนี่บางครั้งไม่มั่นใจแต่กับเด็กนี่เต็มที่ เราวางภูมิอย่างเต็มที่ แน่นเบรียะ แต่ บางทีเราก็ตองหา ต้องค้น

(สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

...บางครั้งครูก็เลยมองอะไรเป็นเศรษฐกิจไปหมด แต่ว่าจะทำแผนงานอะไร ถ้าจะถ่ายเอกสารนิดถ่ายเอกสารหน่อย เธอต้องช่วยครู ต้องออก ซึ่งตามจริงก็คิดว่าเงินเดือนก็อยู่ไหว ซึ่งถึงมันไม่เหลือก็จริง แต่ว่านี่คืออาชีพ คือเครื่องมือทำมาหากินของเรา ถ้าเราไม่เป็นครูเราจะอยู่อย่างนี้ได้ไหม

(สัมภาษณ์ คลังภูเขียว, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

เรื่อง que คิดว่าอาจารย์สัมภาษณ์ คลังภูเขียว ได้รับการคัดเลือกเป็นครูแห่งชาตินั้น น่าจะเป็นความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ในการปรับใช้ทฤษฎีวิธีการสอนต่างๆ มาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทในโรงเรียนที่สอนอยู่ เรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ นั้น อาจารย์สัมภาษณ์ คลังภูเขียว (บรรยาย, 17 กรกฎาคม 2544) ได้บรรยาย ให้ครูต้นแบบของจังหวัดชัยภูมิฟังดังนี้

หลักการบูรณาการนั้นคือว่า จุดมุ่งหมายใหญ่ ประเด็นใหญ่เพื่อการเชื่อมโยงเนื้อหา สารวิชาที่ใกล้เคียงกันหรือซ้ำซ้อนกันเข้ามา และอีกอย่างหนึ่งคือการเชื่อมโยงประสบการณ์ในชีวิตจริงเข้าสู่ห้องเรียน จากห้องเรียนนำสู่ชีวิตจริง โดยเฉพาะวิชาภาษาอังกฤษที่เสนอไปก็เพราะว่า จากสภาพจริง ๆ แล้ว เด็กเราเรียนภาษาอังกฤษแล้ว เขาไม่มีโอกาสได้ไปใช้ ฝรั่งที่มาผ่านชัยภูมิเรามีน้อยมาก เพราะฉะนั้นธรรมชาติของภาษาอังกฤษคือว่า ต้องพยายามจัดสถานการณ์ให้เขาได้มีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษผ่านพ้นจากห้องเรียนไปสู่ในชีวิตประจำวัน แล้วทำอย่างไรจะผ่านตรงนี้ได้เพื่อให้เขาได้มีประสบการณ์โดยตรง ก็เลยคิดว่าบูรณาการนี้จะเหมาะใช้คำว่าน่าจะเหมาะ แต่ยังไม่ถือว่าเป็นวิธีการที่จะนำเสนอเต็มรูปแบบว่าดีเยี่ยม ...เพราะว่าบูรณาการนี้เป็นการสอนวิธีการสอนวิธีการหนึ่งที่สามารถนำวิธีการสอนที่หลากหลายเข้ามาประยุกต์ใช้ในการบูรณาการได้...

การบูรณาการนั้น แม้จะทำเราก็ยังขาดความมั่นใจว่าวิธีไหนดีที่สุด เพราะฉะนั้นต้องพัฒนาไปเรื่อย ๆ โดยจะเสนอการบูรณาการเป็น 3 วิธี

วิธีที่หนึ่ง น่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับโรงเรียนที่มีครูประจำชั้นมากที่สุด จะจัดบูรณาการได้ ไม่ต้องมากกังวลกับเรื่องเวลา และไม่ต้องไปกระทบกับรอบนอกคือเพื่อนร่วมงานด้วยกัน คือเราไม่ต้องกังวลว่าเราสอนไปแล้วต้องทันเวลาไหม ต้องห่วงไหม แล้วเด็กจะเป็นอย่างไร

เพราะว่า มีการวิเคราะห์หลักสูตรตรงจุดนั้นมาก่อน เพราะฉะนั้นท่านจัดกิจกรรมอยู่ ๆ ท่านก็พาเด็กออกไปข้างนอก ออกไปดูพืชดูอะไรมาให้เขาเขียน ว่ามีพืชชนิดไหนบ้างเขาก็เขียนมาอย่างสปร. เรื่องอาหารก็ให้เด็กเขาไปที่โรงอาหาร แล้วเขาก็ไปเขียนมาว่า โรงอาหารของโรงเรียนเราเขาขายอะไรบ้าง เขาก็ไปเขียนมา เขียนมาแล้ว ก็สอนภาษาไทยโดยอัตโนมัติ อย่างเช่นคำว่า ผัดไท มีที่พยางค์ แล้วก็สอนเรื่องพยางค์เรื่องคำ อาจารย์ไม่ต้องไปคาดหวังกับเขามากมาย โดยเฉพาะ ป.1 กับ ป.2 ดิฉันคิดว่าบูรณาการได้ แต่น่าจะเป็นเนื้อหาวิชาเดียว อย่าให้เป็นทุกวิชา จะเป็นการยึดเยียดเขามากเกินไป เขาจะเรียนแบบมีความทุกข์

วิธีที่สอง ถ้าเราจะบูรณาการในลักษณะของครูที่สอนเวียนหรือว่าสอนในหลายวิชาเหมาะที่จะสอนบูรณาการแบบภายใต้หัวข้อเดียวกัน ต่างคนต่างสอนแบบคู่ขนาน พอถึงชั่วโมงคุณสอนไป แต่ภายในหัวข้อนี้ อย่างเรื่องอาหาร สปร. สอนเรื่องโภชนาการอาหารหลักห้าหมู่ ภาษาอังกฤษก็เรื่องคำนามที่นับได้ นับไม่ได้ how to make กพอ.ก็จะมา match ในเรื่องการทำพวกนี้ ...

วิธีที่สาม ตามหัวข้อวันสำคัญนี้เป็นวิธีการที่เราทำมา คิดว่าดีมาก สำหรับโรงเรียนทั้งโรงเรียน ในการทำงานกลุ่มด้วยกัน เพียงแต่จัดเนื้อหาให้แตกต่างกันตามความยากง่าย เพราะฉะนั้นวันสำคัญในปีหนึ่งเรามีอะไรบ้าง เรามันก็ถี่ไฉไล แล้วก็ตกลงในกลุ่มในครูผู้สอนด้วยกันเองว่า วันสำคัญนี้เราจะสอนตรงนี้นะ ป.1 ป.2 เราจะเอาเนื้อหาขนาดไหน เอาวิธีการไหน

จุดเด่นของบูรณาการเราจะต้องเชื่อมโยงจากชีวิตจริงเข้าสู่ในโรงเรียน จากห้องเรียนเข้าสู่ชีวิตจริง เนื้อหาเข้าสู่วิชา เนื้อหาที่ใกล้ชีวิต แต่ว่าจุดด้อยของบูรณาการมีอยู่เท่าที่เห็น ถ้าทีมงานไม่มั่นคงหรือไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ค่อนข้างสอนลำบากในการสอนเป็นทีมใหญ่ แล้วก็จุดด้อยอีกอย่างคือ จะไปกังวลเรื่องเวลาเรื่องเนื้อหา

สถาบันวิจัยและบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปภาพรวมของกรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว มีปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่า คนเราพัฒนาได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นตัวสำคัญ คือถ้าเราจัดสิ่งแวดล้อมให้เขาได้เหมาะสมก็คิดว่าจะช่วยเขาได้มาก

กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาที่หล่อหลอม ที่ได้สั่งสมให้กรณีศึกษาอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวเป็นครูดีเช่นที่เป็นอยู่ขณะนี้เนื่องจาก การที่มีครูที่ดีให้แนวคิดและเป็นแบบอย่างที่ดีในวัยเด็ก และตอนเริ่มเป็นครูได้บรรจุในโรงเรียนห่างไกลที่เห็นเด็กอยู่ในสภาพขาดแคลนมาก่อน ทำให้เห็นว่าอาชีพครูมีความสำคัญมาก

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน

1. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู
2. มีอัธยาศัยดี อารมณ์ดี คุยด้วยแล้วสบายใจ
3. มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความกล้า
4. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เรียนรู้ได้เร็วและรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ
5. รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม
6. เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
7. มีความมุ่งมั่น ขยัน ในการสอน สู้งานสู้ชีวิต
8. อดทนและเสียสละให้กับงานสอน
9. ไม่เคยปฏิเสธงาน
10. มีความรู้ดี มีความคิดเป็นระบบ มีความสามารถในการสรุป และนำเสนอ
11. นักวางแผนผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
12. มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาของเด็ก

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาครูไทยในปัจจุบัน

1. เตรียมตัวผู้สอนให้พร้อม เตรียมตัววิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหาและเตรียมอุปกรณ์
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายคน
3. การวางแผนการสอน แบ่งกลุ่ม
4. การสอนซ่อมเสริม
5. สอนให้เป็นคนดี ช่วยเหลือตัวเอง อยู่รอดในสังคมได้
6. สอนตามศักยภาพ
7. สอนแล้วเด็กสนุก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 7 การสรุปภาพรวมของคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

การสรุปภาพรวมของคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษาที่เป็นครูแห่งชาติ 6 กรณีศึกษา แล้วนำมาสรุปเป็นภาพรวมโดยจะนำเสนอใน 4 ประเด็นประกอบด้วย ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียน เป็นแนวคิดความเชื่อของกรณีศึกษาที่มีต่อผู้เรียน ปรัชญาความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดความคิด ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เรียน สำหรับปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนของครูไทยที่ดีในปัจจุบันที่เป็นกรณีศึกษาสรุปไว้ในตารางที่ 16

ตารางที่ 10 ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน

กรณีศึกษา	ประเด็น
อาจารย์ทองดี แยมสรวล	การเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้
อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง	เด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน
อาจารย์พัชรา ทวงประศาสน์	ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ได้
อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์	ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ได้
อาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช	คนสามารถเรียนรู้ได้ เพราะมีสมองไม่แตกต่างกัน จะแตกต่างกันตรงที่พื้นฐานบริบทเท่านั้น
อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว	คนเราพัฒนาได้ ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมเป็นตัวสำคัญ คือถ้าเราจัดสิ่งแวดล้อมให้เขาได้เหมาะสมก็คิดว่าจะช่วยเขาได้มาก

จากตารางที่ 10 ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน พบว่า กรณีศึกษาที่เป็นครูไทยที่ดีในปัจจุบัน ทุกคนมีความเชื่อเกี่ยวกับตัวผู้เรียนว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ จะแตกต่างกันที่พื้นฐานที่เป็นบริบท สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเขาเท่านั้น ดังนั้นถ้าครูสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้เรียนแต่ละคนผู้เรียนก็จะสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. กระบวนการพัฒนาครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการพัฒนาเป็นกระบวนการเรียนรู้ การหล่อหลอม กระบวนการสั่งสมพัฒนาความรู้ สั่งสมประสบการณ์ในการพัฒนาความรู้ และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูไทย กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน สรุปไว้ในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน

กรณีศึกษา	กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน
อาจารย์ทองดี แยมสรวล	พื้นฐานจากครอบครัวที่เป็นลูกคนจีนมีอาชีพค้าขาย ที่ต้องทำงานช่วยบิดามารดาทำงานตั้งแต่เด็ก ตลอดจนการสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตจากบิดามารดา ในเรื่องการทำงานเดิมไม่เคยคิดว่าจะเป็นครู มาทำดู พบว่าเป็นงานที่ทำทนาย และมีคุณค่ายิ่งเพราะเป็นการพัฒนาคน จึงเกิดความรู้สึกศรัทธาในวิชาชีพครู
อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง	-ฝึกความรับผิดชอบจากครอบครัวตั้งแต่ยังเด็กๆ -ประทับใจครูที่สองตั้งแต่ชั้นประถม ว่าครูจะต้องเป็นผู้ที่รอบรู้ จะต้องเก่ง ถึงจะดูแลนักเรียนได้
อาจารย์พัชรา ทวงประศาสน์	พื้นฐานจากครอบครัวที่เป็นลูกคนจีนมีอาชีพค้าขาย ที่ต้องทำงานช่วยบิดามารดาทำงานตั้งแต่เด็ก ตลอดจนการสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตจากบิดามารดา ในเรื่องการทำงาน ชอบทำบุญอยากเป็นครู เคยสอนน้องตอนเด็ก ๆ
อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์	-ในกระบวนการศึกษาเล่าเรียนสมัยเด็กที่เข้าใจความรู้สึกของเด็ก ด้อยโอกาสในห้องเรียนว่าเป็นอย่างไร -แรงบันดาลใจที่เห็นนักเรียนในชนบทขาดโอกาส
อาจารย์ศิลป์ชัย บุรณพานิช	การได้อยู่กับธรรมชาติ เรียนรู้กับธรรมชาติในวัยเด็ก โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของบิดามารดา กอรปกับเป็นคนช่างคิด ช่างจินตนาการ เมื่อถึงวัยศึกษาเล่าเรียนก็ได้รับแบบอย่างที่ดีและการสอนจากครูในระดับประถมศึกษาที่มีวิธีการสอนที่แปลก จนกระทั่งเมื่อเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาก็ได้พบกับเพื่อนหลายอาชีพ ตลอดจนการสอนที่เมื่อทบทวนไปถึงวัยเด็กทำให้เกิดความประทับใจ และเห็นความสำคัญของการเป็นครู จึงได้เป็นครูที่ดีจนถึงทุกวันนี้

ตารางที่ 11 กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน (ต่อ)

กรณีศึกษา	กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน
อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว	การที่มีครูที่ได้ให้แนวคิดและเป็นแบบอย่างที่ดีในวัยเด็ก และตอนเริ่มเป็นครูได้บรรจุในโรงเรียนห่างไกลที่เห็นเด็กอยู่ในสภาพขาดแคลนมาก่อน ทำให้เห็นว่าอาชีพครูมีความสำคัญมาก

กระบวนการพัฒนาของครูไทยในปัจจุบัน มีข้อสรุปสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่ส่งผลให้ครูที่เป็นกรณีศึกษา เป็นครูที่ดี รักอาชีพครู และไม่เคียดคิดที่จะเปลี่ยนอาชีพ ก็คือ **“ครูดี ต้องถูกหล่อหลอมให้แกร่งมาตั้งแต่เด็ก” “ครูดี ต้องมีครูดี” และ “ครูดี ต้องมีจิตสำนึกของความ เป็นครู”**

ครูดี ต้องถูกหล่อหลอมให้แกร่งมาตั้งแต่เด็ก

ครูดีต้องมีความมุ่งมั่นอดทน ต้องถูกหล่อหลอมให้มีความรับผิดชอบ มานะบากบั่น มาตั้งแต่เด็ก การเลี้ยงดูในวัยเด็กเป็นช่วงเวลาที่มียุทธิพล เป็นช่วงเวลาที่หล่อหลอมปรัชญาการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความมุ่งมั่นอดทน ความรับผิดชอบ แนวคิดในการดำเนินชีวิต แนวทางการทำงานไม่ว่าจะเป็น อาจารย์ทองดี แยมสรวล ที่ต้องทำงานช่วยบิดามารดา และสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตในเรื่องการทำงานมาตั้งแต่เด็ก อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ที่ฝึกฝนความรับผิดชอบต่อครอบครัวตั้งแต่มายังเป็นเด็ก อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ที่ฝึกฝนความรับผิดชอบต่อครอบครัวตั้งแต่มายังเป็นเด็ก เช่นเดียวกับอาจารย์พัชรา ทงประศาสน์ ที่ได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัว ฝึกฝนความเป็นคนขยันมาตั้งแต่เด็ก เพราะช่วยบิดามารดาทำงาน ตลอดจนการสั่งสมปรัชญาการดำเนินชีวิตจากบิดามารดาในเรื่องการทำงาน อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ ต้องพบกับความยากลำบาก สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ แต่ไม่ได้เข้าเรียนเพราะบิดาเสียชีวิต ต้องออกไปสอนโรงเรียนเอกชน แล้วสมัครเรียนภาคค่ำ เช่นเดียวกับ อาจารย์ศิลป์ชัย นูรณพานิช นอกจากผ่านการหล่อหลอมจากครอบครัวมาแต่เด็กกลายเป็นคนรักที่จะเรียนรู้แล้ว นอกจากนั้นการได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติที่แวดล้อมก็ยังส่งผลให้เป็นครูที่ช่างคิดเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ครูดีต้องมีครูดี : บทบาทของตัวแบบในการพัฒนาครู

ครูดีต้องมีครูดีนี้ จะหมายถึงบทบาทของตัวแบบที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาครูให้เป็นคนดี โดยเฉพาะการศึกษาในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ครูดีเหล่านี้จะเป็นตัวแบบที่จุดประกายความต้องการที่จะเป็นครูดีในอนาคต เช่นเดียวกับครูที่ประทับใจที่ได้สอนในวัยเด็ก จาก การสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาพบว่า วิถีชีวิตครูกว่าครึ่งมีแรงดลใจ แรงบันดาลใจจากครูดีในวัยเด็ก

โดยเฉพาะครูที่สอนในระดับประถมศึกษา ไม่ว่าจะ เป็น อาจารย์ประวิทย์ บึงสว่าง ที่กล่าวว่า “ประทับใจครูที่สอนตั้งแต่ชั้นประถม ว่าครูจะต้องเป็นผู้รอบรู้ จะต้องเก่ง ถึงจะดูแลนักเรียนได้” อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ได้รับแบบอย่างที่ดีจากการสอนของครูในระดับประถมศึกษาที่มีวิธีการสอนที่แปลกคือ “ครูไม่บอกคำตอบ แต่ให้นักเรียนคิดค้น หา” เกิดความประทับใจ รวมทั้งอาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียว เป็นเด็กที่เรียนดีมาตั้งแต่เด็กในช่วงที่เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย เกิดความประทับใจครูที่สอน ที่ได้ให้แนวคิดและเป็นแบบอย่างที่ดีในวัยเด็ก ทำให้ยึดถือเป็นตัวแบบของตนเองและมีแนวคิดที่อยากเป็นครู

แหล่งหล่อหลอมความเป็นครู: วิทยาลัยครู

ผู้ที่จะเป็นครูจะผ่านกระบวนการฝึกฝนพัฒนาความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการเป็นครูที่สำคัญ อาจารย์ศิลปชัย บุรณพานิช ในช่วงที่เข้าไปเรียนครู ป.ป. ในวิทยาลัยครู พบว่าการที่ได้พบเพื่อนที่หลากหลายและกระบวนการสอนของอาจารย์ทำให้คิดถึงเด็ก ๆ

จิตสำนึกของความเป็นครู: ประสบการณ์เริ่มต้นของความเป็นครู

ประสบการณ์เริ่มต้นในการเป็นครู เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการเป็นครูดี ครูดีในปัจจุบันเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีจิตใจพร้อมที่จะเป็นครูมาตั้งแต่เด็ก เมื่อได้รับประสบการณ์เริ่มต้นในการเป็นครู ก็จะได้คิดทบทวน และเห็นความสำคัญ แสดงออกถึงความพร้อมที่จะรับผิดชอบ พร้อมที่จะเป็นครูที่ดีในอนาคต ไม่ว่าจะ เป็นอาจารย์ของดี แย้มสรวล ที่เดิมไม่เคยคิดว่าจะมาเป็นครู แต่เมื่อมาเป็นครู พบว่าเป็นงานที่ทำทนายและมีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นการพัฒนาคน จึงเกิดความศรัทธาในวิชาชีพครู อาจารย์พัชรา ทรงประศาสน์ มีประสบการณ์จากการได้เคยสอนน้องตอนเด็กๆ อาจารย์วิมลศรี สุวรรณรัตน์ ได้บรรจุในโรงเรียนชนบทที่เด็กขาดโอกาส จึงเห็นความสำคัญที่ต้องช่วยเด็กให้ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ อาจารย์สัมฤทธิ์ คลังภูเขียวก็เช่นกันที่ได้บรรจุในโรงเรียนห่างไกล เห็นเด็กนักเรียนอยู่ในสภาพขาดแคลนมาก่อนทำให้เห็นว่าอาชีพครูมีความสำคัญมาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. คุณลักษณะของครูไทยปัจจุบัน

คุณลักษณะของครู หมายถึง ลักษณะและพฤติกรรมของครูที่แสดงถึงความมีภูมิปัญญา ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ (ทักษะ) และจิตวิญญาณของความเป็นครู ของครูไทยในปัจจุบัน จากการสังเคราะห์คุณลักษณะของครูไทยจากกรณีศึกษาที่เป็นครูดีทั้ง 6 คน สรุปผลไว้ในตารางที่ 12

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบันจากกรณีศึกษา	สรุปคุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน
-รักและเมตตาศิษย์ -ใจดี รักเด็ก -รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน	รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน
-มีจิตวิญญาณของความเป็นครู -มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู -รักอาชีพครูรักการสอนเด็ก -มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาของเด็ก -มีความสุขกับการได้ทำงาน -มีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพครู -มีความผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง	รักและผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง
-ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนครู และนักเรียนโดยไม่ปิดบังอำพราง -ช่วยเหลือเพื่อนครู ชอบเสนอแนะ	ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนครู และนักเรียนโดยไม่ปิดบังอำพราง
-เป็นกัลยาณมิตร พร้อมให้ความช่วยเหลือ -เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู -อารมณ์ดี ใจเย็น มีมนุษยสัมพันธ์ดี -มีความสุขภาพ อ่อนโยน -สุซุม เยือกเย็น รอบคอบ	เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
-มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น -มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้า -เป็นคนตรง และซื่อสัตย์	เป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น
-ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและกระตือรือร้นอยู่เสมอ -ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เรียนรู้ได้เร็วและรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ	ใฝ่รู้ใฝ่เรียน กระตือรือร้นอยู่เสมอและรวบรวมข้อมูล ต่างๆ อย่างเป็นระบบ
-มีความรู้ดี -มีความรู้กว้างขวาง	ความรู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง
-มองไกล มีวิสัยทัศน์ -มีวิสัยทัศน์กว้างไกล	ความคิดก้าวหน้า เป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล

ตารางที่ 12 คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบันจากกรณีศึกษา	สรุปคุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน
<ul style="list-style-type: none"> -นักวางแผนมีวิสัยทัศน์กว้างไกล -มองภาพรวมอย่างเป็นระบบ -หัวคิดก้าวหน้า มีความคิดเป็นระบบ -มีความคิดริเริ่ม คิดแปลกจากคนอื่น -ช่างคิด ช่างฝันมีจินตนาการกว้างไกล 	
<ul style="list-style-type: none"> -ขยันสอนทุ่มเทให้ลูกศิษย์ -มุ่งมั่นขยัน ตั้งใจ เสียสละ -มีความสม่ำเสมอในการทำงานและความตั้งใจจริง -มุ่งมั่นในงาน -กัดไม่ปล่อย -มีความมุ่งมั่น ขยันในการสอน สู้งานสู้ชีวิต -มีความอดทนและเสียสละให้กับงานสอน -อยากจะทำประโยชน์กับสังคมให้มากที่สุด -ทำให้ดีที่สุดเต็มความสามารถ -ตั้งใจทำงานในหน้าที่ -มีความรับผิดชอบ 	<p>มีความมุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจในการทำงาน เสียสละ และเมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำจนสำเร็จ</p>
<ul style="list-style-type: none"> -สอนดี ถ่ายทอดความรู้ได้ดี -มีความสามารถในการสรุป และนำเสนอ -พูดให้เราเข้าใจได้ พูดแล้วเข้าใจง่าย -มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ 	สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี
<ul style="list-style-type: none"> -รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม 	รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม
<ul style="list-style-type: none"> -มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน 	มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
<ul style="list-style-type: none"> -การเป็นคนช่างสังเกต 	ช่างสังเกต
<ul style="list-style-type: none"> -ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน 	ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ ด้าน
<ul style="list-style-type: none"> -ทำงานเชิงรุก 	ทำงานเชิงรุก
<ul style="list-style-type: none"> -พูดเพราะ และให้เกียรติผู้เรียน 	พูดเพราะ และให้เกียรติผู้เรียน

ตารางที่ 12 คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน

คุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบันจากกรณีศึกษา	สรุปคุณลักษณะของครูไทยในปัจจุบัน
-จัดสรรเวลาได้ดี	สามารถจัดสรรเวลาได้ดี
-ไม่เคยปฏิเสธงาน	ไม่เคยปฏิเสธงาน
-ผ่อนปรนและยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล	ผ่อนปรนและยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
-ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด	ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
-ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย	ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย
-ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด	ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด
-มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก	มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก
-ยกย่องให้เกิดยริติครูผู้สอนตนเอง	ยกย่องให้เกิดยริติครูผู้สอนตนเอง

จากตารางที่ 12 คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1. รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน
2. รักและผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง
3. ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนครูและนักเรียนโดยไม่ปิดบังอำพราง
4. เป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
5. เป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น
6. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน กระตือรือร้นอยู่เสมอ และรวบรวมข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ
7. ความรู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง
8. ความคิดก้าวหน้า เป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
9. มุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจในการทำงาน เสียสละ และเมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำจนสำเร็จ
10. สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี
11. รู้จักปรับตัวและปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม
12. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
13. ช่างสังเกต
14. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆ ด้าน
15. ทำงานเชิงรุก
16. พุดเพราะ และให้เกียรติผู้เรียน
17. มีความสามารถในการจัดสรรเวลาได้ดี
18. ไม่เคยปฏิเสธงาน
19. ผ่อนปรนยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
20. ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
21. ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย

22. ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด
23. มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก
24. ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง

4. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา หมายถึง วิธีการ ขั้นตอน ของการคิด การปฏิบัติในการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในปัจจุบัน สรุปไว้ในตารางที่ 13

ตารางที่ 13 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในปัจจุบัน

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบันกรณีศึกษา	สรุปกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน
-การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล(6)	การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
-เตรียมตัววิเคราะห์หลักสูตร เนื้อหาและเตรียมอุปกรณ์ -เตรียมการสอน เตรียมวางแผนอย่างดี -การเตรียมแผนการสอน -การวางแผนการสอน แบ่งกลุ่ม -การเตรียมตัวผู้สอนให้พร้อม	การวิเคราะห์หลักสูตรและเตรียมการสอน
-เข้าไปนั่งในใจเด็ก เน้นการสร้างเจตคติที่ดี และให้ความสำคัญกับเด็กเรียนอ่อน -สร้างให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อครู มีความเป็นกันเองกับเด็กนักเรียน -ชอบพัฒนาเด็กที่เรียนอ่อน	การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก

ตารางที่ 13 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในปัจจุบัน (ต่อ)

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบันกรณีศึกษา	สรุปกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน
<ul style="list-style-type: none"> -สอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของแต่ละคน -ใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน -มีวิธีการสอนหลากหลายตามความแตกต่างของผู้เรียน -สอนตามความแตกต่างของผู้เรียน -สอนตามศักยภาพ -ชอบพัฒนาเด็กที่เรียนอ่อน -การสอนซ่อมเสริม 	<p>การสอนโดยใช้วิธีการที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน</p>
<ul style="list-style-type: none"> -สอนให้คิดและเน้นกระบวนการ -ใช้กระบวนการกลุ่มในการพัฒนา(2) -ขั้นตอนการฝึกทักษะเพื่อกระตุ้นกระบวนการเรียนการสอน -การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นกระบวนการเรียนการสอน -การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง -การสอนให้นักเรียนเป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้อย่างมีระบบ -การติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ 	<p>การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน</p>
<ul style="list-style-type: none"> -สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการเรียนการสอนและให้นำไปใช้จริง -สอนความรู้คู่คุณธรรม นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน -การสอนความรู้คู่คุณธรรม -สอนให้เป็นคนดี ช่วยเหลือตัวเอง อยู่รอดในสังคมได้ 	<p>การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมไปพร้อมๆ กัน และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน</p>

ตารางที่ 13 กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทยในปัจจุบัน (ต่อ)

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบันกรณีศึกษา	สรุปกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน
<ul style="list-style-type: none"> -การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริง เน้นการใช้สื่อให้นักเรียน ปฏิบัติจริง -การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ -สื่อการสอนเป็นสิ่งสำคัญและต้องหลากหลาย -ให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง -สอนโดยการปฏิบัติจริง -การสอนโดยใช้สื่อหลากหลาย 	<p>การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ</p>
<ul style="list-style-type: none"> -สอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป -สอนจากเรื่องใกล้ตัวก่อน -สอนเรื่องใกล้ตัวก่อน แล้วค่อยเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน 	<p>การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป</p>
<ul style="list-style-type: none"> -การพัฒนาเพื่อนครูแบบกัลยาณมิตรนิเทศ -การเป็นกัลยาณมิตร 	<p>การเป็นกัลยาณมิตรนิเทศพร้อมที่จะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน</p>
<ul style="list-style-type: none"> -ขบคิดค้นพัฒนาวิธีการถ่ายทอดแบบใหม่ๆ โดยการให้นักเรียนทำสื่อด้วยตนเอง -ชอบประดิษฐ์คิดค้นอุปกรณ์ และพยายามหาสิ่งแปลกใหม่ ๆ มาสอนเด็ก -การเรียนรู้ฟิสิกส์อย่างมีความสุข -การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอนในวิชาเคมี 	<p>การคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอด และสื่ออุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน</p>
<ul style="list-style-type: none"> -นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน 	<p>การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน</p>
<ul style="list-style-type: none"> -สอนสนุก -สอนแล้วเด็กสนุก 	<p>สอนแล้วเด็กสนุก</p>
<ul style="list-style-type: none"> -มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ 	<p>มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ</p>
<ul style="list-style-type: none"> -การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด 	<p>การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด</p>
<ul style="list-style-type: none"> -การฝึกมารยาทสังคม 	<p>การฝึกมารยาทสังคม</p>

จากตารางที่ 13 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
2. การวิเคราะห์หลักสูตรและเตรียมการสอน
3. การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก
4. การสอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน
5. การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
6. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกคุณธรรมไปพร้อมๆ กัน และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
7. การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
8. การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
9. การเป็นกัลยาณมิตรนิเทศ พร้อมทั้งจะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน
10. การคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมถ่ายทอด และสื่ออุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน
11. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
12. สอนแล้วเด็กสนุก
13. มีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ
14. การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด
15. การฝึกมารยาทสังคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยจากการสังเคราะห์งานวิจัย

จากผลการวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและ การวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูตีในปัจจุบันที่ได้ ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ได้ดังนี้

1. คุณลักษณะของครูไทย

ตารางที่ 14 คุณลักษณะของครูไทย

คุณลักษณะของครูไทยในอดีต	คุณลักษณะของครูตีในปัจจุบัน
มีความรักและเอื้ออาทรศิษย์ตลอดเวลาโดยไม่มีขอบเขตพรมแดน	รักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน
เป็นครูทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อและวิญญาณ	รักและผูกพันกับวิชาชีพครูและความตั้งใจจริง
มีนิสัยเป็นครูโดยกำเนิด และเป็นครูตลอดชีวิต	
ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง	ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
	มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
มีความเป็นตัวของตัวเองโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ	มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น
กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน	ยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง
มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอ และมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต	ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและกระตือรือร้นอยู่เสมอ และรวบรวมข้อมูลต่างๆอย่างเป็นระบบ
มีความรอบรู้เป็นเลิศ	มีความรู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง
เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า และเป็นผู้นำสังคมที่ทันสมัย	ความคิดก้าวหน้า เป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

ตารางที่ 14 คุณลักษณะของครูไทย (ต่อ)

คุณลักษณะของครูไทยในอดีต	คุณลักษณะของครูตีในปัจจุบัน
ให้ค่าของความเป็นครูและอาชีพครูเหนือสิ่งอื่นใด	
มีความมุ่งมั่น พุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดยไม่ย่อท้อ	มีความมุ่งมั่น ชยัน ตั้งใจในการทำงาน เสียสละ และเมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำจนสำเร็จ
ชัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี	สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี
ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง	
มีความสามารถในการบริหารและปกครองคน	
มีความสามารถในการสัมพันธ์กับชุมชน	มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
	มีความช่างสังเกต
	ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆด้าน
	ทำงานเชิงรุก
กริยาวาจาสุภาพและใช้คำพูดที่เพราะหูและเป็นกันเอง	พูดเพราะและให้เกียรติผู้เรียน
	มีความสามารถในการจัดสรรเวลาได้ดี
	ไม่เคยปฏิเสธงาน
	ผ่อนปรนยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
	ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
เป็นนักพัฒนาและนักแก้ปัญหา	
สอนได้หลากหลายวิชา	
มีความสามารถรอบด้าน	
สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์	
	ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย
	ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด
	มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก

ในการสังเคราะห์ผลการวิจัยคุณลักษณะ ของครูไทยในอดีต และปัจจุบัน จากตารางที่ 14 ได้คุณลักษณะของครูไทยดังนี้

1. มีความรักเมตตาและเอื้ออาทรศิษย์
2. รักและผูกพันกับวิชาที่พำนัก เป็นครูโดยกำเนิด ทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อ และวิญญาณ
3. ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
4. มีความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
5. มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ
6. กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน
7. มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอ และมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต
8. มีความรอบรู้เป็นเลิศ รู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง
9. เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า และเป็นผู้นำสังคมที่ทันสมัย เป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
10. มีความมุ่งมั่น พุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดยไม่ย่อท้อ เมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำจนสำเร็จ
11. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
12. ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง
13. สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์
14. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆด้าน
15. กริยาวาจาสุภาพ พูดเพราะ เป็นกันเอง และให้เกียรติผู้เรียน
16. มีความสามารถในการบริหารและปกครองคน
17. มีความสามารถรอบด้าน สอนได้หลากหลายวิชา
18. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
19. มีความช่างสังเกต
20. ทำงานเชิงรุก
21. มีความสามารถในการจัดสรรเวลาได้ดี
22. ไม่เคยปฏิเสธงาน
23. ผ่อนปรนยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
24. ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
25. เป็นนักพัฒนาและนักแก้ปัญหา
26. ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย
27. มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด

2. กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

ตารางที่ 15 กระบวนการถ่ายทอดของครูดี

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต	กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน
การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาลดลงและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย	
	การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
การค้นคว้าและเตรียมการสอนอย่างดี	การวิเคราะห์หลักสูตรและเตรียมการสอน
	การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก
การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามศักยภาพของผู้เรียน	การสอนโดยใช้วิธีการหลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน
การเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง	การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
	การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
การเรียนรู้แบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน	การสอนแล้วเด็กสนุก
การสอนความรู้คู่คุณธรรม	การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกการฝึก คุณธรรมควบคู่กันไป การสอนความรู้คู่คุณธรรม และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
	การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
การเป็นกัลยาณมิตรและให้กำลังใจแก่เด็ก	การเป็นกัลยาณมิตรนิเทศ พร้อมทั้งจะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน
การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน	
	การคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอด และสื่ออุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน
	การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้ อย่างมีระบบ
การเป็นผู้นำและสร้างผู้นำ	

ตารางที่ 15 กระบวนการถ่ายทอดของครูดี (ต่อ)

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต	กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน
	การปรับหลักสูตรท้องถิ่นนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
	มีความสามารถในการสอนดีเด็กเข้าใจ
	การเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบเป็นสิ่งสำคัญที่สุด
	การฝึกมารยาทสังคม

การสังเคราะห์ กระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน จากตารางที่ 15 พบว่า กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ประกอบด้วย

1. การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาตลอดแนวและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. การค้นคว้าและเตรียมการสอนอย่างดี
4. การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก
5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามศักยภาพของผู้เรียน
6. การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
7. การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และให้ความสำคัญในการเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบ
8. การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน
9. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน
10. การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
11. การเป็นกัลยาณมิตรนิเทศ พร้อมทั้งจะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน
12. การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน
13. การคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอด และสื่ออุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน
14. การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้อย่างมีระบบ

15. การเป็นผู้นำและสร้างผู้นำ
16. การปรับหลักสูตรท้องถิ่นนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
17. การฝึกมารยาทสังคมพร้อมๆกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน

คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยและแนวทางการพัฒนาครูของผู้ทรงคุณวุฒิ

การสังเคราะห์ข้อเสนอเกี่ยวกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครู ภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยการสังเคราะห์เอกสาร และการประชุมผู้ทรงคุณวุฒินี้ ได้จัดการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาผลการวิจัย และเสนอแนะแนวคิดในเรื่อง คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ในการประชุมผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต คุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน รวมทั้งคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดที่ได้สังเคราะห์ขึ้น ซึ่งที่ประชุมผู้ทรงคุณวุฒิได้วิเคราะห์สังเคราะห์บูรณาการและเสนอแนวคิดเพิ่มเติม โดยเสนอเป็นภูมิแห่งครูไทยที่ครูไทยจำเป็นต้องมี ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นกรอบความคิดในการกำหนดแนวทางการพัฒนาครูต่อไป ภูมิแห่งครูไทยประกอบด้วย

1. การเอาวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมารวมกันได้ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์

ครูไทยในสมัยโบราณจะสอนวิชาหนังสือ พอสอนวิชาหนังสือเสร็จก็พานักเรียนเข้าป่าเพื่อหาเห็ด หาหน่อไม้ เป็นการเรียนวิชาชีวิต ดังนั้นครูในสมัยโบราณจะสามารถรู้จักผู้เรียนได้ดีในวิชาชีวิตที่ต้องคลุกคลีกัน ดังนั้นการที่ท่านเอาวิชาทั้งสองส่วนมาประสานกันได้นับเป็นภูมิปัญญาครูที่ยิ่งใหญ่ ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

จะเห็นได้ว่าครูในสมัยโบราณนั้น การรู้จักเด็กเขารู้ แต่ไม่รู้อยู่ในวิชาหนังสือ ไม่รู้ในเรื่องเรียน เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาจะหมายถึงว่าในตอนหลังคนที่เอาสองอย่างมาผสมเข้ากันได้ คือกระบวนการ กิจกรรมส่วนตัวกับนักเรียนครั้นครั้นเอาวิชาหนังสือเข้าไปด้วย ซึ่งพอตอนหลังหลักสูตรของเราทั้งสองตัวรวมกัน แต่ว่าความรู้สึกของคนก็ยังเป็นอย่างเดิมอยู่ ปัจจุบันนี้ก็เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม กว่าที่จะมาเป็นอย่างนี้นี่นานเหลือเกินนานเกือบร้อยปี (จรรยา มิลินทร์, 30 มกราคม 2545)

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูดีทั้งในอดีตและปัจจุบันดังนี้

ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ กลาง

ขณะอาจารย์สอนพวกเราในวิชานี้อาจารย์ได้แทรกการปลูกฝังความเป็นนิสิต
ปริญญาเอกกับพวกเราหลายอย่าง เช่น การกระตุ้นให้เราเป็นคนใฝ่หาความรู้
การวางแผนการเรียน แม้กระทั่งการสอนให้มีความละเอียดถี่ถ้วนในการทำงาน...
(นิสิตปริญญาเอกสาขาพัฒนศึกษาศาสตร์, อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ กลาง, 2530:
123-124)

หลวงประมอทย์จรรยาวิภาช(ประมอทย์ จันทวิมล)

วิชาศีลธรรมแต่ให้อบรมเข้าไปในนิสัยเด็กด้วยวิธีของลูกเสือ ซึ่งเห็นกันว่าเป็นทาง
เข้าฝังในนิสัยเด็กได้ง่ายกว่าที่จะมาพรั่สอนกันในห้องเรียน
(พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร อ้างถึงใน หลวงประมอทย์
จรรยาวิภาช, 2517: 99)

นางวิมลศรี สุวรรณรัตน์

เวลาสอนเด็กจะนำเอาทุกเรื่อง ข่าวสารอะไรใหม่ ๆ เกี่ยวกับทางด้านวิทยา
ศาสตร์รอบตัว พวกอย่างนี้จะสอนหมดเลย
(สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

นางสัมพันธ์ คลังภูเขียว

...สอนในเนื้อหาพร้อมไปเลยว่าตอนนี้เรากำลังจะสอนการกรอกแบบฟอร์ม
ประวัติส่วนตัว และมีอะไรที่อยากจะบอกครู จะมีแบบฟอร์ม คือคำถามธรรมดานี้
แหละ... (สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

นายศิลปชัย บุรณพานิชย์

...อาจารย์บอกว่าอยากให้แล้กับวิชาเรียนมันบูรณาการกัน...ให้บูรณาการ
การเรียนไปด้วย ทำแล้ไปด้วยผสมผสานกันไม่อยากจะแยกต่างหาก...
(อมรรัตน์ บุปไพโรจน์, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

ชอบที่บทเรียนที่โยงเข้ามาในชีวิตประจำวันทำให้เห็นภาพได้ง่ายขึ้น

(กลุ่มเด็กนักเรียน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

2. ครูแต่ละคนเอานิสัยส่วนตัวของตัวเองมาใส่ในตัวนักเรียน

ในแต่ละโรงเรียนจะมีครูหลายคน ครูแต่ละคนก็จะมีคุณลักษณะดี ๆ ที่แตกต่างกันไป คุณลักษณะที่แตกต่างของครูแต่ละคนนี้ ก็จะมาเป็นแบบอย่างของนักเรียน เพราะในกระบวนการเรียนการสอนของผู้เรียนแต่ละคนก็ย่อมผ่านการฝึกฝน การหล่อหลอมจากครูดี ๆ ที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างกันออกไป กระบวนการถ่ายทอดเป็นวิธีการที่สำคัญ ครูโบราณเป็นคนที่มีความรู้ มีคุณลักษณะที่ดี ก็สามารถถ่ายทอด ทั้งความรู้และคุณลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความประหยัด การแต่งกายสุภาพ ฯลฯ สามารถถ่ายทอดได้หมด ถ่ายทอดได้โดยเรียบริ้อย ในเรื่องนี้ จรูญ มลิินทร์(30 มกราคม 2545)ได้กล่าวว่า

ผมเป็นนักเรียนฝึกหัดครู มีครูท่านหนึ่งซึ่งเหนียวมากท่านก็เคียวเขี้ยวให้เราชี้เหนียวเหมือนท่าน อีกท่านหนึ่งแหมท่านแต่งตัวเท่มาก ท่านบอกต้องแต่งสมารถหน่อย แต่ละคนเอานิสัยคุณลักษณะตัวเองไปใส่ในตัวนักเรียน ก็บวกกันเข้าหมด ดังนั้นเราปลูกฝังสิ่งเหล่านี้ให้นักเรียนได้อย่างไรก็เป็นคำตอบ

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูไทยในอดีตดังนี้

นางสาวศรีสอาด บุณนาค

การที่เป็นคนชอบอ่านจึงพยายามฝึกฝนนักเรียนโดยวิธีต่างๆ เพื่อสร้างนิสัยให้รักการอ่านหนังสือ... เหตุฉะนั้นจึงมีศิษย์เป็นจำนวนมากรับเอานิสัยชอบอ่านหนังสือไป...

(ศรีนารถ สุริยะ, คุณหญิง, 2530:15)

นางสาวทองเย็น เลขยานนท์

ท่านเป็นครูที่เคร่งครัดต่อระเบียบวินัยการสอนได้ผลดีมาก เอาใจใส่สอนตามหลักวิชาครูที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา นักเรียนเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษาแขนงศีลธรรมนั้น ท่านบรรยายแจ่มแจ้งทั้งให้อุปมาอุปมัยเป็นภาพพจน์เสมือน ท่านมีความรู้เป็นเปรียญมาทีเดียว นักเรียนได้รับความรู้ซาบซึ้งใน

อรรถาธิบายของท่านเข้าถึงจิตใจ เป็นปัจจัยให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามได้ผลดียิ่ง
(ยุพิน กุสุมารัตน์, 2519: 135)

นายเจือ ชั่วประยูร

ผมได้มีโอกาสดำเนินตามรอยเท้าของคุณครู ได้สังเกตโดยใกล้ชิดว่า คุณครูเพียง
พร้อมไปด้วยเมตตา กรุณา สุขุมคัมภีรภาพและอดทน คุณครูบำเพ็ญตนเป็น
ประโยชน์และเป็นเยี่ยงอย่างอันดีงามแก่ครูหนุ่ม ๆ ชั้นเด็ก ให้โอวาทแนะแนวโดย
ไม่ตั้งตนเป็นผู้แนะนำ ยุให้เดินรูดหน้าแต่ให้เดินตรงแนว เตือนมิให้ประมาท ชี้ให้เห็น
ประจักษ์ด้วยพฤติกรรมของคุณครูเองว่า ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความจงรัก
ต่อศิษย์ ความสันโดษสุจริตธรรม และมุกตบธรรม เป็นหลักชัยแห่งความเจริญ
(ป้วย อึ้งภากรณ์ อ้างถึงใน พงศ์อินทร์ ศุขขจร, 2510: 90-91)

3. นักเรียนหนึ่งคนได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพจากครูหลายคน

ในการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปโรงเรียน การปฏิรูปครู คุณลักษณะของครูและโรงเรียน
มาหลอมรวมเป็นคุณลักษณะของนักเรียน เพราะนักเรียนแต่ละคนต้องผ่านครูที่เข้มงวดเรื่องการ
แต่งตัว เรื่องความสะอาด เรื่องความประพฤติที่ต่างต่าง เพราะครูแต่ละคนก็จะมีคุณลักษณะที่
ดีคนละอย่าง ไม่ใช่ทุกอย่าง แต่คุณลักษณะที่ดีๆ ที่มีคนละอย่างเมื่อรวมกันทั้งโรงเรียนแล้วก็จะ
เห็น รูปร่างว่าดี คุณลักษณะดีที่รวมกันเหล่านี้ก็จะหลอมรวมกันเป็นคุณลักษณะของผู้เรียน นับ
เป็นการสอนคุณธรรมวิธีการหนึ่ง ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะ และผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง
ครูไทยในอดีตเพิ่มเติมดังนี้

คือคุณลักษณะของครูทุกคนและโรงเรียนนั้นแหละมารวมเป็นนักเรียนแน่นอน
นักเรียนแต่ละคนต้องผ่านครูที่เข้มงวดเรื่องการแต่งตัว เรื่องความสะอาด เรื่อง
อะไรต่างๆ เหล่านี้ ครูคนเดียวไม่เป็นหมด จะเห็นว่ามันเป็นคนละอย่างเพราะ
ฉะนั้นจะเห็นว่า คุณลักษณะ ท่านว่า คนเป็นได้อย่างเดียว ไม่เป็นหมด ที่
เราร่ำร้องจะให้ทั้งหมดทุกอย่าง เป็นหมดไม่มี ดีหมดไม่มี มีเป็นอย่างๆ
แต่เมื่อรวมทั้งโรงเรียนแล้วก็จะเห็นรูปร่างว่าดี

(จรรยา มิลินทร์, 30 มกราคม 2545)

นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช

คุณครูเป็นคนมีระเบียบ ลายมือเรียบสวยงาม ศิษย์ของคุณบางคนพยายามเลียนลายมือของคุณครู จนเขียนหนังสือได้สวยงาม มีระเบียบเพื่อให้เหมือนคุณครู คุณครูเป็นแบบฉบับของศิษย์ ไม่ว่าจะในการสอนและในด้านความประพฤติ

(บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2519: 158)

นายสรร อินทุเวศ

เป็นอาจารย์ที่กวัดขันอย่างจริงจังกับศิษย์ทุกคน กวดขันทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นกิริยามารยาท การพูดจา การเป็นผู้ตรงต่อเวลา การอยู่ในระเบียบวินัย การแต่งกาย... (นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2527: 6)

4. ครูดีต้องเก่ง และมีปัญญา

ในสมัยโบราณครูจะต้องเก่ง เวลาสอนศิษย์ ครูจะต้องตอบได้หมดจึงจะได้รับการยอมรับ การเชื่อถือจากผู้เรียน ตลอดจนผู้ปกครอง ดังนั้นถ้าเรื่องที่ต้องสอนครูจะต้องมีความรู้ดี ต้องเคยลองทำ ลองฝึกฝนมาก่อน ถ้ารู้ไม่พอครูก็ต้องค้นคว้าให้รู้ให้ได้เมื่อเวลาไปสอนจะได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด ดังที่จรรยา มิลินทร์ (30 มกราคม 2543) กล่าววว่า

ผมเป็นครูโรงเรียนมัธยมขอนแก่นวิทยายน ผมสอนวิชาคณิตศาสตร์ เริ่มไล่มาตั้งแต่ ม.3 ม.4 ม.5 พอเข้าไปบอกแบบฝึกหัดโดยไม่ต้องเปิดเลย เด็กชุกชุกมากเลย พอเขียนโจทย์ขึ้นบรรทัดครูตอบได้เลย เด็กก็บอกครูเก่งนี่ อย่างนี้ครูสอนอย่างไร เด็กก็เชื่อ แต่ถ้าไปสอนกุกๆ กักๆ เด็กก็ไม่เชื่อ นั่นคือโบราณ **ครูต้องเก่งตอบได้หมด เพราะฉะนั้นครูสมัยก่อนก็ต้องซอกซอน เพราะถ้าตอบไม่ได้ครูก็เสียท่า** เราเป็นครูใหม่ นักเรียนโตๆนี้ไม่ได้ อะไรที่เรียนอยู่ไม่เข้าใจก็ต้องทำให้เข้าใจ ไม่งั้นไปสอนไม่ได้

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูดีทั้งในอดีตและปัจจุบันดังนี้

นายไพล่ สมิตเมฆ

ท่านเป็นคนที่หาความรู้เพิ่มเติมเสมอ จะสอนอะไรก็ค้นคว้าเตรียมตัวมาอย่างกว้างขวางชนิดไม่ให้มีติดขัดในการสอน จึงถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างดียิ่ง ... (ไพโรจน์ เกลานนท์, 2521: 157)

นายเจือ ฉั่วประยูร

ครูเจือวางตัวสมแก่การเป็นครู เป็นผู้ควรแก่การคารวะ ... ที่นักเรียนจะถือเอาเป็นแบบอย่างที่ดีที่ถูกต้องได้ เพราะไม่เพียงแต่จะแสดงตัวอย่างอันดีออกมาทางวาจา สั่งสอนอย่างเดียว ยังแสดงออกมาทางด้านการปฏิบัติ ซึ่งศิษย์ย่อมจะแลเห็นอยู่ทุกขณะอีก... (พงศอินทร์ ศุขขจร, 2510: 89)

นายชลอ ปทุมานนท์

จากการสอนของท่านทำให้พวกเราทราบว่า ท่านเป็นศิลปินและผู้เชี่ยวชาญทางด้าน การประพันธ์อย่างดีเยี่ยม ในเชิงปฏิภาณกวี ท่านสามารถกล่าวคำสอน (เป็นคำประพันธ์) ได้ฉับพลันทันทีโดยไม่ต้องเสียเวลาคิด

(กรองแก้ว ปทุมานนท์, 2523: 81)

นายประวิทย์ บึงสว่าง

ต้องศึกษาเนื้อหาตรงนั้นมาล่วงหน้า แล้วเตรียมเทคนิคการสอน เตรียมสื่อที่จะใช้เตรียมสถานการณ์ ... ถ้าเราเตรียมตรงนั้นพร้อม เราจะมี ความมั่นใจ หนึ่งมั่นใจในเนื้อหา เตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์พร้อม เราจะมั่นใจในการสอน

(สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2544)

นายศิลปชัย บุรณพานิชย์

เป็นคนเก่งในสายตาถูกศิษย์แล้วก็เพื่อนครูด้วยกัน

(สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

5. ครูโบราณท่านยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน

การแสวงหาความรู้ร่วมกันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ครูโบราณท่านยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน ที่เรียกว่า **วิธีการพาเรียน** กล่าวคือครูสมัยโบราณต้องเป็นครูที่เก่งครูที่มี แล้วจึงมาสอนเด็ก แต่ถ้าในวิชาใดที่ยังไม่รู้ลึกซึ้งพอ ก็ต้องพากันเรียน ต้องเรียนรู้ไปด้วยกัน ในเรื่องนี้ จรูญ มลิินทร์(30 มกราคม 2545) ได้ยกตัวอย่างเรื่องการเรียนรู้เรื่องวัว ถ้าครูมัดแต่สอนจากหนังสือว่าวัว เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็จะไม่เข้าใจลึกซึ้งเท่ากับว่า ไปดูวัวของจริงพร้อม ๆ กัน ก็จะได้เข้าใจและเขียนอธิบายได้ และที่สำคัญก็จะได้กลิ่นของวัว ซึ่งหาไม่ได้จากการอ่านหนังสือ เป็นต้น

ถ้าเรายอมรับวิธีการพาเรียนก็คือวิถีกัลยาณมิตรที่เราว่า ก็คือวิธีการนี้ก็เป็น การสอนด้วย ขณะนี้ในสังคมในโลกการศึกษานักวิชาการเค้ายังบอกว่าจะอย่างนี้ไม่ใช่วิธีสอนไม่ใช่การสอน เค้ายก็ไม่อยากให้เราทำร่วมกันเรียนพากันเรียน แต่จริงๆ แล้วมันต้องใช้ **สอนวิธีเรียน** (โกวิท ประมวลพฤกษ์,30 มกราคม 2545)

ก็มีวิธีเดียวเท่านั้นที่คิดใหม่ ก็เราไม่เป็นจำเป็นต้องเรียนก็พานักเรียนเรียน เท่า นั้นเรียนด้วยกันทำได้มัย มันไม่สมบูรณ์หรอก ที่เรียนนะแต่ก็ไม่มีอะไร

(จรูญ มลิินทร์, 30 มกราคม 2545)

นายสุบิน พิมพะจันทร์

วิธีสอนอย่างที่นิยมกันว่าดีที่จะให้ได้ประโยชน์ในทางการศึกษาเต็มบริบูรณ์นั้นคืออย่าเป็นแต่ให้นักเรียนเล่าท่องหรือจดจำข้อความไปตามเรื่องเท่านั้น ต้องให้เด็กได้เห็นของจริง และให้ได้จับต้องดูคลำทำการทดลอง... ถ้าครูสอนดังนี้ประโยชน์การศึกษาที่จะได้แก่เด็กคือ 1)ความเบิกบานใจ 2)ความใฝ่ใจในการเรียน 3)ความพักผ่อน และ 4)นิสัยใจคอ (เชื้อ สนั่นเมือง, 2517: 13-14)

นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราชู

...ยอมรับเรียนความอดทนและฝึกฝนการสร้างมนุษย์สัมพันธ์จากผู้ที่นับถือและใกล้ชิด และสามารถสร้างบุคลิกภาพใหม่ซึ่งมีความเข้าใจ และเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมงาน (ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู, 2516: 224)

นางพัชรา ทวงประศาสน์

...ต้องทดสอบมาก่อน แล้วรู้พื้นฐาน เสร็จแล้วการสร้างสื่อนี้ต้องใช้อย่างน้อยสุด 2 ชั่วโมงถึงจะเสร็จ มันเสียเวลาตรงนี้ แต่ว่าเราได้หลายๆอย่างจากที่เด็กเขาสร้าง ได้ออกแบบ ได้อะไรหลายอย่างที่เด็กเขาคิด ได้หมดเลย

(สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

6. ครูคือผู้ให้สิ่งที่ดีๆ

ภูมิปัญญาของครูก็คือการมีสิ่งที่ดีๆ และการให้สิ่งที่ดีๆ กับผู้เรียน การปรารถนาที่จะให้หรือการอยากให้สิ่งที่ดีๆ นี้เรียกว่าจิตวิญญาณ เพราะเมื่อมีแล้วก็อยากให้ ในเรื่องนี้ครูไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาตลอดจนครูดีในปัจจุบันล้วนเป็นครูที่เมื่อมีสิ่งที่ดีๆ แล้วก็อยากให้สิ่งที่ดีๆ เหล่านั้นกับผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ดังนี้

การอยากให้ ซึ่งเราเรียกว่าจิตวิญญาณ อยากให้สิ่งที่ดีๆ ที่มีกับผู้อื่น อยากให้ที่ดีๆ มีแล้วก็อยากให้ (สมพงษ์ พลະสุรย์, 30 มกราคม 2545)

นอกจากนั้นผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูดีของไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันดังนี้

หลวงสิกขกิจบริหาร

หลวงสิกขกิจบริหาร เป็นคนทำมาก แต่พูดน้อย บุษายุติธรรม สรรเสริญผู้มี ความกตัญญูรู้คุณท่าน ส่งเสริมผู้รักดีให้ประสบสมหวังตามที่แต่ละคนปรารถนา เฉพาะ 30 ปี แห่งชีวิตราชการได้ให้ความอุปการะ ส่งเคราะห์ และอนุเคราะห์ เลี้ยงดูเด็ก ศิษย์ คนไร้ที่พึ่ง ทั้งที่เป็นเครือญาติและผู้อื่น ให้ได้รับการศึกษา จนมี อาชีพมั่นคง... (ศรีพัฑ มินะกนิษฐ, 2513: 74)

นายเล็ก สมุทธะประภูติ

ครูเล็กเป็นผู้ที่ไม่ชอบเอาไรด์เอาเปรียบใคร ชอบช่วยเหลือผู้ที่มาขอความช่วยเหลือ ถ้าช่วยได้เมื่อช่วยแล้วไม่เคยคิดทวงบุญคุณใคร

(สุรเลิศ สมุทธะประภูติ, 2513: 260)

หม่อมราชวงศ์เตื้อง สนิทวงศ์

ในชีวิตของคุณเท่าที่ได้ใกล้ชิด ก็ได้เห็นคุณทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นตลอดมา ใครมีปัญหาอะไร ติดขัดอะไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องธุระการงาน ไปหาคุณ แล้วจะได้รับความสว่าง ความสบายใจกลับไปแน่นอน คุณไม่หวังวิชา เหมือนผู้ใหญ่สมัยโบราณ คุณอยากจะสอนทุกอย่างที่ผู้อื่นต้องการเรียน คุณสอนด้วยศรัทธาและความเต็มใจ... (บุญเจือ องคประดิษฐ์, 2513: 121)

นางสัมฤทธิ์ คลังภูเขียว

เขาถือว่าให้เด็ก ให้ทุกอย่าง ให้ความรู้จริงใจกับเด็ก เด็กจะรักอาจารย์
(ทิพภรณ์ ศรีใส, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

เป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคนอื่น เขาช่วยคนอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังสิ่งตอบแทน
(ยุพาเพ็ญ ประยูรพันธ์, สัมภาษณ์, 17 กรกฎาคม 2544)

7. ครูดีต้องสอนคนให้คิดตั้งๆ

ถ้าเราสอนคนให้คิดตั้งๆ ได้จะทำอะไรก็คิดตั้ง ๆ ได้ เรียกว่ารู้วิธีการเข้าถึงความรู้ ครูที่คิดตั้งๆ ได้เก่งจะเป็นครูที่ดี เพราะอธิบายได้ สามารถทำให้คนอื่นแก้โจทย์ปัญหาเขาได้ แต่ถ้าคิดตั้งๆ ไม่ได้ก็เป็นครูที่ไม่ได้

แต่วิธีการหนึ่งถ้าเราสอนคนให้คิดตั้งๆ ได้ จะทำอะไรก็แล้วแต่คิดตั้งๆ นั้นแหละเขาจะรู้วิธีเข้าถึงความรู้นั้น ถ้าเขาคิดตั้งๆ เก่งเขาจะเป็นครูที่ดี แต่ถ้าเขาคิดตั้งๆ ไม่เก่ง เขาเป็นครูไม่ได้ เพราะเขาทำได้แต่ปู้บ ป๊บ แค่นั้น แต่อธิบายไม่ได้ พออธิบายไม่ได้เขาก็เป็นครูไม่ได้

(โกวิท ประวาลพฤษย์, 30 มกราคม 2545)

ขุนวิเทศดรุณการ(ชด มหาพันธ์)

ท่านเป็นครูที่มีอารมณ์ดี อธิบายแจ่มแจ้งชัดเจน เป็นที่ติดอกติดใจของนักเรียน
เหล่านั้นมาก (ภาคย์ กฤษณะพันธุ์, 2523: 59)

นายทองดี แย้มสรวล

...สามารถพูดภาษาต่างๆ ซึ่งครูที่เขาไม่เคยเรียนสถิติในเรื่องของวิจัยมาก่อนเขา
สามารถที่จะเข้าใจได้ (สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

8. ครูสมัยก่อนมีแล้วค่อยสอน แต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน

ครูสมัยก่อนต้องมีไม่ว่าจะเป็นความรู้ คุณลักษณะที่ดีๆ ต่างๆ เมื่อมีแล้ว ปฏิบัติแล้วก็นำมาสอนได้โดยราบรื่น แต่ในปัจจุบันเนื่องจากบริบทที่เปลี่ยนไป มีเรื่องต่างๆ เข้ามามากมาย ครูในสมัยนี้แม้ไม่มีก็ต้องสอน

ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดนี้ครูโบราณจะใช้วิธีที่เคยทำกันมาแล้ว แต่ว่าครูใหม่ๆ ต้องไปหาวิธีการต่างๆ ที่ตัวเองไม่เคยผ่านมาเลย ไม่เคยทำมาเลยมาสอน ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ดังนี้

ครูสมัยก่อนมี สิ่งที่ดีๆ ก็เลยใช้วิธีถ่ายทอด เพราะว่าเราไปคัดเลือก คัดเลือกจากคนที่มั่งที่นั่น ก็ถ่ายทอดมาอย่าง เช่น มีครูที่ว่าประหยัด ก็ถ่ายทอดความประหยัด นั่นคือโมเดลที่หนึ่ง จะเห็นว่าเขาจะมีไม่ว่าจะเป็นความรู้ ไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นอะไรก็แล้วแต่เขามี พอมีเสร็จแล้วก็ถ่ายทอดมาโมเดลที่สอง **ครูปัจจุบันมีบ้างไม่มีบ้าง** แต่ท่านต้องทำให้เด็กเป็นคนดี เพราะหลักสูตรกำหนดไว้ดีอย่างโน้นดีอย่างนี้ ข้าพเจ้าไม่มีความประหยัด แต่ข้าพเจ้าต้องสอนลูกศิษย์ให้มีความประหยัด ครูสมัยใหม่ไม่มี ครูสมัยใหม่ไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกความอดทน เห็นใจผู้อื่น แต่ถ้าเราต้องพัฒนาให้เด็กเห็นใจผู้อื่น ทั้งที่ไม่ได้ผ่านกระบวนการอดทนเห็นใจผู้อื่น **จึงต้องการวิธีมากกว่าวิธีถ่ายทอด** จึงต้องมีวิธีสร้างวิธีทำอย่างไรจึงจะให้ได้อย่างนั้น **ในขณะที่ครูสมัยเก่าใช้ถ่ายทอดอย่างเดียวครูสมัยใหม่ก็มีบางเรื่องถ่ายทอด บางเรื่อง** **ที่รู้เทคนิคสร้างทั้งที่ตัวเองไม่เป็น** มันก็เลยเกิด contrast ที่นี้คำพูดต่างๆ มันก็เลยไปคนละส่วน แต่ตัวสำคัญที่สุดต้องเห็นภาพตรงนี้ให้ชัดเจนนะ **ว่าเราต้องสร้างแล้วนะทั้งที่เราไม่มีเราต้องสร้างได้** แต่ในสมัยก่อนมันมีหมดละถ่ายทอดโดยเรียบร้อย...

ภาพจริงๆ ก็คือ**สมัยก่อนมีแล้วค่อยสอนแต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน** แสดงเงื่อนไขตรงนี้ที่บริบททำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ที่นี้ถ้าอย่างอื่นมันพูดอยาก ถ้าพูดในสองสามประเด็นอย่างตรงนี้มันชัดเจน มันทำให้เปลี่ยนแปลง แล้วสิ่งที่

เราต้องวิเคราะห์หรือออกมาให้ตีคือว่าก่อนเขาจะสอนเขาต้องมีภาพใด พอมิภาพนั้น เขาก็สามารถปฏิบัติตามภาพนั้นจริงๆหรือเปล่าเมื่อปฏิบัติแล้วเขาแสดง ความยินดี ความชื่นชมอย่างไร ... คือกระบวนการถ่ายทอดนี้ครูเก่าๆ จะใช้วิธีการที่เขาเดินมา เคยทำมา แต่ว่าครูใหม่เขาต้องไปหาวิธีการอื่นใดที่ตัวเองไม่เคย ผ่านมาเลย แล้วตัวเองไม่เคยทำ

(โกวิท ประวาลพุกษ์, 30 มกราคม 2545)

นายเล็ก สมุทธประภุต

...มีความรู้ดี เฉพาะวิชาคำนวณสอนเป็นภาษาต่างประเทศได้ดีเยี่ยม ความประพฤติดี ไม่ชอบการพนัน อบายมุขไม่ตะตอง เป็นครูยิ้มแย้มแจ่มใส รักศิษย์ เมื่อรู้ว่าศิษย์ตกทุกข์ได้ยากก็ช่วยเหลือ รักครอบครัว รักลูก มีจิตวิหยาสูง ใคร ๆ ก็นับถือรักใคร่ครูทั้งนั้น (สุรเลิศ สมุทธประภุต, 2513: 260)

9. ครูดีต้องเมตตาและเข้าใจผู้อื่น

ครูดีต้องมีเมตตาเข้าใจผู้อื่น บุคคลที่มีความรักและเมตตาเยื่อใยแสดงออกด้วยความปรารถนาในอันที่จะก่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลอื่น มีความสุภาพ ไตรตรองถึงผลแล้วแสดงออกอย่างจริงใจ ครูจึงต้องมีความรักและเมตตาต่อศิษย์อยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นผลให้พฤติกรรมที่ครูแสดงออกต่อศิษย์ เป็นไปในทางสุภาพ เอื้ออาทร ส่งผลดีต่อศิษย์ในทุก ๆ ด้านในเรื่องความเมตตาเข้าใจผู้อื่นนี้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อคิดเห็นไว้ดังนี้

ที่นี้ภูมิปัญญาของครูมันเกิดขึ้นได้อย่างไร เท่าที่ผมนึกครูในสมัยโบราณที่ขุดมาแล้วออกมาเป็นครูตั้งแต่ที่แรก เพราะไม่มีโรงเรียนฝึกหัดครู มันก็ต้องเป็นเหมือนกับ “เราล้วงเพชรมาจากในตม” มันเป็น Born teacher มาตั้งแต่ต้น **หนึ่งเป็นผู้รู้หนังสือ** บวชเรียน ได้รู้หนังสือดี ก็มีปัญญาดีพอสมควร **อันที่สอง ก็คือเรื่องของความเมตตา เข้าใจผู้อื่น เป็นสำคัญ** ถ้าคนไม่มีเมตตาเข้าใจผู้อื่นเป็นครูดีไม่ได้ ขณะนี้ที่เราขาด child center ที่เราุ่นวายกันอยู่เนี่ย เพราะเราต้องการให้คนเข้าใจเด็ก ถ้าครูเข้าใจเด็กแล้ว มันก็จบ ไม่ต้องไปว่า child เซ็นเตอร์อะไรหรอก (จรรยา มิลินทร์, 30 มกราคม 2545)

นายชอล ปทุมานนท์

เมื่อเรารู้ว่าเด็กชอบเล่น เราก็หาวิธีให้เด็กได้เล่นและเรียนไปพร้อม ๆ กัน

(กรองแก้ว ปทุมานนท์, 2523: 70)

นายทองดี แยมสรวล

เป็นเรื่องที่เราต้องให้เด็กมานั่งในใจเรา ตัวนี้ผมคิดว่าสำคัญ คือการที่เราจะเหมือนกับพาเด็ก ๆ ให้เดินไปตามเรา แล้วเด็กเองก็เหมือนกับต้องเชื่อใจเรา ศรัทธายิ่งแรงกล้าเท่าไร เราก็นำไปได้เร็วเท่านั้น

(สัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2544)

11. ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้

ครูดีต้องเป็นแบบอย่างที่ดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ ความประพฤติ การมีคุณธรรมที่ดี สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่นได้ ครูที่ดีต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เมื่อพัฒนาตนเองแล้ว ก็จะสามารถไปพัฒนาผู้อื่นได้ ด้วยการเอาตนเองเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้เป็นคนดีเช่นเดียวกัน

ครูที่สังคมต้องการคือ มีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้ คือตัวเขาเองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีด้วย การที่ครูจะเป็นคนดีก็ต้องรู้ความดีคืออะไร เคยปฏิบัติมาแล้ว ลงมือปฏิบัติจริง และชื่นชมในการทำความดีที่เกิดขึ้น แล้วก็ไปหาวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการกล่อมเกลาคิดใจให้เขาเห็นชอบ หรือการบีบบังคับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับครูที่จะไปหาวิธีการทำให้ผู้เรียนพัฒนาไปในทางที่ดีๆอย่างนั้นได้ ในเรื่องนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นและผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูดีทั้งในอดีตและปัจจุบันดังนี้

การที่เขาเป็นคนดีต้องรู้ความดีคืออะไร ปฏิบัติมาแล้ว ลงมือปฏิบัติจริง และก็ชื่นชมในการปฏิบัติของเค้าที่เกิดขึ้น การหวังดีต่อศิษย์ก็ต้องมาวาดภาพว่าคนนี้เป็นอย่างไร คนนั้นเป็นอย่างไร เห็นหมदनาย ก นาย ข นาย ค การวาดภาพ ต้องวาดว่าเด็กคนนี้เป็นอย่างไร คือ hope for the best สำหรับทุกๆ คน

(โกวิท ประวาลพุกษ์, 30 มกราคม 2545)

นายบุญยัง ทรวดทรง

เป็นคนประพฤติตนดี ตั้งมั่นอยู่ในธรรม เสมอต้นเสมอปลาย กิริยามารยาทดี
แต่งตัวเรียบร้อย เป็นแบบอย่างที่ดี

(ก๋อ สวัสดิปาณิษย์, อ้างถึงในนคร จันทน์วิวัฒนพงศ์) 2524: 74)

พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค(ทอง คุปตาสา)

ท่านมั่นอยู่ในพรหมวิหารและสังคหวัตถุธรรม มีความเมตตากรุณา ให้ความช่วยเหลือศิษยานุศิษย์และคนทั่วไปไม่เลือกชั้นวรรณะ คุณธรรมความดีทั้งนี้ปรากฏ
ในศิษย์และผู้อยู่ได้บังคับบัญชาทั่วไป (อุษา พลารชุน, 2511: 12)

นางพัชรา ทรงประศาสน์

...แต่ว่าอย่างถ้าเศษกระดาษนี้เขามาได้ก็คือการประหยัดของเขานะ เพราะ
เขารู้จักเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ บางทีนี่เขาก็กลายเป็นคนประหยัดตามครูไปด้วย
...

(สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

12. ครูดีไม่ได้เรียนวิชาครูมากเพราะถูกหล่อหลอมขึ้นมาเอง

ครูสมัยก่อนใช้วิธีการถ่ายทอดวิชา ถ่ายทอดนิสัยดี ๆ ทั้งหมด การทำงาน ความขยัน
ขันแข็ง ถ่ายทอดปลูกฝังลงไปในตัวผู้เรียน ปัจจุบันสังคมยังต้องการเด็กที่มีคุณลักษณะไม่น้อย
กว่าในอดีต แต่ปัญหาคือครูปัจจุบันไม่มีไม่เป็น ครูสมัยก่อนต้องมีปัญญา และมีความเมตตาเข้าใจ
ใจผู้อื่น ดังนั้นครูสมัยก่อนจึงไม่ต้องเรียนมาก เพราะได้หล่อหลอมให้มีอยู่แล้ว แต่สังคมก็ยังคาดหวัง
หวังให้ครูปัจจุบันเป็นครูที่สร้างสมเช่นครูในอดีต

ครูสมัยก่อนไม่ต้องเรียนมาก เพราะตัวเองถูกหล่อหลอมขึ้นมาเอง
เพราะไม่ต้องเรียนก็เข้าใจ เพราะฉะนั้นอันนี้ ต้องเรียนค่อนข้างมาก
เหมือนกัน ที่จะต้องไป สร้างสรรค์กิจกรรมที่ว่านี้ แต่ปัญหาก็คือคน
สมัยนี้ บางทีคนสมัยนี้กลับต้องการให้ครูถอยหลังไปสร้างสมอย่างสมัย
โบราณ ซึ่งทำไม่ได้นี่คือปัญหา แล้วเราก็ไม่ได้ทำความเข้าใจกับ
สังคม ไม่ได้ครูต้องเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้คือเป็นหมดทุกอย่างซึ่งไม่มี
เป็นไม่ได้ด้วย แต่ว่าเขาทำได้มั๊ยเขาทำให้เด็กเป็นอย่างนั้นได้หรือไม่

คนที่ทำได้มีแต่ต้องเข้าใจต้องเรียนต้องฝึกจนปัญหาคงจะต้องชี้ให้เห็นอย่าง
นั้น (จรรยา มิลินทร์, 30 มกราคม 2545)

ประยุทธ์ สวัสดิสิงห์

...เป็นคนมีอัธยาศัยดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ข้อนี้ น่าจะสันนิษฐานว่า เพราะได้รับการ
เอาใจใส่ อบรมอย่างดีจากบิดามารดา จึงเติบโตขึ้นด้วยมีใจการุญ เหลือปัน
ความสุขให้ผู้อื่น และมีใจอาทรในความทุกข์ของมิตร ผู้มีจิตใจเช่นนี้แหละคือผู้
เป็นครู (มาลี อติแพทย์, 2515: 173)

13. ครูดีไม่ใช่วิธีการถ่ายทอดแต่เพียงอย่างเดียว

ครูสมัยก่อนอาจมีวิธีการอื่น ๆ ไม่จำเป็นต้องมุ่งไปที่การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว
การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียวจะก่อให้เกิดปัญหาในสังคม เพราะถ้าเราใส่แต่ความรู้เข้าไปแล้วให้ไป
ถ่ายทอด ความรู้ก็จะเหลือไปถ่ายทอดได้ไม่ครบถ้วน จะเห็นได้ว่าเราเน้นการอบรมครูให้มีความรู้
ในเรื่องต่างๆ แต่เราไม่ได้อบรมให้ครูมีความสามารถในการสร้างความรู้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนก็ต้องมีหลากหลายมีใช้การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันเราต้องฝึกครูให้รู้ รู้
ระดับหนึ่งเพื่อที่จะเป็นพื้นฐานเพียงพอที่จะรู้ได้ว่าความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นของเด็กคืออะไร เด็กจะ
สามารถพัฒนาขึ้นจากจุดนี้ไปจุดนั้นได้อย่างไร ซึ่งถ้าเรายอมรับตัวแบบนี้ รูปแบบการพัฒนาครูก็
จะเปลี่ยนไป มีใช้ถ่ายทอดอย่างเดียว

นายถนอม นาควัชระ

ในวงการศึกษาก้าวไปนายถนอมไม่ใช่ครูประเภทรู้จักแต่สอนอย่างเดียว แต่เป็นผู้รู้
จักฝึกและสรรสร้าง... (จินตนา ยศสุนทร, 2506: 158)

นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราฐ

ในด้านความเป็นครูเธอเป็นคนมีอุดมคติทำงานมีระเบียบเป็นครูที่เน้นในเรื่องสอน
ให้ศิษย์คิดมากกว่าฟังเลคเชอร์หรือดูตำราเฉยๆ (เฟื่องเฟื่อง เครือตราฐ, 2516: 227)

นายคล้าย พงษ์เวช

ใช้กลวิธีสอนหลายวิธีเพื่อให้ศิษย์สนใจ เข้าใจ และเรียนดีขึ้นในแต่ละวิชาที่ได้สอน การให้การบ้านเป็นกลวิธีสอนอย่างหนึ่งที่ใช้อยู่เป็นประจำ และตรวจแก้ไขเอง ถ้าวิชาใดที่สอนแล้วยังมีศิษย์ที่เรียนไม่ใคร่ดี ก็จะสอนพิเศษให้หลังจากเลิกเรียนแล้วหรือในเวลาปิดภาค (สายหยุด จำปาทอง, 2529: 18)

นางพัชรา ทวงประศาสน์

ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอน เพราะว่าเด็กความพร้อมต่างกัน แล้วก็ที่นี่ปรับเปลี่ยนการสอนยังไม่พอนะ การพูดจางานที่ต้องใช้เทคนิคหลายๆอย่าง (สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2544)

นางวิมลศรี สุวรรณรัตน์

ท่านจะให้นักเรียนได้ฝึกค้นคว้า ได้ทดลอง ได้ใช้วิธีการสอนหลายๆ รูปแบบ แล้วก็ท่านมีความเชื่อในเรื่องที่ว่าเด็กสามารถพัฒนาตนเองได้ ครูนั้นเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือแนะนำ (ปาริชาติ หวานขัน, สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2544)

นายศิลปชัย บุรณพานิชย์

เวลาสอนนี้ลักษณะการสอน แต่ละห้องต่างกัน การสอน approach ต่างกัน (สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2544)

14. ครูที่ดี ครูที่เยี่ยมยอดคือครูที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมาถ่ายทอด

ครูที่ดี ที่เยี่ยมยอด คือครูที่ได้ปฏิบัติแล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพ แล้วจึงนำมาถ่ายทอด เช่นครูที่มีนิสัยประหยัดจะต้องเป็นคนที่ประหยัด และประหยัดจนเป็นนิสัย จึงจะมาถ่ายทอด เช่นเดียวกับการสอนวิชาความรู้ต้องลองทำดูก่อน ลองปฏิบัติดูก่อน ปฏิบัติจนชำนาญ เมื่อเราไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็จะไม่ติดขัด ไม่ว่าจะมีปัญหาอะไรก็จะแก้ได้หมด ทำได้หมด ซึ่งเมื่อครูมีคุณภาพในระดับนี้แล้วก็จะได้รับความเชื่อถือ การยอมรับ ความประทับใจ ดังนั้นก่อนสอนครูจึงจำเป็นต้องปฏิบัติก่อน ปฏิบัติจนชำนาญ เป็นบุคลิกภาพ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอนก็จะประสบความสำเร็จ

การที่จะเป็นครูที่ดีจะต้องปฏิบัติเรื่องนั้นให้ได้ก่อน เป็นคนประหยัด เป็นคน
 ประหยัดแล้วประหยัดเป็นนิสัยแล้วถึงมาถ่ายทอด ที่บอกว่าเรา
 คิดศาสตร์ตอบได้เลย เพราะเราปฏิบัติแล้ว เราชำนาญจนเป็นชีวิตจิตใจเรา
 แล้ว คิดศาสตร์มารูปไหนเราแก้ได้หมด ทำได้หมด นักเรียนก็ทิ้งว่าคนคนนี้เป็น
 ผู้ที่ผ่านงานนี้มาอย่างซ้ำของแล้ว รู้ทุกอย่างหมดแล้ว พอแสดงออกปั๊บทุก
 คนก็ประทับใจ ทุกคนก็เชื่อถืออะฮะ ครูพอมีภาพตัวนี้ปั๊บ ทุกคนก็เชื่อถือ
 เหมือนเราไปวัดบอกว่าพระอาจารย์คนนี้บรรลุนิพพานแล้วสมาธิแก่กล้าแล้ว เราก็
 ประทับใจ

สรุป ครูภูมิปัญญาคือคนที่ทำอย่างนั้นแล้ว เป็นอย่างนั้นแล้วถึงมาถ่ายทอด
 ก็คือเขามีอันนั้นแล้ว เขาเป็นอันนั้นแล้ว ซ้ำของแล้วเขาถึงมาถ่ายทอด
 ถ้าเขาซ้ำของแล้วมาถ่ายทอดในเรื่อง เรื่องไม่ยาก ครูนี้การถ่ายทอด
 เนี่ยไม่ยากเพราะว่าน้ำถึงใหญ่อยู่ข้างบนมันต้องไหลลงล่างอยู่ดี จะไหล
 มากไหลน้อยมันอีกเรื่อง แต่สำคัญถ้าในถังไม่มีน้ำเลยจะไปถ่ายยังงัย

(โกวิท ประวาลพุกษ์, 30 มกราคม 2545)

ศาสตราจารย์ ดร.กานดา ณ ถลาง

อาจารย์เป็นคนมีระเบียบ ทำงานเป็นระบบ ถี่ถ้วน เอาจริงเอาจังกับหน้าที่
 ความรับผิดชอบ มีน้ำใจอันประเสริฐหาที่เปรียบได้ยาก...ชีวิตอาจารย์เป็นชีวิตที่มี
 ประโยชน์ ความดีงามที่อาจารย์ได้กระทำมาจะเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงจดจำเป็นแบบ
 อย่าง (ลายพระหัตถ์พระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม
 บรมราชกุมารี, อ้างถึงใน เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2530: 117)

นายสรร อินทุเวศ

นายสรรมีความเป็นสุภาพบุรุษเต็มตัวอยู่เป็นนิจ ทั้งกาย วาจา และใจ เป็นคนเจ้า
 ระเบียบ รู้กันดีทั่วไปว่า นายสรรมักพูด มักสอนว่า ของใช้ให้เก็บเป็นที่ หยิบก็ง่าย
 หายก็รู้ ดูก็งามตา แม้จะกินนอนก็ให้เป็นระเบียบ ส่วนตัวนายสรรเองก็ปฏิบัติตน
 เป็นระเบียบอย่างยิ่ง (นิเชต สุนทรพิทักษ์, 2537: 3-4)

15. ครูดีต้องมีความรู้ รู้หลักการ ความคิดรวบยอด และรู้วิธีการเข้าถึง

ครูดีต้องมีความรู้ดี ความรู้ดีหมายถึงการมองเห็นความคิดรวบยอด มีหลักการ และรู้วิธีเข้าถึงเพื่อเอาไปใช้ ดังนั้นครูดีต้องรู้ สองอย่าง คือ รู้หลักการและความหมาย และรู้วิธีการเข้าถึง ในเรื่องคุณลักษณะของครูดีนั้น โกวิท ประวาลพุกฤษ์(30 มกราคม 2545) ได้กล่าวว่า “อย่างที่บอกว่าครูดีต้องมีความรู้ดี ความรู้ดีอย่างไรก็ต้องอธิบายอย่างมีความรู้ดีเป็นไง **ครูดีต้องมีความรู้ในแง่มองเห็นความคิดรวบยอดมีหลักการได้ มองเห็นหลักการ และรู้วิธีเข้าถึงเพื่อเอาไปใช้** และนั่นครูต้องรู้ 2 อย่าง **รู้หลักการและความหมาย และรู้วิธีการเข้าถึง**

หลวงชาญ พิทยกิจ

แต่หลวงชาญพิทยกิจนอกจากจะเป็นครูผู้มีเชิงการสอนวิชาความรู้ให้นักเรียน และสามารถเขียนตำราได้ด้วยตนเองแล้ว ยังถือเอาความสำคัญของการอบรมปณิธานศิษย์ของท่านโดยมุ่งหวังการสร้างความเป็นคนดีให้แก่ศิษย์ของท่านในเบื้องต้น เพื่อให้เป็นพลเมืองดีที่สามารถสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ ท่านเข้าถึงจิตใจศิษย์ทุกซอกทุกซอของศิษย์มีอุปการคุณแก่ศิษย์...

(บุญยัง ทรวดทรง,2513:129-135)

สรุปภูมิแห่งครูไทยมี 15 ข้อ ดังนี้

1. การเอาวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมารวมกันได้ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์
2. ครูแต่ละคนเอานิสัยส่วนตัวของตัวเองมาใส่ในตัวนักเรียน
3. นักเรียนหนึ่งคนหล่อหลอมบุคลิกภาพจากครูหลายคน
4. ครูดีต้องเก่ง และมีปัญญา
5. ครูดีท่านยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน
6. ครูคือผู้ให้สิ่งที่ดีๆ
7. ครูดีต้องสอนคนให้คิดต่างๆ
8. ครูสมัยก่อนมีแล้วค่อยสอน แต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน
9. ครูดีต้องมองในสายตาเด็ก และปฏิบัติในสายตาของเด็ก
10. ครูดีต้องเมตตาและเข้าใจผู้อื่น
11. ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้
12. ครูสมัยก่อนไม่ต้องเรียนวิชาครูมากเพราะถูกหล่อหลอมขึ้นมาเอง

13. ครูดีไม่ใช้การถ่ายทอดแต่เพียงอย่างเดียว
14. ครูดี ครูที่เยี่ยมยอดคือครูที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมาถ่ายทอด
15. ครูดีต้องมีความรู้ รู้หลักการ ความคิดรวบยอด และรู้วิธีการเข้าถึง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ในประเด็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า จากภูมิแห่งครูที่ได้จากการสังเคราะห์และบูรณาการคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยนั้นจะเป็นกรอบแนวคิดเพื่อไปกำหนดวิธีการพัฒนา ในประเด็นนี้ผู้วิจัยจะได้นำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมากล่าวไว้ดังนี้

การที่เราจะเสนอแนะนโยบายเราก็จะบอกว่าครูที่เราต้องการมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้ คือตัวเขาเองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีด้วย... หลังวาดภาพไปแล้วก็ทำให้เป็นความจริง ซึ่งวิธีการทำก็มีหลายวิธีทั้งการบีบบังคับ และกล่อมเกลาจิตใจเขาให้เค้าเห็นชอบก็แล้วแต่วิธีการ แต่ตัวสำคัญที่สุดคือครูต้องมีความสามารถใช้วิธีการทำให้เขาพัฒนาเปลี่ยนไปในทางที่ดีๆ อย่างนั้นได้ ถ้าเขาไปไม่ได้ก็ต้องมีเทคนิคในการแก้ไข ไปปรับปรุง ไปเพิ่มเติม เมื่อเขาไปได้ก็ต้องยินดีกับเขา แสดงความชื่นชมยินดี คือภูมิใจ นโยบายก็คือ ถ้าเราจะเตรียมครู จะฝึกครูทำอย่างไร เราจะเตรียมเค้าอย่างไร ให้เค้ามีนิสัยในการ hope for the best มีการคิดที่จะพัฒนาไปในทางที่ดี หรือความคิดเชิงบวกไม่ใช่คิดที่ไรทำร้ายเค้า ทำร้ายกัน คือมีจิตวิญญาณปรารถนาดีต่อเด็ก คือเราต้องฝึกครูให้มีภาพอย่างนี้ มีทักษะในการที่จะลงมือทำในเรื่องนั้นๆ เมื่อได้ผลก็ชื่นชม... การที่จะกำหนดนโยบายนี้ออกไป ให้เป็นจริงทำให้ครูไทยไม่ว่าภาครัฐ ภาคเอกชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องทำให้ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร กับผู้เรียนให้ได้ (โกวิท ประวาลพุกษ์, 30 มกราคม 2545)

นายจรูญ มลิินทร์ได้เล่าความเป็นมาของระบบการผลิตครูว่า

ระบบครูของเราเริ่มระบบโรงเรียนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ว่าเริ่มมีครู คนที่เข้าเป็นครู ที่แรกในระบบโรงเรียนเป็นผู้ซึ่งมีวิชาหนังสือ พุดง่ายๆก็คือรู้หนังสือ ดังนั้นท่านประกาศว่าใครรู้หนังสือก็เข้ามาเป็นครู คนรู้หนังสือก็คนบวชทั้งนั้นเพราะว่าต้องบวชถึงจะ

เรียนได้ เรียกว่าบวชเรียน ถึงจะรู้หนังสือ สมัยก่อนใช้ ยังเป็นพระอยู่ก็เป็นได้ตอนหลังก็สึกมา เพราะฉะนั้นหมายถึงเป็นคนอาสาเข้ามา แล้วก็มีความ วิชาเข้ามาสอน ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แม้แต่ปัจจุบันก็เข้ากันไม่สนิทว่า วิชาหนังสือที่พูดกันคืออะไร เพราะหลักสูตรตั้งแต่รัชกาลที่ 5 คือวิธีอ่านและเขียนเลขเท่านั้นเองเป็นหลักสูตรที่เอามาจากทางตะวันตก ในโรงเรียนมีสองวิชา ตั้งแต่ผมเป็นนักเรียนแล้วที่เราเรียนหนังสือวิชาหนังสือจากวัด จากพรหมมณเฑียร เวลาจะเรียนหนังสือก็ต้องตั้งนโมเสียก่อน ต้องนั่งให้เรียบร้อย ต้องดิสซิปลินตัวเอง ต้องเรียนให้เรียบร้อยไม่ใช่วิ่งเรียนเล่น จะมาเรียนแบบเล่นๆไม่ได้ เรียนอย่างเคารพหนังสือ นั่นคือวิชาหนังสือ ในโรงเรียนมีอีกส่วนหนึ่งคือวิชาที่ควบคุมจรรยาบรรณ ความประพฤติ และความรู้อื่นๆ ผมเรียนตอนนั้น โรงเรียนมีครูอยู่คนเดียวเป็นครูใหญ่และเป็นหมด วิชาหนังสือท่านก็คุมเรียบแต่พอหมดวิชาหนังสือท่านก็พาเข้าป่าหาหน่อไม้ เก็บเห็ด ล่าสัตว์ เราได้ความรู้จากตรงนั้นชอบครั้นแควง และท่านรู้จักเด็กตรงนั้นท่านแยกออกจากกัน แล้วก็แยกจากกันมาเรื่อย...

...กระบวนการ born teacher ได้อะไรติดตัวมา ผมยังดูว่าเป็นปัญญาดี นักเรียนฝึกหัดครูสมัยผมนี้ปลายแล้ว แต่ก่อนผมนี้ท่านคัดมา โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา หรือพระนครก็ตาม ท่านก็ส่งไปว่าให้โรงเรียนมัธยมมณฑล หรือจังหวัด คัดตัวนักเรียนที่เรียนหนังสือดี ให้ช่วยครูทำอะไรต่างๆ เป็นการฝึกไว้ พอจบแล้วให้ดูว่าพอมีลักษณะจะเป็นครูได้มั๊ย ก็ให้ส่งมาเรียน ก็ให้ทุนเลย ก็เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ เรียนที่สวนกุหลาบหรืออะไรก็แล้วแต่ ในลักษณะนี้ก็หมายความว่า **คัดคนที่มีปัญญาในการเรียนจะดีมากน้อยไม่สำคัญ...**

...ถ้าเราดูประวัติที่ศึกษา ครูทั้ง 5-6 คนนั้น หรือในประวัติครูทั้งหมดก็ตาม ก็เห็นว่าคนที่เป็นครูดีจะต้อง เป็นคนที่มาจากครอบครัวยากจนลำบาก หรือชนบท ต้องฟันฝ่าชีวิต ไม่มีใครสบายมา จะต้องถูกบังคับเคี่ยวเข็ญ หรืออาจต้องช่วยพ่อแม่อย่างหนัก **เพราะชีวิตที่ยากเข็ญ ทำให้คนต้องต่อสู้ ต้องมีวินัยในตัวเองมาตั้งแต่เด็ก ดังนั้น จึงเข้าใจผู้อื่น** ส่วนคนที่เข้าโรงเรียนฝึกหัดครูที่หลังที่เราว่าร้องว่า จะต้องกลับไปโรงเรียนฝึกหัดครูประจำ สมัยผมเป็นครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูนี้ บางคนผมบอกให้ไปเก็บผักบุ้งมากิน เก็บไม่เป็น เคยสบายมามากเพราะเป็นลูกคนโตของครอบครัว แต่พอเข้ามาอยู่โรงเรียนฝึกหัดครูนี้ต้องถูกเข็ญแต่เช้าเลย ไม่ได้ตีห้าต้องตื่นตื่นแล้วต้องไปออกกำลังกาย วิ่ง ถึงเวลานั้นต้องทำให้ได้ ต่อสู้ชีวิตนี้สามปี สี่ปี มันก็

จะต้องแกร่งขึ้นมา ก็ทำให้เกิดความเห็นใจคนอื่น เพราะฉะนั้นผมจึงเชื่อว่า กระบวนการก็คือ เกิดมามีปัญญาพอสมควรแล้วก็มีชีวิตยากเข็ญ คำว่าครูดีเราไม่เคยเจอในผู้ที่คาบซ้อนเงินซ้อนทองแล้วก็เข้ามาในกระบวนการนี้ พอจะเข้ามาเป็นครูนี้ก็จะเห็นใจคนเข้าใจผู้อื่น เพราะเค้าเคยลำบากมาแล้ว เพราะฉะนั้นกระบวนการที่มีคนรำร้องบอกว่าการกลับไป ดิสซิปลิน ในการฝึกครูใหม่ อาจจะไม่มีความจำเป็น แต่สำหรับผมมองดูแล้วว่าในฐานะที่เป็นครูใหญ่ฝึกหัดครูมานาน ก็มีคำตอบว่ามันทำให้คนแข็งแรงและแกร่งขึ้นได้ และเห็นใจผู้อื่นพอสมควร ที่นี้จะไรที่สร้างคุณลักษณะของครู หรือคุณลักษณะของคนของนักเรียนก็ตาม ตัวโรงเรียนนี้ที่สำคัญ เพราะแต่ละโรงเรียนก็มีครูเยอะ คุณลักษณะของครูแต่ละคนที่ต่างกันนั่นเองมันมาลงไปที่นักเรียน...

...เมื่อเป็นเช่นนี้ พอได้ลักษณะครูดีแล้ว ท่านก็ต้องเสนอข้อต่อไปว่าก็คือ ทำอย่างไรจึงจะได้ครูดีอย่างนั้น เพราะฉะนั้นกระบวนการก็ต้องมองย้อนกลับไปว่าอะไรล่ะที่จะทำให้มันเป็นอย่างนี้หัวใจของมันก็คือว่า ปัญญาพอสมควร พอหาได้ไม่จำเป็นต้องปัญญาเลิศ คือวิชาหนังสือได้ก็แล้วกัน ตัวหนังสือวิชาพื้นนี้ต้องถนัดละ ถ้าไม่ถนัดไม่ได้

ผมค่อนข้างเห็นด้วย ที่ว่าคนสมัยใช้วิธีการถ่ายทอวิชา ถ่ายทอดีนิสัยดีๆ ทั้งหลาย การทำงาน ทำเงิน การอะไรต่างๆ ถ่ายทอกลงไปความขยันขันแข็ง อะไรต่างๆ ถ่ายทอกลงไป ถ่ายทอปลูกฝัง ที่นี้พอมาถึงตัวนี้ สังคมไม่ได้ต้องการคุณลักษณะของเด็กหรือเด็กน้อยไปกว่าเดิม อยากได้เหมือนทุกอย่าง แต่ว่าครูไม่เป็นที่นี้ปัญหาก็คือว่า เมื่อครูไม่เป็น ครูจะเป็นได้บางส่วน น้อยกว่าครูสมัยก่อน เป็นก็ไม่เข้มข้น ปัญหาก็คืออย่างเรื่องจิตวิญญาณ ผมก็ไม่รู้ว่าเป็นไงผมว่าไม่เป็น ในลักษณะครูมืออาชีพ ปัญหาคือ ต้องมีพื้นฐาน ต้องมีสัก 2 สาม อย่างก่อนเหมือนไม่มีอะไรเลยคงสร้างเด็กไม่ได้ ผมว่าพื้นฐานมันต้องความรู้ปัญญาต้องมีพอสมควร และเรื่องความเมตตาเข้าใจผู้อื่นต้องมี ส่วนอย่างอื่นจะสร้างก็ได้ สร้างความซื่อสัตย์ สุจริต สร้างอะไรต่างๆ โดยใช้นวัตกรรม เทคโนโลยีอะไรก็แล้วแต่ ที่จะฝึกอบรมจัดกิจกรรม แต่ต้องเรียนต้องเข้าใจเพราะฉะนั้น ครูรุ่นใหม่ ต้องเรียนเรียนมากกว่าครูสมัยก่อน...

...การหล่อหลอมให้เขามีความเมตตาเข้าใจผู้อื่นมันเป็นกระบวนการ ถ้าจากครอบครัวอย่างที่ว่าครอบครัวลูกเงินที่ต้องช่วยพ่อแม่ ถ้าคนไม่ได้อยู่ในครอบครัวนั้นมันก็ต้องกระบวนการฝึกอบรมจากโรงเรียนคือผมเชื่ออย่างนั้น เมื่อเขามีปัญญาเขาก็เอาตัวรอดได้ เมื่อเขาเป็นครูเขาก็ต้องเอาใจใส่นักเรียนของเขา ให้เป็น

อย่างที่เขาได้ต่อสู้มา อันนี้ก็เป็นด้วยความเมตตาด้วยเพราะครูทำตรงนี้ก็เหนื่อยแทบตาย เราก็นึกถึงนักเรียนเราก็รู้สึกจำกัด แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเรื่องสร้าง ผมว่าถ้าทำอย่างนี้เนี่ยมันก็เป็นทางหนึ่งซึ่งอาจไม่ใช่คำตอบทั้งหมด (จรรยา มิลินทร์, 30 มกราคม 2545)

นอกจากนั้นอาจารย์จรรยา มิลินทร์ (30 มกราคม 2545) ได้เล่าถึงระบบการหล่อหลอมในระบบหอพักของโรงเรียนฝึกหัดครูไว้ดังนี้ “อย่างโรงเรียนฝึกหัดครูก็รับจากพวกที่อยู่ ถูกท่านเคี่ยวมา เมื่อได้เข้ามาเป็นอาจารย์ในหอพักเขาไม่รู้สึกรับงานพิเศษด้วย รู้สึกว่าเป็นงานธรรมดา แต่เรื่องปฏิบัติปกติสอนก็สอนอยู่กับนักเรียนดูแลหอเป็นธรรมดา เป็นการทำจริงชีวิต”

เราจะศึกษาดูว่า **ครูเขามีภาพอะไรในสมอง ก็คือคิดอย่างไร แล้วครูก็ทำตามภาพในสมองอย่างไร แล้วครูเค้าชื่นชมชอบแสดงความรู้สึกดีแสดงความชื่นชมอย่างไร** และอธิบายว่าก่อนสอนมีภาพอย่างไร ภาพเด็กประหยัด ต้องมีภาพเด็กประหยัดอยู่ แล้วก็มีการทำอะไรให้เค้าประหยัด ก็จะทำให้เค้าสอนได้ ถ้าเราฉายภาพนี้ออกมาเราก็ได้โมเดล พอได้โมเดล เสร็จเราก็บอก จะฝึกอย่างไร พอฝึกอย่างไรเสร็จ ก็คงจะได้นโยบายออกมา คือทำอย่างไร **สิ่งที่สำคัญที่สุดคือครูดี ที่เราต้องการคืออะไร เราจะฝึกให้คนของเราเป็นอย่างไรนั้นอย่างไร เรื่องอะไรบ้าง** ...

...โมเดลที่เรามีอยู่ โดยเฉพาะครูเรายังคงติดโมเดล ถ่ายทอด เราก็ใส่ความรู้ใส่เนื้อหาเข้าไปในครู แล้วก็หวังว่าเขาจะไปถ่ายทอด เราก็รู้อยู่แล้ว รับเนื้อหาไปร้อยหนึ่งจะเหลือไปถ่ายทอดเท่าไร มันก็ลดไปลดไป เพราะเราไปคิดโมเดลตัวเดียวคือการถ่ายทอด เราใช้รูปแบบการฝึกครูทั้งหลาย เราใช้รูปแบบเดียว ต้องให้มีก่อนแล้วค่อยไปถ่ายทอด แต่เราไม่ยอมรับ โมเดลที่ว่า **ครูไม่มีแต่สามารถไป manipulate ไปทำอะไรต่างๆ ให้คนอื่นมีได้...** ดังนั้นท่านต้องฝึกครูอีกแบบหนึ่ง ไม่ใช่ไปทำให้มีเรื่องนั้นเรื่องนั้น แต่ว่า ต้องไปเน้นจึเนี่ยว่า มันจะแปลงอย่างไร ทำอย่างไรรู้ยังงั้นละ ถ้าทางก็พาก็วิทยาศาสตร์ทางกีฬา แทนที่เราจะรู้เป็นนักกีฬาอดเยี่ยมแล้วมาถ่ายทอดแต่เราต้องรู้วิทยาศาสตร์ทางการกีฬา ที่ไปเปลี่ยนแปลงคนแต่แน่นอนจะต้องรู้ รู้แต่ว่า **รู้ระดับหนึ่งที่พอที่จะเป็น background รู้ตัวที่ต้องการรู้ที่สุดก็คือว่า ที่ดีที่สุดสำหรับเด็ก ให้ก้าวหน้าก้าวหน้าขึ้น ความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นคืออะไร แล้วเด็กจะพัฒนาจากตรงนี้ไปถึงตรงนั้น เป็นลำดับอย่างไร** ล่วงรู้ sport technology ไม่ได้ชำนาญแต่ต้องรู้ sport technology แล้วถึงจะ

เปลี่ยนเค้าได้ ถ้ายอมรับโมเดลใหม่ของครูตรงนี้ การเตรียมครูก็เปลี่ยน แต่ขณะนี้
ในใจจริงๆ ทั้งสังคม ทั้งนักการศึกษาไม่เคยเปลี่ยน ยังบอกว่าถ่ายถอดอยู่

(โกวิท ประวาลพุกษ์,30 มกราคม 2545)

ที่เราสกัดๆ ออกมานี้ ส่วนที่มันต่างกันหรือไม่สอดคล้องกันสามารถอธิบายได้ ก็คือ
ว่าครูที่ดีครูที่เป็นผู้เยี่ยมยอดคือคนคนที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัยแล้ว
เป็นบุคลิกภาพแล้ว จึงมาถ่ายถอด... เจ็อนไขที่สำคัญที่สุดคือ ก่อนจะสอน
อะไรคุณทำได้รึยัง ถ้าคุณทำได้แล้ว ชำนาญแล้ว การสอนของคุณก็ราบ
เรียบเพราะว่าคุณรู้อยู่ตรงนั้นจะมีปัญหา ตรงนี้ตรงนี้จะมีปัญหา ตรงนั้นสำเร็จ
หมด ขณะนี้ของเราครูที่มีอยู่ไม่เคยลงมือทำเลย อ่านอย่างเดียวแล้วสอน เพราะงั้น
ก็เป็นผู้ไม่ได้ลงมือทำได้จริงแล้ว ไม่ได้มี characteristic ไม่ได้มีบุคลิกภาพแบบนั้นก็
มาสอน แล้วก็เด็กไม่เชื่อถือ

ถ้าคุณจะใช้บทเรียนสำเร็จรูปคุณต้องลองทำบทเรียนสำเร็จรูป
ทำให้สักพักนึงชำนาญ หรือไม่ชำนาญอีกเรื่องนึง แต่พอผ่านการทำแล้วสอน
ได้ดีกว่า แต่ถ้าทำชำนาญท่านเป็นคนสร้าง ทำชำนาญอย่างละเอียดสอนได้
เป็นชีวิตจิตใจ ก็จะเป็นเจ็อนไขว่าเขาจะถ้าท่านอยากผลิตครูดีละก็ ก็ต้องให้เค้าทำ
เขาไปให้เค้าสอนเค้าก็สอนตาม ตำรา สอนตามบทเรียน สอนตามตัวหนังสือ นักเรียน
ซักมาปั๊บครูตอบไม่ได้เพราะไม่เคยลงมือทำ พอตอบไม่ได้ปั๊บก็เสียหน้าแล้วเกิด
negative effect ทันที เจ็อนไขที่สำคัญที่สุด ท่านต้องทำมาแล้วท่านต้องปฏิบัติ
มาแล้วจึงจะมาสอน ถ้าหากว่าเราวางเจ็อนไขอันนี้นะ model ของครูในอดีต
เค้าทำมาแล้วจนชำนาญแล้ว ก็สอนได้ดี มี credit มีความเชื่อถือ ครูเก่งๆ
ทำคณิตศาสตร์มาจนชำนาญก็รู้ลึกต้นหนบาง รู้เล่ห์เหลี่ยม รู้ tactic พอติดตรงพอ
ติดตรงนี้บอกได้ ก็คือแสดงออกมาในรูปสอนเก่ง ทำไมสอนเก่งถ้านักเรียนถามตรงนี้
ติดตรงนี้ ก็ชี้แจงได้บอกได้ เป็นที่เข้าใจของเด็ก ใช้ภาษาเด็กด้วย...

...เราต้องสอนความรู้ และสอนวิธีเรียน คือบางอย่างที่เรามีเราก็ถ่ายถอด
แต่บางสิ่งที่เราไม่มีเราก็ต้องรู้วิธีไปหามา วิธีเข้าไปถึงตรงนั้น เราต้องมีทั้งสอง
อย่าง ทีนี้ถ้าครูมีทั้งสองอย่างก็สอนเรื่องที่เรา รู้ และไม่รู้ ถ้าเรื่องที่เราเป็นอยู่แล้วก็ถ่าย
ถอดได้ง่าย ถ้าเรื่องที่เราไม่มีอยู่ก็ลำบากหน่อย สิ่งที่เราวิเคราะห์ออกมามันก็ต้องต่างกัน
เพราะท่านกำลังสอนในสิ่งที่ท่านไม่มี

(โกวิท ประวาลพุกษ์,30 มกราคม 2545)

อยากให้การวิจัยนี้นำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพครูซึ่งย่อมจะต้องมีอย่างแน่นอน ซึ่งเป็นคำที่เขียนไว้ในรัฐธรรมนูญ และซึ่งเขียนไว้ใน พรบ.การศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมั่นใจว่า มันจะต้องมีหน่วยงานมีองค์กรอะไรที่รัฐจะต้องทำตามนั้น เว้นเสียแต่ว่าเค้าจะแก้รัฐธรรมนูญ แก้ พรบ. การศึกษา เพราะฉะนั้น วิจัยตัวนี้น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพครู และการส่งเสริมพัฒนาครู ทั้งตาม มาตรา 52 และ มาตรา 53 ตาม พรบ.การศึกษาแห่งชาติ

มาตรการต่อไปก็น่าจะเป็นสถาบันส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพครูซึ่งได้ข่าวว่า จะทำวัดไร่ขิงให้เป็นสถาบันนี้ขึ้น สถาบันนี้ก็ควรจะได้ใส่ใจต่องานนี้ ว่าจะเอาไปใช้อย่างไรในการพัฒนาครู

และมาตรการสุดท้าย สถาบันผลิตครู มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ก็น่าจะใช้ข้อมูลนี้ไปประกอบการผลิตครู เพราะการนำเอาตรงนี้ไปใช้ ถ้าเชื่อแน่ว่า เป็นหนึ่งในรายงานวิจัยภูมิปัญญาครูไทย ซึ่งอาจจะมีอยู่ 4-5 ชิ้นในประเทศไทย ก็จะไปใช้เป็นประโยชน์ได้ ทีนี้ถ้าจะให้ใช้ประโยชน์ได้ก็ต้องนำมาปรับปรุงให้คนอ่านเข้าใจตรงกันก็คืออะไร เริ่มตั้งแต่ถ้อยคำที่ใช้ ก็จะต้องดูกันว่าถ้าอย่างนั้นแล้ว คนอื่นๆ ใน 4 กลุ่ม ตั้งแต่ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ไปถึงเขตพื้นที่ ไปถึงสถาบันผลิต ไปถึงองค์กร วิชาชีพครู จะเข้าใจตรงกันหรือไม่(สมพงษ์ พลเลิศชัย, 30 มกราคม 2545)

สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาครูจากแนวคิดผู้ทรงคุณวุฒิ

เราต้องฝึกครูให้มีคุณภาพตามที่กำหนดไว้ทั้งนี้โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น หรือสังคมนั้น เราต้องฝึกครูให้มีปัญญามีความรู้ระดับหนึ่งที่เราจะเป็นพื้นฐาน สามารถรู้ได้ว่าสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียนคืออะไร ความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นคืออะไร และผู้เรียนจะพัฒนาตามตามที่คาดหวังเป็นลำดับอย่างไร ครูต้องมีเมตตาเข้าใจผู้อื่น เราต้องฝึกครูให้มีความเชื่อมั่นว่าครูสามารถเป็น change agent ที่จะจัดการสิ่งต่างๆ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้

จากประเด็นที่ว่าครูที่ดีที่เยี่ยมยอดคือคนที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมาถ่ายทอด ซึ่งเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดก็คือ ก่อนสอนครูทำอะไรได้หรือยัง ถ้าทำได้จนชำนาญแล้วการจัดกระบวนการเรียนการสอนก็จะราบรื่น มีประสิทธิภาพ เป็นที่ประทับใจของผู้เรียน ดังนั้นเงื่อนไขที่สำคัญในการฝึกครูก็คือการสนับสนุน การให้โอกาส การเสริมพลังให้ครูได้ ลงมือทำ ได้ปฏิบัติก่อนแล้วจึงค่อยมาสอน

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยหลายรูปแบบ โดยการวิเคราะห์สาระและกระบวนการพัฒนาของครูไทย คุณลักษณะของครูไทยตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของครูไทย แล้วนำเสนอภายใต้บริบทของสังคมไทยในอดีต จนถึงปัจจุบัน

กระบวนการวิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันโดยการวิเคราะห์เอกสาร
2. การวิเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต โดยใช้การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ และตรวจสอบข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร
3. การวิเคราะห์คุณลักษณะของครูไทย กระบวนการพัฒนา และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในปัจจุบัน ศึกษาโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการศึกษาภาคสนามโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกครูที่ได้รับการยกย่องเป็นครูแห่งชาติ การสังเกตการสอน การสัมภาษณ์เพื่อนครู ผู้บริหาร และการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน
4. การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย ที่สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู การพัฒนาจิตวิญญาณครูภายใต้บริบทของสังคมไทย โดยใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์เอกสารและการประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง การศึกษาคุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีต และปัจจุบัน สรุปเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาครูไทย

ตอนที่ 3 คุณลักษณะของครูไทย

ตอนที่ 4 กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

ตอนที่ 5 การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ภูมิแห่งครูไทย

ปรัชญาความเชื่อเกี่ยวกับผู้เรียน

ครูดีในปัจจุบันที่เป็นกรณีศึกษาทุกคน มีปรัชญาความเชื่อที่ว่าผู้เรียนทุกคนสามารถ เรียนรู้ได้

กระบวนการพัฒนาครูไทย

กระบวนการพัฒนาครูไทยในอดีต เป็นไปตามบริบทของสังคมในสมัยนั้น ซึ่งมีทั้ง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยในช่วงแรก ที่ การศึกษาหัวเมืองยังไม่กว้างขวางมากนัก ครูส่วนใหญ่ก็เรียนกันเองตามบ้าน หรือไปฝากพระที่ วัด การเรียนหนังสือในวัดเป็นการเรียนทั้งวิชาหนังสือควบคู่ไปกับการฝึกฝนการหล่อหลอมคุณ ธรรมไปพร้อมๆ กัน การศึกษาในระดับต่อมาก็จะแยกเป็นการเข้าเรียนในโรงเรียนระบบปกติ และการบรรพชาเป็นสามเณร แล้วเรียนทางพุทธศาสนาควบคู่ไปกับวิชาสามัญ

การศึกษาระดับมัธยมก็จะมีโรงเรียนมัธยมประจำมณฑล โรงเรียนมัธยมในจังหวัด และ โรงเรียนมัธยมในกรุงเทพฯ เช่นโรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนสวนกุหลาบภาษาอังกฤษ และโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ เป็นต้น ในช่วงมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนหนึ่งก็จะสอบชิงทุนไปศึกษาต่อ ต่างประเทศ เข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือสมัครเป็นนักเรียน สอน แล้วค่อยไปสมัครสอบวิชาชุดครูเพื่อเพิ่มวุฒิในภายหลัง

ในช่วงที่ความต้องการครูมีมาก ประเทศกำลังขาดแคลนครูนั้น ผู้ที่เรียนในคณะวิทยาศาสตร์ อักษรศาสตร์ ได้ศึกษาต่อวิชาครูในคณะครุศาสตร์ เพื่อจะได้วุฒิทางครู ซึ่งในช่วงนั้นวุฒิประโยคครูมัธยม (ป.ม.) จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะมีคุณภาพและเป็นที่ต้องการมาก ในการพัฒนาครูได้มีการคัดเลือกผู้ที่เรียนเก่งและมีคุณลักษณะดีที่สามารถเป็นครูได้ เข้ามาเรียนที่โรงเรียนฝึกหัดครูในกรุงเทพฯ โดยได้รับทุนการศึกษา และเมื่อเรียนจบก็กลับไปเป็นครูในท้องถิ่น

นอกจากนั้นก็ยังมีการศึกษาสาขาอื่นๆ เช่น โรงเรียนประถมกสิกรรม ที่พัฒนาครูเกษตรกรรม และพวกที่ได้เรียนนาฏศิลป์ โดยไปฝากตัวอยู่กับครูโขน ครูละคร โดยเรียนไปด้วยและแสดงละครและโขนไปด้วย

กระบวนการพัฒนาครูดีของครูไทยในปัจจุบัน มีข้อสรุปสำคัญของกระบวนการพัฒนาที่ส่งผลให้ครูที่เป็นกรณีศึกษา เป็นครูที่ดี มีความรักในอาชีพครู และไม่เคียดคิดที่จะเปลี่ยนอาชีพเลยก็คือ ประการแรก **ครูดีต้องถูกหล่อหลอมให้แกร่งมาตั้งแต่เด็ก** ประการที่สอง **ครูดีต้องมีครูดี**: โดยบทบาทของตัวแบบในการพัฒนา ประการที่สาม **การหล่อหลอมความเป็นครู: สถาบันผลิตครู** และประการสุดท้าย **จิตสำนึกของความเป็นครู: ประสบการณ์เริ่มต้นของความ เป็นครู**

คุณลักษณะของครูไทย

1. มีความรักเมตตาและเอื้ออาทรศิษย์
2. รักและผูกพันกับวิชาชีพครู เป็นครูโดยกำเนิด ทั้งชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ ทั้งเลือดเนื้อ และวิญญาณ
3. ช่วยเหลือ แนะนำ ถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง
4. ความเป็นกัลยาณมิตรกับเด็กและเพื่อนครู
5. ความเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นโดยยึดหลักการเป็นสำคัญ
6. กตัญญูต่อครูและยกย่องให้เกียรติครูที่สอน
7. มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนสม่ำเสมอ และมีความเชื่อเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต
8. มีความรอบรู้เป็นเลิศ รู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง
9. เป็นผู้นำทางความคิดที่ก้าวหน้า และเป็นผู้นำสังคมที่ทันสมัย เป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

10. มีความมุ่งมั่น พุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเวลาเพื่อศิษย์เสมอโดยไม่ย่อท้อ เมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำจนสำเร็จ
11. จัดเจนในการสอน ถ่ายทอดความรู้ได้ดี
12. ดูแลเอาใจใส่และอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ประหนึ่งลูกหลานของตนเอง
13. สอนทั้งวิชาความรู้และวิชาความเป็นมนุษย์
14. ทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆด้าน
15. กริยาวาจาสุภาพ พูดเพราะ เป็นกันเอง และให้เกียรติผู้เรียน
16. มีความสามารถในการบริหารและปกครองคน
17. มีความสามารถรอบด้าน สอนได้หลากหลายวิชา
18. มีความสามารถสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ชุมชน
19. มีความช่างสังเกต
20. ทำงานเชิงรุก
21. มีความสามารถในการจัดสรรเวลาได้ดี
22. ไม่เคยปฏิเสธงาน
23. ผ่อนปรนยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล
24. ประหยัดและสอนให้นักเรียนประหยัด
25. เป็นนักพัฒนาและนักแก้ปัญหา
26. ยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย
27. มีความสุขกับการสอนและเข้าใจจิตวิทยาเด็ก ถือว่านักเรียนเป็นแรงผลักดันมากที่สุด

กระบวนการถ่ายทอดของครูไทย

1. การเน้นพัฒนาการของเด็ก มองภาพการพัฒนาตลอดแนวและเตรียมพร้อมในการตอบสนองการเรียนรู้ที่หลากหลาย
2. การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
3. การค้นคว้าและเตรียมการสอนอย่างดี
4. การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก
5. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายตามศักยภาพของผู้เรียน

6. การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
7. การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และให้ความสำคัญในการเชื่อมโยงความคิดอย่างมีระบบ
8. การเรียนแบบเล่นและการเรียนการสอนที่มีอารมณ์ขัน
9. การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องการฝึกคุณธรรมควบคู่กันไป และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
10. การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป
11. การเป็นกัลยาณมิตรนิเทศ พร้อมที่จะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน
12. การเป็นแบบอย่างที่ดีและใช้ตนเองเป็นเครื่องมือในการสอน
13. การคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอด และสื่ออุปกรณ์ใหม่ๆ มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอน
14. การสอนนักเรียนให้เป็นนักวิจัยโดยมีวิธีเรียนรู้อย่างมีระบบ
15. การเป็นผู้นำและสร้างผู้นำ
16. การปรับหลักสูตรท้องถิ่นนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน
17. การฝึกมารยาทสังคมพร้อมๆ กับการจัดกระบวนการเรียนการสอน

**การวิเคราะห์สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยและเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ
ภูมิแห่งครูไทย ประกอบด้วย**

1. การนำวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมาสอนรวมกันได้ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์
2. ครูแต่ละคนนำนิสัยที่ดีของตัวเองมาใส่ในตัวนักเรียน
3. นักเรียนหนึ่งคนได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพจากครูหลายคน
4. ครูดีต้องเก่ง และมีปัญญา
5. ครูดียอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน
6. ครูคือผู้ให้สิ่งที่ดีๆ
7. ครูดีต้องสอนคนให้คิดตั้ง ๆ ได้
8. ครูสมัยก่อนมีแล้วค่อยสอน แต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน

9. ครูต้องมองในสายตาเด็ก และปฏิบัติในสายตาของเด็ก
10. ครูดีต้องเมตตาและเข้าใจผู้อื่น
11. ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้
12. ครูสมัยก่อนไม่ได้เรียนวิธีสอนมากเพราะถูกหล่อหลอมขึ้นมาเอง
13. ครูดีไม่ใช้การถ่ายทอดแต่เพียงอย่างเดียว
14. ครูดี ครูที่เยี่ยมยอดคือ ครูที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้ว จึงมา ถ่ายทอด
15. ครูดีต้องมีความรู้ รู้หลักการ ความคิดรวบยอด และรู้วิธีการเข้าถึง

อภิปรายผล

ในการอภิปรายผลได้อภิปรายในสองประเด็นคือ ภูมิแห่งครูไทย และแนวทางการพัฒนาครูสำหรับอนาคต

ภูมิแห่งครูไทย

ในเรื่องภูมิแห่งครูไทยนั้นกล่าวได้ดังนี้

การนำวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมาสอนรวมกันได้ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์ ครูไทยในสมัยโบราณจะสอนวิชาหนังสือเป็นหลัก และเมื่อสอนวิชาหนังสือเสร็จก็จะให้เรียนวิชาชีวิตโดยใช้วิธีการที่ให้ผู้เรียนได้เข้าไปเรียนรู้ของจริง เช่นการพาเด็กเข้าป่าเพื่อ หาหน่อไม้ หาเห็ด หรือการพาไปดูวัวจริง ๆ เพื่อให้รู้จักวัวแทนที่จะอ่านจากหนังสือเพียงอย่างเดียว ความสามารถในการประสานการสอนวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตให้รวมกันได้นี้นับเป็นภูมิแห่งครูไทยที่ยิ่งใหญ่ เป็นการสอนวิชาการและสอนมนุษย์แม้ว่าที่ที่จะมารวมกันได้นี้ต้องใช้เวลานานก็ตาม ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนหลักสูตรและระเบียบวิธีสอนของไทยในช่วงต้น ๆ ได้ให้ความสำคัญกับวิชาหนังสือ ในเรื่องนี้ อารี สัณห์ทวี (2512: 269-278) กล่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยที่จะจัดการศึกษาให้แก่ ทวยราษฎร์ ดังจะเห็นจากพระราชดำริถึงการศึกษาของลูกทาสตั้งแต่ พ.ศ.2417 ถึง แม้เมื่อตอนทรงตั้งโรงเรียนใหม่ ๆ เมื่อ พ.ศ.2414 นั้น มีพระราชประสงค์จะให้รู้

หนังสือเพื่อเป็นข้าราชการนั้น พระองค์ก็ได้ตระหนักถึงความเข้าใจผิดของประชาชน ในระยะหลัง ๆ ที่พยายามศึกษาเพื่อเป็นเสมียน ดังมีพระราชปรารภอยู่หลายครั้งตั้ง แต่ พ.ศ.2440 เป็นต้นมา

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็น Experimentalist ก่อนที่เราจะรู้จัก John Dewey สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงทดลองปรับปรุงหนังสือเรียน ได้ทรงคิดหลักสูตรให้เหมาะสมกับความต้องการของสังคม

เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และพระยา เทพศาสตร์สถิตย์เป็นนักการศึกษาไทยที่พยายามให้การศึกษานองความต้องการ ของสังคม ใ้บุคคลมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมการศึกษาทางกสิ กรรมการช่างและพาณิชย์การตั้งแต่ พ.ศ.2442 ก่อนที่เราจะรู้จักปรัชญาของ Reconstructionism

จะเห็นได้ว่าคุณค่าของการศึกษาเพื่อให้เป็นข้าราชการนี้ฝังรากลึกซึ่งจนถอนได้ยาก และการปรับปรุงการศึกษาทางด้านหัตถศึกษา กสิกรรม พณิชยกรรมรัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนเท่า ที่ควร จะเห็นได้ว่าโรงเรียนครูประถมกสิกรรม ก็ได้ถูกยกเลิกไปในที่สุด ถ้าจะเปรียบเทียบกับ ประเทศญี่ปุ่นที่ตั้งต้นปฏิรูปการศึกษาในระยะเดียวกับประเทศไทยได้ก้าวหน้าไปไกลกว่ามาก จึง ทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยขณะนี้ไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร

ในเรื่องหลักสูตรการศึกษาของไทยนั้นอาวี สัณห์หวี (2512: 271) ได้กล่าวว่าตั้งแต่ พ.ศ.2414 ถึง 2427 การศึกษามีจุดมุ่งหมายที่จะให้เด็กสามารถอ่านออกเขียนได้ตามตำราแบบ เรียน 6 เล่ม ที่พระยาศรีสุนทรโวหาร ได้แต่งขึ้นกับให้รู้เลขและระเบียบวิธีปฏิบัติราชการต่อมาใน พ.ศ.2428 หลักสูตรได้แบ่งออกเป็นสองประโยค คือ ประโยคหนึ่งให้สอนแบบเรียนทั้ง 6 เล่มของ พระยาศรีสุนทรโวหาร ประโยคสองให้สอนลายมือหวัดและบรรจง เขียนหนังสือ ใช้ตัววางวรรคถูก ตามใจความไม่ต้องดูแบบ แต่งจดหมาย แต่แก้กระทุ้ความ เลขและบัญชี พ.ศ.2434 เพิ่มวิชา ไวยากรณ์และการตีดูลูกคิด พ.ศ.2438 หลักสูตรแบ่งเป็น 3 ประโยค ประโยคหนึ่ง 3 ปี ประโยค สอง 3 ปี ประโยคสาม 4 ปี วิชาที่เพิ่มมีภูมิศาสตร์ ฟงศาวดาร วิทยาศาสตร์ อังกฤษ

จะเห็นได้ว่าหลักสูตรการศึกษาของไทยในสมัยก่อนนั้นมีการสอนการอ่านและเขียนภาษาไทยตลอดจนการคิดเลขและบัญชีเท่านั้น ความรู้รอบตัวอื่น ๆ มีเพิ่มทีหลัง ดังนั้นการที่ครูไทยสามารถนำเอาวิชาหนังสือกับวิชาชีวิตมาสอนรวมกันได้นั้นว่าเป็นภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า **การสอนวิชาการและสอนมนุษย์**

ครูแต่ละคนนำนิสัยที่ดีของตัวเองมาใส่ในตัวนักเรียน

ในแต่ละโรงเรียนจะมีครูหลายคน ครูแต่ละคนก็จะมีคุณลักษณะดี ๆ ที่แตกต่างกันไป คุณลักษณะที่แตกต่างของครูแต่ละคนนี้ ก็จะมาเป็นแบบอย่างของนักเรียน เพราะในกระบวนการเรียนการสอนของผู้เรียนแต่ละคนก็ย่อมผ่านการฝึกฝน การหล่อหลอมจากครูดี ๆ ที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ในกระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัยของคน ผู้ที่รับการพัฒนาย่อมต้องเห็นคุณค่าของคุณลักษณะเหล่านั้น และเมื่อยอมรับว่าดีแล้วจึงจะรับมาปฏิบัติและพัฒนาจนกลายเป็นคุณลักษณะของผู้เรียนเอง ในเรื่องนี้กระบวนการถ่ายทอดเป็นวิธีการที่สำคัญ ครูโบราณเป็นคนที่มีความรู้ มีคุณลักษณะที่ดี ก็สามารถถ่ายทอด ทั้งความรู้และคุณลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ความประหยัด การแต่งกายสุภาพ ฯลฯ สามารถถ่ายทอดได้หมด ถ่ายทอดได้โดยเรียบง่าย

นักเรียนหนึ่งคนได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพจากครูหลายคน กล่าวได้ว่าในการปฏิรูปการศึกษา โดยการปฏิรูปครู นั้น จะเห็นได้ว่าในแต่ละโรงเรียนจะมีครูหลายคน ครูแต่ละคนก็จะมีคุณลักษณะที่ดีแตกต่างกันไป คุณลักษณะที่ดีของครูแต่ละคนในโรงเรียนเมื่อรวมกันแล้ว ก็จะเป็นภาพที่ดีของแต่ละโรงเรียนนับว่าเป็นการปฏิรูปโรงเรียนไปด้วยในตัว คุณลักษณะที่ดีเหล่านี้จะหล่อหลอมคุณลักษณะของผู้เรียนที่อยู่ในโรงเรียนนั้น เพราะว่าผู้เรียนแต่ละคนกว่าจะจบการศึกษาต้องผ่านการหล่อหลอมจากครูหลายคน การหล่อหลอมเหล่านี้จะพัฒนาเป็นคุณลักษณะที่ดีของผู้เรียน

สังคมไทยมักจะคาดหวังว่าครูไทยจะต้องดีพร้อมหมดทุกอย่าง แต่ในความเป็นจริงแล้ว ปุถุชนทุกคนก็จะมีคุณลักษณะที่ดีแตกต่างกันไป แต่ทุกคนมี ซึ่งในเรื่องนี้ถ้ารวมภาพความดีของทั้งโรงเรียนที่มีเพื่อที่จะหล่อหลอมเด็กให้เป็นคนดี สังคมก็ควรจะยอมรับข้อเด่นและข้อด้อยเหล่านี้

ครูดีต้องเก่ง และมีปัญญา ในสมัยโบราณครูจะต้องเก่ง คือมีวิชา และมีปัญญา ถึงจะสามารถมาสอนศิษย์ได้ เวลาสอนศิษย์ ครูจะต้องตอบได้หมดจึงจะได้รับการยอมรับการเชื่อถือ

จากผู้เรียน ตลอดจนผู้ปกครอง ดังนั้นถ้าเรื่องที่ต้องสอนครูจะต้องมีความรู้ดี ต้องเคยลองทำลองฝึกฝนมาก่อน ถ้ารู้ไม่พอครูก็ต้องค้นคว้าให้รู้ให้ได้เมื่อเวลาไปสอนจะได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด

ในเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรของครูได้กล่าวถึงครูว่า ต้องเป็นผู้มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้างและล่ำลือถึงความซาบซึ้งมั่นใจและภาคภูมิใจ ในเรื่องนี้จากประวัติครูในอดีตที่ศึกษาจะพบว่า ครูสมัยก่อนจะต้องเป็นผู้ทรงความรู้ และต้องรู้จริง เวลาเข้าสอนถ้าเด็กถามปัญหาที่ติดขัด ครูก็สามารถตอบได้คล่องแคล่วไม่ติดขัด ครูก็จะได้รับการยอมรับมาก ต่อไปเมื่อครูสอนอะไรเด็กก็จะเชื่อฟัง

เช่นเดียวกับครูดีในปัจจุบันที่ศึกษาก็เป็นผู้ที่มีความรู้ดีในเนื้อหาวิชาที่สอน รู้กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับบริบท

ครูดีท่านยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน การแสวงหาความรู้ร่วมกันเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ครูโบราณท่านยอมรับการเรียนรู้ร่วมกัน ที่เรียกว่า **วิธีการพาเรียน** กล่าวคือ ครูสมัยโบราณต้องเป็นครูที่เก่งครูที่มี แล้วจึงมาสอนเด็ก แต่ถ้าในวิชาใดที่ยังไม่รู้ก็พาเรียน ต้องเรียนรู้ไปด้วยกัน กระบวนการเรียนรู้ที่ควรจะเป็นก็คือการที่ครูกับนักเรียนเรียนรู้ร่วมกัน ในเรื่องนี้ โกวิท ประवालพฤกษ์ (2545: 33) กล่าวว่า “กระบวนการเรียนรู้ที่เราต้องการให้มีมาก ๆ ก็คือ ทั้งครูและนักเรียนมาร่วมกันเรียนรู้ ถ้าขยายต่อไปอีกก็จะเป็นทั้ง ครู นักเรียน ผู้ปกครองและชุมชนมาร่วมกันเรียนรู้ นั่นคือสิ่งที่เราต้องการมากที่สุด” กระบวนการเรียนรู้ต้องเริ่มที่การร่วมกันเก็บข้อมูล การจัดหมวดหมู่เพื่อสร้างความคิดรวบยอด ซึ่งเรียกว่า**การเรียนรู้เกี่ยวกับความจริง** จากนั้นเป็นการร่วมกันประเมิน ร่วมกันวิจารณ์ว่าดีไม่ดี ซึ่งเป็นโครงสร้างค่านิยมเสร็จแล้วก็นำไปปฏิบัติ เป็นการสร้างภาพของงานตลอดแนวว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเรียกว่าโครงสร้างการกระทำ

ครูคือผู้ให้สิ่งที่ดี ๆ ภูมิปัญญาของครูก็คือการมีสิ่งที่ดี ๆ และการให้สิ่งที่ดี ๆ กับผู้เรียน การปรารถนาที่จะให้ หรือการอยากให้สิ่งที่ดี ๆ นี้เรียกว่าจิตวิญญาณ เพราะเมื่อมีแล้วก็อยากให้ ในเรื่องนี้ครูไทยตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาตลอดจนครูดีในปัจจุบันล้วนเป็นครูที่เมื่อมีสิ่งที่ดี ๆ แล้วก็อยากให้สิ่งดี ๆ เหล่านั้นกับผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา ในเรื่องนี้อาจารย์เจตนาพอใจที่จะเรียกผู้สอน

หนังสือว่า ครูมากกว่าอาจารย์... อาจเป็นเพราะคำว่า ครูเป็นคำเก่าที่มีความหมายตรงและลึกซึ้งกว่าคำว่าอาจารย์ อาจารย์มีความเห็นคล้ายตามที่พระราชวรมุณีได้ให้ทัศนะไว้ว่า **ครูที่ดีคือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ช่วยชี้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ชักนำให้ผู้เรียนฝึกฝนพัฒนาตน สร้างเด็กให้รู้จักคิด** มิใช่เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดวิชาการและวิชาชีพหรือที่เรียกว่า **สลิปทายก** นอกจากนี้อาจารย์ยังเห็นว่าครูต้องไม่หวังวิชา ต้องพร้อมจะเผยแพร่ความรู้ให้กว้างขวางออกไป (สุภางค์ จันทวานิช, อ้างถึงใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ และพิทยา ว่องกุล, บรรณานุกรม, 2542: 308)

ครูดีต้องสอนคนให้คิดตั้ง ๆ ได้ ผู้ที่เป็นครูต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ รู้จริงและสามารถอธิบายให้คนเข้าใจได้ ดังนั้นถ้าเราสอนคนให้คิดตั้ง ๆ ได้จะทำอะไรก็คิดตั้ง ๆ ได้ เรียกว่ารู้วิธีการเข้าถึงความรู้ ครูที่คิดตั้ง ๆ ได้เก่งจะเป็นครูที่ดี เพราะอธิบายได้ สามารถทำให้คนอื่นแก้โจทย์ปัญหาเขาได้ แต่ถ้าคิดตั้ง ๆ ไม่ได้ก็เป็นครูที่ไม่ได้ ในเรื่องนี้ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) (2541: 63-65) ได้กล่าวว่า “ครูผู้สั่งสอนหรือผู้ให้การศึกษา ผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ควรเป็นคนที่สามารถกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ ทำบทเรียนที่ยากให้เป็นง่าย ด้วยรู้จักวิธีสอน ควรสอนอย่างไร และสามารถสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป”

ในเรื่องการสอนนี้สุมน อมรวิวัฒน์(2535: 51-52) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การสั่งสอนหมายถึง การชี้แจงให้เข้าใจและบอกให้ทำ ผู้ที่สั่งสอนคือ ครู พ่อแม่ พระสงฆ์ผู้ใหญ่ และผู้ที่มีความรู้มีความสามารถ ส่วนผู้ที่รับคำสั่งสอนคือ เด็ก ผู้เยาว์ บุตรธิดา ศิษย์ และผู้ที่ยังรู้่น้อย”

ตามวิถีชีวิตไทย การสั่งสอนมีความหมายกว้างคลุมถึงการให้การศึกษาบรมเพื่อให้เด็กเป็นผู้มีวิชาความรู้ เป็นผู้มีความประพฤติดี และเป็นผู้ที่มีศีลธรรมดีงาม วิธีการสั่งสอนส่วนใหญ่เป็นการสั่ง การตักเตือน การแนะแนวทางที่ดี การห้ามปราม การส่งเสริมให้กำลังใจ และการลงโทษ ทั้งนี้ผู้สั่งสอนได้แสดงน้ำใจที่รัก ห่วงใย และปรารถนาดีต่อศิษย์อย่างแท้จริง ศิษย์จึงมีความเคารพและสำนึกบุญคุณของครู หรือบุตรธิดามีความเคารพและสำนึกบุญคุณของพ่อแม่อยู่เสมอ

ครูในสมัยโบราณที่มาสอนหนังสือจะเป็นทั้งผู้ที่มีความรู้และมีความสามารถอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่สอนได้ เรียกว่ารู้แล้วอธิบายได้ จากข้อมูลครูดีในอดีตที่ศึกษาพบว่าผู้ที่

เป็นครูจะมีความสามารถในการสอนให้คิดตั้ง ๆ ได้ดี เช่นเดียวกับครูดีในปัจจุบันที่ทำการศึกษามีความสามารถในการสอนให้คนคิดตั้ง ๆ ได้โดยได้พยายามปลูกฝังให้เด็กที่เมื่อเรียนรู้เข้าใจแล้วก็ต้องสามารถอธิบายให้เพื่อนเข้าใจด้วย อย่างนี้ถึงจะเรียกว่าเป็นคนมีความรู้จริง ซึ่งในเรื่องนี้กลุ่มนักเรียนก็ได้กล่าวยืนยันตรงกัน

ครูสมัยก่อนมีแล้วค่อยสอน แต่สมัยนี้ไม่มีก็ต้องสอน ครูสมัยก่อนต้องมี ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ คุณลักษณะที่ดีๆ ต่างๆ เมื่อมีแล้ว ปฏิบัติแล้วก็นำมาสอนได้โดยราบรื่น แต่ในปัจจุบัน เนื่องจากบริบทที่เปลี่ยนไป มีเรื่องต่างๆ เข้ามามากมาย ครูในสมัยนี้แม้ไม่มีก็ต้องสอน ดังนั้นกระบวนการถ่ายทอดนี้ครูโบราณจะใช้วิธีที่เคยทำกันมาแล้ว แต่ว่าครูใหม่ๆ ต้องไปหาวิธีการต่างๆ ที่ตัวเองไม่เคยผ่านมาเลย ไม่เคยทำมาเลยมาสอน

ในเรื่องนี้เป็นข้อแตกต่างที่ชัดเจนยิ่งของครูไทยในอดีต กับครูในปัจจุบัน กล่าวคือครูในสมัยก่อนต้องมี ต้องเคยทำเคยปฏิบัติก่อน รู้มาก่อน แล้วจึงค่อยมาสอน ทำให้กระบวนการเรียนรู้ เป็นไปโดยราบรื่น

แต่ปัจจุบันบริบทของครูเปลี่ยนไป ความรู้ใหม่ๆ มีเข้ามาตลอดเวลา ทำให้ครูไม่สามารถติดตามความรู้ทั้งหมดได้ทัน หลักสูตรการสอนที่ในอดีตมีวิชาที่สอนไม่มากนักและส่วนใหญ่การสอนในอดีตครูจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเองครูเป็นเหมือนดักคิลานัก แต่ปัจจุบันครูมีรายวิชาที่ต้องสอนเพิ่มมากขึ้นจนปัจจุบันมีถึง 8 รายวิชา และเป็นหลักสูตรที่มีผู้กำหนดมาให้แล้วค่อยให้ไปสอน นอกจากนั้นภาระงานของครูซึ่งมีมากขึ้นหลายหน่วยงานพร้อมใจกันเรียกใช้ครู โดยไม่ได้คำนึงถึงภาระงานของครูที่แท้จริงว่าคือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตามครูก็มีความจำเป็นที่ต้องสอนทุกอย่างที่ตนเองยังไม่มี ยังไม่ได้ลองปฏิบัติ ยังไม่ได้ฝึกฝนจนชำนาญ ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูปัจจุบันจึงต้องเปลี่ยนไปเป็น **การสอนวิธีการเรียน** กล่าวคือครูต้องสอนให้นักเรียนรู้จักกระบวนการเรียนรู้และนำไปใช้ในการค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยครูดีในปัจจุบันพบว่าครูดีในปัจจุบันได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการหาความรู้ได้ด้วยตนเองตลอดเวลาอย่างชัดเจน ที่สอดคล้องกับประโยคที่เจตนา นาควัชระ ได้กล่าวว่า ครูผู้มีหน้าที่แนะนำชี้ทางที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์นั้น ควรเป็นผู้สอนศิลปะแห่งการเรียนรู้ (The Art of Learning) คือการเรียน

รู้ที่ไม่รู้จบ(สุภางศ์ จันทวานิช, อ้างถึงใน จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ และพิทยา วงกุล, บรรณาธิการ, 2542: 308)

ในเรื่องนี้ครูดีเด่นของสหรัฐอเมริกา ก็ได้กำหนดคุณลักษณะของครูดีไว้เช่นกันว่า ครูทุกคน ควรส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง(อมรวิทย์ นาครทรรพ และสังวรณ์ รัตกระโทก, 2543:35)ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการสอนวิธีการเรียนเป็นเรื่องที่ครูไทยก็ได้ปฏิบัติอยู่ก่อนแล้วมิใช่มี เฉพาะในประเทศทางตะวันตกเท่านั้น

ครูต้องมองในสายตาเด็ก และปฏิบัติในสายตาของเด็ก เป็นเรื่องจิตวิทยาเกี่ยวกับ เด็ก เพราะถ้าครูคิดและตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนตามความคิดความต้องการของ ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอนก็จะมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะมีความสุขในการเรียน ได้ทั้งความ รู้และความสนุกสนานไปพร้อม ๆ กัน การมองในสายตาของเด็กและปฏิบัติในสายตาของเด็กเป็น เรื่องเดียวกันกับ Child center แต่ถ้าเมื่อไรที่ครูคิดในสายตาของครู ปฏิบัติในสายตาของครู ก็ จะกลายเป็น Teacher center แทนที่

ในเรื่องนี้จะเริ่มด้วยการที่ครูจะต้องมีการวิเคราะห์ให้ผู้เรียนเป็นรายบุคคลให้ได้ข้อมูล ทราบ จุดเด่นจุดด้อยของผู้เรียนทุกคนเสียก่อนเพื่อที่จะทราบว่าเด็กจะคิดอย่างไร จากนั้นจึงไปกำหนด ระดับของการพัฒนาของผู้เรียนแต่ละคนว่าอยู่ในระดับใด แล้วก็จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนก็จะมีการเรียนรู้ที่มีความสุข กิจกรรมการเรียน การสอนก็เป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งก็คือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอันเป็นเป้าหมายหลักของการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบันนั่นเอง จากการศึกษาวิจัย พบว่าครูดีของไทยทั้ง ในอดีตและปัจจุบันได้มีกระบวนการเหล่านี้อยู่แล้ว

แต่จากนโยบายในการปฏิรูปการศึกษาที่เน้นความสำคัญในการปฏิรูปครูเพื่อให้สามารถ จัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะโดยสภาพความเป็นจริงครูไทย ยังติดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เป็นการถ่ายทอดเช่นในอดีตมากกว่าทั้ง ๆ ที่บริบทของ สังคมโลกได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ควรจะเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาครูในรูปแบบใหม่ ๆ ให้ครู สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สามารถดำเนินการปฏิรูปการศึกษาได้อย่างแท้จริง

ครูดีต้องเมตตาและเข้าใจผู้อื่น ความเมตตาและเข้าใจผู้อื่น เป็นคุณลักษณะสำคัญยิ่งของครูที่มีต่อศิษย์ เพราะเมื่อครูมีความเมตตาและเข้าใจผู้อื่นแล้วก็พร้อมที่จะ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับเด็กจนเด็กเกิดการเรียนรู้ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด หรืออยากลำบากเพียงใดก็ตาม

ความสำคัญของเรื่องนี้จะเห็นได้จากในจรรยาบรรณครูของคุรุสภา พ.ศ. 2539 ได้กำหนด เป็นจรรยาบรรณข้อที่หนึ่งว่า ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า นอกจากนี้ในเรื่องความเป็นกัลยาณมิตรของครูก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องครูต้องมีความเมตตากรุณา ใส่ใจคนและประโยชน์สุขของเขา สามารถเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้เรียนอยากเข้าไปปรึกษา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2542: 47-50) ได้กล่าวถึงคุณสมบัตินี้ของครูที่แสดงถึงความเมตตา ในมิลินทปัญหาไว้ดังนี้

ข้อ 1 อาจารย์พึงเอาใจใส่จัดความพิทักษ์แก่ศิษย์อยู่เป็นนิตย์ คงหมาย ความว่าดูแลฝึกฝน ดูจนโตเลี้ยงตัวได้แล้วจึงจะปล่อยไป

ข้อ 2 พึงรู้ความภาคีหรือไม่ภาคีของศิษย์ ก็ถามว่าข้อนี้แปลว่าอะไร ดูเหมือนแปลจากภาษาบาลี คำ เสวนา ซึ่งแปลว่าเกี่ยวข้องหรือคบหา ก็คงจะดูว่า ศิษย์คบกับใคร เป็นอย่างไรนิสัยดีไหม หมายความว่า ครูต้องรู้จักศิษย์อย่างดี

ข้อ 3 พึงรู้ว่าศิษย์เป็นคนประมาทหรือไม่ประมาท คือดูว่าถ้าดีก็ยกย่อง หากไม่ดีก็ ตักเตือน

ข้อ 4 รู้โอกาสเป็นที่นอนของศิษย์ คงเป็นศิษย์ที่อยู่ เป็นศิษย์วัดศิษย์พระ เข้าใจว่า หมายถึง รู้ว่าควรให้ศิษย์นอนตรงไหน ไม่ปลุกให้มารับใช้นวดกลางดึกกลางคืน ไม่รู้กาลเทศะ คงเป็นอย่างนั้น

ข้อ 5 รู้ว่าเจ็บไข้ หมายถึง รู้สุขภาพของศิษย์ ช่วยดูแล

ข้อ 6 ดูว่าศิษย์ได้รับประทานอาหารหรือยัง

ข้อ 7 พึงรู้วิเศษ ข้อนี้ก็ถามไม่ทราบแปลว่าอะไร อาจารย์บางท่านอธิบายว่า ครูก็ควรจะรู้บ้างในเรื่องส่วนตัวของศิษย์ว่ามีปัญหาอะไร กับอีกประการหนึ่งรู้ ว่าความสามารถพิเศษของศิษย์เป็นอย่างไร จะได้ส่งเสริมกันไปให้เป็นประโยชน์ได้

ข้อ 8 แบ่งของในบาตรให้ คือ ถ้าเป็นพระก็ไม่ใช้ฉันองค์เดียว มีอะไรมาก็เผื่อแผ่ศิษย์ข้อนี้ทั่ว ๆ ไปคงหมายความว่า มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ข้อ 9 ฟังปลอบให้อุ่นใจอย่าวิตกไปเลย ประโยชน์ของเจ้ากำลังเดินขึ้นอยู่ เป็นการให้กำลังใจว่าจะก้าวหน้าและสัญญาว่าจะช่วยเหลือ

ข้อ 10 รู้ว่าศิษย์เกี่ยวข้องกับใคร

ข้อ 11 ฟังรู้ความเกี่ยวข้องกับบ้าน ข้อเหล่านี้หมายความว่า รู้ว่าศิษย์คบหาสมาคมกับใคร

ข้อ 12 ฟังรู้ความเกี่ยวไปในวิหาร หมายความว่า อยู่ในโรงเรียน นักเรียนชอบคบใครกับเพื่อนคนไหน

ข้อ 13 ไม่ฟังเจรจากับศิษย์พรั่นเพรีอ หมายความว่า ควรรู้จักวางตัว ไม่หัวร่อต่อกระซิกหรือเล่นกับศิษย์มากเกินไป

ข้อ 14 เห็นโทษการทำผิดและฟังอดไว้ หมายถึง เห็นศิษย์ทำผิดแล้วก็ไม่ประจานแต่ตักเตือนให้ถูกต้อง

ข้อ 15 ฟังทำอะไร ๆ โดยเอื้อเฟื้อ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลศิษย์

ข้อ 16 ฟังเป็นผู้ทำอะไร ๆ โดยไม่ให้ขาด เข้าใจว่าหมายถึงการแบ่งปัน

ข้อ 17 ฟังเป็นผู้กระทำอะไรไม่ซ่อนเร้น น่าจะหมายถึง สั่งสอนทุกอย่างที่ควรสอนไม่ไหว้ว่าเก็บเอาไว้ประเภทกลัวศิษย์จะรู้ทันตน

ข้อ 18 ฟังเป็นผู้กระทำอะไร ๆ ให้หมดไม่มีเหลือ คงหมายถึง ให้วิชาการ ซึ่ให้ทุกอย่าง

ข้อ 19 ฟังตั้งใจว่าเป็นชนก ตนจักยังเขาให้เกิดในศิลปะทั้งหลาย หมายถึง ว่าครูนี้เท่ากับเป็นพ่อแม่ของศิษย์ในทางวิชาการ ย่อมปลูกฝังศิษย์ให้มีความรู้

ข้อ 20 ฟังตั้งใจคิดหาความเจริญว่าไหนศิษย์ผู้นั้นจึงจะไม่เสื่อมเสีย เข้าใจว่าเป็นเรื่องของการทำจิตให้เป็นสมาธิ เพื่อแผ่เมตตาให้ศิษย์ คือ ให้พรเขาขอให้เจริญ พยายามหาทางให้ศิษย์มีความเจริญ

ข้อ 21 กระทำให้ศิษย์แข็งแรงด้วยกำลังทางการศึกษา

ข้อ 22 ตั้งเมตตาจิต

ข้อ 23 ไม่ฟังละทิ้งในเวลาเมื่ออันตราย

ข้อ 24 ไม่ฟังประมาทในกิจที่ต้องทำ คงหมายถึง หน้าที่ของครูโดยทั่ว ๆ ไป คือการเรียนการสอน

ข้อ 25 เมื่อศิษย์พลาดพลังฟังปลอบใจในทางที่ถูก คือไม่ซ้ำเติม

ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี หมายถึงการแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ ในด้านบุคลิกภาพทั่วไป การแต่งกาย กิริยา วาจา และจริยธรรมที่เหมาะสมกับความเป็นครูอย่างสม่ำเสมอ ที่ทำให้ผู้เรียนเลื่อมใสศรัทธา และถือเป็นแบบอย่าง

ครูดีต้องเป็นแบบอย่างที่ดีไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรู้ ความประพฤติ การมีคุณธรรมที่ดี สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่นได้ ครูที่ดีต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เมื่อพัฒนาตนเองแล้วก็จะสามารถไปพัฒนาผู้อื่นได้ ด้วยการเอาตนเองเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้เป็นคนดีเช่นเดียวกัน

การเรียนรู้ในด้านค่านิยมและจริยธรรมจำเป็นต้องมีตัวแบบที่ดี เพื่อให้ผู้เรียนได้ยึดถือเป็นแบบอย่างและนำไปปฏิบัติตาม ครูที่ดีจึงถ่ายทอดค่านิยมและจริยธรรมด้วยการแสดงตนเป็นตัวอย่างอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนก็จะเกิดการเรียนรู้และนำไปประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้เพราะในกระบวนการเรียนรู้เด็กไม่ต้องการคำสอนอย่างเดียวแต่เด็กต้องการตัวอย่างที่เห็นจริง

ครูที่สังคมต้องการคือ มีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้ คือตัวเองต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีด้วย การที่ครูจะเป็นคนดีก็ต้องรู้ความดีว่าคืออะไร เคยปฏิบัติมาแล้ว ลงมือปฏิบัติจริง และชื่นชมในการทำความดีที่เกิดขึ้น แล้วก็ไปหาวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการกล่อมเกลาคิดใจให้เขาเห็นชอบ หรือการบีบบังคับ ทั้งนี้ขึ้นกับครูที่จะไปหาวิธีการทำให้ผู้เรียนพัฒนาไปในทางที่ดีๆอย่างนั้นได้ ในเรื่องนี้จรรยาบรรณครูของคุรุสภา พ.ศ. 2539 ข้อที่ 3 ได้กำหนดว่า ครูต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งกาย วาจา และจิตใจ

ครูดีของไทยในอดีตได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการเป็นแบบอย่างที่ดี โดยตนเองได้ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างว่าเมื่อปฏิบัติสิ่งเหล่านี้แล้วดี แล้วใช้ตนเองเป็นตัวแบบ เป็นเครื่องมือในการสอนโดยการปฏิบัติจริง เช่นเดียวกับกับครูดีของไทยในปัจจุบันที่ได้ศึกษาวิจัยก็พบว่าทุกคนได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้ผู้เรียนได้เห็นและปฏิบัติตาม

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันพบว่า ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนนั้นครูได้สอดแทรกการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า**ครูดี ต้องเป็นแบบอย่างที่ดี และมีความสามารถทำให้คนอื่นเป็นคนดีได้**

ครูสมัยก่อนไม่ได้เรียนวิชาครูมากเพราะถูกล่อหลอมขึ้นมาเอง ครูสมัยก่อนใช้วิธีการถ่ายทอดวิชา ถ่ายทอดนิสัยดี ๆ ทั้งหลาย การทำงาน ความขยันขันแข็ง ถ่ายทอดปลูกฝังลงไปในตัวผู้เรียน ปัจจุบันสังคมยังต้องการเด็กที่มีคุณลักษณะไม่น้อยกว่าในอดีต แต่ปัญหาคือครูปัจจุบันไม่มีไม่เป็น ครูสมัยก่อนต้องมีปัญญา และมีความเมตตาเข้าใจผู้อื่น ดังนั้นครูสมัยก่อนถึงแม้ว่าจึงไม่ได้เรียนวิชาครูมากแต่ก็สามารถเป็นครูที่ดีได้เพราะได้ถูกล่อหลอมให้มีอยู่แล้ว แต่สังคมก็ยังคงคาดหวังให้ครูปัจจุบันเป็นครูที่สร้างสมเช่นครูในอดีต

ครูดีไม่ใช้การถ่ายทอดแต่เพียงอย่างเดียว

ครูดีไม่ได้ให้ความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่จะให้ความรักที่มากไปกว่าลูกศิษย์ การเรียนรู้ที่พึงปรารถนา คือการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ หรือค้นหาหรือค้นพบคำตอบด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริงตามลำดับ จากง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ไปสู่ขั้นตอนที่ยากและซับซ้อนมากขึ้น หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้ว่า **ผู้ปฏิบัติธรรมย่อมเห็นธรรมเป็นความจริงอยู่เสมอ** ในอดีตที่ผ่านมาครูดีของไทยได้สอนเด็กโดยวิธีการให้เด็กได้มีการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กสามารถสรุปความรู้ได้ด้วยตนเอง และก็เช่นเดียวกันครูดีในปัจจุบันที่เป็นกรณีศึกษาก็ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้มีการปฏิบัติจริง

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างครูดีในอดีตในเรื่องนี้คือ

นายกำชัย ทองหล่อ

...การสอนวรรณคดีให้สนุกสนานนั้น ครูใช้วิธีร้องรำทำเพลง และเล่นละครประกอบความเข้าใจภาษา-การใช้ภาษา ครูได้รวบรวมบทประพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ จากหนังสือที่ครูอ่านแล้ว...จากบทความในหนังสือพิมพ์รายวัน แล้วตั้งปัญหาให้ตอบ...

เมื่อนายกำชัยเริ่มสอนภาษาไทยครั้งแรก วิธีสอนซึ่งครูต้องใช้สื่อหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการสอน ขณะนั้นเรียกว่า วิธีสอนแผนใหม่ ยังไม่แพร่หลาย แต่นายกำชัยได้คิดจัดทำและจัดหามาใช้แล้ว เมื่อสอนระดับอนุบาลก็แต่งเพลงง่าย ๆ ให้เด็กร้องเป็นการเล่นปนเรียน สอนในระดับชั้นสูงก็แต่งคำประพันธ์ให้เด็กจำ หลักเกณฑ์ทางภาษาได้แม่นยำ เช่น เด็กเขียนสะกดคำผิดใช้ “บรวร” แทน “บัน” ก็แต่งคำประพันธ์ให้ท่องจำว่า

บันดาลลงบันได บันทึกให้ดูจงดี
 รื่นเรื่องบันเทิงมี บันลือลั่นสนั่นดัง

ฯลฯ

(รัชนี ศรีไพรวรรณ, 2543: 10-11)

พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช

และที่สำคัญที่สุดคือ วิชาอะไรก็ตามที่ยากต่อการเรียนรู้สำหรับนักเรียน พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์จะมีเทคนิควิธีสอนให้เข้าใจได้โดยง่ายนอกจากนี้แล้ว การที่เป็นคนมีอารมณ์ขันและชอบวิพากษ์วิจารณ์เรื่องอะไรต่อมิอะไรอย่างตรงไปตรงมาและมีเหตุผลนั่นเอง จึงยิ่งทำให้บรรดาศิษย์เกิดความรู้สึกศรัทธาและยกย่องจนถึงขั้นเป็น “มหาครู” มาโดยตลอด แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็ตาม

(นิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์, 2540: 101)

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์

ในการทำงานหนักตรากตรำแบบกสิกร ของพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้ปรากฏแก่เพื่อนข้าราชการเป็นอันมาก ต่างมักจะเห็นพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ หัวหนังกองศึกษาศึกษกรรมและอาจารย์โรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมจับจอบเสียมทำงานหนัก ฝึกหัดนักเรียนครูกสิกรรมอยู่กลางแดดกลางฝนเป็นประจำเป็นประจำวิชาศึกษาศึกษกรรมสาขาต่าง ๆ ผู้ได้รับปริญญาสูงมาจากสหรัฐอเมริกาและฟิลิปปินส์ ตลอดจนนักเรียนครูกสิกรรมทั้งหลายผู้มาจากมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศ ก็ได้รับการอบรมจากพระยาเทพศาสตร์สถิตย์ โดยท่านทำตนเป็นตัวอย่างในทางสนุกในงานหนักกลางแดดกลางฝนอันเป็นปัจจัยให้ประเทศได้กสิกรผู้สามารถทั้งวิชาการและการปฏิบัติอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ ต่อไป

พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ได้เคยกล่าวแก่เพื่อนข้าราชการว่า วิชาการและการปฏิบัติทั้งสองอย่างนี้ประกอบกันเป็นส่วนสำคัญมากมาสำหรับภักดีในภายหน้า และเป็นของยากที่จะเพาะให้เกิดขึ้นได้รวมกันในบุคคลเดียว แต่วิชาการกรรมซึ่งราชการต้องการจะเพาะครูขึ้นฝึกฝนราษฎรทั่วไปในชั้นประถมและมัธยมศึกษา จำเป็นต้องอาศัยผลสำเร็จในคุณสมบัติทั้งสองส่วนนี้ให้มีประกอบกันจึงได้ ถ้ามีแต่แรงทำ ชาติวิชา ก็จะไม่แตกต่างอะไรกับชาวนาทั่ว ๆ ไป หรือถ้าได้ไปแต่วิชา ก็จวนจะไม่ได้เป็นชาวไร่ชาวนาเสียด้วยซ้ำ ด้วยทำไม่ไหวหรือไม่อยากทำ เพราะเกิดโรคศิราษะโต มือลีบเสียแล้ว

(หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ, 2503: 102-103)

ครูสมัยก่อนมีวิธีการสอนที่หลากหลาย ไม่ได้มุ่งไปที่การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียวจะก่อให้เกิดปัญหาในสังคม เพราะถ้าเอาใส่แต่ความรู้เข้าไปแล้วให้ไปถ่ายทอด ความรู้ก็จะหายไปถ่ายทอดได้ไม่ครบถ้วน จะเห็นได้ว่าเราเน้นการอบรมครูให้มีความรู้ในเรื่องต่างๆ แต่เราไม่ได้อบรมให้ครูมีความสามารถในการสร้างความรู้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็ต้องมีหลากหลายมิใช่การถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันเราต้องฝึกครูให้รู้ระดับหนึ่งเพื่อที่จะเป็นพื้นฐานเพียงพอที่จะรู้ได้ว่าความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นของเด็กคืออะไร เด็กจะสามารถพัฒนาขึ้นจากจุดนี้ไปจุดนั้นได้อย่างไร ซึ่งถ้าเรายอมรับตัวแบบนี้ รูปแบบการพัฒนาครูก็จะเปลี่ยนไป มิใช่ถ่ายทอดอย่างเดียว

ครูดี ครูที่เยี่ยมยอดคือ ครูที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมา ถ่ายทอด การที่จะเป็นครูที่ดีนั้นจะต้องปฏิบัติเรื่องนั้นให้ได้ก่อน ปฏิบัติเป็นประจำจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพ ซึ่งผู้เรียนยอมรับว่าดีแล้วจึงมาถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้ เช่น ครูที่มีนิสัยประหยัดจะต้องเป็นคนที่ประหยัด และประหยัดจนเป็นนิสัย จึงจะมาถ่ายทอด เช่นเดียวกับการสอนวิชาความรู้ครูต้องลองทำดูก่อน ลองปฏิบัติดูก่อน ปฏิบัติจนชำนาญ เมื่อเขาไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็จะไม่ติดขัด ไม่ว่าจะมีปัญหาอะไรก็จะแก้ได้หมด ทำได้หมด ซึ่งเมื่อครูมีคุณภาพในระดับนี้แล้วก็จะได้รับความเชื่อถือ การยอมรับ ความประทับใจ ดังนั้นก่อนสอนครูจึงจำเป็นต้องปฏิบัติก่อน ปฏิบัติจนชำนาญ เป็นบุคลิกภาพ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอนก็จะประสบความสำเร็จ

ครูดีต้องมีความรู้ รู้หลักการ ความคิดรวบยอด และรู้วิธีการเข้าถึง ในเรื่องของการมีความรู้ดีนั้นจำเป็นต้องให้ความหมายว่า **ความรู้ดี** หมายถึงการมองเห็นความคิดรวบยอด มีหลักการ และรู้วิธีเข้าถึงเพื่อเอาไปใช้ได้ ดังนั้นครูดีต้องรู้ สองอย่าง คือ **รู้หลักการและความหมาย และรู้วิธีการเข้าถึง**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับครูมาก ทรงตระหนักว่าครูเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังที่มีพระบรมราโชวาทไว้เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2522 ดังนี้

ความเป็นครูเป็นของมีค่า ความเป็นครูหมายถึง การมีความรู้ดี ประกอบด้วยหลักวิชาที่ถูกต้อง แน่นแฟ้น และแจ่มแจ้งแก้ไข กอรปทั้งคุณความดี และความเอื้ออารีปรารถนาที่จะถ่ายทอดเพื่อแผ่ให้ผู้อื่นได้มีความรู้ความเข้าใจที่ดีด้วย

การที่ครูมีความรู้ดี ชัดเจน แจ่มแจ้งในเนื้อหาวิชาที่ตนสอน การที่ครูมีความรู้รอบด้านเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในสังคมโลก และบริบทของตนเองทำให้ครูมีความน่าเชื่อถือ ก่อให้เกิดความมั่นใจในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ทำให้ความสามารถในการถ่ายทอดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน แหล่งเรียนรู้ของครูในอดีตมีไม่มากนัก แต่สิ่งที่ครูได้เรียนรู้ก็เป็นความรู้จริง รู้แจ้ง และนำมาใช้อย่างได้ผลในการจัดกระบวนการเรียนรู้

จากภูมิแห่งครูไทยสู่การพัฒนาครู

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ในเบื้องต้นว่าภูมิปัญญาจะประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และจิตวิญญาณของครู ที่แสดงออกถึงความชาญฉลาดในการพัฒนาองค์ความรู้ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ความรู้และทักษะดังกล่าวเกิดจากการวิเคราะห์และสังสมจนสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดดังกล่าวเมื่อนำมาศึกษากับครูดีในอดีตจากหนังสือประวัติครูจำนวน 100 คน โดยพิจารณาถึง กระบวนการพัฒนา คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งได้คุณลักษณะของครูดีในอดีตทั้งหมด 20 คุณลักษณะ และได้กระบวนการถ่ายทอดทั้งหมด 9 กระบวนการ

จากนั้นได้ศึกษากับครูในปัจจุบันที่เป็นครูแห่งชาติ จากทุกภาคทั่วประเทศและ กรุงเทพมหานคร รวม 6 คน โดยใช้กรอบแนวคิดเดียวกันในการศึกษา พบว่า ได้กระบวนการพัฒนาความเป็นครูดีมี 4 ปัจจัยด้วยกันคือ ครูดีต้องถูกหล่อหลอมให้แกร่งมาตั้งแต่เด็ก ครูดีต้องมีครูดีเป็นต้นแบบในการพัฒนาครู วิทยาลัยครูเป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นครู และการมีจิตสำนึกของความเป็นครูทำให้ประสบการณ์เริ่มต้นของความเป็นครูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ จากปัจจัยทั้งหมดนี้ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือการถูกหล่อหลอมให้แกร่งมาตั้งแต่วัยเด็ก ในช่วงของการเลี้ยงดูของครอบครัว ซึ่งจะหล่อหลอมปรัชญาชีวิต ปรัชญาในการทำงาน ครอบครัวจะหมายถึงพ่อแม่เป็นหลัก ครูทุกคนที่ศึกษาจะถือพ่อแม่เป็นหลักในการสั่งสอนอบรม ซึ่งเน้นแนวทาง การที่เด็กมีครูดีเป็นต้นแบบที่ดีในช่วงการศึกษาโดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาทำให้เด็กเกิดความรักในอาชีพครูและอยากเป็นครู นอกจากนี้การที่เป็นคนที่มีจิตสำนึกของความเป็นครู ย่อมทำให้เกิดความรับผิดชอบในวิชาชีพของตน มีประเด็นที่น่าสนใจก็คือ กระบวนการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาในช่วงที่มีการฝึกวิชาชีพครูนั้น ครูดีทั้ง 6 คน เกือบจะไม่ได้กล่าวถึงเลย แสดงว่าไม่ได้ส่งอิทธิพลมากนักในการพัฒนาความเป็นครูดี ซึ่งในเรื่องนี้คงจะต้องนำมาพิจารณา ทบทวนกระบวนการผลิตครูกันอย่างจริงจัง ผลการศึกษาได้คุณลักษณะของครูดีในปัจจุบัน 24 คุณลักษณะ และมีกระบวนการถ่ายทอด 15 กระบวนการ

เมื่อได้ผลการวิจัยตามกรอบแนวคิดในการศึกษาตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว ได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์และบูรณาการผลการวิจัยที่ได้พร้อมเสนอแนวคิดในการพัฒนาครูโดยใช้ การประชุมผู้ทรงคุณวุฒิ ปรากฏว่าได้ภูมิแห่งครูไทย มาทั้งหมด 15 ประการด้วยกัน อันเป็น คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นข้อค้นพบที่ใน ยุคที่ผ่านมาได้ถูกละเลยไป

คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยที่ได้นี้จะต้องผ่านกระบวนการหล่อ หลอมจากครอบครัวในวัยเด็ก ผ่านครูที่เป็นต้นแบบที่ดี ผ่านกระบวนการคิดตัดสินใจของคนที่มี จิตสำนึกในความเป็นครูที่ก่อปรด้วยความรับผิดชอบ และเห็นความสำคัญของอาชีพครู คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำ ว่า “ภูมิแห่งครูไทย” ซึ่งที่ผ่านมามีใครมีใครให้ความสำคัญ ผลการศึกษาวิจัยที่ได้เป็นเครื่องยืนยัน เป็นอย่างดีว่าครูไทยจะต้องมี ภูมิแห่งครู ซึ่งเป็นเสมือนภูมิคุ้มกันให้เขาเป็นครูที่ดี

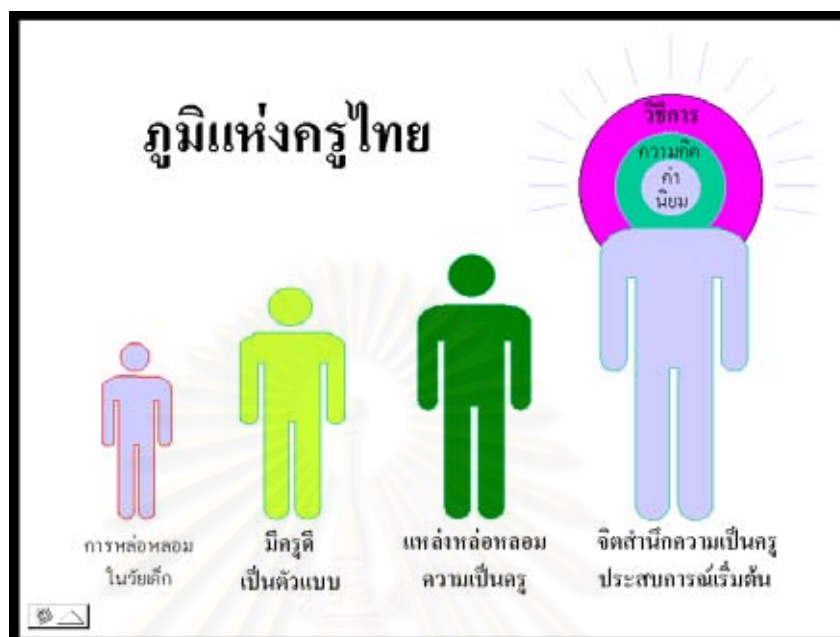
ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลต่อภูมิแห่งครูไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็คือบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือครูในอดีตเป็นครูที่มีความรู้แล้วจึงค่อยมาสอน ครูจะเป็นเหมือนตักศิลา ครูจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเอง ในการสอนก็สอนวิชาหนังสือเป็นหลัก ส่วนวิชาชีวิตก็เปิดโอกาสให้เด็กได้ปฏิบัติจริง ดังนั้นครูสมัยก่อนจึงใช้วิธีการถ่ายทอดเป็นหลัก ซึ่ง พอเพียงสำหรับการสร้างความรู้ การสร้างการกระบวนกรเรียนรู้สำหรับเด็กในยุคนั้น ที่ความรู้ในช่วงนั้นเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก

แต่ครูในยุคปัจจุบัน ไม่มีความรู้แต่ครูก็ต้องสอน เพราะหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นหลักสูตรที่ผู้อื่นกำหนดมาให้สอน ดังนั้นครูปัจจุบันก็จำเป็นต้องสอนทั้งที่ไม่รู้ ในบริบทของสังคมปัจจุบัน ความรู้ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมากจนครูไม่สามารถที่จะตามความรู้ได้ทัน ไม่สามารถที่จะรู้เนื้อหาทุกเรื่องได้ทั้งหมด ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันจะต้องเปลี่ยนแปลงไป ครูจะใช้การถ่ายทอดแบบเดิมจะไม่พอเพียง ครูต้องสอนวิธีการเรียน สอนกระบวนกรเรียนรู้ วิธีการเข้าถึงความรู้ให้กับเด็ก หรืออาจใช้วิธีการพาเรียนหรือกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกัน จึงจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในปัจจุบันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นภูมิแห่งครูไทย ที่ผ่านกระบวนกรหล่อหลอมมาอย่างดีนี่จะเป็นพื้นฐาน เป็นภูมิแห่งครูที่ทำให้ครูเป็นครูที่ดีได้ตามที่คาดหวังไว้ เป็นครูที่สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์แนวคิด วิธีการในการจัดกระบวนกรเรียนการสอน ได้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนกรพัฒนาครูในอนาคต ต้องให้ความสำคัญกับภูมิแห่งครูไทยนี้ เพื่อที่จะไปเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาครูสำหรับอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น นับตั้งแต่การคัดเลือกคนเข้ามาเป็นครู ว่าต้องพิจารณาองค์ประกอบใดบ้าง กระบวนกรผลิตครูที่คาดหวังกันว่าการใช้เวลา 5 ปีจะเป็นยาหม้อใหญ่ในการแก้ปัญหาการผลิตครูให้เป็นครูที่ดี จะเป็นจริงหรือไม่ ตลอดจนกระบวนกรพัฒนาที่เน้นแต่เรื่องการอบรมความรู้ โดยใช้การฟังบรรยายเป็นหลักควรได้เปลี่ยนรูปแบบไป

ตัวแบบภูมิแห่งครูสรุปได้ดังนี้

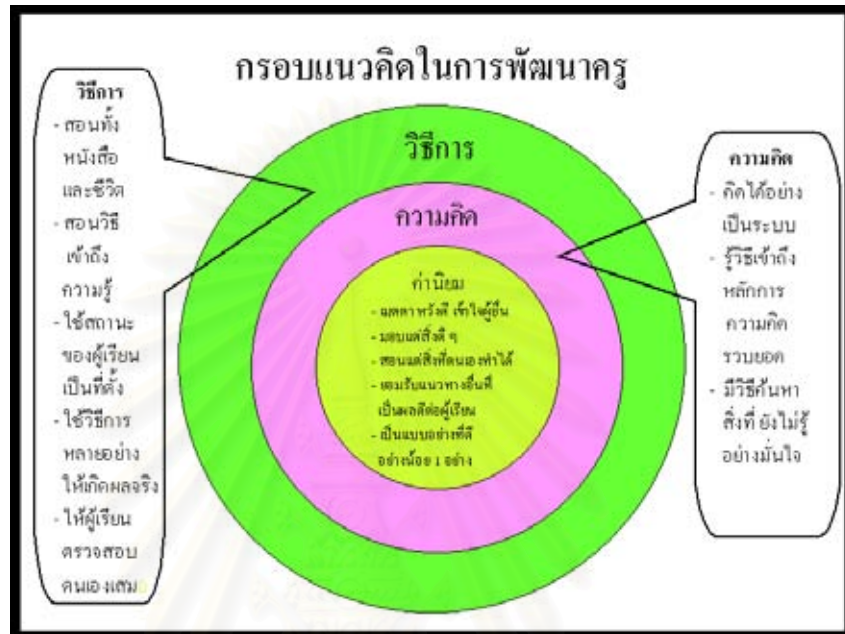
ข้อเสนอแนะ

แนวทางการพัฒนาครูสำหรับอนาคต

จากการเปรียบเทียบระหว่าง ครูในอดีต กับครูปัจจุบันพบข้อแตกต่างอย่างชัดเจนว่า ครูในอดีตสอนสิ่งที่ตัวเองรู้แล้ว สิ่งที่ตัวเองมีแล้วแต่ครูสมัยใหม่ต้องสอนในสิ่งที่ยังไม่เคยมีมาก่อน เพราะฉะนั้นการเตรียมครูจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขที่ว่า ครูต้องสอนสิ่งที่เคยรู้เคยเรียนมาก่อน ดังนั้น เพื่อให้จะให้ครูได้ปรับเปลี่ยนบทบาทให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การเตรียมครูในอนาคตต้องเน้นหนักในเรื่องการเข้าสู่ความรู้ การคำนึงถึงผู้เรียน และเจตจำนงที่จะส่งผ่านแต่สิ่งที่ดีให้กับผู้เรียน การฝึกให้ครูดีจะต้องเป็นการบูรณาการวิชาการและวิชาชีพ โดยพิจารณาถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้วิธีการเรียน และการใฝ่รู้ใฝ่เรียน

ผู้วิจัยได้นำ ภูมิแห่งครูมาจัดกลุ่มเพื่อให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็นองค์ประกอบ 3 ประการ คือ องค์ประกอบด้านค่านิยม องค์ประกอบด้านความคิดหรือความเป็นวิชาการ และองค์ประกอบด้านวิธีการหรือการกระทำ ซึ่งเป็นคุณลักษณะ

พื้นฐานกว้างๆ ของครูไทยที่จะสามารถนำไปเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาครูในอนาคตให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยต่อไปกรอบแนวคิดในการพัฒนาครูมีดังนี้

ภูมิแห่งครูไทยที่ได้จากผลการวิจัย จะเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่จะไปกำหนดวิธีการในการผลิตและพัฒนาครูที่สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ในอนาคต เมื่อพิจารณาข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิที่สรุปได้ว่า เราต้องฝึกครูให้มีคุณภาพตามที่กำหนดไว้ทั้งนี้โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น หรือสังคมนั้น เราต้องฝึกครูให้มีปัญญาที่มีความรู้ระดับหนึ่งที่จะพอจะเป็นพื้นฐาน สามารถรู้ได้ว่าสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียนคืออะไร ความรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นคืออะไร และผู้เรียนจะพัฒนาตามที่คาดหวังเป็นลำดับอย่างไร ครูต้องมีเมตตาเข้าใจผู้อื่น เราต้องฝึกครูให้มีความเชื่อมั่นว่าครูสามารถเป็น change agent ที่ก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ให้ผู้เรียนได้

จากประเด็นที่ว่าครูที่ดีที่เยี่ยมยอดคือคนที่ปฏิบัติได้แล้ว ปฏิบัติจนเป็นนิสัย เป็นบุคลิกภาพแล้วจึงมาถ่ายทอด ซึ่งเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดก็คือ ก่อนสอนครูทำอะไรได้หรือยัง ถ้าทำได้จนชำนาญแล้วการจัดกระบวนการเรียนการสอนก็จะราบรื่น มีประสิทธิภาพเป็นที่ประทับใจของผู้เรียน ดังนั้นเงื่อนไขที่สำคัญในการฝึกครูก็คือการสนับสนุน การให้โอกาส การเสริมพลังให้ครูได้ ลองทำ ได้ปฏิบัติก่อนแล้วจึงค่อยมาสอน

มีข้อเสนอแนะจากต่างประเทศหลายประเทศ ในเรื่องคุณลักษณะทางวิชาชีพครู สำหรับครูสมัยใหม่ เช่น ในแผนการปฏิรูปครูของอังกฤษ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541: 9-10) ได้กำหนดว่าวิชาชีพครูสมัยใหม่จำเป็นต้อง

- ตั้งความหวังในตัวเองและนักเรียนทุกคนไว้สูง
- ยอมรับการแสดงความรักใคร่ชอบ
- มีความรักใคร่ชอบในด้านส่วนตัวและส่วนรวมต่อการปรับปรุงทักษะและความรู้ในรายวิชาของตนเอง
- พยายามตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งที่บังเกิดผลในโรงเรียนในประเทศนี้ และในระดับนานาชาติ
- ปฏิบัติงานร่วมกับบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน
- ยินดีรับความสนับสนุนที่ผู้ปกครอง ภาคธุรกิจ และบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่ในโรงเรียนสามารถช่วยให้โรงเรียนประสบความสำเร็จ
- มุ่งหวังให้มีการเปลี่ยนแปลงและส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรม

ครูดีในทัศนะของครูดีเด่นของสหรัฐอเมริกาใน ปี 2000 (อมรวิรัช นาคกรทรรพ และสังวรณ์ ังคระโทก, 2543: 35) ได้กำหนดไว้ว่า

1. ครูทุกคนควรตั้งความหวังที่ดีเกี่ยวกับนักเรียนทุกคน
2. ครูทุกคนควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
3. ครูทุกคนควรตั้งใจค้นหาศักยภาพของนักเรียน และกระตุ้นให้นักเรียนได้พัฒนาตามศักยภาพ
4. ครูทุกคนควรเน้นความลึกซึ้งในสิ่งที่สอน
5. ครูทุกคนควรส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง
6. ครูทุกคนต้องพยายามสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน

จะเห็นได้ว่าตัวแบบของภูมิปัญญาของครูไทยที่มีมาก่อนแล้วตั้งแต่ในอดีตและพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน เป็นตัวแบบที่มีความเป็นไทย ที่สอดคล้องกับความเป็นสากล

ผลการวิจัยปรากฏชัดว่าในกระบวนการพัฒนาครูดีในปัจจุบันนั้น กระบวนการผลิตครูเป็นปัจจัยลำดับสุดท้ายที่ส่งผลต่อการเป็นครูดี เพราะปัจจัยที่สำคัญกลายเป็นเรื่องของการหล่อหลอมของครอบครัวในการพัฒนาปรัชญาชีวิตและปรัชญาการทำงาน ตลอดจนความประทับใจที่ได้รับจากการที่เคยมีครูดีในช่วงวัยเด็ก ดังนั้นการทบทวนสาระและกระบวนการในการผลิตครูในอนาคตคงจะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน เพราะขณะนี้เริ่มมีนโยบายในการผลิตครู 5 ปี เพิ่มขึ้นมา ถ้ามีการขยายเฉพาะจำนวนปี โดยยังดำเนินการในรูปแบบเดิมในบริบทเช่นที่ผ่านมา นโยบายที่วาดหวังเอาไว้ ก็คงจะไม่สามารถยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครู และพัฒนาครูให้รองรับภาระกิจในการปฏิรูปการศึกษาได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทย และภูมิแห่งครูไทยที่ได้ศึกษาวิจัย จะเป็นแก่นสำคัญในการที่จะไปกำหนดกรอบแนวคิด ทิศทาง ในการผลิต และการพัฒนาครู จากบริบทในอดีต ต่อมาจนถึงปัจจุบันบริบท ในสังคมไทย การศึกษาไทย ตลอดจนสังคมโลก ได้เปลี่ยนแปลงมากและรวดเร็ว คุณลักษณะครูไทยสำหรับอนาคตจึงต้องเปลี่ยนไป ดังนั้นรูปแบบการผลิตและพัฒนาครูที่ใช้ในช่วงที่ผ่านมา จะต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบ จากที่เน้นการอบรม การนั่งฟังบรรยายเช่นที่ผ่านมาในอดีต ควรปรับเป็นการเปิดโอกาสให้ครูได้มีการพัฒนาตนเอง โดยวิธีการต่างๆตามบริบทที่แวดล้อม รูปแบบการเสริมพลังที่เดิมได้ใช้กันอยู่ในวงการธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ต้องนำมาปรับใช้อย่างจริงจัง การพัฒนาด้วยตนเองในภาวะการทำงานปกติในพื้นที่ จะทำให้ครูสามารถประสานกับท้องถิ่นได้อย่างผสมกลมกลืน และมีคุณค่าสำหรับสังคมที่แวดล้อมรอบ ๆ ตัว ปรัชญาที่สำคัญที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถเรียนรู้ได้จะต้องนำมาปรับใช้ในทุกระดับไม่ว่ากับผู้เรียน ครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา ตลอดจนมนุษยทุกคนในสังคม

สำหรับหน่วยงานปฏิบัติที่เกี่ยวข้องในการปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปครู หน่วยผลิตครู พัฒนาครู หน่วยใช้ครู ควรได้ร่วมกันดำเนินการในรูปแบบที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการ

ศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาการวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 7 ครูคณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 52 ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันทำหน้าที่ผลิตและพัฒนาครู รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่และการพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง

จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดและบังคับไว้อย่างชัดเจน ว่าให้มีการพัฒนาวิชาชีพครู ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน ทั้งนี้โดยได้กำหนดช่วงเวลาให้การดำเนินงานแล้วเสร็จ ดังนั้นหน่วยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของครูและวิชาชีพครูให้นำกรอบแนวคิดไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนานโยบายในการปฏิรูปครู และพัฒนาครูให้สามารถปฏิบัติได้จริงต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่ใช้กระบวนการเก็บข้อมูลที่ลึกซึ้ง เพื่อตอบคำถามวิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ อาจเป็นการมุ่งตรวจสอบความรู้ การสร้างแนวคิดใหม่ๆ ที่มุ่งศึกษาภาวะจิตวิสัยหรือวัตถุวิสัย ในการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนามที่ต้องมีทั้งวุฒิภาวะในทางวิชาการ มีความสามารถในการจัดการบริหารการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ให้เกิดความเป็นกลาง เที่ยงธรรม ปราศจากอคติ การเก็บข้อมูลภาคสนามจำเป็นจะต้องมีความ ยึดหยุ่นสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งที่คาดหมายและไม่ได้คาดหมาย ความสามารถในการสังเกต การใช้ความคิด รับฟังข้อมูลที่ลึกซึ้ง สามารถมองภาพได้ชัดเจน เข้าใจถึงพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ หรือข้อมูลจากการบอกเล่าในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นข้อมูลที่ต้องใช้ความสามารถของนักวิจัย ในการใช้ความพยายามจัดระบบความคิด เพื่อให้สามารถสรุป จัดระบบข้อมูล ที่หลากหลาย มีเป็นจำนวนมาก ให้เข้ารูปเข้ารอย สามารถนำเสนอได้อย่างน่าเชื่อถือ

ความสามารถในการเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างมีตรรกะ จะทำให้การสรุปผล ข้อมูลจากที่เป็นรูปธรรมให้ไปสู่ความเป็นธรรมได้อย่างถูกต้องเป็นที่น่าเชื่อถือ

2. แนวคิดในทางมนุษยศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยคุณค่าทางจิตใจและงานของคน ในปัจจุบันนักการศึกษาและนักปรัชญาทั่วไป เชื่อว่า แม้ว่านักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะนำความก้าวหน้ามาสู่มนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ความรู้ทางมนุษยศาสตร์จะให้ประโยชน์กับมนุษย์ในประเด็นที่ว่า จะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์อย่างไรจึงจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ มนุษยศาสตร์จะให้ความสำคัญกับคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด คุณค่าไม่สามารถแยกออกจากอัตวิสัยได้

คุณค่าทางมนุษยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เสริมสร้างความสุขในจิตใจ เป็นศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา สามารถศึกษาได้ตลอดเวลา เป็นศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่ามิใช่วัตถุ

3. กรอบแนวคิดและวิธีการในการศึกษาวิจัยเรื่อง คุณลักษณะ และกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบันนี้ จะสามารถนำไปเป็นตัวแบบ ไปกระตุ้น ตลอดจนเสริมพลังให้นักวิจัยในท้องถิ่นได้หันกลับมาศึกษาครูดีในบริบทในท้องถิ่นของตน เพื่อที่จะได้ร่วมกัน กำหนดกรอบความเป็นครูดีในท้องถิ่น ซึ่งจะทำได้องค์ความรู้ที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบทนั้น ทั้งนี้ เพื่อจะได้ร่วมกันสร้างมาตรฐานครูดีที่สอดคล้องกับท้องถิ่น อันจะเป็นการเสริมสร้างแนวคิดในการกระจายอำนาจในการปฏิรูปการศึกษาให้เป็นจริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

- กวรรณิการ์ ยุกดิรัตน์. นายชัยวัฒน์ ยุกดิรัตน์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2522: 63-80.
- กวรรณิการ์ สัจกุล. ศึกษานุกรณคดีฐาน : ภูมิปัญญาครูไทย. **วารสารครุศาสตร์**. 2 (พฤศจิกายน
2540-กุมภาพันธ์ 2541): 1 - 11.
- กรองแก้ว ปทุมานนท์. นายชลอ ปทุมานนท์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2523: 69-86.
- กิติมา ปรีดีดีลก. **ปรัชญาการศึกษา เล่ม 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา**.
กรุงเทพมหานคร: ประเสริฐการพิมพ์, 2520.
- ไกรนุช ศิริพูล. **ความเป็นครู**. กรุงเทพมหานคร: นิยมวิทยา, 2531.
- ไกรยุทธ ธีรตยาคีนันท์. ความคิดคำนึงเรื่อง"ผลิตภาพของครู" **วิธีวิทยาการวิจัย**. 3 (ก.ย. - ธ.ค.
2533) .
- กุลวิตา ภัคคานนท์. นานาทศนะเกี่ยวกับ "ภูมิปัญญาท้องถิ่น". **วารสารการศึกษาแห่งชาติ**.
(สิงหาคม-กันยายน 2531).
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูแห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี้, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **เสริมพลังบทบาทครูในโลกที่เปลี่ยนแปลง ใน
มุมมองของเอเชีย - แปซิฟิก**. กรุงเทพมหานคร: หจก. ฟันนี่ พับลิชชิ่ง, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **วิชาชีพครูในยุควิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: หจก.
ฟันนี่ พับลิชชิ่ง, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทย ในการ
จัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักงานนายกรัฐมนตรี้, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **การปฏิรูปการฝึกหัดครูในต่างประเทศปัจจุบัน
และอนาคต ผลงานวิจัยจากแหล่งข้อมูล INTERNET**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี้, 2540.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **การศึกษาในวิถีชุมชน: ข้อเสนอแนะเชิง
นโยบาย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนัก
นายกรัฐมนตรี้, 2541.

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานการประชุมสัมมนาระดับชาติเรื่อง **เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2538.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ชาติที่เตรียมพร้อม ครู สำหรับศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2540.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2539.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการฝึกหัดครู และการปฏิรูปวิชาชีพครูของประเทศสหรัฐอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2540.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2542.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **นโยบายการผลิตและพัฒนาครู**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2543.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนการปฏิรูปวิชาชีพครูของประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2541.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2542.

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน และจังหวัดนครราชสีมา. **การสัมมนาทางวิชาการเนื่องในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านไทย 33 เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. 2523.

คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. **การศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม**. 2517.

คณะกรรมการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์. **การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์สู่ความก้าวหน้าและความมั่นคงของชาติในทศวรรษหน้า**. เอกสารเนื่องในการประชุมสมัชชาการศึกษา ณ ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานใหญ่, 2539.

คำหมาน คนไค. **ภูมิปัญญาครูไทยกับพัฒนศึกษา. วารสารครุศาสตร์**. 2 (พฤศจิกายน 2541- กุมภาพันธ์ 2542): 22 - 36.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2500.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2501-2543.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **พระมหากษัตริย์คุณต่อครูอาวุโส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของคุรุสภา พ.ศ. 2539**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **แบบแผนพฤติกรรมตามจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **ระดับคุณภาพของครู(NTQ: National Teacher Qualification)**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **ครูคือพลังของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2543.

คุรุสภา, สำนักงานเลขาธิการ. **พระบรมราชาบาทพระราชทานแก่ครู**. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

จรรยา มิลินทร์. **ความเป็นมาของการประกอบอาชีพครู. ครูไทย 200 ปี**. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, 2525: 107-112.

จรรยา มิลินทร์. นายเขียน มาลีฉัย. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

2543: 52-58.

- จรรยา มิลินทร์. นายพน พาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2543: 51-58.
- จันทร์ ชุ่มเมืองปัก. นายวิศาล ศิวารัตน์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2543: 15-25.
- จินตนา (นาควัชระ) ยศสุนทร. นายถนอม นาควัชระ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2506: 15-26.
- เจริญ ธรรมพานิช. หลวงพรตพิทยพยัต(พรต เดชา). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2502: 221-233.
- จุไรรัตน์ แสนใจรักษ์ และพิทยา ว่องกุล. บรรณาธิการ. **พลังปัญญาทางมนุษยศาสตร์: เจตนา
นาควัชระ**. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน),
2542
- ฉลวย วุฑฒิตย์. พระวรวงศ์วิสิฐ(วรวงศ์ ศิวะศรียานนท์). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2506: 109-131.
- ชมจันทร์ ประมุขวิชาเพิ่ม. พระประมุขวิชาเพิ่ม(ชุ่ม ประมุขวิชาเพิ่ม). **ประวัติครู**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2517: 1-36.
- ชลธิรา กัดดออยู่. บรรณาธิการ. **ชุดชีวิตและงานของครูเทพ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. ความรู้กับภูมิปัญญา: มิติที่หล่อมซ้อนกัน. **ข่าวพิเศษ**. ฉบับที่ 735, 2534.
- ชนิตา รักษ์พลเมือง. **พื้นฐานการศึกษา หลักการและแนวคิดทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.
- เชื้อ สนั่นเมือง. นายสุบิน พิมพ์ะจันทร์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2519:119-135.
- โชค สุคันธวงษ์. พระยาวิฑิตดรกุล(แหม่ม สุคันธวงษ์). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2502: 63-74.
- ญาณ อินทรางกูร ณ อยุธยา. พระยาศึกษาสมบูรณ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา ลาดพร้าว, 2502:75-92.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าพระยา. **ความทรงจำ**. พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาการ, 2519.

- ทวี ทวีวรรณนะ. นายสุกิจ นิมมานเหมินท์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2520: 83-101.
- ทองดี บุญประสิทธิ์. นายเสน่ห์ หลักคำ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพ
พร้าว, 2522:189-204.
- ทองหยาด อิงคะวณิช. พระวิธานดรุณกิจ(กิม อิงคะวณิช). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2506: 60-69.
- เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,สมเด็จพระ. **รัตนพิณิจ นิเทศการศึกษา**.
กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2542.
- ธเนศ ขำเกิด. นายสีนวล เต็มสงสัย. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2543: 27-33.
- ธนู แสงวงศ์ศักดิ์. นายพงศ์ศักดิ์ วสุนทโรสถ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2524: 95-110.
- ธนู แสงวงศ์ศักดิ์. ครูดี. **วิทยากรย์**. กุมภาพันธ์ 2505, 85-100.
- ธวัช ปุณโณทก. ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทัศนของอาจารย์ปรีชา พิณทอง.ในเล่มรี พงศ์พิศ
บรรณาธิการ. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531.
- ธีระ กัณทษา. นายไสว ชูติวัตร. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2522: 81-90.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร **ความเป็นครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท ก.พล(1996) จำกัด, 2541.
- นคร จันทรวิฒนพงษ์. นายบุญยัง ทรวดทรง. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2524: 57-81.
- นางไฉน นาคามดี. มนุ นาคามดี. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2521: 55-79.
- นิเชต สุนทรพิทักษ์. นายสรร อินทุเวศ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2527: 1-19.
- นิพัทธ์ เลิศณรงค์. **พัฒนาการของสถาบันฝึกหัดครูและวิชาชีพครูในประเทศไทย พ.ศ.**
2435 - 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสาขารัตนศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

- นิรมล สวัสดิบุตร. พระตำหนักสารวิศวกกรรม(ตรี ตีรณสาร). **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 ครูสภาลาดพร้าว, 2518: 61-91
- นิรันดร์ นวมารค. นายลัยอาจ ภมระภา. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครูสภา
 ลาดพร้าว, 2528: 67-33.
- นิรันดร์กิติ์ บุญจันทร์. พลตรี หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว, 2540: 97-107.
- บุญเจือ องคประดิษฐ์. นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครู
 สภาลาดพร้าว, 2519: 148-160.
- บุญเจือ องคประดิษฐ์. นางสาวบุญเกื้อ กรลักษ์ณ์. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 ครูสภาลาดพร้าว, 2508: 124-143.
- บุญเจือ องคประดิษฐ์. หม่อมราชวงศ์เตื่อง สนิทวงศ์. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
 ครูสภาลาดพร้าว, 2513: 94-122.
- บุญนำ บุญเศรษฐ. หม่อมเจ้าหญิงสิรินพารเสนอ โสณกุล. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว, 2529: 1-15.
- บุญยัง ทรวอดทรง. หลวงชาญ พิทยกิจ(เหมียน บูรณบุญย์). **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว, 2513: 123-149.
- ประทัตสุนทรสาร, พระ. พระยาบรมบาทบำรุง(พิณ ศรีวรรธนะ). **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร:
 โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว, 2503: 129-138.
- ประทัตสุนทรสาร, พระ. พระยาปริชานุสาสน์. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครูสภา
 ลาดพร้าว, 2518: 129-138.
- ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาของชาติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง
 แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539.
- ประเวศ วะสี. **แต่คุณครู กัลยาณมิตรของสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอบ้าน,
 2539.
- ประเวศ วะสี. **ปฏิรูปการศึกษา**. มูลนิธิสดศรี - สกดิ์วงศ์. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์
 คบไฟ, 2541.
- ประภา สุชีนัย. นายพา ไชยเดช. **ประวัติครุ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว,
 2540: 115-124.

- ประเมษฐ์ บุญยะชัย และวิรัช ก่อ สันติมุขัง. นางลมูล ยมะคุปต์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2527: 47-56.
- ประวิง กลับเพชร. ขุนกลับเพชรศึกษา(แหวน กลับเพชร). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2509: 1-10.
- ประสิทธิ์ สุนทรโทยก. นายอาคม สายาคม. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2527: 83-97.
- ประสิทธิ์ สุนทรโทยก. นายอินทร์ จันทรสติติย์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
- ปราโมทย์จรรยาวิภาชน์, หลวง. หลวงปราโมทย์จรรยาวิภาชน์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2517: 90-145.
- ปริญญา ประชาญานุพร. **การพัฒนาบรณรอยต่อแห่งวัฒนธรรม: ภูมิปัญญาตะวันออกตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร : คบไฟ, 2539.
- ปิ่น มาลากุล. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.
- ปรีชา เศรษฐีธร, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอลิเดียน สโตร์, 2523.
- ผาณิต ศตะกุ่มะ. ขุนจงจัดนิสัย(สนิท ศตะกุ่มะ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513.
- พนิต อธิสุข, แพทย์หญิง. ขุนสุนทรภาษิต. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2503: 185-200.
- พนิชยสารวิเทศ, พระ. พระวิเศษฐดรุณกิจ(บัวนเฮง จารุวณิช). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2504.
- พงศ์อินทร์ ศุขขจร. ขุนวิรุฬห์จรรยา(จันทร์ วิรุฬห์จรรยา). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2520: 28-53.
- พงศ์อินทร์ ศุขขจร. จมื่นสมุหพิมาน หรือ หลวงวิลาศวงงาม(หรั้า อินทรนัญ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.
- พงศ์อินทร์ ศุขขจร. นายเจือ คุ้มประยูร. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2510: 82-96.

- พงศอินทร์ ศุขขจร. นายบุรินทร์ สิมพะลิก. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2512: 82-94.
- พงศอินทร์ ศุขขจร. รอง ศยามานนท์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2530: 69-86.
- พงศอินทร์ ศุขขจร. หลวงสำเร็จวรรณกิจ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2512: 69-91
- พระเทพเวที(ป.อ. ปยุตโต). **เพื่ออนาคตของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2531.
- พระเทพเวที(ป.อ. ปยุตโต). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม, 2531.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมกับการศึกษาของไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
สหธรรมิก จำกัด, 2538.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด,
2541.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาทางเลือก: สุวิวัฒน์หรือวิบัติในยุคโลกไร้พรมแดน**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2542.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2542.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **การศึกษาพัฒนาการหรือบูรณาการ**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2540.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). **หยาดเพชร หยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2542.
- พระราชันนัทธนี. **แต่คุณครูที่รัก**. (เอกสารแจกวันปีใหม่ 1 มกราคม 2525 ม.ป.ท.), 2525.
- พัทธยา สายหู. **การพัฒนาวัฒนธรรมพื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านและศักยภาพของชุมชน**.
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว,
2534.
- พิพาดา ยังเจริญ และ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา. **การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัย
ต้นรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2535-2394)**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ และทีศนา แชมณี. (บรรณาธิการ). **พัฒนาการด้านการศึกษาไทยในสมัย**

รัชกาลที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เพ็ญศรี เอกก้านตรง. หลวงสุวรรณวาจกกสิกิจ (สุวรรณ เรศานนท์). **ประวัติครู.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2508: 87-104.

ไพโรจน์ เสดานนท์. นายไปล์ สมิตเมฆ. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2521: 155-169.

ฟุ้งเฟื่อง เครือตราชู. นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราชู. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

คุรุสภาลาดพร้าว, 2516: 215-235.

ภักดี ฉวีสุข. นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2514: 215-233.

ภักดี ฉวีสุข. นางสาวเหลือบ บุญยกตุ. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2512: 14-32.

ภักดี ฉวีสุข. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2508: 23-48.

ภาคย์ กฤษณะพันธุ์, พลอากาศตรี. ชูนิเทศคุณการ (ชด มหาจันทร์). **ประวัติครู.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2523: 55-67.

ภิญโญ ณ นคร. นางสาวประพิศ กุวานนท์. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2529: 45-54.

มณี อภัยนุกูล. พระอธิการเท็งคงปัญญา. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2503: 65-70.

มโน กฤษณจินดา. นายวิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2518: 92-100.

มณฑนา ปาลบุตร. นายพิชิตโสภณ ปาลบุตร. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2508: 105-123.

มณฑา หอรัตนชัย. นายไสว หอรัตนชัย. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2512: 74-81.

มัลลิกา พงศ์ปริตร. สุรินทร์ สวัสดิ์. **ประวัติครู.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

2530: 51-67.

- มาลี อติแพทย์. นายประยูทธ สวัสดิ์สิงห์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2515: 171-191.
- มาลี อติแพทย์ และเจริญ ไชยชนะ. พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ(วิจิตร วิจิตรวาทการ).
ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514: 135-175.
- ยรรยง จรรย์ยานนท์. นายธรรมนุญ สิงคเสลิต. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2522: 109-124.
- ยุพิน กุสุมารัตน์. นายนพ เจริญวุฒิ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2520: 54-67.
- ยุพิน กุสุมารัตน์. นางสาวทองเย็น เลขยานนท์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2519: 136-148.
- ยุพิน กุสุมารัตน์. นางลำเพา สุขุมาลจันทร์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2516: 195-124.
- รอง ศยามานนท์ และพงศ์อินทร์ ศุขขจร. พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์
ประพันธ์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2521: 31-53.
- รองรัตน์ อิศรภักดี. นางพวงเพชร เตียมสกุล. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2510: 205-229.
- รัชนี้ ศรีไพรวรรณ. กำชัย ทองหล่อ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,
2543: 7-13.
- รัชนี้ ศรีไพรวรรณ. ศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540: 32-52.
- รัตน์ บัณฑิต. **การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา
ท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร. มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒม, 2535.
- เรื่องอุไร กุศลาลัย. พระวิพิธวิทยาสถ์(ฉาย ไทตรไวศยะ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2506: 103-109.
- เริ่มจิต บุญโยบล. หลวงสอบบุญกระบิล(เทียน เกตุนุติ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2524: 1-17.

วารีย์ ถิระจิตฺต. รายงานผลการวิจัย แนวคิดทางการศึกษาของเจ้าพระยาสุเรนทรราชบัณฑิต.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

วารุณี ไอสถารมย์. การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2524.

วิทยาลัยครูเชียงใหม่. มิติใหม่สู่ศตวรรษที่ 2 การฝึกหัดครูไทย. เอกสารทางวิชาการฉลอง

100 ปี การฝึกหัดครูไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, 2534.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2529.

วิรุฬห์จรรยา, ชุน. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี(สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา). ประวัติครู.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2501.

วิรุฬห์จรรยา, ชุน. พระปวโรฬารวิทยา(เปื้อน เชิดชื่น). ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุ

สภาลาดพร้าว, 2503: 214-229.

วิศิษฐ์ ดวงสงค์. นายสละ หนูเงิน. ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

2543: 123-132.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2516.

ประเทศไทย, 2516.

หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทรราชบัณฑิต

(ม.ร.ว. เปี้ย มาลากุล ณ กรุงเทพ). ประวัติสังเขปแห่งการศึกษาของประเทศไทย
สยาม. กรุงเทพมหานคร: 2463.

ศรีนารถ สุริยะ, คุณหญิง. นางสาวศรีสอาด บุนนาค. ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

คุรุสภาลาดพร้าว, 2530: 11-25.

ศรีพัฑฒ มีนะกนิษฐ. นายทองเต็ม นิลโมจน์. ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2529: 55-61.

ศรีพัฑฒ มีนะกนิษฐ. หลวงสิกขกิจบริหาร(อยู่ มีนะกนิษฐ). ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรง

พิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513: 158-176.

ศรีภาชะเวทิน, หลวง. พระสันติวิทยาพัฒน์. ประวัติครู. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2503:177-184.

ศึกษาศึกษา, กระทรวง. **ประวัติกระทรวงศึกษาศึกษา** 2435-2507. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2507.

ศึกษาศึกษา, กระทรวง. **ศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

สงวน มนธาตุผลิน. พระพนิชยสารวิเทศ(ผาด มนธาตุผลิน). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2522: 113-133.

สดุภณ จังกาจิตต์. นายนิรันดร์ นวมารค. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2543: 65-71.

สดุภณ จังกาจิตต์. ศาสตราจารย์อ้น นิมนานเหมินทร์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2543: 89-97.

สมปอง คำมุงกุล. **การศึกษาในมณฑลอิสานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

สมหมาย วัฒนะศิริและคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาทางการศึกษาครูเก่าสวน
กุหลาบวิทยาลัย ใน 12 ทศวรรษ (พ.ศ. 2425-2544)**. 2545

สมศรีโสภา เทวกุล, หม่อมเจ้าหญิง. หม่อมเจ้าหญิงจันทร์ภา เทวกุล. **ประวัติครู**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2502: 125-132.

สละ อัมพวานนท์. พระยานัฏกานุรักษ์(ทองดี สุวรรณภารต). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2523: .

สลัป ลดาวัลย์, ม.ร.ว.. หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, 2502: 279-210

สาโรช บัวศรี. อุดมการณ์ ของอาจารย์. **ศาสตราจารย์ ดร. สาโรจน์ บัวศรีลำริก**.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537.

สามัญศึกษา,กรม. **ชุมทางวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว,2517.

สามารท จันทรสุรีย์ และ ประทีป อินแสง. **การศึกษากับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย**.
รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.....
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541.

สายหยุด จำปาทอง. นายคล้าย พงษ์เวช. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2529: 17-25.

สีลาภรณ์ นาคกรทรรพ. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. **การศึกษากับการวิจัย เพื่ออนาคต**

ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.

ส่องสี ชุตินวงศ์. นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิ์วรสาสน์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา

ลาดพร้าว, 2506: 175-182.

เสนาะจิต สุวรรณโพธิ์ศรี. พระยาอนุภูมิวิจิตร(สันทัต เทพหัสดิน ณ อยุธยา). **ประวัติครู**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2503: 113-128.

สุจิตรา สุกนธทรัพย์, **การวิเคราะห์คุณลักษณะไทย คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอด**

ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทย: กระบี่กระบอง. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์

บัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุทินันท์ ปรัชฎพฤทธิ. **โรงเรียนบ้านนอก**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2544.

สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2540.

สุมน อมรวิวัฒน์. นายโกมล คิมทอง. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,

2515: 214-234.

สุมน อมรวิวัฒน์. **ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2535.

สุมน อมรวิวัฒน์. **การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.

สุมน อมรวิวัฒน์. **หลักสูตรทางการศึกษาตามนัยแห่งพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

สุมน อมรวิวัฒน์. **สมบัติพิเศษของการศึกษาไทย**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

สุมน อมรวิวัฒน์. **ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา**. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2538.

- สุมน อมรวิวัฒน์ สวัสดิ์ จงกล และ ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. **ปรัชญาญาณสยาม: บทวิเคราะห์ด้านการศึกษา**. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- สุมนททา โชติกธีระกุล. ชุนเขียวพิทยาการ(เขียว เขียวพิทยาการ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2509: 111-127.
- สุรเลิศ สมุทธะประภูติ. นายเล็ก สมุทธะประภูติ. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2513: 241-261.
- สุรินทร์ สรศิริ. ครูดีนั้นเป็นอย่างไร. **วิทยากรย์**. กรกฎาคม 2515.3-9.
- สุวรรณวาจกกสิกิจ, หลวง. พระยาเทพศาสตร์สถิตย์(ให้ กาพิดิษฐ์). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2503: 101-112.
- สุลักษณ์ ศิวรักษ์. พระยาอนุমানราชชน(ยง อนุমানราชชน)**ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2514: 34-56.
- สำเร็จวรรณกิจ, หลวง. หลวงเสขสุนทร(พุ่ม บ๊ือก). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2503: 201-213.
- เสนห์ จามริก. **แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย บทวิเคราะห์เบื้องต้น**. สถาบันชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา, 2537.
- เสนห์ จามริก. นานาทรรศนะเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. **การศึกษาแห่งชาติ**. 22(6): 5 . สิงหาคม-กันยายน 2531.
- เสนห์ จามริก. **ฐานคิดสู่ทางเลือกใหม่ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการวิถีทรรศน์. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน), 2541.
- เสรี พงศ์พิศ. **คืนสู่รากเหง้า : ทางเลือกและทัศนวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.
- เสรี พงศ์พิศ. (บรรณาธิการ)**ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. มูลนิธิหมู่บ้าน กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2529.
- อภัย จันทวิมล. นางสุวรรณ วิภาชนวิทยาสิทธิ์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2508.
- อรประจित ไกรฤกษ์. หม่อมหลวงประชุมพร ไกรฤกษ์. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2506.

- อมรวิชัย นาคทรพรพ. **ความฝันของแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเลขานุการโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ธนาคารกสิกรไทย, 2542.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. **ความจริงของแผ่นดิน ลำดับที่ 1: กระบวนการเรียนรู้เพื่อเด็กและชุมชนของเรา**. กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเลขานุการโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ธนาคารกสิกรไทย, 2541.
- อมรวิชัย นาคทรพรพ. **ความจริงของแผ่นดิน ลำดับที่ 2 : ครูเก่ง ๆ ของเรามีอยู่เต็มแผ่นดิน**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเลขานุการโครงการ "การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์" ธนาคารกสิกรไทย, 2542.
- อัฉรรา ชีวพันธ์. **รายงานการวิจัย แนวคิดทางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- อารีย์ กาญจนานชีวะ. พระยาอุปทิศศิลปสาร(นิม กาญจนานชีวะ). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2501: 67-87.
- อุทัย ดุลยเกษม บรรณานธิการ. **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทด้านสหวิชาการพิมพ์จำกัด, 2537.
- อุษา พลารชุน. พระยาพิบูลย์พิทยาพรรค(ทอง คุปตาสา). **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2511: 8-30.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. กานดา ณ ถลาง. **ประวัติครู**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2530: 117-127.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง . **แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารครุศาสตร์ 2 (พฤศจิกายน 2541-กุมภาพันธ์ 2542): 1 - 21.**
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ . **ภูมิปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย** โครงการกิตติเมธี สาขาศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ . **ภูมิปัญญาชาวบ้าน: วิถีชีวิตแลกระบวนการเรียนรู้ -แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา. 2541.

เอนก นาคะบุตร. ชนบทไทยในสามทศวรรษที่ผ่านมา กับบทเรียนของภูมิปัญญาชาวบ้าน: สูติศ
ทางการพึ่งตนเองของชนบทในอนาคต. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. บรรณาธิการ เสรี
พงศ์พิศ กรุงเทพฯ . เจริญวิทย์การพิมพ์ สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2531

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อครูจากหนังสือประวัติครูที่เป็นกรณีศึกษา

T1	นายสุบิน พิมพะจันท์	2442-2517	2519
T2	หลวงประโมทย์จรรยาวิภาช (ประโมทย์ จันทวิมล)	2445-2516	2517
T3	นางพวงเพ็ชร เอี่ยมสกุล	2455-2501	2510
T4	นางสาวศรีสอาด บุณนาค	2446-2529	2530
T5	นายถนอม นาควัชระ	2438-2503	2506
T6	นายสุรินทร์ สรสิริ	2451-2529	2530
T7	นางกานดา ณ ถลาง	2474-2528	2530
T8	นายรอง ศยามานนท์	2454-2528	2530
T9	นางนิลรัตน์ บรรณสิทธิวิธวสานัน	2440-2503	2506
T10	นายโกมล คีมทอง	2489-2514	2515
T11	นายมนู นาคามดี	2434-2512	2521
T12	นายไพล่ สมิตเมฆ	2449-2516	2521
T13	พระวิพิธวิทยาสดนธ์ (ฉาย โหตระไวศยะ)	2425-2471	2506
T14	พระวรเวทย์พิสิฐ (วรเวทย์ ศิวะศรียานนท์)	2426-2502	2506
T15	หลวงสุวรรณวาจกสิกิจ (สุวรรณ เรศานนท์)	2439-2506	2508
T16	นายเจือ ชั่วประยูร	2435-2506	2510
T17	พระประมุขวิชาเพิ่ม (ชุ่ม ประมุขวิชาเพิ่ม)	2430-2515	2517
T18	พลตรี,หลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ)	2441-2505	2514
T19	นายนาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา	2444-2512	2514
T20	หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล	2446-2539	2540
T21	พระอธิการเท็ง คงปญโญ (เท็ง ชูมาประโคน)	2408-2495	2503
T22	พระยาเทพศาสตร์สถิตย์ (ให้ กาฬดิษฐ์)	2423-2472	2503
T23	พระยาอนุกิจวิฑูร (สันทัด เทพหัสดิน ณ อยุธยา)	2423-2491	2503
T24	พระสันธิวิทยาพัฒน์ (ไฉ่เฮียง สิริสิงหา)	2433-2500	2503
T25	ขุนสุนทรภาศิต (ถนอม เกยานนท์)	2434-2494	2503
T26	ขุนกลับเพ็ชรศึกษากร (แหวน กลับเพ็ชร)	2423-2496	2509
T27	พระยาบรมบาทบำรุง (พิณ ศรีวรรณนะ)	2428-2488	2503

T28	ขุนเชี่ยวชาญพิทยาการ (เชี่ยวชาญเชี่ยวชาญพิทยาการ)	2444-2490	2509
T29	หลวงเสขสุนทร (พุ่ม ปือก)	2437-2483	2503
T30	พระปวโรฬารวิทยา (ป้อ เฑิดซื่อ)	2439-2499	2503
T31	หลวงสำเร็จวรรณกิจ (บุญ เสขะนันท์)	2434-2514	2516
T32	หลวงพรตพิทยพยัต (พรต เดชา)	2438-2483	2502
T33	พระยาอนุমানราชชน (ยง อนุมานราชชน)	2431-2512	2514
T34	หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล	2435-2492	2502
T35	ขุนวิรุฬห์จรรยา (จันทร์ เงินมาก)	2440-2518	2520
T36	นายกำชัย ทองหล่อ	2449-2528	2543
T37	นายวิศาล ศิวารัตน์	2449-2541	2543
T38	นายสีนวล เต็มสงสัย	2450-2526	2543
T39	นายนพ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	2454-2542	2543
T40	นายนิรันดร์ นวนารค	2458-2541	2543
T41	นายชัยวัฒน์ ยุกศิริรัตน์	2448-2513	2522
T42	นายไสว ชูติวัตร	2449-2499	2522
T43	นายธรรมบุญ สิงคเสลิต	2452-2541	2522
T44	นายเสน่ห์ หลักคำ	2467-2521	2522
T45	นางสาวเหลือบ บุญยเกตุ	2420-2509	2512
T46	นายไสว หอรัตนชัย	2446-2504	2512
T47	นายบุรินทร์ สิมพะลิก	2447-2509	2512
T48	หม่อมราชวงศ์เตื่อง สนิทวงศ์	2426-2510	2513
T49	หลวงชาญพิทยกิจ (เหมียน บุรณบุญย์)	2434-2508	2513
T50	หลวงสิกขกิจบริหาร (อยู่ มีนะกนิษฐ)	2426-2479	2513
T51	หม่อมเจ้าหญิงวงศ์ทิพย์สุดา เทวกุล	2437-2512	2513
T52	ขุนจงจัดนิสสัย (สนิท สตะกูรมะ)	2438-2509	2513
T53	นายเล็ก สมุทระประภูต	2448-2510	2513
T54	พระยาปริชานุสาสน์ (เสรีญ ปันยารชุน)	2433-2517	2518
T55	พระตีรณสารวิศวกรรม (ตรี ตีรณสาร)	2440-2516	2518
T56	นายวิษณุ ชัชวาลย์ปรีชา	2455-2515	2518

T57	ศาสตราจารย์อ้น นิมมานเหมินท์	2460-2540	2543
T58	นายเขียน มาลีลัย	2469-2535	2543
T59	นายสละ หนูเงิน	2472-2527	2543
T60	นายนพ เจริญวุฒิ	2436-2508	2520
T61	นางลำเพา สุขุมาลจันทร์	2456-2490	2516
T62	นางสาวเฟื่องฟุ้ง เครือตราฐ	2460-2514	2516
T63	หลวงวิลาศวงงาม (หว่า อินทรนัญ)	2435-2505	2519
T64	นางสาวทองเย็น เลขยานนท์	2445-2497	2519
T65	นางสาวชลพิณท์ ถาวรเวช	2452-2491	2519
T66	หลวงสอบบุญกระบิล (เทียน เกตุญาติ)	2424-2518	2524
T67	นายวิโรจน์ กมลพันธ์	2441-2522	2523
T68	นายชะลอ ปทุมานนท์	2450-2519	2523
T69	ขุนวิเทศดรุณการ (ชด มหาจันทร์)	2446-2520	2523
T70	นายบุญยัง ทรวดทรง	2448-2523	2524
T71	นายสรร อินทุเวช	2437-2526	2527
T72	นายอาคม สายาคม	2460-2525	2527
T73	นางลมุล ยมะคุปต์	2448-2526	2527
T74	นายลัยอาจ ภมระภา	2457-2527	2528
T75	หม่อมเจ้าหญิงสิบบันพารเสนอ โสณกุล	2437-2528	2529
T76	นายคล้าย พงษ์เวช	2446-2526	2529
T77	นางสาวประพิศ กุวานนท์	2451-2528	2529
T78	นายทองเต็ม นิลโมจน์	2452-2527	2529
T79	นายพงศ์ศักดิ์ วรสุนทรโรสถ	2462-2521	2524
T80	พระยาวิทิศดรุณกุล (แหม่ม สู้คันทวนิช)	2423-2500	2502
T81	หม่อมเจ้าหญิงจันทร์นิภา เทวกุล	2427-2488	2502
T82	พระยาศึกษาสมบูรณ (หม่อมหลวงแหยม อินทรางกูร)	2423-2491	2502
T83	พระวิธานดรุณกิจ (กิม อิงคะวณิช)	2416-2476	2506
T84	พระพนิชยสารวิเทศ (ผาด มนธาตุผลิน)	2431-2513	2515
T85	นายประยูทธ สวัสดิ์สิงห์	2455-2511	2515

T86	หม่อมหลวงระชุมพร ไกรฤกษ์	2449-2490	2506
T87	พระยาบุญฤทธิ์พิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา)	2426-2509	2511
T88	นางสุวรรณ วิภาชนวิทยาสิทธิ์	2414-2506	2508
T89	นายพิชิต ไสภณ ปาลบุตร	2445-2503	2508
T90	นางสาวบุญเกลือ กรลักษ์ณ์	2447-2496	2508
T91	พลตรีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมท	2454-2538	2540
T92	สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์	2415-2501	2508
T93	พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร	2428-2517	2519
T94	พระวิเศษฐฎรุดนกิจ(บัวนเฮง จารุวณิช)	2419-2471	2504
T95	พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิป พงศ์ประพันธ์	2434-2519	2529
T96	นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์	2449-2519	2520
T97	เจ้าพระยาธรรมาศกดิ์มนตรี(สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุรยา)	2419-2486	2501
T98	พระยาอุปกิจศิลปสาร(นิม กาญจนาชิวะ)	2422-2484	2501
T99	นายอินทรี จันทรสถิตย์	2442-2532	2534
T100	นายพา ไชยเดช	2456-2538	2540

แบบสัมภาษณ์กรณีศึกษา
การวิจัยเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
1. อาจารย์คิดว่าสิ่งใดงานใดที่อาจารย์แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ และทำให้อาจารย์ได้รับการคัดเลือกเป็นครูดีเด่น / ครูแห่งชาติ คืออะไร	TALENT ของครู
2. สิ่งที่อาจารย์ประทับใจในงาน ภาควิชาในอาชีพครูคืออะไร	<ul style="list-style-type: none"> - สิ่งที่ครูแสดง ผลงานที่ภาคภูมิใจ - เหตุผลที่มี ประโยชน์ ความเชื่อ - แนวทางได้มาอย่างไร - อยากให้ครูคนอื่น ๆ เป็นอย่างไร - ปรัชญาในการดำรงชีพ
3. มีความเชื่อเรื่องความรู้ความจริงทั้งหลาย ความเชื่อเกี่ยวกับวิชา ว่าอย่างไร มีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตว่าอย่างไร มีปรัชญาแนวคิดพื้นฐานทางการศึกษาอย่างไร / เด็กควรได้รับอะไรจากการศึกษา	<ul style="list-style-type: none"> - ปรัชญาแนวคิดพื้นฐานทางการศึกษา - วัตถุประสงค์ของการศึกษาคืออะไร - อะไรคือการเรียนรู้ที่ดี
4. มีความเชื่อเรื่องตัวเด็ก ตัวผู้เรียนว่า อย่างไร/ อาจารย์มีวิธีเข้าใจเด็กแต่ละคนอย่างไร ความเห็นเกี่ยวกับศักยภาพของผู้เรียน ความเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะ ความสามารถของผู้เรียน	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก - บรรณานิติต่อเด็กอย่างไร

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
<p>5. การถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร / เคล็ดลับที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการสอน ยกตัวอย่าง Best practice ให้เห็นภาพ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นวัตกรรม - วิธีการสอน
<p>6. การที่อาจารย์มีหลักการสอนดังกล่าวนี้ อาจารย์ได้มีการเรียนรู้มาอย่างไร / กระบวนการพัฒนามาอย่างไร อะไรคือแหล่งที่มาของความรู้ที่ใช้พัฒนาตนเองด้านการสอน / มั่นก่อดตัวขึ้นมาอย่างไร (Form) มาอย่างไร มีกระบวนการวิธีการที่ได้มาอย่างไร จุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหที่ทำให้อาจารย์คิด / เชื้อ / ปฏิบัติการสอน เช่นที่เป็นอยู่ คืออะไร เกิดมาจากเหตุปัจจัยอะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการพัฒนา - พัฒนาการของลักษณะนิสัยความเป็นครู - องค์ประกอบที่ส่งผลต่อวิชาชีพ
<p>7. การ (REACT ต่อสภาวะการณ์ปัจจุบัน) การมอง Practice ต่าง ๆ เช่น อาจารย์มองเรื่องปฏิรูปการศึกษาอย่างไร แนวคิดปัจจุบัน เรื่องการเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง / เด็กเป็นสำคัญอาจารย์ตีความอย่างไร องค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ คืออะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อแนวคิดต่อการจัดการศึกษาของชาติและโลก - ปรัชญาการจัดการศึกษา
<p>8. จากประเด็นต่าง ๆ ข้างต้น คิดว่าสิ่งที่ทำให้อาจารย์แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ คืออะไร อย่างเป็น (หาลักษณะพิเศษ/ลักษณะจำแนกที่แตกต่างจากครูอื่น ๆ, TALENT) เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ถ้าครูทั่วไปอยากจะเป็น อย่างท่านต้องเพิ่มลักษณะพิเศษ/ความสามารถพิเศษอะไรบ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อเกี่ยวกับความรู้ / วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการศึกษา - ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก / การรักเด็ก

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
	<ul style="list-style-type: none"> - การทำอะไรแล้วทำได้ดีกว่าคนอื่น ๆ / เร็วกว่าคนอื่น ๆ - คิดอะไรได้มากกว่าคนอื่น ๆ ไวกว่า / ลึกซึ้ง / กว้างไกลมากกว่า / ความไวต่อการรับรู้ - การถามคำถามที่แตกต่างจากคนอื่น ลักษณะพิเศษที่แฝงอยู่ข้างใน / แนวโน้มที่มักจะเกิดขึ้น
<p>9. สภาพความเป็นอยู่ในการประกอบวิชาชีพครูของอาจารย์คิดว่าเป็นอย่างไร พอเพียงหรือไม่/ อาจารย์มีปรัชญาการใช้ชีวิตอย่างไร</p> <ul style="list-style-type: none"> - อะไรที่ทำให้อาจารย์ประกอบอาชีพนี้มาตลอดไม่ไปทำอย่างอื่น - ความรู้สึกต่อเกียรติยศศักดิ์ศรีความเป็นครู 	<ul style="list-style-type: none"> - ปรัชญาการใช้ชีวิต - สถานะในสังคม - การเชิดชูยอมรับของชุมชน สังคม - ความรู้สึกว่าได้ทำประโยชน์ให้สังคม

ชื่อ..... โรงเรียน.....

จังหวัด..... วัน / เดือน / ปี.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อนครู
การวิจัยเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

1. เกริ่นนำ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าต้องการอะไร ทำอะไรบ้าง กับใคร ข้อมูลที่ได้นำไปทำอะไร เกิดประโยชน์กับวงการครู และวงการศึกษายังไง
2. กรุณานำบันทึก ชื่อ-นามสกุล โรงเรียน อำเภอ จังหวัด วันเวลาที่สัมภาษณ์ และชื่อผู้สัมภาษณ์ ชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์.....โรงเรียน.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....วัน/เดือน/ปี...../...../.....
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
1. อาจารย์ได้รู้จักกับอาจารย์.....(ที่เป็นกรณีศึกษา) มานานหรือยัง มากน้อยแค่ไหน สัมพันธ์กันอย่างไร	
2. อาจารย์คิดว่าอาจารย์.....(กรณีศึกษา) เป็นครูที่มีความแตกต่างจากครูคนอื่น ๆ อย่างไร (หาลักษณะพิเศษ/ลักษณะจำแนกที่แตกต่างจากครูอื่น ๆ, TALENT) ในด้าน	<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะพิเศษ / บุคลิกภาพ - อุปนิสัย / การประพฤติปฏิบัติตน - ความเชื่อความคิดเกี่ยวกับความรู้ - ความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียน / การรักเด็ก (ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก) - การถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
	<ul style="list-style-type: none"> - การทำงานอะไรแล้วทำได้ดีกว่าคนอื่น ๆ / เร็วกว่าคนอื่น ๆ - คิดอะไรได้มากกว่าคนอื่น ๆ ไวกว่า / ลึกซึ้ง / กว้างไกลมากกว่า / ความไวต่อการรับรู้ - การถามคำถามที่แตกต่างจากคนอื่น - ลักษณะพิเศษที่แฝงอยู่ข้างใน/แนวโน้มที่มักจะเกิดขึ้น - การ REACT ต่อสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่นการปฏิรูปการศึกษา การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
<p>3. อาจารย์คิดว่าอาจารย์.....(กรณีศึกษา) มีวิธีการถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร / มีเคล็ดลับที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการสอน คืออะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นวัตกรรม - วิธีการสอน
<p>4. การที่อาจารย์.....(กรณีศึกษา) มีหลักการสอนดังกล่าวนี้ คิดว่าเขาได้มีการเรียนรู้มาอย่างไร/ กระบวนการพัฒนามาอย่างไร Form มาอย่างไร มีกระบวนการวิธีการที่ได้มาอย่างไร จุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหที่ทำให้อาจารย์คิด / เชื้อ / ปฏิบัติเช่นที่เป็นอยู่เกิดมาจากอะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการพัฒนา - พัฒนาการของลักษณะนิสัยความเป็นครูดี - องค์ประกอบที่ส่งผลต่อวิชาชีพ

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
5. (การ REACT ต่อสภาวะการณ์ปัจจุบัน การมอง Practice ต่าง ๆ) เช่น อาจารย์มองเรื่องปฏิรูป การศึกษาอย่างไร การเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง / เด็กเป็นสำคัญ อย่งไร	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อแนวคิดต่อการจัดการศึกษาของชาติและโลก - ปรัชญาการจัดการศึกษา
6. อาจารย์คิดว่าสิ่งที่อาจารย์.....(กรณีศึกษา) แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ และทำให้อาจารย์ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นครูดีเด่น / ครูแห่งชาติ คืออะไร	<ul style="list-style-type: none"> - TALENT ของครู
7. สภาพความเป็นอยู่ในการประกอบวิชาชีพครู ของอาจารย์คิดว่าเป็นอย่างไร พอเพียงหรือไม่ อาจารย์มีปรัชญาการใช้ชีวิตอย่างไร - อะไรที่ทำให้อาจารย์ประกอบอาชีพนี้มาตลอด ไม่ไปทำอย่างอื่น - ความรู้สึกต่อเกียรติยศศักดิ์ศรีความเป็นครู	<ul style="list-style-type: none"> - ปรัชญาการใช้ชีวิต - สถานะในสังคม - การเชิดชูยอมรับของชุมชน สังคม - ความรู้สึกว่าได้ทำประโยชน์ในสังคม

แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร
การวิจัยเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

1. เกริ่นนำ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าต้องการอะไร ทำอะไรบ้าง กับใคร ข้อมูลที่ได้นำไปทำอะไร เกิดประโยชน์กับวงการครู และวงการศึกษายังไง
2. กรุณابันทึก ชื่อ-นามสกุล โรงเรียน อำเภอ จังหวัด วันเวลาที่สัมภาษณ์ และชื่อผู้สัมภาษณ์
 ชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์.....โรงเรียน.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....วัน/เดือน/ปี...../...../.....
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
1. ท่านผู้อำนวยการได้ร่วมงานกับอาจารย์..... (กรณีศึกษา) มานานหรือยัง	
2. ท่านผู้อำนวยการคิดว่าอาจารย์...(กรณีศึกษา) เป็นครูที่มีความแตกต่างจากครูคนอื่น ๆ อย่างไร (หาลักษณะพิเศษ/ลักษณะจำแนกที่แตกต่างจากครูอื่น ๆ, TALENT) ในด้าน	<ul style="list-style-type: none"> - คุณลักษณะพิเศษ/บุคลิกภาพ - อุปนิสัย / การประพฤติปฏิบัติตน - ความเชื่อความคิดเกี่ยวกับความรู้ - ความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียน / การรักเด็ก (ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก - การถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
	<ul style="list-style-type: none"> - การทำงานอะไรแล้วทำได้ดีกว่าคนอื่น / เร็วกว่าคนอื่น ๆ - คิดอะไรได้มากกว่าคนอื่น ๆ ไวกว่า / ลึกซึ้ง / กว้างไกลมากกว่า / ความไวต่อการรับรู้ - การถามคำถามที่แตกต่างจากคนอื่น - ลักษณะพิเศษที่แฝงอยู่ข้างใน/แนวโน้มที่มักเกิดขึ้น - การ REACT ต่อสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
<p>3. อาจารย์คิดว่าอาจารย์.....(กรณีศึกษา) มีวิธีการถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร / มีเคล็ดลับที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการสอน คืออะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - นวัตกรรม - วิธีการสอน

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
<p>4. ท่านคิดว่าการอาจารย์.....(กรณีศึกษา) มีหลักการสอนดังกล่าวนี้ อาจารย์ได้มีการเรียนรู้มาอย่างไร / กระบวนการพัฒนามาอย่างไร Form มาอย่างไร มีกระบวนการวิธีการที่ได้มาอย่างไร จุดเปลี่ยนหรือจุดหักเหที่ทำให้อาจารย์คิด / เชื้อ / ปฏิบัติเช่นที่เป็นอยู่ เกิดมาจากอะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - กระบวนการพัฒนา - พัฒนาการของลักษณะนิสัยความเป็นครูดี - องค์ประกอบที่ส่งผลต่อวิชาชีพ
<p>5. ท่านคิดว่าสิ่งที่อาจารย์.....(กรณีศึกษา) แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ และทำให้อาจารย์ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นครูดีเด่น / ครูแห่งชาติ คืออะไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - TALENT ของครู

แบบสัมภาษณ์กลุ่มผู้เรียน
การวิจัยเรื่องคุณลักษณะและกระบวนการถ่ายทอดของครูไทยในอดีตและปัจจุบัน

1. เกริ่นนำ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลว่าต้องการอะไร ทำอะไรบ้าง กับใคร ข้อมูลที่ได้นำไปทำอะไร เกิดประโยชน์กับวงการครู และวงการศึกษายังไง
2. กรุณابันทึก ชื่อ-นามสกุล โรงเรียน อำเภอ จังหวัด วันเวลาที่สัมภาษณ์ และชื่อผู้สัมภาษณ์
 ชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์.....โรงเรียน.....
 อำเภอ.....จังหวัด.....วัน/เดือน/ปี...../...../.....
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
1. เป็นไฉนนักเรียนได้เรียนวิชา.....กับอาจารย์..... (กรณีศึกษา) มานานหรือยัง การสอนของ อาจารย์เป็นอย่างไรบ้าง	
2. คิดว่า การถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอน ทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร นักเรียนรู้สึกอย่างไรกับวิธีการสอนของอาจารย์	- นวัตกรรม - วิธีการสอน
3. นักเรียนคิดว่าสิ่งที่ทำให้อาจารย์..(กรณีศึกษา) เป็นครูที่มีความแตกต่างจากครูคนอื่น ๆ คือ อะไร อย่างไร (หาลักษณะพิเศษ/ลักษณะ จำแนกที่แตกต่างจากครูอื่น ๆ, TALENT) ในด้าน	- คุณลักษณะพิเศษ / บุคลิกภาพ - อุปนิสัย / การประพฤติปฏิบัติตน - ความเชื่อความคิดเกี่ยวกับความรู้

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
	<ul style="list-style-type: none"> - ความสัมพันธ์กับเด็กนักเรียน / การรักเด็ก (ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก) - การถ่ายทอด / การสอน / หลักการสอนทำอย่างไร / มี STRATEGY ที่ยึดถือคืออะไร - การทำงานอะไรแล้วทำได้ดีกว่าคนอื่น / เร็วกว่าคนอื่น ๆ - คิดอะไรได้มากกว่าคนอื่น ๆ ไวกว่า / ลึกซึ้ง / กว้างไกลมากกว่า / ความไวต่อการรับรู้ ลักษณะพิเศษที่แฝงอยู่ข้างใน / แนวโน้มที่มักเกิดขึ้น - การ REACT ต่อสภาพปัญหาต่าง ๆ เช่นการปฏิรูปการศึกษา การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

แนวคำถาม	สิ่งที่อยากได้
<p>4. คิดว่าอาจารย์.....(กรณีศึกษา) มีความคิด ความเชื่อเรื่องกับนักเรียนอย่างไรบ้าง (ปรารภนาดีต่อเด็กอย่างไร)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อเกี่ยวกับเด็ก - ปรารภนาดีต่อเด็กอย่างไร
<p>5. (การ REACT ต่อสภาวการณปัจจุบัน) นักเรียนคิดว่าอาจารย์มอง Practice ต่าง ๆ เช่น อาจารย์มองเรื่องปฏิรูปการศึกษาอย่างไร การเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลาง / เด็กเป็น สำคัญอย่างไร</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อแนวคิดต่อการจัดการศึกษาของ ชาติและโลก - ปรัชญาการจัดการศึกษา
<p>6. นักเรียนคิดว่าสิ่งที่อาจารย์.....(กรณีศึกษา) แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ และทำให้อาจารย์ ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นครูดีเด่น / ครูแห่งชาติ คืออะไร</p>	

ประวัติผู้เขียน

นฤมล บุณนิม เกิดวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2497 ที่อำเภอศรีประจันต์
จังหวัดสุพรรณบุรี

การศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นที่ โรงเรียนวัดเกาะ อำเภอศรีประจันต์
จังหวัดสุพรรณบุรี

การศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดราษฎร์บำรุง
อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ โรงเรียนสงวนหญิงจังหวัดสุพรรณบุรี
การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายที่ โรงเรียนกรรณสูตศึกษาลัยจังหวัด
สุพรรณบุรี

สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาการมัธยมศึกษา
วิชาเอก คณิตศาสตร์-เคมี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีการศึกษา 2520

สำเร็จการศึกษาปริญญาโท สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต
(สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา 2528

เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา
ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2540

ปัจจุบันปฏิบัติงานเป็นเจ้าหน้าที่ สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา ตำแหน่ง
หัวหน้าฝ่ายวิจัย กองวิชาชีพครู

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย